

SOPRONI SZEMLE

HELYTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

XXXIII. ÉVF.

1979

1—4. SZÁM

Alapította: Heimler Károly

Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

Kiadja:

a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

A szerkesztőség és a szerkesztő bizottság tagjai:

HÁRS JÓZSEF olvasószerkesztő, HILLER ISTVÁN titkár és technikai szerkesztő,
KOC SIS JÓZSEF, MOLLAY KÁROLY, NYESŐ IMRE,

CSAPODY ISTVÁN, CSUKA ISTVÁN, DÁVID FERENC, DOMONKOS OTTÓ,
FÁBIÁN LAJOS, FEKETE FERENC, FRIEDRICH KÁROLY, GÁL JÁNOS, GUNDA
MIHÁLY, HORVÁTH ZOLTÁN, KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ, KÖRNYEI ATTILA,
MAJOR JENŐ, METZL JÁNOS, MOLNÁR LÁSZLÓ, PAPP ISTVÁN, PRÖHLE JENŐ,
SOMOGYI JÓZSEF, SZAKÁL ERNŐ, SZITA SZABOLCS, TÁRCZY-HORNOCH
ANTAL, VÁRHELYI ISTVÁN, VERBÉNYI LÁSZLÓ, WINKLER OSZKÁR

Tartalomjegyzék:

	Lap
<i>Amberg Ernő</i> : A soproni Tervező Iroda első húsz éve (1948—1968)	321
<i>Fogarassy László</i> : Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai. III. rész	33
<i>Harmos Ferenc—Shmilliár Manó</i> : A Sopronhorpácsi Kutatóintézet története (1930—1976)	129, 209
<i>Hiller István—Németh Alajos</i> : A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron 1941—1945) IV—VII. rész	1, 97, 193, 289

HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

<i>Augusztinovicz Elemér</i> : Pröhle Jenő 70 éves	221
<i>Gimesi Szabolcs</i> : A Soproni Automobil Egyesület (1927—1937)	143
<i>Gömöri János</i> : A soproni középkori zsinagóga régészeti kutatása	222
<i>Hiller István</i> : Bognár Dezső 70 éves	141
<i>Szabó Jenő—Kovács József László</i> : Vallomások egy városról. Magyar írók Sopronról. Szerkesztette Sarkady Sándor. Bp., 1978.	336
<i>Verő Mária</i> : A Soproni Fésűsfonógyár története (1933—1976)	53

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

<i>Dávidházy István</i> : A szőnyegpadlógyártás meghonosodása Sopronban	272
<i>Domonkos Ottó</i> : A Csatkai-díj 1976. és 1978. évi odaítélése	76
<i>Fábján Lajos</i> : A balfi gyógy- és ásványvíz hasznosítása	75
<i>Fried István</i> : Rummy Károly György soproni emléke	72
<i>Hárs József</i> : Romwalter Károly útikalauzai a múlt század utolsó évtizedeiben	351
<i>Hárs József</i> : Sikerre várva	76
<i>Jurkovic Milos</i> : A soproni líceum az első világháború alatt	69
<i>Kárpáti B. László</i> : A magyar Fertő madárvilága és ornitológiai kutatásának soproni vonatkozásai	340
<i>Maksay Endre</i> : Sopron vármegye birtokos társadalma a XVI. század közepén	157
<i>Mesterházy Tihamér</i> : A nagycenki Széchenyi-hársfasor és kastélypark	171
<i>Scheiber Sándor</i> : A középkori soproni zsidóság Salom Neustadt héber műveiben	178
<i>Skripecz Sándor</i> : „Égi jelek” Sopron felett (1944)	176
<i>Pröhle Jenő</i> : Ismeretlen soproni vonatkozású töredékek a XVI. századból	243
<i>Varga Gyula</i> : A hagyományos paraszti gazdálkodás és munkaeszközei Pusztacsaládon	255

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

<i>Gömöri János</i> : Új állandó régészeti kiállítás Sopronban	77
<i>Hiller István</i> : Beszámoló a TIT Sopron városi Szervezetének 1978. évi munkájáról	179
<i>Nagy Alpár</i> : Kurzweil Ferenc emléktáblájának felavatása	356

MEGEMLEKEZÉSEK

Bünker János Rajnárd 1863—1914 (<i>Tompos Ernő</i>)	357
Preisz Mór, a pasztörözés felfedezője 150 esztendeje született (<i>Kálmán Gyula</i>)	283
Smuk Antal 1904—1978 (<i>Csaba József</i>)	185

SOPRONI KÖNYVESPOLC

A Soproni-hegység turistatérképe. Bp., 1978. (<i>Hárs József</i>)	190
Dercsényi Dezső és mások (szerk.): Magyar műemlékvédelem 1973—1974. Bp., 1977 (<i>Mollay Károly</i>)	186
<i>Hiller István—Mastalirné Zádor Márta</i> : Sopron bibliográfiája az 1978. évre	362
Koncsek László: Soproni farsang. Regény. Bp., 1978. (<i>Szabó Jenő</i>)	285
Sarkady Sándor (szerk.): Soproni írók antológiája. Sopron, 1976. (<i>Kovács József László</i>)	188
Scheiber Sándor (szerk.): Magyar—zsidó oklevéltár. XVII. kötet. (1431—1770) Bp., 1977. (<i>Mollay Károly</i>)	94
Semmelweis, Karl: Eisenstadt. Ein Führer durch die Landeshauptstadt des Burgenlandes. Eisenstadt, 1975. (<i>Fogarassy László</i>)	286

LEVÉLSZEKRÉNY

<i>Munkatársaink</i>	191, 287
<i>Inhaltsverzeichnis</i>	95, 191, 287, 383
	96, 192, 288, 384

A KÉPEK JEGYZÉKE

1. Arképek

Breuer György és Csörgey Titusz	344	Németh Alajos igazolványa	320
Bünker János Rajnárd	357	Preysz Mór	285
Kern Tóbiás, a soproni mesemondó	359	Smuk Antal	186

2. Cimerek, pecsétek

A Tervező Iroda fejbélyegzői	322
------------------------------	-----

3. Emléktábla

Kurzweil Ferenc emléktáblája	356	Liszt Ferenc-emléktábla a soproni Bezerédj-házon	241
------------------------------	-----	---	-----

4. Építészet

A Tervező iroda 1968-ban	331	A Tervező iroda fertői üdülője	329
A Tervező iroda 1948-ban	323	A Tervező iroda tóalmi üdülője	327

5. Grafikonok

A Sopronhorpácson nemesített		poliploid cukorrépák elterjedése Magyarországon	209
------------------------------	--	--	-----

6. Ipartörténet

A győri Richards-gyár látképe	67	Fésűsfonalgyári részletek	
Az első szőnyegpadlók egyike	277	Szőnyegtűző gép	55, 57, 59, 61, 63, 65 275

7. Múzeum

Új régészeti kiállítás	78, 79, 82, 83, 86, 87, 88, 89, 92, 93
------------------------	--

8. Nyomtatványok, kéziratok

A Hivatalos Közlöny 1945. III. 12-i száma	115	Az Új Szó 1945. ápr. 4-i számából	125, 127
A Hivatalos Közlöny 1945. III. 26-i száma	117	Hivatalos értesítés egy szovjet tiszt hősi haláláról	123
		Soproni vonatkozású töredék a XVI. sz.-ból	244, 246, 249, 251, 253

9. Régészeti emlékek

(városi emlékek)

A soproni középkori zsinagóga fürdője	225, 226, 227	Famaradványok	233, 234, 235, 237, 238
A zsinagóga kútjában talált cserépedények	229, 230, 231	Középkori rituális fürdők	239

10. Soproni fauna

A Fertőszéplak melletti Madárvárta-öböl	341	Halászó nagy kócsag	345
A Kőrgát mente	343	Kis lile	350
Apró partfutó	349	Sárszalonka	347

11. Sopron környéke

A nagyecenki hársfasor (1938)	171	A sopronhorpácsi kutatóintézet	
A nagyecenki hársfasor (1953)	172	magfeldolgozója	211
A nagyecenki hársfasor (1974)	173	parkrésze	217
A nagyecenki hársfasor megifjított fája	175	répalaborja	215
A pusztacsaládi paraszti élet emlékei		répamagtermesztése	213
258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265		Sopronhorpácsi növényházak és egyéb részletek	212, 131, 133, 135, 137, 139

12. Sporttörténet

A Soproni Automobil Egyesület jelvénye és zászlaja	144, 143	Autósok a Várkerületen (1929)	149
A magyar és osztrák Touring Club találkozója (1932)	155	Brennbergi verseny (1931)	151
A magyar-osztrák kupa plakettje (1933)	148	Csillagtúra plakettek	145
		Grand Prix emlékplakett (1932)	147
		Motoros rókavadászat (1932)	153

13. Térképek

A budaörsi csata (1921)	45	A soproni ortodox zsidó temető	205
A sopronbánfalvi Hősi temető térképvázlata	199	A Szt. Mihály-temető keleti része	203
A sopronhorpácsi kutatóintézet belföldi kapcsolatai	220	A Tervező iroda létesítményei Sopronban	334
A soproni középkori zsinagóga régészeti ásatásának helyszínrajza (1975)	223	A tűzoltólaktanyai szükségtemető (1945)	201
		Pasztacsalád határa	257
		Sopron vármegye a XVI. sz.-ban	165

14. Világháború (1939—1945)

a. bombázások		c. Hősi temető	
Az 1944. dec. 6-i bombatámadás		A sopronbánfalvi Hősök temetője	19, 20, 21, 99, 113
3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10		Szovjet hősök sírja a Lenin krt-on	195
Fel nem robbant bomba	121	a Szt. Mihály-temetőben	197
Kiégett vasúti kocsik	27	d. tömegsírok	
Kilőtt német harkocsi és ágyú	119	Az orthodox zsidó temető	101
		Az ún. Lakits-temető	103
b. rabok		Tömegsírok a város különböző pontjain	105, 107, 109, 111
Rabok a fertőrákosi köfőjtőben	114		

Közelkép

SOPRONI SZEMLE

XXXIII. ÉVFOLYAM 1979. 1. SZÁM

SOPRONI SZEMLE

Helytörténeti folyóirat
Alapította: Heimler Károly
Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

A szerkesztőség és a szerkesztő bizottság tagjai:

HÁRS JÓZSEF olvasószerkesztő, HILLER ISTVÁN titkár és technikai szerkesztő,
KOC SIS JÓZSEF, MOLLAY KÁROLY, NYESŐ IMRE,

CSAPODY ISTVÁN, CSUKA ISTVÁN, DÁVID FERENC, DOMONKOS OTTÓ, FÁBJÁN LAJOS, FEKETE FERENC, FRIEDRICH KÁROLY, GÁL JÁNOS, GUNDA MIHÁLY, HORVÁTH ZOLTÁN, KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ, KÖRNYEI ATTILA, MAJOR JENŐ, METZL JÁNOS, MOLNÁR LÁSZLÓ, PAPP ISTVÁN, PRÖHLE JENŐ, SOMOGYI JÓZSEF, SZAKÁL ERNŐ, SZITA SZABOLCS, TÁRCZY-HORNOCH ANTAL, VÁRHELYI ISTVÁN, VERBÉNYI LÁSZLÓ, WINKLER OSZKÁR

Tartalomjegyzék:

	Lap
<i>Hiller István—Németh Alajos: A háború és a felszabadulás krónikája. (Sopron, 1941—45) IV. rész</i>	1
<i>Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai. III. rész</i>	33
<i>Helytörténetírásunk időszerű kérdései</i>	
<i>Verő Mária: A Soproni Fésűsfonógyár története (1933—1976)</i>	53
<i>Kisebb közlemények</i>	
<i>Jurkovic Milos: A soproni liceum az első világháború alatt</i>	69
<i>Fried István: Rummy Károly György soproni emléke</i>	72
<i>Fábján Lajos: A balfi gyógy- és ásványvíz hasznosítása</i>	75
<i>Hárs József: Sikerre várva</i>	76
<i>Domonkos Ottó: A Csatka-díj 1976. és 1978. évi odaítélése</i>	76
<i>Sopron kulturális élete</i>	
<i>Gömöri János: Új állandó régészeti kiállítás Sopronban</i>	77
<i>Soproni könyvespolc</i>	
<i>Mollay Károly: Scheiber Sándor (szerk.): Magyar—zsidó oklevéltár. XVII. kötet (1431—1770). Budapest, 1977</i>	94
<i>Munkatársaink</i>	95
<i>Inhaltsverzeichnis</i>	96

SOPRONI SZEMLE

HELYTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

XXXIII. ÉVFOLYAM

1979

I. SZÁM

Hiller István—Németh Alajos:

A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron 1941—45)

IV. rész

SOPRON KÖNNYES-VÉRES DÁTUMAI

„Egy — amerikai repülőgépekről hozzánk jutott — röpirat reményeinket alaposan megtépázta. Íme a röpirat szövege:

Ha vasúti csomópont vagy ipari központ közelében van lakásod — a fontosabbakat a térkép is feltünteti —, haladéktalanul költözzél falura! Ha ebben megakadályoznak a hatóságok, akkor már csak önvédelemből is szabotálj! — Ha segítesz nekünk a náci vasutak és a náciknak dolgozó hadiüzemek elpusztításában, akkor cselekedetteddel a magyar népet és a magyar városokat véded! — A röpirat hátlapján Magyarország térképe volt látható a fontosabb városok feltüntetésével. A városok közt volt Sopron is. Öreg édesapámra, testvéreimre s azok apró gyermekeire gondoltam fájó aggodással. Közvetlenül a vasút mellett laktak. Édesapámék lakásához közel még hozzá több kocsiból álló vasúti szerelvény állt hetek óta: a szolnoki csapatkórház. Mindenki csodálkozott, hogy a hatóságok nem intézkednek, s a kocsikat nem viszik kijebbe. A szerelvény miatt az egész belváros, sőt a külváros is veszélyben forgott.

Kisméretű bomba esett a Széchenyi palotára. Az emberek azt beszélték, hogy német bomba volt, s hogy véletlenül történt az esemény. Szerencsére emberéletben nem esett kár. Az épületben is aránylag kis kárt tett az első, Sopronra hullott bomba.

Ugyanaznap a Panoráma útra is bombát dobtak. Ott már baj történt: a repeszek súlyosan megsebesítették Gosztolányi Anna középiskolás tanulót. Kórházba kellett szállítani. Meglátogattam. Sokáig kezelték, mire elhagyhatta betegágyát.

December 6-án reggel volt az első gyülekezésünk — sáncásásra. Több száz ember jelent meg a tűzoltók udvarán, ahol névsorolvasás után vadonatúj ásókat osztottak ki a sáncásó brigád tagjainak.

A tömeget több csoportra osztották, aszerint, hogy a város környékének melyik részén kellett erődítési munkálatokat végeznie. Az én csoportom a Pózsonyi út mentén kapott beosztást. Sopron és Sopronkőhida országos fegyintézet közt kb. a fele úton, egy régi homokbánya közvetlen közelében kellett megásni a védelmi árkokat részben ágyúk, részben pedig a gyalogság számára. Városházi tisztviselők, iskolai altisztek, magántisztviselők, pedagógusok, iparosok, kereskedők, földművesek, napszámosok és ki tudná megmondani, még milyen foglalkozású egyének, ásóval a vállukon, testvériesen osztottak a teherviselésben. A német hadsereg ún. Todt-szervezetének⁹¹ néhány tagja kísért

⁹¹ E fejezet címe Németh Alajostól származik. Itt az Organisation Todt-ról (O. T.) van többször szó. Ezt a hadicélok szolgálatába állított katonai munkaszervezetet Fritz Todt német mérnök és náci politikus állította fel 1938-ban, eredetileg a birodalmi autópálya (Reichsautobahn) építésére. A háború végéig katonai szervezetként működött. Névadója 1942-ben lezuhant.

bennünket. Ahogy megérkeztünk a régi bányához, azonnal munkába álltunk. Kisebb csoportok alakultak. A Todt-szervezet emberei mindegyik csoport számára kijelölték az aznapi munka helyét, az árkok szélességét, hosszúságát, mélységét, irányát. Azt ígérték, hogy a csoportok, ha a számukra kijelölt munkát elvégezték, hazamehetnek.

Fél órát sem dolgozhattunk, amikor a Todt-szervezet emberei összedugták a fejüket. Egyik a soproni téglagyárak felé mutatott magyarázkodva és homlokát összeráncolva. Abbahagytam az ásást. Kíváncsian fordultam én is Sopron irányába. Figyeltem. Az amerikai bombázó gépek jól ismert bűgása volt hallható. A téglagyárak felett, legalább is úgy láttam messziről, mintha ott volnának, több amerikai gép körözött a szokottnál alacsonyabban. Egyszer csak megindultak Soproni pusztá felé. Majdnem felettünk húztak el. Akkor már többen is égre emelték fejüket. A munka irama lelassult. Volt, aki aggodalmasan jegyezte meg: — A sáncokat keresik. Bennünket fognak gépfegyverezni. Nem tagadom, én is arra gondoltam, és nem a legjobban éreztem magam. A gépek Sopron és az említett pusztá közt, talán a fele úton, mintha megálltak volna rövid időre, illetőleg lassan körözni kezdtek, majd újból Sopron felé vették az irányt. A dolog egészen szokatlan volt, s talán ennek tulajdoníthatom, hogy szinte ösztönösen, veszélyt érezve, elkiáltottam magam: 'Emberék, alighanem városunkat fogják ma bombázni!' — Nem telt bele egy perc, s már hulltak is a bombák. Az emberek szétszaladtak, és a földre vetették magukat. Egyesek a homokbánya mélyén, mások a barázdákban, ismét mások a csupasz bokrok alján lapultak meg, és meredtek mozdulatlanságba. Sokan íejük fölé tartották ásójukat, hogy az esetleges bombaszilánkoktól, vagy gépfegyvergolyóktól védjék testük legnemesebb részét. Alattunk rengett a föld, ahogy a szörnyű bombák egymás után robbantak. Az volt az érzésünk, mintha felettünk, vagy közvetlen közelünkben bűgtak volna a halált hozó gépek, zuhantak volna alá és robbantak volna a bombák. Jól megkülönböztethettük a háromféle zajt, melyek mindegyike velőkig hatolt. A repülőgépek jól ismert bűgását, a zuhanó bombák különös suhanását, és a földet, levegőt megreszketető robbanást. Körülöttem, előttem és mögöttem többen jajgattak, sirtak. Meglett férfiak, családos emberek. (64—65. kép).

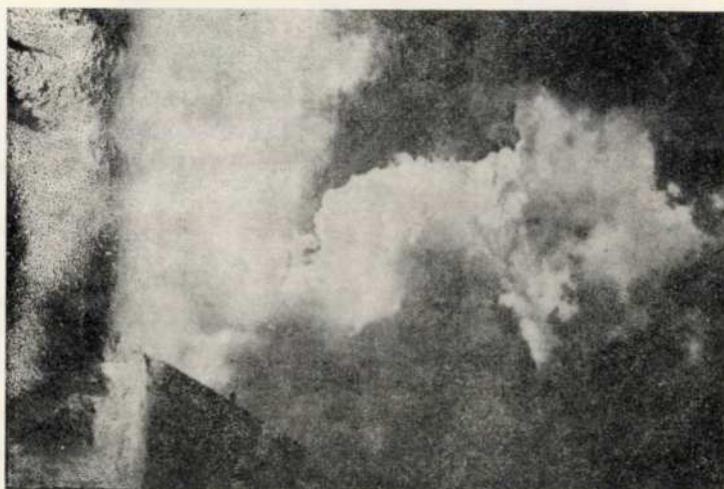
A repülőgépek bűgása elhalkult, már csak elvétve hangzott egy-egy robbanás... Lassan felemeltem a fejemet. Tekintetem a várost kereste, annak is elsősorban azt a részét, amelyben szeretteim laktak. A magasban álló Szt. Mihály templom mögött sötét füstfelhőbe burkolózott a város. A levegőben papírdarabok és egyéb könnyű súlyú testek úszkáltak. A robbanás ereje lökte ki őket a városból. Füstszag ütötte meg az orrunkat.

Előbújtak rejték helyükről a Todt-szervezet emberei. Senkinek sem volt kedve többé dolgozni. Mindenki haza akart menni, hogy lássa, mi történt. A németek nem is erőltették a munkát.

Többen az országúton, mások a szőlők közt indultak hazafelé. Én az utóbbiak közé vettem. A szőlőkben papírdarabok, térképek, fényképek, ruhaszalonyok hevertek szanaszét másfél—két kilométernyire a várostól.

A szőlőkből kiérve, a Bástya utcában megálltam, és tekintetemet végighordoztam a városon. Nem sokat láttam, mert még mindig füst takarta el jó részét.

Első utam a Szent György utcába vitt, ahol megdöbbenő kép fogadott. A Káptalan épülete romokban hevert. Egyetlen ötszáz-ezer kilogrammos

64—65. kép. Elszabadult a pokol...
Az 1944. dec. 6-i bombatámadás
(Németh Alajos magángyűjteményéből)

bomba esett a szűk udvar kellős közepébe, de a kétemeletes épület belső része kártyavárként omlott össze pillanatok alatt (66—67. kép).

'Mesteri munka volt' — mondta a német katonatiszt az amerikai bomba hatásait tanulmányozva a halálra sebzett Káptalan udvarán. A szép régi kaput eltüntette a légnyomás, az emeletek beomlottak, a kövek és gerendák életveszélyesen lógtak a levegőben, több helyen beszakadt a nagykiterjedésű pince, az udvari vaskút tőben kettétört, mint valami vékony sétatálca, a lakások és

a dómtemplom ablakai keretéstől törmelékben heverték szanaszét. Sem a nagyjából megmaradt hátsó épületen, sem a dómtemplom tetején egyetlen cserép nem maradt épen; a templom belsejében a falakon leváltak vagy meglazultak a stukkó-díszek, tönkrementek az oltárok, padok, a szószéket csak az imádság tartotta, hogy le ne zuhanjon. A Káptalan jellegzetes külső fala ledőléssel fenyegette a járókelőket.

66. kép. A rombadőlt Káptalan-ház.
(Csik Ferenc felvétele)

A dómtemplom évszázados kriptájának a csontvázaival ilyen tragikus közelséggel még nem ölekezett a történelem.

Az emberek kínzó gondjaik mellett seregestől zarándokoltak a Káptalan felé, hogy lássák a történelmi épület tragédiáját. Az idegenek döbbenten, a soproniak könnyes szemüket törölgetve nézték a kő-, vakolat- és fatörmelékhalmazt, amely — mintegy pótolva az eltűnt fakaput — elzárta a Káptalan bejáratát.

Néhány lépéssel odébb a Káptalan-háztól már emberéleteket is követelt a bombatámadás. A lakók a pincébe menekültek, amely telitalálatot kapott. Egy lakó nem ment le az óvóhelyre, az megmentette életét, valamint az is, aki éppen távol volt lakásától. Egy-két embert sikerült kimenteni a beomlott pincéből.

Az Új utcában is több ember meghalt. A Katolikus Kör⁹² kerti bejáratánál helyeztek földre 6—8 élettelen testet. Kis gyermek is volt köztük. A ház, melynek pincéjében kerestek menedéket, még mindig égett. Nekigyűrköztem. Segítettem vizet hordani a makacsul égő tűzre. A ház romokban hevert. A romház udvarán kocsiban kis gyermek üldögélt nyugodtan. Idegenből menekült szülők gyermeke volt.

67. kép. A rombadőlt Káptalan-ház.
(Takács Zoltán felvétele)

Megindultam az orsolyák felé. A templom színes ablakai mind kitörtek a légnyomás következtében. Az iskolaépületek ablakai is részben erre a sorsra jutottak (68. kép).

A Petőfi téren körülnéztem. Első tekintetem a Legényegylet⁹³ felé irányult. Ott laktam én is. Megnyugvással vettem tudomásul, hogy az épületnek nem történt baja. Felrohantam a lakásomba, ledobtam az ásót, s mentem tovább. A Petőfi téri, katonakórházzá alakított fiúiskola előtt teherautó állt. Véres emberroncokat emeltek le róla, s az épületbe vitték.

⁹² Az egykori Katolikus Kér helyiségeiben működik ma a Soproni Ruhagyár Ruhaipari Tanulóiskolája. Erről az épületről van szó.

⁹³ Ma a Kísipari Szövetkezetek Művelődési Háza.

A Várkerület is foghíjas lett. Romokban hevert a Lenck-ház a bankkal együtt, a Bánffy-ház, a Molnár-ház (69—73. képek). A romok mögött előbújtak Sopron régi várfalai. Valaki megjegyezte mellettem: 'A bombázás legalább sietteti majd a városrendezést.' Ránéztem. Irigyeltem, hogy olyan hidegvérrel vette tudomásul városunk szörnyű tragédiáját.⁹⁴

A Deák tér siralmas állapotban mutatkozott be. Egy sereg ház romokban hevert, a többinek nem voltak ablakai. A fák szánalmasan megcsonkítva me-

68. kép. Az orsolyita zárda iskolaépülete mint hadikórház a bombatámadás után (Németh Alajos magángyűjteményéből)

redtek ég felé vagy heverték a földön. Az út közepén teherrel megrakott szekérbe fogott két döglött ló hevert. A GYSEV impozáns palotája is találatokat kapott. Egyik részéből lángok törtek elő. Pattogva égtek a gerendák s talán a szobák bútorai. Az udvaron az emberek láncot alkotva adogatták egymásnak a vízzel telt vödöröket. Én is közbük álltam. Nyugtalanságom hamarosan tovább úzótt.

Egy hatalmas bérpalota előtt megálltam. A bomba szinte leborotválta egyik részét.

⁹⁴ A házak helyén áll ma az ABC, illetve építették újjá a Lenck-házat átjárósan a Szent György utca felé. A kisebb házakat nem építették újjá, hanem a régi várfalakat bontakoztatták ki.

A bombaszilánkoktól megrongált aszfalon bútordarabok, kötörmelékek, gyermekjátékszerek heverték.

A Csengery utcában nagy károkat okozott a légitámadás. Nem csoda, hiszen közvetlenül a vasút mellett van. A legsúlyosabb találat a Spitzer-féle házat érte,⁹⁵ melyben a húgomék is laktak. A ház a szó szoros értelmében romokban hevert. A mellette lévő hasonlóképpen. A romokat nagy csődület vette körül. Az egykori bejárat előtt kabáttal letakart férfi hullája feküdt. A bom-

69. kép. A rombadőlt Lenck-ház a Várkerületen
(1944. dec. 6.)
(Németh Alajos magángyűjteményéből)

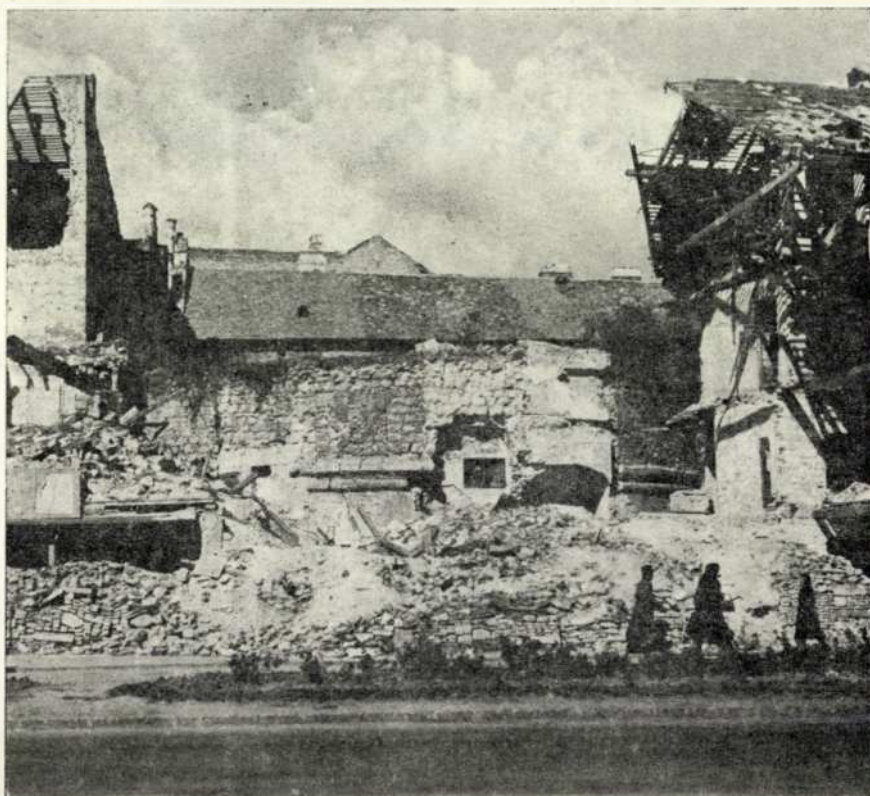
bák elől az ajtó lépcsőjén keresett menedéket. A légnyomás megölte. A romház előtti járdán tört bútordarabok, edények, ruhafélék sorakoztak, ahogy sebtében odarakták, miután a törmelékek közül előkotorászták őket. Húgom éppen azzal volt elfoglalva, hogy lakásberendezésének a romjai közül megmentse, ami menthető volt. Mások is, főleg katonák, segítettek neki, ami nem volt éppen kívánatos, mert — a németek csakúgy, mint a magyarok — kisebb, értékesebb dolgokat bizony loptak is.

Én is segítettem keresgélni a romok közt. Egyik katona kezében észrevettem Rolleikord-fényképezőgépet. Társának mutogatta, s éppen körülnézett,

⁹⁵ A Csengery utca egykori 2. számú házaról van szó.

hogy látják-e. Még időben sikerült megmentenem, bár láthatólag kételkedett, amikor jelentettem, hogy a gép az én tulajdonom.

A Spitzer-féle ház tragédiájának egyik érdekessége, hogy a romok közt két nagy láda elrejtett zsidó holmit találtak. Valószínű, hogy a padlás falába építették be tulajdonosai, mielőtt deportálták őket. A talált holmik közt arany evőeszközök, nyaklánc, arany cigarettatárca, nagy mennyiségű értékes ruhafélék és egyéb dolgok voltak, melyek egy részét a romok közt buzgólkodó katonák valószínűen zsebrevágták.

70. kép. A Várkerület rombadólt házai (1944. dec. 6.)
Előtűnnek a várfalak. (Hiller István gyűjteményéből)

Csak apám, illetőleg vele lakó húgaim elbeszéléseiből tudtam meg, hogyan játszódtott le körülöttük az a szörnyű tragédia, melynek azon a kis területen több mint negyven halálos áldozata volt.

Az amerikai bombázók szinte elsőnek csaptak le a síneken veszteglő vasúti kocsikra. A bennük tartózkodó szerencsétlenek menekülni próbáltak a szabadba, de egy ezredes revolverrel a kezében útjukat állta, és mindenkit lelővéssel fenyegetett, aki a kocsikat elhagyja. Sűrű záporként hulltak a bombák, nehéz méretű és gyújtó bombák, ropogtak a gépfegyverek, hátborzongatóan

71—72. kép. A Várkerület házai a bombázás után
(Németh Alajos magángyűjteményéből)

jajveszékelték az emberek. A bombák fűlsiketítő robbanásában elveszett a magukkal tehetetlen, halálraszánt őrző katonák és civilek, nők és férfiak kétségbeesett lármája. A vasút melletti réten a bombák nyomán hol itt, hol ott nyílt meg a föld és mutatta erőszakosan ejtett fájdalmas sebeit. A vasúti kocsik lángokban álltak, többé senki sem menekült onnan. Talán igaza volt az ezredesnek, talán nem. A kocsik lakóit a halál mindenképpen utolérte volna, menekülésre már nem volt idő. A Felsőbüki Nagy Pál utca, valamint a Vasúti sor lakói többnyire a löverekbe menekültek már riadó alkalmával, ahogy máskor is tenni szokták. Akik otthon maradtak, pokoli kínokat és izgalmakat éltek át,

mert nem tudhatták, mikor omlik össze fejük felett a ház, vagy a kerti primitív bunker, amely legfeljebb a kisebb bombaszilánkok ellen nyújtott védelmet.

Végre elcsendesedett. Az élve maradtak előbújtak rejtekhelyükből és számbavették hozzátartozóikat és ismerőseiket. Félelmetesen tántorgó bombatölcsérek a vasút melletti réten, összeomlott vagy többé-kevésbé megsérült házak köröskörül, lángokban álló vasúti kocsik a síneken. A tűz beszélt csupán, helyesebben a vígan pattogó lángok. Vad kéjjel nyaldosták körül és marcan-

73. kép. A Várkerület a bombázás után.
(Németh Alajos magángyűjteményéből)

golták a szolnoki csapatkórház vasúti szerelvényeinek kocsijait. Bent nem jajgatott már senki, bent kialudtak már az emberi életek. Azonnal megindultak a mentési munkálatok. Több mint negyven borzalmasan összeégett, megcsontított hullát emeltek ki a kocsikból. Sorba fektették őket néhány méterre apámék lakásától, majd személyi adataikat állapították meg. (Adataik a dec. 6-i áldozatok közt betűrendben mindenütt jelezve, hogy a szolnoki csapatkórházhoz tartoztak!). A katonákat a bánfalvi Hősök temetőjében temették el, hősöket megillető módon, közös sírban, a főút mentén, közel a temetőri házhoz.

Magas, fakeresztre illesztett réztábla hirdeti nevüket. A kórházvonathoz tartozó civileket a polgári temetőekben helyezték nyugalomra külön, vagy tömegsírban a többi december 6-i civil áldozattal együtt.

A fentinél nem kisebb és nem kevésbé elszomorító tragédia játszódott le dec. 6-án a sopronbánfalvi Hősök temetője körüli erdőben. Amikor felbúgott a sziréna, a közeli kaszárnyákból az erdőbe rohant a katonaság egy része. Mint afféle fiatalok, akik sokszor még a komolyabb helyzetekben sem vesztik el tréfás kedvüket, vidáman integettek az amerikai repülőknél, amelyek közül több hirtelen elhagyta kötelékét, és zuhanni kezdett az erdő fái felé. Mire a megrémült katonák észbekaptak, már késő volt. Hiába vágódtak a földre, vagy rohantak szerteszét, körülbelül 100-an vesztették életüket a lehulló kisméretű bombáktól és sűrűn záporozó gépfegyvergolyóktól a legremsztóbb körülmények közt. A légitámadás után nemcsak a földön heverték szerteszét a hullák és emberi testrészek, hanem még a fák ágain is. Nagy fáradsággal szedték össze őket és gyűjtötték egy helyre, ahol számtalan esetben csak nagy nehezen sikerült megállapítani a személyazonosságot, a vértagok, testrészek, ruhadarabok hovatarozását, vagy egyáltalán nem tudtak fényt deríteni egy-egy hullára vagy hullarészre, s akkor egyszerűen 'ismeretlen'-ként könyvelték el a szerencsétleneket, jelezve a rajtuk található külföldi (ruha stb.) ismertető jeleket, a hiányzó legénységet pedig egyszerűen az 'eltűntek' listájára vették. A sopronbánfalvi Hősök temetőjében öt tömegsír jelzi — a szolnokiakon kívül — a december 6-i katonaáldozatok nagy részének nyugvóhelyét (A—B—C—D—E sírok). A C-sírban pihennek az ágfalvi áldozatok is, az E-sírba helyezték el az erdőben szanaszét heverő testrészeket, fejfaikra az eltűntek neveit írták.

Este meglátogattam az orsolyákat. A vendégszoba zsúfolva volt kibombáztakkal. Villanyvilágítás nem volt a környező utcákban, így a zárdában sem. Gyertyákkal világították a szobát, amelyikben a hajlékukat vesztett nők és férfiak, gyermekek és felnőttek várták sorsuk további fordulását.

Másnap délelőtt apám bútorait szállítottuk a — Szinay kereskedőtől kölcsön kért — kis kocsin. A szolnoki csapatkórház véres, félig megszenesedett áldozatai még mindig ott feküdtek békésen egymás mellett a Felsőbüki Nagy Pál utca végén. Sok kíváncsiskodó állta körül az orrfacsaró büzt árasztó hullákat. Voltak, akik megbotránkoztató könnyelműséggel, vétkes flegmával vették tudomásul a nagy tragédiát és a hullák közelében vadul káromkodtak, mások viccelődtek. Nem civilek, katonák voltak. Beszédjük után ítélve a Tiszántúlról kerültek ide. Zsiványflegmájuk nagyon elszomorított. Mások is pakoltak, hurcolkodtak azokból az utcákból. Senki sem mert tovább ott lakni, ha többé-kevésbé épen maradt is háza, illetőleg lakása. Havas eső esett, bokáig jártunk a latyakban. Hangyabolyhoz hasonlított az egész város. A 'veszélyes' területekről költözködtek az emberek. Ki hogyan tudott: teherautón, szekéren, kis kocsin, kézben történt a hurcolkodás. Csak el a vasutak mellől ... minél távolabb! Sokan megfordultak utánam. Szokatlan volt nekik a látvány: reverendás pap kis szekérbe fogva. Nem érdekelt. Hadd bámuljanak! Majd megszokják! Lesz ez még másként is a semmi jóval nem biztató jelek szerint.

A Szent György-plébánia is otthon nélkül maradt. Bizonytalan ideig az orsolyák templomát kérték el a plébániai istentiszteleti célokra, a belső vendégszobát plébániahivatalként bocsátották rendelkezésükre az apácák. A templom legtöbb ablaka kitört a bombázás idején; keménypapírral vagy deszkával pótolták — üveg híján —, hogy a huzat ki ne kergesse a híveket a templomból.

A következő vasárnapon az oltártól kihirdettük, hogy a halottak agnoszkálás végett megtekinthetők a régi Szent Mihály temető halottasháza előtt. Az emberek felsírtak. Hangom elcsuklott. De íme, lássuk az áldozatok névsorát!⁹⁶

1. Ágoston László, (*1918. júl. Mezőgyán), civil, fűtő, ref.; lakik: Nagyszalontán, édesanyja Balogh Julianna (Szolnoki csapatkórház).
2. Árvai József, honvéd. A bánfalvi Hősök temetőjében.
3. Bede Bálint ua.
4. Bujtás János ua.
5. Bodanec Antal ua.
6. Bíró János tizedes (*1921. Dég), ref. fodrászsegéd; lakik Szolnokon, Cserép u. 32.; édesanyja Kovács Eszter (Szolnoki csapatkórház). Temetve mint fent.
7. Berta József honvéd (*1921. X. 16. Törökszentmiklós), r. kat., asztalossegéd; lakik Törökszentmiklóson, Bocskai u. 11. sz.; édesanyja Eissingner Mária (Szolnoki csapatkórház). Temetve mint fent.
8. Berényi Károly, honvéd (*1905. IX. 6. Kunhegyesen), ref., napszámos; lakik Kunhegyesen, Fásor u. 1816. édesanyja Mészáros Eszter (Szolnoki csapatkórház). Temetve mint fent.
9. Bagi János honvéd (*1907. XII. 12. Tetétlen), ref., földműves; lakik Tetétlenben, édesanyja Boór Mária (Szolnoki csapatkórház). Temetve mint fent.
10. Berg József, honvéd (*1921. I. 20. Kőtegyán, Bihar megye), ref., hentes és mészáros-segéd; lakik Tónabura, Horthy u. 306.; édesanyja Tóth Rozália (Szolnoki csapatkórház). Temetve mint fent.
11. Bélteky József, civil (*1908, Szentest), róm. kat., gépész; anyja Nagy Eszter (Szolnoki csapatkórház). Temetve mint fent.
12. Bak Bálint, honvéd (*1922, Kishódos); lakik Kishódoson.
13. Bencze István honvéd (*1923, Cecehald-pusztán), lakik Cecehald-pusztán.
14. Bognár Mihály honvéd (*1923, Nyíregyháza); lakik Nyíregyházán.
15. vitéz Berényi István, vezérőrnagy, Debrecenből menekült. A bánfalvi Hősök temetőjében.
16. Balogh István, pénzügyi díjnok, 23 éves, róm. kat. (*Pápán); lakik Pápán, Somkúti út 2. Uo. (LV. sor, X. sír).
17. Baranyai József, GYSEV éjjeli őr (*Fertőszentmiklós), 61 éves; lakik Fertőszentmiklóson; a halál oka bombasérülés következtében elvérzés. Uo. (tömegsír, új sor 3. ig. 9. sz.)
18. Bola István főtörzsőrmester (*1900 Kadarkút); lakik Sopronban (hadapródiskola); anyja Pintér Karolina. A bánfalvi Hősök temetőjében.
19. Békés István, kályhás, 52 éves, lakik Sopronban.
20. Bertalan József, 62 éves.
21. Bauer Károly, lakik Sopronban, Szentmártoni út 1.
22. Bánhídi József, lakik Sopron, Téglala u. 3.
23. Balasa Imre, (*Balalonszabadi); lakik Sopronban (18-as laktanya V. sz.), anyja Balasa Erzsébet.
24. Brand Jánosné, 36 éves.
25. Brand Erika, 4 éves.
26. Bérczi Rudolfné, 37 éves, ev. vallású.
27. Bérczi Alice 9 éves, ev. vallású.
28. Bérczi Dezső 5 éves, ev. vallású.
29. özv. Binder Jánosné, városi tisztviselő neje, róm. kat.; lakik Sopronban, Jókai u. 25., 72 éves.
30. Boór Róza, ev. vallású, 12 éves, lakik Sopronban.
31. Csuhá Bálint, tart. honvéd (*1907. dec. 29. Alsó Józsa központi, Hajdú megye), ref., napszámos; lakik Vértes, Csanádi tag, Bihar m. anyja Szabó Anna (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
32. Csetreki Imre, tart. honvéd (*1905. VII. 15. Tépe (Bihar megye), ref., földműves; lakik Tépe, Mester u. 221.; anyja Kiss Zsuzsanna (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
33. Csete Ferenc, honvéd. Uo.
34. Csernák József, ua., uo.
35. Csapó József, (*Sopron), lakik Sopron, Csengery u. 46.
36. Chapó József, 60 éves (esetleg fenti Csapóval azonos?)
37. Csete János, 24 éves, lakik Sopronban, Manninger u. 12. sz.

⁹⁶ Az áldozatok névsorát az eredeti feljegyzések alapján közöljük. Ez azért is szükséges, mert minden kis adat is (amely esetleg egyébként lényegtelennek tűnhet) hozzásegíthet személyek azonosításához.

38. Dancsó István, őrzetető (*1897. X. 15, Békéssámszon) róm. kat., dohánykertész; anyja Tóth Veronika, lakik Szentetornya, Határ u. 101. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
39. Debreceni Lajos, honvéd (*1923, Nyíregyháza); lakik Nyíregyházán.
40. Dobos Béla honvéd. A bánfalvi Hősök temetőjében.
41. Dór László, egyetemi hallgató. Dlauchy: l. Glauchy!
42. Dáhner Sámuel, 70 éves, lakik Sopron, Újteleki u. 28. sz.
43. Diószegi Károlyné, 58 éves.
44. Demeter Márta, lakik Sopron, Szent György u. 17. sz.
45. Dr. Darányi József főmérnök, róm. kat., 46 éves, meghalt dec. 11-én, a dec. 6-i bombasérülés következtében.
46. Ecsedi József, tart. honvéd (*1902. VI. 29, Balmazújváros); ref., földműves-napszámos; lakik Balmazújváros, Bánlak VII. 45; anyja Szilágyi Zsuzsanna. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
47. Érsek Gábor, hadnagy, 26 éves. Uo.
48. özv. Ember Péterné, szül. Zomaszovszki Vilma, 68 éves, háztartásbeli.
49. Emmerling Mária, 14 éves.
50. Emmerling Ferencné, szül. Molnár Mária (*1906. V. 10).
51. Emmerling Katica (*1944. VI. 3).
52. Furák Károly, tart. honvéd (*1901. IX. 29, Pusztaföldvár, Békés megye), róm. kat., földműves; lakik Pusztaföldvár, Nagy u. 2.; anyja Sütő Viktória. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
53. Fekete István, tart. honvéd (*1905. X. 28, Abádszalók), ref., földműves; lakik Abádszalók, Lábsor 518. sz., anyja Horváth Erzsébet. (Szolnoki csapatkórház). Uo.
54. Felber Bálint, 29 éves (*Nagyleven), katona (III. újonc kiképző zászlóalj), testi roncsolás, vérmérgezés. Uo. (tömegsír új sor 3. ig. 4. sz.)
55. dr. Fodor Ignácné, 58 éves.
56. Fáber Józsefné, lakik Sopron, Csengery u. 19.
57. Fogel János, honvéd (tüzér), (*1923 Pénzeskút), lakik Pénzeskúton. A bánfalvi Hősök temetőjében.
58. Fábián András, honvéd, ref., szabó, lakik Békésen. (Szolnoki csapatkórház). Uo.
59. Fábián József, lakatos, 19 éves.
60. Fehér Tibor, tanuló, 15 éves.
61. Farkas Sándor, üzemi altiszt, 45 éves.
62. Félix Ernő, 35 éves; lakik Sopron, Halász u. 3.
63. Ferenci Gábor István, 6 hónapos.
64. Fejes József, honvéd (*1910. XII. 2).
65. Ferenci Istvánné, 32 éves.
66. Dévai Foris Lászlóné, 39 éves.
67. özv. dévai Foris Józsefné, 69 éves, főbíró özvegye.
68. Fekete Lajos, m. kir. rendőrfőtörzsőrmester, róm. kat., 47 éves.
69. Gulyás Imre, tart. honvéd, (*1907. VIII. 14., Derecske, Bihar m.), ref., földműves; lakik Derecske, 1258. sz. alatt. Anyja Varga Piroska. (Szolnoki csapatkórház). Uo.
- 69a. G. F. monogrammos, 22 év körüli férfi, valószínűen katona, szürke ingben, sötétszöke hajú. Uo.
70. Gosztola János, honvédtüzér (*1911, Himód), lakik uo. A bánfalvi Hősök temetőjében.
71. Garab Lajos, honvédtüzér (*1923, Nagydém), lakik Nagydémen. A bánfalvi Hősök temetőjében.
72. Gaál Ferenc, honvéd (*Ércszőlős, Szilágy megye). Uo.
73. Glauchy (Dlauchy) Guidó, gazd. (*Budapest), 52 éves, róm. kat.
74. Glandher Györgyné, őrnagy neje. (Szolnoki csapatkórház).
75. Göttl Lajos, gyárimunkás (*1929).
76. Grosz Mihályné, szül. Fleischhacker Katalin, 46 éves, htb.
77. özv. Gottl Ferencné, alezredes özvegye, 59 éves.
78. Gyulavári Pál, honvéd, róm. kat., cipész (a debreceni 6. helyőrségi kórháztól vezényelve). (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
79. Győri László, honvéd (*Csókmó, Bihar megye), ref., földműves; lakik Csókmó, 460. sz., anyja Győri Nagy Erzsébet. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
80. Gyaraki Antal, civil (*1919, Kőröstarcsa), róm. kat., lakatos, anyja Makai Julianna. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
81. Gyurák Lajos, honvéd. A bánfalvi Hősök temetőjében.
82. Horváth Kálmán, honvéd. A bánfalvi Hősök temetőjében.
83. Horváth Gyula, honvéd, (*1923, Kapuvár), lakik uo.

34. B. Horváth István, honvéd (jobb láb amputálva), (*1910, Beled), lakik uo. A bánfalvi Hősök temetőjében (tömegsír, új sor, 15. sz.).
35. Horváth Géza, huszárörrmester, (*1913, Keszthely), lakik Nagycenkén 7. f. o. A bánfalvi Hősök temetőjében.
36. Horváth Pál 8 éves.
37. Halvax Lajos 67 éves.
38. Höbaus Alajos, lakik Sopron, Szeder u. 2.
39. Horváth Jánosné, kovács neje, 40 éves.
90. Hard Dénesné, 52 éves.
91. Heimer Éva, lakik Sopron. Rozália u. 3. sz.
92. Harang Dénesné, szül. Madarász Teréz, 52 éves (*Fertőszentmiklós)
93. Hajas Anna, anyja Kappel Vilma (*1879, Ranizella), lakik Sopron, Deák tér 16.
94. Hrobát József napszámos, róm. kat., 55 éves.
95. Hebedli Jenő, róm. kat., 14 éves.
96. Horváth János, ev., 13 éves, lakik Sopronbánfalván.
97. Iliás József, kőműves, 22 éves.
98. Ivancsics István, 36 éves; lakik Sopron, Csengery u. 25.
99. Iliás Ferenc, vasúti kocsirendező, róm. kat., 43 éves.
100. Ismeretlen honvéd, meghalt az 1944. dec. 6-i bombatámadásnál, a Gruber-gyümölcsösben találták meg. Eltemették 1945. I. 4-én a bánfalvi Hősök temetőjében (Állomásparancsnokság 6. f. sz. jelentése alapján).
101. Ismeretlen gyalogos, honvéd ruhában, cipő nélkül, 23 év körüli, szőke bajszú. A bánfalvi Hősök temetőjében.
102. Ismeretlen, valószínűen katona, 21—22 év körüli, barna haj, borotvált arc, ingben és ujjasban, eltemetve a bánfalvi Hősök temetőjében (tömegsír, új sor, 3. ig. 5. sz.).
103. Ismeretlen, valószínűen katona, kórházból szállítva, barna haj, borotvált arc, ruha nélkül, 25 év körüli. Uo. (új sor 3. ig. 6. sz.)
104. Ismeretlen, valószínűen katona, 25 év körüli, meztelen, barna hajú, berotvált arcú, közepesen táplált. Uo. (tömegsír, új sor, 3. ig. 7. sz.)
105. Ismeretlen, 30—32 év körüli, szőke, bajszos férfi, fehér kincstári ingben, valószínűen katona. Uo. (tömegsír, új sor, 3. ig. 8. sz.)
106. Ismeretlen, polgári ruhás férfi, 35—38 év körüli, szőke, vágott
- bajszú, szürke ingben, sötétszürke ujjasban, lábain bakancsok. Uo. (tömegsír, új sor, 3. ig. 11. sz.)
107. Ismeretlen, 23—24 év körüli, barna hajú, borotvált arcú férfi, ruhátlan, valószínűen katona, jobb karja amputálva. Uo. (tömegsír, új sor 3. ig., 13. sz.)
108. Ismeretlen, gyengébb izomzatú, barna hajú, keskeny, csontos arcú férfi, bal lába combban amputálva. Uo. (tömegsír, új sor, 3. ig., 17. sz.)
109. Ismeretlen, 28—30 év körüli, szőke, vágott bajszú férfi, meztelen, jobb alszár amputálva, bal láb, jobb kar megsérülve. Uo. (tömegsír új sor 3. ig. 18. sz.)
110. Ismeretlen, polgári ruhás, kék ingben, szürke kabátban, 32—34 év körüli, rövid, barna haj, vágott bajusz, teljesen összeroncsolt hulla, fűtőmunkásnak, mozdonyvezetőnek látszik. Uo. (tömegsír, új sor, 3. ig., 19. sz.)
- 111—122. Ismeretlen emberroncsok, lábak, karok és törzsrészek. Eltemetve a bánfalvi Hősök temetőjében (tömegsír, új sor, 3. ig., 24. sz.) Az említett „ismeretlenek” valószínűen mind katonák, a 110. sz. kivételével, és részben kórházban haltak meg, miután ott elsősegélyben részestették őket. Adataikat a sopronbánfalvi polgári temető halottasházában 1944. dec. 12-én kiszállt bizottság állapította meg, mely egyúttal számozott fatáblákkal látta el a hullákat. A hullák számát a szétroncsolt és részben hiányzó testrészek miatt pontosan megállapítani nem lehetett. Körülbelül 12 ember roncsairól lehetett szó, s így a dec. 6-i bombatámadás áldozatai közt 23 volt a felismerhetetlen. Valamennyit a bánfalvi Hősök temetőjében temették el.
123. Jäckel Gusztáv, bádogosmester, lakik Sopron, Csendőr u.
124. Jaksits Antalné, háztartásbeli, 42 éves.
125. Jászberényi Antalné, állatorvos neje, 44 éves.
126. özv. József Lajosné, 68 éves.
127. Junker Károlyné, róm. kat., 59 éves.
128. Kovács László, honvéd, (*1920. II. 5., Dulfalva), görög keleti vallású, földműves; lakik Dulfalván, 209. szám alatt, anyja Orosz Cecília (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.

129. Karácsony Imre, tart. honvéd (*1902. nov. 2-án, Tépe, Bihar megye), ref., földműves; lakik Tépe, Mester u. 206; anyja Nagy Juliana (Szolnoki csapatkórház). Uo.
130. Kripta János, 35 éves (*Csenger), katona (6/III. új kiképző zászlóalj). Uo. (új sor, 3. ig. 3. sz.)
131. Keskeny Dezső, honvéd (*1923, Pápa), lakik uo.
132. Kovács Zoltán, honvéd (*1923, Fertőszéplak), lakik uo.
133. Karap Sándor, honvéd (*1911, Hajdúhadház), lakik uo.
134. Korom József, honvéd (*1923, Mindszent), lakik uo.
135. Kocsis József, honvéd (tüzér) (*1923, Csapod), lakik uo.
136. Kondor István, honvéd (*1910, Kiscsész), lakik uo.
137. Kozma József, honvéd (*1923, Gyöngyöskirály), lakik uo.
138. Kelemen Sándor, honvéd (*1923, Nagydém), lakik uo.
139. Krebán György, honvéd (*1923, Tiszakoród), lakik uo.
140. Kászony Lajos, őrzető, Bogyány.
141. Kertész János, honvéd (18-as lak-tanya), meztelen, bal láb alsó szára amputálva. A bánfalvi Hősök temetőjében (tömegsír, új sor, 3. ig. 16. sz.).
142. Kerekány György, honvéd (Tiszakoród), anyja Roszenyik Eszter. uo. (tömegsír, új sor, 3. ig. 17. sz.)
143. Kiss Gábor, katona, 36 éves, anyja Lakatos Mária. Uo. (tömegsír, új sor, 3. ig. 10. sz.)
144. Krizsanovits Vince (*1921, Szabadka), édesanyja Beity Teréz.
145. Király Gyula (1910, Búcsúszentlászló), anyja Lénárd Teréz.
146. Kelemen László, 3½ éves.
147. Kopácsi Ferenc, géplakatos, 30 éves.
148. Kóhalmi Béla, tanuló, hatéves.
149. Kanits Károly, szövőmester, 37 éves.
150. Kovács Ferenc, I. oszt. pénzügyőri vigyázó (Budapest), r. kat., 30 éves.
151. Késmárki Károly, VII. táb. tüzér őrv. (*1922, Aranyostorda). A bánfalvi Hősök temetőjében (Esetleg Szt. Mihály temetőben?)
152. Kassai Béláné, szül. Schezkn Emma, 30 éves.
153. Kiss Ferencné, 37 éves.
154. Kalbantner Teréz, 16 éves.
155. Kappel Károlyné szül. Linzer Zsófia, 52 éves, anyja Linzer Rozina, lakik Sopron, Borsmonostori u. 1.
156. Klausz Sándorné, szül. Liphard Magdolna.
157. Klausz Irma (*1920—II. 8).
158. Landherr Györgyné, szül. Hatvani Ottilia (*1912), róm. kat. (Szolnoki csapatkórház).
159. ifj. Landherr György (*1942-ben), róm. kat., szülők Landherr György és Hatvani Ottilia (Szolnoki csapatkórház).
160. Lelkes Béla, tart. főhadnagy, (*1893. XII. 24, Szombathely), róm. kat., lakik Debrecenben, Piac u. 89; számvevőségi tanácsos, anyja Ohr Lujza (Szolnoki csapatkórház)
161. Lauther Györgyné, lakik Szolnokon.
162. Lukácsi Géza, tsz. szakaszvezető (*1917, Süttör), lakik uo.
163. Lovas Ferenc, zászlós, 28 éves (*Kétegyháza, tüdőlövés, fej- és balkarsérülés (526/II. kórház); lakik Nagycenken, Soproni út 19. Dec. 8-án a bánfalvi Hősök temetőjében.
164. Loibl Vilmos, 64 éves.
165. Locsmándi Mihály, 51 éves, lakik Sopronban, Bécsi ú. 14.
166. Lint István, lakik Sopronban, Meggyesi út 19.
167. Leitner Károlyné, 26 éves.
168. Léberer Erzsébet, Gumigyár.
169. Maczina Ferenc, póttart. honvéd (*Zok, Roha?, 1916), gör. kat., földműves, napszámos, lakik Zokon (Rohan?), anyja Fegykö Anna (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
170. Mezei Károly, civil (*1918, Füzesgyarmat), ref., földműves, anyja Farnoszi Zsuzsanna (Szolnoki csapatkórház). Uo.
171. Marfi Gábor (*1912, Tihany), katona, 167 cm magas, polgári szürke ruhában és bakancsban, anyja Redli Mária. Uo. (új sor, tömegsír, 3. ig., 12. sz.)
172. Mesenyi János, (*1912), I. hadtest, híradós zászlóalj. Belső zúzóadás. Uo. (tömegsír, új sor, 3. ig., 23. sz.)
173. Maruca István, honvéd (*1900), anyja Nagy Erzsébet.
174. Marlovits István, sertéskereskedő, róm. kat., 66 éves, Sopron.
175. Mező Lajos, honvéd (*1913, Vaszar) lakik uo. A bánfalvi Hősök temetőjében.
176. Molnár Sándor, őrnagy, 46 éves. A bánfalvi Hősök temetőjében.
177. Meskó András I. éves egy. hallg., lakik Sopron, Szt. György utca.
178. Meskó Andrásné, cégvezető neje, 30 éves, lakik: Szt. György utca.
179. Morschl János, 31 éves (lásd a 184. számot!)

180. Motszer Lajos, Gumigyár.
181. Molnár Ildikó, 10 hónapos (lásd 176. és 182. számot!)
182. Molnár Sándorné, őrnagy neje, 29 éves (lásd 176. és 181. számot!)
183. Marton Józsefné, háztartásbeli, 53 éves.
184. Morschl Jánosné, 26 éves (lásd a 179. számot is!)
185. Mács Jánosné, (*Budapest, 1889. VII. 16.)
186. Nagy Béla honvéd (*1921. II. 5. Berettyóújfalu), róm. kat., juhász, lakik Berettyószentmárton, Nagybácstanya, anyja Csáki Eszter. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
187. Nagy Sándor, tizedes. Uo.
188. Nagy János, honvéd. Ua.
189. Nagy Éva Mária, tanuló, róm. kat., 11 éves, lakik Sopronban.
190. Németh János, honvédtüzér (*1923, Veszvény), lakik uo. A bánfalvi Hősök temetőjében.
191. Nagy Lajos, hentes, 39 éves.
192. Nagy Miklós, I. oszt. pénzügyi vizsgáló, 26 éves, unitárius (*Budapest).
193. Orbán István, tart. honvéd, (*1902. IV. 27, Tiszacsege), ref., földmives, (lakik Tiszacsege, Kossuth u. 31), anyja Szabó Julianna. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
194. Obermayer Rezső, II. oszt. pénzügyi vizsgáló, 25 éves, róm. kat., (*Budapest)
195. Pilcz Imre, civil (*1903, Szentés), ref. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
196. Pintér Ferenc, szakaszvezető, 6 II. zászlóalj (*1921, Nagymárton), róm. kat., meghalt a 155. számú hadikórházvonaton. Uo. (tömegsír, új sor, 3. ig, 20. sz.)
197. Paul Kata'in, 3 hónapos, róm. kat.
198. Pfeiffer Karolin, 45 éves, róm. kat.
199. Pfeiffermann Lajos, honvéd, 23 éves (*Sopronkövesd). Lakik uo.
200. Pintér György, tart. zászlós (*Budapest), lakik uo., XIV. Thököly út 67.
201. Pintér József, honvéd (*1923, Pápa), lakik uo.
202. Poós Sándor honvéd (*1923, Lovászpátona). A bánfalvi Hősök temetőjében.
203. Pápai István, karp. tizedes, (*Sopron). A bánfalvi Hősök temetőjében.
204. Pál Illés, katona (*1903. VI. 11, Törökszentmiklós), róm. kat., lakik Törökszentmiklóson, anyja Németh Anna. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
205. Paul Gyula, 2 éves (lásd a 209. számot!)
206. Papp László, áll. tanító (*Várkesző?, 1916?). Lakik Szanyban.
207. özv. Pehán Jánosné, szül. Zsiglányi Lujza, 67 éves, róm. kat.
208. Porga Kornélia, 3 éves.
209. özv. Paul Adolfné, nyomdász özvegye, 58 éves (lásd a 205. számot!)
210. Preizer Józsefné, 48 éves.
211. Poór Róza, 17 éves.
212. Primmer Erzsébet, (*Ágfalva). Lakik uo.
213. Rácz Sándor, tizedes (*1921. XII. 21, Berettyóújfalu), ref., iskola-szolga, lakik Budapesten, XII. Győri u. 13., anyja Szilágyi Erzsébet. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
214. Remete Bálint, tart. honvéd (*1906. IX. 11, Nagyléta (Bihar megye), anyja Somogyi Julianna. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
215. Roboz József, hovéd. A bánfalvi Hősök temetőjében.
216. Rozakovics István (*Pápa), anyja Kulcsár Róza.
217. Rabi János, kisbirtokos, honvéd, 21 éves. A bánfalvi Hősök temetőjében (??)
218. Rastovits József, 27 éves.
219. Rehák Imre, bányamérnökhallgató, 22 éves.
220. özv. Ringhofer Károlyné, 39 éves, lakik Sopron, Bécsi u.
221. Rug Józsefné, szül. Jurca Rozália, 36 éves, anyja Mäder Rozália. Lakik Sopronban,
222. Szalontai Sándor, tart. honvéd (1902. I. 2., Tiszacsege, (Hajdú megye), ref., földmives, anyja Lovai (Lirai?) Mária. Lakik Tiszacsege, Horthy u. 90. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
223. Serdült Mihály, tart. honvéd (*1906. IX. 28, Tetétlen (Hajdú megye), ref., földmives, anyja Gerda Rozália. Lakik Tetétlen, Rudolf u. 401. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
224. Szabó József, honvéd (*1921. IX. 29, Abádszalók), ref., földmives, anyja Tóth Mária. Lakik Abádszalók, 1382. sz. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
225. Simon János, honvéd. A bánfalvi Hősök temetőjében.

226. Szarka József, honvéd. Uo.
227. Steigmayer János, honvéd (*1919), 9/1. zászlóalj, Szeged, anyja Szudlinger Zsuzsanna. Uo. (tömegsír, új sor, 3. ig., 21 sz.)
228. Schrammel Magdolna, róm. kat., 2 éves, meghalt dec. 20-án a dec. 6-i bombasérülés következtében.
229. Szabó József, pénzügyőri felügyelő, ref., 51 éves, meghalt dec. 24-én, a dec. 6-i bombasérülés következtében.
230. Schuch András, gumigyári csinómester, ev., 35 éves.
231. Szerencs Kálmán, honvéd (*1923, Babot), lakik uo. A bánfalvi Hősök temetőjében.
232. Szijj József (Ferenc?) honvéd (*1923, Torony (Vas megye). Lakik uo. A bánfalvi Hősök temetőjében.
233. Szeifer József honvéd (*1923, Nagyvácszony), lakik uo.
234. Sándor András, honvéd (*1906, Budafok), anyja Nagy Ágnes.
235. Szabó György (*1891, Magyarregén), lakik Szováta 529. sz., anyja Fülöp K.
236. Simon László, hadapródőrmester (*1922-ben Debrecen), anyja Nagy Mária. A bánfalvi Hősök temetőjében (LIV. sor, 3. sír)
237. Székely B. Mihály (*1921, Magyar-kende), anyja Bereczki Zsuzsanna.
238. vitéz Szombathy Sándor, tart. százados (*1891, Orosháza), lakik Nyíregyházán. A bánfalvi Hősök temetőjében (LIII. sor, 3. sír)
239. özv. Schuster Adolfné, szül. Varga Irma, mozdonyvezető neje, 59 éves.
240. Sörtédi János, kertész, 61 éves (251. sz.?)
241. vitéz Szentiványi János, állatorvos, 45 éves, katona, róm. kat. A bánfalvi Hősök temetőjében (LV. sor/5. sor?/ 3. sír). Meghalt dec. 7-én, a dec. 6-i bombasérülés következtében. (állomásparancsnokság 110. f. sz. jelentése alapján)
242. Schrammel Ferenc, vasutas, 48 éves (lásd a 228. számot)
243. Schwarz János, főmozdonyvezető, 52 éves.
244. Szabó Ernő, tanuló, 7 éves (lásd 245—46).
245. dr. Szabó László, 33 éves, lakik Sopron, Szt. György u. (lásd 246).
246. dr. bucsi Szabó Lászlóné, szül. Nemes Margit (*1905, Szászváros), lakik Sopron, Szt. György u. (lásd 245).
247. Schüzler Miklós, 35 éves.
248. Strausz Gusztáv (győri lakos?)
249. Stieber (Stéber?) József, honvéd (VI honvéd kieg. par.), anyja Németh Katalin. A bánfalvi Hősök temetőjében (Szt. Mihály temetőben?)
250. Sándorfi István (*1904, Nagykároly), lakik Nyíregyházán.
251. Sörtély János, 60 éves, született Mihályiban, lakik Sopron, Sastér 1.
252. Szentersébeti Szakács Imréné, műgyetemi tanár neje, 44 éves.
253. Salló Teréz, 16 éves.
254. Szukits Andrásné, boltiszolga neje, 43 éves.
255. Sipócz Imréné, állami óvónő, 22 éves.
256. Sallai Jánosné, gyárimunkásnő, 52 éves.
257. Simon Jánosné, rendőr özvegye, 40 éves.
258. Schiller Karolin, 12 éves.
259. Schiller Nándorné, kisbirtokos neje, 53 éves.
260. Szommer Rozina, 52 éves.
261. özv. Scheifert (Szeifert?) Gézané, szül. Bishanger Mária, 68 éves, Sopron, Hunyadi J. u. 2.
262. Schneider Vilmosné, lakik Sopron, Szt. György u.
263. Tomka Pál, érvezető (*1922. X. 15, Szarvas), ev., fogtechnikus, anyja Tusják Anna. Lakik Szarvas, III. Belkerület 354. sz. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
264. Tóth Bálint, honvéd (*1900. I. 31, Orosháza), ev., malommunkás. Anyja Németh Mária. Lakik Orosházán, Móra F. u. 35. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
265. özv. Török Istvánné, szül. Szvoboda Anna (*1870. máj. 29, Nagytapoltság), róm. kat., anyja Tarina Anna. (Szolnoki csapatkórház).
266. Tóth Kálmán, honvéd. A bánfalvi Hősök temetőjében.
267. Takács Imre, tart. szakaszvezető (*1917, Sarród), lakik uo. A bánfalvi Hősök temetőjében.
268. Toma Mihály, honvéd (*1923, Nagykázmér), lakik uo. A bánfalvi Hősök temetőjében.
269. Takács János (*1921), anyja Takács Anna.
270. Tomaszovszky Lajos, főiskolai tanár, 75 éves.
271. Török János, gombkötő, 80 éves.
272. Tóth Gyula, Nagylozs.
273. Trappel Józsefné, lakik Sopron, Hunyadi u. 2.
274. Ulreich János (*1883, Harkán), lakik uo. 175. sz.

275. Unger Klára, 6 éves, lakik Sopron.
276. Varga János, honvéd (*1901. IX. 22, Rózsaszentmárton) (Heves megye), róm. kat., földműves, anyja György Erzsébet, lakik Szücsi (Heves megye), Széchenyi u. 163. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
277. Varga Ernő, honvéd. A bánfalvi Hősök temetőjében.
278. dr. Visnyei Jánosné, szül. Brodese Karolin, 57 éves, róm. kat.
279. Végh Vince, honvédtüzér (*1912, Csorna), lakik uo., Kolozsvári u. 11. A bánfalvi Hősök temetőjében.
280. Vászegi József, tisztviselő, Nagycenk, 7. f. o.
281. Varga István, c. őrvezető (*1920, Veszprém-Pinkóc), anyja Csontár Irén. A bánfalvi Hősök temetőjében.
282. özv. Wiplinger Róbertné, szül. Kappel Vilma (*1876), lakik Mizola Deák tér 16.
283. Visi Kálmán, 23 éves.
284. Varga Jolán, házvezetőnő, 51 éves.
285. Vábl Józsefné, gyári tisztviselőnő, 53 éves.
286. Wohlstadt Rajmund, vk. százados (vkf. törzs. osztály), 33 éves, (*Budapest), lakik uo. A bánfalvi Hősök temetőjében.
287. Wesely Róbertné, szül. Richter Stefánia.
288. Wesely Józsefné, tisztviselő neje, 48 éves.
289. Wabel József, róm. kat. gumigyári fűtő, 44 éves.
290. dr. Zádor Antalné, szül. Gyarmati Sarolta, ev., 44 éves.
291. Zámbó Jenőné, szül. Tóth Erzsébet (*Hegykő), róm. kat., 34 éves. Meghalt december 9-én a dec. 6-i bombasérülés következtében.
292. Czégány Károly, honvéd (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
- 293—296. Ismeretlen tüzérek. Uo. (nagy tömegsír.)
- A következő 1944. december 6-án meghalt, német hadseregbeli katonák is valószínűen a bombázás következtében vesztették életüket:*
- 296a. Bickel Johann, Ogfr. Kfz., Best. Bez. 5/VIII., (*1920. I. 30). A bánfalvi Hősök temetőjében (IV. sz. 2. tömegsír)
297. Cura Walter, Ogefr. Kfz. Best. Bez. 5/VIII., (*1905, XII. 24). Uo. (IV. sz. 2. tömegsír)
298. Frigo Egidio, Kraftfahrer, 4. Kp. Abt. 40. Transp. Korps. Speer. (*1920. IX. 4). Uo. (IV. sz. 2. tömegsír)
299. Gonther Helmut, Ogefr. Kfz. Best. Bez. 5/VIII., (*1919. V. 28). Uo. (IV. sz. 1. tömegsír)
300. Gerhart Alois, Ogefr., Kfz. Best. Bez. 5/VIII. (*1920. IV. 10: Domp. (Reg. Bez. Kattowitz). Uo. (IV. sz. 3. tömegsír.)
301. Ismeretlen SS. Uo. (IV. sz. 3. tömegsír.)
- 302—303. Ismeretlen SS. Uo. (IV. sz. 3. tömegsír)
304. Krüger Hans, Stabsflw, Feldeisenbahn, Betr. Komp. 125. (*1902 dec. 11: Strelig). Uo. (IV. sz. 2. tömegsír.)
305. Lübke Josef, Ogfr. A. S. P. 570. II. Zug. (*1909. VII. 1.) Uo. (IV. sz. 2. tömegsír.)
306. Pöcking Arthur, Techn. O. Insp. Heeres. Kartenl. 566. (*1905. V. 15: Koldab). Uo. (IV. sz. 2. tömegsír.)
307. Seipelt Richard, Ogefr., Kfz. Best. Bez. 5/VIII. (*1901. V. 9). Uo. (IV. sz. 2. tömegsír.)
308. Wabro Franz, Ogefr. Kfz. Best. Bez. 5/VIII. (*1912. I. 21. Uo. (IV. sz. 2. tömegsír.)

Tévedne, aki azt hinné, hogy mindössze ennyi volt az áldozatok száma. Azoknak a neveit — egy-két kivételtől eltekintve (lásd 30., 45., 288., 289. és 291. számokat), — akik a dec. 6-i bombázás következtében (sebesülés stb.) később vesztették életüket, nem kutattam fel, de nem is tehettem, mert annak egyedül Isten a megmondhatója, hány embernek rövidítette meg életét, ha nem is halt meg azonnal, a nagy tragédia (74—78. képek).

A bombázás utáni zűrzavarban a sáncásás tovább folytatása csak nehezen indult. A hatóságok belátták, hogy a „kibombázás” következtében felmerült gondok sok embert természetesen megakadályoztak sáncásási kötelezettségük teljesítésében. Én is hasonló helyzetbe kerültem, részben enyém „kibombázása” miatt, részben pedig azok miatt, akiknek az orsolyazárda nyújtott

menedéket, s akiknek ügyes-bajos dolgai után futkoztam. Érveimet illetékes körök elfogadták, és dec. 18-ig hivatalosan igazolták távolmaradásomat.

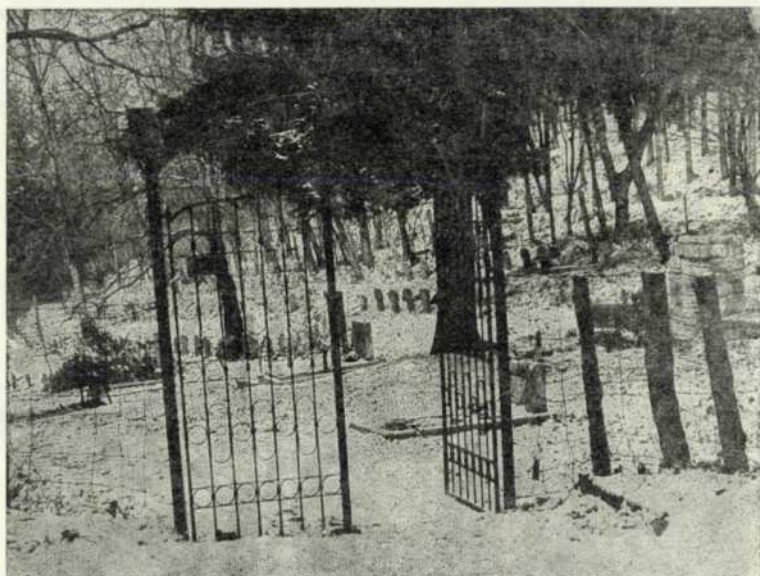
A dec. 6-i bombázás után a minisztériumi, képviselőházi és egyéb magasabb rangú emberek nem érezték magukat biztonságban a belváros falai közt, ellepték hát a Lövészállót, és általában az Alsó- és Felsőlövért, de különösen ez utóbbi villáit. Onnan jártak be gépkocsin, kerékpáron vagy gyalog hivatali és „országos” ügyeik intézése végett. Időnkint a képviselőház ülésre gyűlt össze. A rádió pontosan jelezte az ülés időszakát és helyét, ami miatt sokan aggódtak. Azt mondták, hogy az ellenség figyelmét felkeltik az ilyen közlésekkel.

74. kép. A sopronbánfalvi Hősök temetőjének főbejárata
(Csupor József felvétele)

Nemcsak az akkori „nagyurak”, de a német hadsereg itt tartózkodó gépesített alakulatai is jobbnak látták az erdő fái közé rejteni magukat, olajjal, benzinnel telt és egyéb, személy- és tehergépkocsijaikat. Ez utóbbiak százával bújtak meg a Hatvan-turistaház körüli erdőben. De nemcsak az amerikai bombázók elől dugták őket, hanem a helybeli lakosságnak is szigorúan tilos volt azon a területen járni. „Aki ide belép, fel lesz akasztva” — hirdette az egyik, erdei út mellett felállított tábla, ha az arra vetődő magyar figyelmét valamilyen elkerülte volna az őrtálló géppisztolyos német katona.

December 18-án újra be kellett állnom a sáncások közé. Megint a sopronkőhídi csoportba osztottak. A munkálatok odakünn már előrehaladott állapotban voltak. Mély futóárkok tátongtak a szántóföldeken. Eppen elég volt kikapárolni belőlük a földet. A munkásbrigád jókedvvel végezte a rábízott feladatot. Körülöttem középiskolás fiúk hancuroztak. Néha-néha megjelentek a Todt-szervezet emberei, hogy ellenőrizzék a munkát. Olyankor szorgalmasan mozogtak a karok, és merültek el a földben az ásók. Ha eltávoztak a felügyelők, újra lelassult a munka, és folytatódott a viccelődés, naplopás. Az idő is

75. kép. A sopronbánfalvi Hősök temetőjének bejárata az erdei út felől (A bejáratától jobbra az 1944. dec. 6-i bombatámadás magyar katonai halottai, nyugatra 31 tömegsírban 421 német katona)
(Csupor József felvétele)

76. kép. A sopronbánfalvi Hősök temetője (lent az 1944. dec. 6-i halottak vörösréz névtáblája, sírja, Lelkes Béla fhgy. kősíremléke; fent az 1945. márc. 4-i magyar halottak sírja)
(Csupor József felvétele)

77—78. kép. A sopronbánfalvi Hősök temetője az öngyilkos katonák
sírjai; a 48-as laktanyában kivégzettek, köztük valószínűleg
Pataki Ferenc partizánvezér sírja
(Csupor József felvétele)

rendkívül szép volt, jó hangulatot ébresztett mindenkiben. Láttuk, amint kolbással, illetve kenyérral telt zsákokat emeltek le egy szekérről. Az lesz az ebédünk — mondták.

Sokkal többet dolgozhattunk, mint dec. 6-án, amikor megint furcsán bűgő repülőgépek jelentek meg és keringtek városunk felett. Felugráltunk az árkok szélére, és feszült várakozással figyeltünk. Nem sokáig tartott. A dec. 6-i jelenet újra megisméltődött. Földet megingató robajjal kezdtek hullni a bombák. A sáncok mélyére bújtunk, fejünk fölé tartva a lapátot. Szerencsére árkaink és a bennük lapuló emberférgék nem érdekelték az amerikai pilótákat. Jó értesüléseik alapján egészen mást kerestek: maradék-Magyarország vezetőit, a nyilas minisztereket és fő pártfunkcionáriusokat és nem utolsósorban a német hadseregnek Sopronban állomásozó gépesített alakulatait. Egy-két kivételtől eltekintve a Felső-Lövérekre irányították kis és nagy bombáikat. Sopron büszkeségét, az idegenektől annyiszor megcsodált szép soproni erdőket szórták tele halálos bombáikkal. S mikor elvonultak a gépek, nyomukban maradt a könnyet fakasztó pusztulás. Egyetlen bomba sem tévesztett célt. Ahol nem oltott is ki emberéletet, ott tövestől tépte ki, vagy derékban törte ketté a fenyves erdő hatalmas, büszke fáit, tarolt le szép és gazdag gyümölcsöskerteket és söpört el a föld színéről családi villákat. Romokban hevert a Lövér-szálló mindkét épülete, a Hatvan-turistaház, hatalmas bombatölcsérek nyíltak a Lövér-körút egyes részein és az út mentén, nem különben az erdőnek főleg a szállóval szemközti részén, amely nemcsak a nyaralóknak, de a soproniaknak is egyik legkedveltebb sétá- és üdülőhelye volt. Darabokra törve, zúzva heverték szanaszét az erdőben a Városszépítő Egyesület nagy gonddal felállított, félig cement-, félig fapadjai, melyeken annyi öreg nyugdíjas pihente ki a munkában eltöltött hosszú évtizedek fáradalmait, és annyi szerelmes pár szövögette színes álmait. Nyögött, sóhajtozott, sirt a feledhetetlen sétányokkal teletűzdelt, annyi boldog embert látott, s most bombáktól felszántott illatos soproni erdő, de vele együtt sirtak Sopron szerelmesei is, bennszülöttek és idegenek egyaránt. Mert hosszú időnek kell elmúlnia, mire az élők és élettelenek pusztulásának a helyén mindent pótol és visszahoz a természet, ami volt és nincs többé...

A december 18-i áldozatok:

1. Autheried Kamillo, 64 éves, lakik Sopron, Alsólövér u. Holttestét a Károlymagaslatnál találták meg.	7. Csóka István, napszámos, 52 éves, róm. kat.
2. Brázay Béla, tart. főhadnagy, (*Pestszentlőrinc), 35 éves, róm. kat., anyja Buzeczky Hermina. Csonttörés. A bánfalvi Hősök temetőjében (LIV. sor, 5. sír)	8. Chapó Gyula ny. ezredes, 61 éves, róm. kat. Meghalt dec. 20-án.
3. Bodorics József (*1903. jún. 10, Győrött, róm. kat.. Lakik Sopronban, Szt. Mihály u. 7. Holttestét a Városligeti út 3. sz. alatt találták meg.	9. Egresits Anna, 22 éves, (*Kópháza), róm. kat. Lakik Sopron, Bécsi út 24. Holttestét a Sörház-dombnál találták.
4. Bodorics János, 38 éves, róm. kat. Lakik Sopron, Handler Nándor u.	10. Fröhvirth Paula, tanuló, 8 éves, róm. kat.
5. Becher Lujza, 18 éves, ev.	11. Iglér Károly, szobafestőmester, 45 éves, róm. kat.
6. Borbély József, moziigazgató, ref., 40 éves. Meghalt dec. 19-én a 18-i bombasérülés következtében.	12. Ivancsics János, 15 éves. Lakik Sopron, Csengery u. Holttestét a Városligeti u. 3. alatt találták meg.
	13—15. Ismeretlen nők. Nem voltak agnoszkálhatók.
	16. Ismeretlen férfi. Nem volt agnoszkálható.

17. Ismeretlen csecsemő. Nem volt agnoszkálható.
18. Mátrai Istvánné, özvegy, 60 éves, lakik Sopron, Gesztenyés sor 17.
19. Németh István, (*1932), anyja Hetzer Erzsébet.
20. Németh József, 2 éves, róm. kat.
21. Németh Ilona, 14 éves, róm. kat.
22. Németh Károly, tanuló, 14 éves, róm. kat.
23. Németh Károlyné, 38 éves, róm. kat.
24. Németh Károlyné, szül. Szauter Borbála, 69 éves, róm. kat.
25. Orosz Ferenc, napszámos, 44 éves, ref.
26. Perher Lujza, 18 éves.
27. Szegő Béla, városi mérnök (*1908. X. 17), anyja Bejbek Marietta. Lakik Sopron, Gesztenyés sor 17.
28. Szegő Béláné, szül. Mátrai Margit, 31–32 éves, anyja Mátrai Istvánné. Lakik Sopron, Gesztenyés sor 17.
29. Szegő Balázs, 5 éves. Lakik Sopron, Gesztenyés sor 17.
30. Szegő Tibor, 4 éves. Lakik Sopron, Gesztenyés sor 17.
31. Szegő Ildikó, 3 éves. Lakik Sopron, Gesztenyés sor 17.
32. Szegő Endre (*1940). Lakik Sopron, Gesztenyés sor 17.
33. Simon Károly, 65 éves, édesanyja Simon Terézia. Lakik Sopron, Gesztenyés sor 17.
34. Simon Károlyné, 65 éves. Lakik Sopron, Gesztenyés sor 17.
35. Tölgyesi Józsefné, szül. Ürmösi Mária, 23 éves. Lakik Sopron, Felsőlővér út.
36. Tölgyesi Emese, 17 hónapos. Lakik Sopron, Felsőlővér út.
37. Tölgyesi József, 5 hetes. Lakik Sopron, Felsőlővér út.
38. Unger Tófor, 15 éves, ev. Lakik Sopron, Szedres köz 13. Holttestét a Sörház-dombnál találták meg.
39. Ürmössy Gábor (*1885, Szentgeric), lakik Sopron, Honvéd u. 51. Anyja Bodolai Julianna.
40. Ürmössy Gáborné, unitárius vallású, 50 éves, lakik Sopron, Honvéd u. 51.

A december 18-i légitámadásnak tehát 40 emberáldozata volt. Ha számban nem is közelíti meg a dec. 6-i veszteséget, mégis könnyfakasztó tragédiát jelentett ez is, és szívük mélyéig megrendítette a soproniakat. [...]

1945. febr. 21-én kisebb méretű légitámadás érte Sopront. Akkoriban 60 bombáról szóltak a hírek. Hogy kinek volt kedve a halált hozó bombákat számolni, nem tudom. A halálos áldozatok száma 15 volt. Ez alkalommal a Prohászka u., Wälder u., Csengery u., Felkelő u. és Mátyás kir. u. voltak a célpontok. A Csengery u. és Wälder u. kereszteződésénél mind a négy sarokház teitálátatot kapott, de szerencsére a lakóknak csak egy része tartózkodott a veszélyes ponton. Az ismeretlen német katonán (lásd az áldozatok névsorában!) kívül még hárman haltak meg ott. Fend Erzsébetet és fivérét, Falkay Ernőt, csak napok múlva sikerült megtalálni a romok közt, mivel a romeltakarítási munkálatokat megnehezítette a megrongált vízvezetékéből szakadatlanul áramló víz, Szivattyúkra volt szükség. A holttesteket vízből kellett kiemelni. Falkay rokant ember volt, riadó alatt nem szokott lemenni az óvóhelyre. Érdekes, hogy az ő holttestét találták meg később, és nem testvérét, aki az óvóhelyre menekült. Fleischhacker holttestét is a romok közül emelték ki.

A hullák elszállításakor szép napsütéses idő volt. Olvadt a hó. A Felkelő utcában figyelmeztetni kellett a hullaeltakarító osztag egyik alkalmazottját, mivel megfélekedezett a halottaknak kijáró kegyeletről. A névsorban is jelzett nyilasok a párt vadonatúj egyenruhájában voltak, lábukon új bilgeri-csizma, vállukon antantszj.

A Felkelő utcára szórt bombákat valószínűen a Rákóczi-intézetnek szánták, és nem az ártatlan villáknak, a Csengery, illetőleg Wälder utcaikat pedig a néhány lépéssel odébb húzódó vasúti síneknek. [...]

Az 1945. II. 21-i bombatámadás áldozatai:

1. dr. Beck Zoltánné, született Starckbauer Gabriella, (*1922 Esztergom), lakik Sopron, Prohászka u. 3. Holttestét ugyanott találták meg.
2. Beck Gabriella, (*Nagybánya, 1944), lakik Sopron, Prohászka u. 3. Holttestét ugyanott találták meg.
3. Bucsy Ákos (*1897. XII. 13. Hátzeg), lakik Sopron, Felkelő u. 20. Holttestét ugyanott találták. Nyilas egyenruhában volt.
4. Csupor István (*Budapest, 1900. I. 19), lakik Sopron, Felkelő u. 20. Holttestét ugyanott találták. Nyilas egyenruhában volt.
5. Falkay Ernő, rendőrségi főtiszt, róm. kat., 52 éves, lakik Csengery u. 22.
6. Fend Erzsébet (*Sopron), 49 éves, lakik Csengery u. 22. Ugyanott találták meg holttestét.
7. Fleischacker Károly (*Sopron, 1870), lakik Wälder u. 8. Holttestét ugyanott találták meg a romok között.
8. Greilinger Miklós (*Sopron, 1912), lakik Sopron, Prohászka u. 3. Holttestét ugyanott találták meg.
9. Ismeretlen német katona. A GYSEV vasúti őrházában volt, mikor a riadó elhangzott. Onnan a Csengery utcába rohant, s a Fend-ház kapujában húzódott meg. A vasúti őrház épen maradt, a Fend-házat bombatalálat érte, összeomlott, s a német katonát is maga alá temette. Egy német alakulat, amely a MOVE-épületben volt (zeneiskola, egykori szabadkőműves otthon), a hullát elszállította.
10. Nagy Gyuláné, szül. Bucsy Erzsébet (*Hátzeg, 1901. I. 14), lakik Sopron, Felkelő u. 20. Holttestét ugyanott találták.
11. Régeni Gyula (*1888, Bajna), lakik Sopron, Prohászka u. 3. Holttestét ugyanott találták meg.
12. Starkbauer Olga (*Dorog, 1926. VI. 29), lakik Sopron, Prohászka u. 3. Ugyanott találták meg a holttestét.
13. Starkbauer Gyözőné, szül. Zeke Olga (*Esztergom, 1900), lakik Sopron, Prohászka u. 3. Ugyanott találták meg a holttestét.
14. Sány Zoltán (*1903. VIII. 4, Nagyvárad), lakik Sopron, Nyilas-párt-ház. Holttestét a Mátyás kir. utca 3. sz. előtt, az utcán találták meg.
15. Gál Imre, honvéd (*Tiszarof, 37 éves, ref. A bánfalvi Hősök temetőjében (II. parcella, Q-sor, 17. sz.)

1945. március 4-én az orsolyák pincéjében szorongtunk, katonák és bemenekült civilek. Észbontó robajjal estek a bombák. A hatalmas épület rengett, ingott felettünk, sebesült katonák reszketve kapaszkodtak belém. Mint félénk gyermekek édesanyjukhoz, úgy simultak, tapadtak hozzám. Mintha csodát vártak volna a reverendától, nyomorúságos életük megmentését. Volt, aki sirt, volt, akinek a fogai vacogtak; volt, aki köpenyébe temette arcát, hogy ne lásson és ne halljon semmit, sokan imádkoztak. Ki hallhatóan, ki néma beszéddel... Az egész pincében csend volt a bombazápor alatt. Senkinek sem volt kedve beszélni. Még a tréfás kedvűek is mintha megnémultak volna. Mindenki a veszedelemre gondolt, a sajátjára és övéi veszedelmére. [...]

Szép napsütéses idő volt. Jobbat, kellemesebbet nem választhattak volna maguknak az amerikai bombázók. Annál döbbenetesebb volt a tragédia, amely a bombatámadás után elénk tárult.

Katonákat vezényeltek ki a sebesültek és halottak felkutatására. Csákány-nyal, ásóval, lapáttal hányták, szórták a beomlott házak téglá-, kő-, gerenda-, és vakolat-törmelégeit. S a törmelékek közt hol itt, hol ott vágott puhába a szerző. A legnagyobb óvatosság mellett is megtörtént. Kezek, lábak, fejek, törzsek, ruhadarabok kerültek napfényre és figyelmzették, hogy le kell lassítani a munkát és puhán, érzéssel, óvatosan kell kezelni ásót, lapátot, csákányt. Számolni kellett azzal, hogy itt-ott szunnyadó életet lehet menteni óvatosan, el nem sietett ésszerű munkával. Sajnos, a bombázók alaposan teljesítették

feladatukat: egy-két kivételtől eltekintve csak élettelen hullák és testrészek kerültek elő a romok alól.

A Zita-otthon⁹⁷ lakói mind az óvóhelyre menekültek, mikor megszólalt a sziréna, és mind, egytől-egyig szörnyet haltak, mert az Otthonnak éppen az a része kapott „telitalálatot”, melyben az óvóhely volt. Az épület többi része aránylag jó állapotban maradt. Összesen 29-en szorongtak, ültek az óvóhely padjain, s valamennyinek csak a holttestét sikerült kiásni. Könnyem kicsordult, amikor Károlyi plébános holttestére ráakadtam. Holttest? Fekete tavaszi papikabát, nadrág, a felismerhetetlenségig összezúzott koponya, hiányos csontozat és bőr... Ez volt az egész, melybe keresés közben belebotlottam. Félig a törmelék alatt, félig azon kívül feküdt a holttest. Felemeltem, egy kézzel, szinte pehelykönnyű volt. Akkor láttam, hogy a belsőrészek és az agyvelő a törmelékek közt maradtak s azzal összekeveredtek. Újra visszatettem a hullát porral vegyült tartozékai közé. Talán egy lépésnyire más, női ruhadarabot akartam felvenni. Ahogy emelni kezdtem, megmozdult körülötte a törmelék is. Rögtön láttam, hogy holttest. Szabaddá tettem. A plébános nővére volt. Kevésbé volt összeroncsolva, mint testvére. A két testvért egymás mellé fektettük a törmelékhalom tetején. Percekig meredtem a szörnyű látványra. Eszembe jutott látogatásom a beteg plébánosnál nem sokkal azelőtt. Beszélgetésünkre gondoltam, aggodalmaimra a bombázásokat illetően, majd az én biztatásomra. Bár a legnagyobb jóindulat élt bennem, amikor bátorítottam az idegbeteg embert, most a szörnyű tragédia után mégis némi lelkiismeretfurdalást éreztem, amiért nem javasoltam neki a vidékre távozást. Úgy éreztem, mintha részem lett volna borzalmas tragédiájában, melyet nyilván megsejtett. Nem tehettem róla. [..]

A Zita-otthon lakói közül csak az menekült meg, aki a bombázások idejében nem tartózkodott az épületben. (özv Szilvássyné, stb.).

A Zachs-ház óvóhelyéről (Pócsi u. 6. sz.) 25 hullát emeltek ki. Egy leány életben maradt. A mentési munkálatok egész nap és egész éjjel tartottak mindenütt. Estefelé beborult az ég, és sűrű pelyhekben esett a hó. Ott álltak a hivatalból kirendelt emberek a tragédia színhelyein, hogy elszállítsák a hullákat a temetőbe. Egyre teltek a szekerek. A hullákat ragyogó szemfödőként lassan befödte a hó. Annál borzalmasabbnak tűnt a látvány. Hiába hajtottuk, kergettük el a kíváncsiskodókat, be-betekintgettek a szekerekbe, egy-egy pillanatra felfedték a halottak arcát, hogy rokonaikra vagy ismerőseikre bukkanjanak. Persze, voltak, akik pusztá kíváncsiságból ácsorogtak a szerencsétlenség színhelyén. Sokan iszonyattal fordították el fejüket és nyomban eltávoztak. Egy menekült tanító a Seltenhofer-haranggyár előtt ordítózni kezdett. A járőrelőket rémisztgette, kergette. Senki sem tudta, megőrült-e, vagy mi történt vele. Rendőrt kellett igénybe venni, aki hatalmi szóval elparancsolta onnét.

A Kőfaragó tér 6. és 7. sz. házának óvóhelyén 68-an veszítették életüket. Soknak a holtteste felismerhetetlenségig össze volt roncsolva. Külön ládába kellett helyezni a külső és belső testrészeket, melyekről nem lehetett megállapítani, hogy melyik hullához tartoznak. Az életben maradt hozzátartozók, akik máshol tartózkodtak bombázás idején, éjjel-nappal ott álltak a munkások körül és kísért szemekkel, hidegtől, fájdalomtól félig megdermedve várták, míg övéik is előkerülnek a föld alól. A viszontlátás olyan borzalmas volt, hogy azt akárhány esetben leírni sem lehet. Volt, aki sajnálta, hogy nem veszhették el övéivel

97 A Zita-otthon helyén ma a Kőfaragó téri lakótelep házai állnak.

együtt. Volt, aki teljes bizonytalanságban volt afelől, hogy az összeroncolt, sárral, hólével, vérral bemocskolt hulla azonos-e hozzátartozójával. Majdnem minden esetben egy-egy ismerős ruhadarab adta meg a döntő választ. Az idegenek, akiknek útja arra vitt, vagy akik kíváncsiságból látogattak el oda, nem tudták, kiket sajnáljanak és sirassanak inkább: a halottakat-e, vagy a fájdalomtól magukba roskadt hozzátartozókat. Mert az utóbiak igazán megérdemelték minden részvétet.

Mélyszántást végeztek a repülők a tüzérlaktanyában is. A kaszárnyát teljesen elpusztították, és száznál több katonának oltották ki az életét, akik pince- és bunkeróvóhelyeken ott kerestek menedéket. Egyik unokahúgom férje csak egy volt a sok közül, akiknek testrészeit darabokban szedték össze, vagy egyáltalán meg sem találták. (Unokahúgom és férje, Tyuskai Pál, karpaszományos őrmester, mindössze háromhetes házasként voltak.)

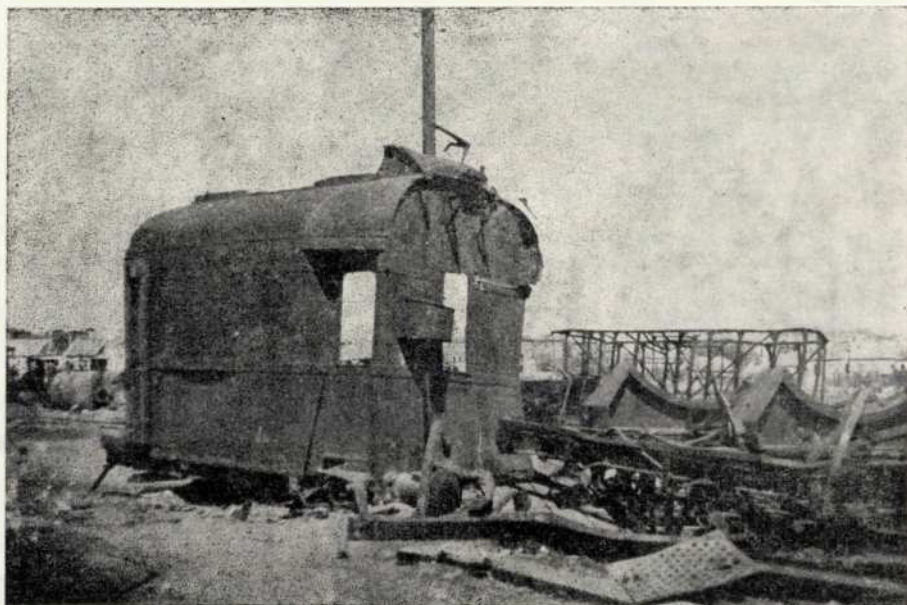
Késő este volt már, amikor az első, hullákkal megrakott szekerek begördültek az új Szt. Mihály temető udvarába. Hatósági rendeletre másnapig ott kellett volna állniuk a halottasház előtt. Az emberek e rendeletre hivatkozva eltávoztak. Mély felháborodással néztünk utánuk. Lakits és én... Mert csak ketten maradtunk a szekerek mellett. Mind a ketten kegyetlenségnek tartottuk az intézkedést a halottak iránt, és szívtelenségnek életben maradt hozzátartozóik iránt, akik azzal a gondolattal tértek otthonukba, hogy halottjaik a halottasház megszentelt kövezetén várják további sorsukat és nem piszkos szekérre zsúfoltan a szabad ég alatt. Szerencsére a temető egyik alkalmazottja és egy ismeretlen gazdapolgár még a halottasház körül tartózkodott és szinte kérés nélkül hajlandóknak mutatkoztak arra, hogy a hullák lerakásában segítségünkre legyenek. Szép sorban, egymás mellé fektették őket, s én hazatértem. A rendőrség — s talán Lakits Frigyes — úgyszólván jegyzi a romok közül előkerült holttestek személyi adatait, gondoltam — tehát felesleges ott lennem.

Másnap még mindig esett a hó. Nem is annyira a hó, mint havas eső. Bokáig ért mindenütt a latyak, néhol még magasabban. A Kőfaragó téren óriási volt a forgalom. Egymást érték a katonai gépkocsik. Győr felé, vagy onnan Sopronba tartottak. Mindnek sietős volt a dolga. Vasútállomásaink romokban heverték. Minden forgalmat az országutaknak és a rajtuk gördülő kocsiknak kellett lebonyolítaniuk. Százával várakoztak az emberek ázva-fázva a havas-esőben, hogy valamelyik katonai jármű felvegye és a környező falvakba szállítsa őket. Néhány lépéssel odébb vizes, sáros, véres hullák és hullarészek feküdtek a park száradt, fagyos fűszőnyegén, és katonák dolgoztak még mindig a halottak felkutatásán. Fáradtak voltak és kedvetlenek. Egész éjjel szakadatlanul dolgoztunk, de még egy csésze teát sem kaptunk — méltatlankodott az egyik. Jelentettem a jegyzőkönyvező rendőrségi nyomozónak. Velem együtt méltatlankodott a gondatlanságon, és megígérte, hogy tőle telhetőleg intézkedni fog. Azt hiszem, ha megkésve is, de történt valami az ügyben.

Hullákkal megrakott szekérsort kísértünk a temetők felé. Mikor a katolikus temetők halottasházai megteltek, az evangélikus temető felé irányítottuk a szekereket. Paraszt szekerek voltak. A légvédelmi parancsnokság rendelte őket ki. A hulláktól mind véresek, szennyesek voltak már. A járdákon megálltak az emberek és sokáig néztek a szekerek után, amelyek némelyikéből kilátszottak a halottak végtagjai. A halottasházakban nagy cédulákra írt névvel láttuk el a kövezeten fekvő hullákat. A személyazonosság megállapítása körül néha hiba történt. Még jó volt, ha a hozzátartozó felfedezte a tévedést. Meg-

történt, hogy tévedésből az evangélikus temetőbe szállítottuk azt, akit a katolikusba kellett volna, és viszont. A halottak közt sok volt a gyermek. Könnyet fakasztó látvány volt, amint a jobb sorsra érdemes, ártatlan gyermekek kihűlt tetemei ott sorakoztak a halottasházak hideg, sima kövezetén.

Nagyon bosszantott, valahányszor azt láttam, hogy gumikesztyűs munkásaink érzés nélkül, sőt bizonyos cinizmussal bánnak a halottakkal. Ismételten rájuk kellett szólni. Szerencsémre nem egyedül voltam, Lakits is sokszor figyelmeztette őket. Lakits szívvel-lélekkel végezte nehéz feladatát, és mindig kegyelettel érintette a hullákat. Nála alkalmasabb embert nem állíthattak volna oda. [...]

79. kép. Kiégett vasúti kocsi. (Hiller István gyűjteményéből)

A vasutakat s azok környékét összezúzta a márc. 4-i bombatámadás (79. kép). A Déli-vasutat teljesen rommá bombázták, nem sokkal volt jobb a helyzet a GYSEV-nél. Amott jóformán egyetlen épület sem maradt meg, itt pedig csak részben, de azok is használhatatlanokká váltak jó időre. A GYSEV-pályaudvarral szemben egy sínautó valósággal tótágast állt a légnyomás kényszerítő hatására. A Felsőbüki Nagy Pál u. és a Vasúti sor a szó szoros értelmében eltűntek a föld színéről. Hogy Hitler szavait használjam, valósággal kiradírozták őket az amerikai bombázók. Nagyméretű bombákat használtak, mert nyomukban óriási tölcéserek sorakoztak megszámlálhatatlan mennyiségben a vasutak menti utakon, földeken, réteken és utcákon. A huszárkaszárnnyában jóformán talpalatnyi föld sem maradt a bombáktól érintetlenül. Az épületek és emberéletek mellett sok vasúti és gépkocsi lett a bombák áldozata. A város némelyik részén alig tudtunk járni az óriási bombatölcéserektől. Helyenkint fel nem robant kisebb-nagyobb (több száz kilósak is) bombákat találtak. Környéküket azonnal ellátták a hatósági emberek figyelmeztető táblával. „Vigyázat, fel nem

robbant bomba!" (Felsőbüki Nagy Pál u.; Manninger u.; Nándorfásor stb.). Néhol fegyveres őrseget állítottak a veszedelmes helyekre, hogy újabb, nagy szerencsétlenségnek elejét vegyék. A fegyveres szolgálatot középiskolás diákok látták el.

Magas hóideben hullaszállító szekér után bandukoltunk a Kőszegi úton. Arrafelé is járt a kegyetlen Kaszás márc. 4-én, ami nem csoda, hisz közel van mind a két vasút. Egy apa már várt bennünket az úton. Mellette a földön — újságpapírba csavarva — 3 halott gyermeke. Hét hónapos az egyik, 21 hónapos a másik, valamivel nagyobb a harmadik. Mikor szekérre tettük őket, az édes-apa még egy búcsúpillantással símogatta meg őket. Addig némán állt halottjai mellett, de akkor egyszerre folyni kezdtek a könnyei. [. .]

A magyar katonáldozatokat négy tömegsírban helyezték el a sopronbátfalvi Hősök temetőjében, a polgári halottak pedig saját sírjukba kerültek a régi és új Szt. Mihály temetőben, valamint az evangélikus temetőben. Néhány részére tömegsírt kezdtek ásni az új Szt. Mihály temetőben (I. sz. tömegsír), melybe később másokat is temettek.

Az 1945. március 4-i bombatámadás áldozatai:

1. özv. Baffy Jánosné, szül. Lurmann Julianna, róm. kat., 67 éves, (*Somogyescsorgón), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt a ház pincéjében.
2. Bella Géza, tanuló, ev. (*Sopron), 11 éves, lakik Kőfaragó tér 3. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. sz. alatti pincében.
3. Bella Géza (*1904, Csapod), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt a Sopron, Kőfaragó tér 6. sz. alatti pincében.
4. Bella Gézáné, szül. Göttl. Emilia, (*Sopron, 1900), lakik Kőfaragó tér 3. Meghalt a Kőfaragó tér 6. sz. alatti pincében.
5. Buranics Győző, tanuló, róm. kat., 11 éves, lakik Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt a ház pincéjében.
6. Buranics Károlyné, szül. Firtl Teréz (*Kópháza), 63 éves, lakik Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt ugyanott a pincében.
7. ifj. Buranics Károlyné (*Kópháza), 28 éves, lakik Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt ugyanott a pincében.
8. Buranics Károly (*Sopron), 10—13 éves, lakik Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt a ház pincéjében.
9. Buranics József (*Sopron, 1913. X. 14), lakik Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt a ház pincéjében.
10. Buranics Gábor, lakik Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt ugyanott a pincében. (A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik).
11. Bakk Anna (*1909), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.
12. Bakk Anna. (*1932, Sopron), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. sz. alatti pincében.
13. Bakk Lajos (*1930, Pestszentlőrinc), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt a Kőfaragó tér 6. sz. alatti pincében.
14. Bakk Lajos, (*Monostor. 1876), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt a Kőfaragó tér 6. sz. alatti pincében.
15. Bakk Lajosné, szül. Balogh Ilona (*1903, Monor), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt a Kőfaragó tér 6. sz. alatti pincében.
16. Burghardt Zoltánné, szül. Marlovits Anikó, (*Sopron, 1920), lakik Sopron, Kőszegi u. 4. sz. alatt meghalt ugyanott.
17. Burghardt Zoltán (*Tatabánya 1943), lakik Sopron, Kőszegi u. 4. sz. alatt. Meghalt ugyanott.
18. Bozza Mihály (*Sopron), 24 éves, lakik Sopron, Pócsi u. 6. szám alatt. Meghalt ugyanott a pincében.
19. Bozza Gábor (*Sopron, 1936. VIII. 8), lakik Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt ugyanott a pincében.
20. Bánkuti Béláné, szül. Kovács Erzsébet, 28 éves, róm. kat., lakik Sopron, Manninger u. 5. Meghalt ugyanott.

21. Bánkuti Béla, honvéd (6. légv. tü-zéroszt.), lakik Sopron, Manninger u. 3. Meghalt uo. 20. sz. alatt. Ne-jével együtt a bánfalvi Hősök temetőjében (2. parcella, B-sor).
22. Borsányi Anna Mária, (*Szeged, 1916), lakik Sopron, Kófaragó tér 6, sz. alatt. Meghalt ugyanott a pincében.
23. Botár (Batári?) József, tizedes, A bánfalvi Hősök temetőjében (M.-sír hely)
24. Baranyai István, honvéd. Uo. (N.-sír hely).
25. Bíró J. Dénes, honvéd. Uo. (M.-sír hely).
26. Bajkó Lajos, honvéd (*Szovát, 1905), anyja Marosán Mária. A bánfalvi Hősök temetőjében.
27. Barel (Barrej?) Károly, honvéd, (6/4 légv. tüzerűteg) (*1903), anyja Papp Antónia. A bánfalvi Hősök temetőjében (N.-sír hely)
28. Bakay Mihály karp. tiz., bomba-tűszerész, gazdasági segédtanár (9. ker. légó. pk.) (*Szeged, 1922), anyja Török Ilona, Uo. (Y-sor).
29. Borzási (Bodzási?) András, levante (300/113. levante lövészsorozat). Uo. (M.-sír hely)
30. Bartha György, levante (300/113. levante lövészsorozat). Uo. (L.-sír hely)
31. Bárány Ferenc, őrmester (6/4 lég-védelmi tüzerűteg). Uo. (L.-sír hely)
32. Bárány Ferencné, fenti őrmester neje. Uo.
33. Blaski József honvéd. Uo.
34. özv. Csáky Frigyesné, szül. Peja Erzsébet (*1868, Karánsebes), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. szám. Meghalt uo. (Zita-otthon).
35. Csics Gyuláné, szül. Reinheimer Ida (*1868, (Szolnok), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt uo. a pincében.
36. Csunya László, honvéd, (honv. gyűjtőállomás parancsnokság) (*Davidson, 1903), anyja Gergely Borbála. A bánfalvi Hősök temetőjében (Y-sor).
37. Csapó Sándor, ht. főtörzsrőmester (7. tüzer törzspótűteg). Uo. (N.-sír hely)
38. Cserpes Mihály honvéd (7. tüzer törzspótűteg). Uo.
39. Csavlek László, honvéd (*Buda-pest, 1913. III. 8.) Uo. (L.-sír hely)
40. Diószeghi Sándor, levante (300/113. levante lövészsorozat). Uo.
41. Debrődi Kálmán honvéd (honv. gyűjtőállomásparancsnokság) (*1907, Hajdúböszörmény), anyja Balázs Katalin.
42. Demeter Endre, honvéd (215/I. ka-tonai munkássorozat) (*1911, Ár-pád, (Bihar megye), anyja Demeter Erzsébet. Uo. (M.-sír hely)
43. Damó Endre, tizedes (*1907, lakik Kolozsvárott, anyja Fischer Etel. Uo. (Y-sír)
44. Epich József, honvéd (215/I. kato-nai munkássorozat) (*Felsőtárkány, 1914), anyja Varga Julianna.
45. özv. Egyed Imréné, szül. Horváth Mária (*1878. X. 10, Gógánfa), la-kik Sopron, Manninger u. 3. Meghalt uo.
46. Fiszek Jenőné, szül. Polszterer Mária (*1898 Sopron), lakik Man-ninger u. 3. Meghalt uo.
47. Forró Józsefné (*Orosháza 1903). Meghalt Sopron, Manninger u. 3.
48. Forró József, honvéd (*1905), anyja Győri Irén. A bánfalvi Hősök temetőjében (L.-sír hely)
49. Fekete Karolin (*Sopron, 1909. III. 12), ev., lakik Sopron, Erzsébet u. 25. Meghalt uo.
50. Fodor Ágoston (*Budapest, 1922. IX. 18), lakik Sopron, Pócsi u. 6. szám alatt Meghalt uo. a pincé-ben. (azonos az 53. sz.-val?)
51. özv. Fritsche Istvánné, szül. Kirch-mayer Róza (*1873, Szombathely), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt uo. a pincében (Zita-otthon).
52. Frisché Ferencné, Károlyi Emil ny. baboti plebános nővére (lásd 121. sz.), meghalt Sopron, Kazinczy u. 1. szám alatt (Zita-otthon). Plébá-nos testvérel egy koporsóban temették el. (A rendőrségi jegyző-könyvben nem szerepel).
53. Fodor Ágoston, t. hdp. őrmester, (honvéd gyűjtőállomás parancsnokság) (*Budapest, 1922), anyja Kálmán Vojanarivszky Katalin. A bánfalvi Hősök temetőjében (Y-sor). Azonos az 50. számmal?
54. Finczy József, honvéd (honvéd gyűjtőállomásparancsnokság) (*Za-laudvarnok, 1908), anyja Horváth Apollónia, temetve a bánfalvi Hő-sök temetőjében (II. parcella, T-sor)
55. Farsang Dániel, honvéd, (honvéd gyűjtőállomás parancsnokság) (*Nagyszeben, 1912), anyja Nagy Ágnes.
56. Fülöp Károly, honvéd, (VII. tüzer törzspótűteg) (*1920. Lele), anyja Domai Eszter. A bánfalvi Hősök temetőjében (M.-sír hely)
57. Fejes János, ht. mü. gyak. (VII. tüzer törzspótűteg). A bánfalvi Hősök temetőjében (Y-sfr)

58. Ferenczi László, szakaszvezető (VII. tüzér törzspótüteg). Uo.
59. Farkas István, honvéd (6/4. légvédel. tüzérüteg). Uo. (N-sírhely)
60. özv. Gaál Istvánné, szül. Paál Mária (*Kapuvár, 1875), lakik Sopronban, Kazinczy u. 1. Meghalt uo. a pincében (Zita-otthon)
61. Gruber Miklós, tart. főhadnagy, táb. tüzér kik. fek. soproni kirendeltsége), (*1899, Csütörtökhely), anyja Rombauer Júlia. A bánfalvi Hősök temetőjében (Y-sírhely).
62. Galambfalvi Elek, honvéd, (7. tüzér törzspótüteg) (*Makfalva, 1904) Uo. (N-sírhely)
63. Gergely István, honvéd, (7. tüzér törzspótüteg) (*Perbelik) Uo. (N-sírhely)
64. Gaál Gyula, honvéd, (7. tüzér törzspótüteg) (*Szilágysomlyó, 1922) Uo. (N-sírhely)
65. Gyöngyösi Pál, honvéd (6/4. légvédelmi tüzérüteg) (*1921) Uo. (N-sírhely).
66. Gagyí Ferenc, hadp. őrmester (*1915, Csíkszereda). Uo. (Y-sírhely).
67. özv. Grósz Mihályné, szül. Schröck Róza, ev., 73 éves.
68. özv. Hauer Györgyné, szül. Berkecz Ilona (*Budapest, 1867) lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt uo. a pincében (Zita-otthon).
69. Halvax Róza, (*Felsőpatak, 1894), meghalt Sopron, Kőfaragó tér 7.
70. Halvax Imre, v. adótiszt (*Felsőpatak, 1898), meghalt Sopron, Kőfaragó tér 7.
71. Halvax Imréné (*Cinfalva, 1892. IV. 29), meghalt Sopronban, Kőfaragó tér 7.
72. Halvax Oszkár (*Sopron, 1927. II. 21), meghalt Sopron, Kőfaragó tér 7.
73. Halvax Rezső (*Sopronban, 1931. IX. 27), meghalt Sopron, Kőfaragó tér 7.
74. Halvax Vincéné (*Oberkohlstetten, 1886), meghalt Sopron, Kőfaragó tér 7.
75. Halvax Viktória, meghalt Sopron, Kőfaragó tér 7. (A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik).
76. Halvax Lujza, róm. kat., 43 éves.
77. Hauer Róza, 75 éves, lakik Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatt. Meghalt uo. a pincében.
78. Halmos István (*Peresztég, 1893), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt Kőfaragó tér 6. sz. alatti pincében.
79. Halmos Istvánné (*Sopronszécseny, 1893), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. sz. alatti pincében.
80. Hajtó Ferencné, szül. Tremmel Paula (*Kópháza, 1921), lakik Sopron, Manninger út 3. Meghalt uo.
81. Hajtó Ferenc (*Sopron), 21 hónapos, lakik Sopron, Manninger út 3. Meghalt uo.
82. Hajtó Mária (*1939, Sopron), lakik Sopron, Manninger u. 3. Meghalt uo.
83. Helyes Jenőné (*Alsóság, 1897. XII. 1), lakik Sopron, Kőszegi u. 27. Meghalt Sopron, Kőszegi u. 24. sz. alatti pincében.
84. Hincsák Mihály, csendőr (3/II. csendőr zlj.). A bánfalvi Hősök temetőjében (N-sír)
85. Horváth András, honvéd (7. tüzér törzspótüteg) (*1915, Egyházasdoróc). Uo. (N-sírhely).
86. Hódosi István, honvéd (6/4. légvédelmi tüzérüteg). Uo. (N-sírhely)
87. Horváth István, honvéd Uo. (M-sírhely)
88. Illés Márton, levante (300/113. levante lövészszázad), (*Kolozsvár), uo. (M-sírhely)
89. Iwsits József (*Sopron, 1943. VI. 15), lakik Sopron, Kőszegi út 24. Meghalt a Kőszegi út 3. sz. alatti pincében.
90. Iwsits András (*Sopron, 1944. VIII. 3), lakik Sopron, Kőszegi út 24. Ua.
91. Iwsits Ottilia, róm. kat., 7. hónapos. Ua.
92. Ismeretlen katona. A bánfalvi Hősök temetőjében (L-sírhely)
93. Ismeretlen katona. Ua.
94. Ismeretlen gyermek. A Vadász utcában találták. (A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik).
95. Ismeretlen gyermek. Ua. (Vö. 125. sz.?)
96. Ismeretlen hulla. Ua. (Vö. 122. sz.?)
97. Ismeretlen hulla. Ua. (Vö. 123. sz.?)
98. Ismeretlen hulla. Ua. (Vö. 124. sz.?)
- 99—100. Ismeretlen halottak testrészei, belsőrészek, végtagok stb. A Kőfaragó tér 7. szám alatti ház romjaiból szedték ki (egy nő és egy kisgyermek?) (A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányoznak).
101. Juhász István, ht. őrmester, (7. tüzér törzspótüteg). A bánfalvi Hősök temetőjében (N-sírhely).
102. Jakoby Lászlóné, szül. Polsterer Paula (*1902, Sopron), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt uo. (Zita-otthon)

103. Jakoby Judit (*Budapest, 1936), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Ua.
104. Jakoby László (*Budapest, 1942), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Ua.
105. Koruzs Béla, tizedes, (gyűjtőállomás parancsnokság), róm. kat. (*1920, Maklár), anyja Koruzs Julianna. A bánfalvi Hősök temetőjében (II. parcella, T-sor).
106. Kapitány András, honvéd, (215/I. kat. munkásszázad), (*Óbesnyő, 1905), anyja Fehér Katalin. Uo. (L-sírhely).
107. Kiss Mihály, honvéd, (*Sajóvelence, 1903), anyja Jobbágy Eszter. Meghalt március 5-én az 526. sz. hadikórházban a márc. 4-i bombasérülés következtében. Uo. (II. parcella. K)
108. Kenyeres Miklós (Géza?), szakaszvezető, (táb. tüzér, kik. fek. soproni kirendeltsége), (*Nyíregyháza, 1920), anyja Oláh Zsuzsanna. Uo. (M-sírhely).
109. Király István, honvéd, (7. tüzér törzspótüteg), (*Kibéd, 1904), anyja Király Lídia. Uo. (M-sírhely)
110. Kovács Lajos, honvéd, (7. tüzér törzspótüteg). (*Kolozsvár, 1917), anyja Kocsek Anna. Uo. (M-sírhely)
111. Kápolnai (Kápolnás?) Géza, tizedes (6/4. légvédelmi tüzérüteg), (*1905). Uo. (N-sírhely)
112. Kurdi Béla, tizedes (6/4. légvédelmi tüzérüteg) Uo. (N-sírhely)
113. Kosztni Sándor, levante (300/113. levante lövészszázad). Uo. (L-sírhely)
114. özv. Kuntzl Aladárné, szül. Ján Lujza (*Pozsony, 1881), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon)
115. özv. Kovács Jánosné, szül. Horváth Lujza (*Sopronban, 1893), lakik Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatt. Meghalt ugyanott a pincében.
116. Kroyer Ferencné (*Somogyszob, 1902. III. 26). Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 7. sz. alatti pincében.
117. Kroyer Edit (*1930), meghalt Sopron, Kőfaragó tér 7. sz.
118. Kroyer Magdolna (*1926), meghalt Sopron, Kőfaragó tér 7. sz. alatti pincében.
119. Kroyer Ferenc (*Vulkapordány, 1890). Lakik Sopron, Kőfaragó tér 8. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.
120. Kassai József (*Pinkafő, 1873), róm. kat., cukorgyári felügyelő, lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon.)
121. Károlyi Emil ny. plébános (Babó), lakik, Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon). Lásd 52. sz. (A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik).
122. Kővári Károly, postaaltiszt, ev., 34 éves.
123. Kővári Károlyné, szül. Szalay Mária, róm. kat., 28 éves.
124. Kővári Győző Károly, róm. kat., 4 éves.
125. Kővári András, róm. kat., 8 hónapos.
126. Laczó Jenő, honvéd, (7. tüzér törzspótüteg), (*Zalaegerszegen, anyja Szider Erzsébet. A bánfalvi Hősök temetőjében (M-sírhely)
127. Léderer Antal, levante (300/113 levante lövészszázad). Uo. (L-sírhely)
128. Lukács Béla, péksegéd, lakik Sopron, Pócsi u. 4. sz. alatt. Meghalt Sopron, Pócsi u. 6. szám alatti pincében.
129. Lurmann Jánosné, szül. Kósa Jolán (*Jobaháza, 1902), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.
130. Lurmann Magdolna (*Sopron, 1936), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.
131. Lurmann Edit (*Sopron, 1942), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.
132. Mayer Gyula, honvéd (Pócspetri, 1922. III. 25), lakik Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt uo. a pincében.
133. Marlovics József (*Szabar, 1889), lakik Sopron, Kőszegi u. 4. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.
134. Molnár Józsefné, szül. Győri Ilona (*Bük, 1889), lakik Sopron, Kőfaragó tér 8. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.
135. Molnár József (*Csepreg, 1929), lakik Sopron, Kőfaragó tér 8. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.
136. Mandula Mihály, honvéd, (honvéd gyűjtőállomás parancsnokság), (*1905, Döge, Szabolcs megye), anyja Balogh Erzsébet. A bánfalvi Hősök temetőjében (II. parc. T-sor 3.)
137. Müller Endre, honvéd, (honvéd gyűjtőállomás parancsnokság) (*Budapest, 1903), anyja Joczik Klára.

- 137a. Magyar Géza, honvéd, (táb. tüzér kik. fek. soproni kirendeltsége). (*Kisvárd, 1912), anyja Leiszner Gizella. A bánfalvi Hősök temetőjében (M-sírhely)
138. Molnár Mátyás, tizedes, 40 éves, ev. Uo. (L-sírhely)
139. Moga Mihály II., honvéd, (7. tüzér törzspótüteg), (*Nyárádszellye, 1905), anyja Szilveszter Rozália. Uo. (M-sírhely)
140. Matkó István, honvéd, (7. tüzér törzspótüteg), (*Murasziget, 1922), anyja Kalas Mária. Uo. (N-sírhely)
141. Mojzes Ferenc, honvéd (tábori tüzér kik. fek. kirendeltsége), (Nagybaracska, 1922), anyja Hajdu Katalin. Uo. (L-sírhely)
142. Munkácsi József (Géza?), honvéd. Uo. (M-sírhely)
143. Nagy Irma, okl. tanárnő, lakik Sopron, Kőszegi út 24. Meghalt Sopron, Kőszegi út 3(?).
144. Nagy Ferenc, tizedes (7. tüzér törzspótüteg). A bánfalvi Hősök temetőjében (M-sírhely).
145. Orbán Dániel, (215/I. katonai munkásszázad), (*1914, Tiszanána), anyja Anga Mária. Uo. (L-sírhely).
146. Ördögh János, honvéd, (103. útkarbantartó század) (*1900, Szőny), anyja Hajósi Mária. Uo. (L-sor, 24. sír)
147. Orbán János, levante (300/113. levante lövészszázad). Uo. (M-sírhely)
148. Polsterer Ferenc (*Kismarton, 1869), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt uo. a pincében (Zita-otthon).
149. Polsterer Ferencné, szül. Marschal Anna (*1873, Dunaszerdahely), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon).
150. Polsterer Paula, lakik Sopron, Kazinczy u. 1. szám alatt. Meghalt ugyanott a pincében. (A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik.)
151. Polsterer N., öregasszony, lakik Sopron, Kazinczy u. 1. szám alatt. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon). A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik.
152. Polsterer N., kisgyermek, lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon). A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik.
153. Polsterer N. kisgyermek, lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében. A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik.
154. Péter Ignác, gépkocsivezető, 36 éves, ref.
155. Policsányi János, őrzetető (honvéd gyűjtőállomás parancsnokság) (*Rád, 1905), anyja Morvai Mária. A bánfalvi Hősök temetőjében (Y-sír)
156. Peresztegi Nagy Ferenc, honvéd (103. útkarbantartó század) (*Székesfehérvár, 1901), anyja Szegfű Julianna. Uo. (L-sor, 23. sír)
157. Pusztai János, őrzetető (215/I. katonai munkásszázad) (*Dunaszentpál, 1897-ben, anyja Varga Mária. Uo. (L-sírhely)
158. Praznári György, honvéd, (*1925), anyja Nászi Mária, róm. kat. Meghalt márc. 5-én az 526-os hadikórházban, a márc. 4-i bombasérülés következtében. A bánfalvi Hősök temetőjében. (II. parcella, T-sor).
159. Popeckó Szilárd, szakaszvezető, (*1926). Uo. (Y-sor)
160. Polcsik Ferenc, honvéd (7. tüzér törzspótüteg). Uo. (M-sírhely)
161. Poldi (Polódi?) Gábor, honvéd. Uo. (L-sírhely)
162. Rázsics (Rozsics?) János, őrmester, (*Belvárdgyula, 1922. V. 8). Meghalt Sopron, Bécsi u. A bánfalvi Hősök temetőjében.
163. Rezsnyák János, (*Magyaróvár, 1860. VIII. 24), lakik Sopron, Manning-út 21. Meghalt ugyanott.
164. Reisch Samu, 59 éves, (*Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt ugyanott a pincében.
165. Reisch Samuné, szül. Horváth Anna, 45 éves, róm. kat., lakik Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt ugyanott a pincében.
166. Reisch Mili, 24 éves (*Sopron), lakik Pócsi u. 6. Meghalt ugyanott a pincében.
167. Reisch Jenő (*Sopron), 12 év körüli, lakik Sopron, Pócsi u. 6. szám alatt. Meghalt ugyanott a pincében.
168. Reisch István (*Sopron), 5 év körüli, lakik Sopron, Pócsi út 6. szám alatt. Meghalt ugyanott a pincében.
169. Rottensteiner Lénárdné, szül. Marlovits Teréz, lakik Sopron, Csendőr u. 2. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.
170. Rottensteiner István, lakik Sopron, Csendőr u. 2. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.

(Folytatjuk)

Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai

III. rész

25. A FELKELŐK A MISSZIÓK AUTÓIN

Saját gépkocsimat, ha csak egyáltalán el lehetett kerülni, nem akartam elküldeni. Ily bizonytalan időben egy négy keréken könnyen és gyorsan mozgó alkotmány gyakran eltűnik anélkül, hogy a viszontlátásra a legcsekélyebb remény is maradna. Elmentem tehát Sopron legnagyobb garázs-tulajdonosához. Megfelelő fizetésért kértem egy azonnal induló autót Eszterházára és Kismartonba s onnét vissza Sopronba. A felszólítást nem akarja egyenesen megtagadni. Ostenburgékkal nem ajánlatos ujjat húzni. Először készséggel vállalkozik tehát, de azután sajnálattal jelenti ki, hogy mindkét kocsijának eltört a tengelye. Egy jól irányzott pofonnal valószínűen célt értem volna el... De mivel nem vagyok erőszakos ember, az ultima ráció alkalmazása előtt még egy másik autótulajdonosnál is próbáltam szerencsét. Amint kilépek ugyanis az utcára, francia szó üti meg a fületem. Gauthier ezredes sofförje cseveg egy francia kutyamosóval. Megszólítom és megkérdem tőle, hogy gazdája autóján mennyi pénzért kockáztatna meg egy sétakocsizást a Sopron—Eszterháza—Kismarton—soproni útvonalon. Habozás nélkül kivágja, hogy nyolecezer koronáért.

Hatezerért aztán elindul.

Negyedóra múlva egy nálam segédtiszti minőségben működő felkelő-akadémikus, kinek Friedrich Istvánra vonatkozólag megadtam a kellő utasításokat, a francia misszió gépkocsiján elrobog Eszterházára. Ez különben is a legkényelmesebb megoldás, mert az Ostenburg-féle tábori őrsöknek úgy szól az utasítása, hogy az antant-missziók gépkocsijait feltartóztatás nélkül kell át bocsátaniok.

Trükkömet még aznap este elmondom bizalmasan a Pannóniában. Mulatság szempontjából a gondolatot mindenki utólérhetetlennek találja s a francia misszió becsapása miatt jóízűt kacag. Holnap különben Prónay Pál és Héjjas Iván is háborítatlanul szeretnének beautózni Sopronba. Ennek keresztülvitelére is módot találok. A szomszéd kávéházban ülő olaszoktól két sapkát szerezek. Ezek a sapkák magyar urak kocsivezetőinek fején paszpartu gyanánt fognak szolgálni.

Éjfél felé Nagymartonba kerülök. Másnap Savanyúkút környékén holmi teljesen ártatlan természetű lövöldözés vállalkozókedvű osztrák kommunistákkal. Az egész incidensnek nincs nagy jelentősége. Estefelé átlovagolok Kismartonba, hol Friedrich az Esterházy-kastélyban ütötte fel főhadiszállását. Vele egy csomó úriember érkezett meg, akik bele akarnak kapcsolódni öccellenéciája nagystílú terveibe [. . .]⁷⁷

Gauthier Friedrich és Prónay miatt jegyzékeket fogalmaz. Kémei révén megtudta, hogy ezek az urak háborítatlanul átjöttek az A-zónába. Hogy ez alkalommal azonban antantautók játszottak bizonyos szerepet, azt csak tőlem tudta meg Gauthier, de nem akarta elhinni.

⁷⁷ Itt egy tanácskozás ismertetése és kommentálása következik, amely ma már nem érdekes. Már akkor halva született dolog volt, hiszen Prónay a Lajtabánság kiklítésével Friedrichéket megelőzte.

A kormány minden, Kismarton felé igyekvő felkelő-csapatot útközben le szállított a vonatról és az irredenta harcosokat Budapestre toloncoltatja vissza. Már oly kétségbeesett kísérletekre is vetemednek, hogy csónakokon igyekezzenek a Fertő tavon átkelni, hogy így valami módon észrevétlenül érhessék el Kismartont. Mindén hiábavaló! Bebizonyosodik, hogy egy országban a kormány támogatása, vagy legalább jóakaró semlegessége nélkül nem lehet szabadcsapatokat szervezni. Ezt úgy látszik, Friedrich István is megértette, és további kísérletezéseinek céltalanságát belátva, eltávozott Kismartonból.

26. HOGYAN HALT MEG LOSSONCZY ÉS VÁMOSSY⁷⁸

Kismartonban tovább tartott a piknikszerű megszállás. Amint említettem, ezek a kedves fiúk a magyar ügynek ezáltal is tetemes szolgálatot tettek. A kisantant, de különösen a cseh sajtó félreverte a harangokat. Híven kontráztak a Neue Freie Pressének, amely oszlopos cikkeket szentelt ama szenvedések és megpróbáltatások ecsetelésére, melyeket az osztrák uralmat epedve váró burgenlandi lakosságnak a garázdálkodó felkelő bandáktól kell elszenvednie.

Nos, a holland és dán újságírók, akik véletlenül épp akkor voltak a kismartoni különítmény vendégei, mikor Friedrich elutazása után⁷⁹ először kerestem föl Weinéket, alaposan meggyőződhetek róla, hogy ez esetben az ország integritásának megőrzésével járó költségeket nem a legközvetlenebbül érintett lakosság viseli...

Október első napjaiban két puskalövés szakította meg hirtelenül a kismartoni felkelő idillt. Két ifjú gyermek harcos halála tett róla tanúságot, hogy a nyugat-magyarországi harctér mindenütt komoly áldozatokat kívánt... A túl korán hősi halált halt Sátor (téves; helyesen Lossonczy — a „Magyar-ság” szerkesztőjének megjegyzése) és Vámosy-fiúk esete országszerte több port vert fel, mint az aránytalanul nagyobb áldozatokkal megívott ágfalvai és más nyugat-magyarországi útközetek. Amint magam a helyszínén meggyőződtem, a két fiatal mártír nem nyert oly megbízatást, mely teljesítőképességüket meghaladta, vagy őket különös veszélyeknek tette volna ki. Egy útelágazásnál azt a parancsot kapták, hogy figyeljék a Wiener Neustadt felé vezető utat... Az áldozatok az út szélén ülve képes levelezőlapokat írtak, midőn kerékpáron közeledő kommunisták felismerték őket a zöld kalapról, mint kismartoni felkelőket, és egy-egy lövéssel leterítették mind a kettőt. Azután, mint akik jól végezték dolgukat, kerékpáron visszasiettek osztrák területre.⁸⁰

Hogy ezért a két halálesetért, melyet az áldozatok egy kis elővigyázattal könnyen és biztosan elkerülhettek volna, nem lehet egyes személyeket felelőségre vonni, az — nézetem szerint — nem lehet vita tárgya. A járőr vezetője, aki őket az út megfigyelésével megbízta, bizonyára nem engedte meg nekik,

⁷⁸ Ezt az alcímet, amely eredetileg így hangzik: „Hogyan halt meg Sátor és Vámosy”, kivételesen kijavítottuk. Maderspach ugyanis összetévesztette Sátor Lászlót, aki Kismartonban meg sem fordult és akit Prónay Felsőpulyán főbelövetett, Lossonczy Antallal. A másik név helyes (Vámosy Tibor).

⁷⁹ Friedrich október 4-én érkezett Kismartonba és október 18-án távozott onnan, amikor a Héjjas-felkelők a Friedrich-felkelőket megtámadták. Ezért Maderspach időmeghatározása legalább is bizonytalan.

⁸⁰ A Lajtaújfaluat megszállva tartó Bundesheer felderítő kerékpáros járőre a Lajtaújfalu—Szarvkő—Százavám felé vezető út kereszteződésénél Lossonczyt lelőtte, Vámosyot pedig halálosan megsebesítette, a közeli malomban tartózkodó és a lövésekre előrohano győri diákfelkelők elől pedig idejében elmenekült. (Missuray 310—314.)

hogy őrszolgálat közben mindenki által meglátható helyen képes levelezőlapokat írjanak.

Ez az esemény, melyre egy a harc téren tartózkodó csapatnak minden percen el kell készülnie, mint két égből sújtó villámcsapás hatott a kismartoni felkelőcsapatra. Mindazok az elemek, kik Nyugat-Magyarországot oly területnek tekintették, ahol zsúrokon értékesíthető olcsó hadibabérokat lehet szerezni, sietve visszautaztak Budapestre. Midőn emiatt az eset miatt azt az utasítást kaptam Ostenburgtól, hogy a kismartoniakat helyezzem közvetlen parancsnokságom alá és a szolgálatot szervezzem meg a helyzet és cél komolyságának megfelelően, már kizárólag olyan elemekből állott a csapat, melyek haditapasztalatok tekintetében megütötték a mértéket. Emlékezetem szerint Halmay Zoltán⁸¹ volt a legidősebb főhadnagy, kinek vezetése alatt a különítmény az Ostenburg-csapat utolsó hadiszereplése alatt derekasan megállta helyét.

Épp a kismartoni változott viszonyok rendezésével voltam elfoglalva, midőn odaérkezett a börtönben — sajnos — oly korán mártírhalált szenvedett Apáthy százados. Apáthy arról értesített, hogy a Lajtabán (sic) engem a II. hadsereg vezérévé méltóztatott kinevezni...⁸² A kinevezést azzal a megjegyzéssel vettem tudomásul, hogy a Lajtabán utasításait mindenestre addig fogom követni, míg azok Ostenburg intencióival, kinek mint sorkatona feltétlen engedelmességgel tartozom, ellenkezésbe nem jönnek. Eddig is különben minden intézkedésemet összhangba hoztam Budaházyval és a Héjjas-csoporttal, kikkel járőrök útján állandóan fenntartottam az összeköttetést.

Én különben, mint Ostenburg antantmisszió-összekötőtisztje, azt a benyomást nyertem, hogy az ügyet⁸³ mindenki elintézettnak tekintette és csak Gauthier izgul az osztrákok trianoni jogaiért. De mindinkább erősödni kezdett bennem az a gyanú, hogy ő sem képvisel specifikus francia érdekeket. Kijelentései és a cseh sajtó hangneme között nem volt nehéz fölfedezni azokat a bizonyos rokon vonásokat, amelyek arra engedtek következtetni, hogy a kölcsönös rokonszenv alapját nem a legönzetlenebb motívumok alkotják náluk...

27. SOPRONBA ÉRKEZIK A KIRÁLY

A soproni lovassági laktanya kantinosa arról volt híres, hogy jó boraitól eltekintve, kitűnően meg tudja sütni az általam az A-zónában lelőtt nyulatokat és így az utolsó időben bevett szokás lett, hogy Ostenburg hetenkint egyszerű kétszer legintimebb barátait és vendégeit egy-egy ilyen nyúlvacsorára hívta meg. Az 1921-iki ős szokatlanul hosszú és enyhe volt. Október 21-én, egy szer-

⁸¹ Helyesen Halmay Tibor. Az említett időben a szentmargitbányai felkelőgarnizon parancsnoka volt, a kismartoni felkelők élére nyilván amikor került, amikor a királypuccs idején az Ostenburg-zászlóaljhoz csatlakoztak.

⁸² Az eddigi irodalom szerint Maderspach 1921. szeptember 24-én adta át az V. felkelőhadsereg parancsnokságát Gebhardt századosnak, felkelői Nagymartont szept. 16-án szállták meg. Prónay a parancsnokváltásról nyilván még nem értesült, az Ostenburg által patronált felkelők csak Lajtabánság kiképzése után ismerték el fővezér gyanánt. (Főleg azért mert Lajtabánság proklamálásában Friedrich Istvánt megelőzte). Maderspach ott is rosszul emlékszik, hogy Prónay a II. „felkelőhadsereg” parancsnokává nevezte ki, mert ezt a számot a Budaházy-csoport kapta meg. A nagymartoni és kismartoni járásban állomásozó V. „felkelőhadsereg” parancsnoka pedig Gebhardt százados lett.

⁸³ A nyugat-magyarországi kérdéstről van szó. Maderspach valószínűleg egyes antanttisztetek magánvéleményére támaszkodik.

dai napon, nyitott ablak mellett ültünk vacsora után, a kantin nagytermében.⁸⁴ Adomákat mondtunk és hallgattunk a régi jó időkről és szóttuk egy szebb jövő terveit. Mindnyájan hazátlan földönfutók voltunk.

Léptek hallatszanak a laktanya udvarán. Egy hang hatol be az ablak komfekete nyílásából:

— Ostenburg ezredes urat kérem!

Az őrnagy az ablak felé fordulva válaszol:

— Itt csak egy Ostenburg őrnagy van!

A hang makacsul ismétli: „Ostenburg ezredes urat kérem sürgős beszélgetésre!” Az „ezredes” szót különösen hangsúlyozza.

Ostenburg kimegy. A beszélgetés, adomázás, tervezetés tovább folyik. Negyedóra múlva belép egy közlegény és Bohéza kapitányt szólítja ki. Bohéza rövid idő múlva visszajön Ostenburg üzenetével, hogy ne zavartassuk magunkat szolgálati okokból szükségessé vált távozása miatt. Nekem azonban megsúgja, hogy különítményemet helyezzem menekész állapotba, mert rövid időn belül valami nagyobb vállalkozásra nyílik kilátás.

— Tódor, miről lehet szó?

— Valószínűen Pozsony ellen készül valami. Erre enged következtetni az öregnek az az intézkedése, hogy a laktanyában a te embereidnek kell helyet csinálni. Ha Ausztria ellen mennénk, nem rendelt volna benneteket vissza Sopronba.

Bohéza Tódor következtetését teljesen logikusnak és helytállóknak kellett tartanom. Elbúcsúztam a társaságtól és visszalovagoltam Nagymartonba. Az autó használatától az utóbbi időben — a feltűnés elkerülése végett — eltekintettem. Csütörtökön reggel⁸⁵ úgy Kis-, mint Nagymartonban kiadtam a menekészültségre vonatkozó parancsot, melyet a vállalkozó kedvű fiúk kitörő lelkesedéssel fogadtak. Azután visszalovagoltam Sopronba.

A parancsnok egész nap távol volt. Senki sem tudta, hogy mi készül. Egy bizonyos idegesség azonban a polgárság közt is észlelhető. Valami volt a levegőben, de hogy mi, senki sem tudta. Ellenőrizhetetlen hírek hajsztolták egymást, de hogy honnét erednek, arról senkinek sincs fogalma. A tiszti étkezdében elköltött vacsora után elmentem a Pannóniába. Este tíz óra után egy ügyeletes altiszt Ostenburgnak azt az írásbeli parancsát adja át nekem, hogy különítményemet⁸⁶ még az éj folyamán vonultassam be Sopronba a 48-as laktanyába.

A megfelelő telefonos intézkedéseket magam közvetítettem Nagy- és Kismartonba, azután pedig a laktanya egyik másodemeleti tiszti szobájába, ahol lakásom volt berendezve (szalmazsupra kiterített lópokróc) nyugalomra tértem. Az ugyanazon előszobába nyíló szomszéd szobában Peller kapitány lakott. Pár órát alhattam, midőn a folyosón és az előszobában sok ember járkálása és beszélgetés zavarta meg az éjszaka csendjét. Peller szobája volt a leghangosabb és határozottan hallottam egy nő hangját is. Mivel nem vagyok kíváncsi természetű, nem firtattam, hogy mi történik Pellernél... Reggel hat órakor átmentem a laktanya másik szárnyába, ahol átvettem a jelentést a különítmé-

⁸⁴ Tévedés. 1921. október 19. esett szerdai napra.

⁸⁵ Október 20-án, amikor a kismartonvidéki felkelők is Nagymartonban gyülekeztek Héjasékkal történt összetűzésük után. Maderspach mind a két részlegnek Nagymartonban adta ki a parancsot, helyesebben közvetítette Ostenburg parancsát.

⁸⁶ Habár Maderspach 1921. szeptember 24 óta nem a felkelőknél, hanem az Ostenburgzászlóaljnál működött, most is saját különítménye gyanánt emlegeti őket.

nyeknek reggel két órakor történt bevonulásáról. A szolgálatot teljesítő ügyeletesek kivételével mindenki alszik. Az ébresztőt elhalasztottam reggel nyolcra. Szokásomhoz híven a laktanyaudvar kútjánál végeztem toalettemet s ekkor föltűnt nekem két autó, melyek porlepte külsejéből hosszú éjszakai utazásra lehetett következtetni.

Ostenburg végigmegy a laktanya udvarán. Hozzászól, hogy jelentést tegyek neki a különítmények bevonulásáról. Ostenburg gallérijára három csillag volt felvarrva.

— Nyolc órára az összes kapitányokat kéretem az irodámba. Ott majd megtudsz mindent.

Felmegyek a szobába. Előszobám ajtaja előtt két tollas kalapos őrszem. Tisztiszolgám jelenti: egy kapitány úr azt az üzenetet küldi, hogy ne beszéljek hangosan a szobámban és ne fogadjak vendégeket, mert rajtam és tisztiszolgámon kívül az őrszemeknek senkit sem szabad beengedni...

Ostenburg ezredes fogadja a kapitányok jelentéseit, azután a következő napiparancsot adja ki:

„Öfelsége a király a királynéval együtt szerdán délután repülőgépen megérkezett Dénesfára. Ostenburgot magához rendelte és kinevezte ezredessé. Csapatát megtette „1. testőrvadászrezervévé.” A csütörtöki napot Dénesfán, a Cziráky-kastélyban töltötte. Az éj folyamán bejött Sopronba és a királyné öfelségével együtt testőrezredének laktanyájába (Peller szobájába) költözött. Gebhardt kapitány az V. század tisztikarából összeállít egy tizenöttagú testőrséget és gondoskodik öfelségeik személyes biztonságáról.⁸⁷

28. HEGEDŰS ALTÁBORNAGY JELENTKEZIK A KIRÁLYNÁL

„A mai est folyamán az Asbóth alezredes úr által összeállítandó különvontatokra a testőrezred összes alakulatai beszállásoltatnak, hogy öfelségéiket elkísérjék Budapestre. Délután négykor a csapatok eskütétele és díszmenet öfelségéik előtt. Addig a király érkezése mindenki előtt, a tisztikart sem kivéve, titokban tartandó!”⁸⁸

Különítményemnek meghagyom, hogy a délutáni ünnepélyes csapatszemlére tegye meg az előkészületeket. Wein csapata a Friedrich-féle ruha helyett khakiszínű uniformist és zöld kalap helyett acélsisakot kap. A felszerelést és podgyászt, Jakóby főhadnagy gondos felügyelete alatt társzekerekre rakják. A fiúk tudják, hogy nagyobb vállalkozásra készülünk, de mivel a városba való kimenő meg volt tiltva, még a király eljövételéről ott elterjedt kósza hírekről sem szerezhetek tudomást. Mindenki a csehek elleni rajtaütésre tippelt.

A soproniak kérték elbocsátásukat. Ők csak a város megvédésére irányuló szolgálatra vállalkoztak. Ostenburg úgy döntött, hogy mindenki, aki nem akar velünk tartani, csak akadály. Menjenek!

Az egyedüli kivétel Tólos Bandi volt, aki továbbra is megmaradt a tisztikülönítmény kötelékében.⁸⁹

A délelőtti folyamán Ostenburgtól azt az utasítást nyertem, hogy Kunéry Gábor századossal együtt vigyem meg Hegedűs altábornagynak a parancsot:

⁸⁷ Nyilvánvalóan emlékezetből papírra vetett szöveg.

⁸⁸ Ez a fenti napiparancsnak a Magyarország 28. számába átcúsúzott és az alcím által kettévágott befejezése.

⁸⁹ Nem valószínű, hogy egy kivételével minden soproni születésű felkelő leszerelt volna. Ifj. Krug Lajos is ott volt Budaörsnél!

jelentkezzék őfelségénél. Hegedüst a belvárosnak egy kisebb, a helybeli patrius-közönség által sűrűn látogatott vendéglőjében találtuk meg, midőn épp a villásreggelijével volt elfoglalva. A parancs átvételekor krétafehér lett az izgatottságtól, azonnal fizetett és követett minket az autóra, melyen elrobogtunk a 48-as kaszárnya felé. Kunéryvel együtt a kegyelmes urat felkísértük a második emeletre, hol a folyosón Ostenburggal találkoztunk, kinek szabályszerűen jelentettük a parancs végrehajtását.

Miután a király által tábornokká és hadügyminiszterré kinevezett Lehár ezredes részéről utasításokat kellett átvennem, a második emeleten való tartózkodásomat néhány perccel meghosszabbítottam és így alkalmam nyílt reá, hogy szemügyre vegyem a királyt és környezetét. Őfelsége dacára erősen öszülő hajának, az életereje tetőpontját elérte, egészséges, ruganyos férfi benyomását tette. Testtartása és érdekes arca határozottan szép volt. Öltözete egyszerű csukaszürke tábori uniformis, bőrlábszárvédőkkel. Egész személyes felszerelését egy futár hozta Mikes János szombathelyi püspök rezidenciájából, hol az a király hűsvéti látogatása alkalmával visszamaradt. Bőrövén a rövid, aranybojtalt díszített manlicherszurony lógott.

Lehár tábornokon kívül, ki velem mindössze annyit közölt, hogy az általam végrehajtandó parancsot majd később fogja átadni, ott láttam Andrássy Gyula grófot, Rakovszky Istvánt, Gratz Gusztávot, akik egy ablakmélyedésbe húzódva tanácskoztak komolyan és behatóan. Ez alkalommal ismerkedtem meg Boroviczényi Aladárral, ki a királlyal, mint magántitkára tette meg a tegnapelőtti légi utat. Ő arról értesített, hogy a királyi vonatot megelőzve, külön megbízatással fogok Győrbe utazni, és megkért, hogy feleségét, aki a királyné podgyászával előreláthatóan ma fog vasúton odaérkezni, igazítsam útba, hogy találkozhasson vele.

A kora délutáni órákban a királyi pár megérkezése közismertté vált. A szép őszi időben beláthatatlan sűrű tömeg lepte el a 48-as laktanya körüli utcákat. Mindenki legalább egy pillanatra látni akarta a királyt. Gebhardt kapitány azonban kellő igazolás nélkül senkit sem bocsátott be a laktanya udvarába. Csupán a Bencze Klári vezetésével megjelent leányklub tagjait bocsátották be, kik a soproni hölgyek hódoló tiszteletét tolmácsolták a királyné előtt.

Délután négy óraker az összes alakulatok felálltak a laktanya udvarán. A testőrezred négy százada, a géppuskásszázad és lovasszakasz, melyek a II. csendőr-tartalékszázalóaljnak a nyugat-magyarországi felkelést megelőző állományát jelentették. Tollas vadászkalapot viseltek. Az azóta behívott tartalékosokból és újoncokból alakított századok, valamint a parancsnokságom alatt álló V. század acélsisakkal voltak felszerelve.⁹⁰

29. KÁROLY KIRÁLY GYŐRBE INDUL

Mikor a király alakja föltűnt a kivonult csapatok előtt, a kitörő lelkesedés bizonyos tekintetben ledöntötte a katonai fegyelem korlátjait. Mindenki feszes testtartással hajtotta végre a megfelelő mozdulatokat, de a szünni nem akaró frenetikus éljenzés, mely a laktanya körüli utcákat ellepő tömegre is átragadt, mint a felkorbácsolt tenger, percekig zúgott végig az egész városon.

⁹⁰ Gebhardt százados (ekkor már őrnagy) 15 tiszttel a királyi testőrségbe jutva, kivált az V. tisztszázadból.

A király feszes vigyázzban hallgatja végig az Ostenburg által hangosan felolvasott és ezeryi katona szájából visszhangzó eskümintát. Valamivel odébb a királyné, körülvéve a gyönyörű soproni hölgykoszorú által, szemmel látható megfeszítettséggel nézi ezt, az ország történetében páratlan jelenetet. A király néhány lelkes szóval megismétli a koronázási esküben az ország integritására vonatkozó fogadalmát. A gárdaezred Szűz Máriás magyar zászlaja, a Himnusz dallama és az elvonulás a szemmel láthatóan meglegedett és lelkesedő uralkodó előtt, egy nagyszerű történelmi képnek oly részletei, mely az összes résztvevők emlékezetében szívük utolsó dobbanásáig fenn fog maradni.

Az eskütétel és a díszszemle után azonnal megkezdődött a csapatok bevonulása. Engem a késő esti órákban, mint tolmácsot, Hegedűs altábornagy rendelt maga mellé, hogy a Sopronban időző antant-tábornokoknak bejelentsem a király megérkezését és a hatalomnak részéről való átvételét.

Gorton és Ferrario tábornokok kijelentették, hogy utasítások híján hivatalosan nem foglalhatnak állást a bejelentéssel szemben, de a maguk részéről személyesen siettek a legőszintébb szerencsekívánataikat kifejezni. A Hamelint helyettesítő Gauthier ezredes ezzel szemben kijelentette, hogy körömszakadtáig ragaszkodik Burgenland átadásához. Persze, Auszria számára.⁹¹

A 48-as laktanyába visszatérve, Lehár tábornokhoz siettem parancsátvétel végett. Őfelségének két sajátkezűleg írt és címzett levelét adta át nekem, melyek Győr város parancsnokló tábornokának⁹² és Bozó ezredesnek szóltak. Felhívás volt benne, hogy a csapatok vonuljanak a pályaudvarhoz és ott, az átutazó király előtt tegyék le a hűségesküt. A királyi és az azt kísérő csapatvonalakat megelőzve utazzam a kora reggeli gyorsvonattal Győrbe. Csak öt megbízható tisztet vigyek magammal és húsz vadászt, akik a vasúti átjárót és a pályaudvart fogják megszállni. Ugyanazzal a vonattal utazik Karner kapitány néhány tiszt kíséretében, kik az enyémmel azonos megbízatással fognak eljárni Komáromban. Polgári közönséget egyáltalában nem szabad ezen vonatra felvenni. Az egyedüli kivétel Saly hírlapíró, kinek meg volt engedve a Budapestre való utazás.

Ezeket a parancsokat és utasításokat a királyi lakosztály mellett levő tisztiszobámban vettem át, ahol Boroviczeny Aladár az összegyűlt újságíróknak bediktálta a királyi pár légiutazására és megérkezésére vonatkozó közleményeket. Egyszersmind közölte velük az újonnan kinevezett kabinet listáját, melynek élén Rakovszky István szerepelt.

Itt Boroviczeny újra lelkemre kötötte, hogy kutassam fel az időközben Győrbe érkezett feleségét és legyek segítségére, hogy a királyi vonatot és a rajta utazó férjét megtalálja.

Miután az engem, valamint Karnert elkísérő tiszteket kijelöltem (magam mellé vettem a kiválóan értelmes és megbízható Dobrovits dr. főhadnagyot) és a bevonulásra vonatkozó parancsokat kiadtam, kimentem a vasúti étterembe, hol Sopron egész előkelősége összegyűlt, hogy jelen lehessen a felséges pár vonatra-szállásánál. Tizenegykor meg is érkeztek egy autón s egyenesen egy sebtében hálókocsivá átalakított betegszállító kocsiba szállottak fel. Az autótól az udvari vonatig vezető utat Gebhardt gondosan elzáratta a közönség elől, de az előtte ismert tiszteket és az általuk kísért hölgyeket beeresztette

91 Helyesbítés: Hegedűs altábornagyot csak Gorton tábornok fogadta, mivel Ferrario Budapestben, Hamelin pedig Párizsban tartózkodott. Gauthier ezredes viszont jelen volt Sopronban.

92 Lőrinczy tábornok.

a sorfalon belül levő térre, hol az uralkodópárt hangos ovációk kíséretében valóságos virágzapporral árasztották el.

A vagonírozás lassan (nézetem szerint túlságosan lassan) haladt. A vonatok összeállításával megbízott Asbóth alezredes a répaidény miatt beállott kocsihány folytán nem tudott feladatával gyorsabban megbírkózni. Másnap, azaz szombaton reggel előtt, alig lehet elindulni. A kiadott intézkedések értelmében legelől fog haladni a Bohéza kapitány századát szállító vonat, melyet azután egymásután követnek az udvari vonat, az V. század vonata és a többiek. A legvégén haladt volna a szombathelyi tüzérség, mely szintén hozzánk csatlakozott.⁹³ A derék Renner ezredes csapataival visszamaradt, hogy az általunk kiűritett területeken a rendet ezentúl a király nevében tartsa fenn.⁹⁴

A város előkelőségéből és tisztékből álló társaság a késő éjjelutáni órákig a legemelkedettebb hangulatban maradt a vasúti étkezőben. A magyar királyság tényleges visszaállításához a legvérmesebb reményeket fűzték.

Én ez alkalommal nem tudtam magamévá tenni a többiek optimisztikus felfogását. Mindazok után a hírek után, amelyeket Győrből és Komáromból hallottam, valószínűnek tartottam, hogy sem én, sem Karner nem fogjuk ép bőrrel megúszni a megbízatásunkkal együttjáró kalandot. E két város helyőrsége volt állítólag legerősebb vára a „dunajegeseknek”, ahogy akkoriban a szabadkirályválasztókat nevezték.⁹⁵ Ha e helyőrségek parancsnokai valóban meggyőződéssel és az általuk igaznak tartott ügyszó híven fogják fel kötelességüket, úgy tulajdonképpen a parancs átadásakor bennünket azonnal fel kell, hogy koncoljanak. Ezzel a lehetőséggel komolyan számoltam, de el voltam határozva, hogy ha végsőre kerül a sor, nem fogok a Hadúr előtt egyedül megjelenni. Hogy azután hogyan és mikor fogunk a budai királyi várig eljutni, ennek a feladatnak ez idő szerinti megoldatlanságával szintén tisztában voltam.

Mielőtt a vasúti személyzet által a reggel elsőnek induló gyorsvonat egyik elsőosztályú fülkében lepihentem volna⁹⁶, még hazakísértem ismerőseimet és utoljára néztem meg az általam megkedvelt város sajtószertű éjszakai szépségeit. Még mindenki talpon volt és Thurner polgármesterrel együtt zajosan tüntettek a távozni készülő király mellett. Pár idevaló, leszerelt felkelővel is találkoztam, akik teli torokkal éljeneztek. A királyhűségnek mindenesetre hangos, ha nem is kockázatos kifejezése.

Lefekvés előtt a gyorsvonaton már bevagonírozott és alvó különítmény éber ügyeletesének meghagytam, hogy a vonat ötórai indulásának esetleges elmaradását vagy késését jelentse. Ezután pedig meggyőződve, hogy Salyn kívül más polgári személy nem tartózkodik a kocsikban, nyugalomra tértem.

30. GYŐR HELYŐRSÉGE A KIRÁLY MELLÉ ÁLL

Borús őszi nap kora reggelén fut be a Sopron felől érkező gyorsvonat a győri pályaudvarra. Épp virradni kezd. A házak sötét körvonalai komoran rajzolódnak le az ólomszürke háttérre.

⁹³ Pontosán: a szombathelyi tüzérszertű Pinyén és Nagylozson állomásozó 1. és 2. ütege.

⁹⁴ Pontosán: Az 5/L zászlóalj Fertőhomok–Hegykő körletéből. Lásd bővebben Fogarassy László: IV. Károly második restaurációs kísérletének katonai története. A „budaörsi csata”. Hadtörténelmi Közlemények 1971, 314–341.

⁹⁵ Célzás arra, hogy annakidején a Duna jegén gyülekeztek azon országgyűlésen résztvevő nemesek, akik Hunyadi Mátyást királlyá választották.

⁹⁶ Eredetiben így. A reggel elsőnek induló menetrendszerű gyorsvonatról van szó. (Elnagyolt fogalmazás.)

A vasúti átjárót és környékét megszállom az Ostenburg-vadászokkal, kiknek szigorú utasítást adok, hogy semmiféle csoportosulást ne tőrjenek és különös figyelemmel vigyázzanak, hogy a berobogó vonat ellen senki merényletet el ne követhessen. Ittlétükre vonatkozó kérdezősködésre tagadjanak meg minden felvilágosítást.

Egy tisztet, mint pályaudvarparancsnokot az állomáson hagyok, miután a forgalmi főnököt felvilágosítottam a helyzetről. Egy tisztet a postán helyeztem el, egyet pedig a távíró- és távbeszélőhivatalba azzal az utasítással, hogy megkérdeztetésem nélkül semmiféle városon kívüli hírközlést ne tőrjenek meg. Egyelőre csak nekem, vagy megbízottamnak szabad kapcsolni, ha az illető a „Negyedik Károly” jellegével jelentkezik. Miután még egy tisztet elküldtem az alispánhoz és a polgármesterhez, hogy jelentse be nekik: a király nevében átvetem a város feletti parancsnokságot, tíz Ostenburg-vadász fedezete alatt segédtisztet kíséretében elmentem Bozó ezredeshez, a helyőrség parancsnokához.

Valaki nevemen szólít. Visszanézek és megímerem Klempa ezredest. Régi jó barátom a háború előtti időkből. Szászvároson volt az ottani vadászszázalóalj tisztje, képviselője annak a katonatípusnak, amely csak koloniális hadseregekben, a régi monarchiában pedig a világtól félreeső boszniai hegyekben fejlődhetett ki. Most, mint Mária Terézia-lovag⁹⁷ Győrött tölti a nyugdíjaztatását követő szomorú napokat.

Kérdőleg néz rám: szemügyre veszi ruházatomat és felszerelésemet. Honvéd huszárkapitány, karabéllyal, rohamkéssel, acélsisakkal és az övre akasztott kézigránáttal. Látszólagos legmélyebb béke idején mindenesetre szokatlan látvány.

— Hová még? Mi járatban vagy? Mi az újság? Klempa bácsi előtt nem lehetnek titkaid.

Az öregnek tulajdonképpen igaza van. Minek titkoljak egy becsületben megöszült, vén, királyhű katona előtt egy olyan tény, melyet egy órán belül, az udvari vonat berobogása után, úgyszólván fog mindenki. Az ő segítő közreműködése misszióm végrehajtásánál semmi esetre sem fog ártani.

Elmondok neki mindent. Annyit mond rá:

— Veled megyek Bozóhoz!

Midőn a parancsnokságra érünk, nyolc óra elmúlt. Az előszobában egy vezérkari őrnagy fogad, aki segédtszti minőségben működik Bozó ezredesnél. Azt kérdezi tőlem, hogy milyen ügyben kívánok beszélni az ezredes úrral?

Legnagyobb sajnálatomra, küldetésem célja felől nem adhatok felvilágosítást. Írásbeli parancsaim vannak, melyeket kizárólag csak az ezredes úrnak személyesen adhatok át.

Bozó ezredes megérkezik, és miután segédtszti jelentését meghallgatta, beszólít az irodába, hová Klempával egyszerre lépek be. Jelentem, hogy írásbeli parancsom van az ezredes úr részére, melynek tartalma előttem ismeretes. Utasításom úgy szól, hogy e parancs végrehajtását szükség esetén ki kell erőszakolnom.

— Ki küldte a parancsot?

— Őfelsége, a király...

97 Mária Terézia rend lovagja. (Szedési hiba történt.)

Bozó halálsápadtan veszi át tőlem a király sajátkezű levelét, melynek kézhezvételét a katonai előírásnak megfelelően a borítékon nyugtáztatom. Elolvasás után kijelenti, hogy mielőtt intézkedne, Budapesttel kell érintkezésbe lépnie.

— Ezt nem engedhetem meg! Alázatosan jelentem, hogy a várost már megszálltam és a posta- és távíróhivatal feletti rendelkezést átvettem.

Ez alkalommal helyzetem némileg hasonló volt a köpenicki kapitányéhoz. De ekkor segítségemre jött Klempa s ezentúl már ő vitte a szót. Némétül folyt a kapacitálás. A vén harcos győzött: Bozó ezredes kételyei eloszlottak. Riadót fuvatott és a helyőrséget a pályaudvarra rendelte eskütételre.

Én lesietek az utcára. Egy főhadnagy ott ül egy katonai gépkocsi kormánykerekénél. A király nevében lefoglalom. Kirobogok az országútra és annak mentén Sopron irányában követem a vasúti vonalat. A legközelebbi őrháznál távbeszélőn megtudakolom, hogy mikor érkezik Sopron felől az első katonavonat. Az értesítés úgy szól, hogy ha gépkocsin a legközelebbi állomásig elébe hajtok, ott találkozhatom vele.⁹⁸ Tíz perc múlva már a legelől haladó Bohéza-féle vonaton teszek jelentést a Győrben történekről Lehár tábornoknak.

Midőn Győrbe berobogunk, a zászlóval kivonult díszszázad már fel van állítva. A helyőrség többi csapatai is gyülekeznek. Klempa bácsi diadalittasan várja a királyt, sapkáján félméteres tollal. Míg a királyi vonat berobog, Boroviczny feleségét keresem. Végre egy vasutastól megtudom, hogy a grófné már tegnap megérkezett, de nem mert mutatkozni. A forgalmi főnök lakásán várja a király kíséretében közeledő férjét. Ott felkeresem és mire visszaérkezem vele a pályaudvarra, prüszkölve áll meg az udvari vonat mozdonya.

Pors Jóska alispán gondoskodott róla, hogy a katonaságon kívül a városi polgári lakosság is a lehető legünnepélyesebb fogadtatásban részesítse a királyi párt.⁹⁹

31. KÉTSÉGBEJÍTŐ LASSÚSÁGGAL BUDAPEST FELE

A katonaság megesketését kitörő lelkesedéssel nézte végig a nép. Ez nem volt mondvacsinált, hivatalos, parancsszóra rendezett tüntetés! A város aprajánagyja odatódult a vonathoz, hogy hosszú távollét után újra láthassa a hazatért uralkodóját. De bármennyire lelkesítő volt is a fogadtatás, melynek öröme öfelsége tábornokká nevezte ki Bozót, úgy éreztem magam, mintha forró vasakon állnék. Kár minden percnyi veszteglésért!

Végre elindulunk! Miután különleges küldetésem véget ért, felszálltam az udvari vonatra, ahol Ostenburgtól legkönnyebben vehettem át a csapatomra vonatkozó parancsokat. A királyné öfelségének kísérő udvarhölgye helytel kinnál meg a királyi kocsiosztály melletti termeszkocsiban,¹⁰⁰ ahol uzsonnakávéval vendégel meg, melyet a nap izgalmi és fárasztó eseményei után a legjobb étvággyal fogyasztok el.

A király termétől, ha ugyan annak lehet nevezni a betegszállító kocsinagyobb fülkáját, csak egy spanyolfalszerű retesz választ el. A vonat zakatolása ellenére minden szót át lehet hallani. Öfelsége a minisztereivel beszélget. Boro-

⁹⁸ Ikrény.

⁹⁹ Lőrinczy tábornokot Maderspach a kihagyott részletekben sem említi, nyilván nem ke-reste föl.

¹⁰⁰ Gróf Esterházy Lujza. 1921-ben Sopronban tartózkodott, mint Ostenburg menyasszonya. (Az eljegyzés később felbomlott.)

viczény Aladár és felesége is bejönnek. Alig férünk el e szűk helyiségben. Hal-
kan, suttogva beszélünk, hogy ne zavarjuk a királyt és tanácsosait. Figyelmes
hallgatódzással talán sok fontos államtitkot leshettem volna el. De az igazat
megvallva, semmi sem érdekel. Csak már Budán volnánk. A vonat kétségbe-
ejtő lassan dőcög előre. Már a késő délutáni órákban vagyunk. A győri tartóz-
kodást beleszámítva, körülbelül nyolc óra hosszat van úton ez a vonat.¹⁰¹

Ácson megállunk. Bohéza egyik tisztje jelenti Ostenburgnak, hogy a duna-
jegesek Komárom előtt fölszedték a síneket. A második század és az utászszas-
kasz előrementek, hogy biztosítsák a továbbutazás lehetőségét. Amíg a meg-
rongált vágányt állították helyre és a komáromi helyőrség ellenállását nem
törtük meg, itt kell vesztegelnünk.

Ostenburg a géppuskásokat is előreküldi. A többi vonat Ács körül várako-
zik. Rakovszky István távbeszélő-összeköttetésbe lép Bethlennel. Minden szavát
hallom a király miniszterelnökének. Őfelsége a vágányok mellett sétálgatva
tölti el a várakozás bizonytalan óráit. A lámpások egymásután gyulladnak ki.
Rakovszky még mindig tárgyal a telefennél.

Már teljesen besötétedett, midőn jelentés érkezik, hogy a Komáromba
vezető út fel van szabadítva. Elindulunk. Pár perc múlva bent vagyunk Ko-
márom kivilágított pályaudvarában. A helyőrség itt is kivonult, hogy letegye
a hűségesküt. Tisztek nagy tömege lepi el a pályaudvart és a vasúti étkezdét.
A sok beszélgetésből annyit lehet kihámozni, hogy a helyőrség parancsnoksága
oly intézkedésekre határozta el magát: a király továbbutazását megakadá-
lyozza! Ennek folytán fel is szedték a vasúti síneket. Midőn azonban látták,
hogy az Ostenburg-csapat el van szánva, hogy fegyverrel is kierőszakolja a
továbbnyomulást, a jobb hazafias belátás és a királyhű elemek befolyása felül-
kerekedett a dunajeges mentalitáson.

Siménfalvyt kard nélkül, mint foglyot hozzák a vonathoz. Nekem jut a fel-
adat, hogy századom tisztjeivel őriztessem. Jóézésű erdélyi fiúk gondjaira bí-
zom. Nem akarom látni. A székely hadosztály volt vezérkari főnökétől nem
vártam volna ezt a magatartást.

Itt fölmerül az az eszme, hogy az utazást Komáromban tartózkodó folyam-
gözősökön kellene folytatni. A kora reggeli órákban kiköthetnének a Pálffy-
téren. E kérdés felett is tanácskoznak. A vizen való utazást sokan aggályosnak
tartják s az aggályoskodó bölcsek felfogása győz.¹⁰²

Hosszú, hiábavaló veszteglés után a felszedetés állandó veszedelmének ki-
tett sínpáron folytatjuk az utat. A poggyászkocsi egy fapadján, lópokrócba bur-
kolózva, végigheveredem... Az éj folyamán egyszer felébredek. A vonat egy
állomáson áll. A pályaudvaron katonaság, mely a hangosan felolvasott eskü-
mintát mondja dörgő karban. A sötét háttérben, a lámpák gyér világítása mel-
lett nagy kíváncsi néptömeget is lehet látni. Tata-Tóvároson eltelik másfél óra
egy oly eskü meghallgatásával, melyet napjainkban Isten második parancso-
lata iránt közömbössé lett emberek tesznek le...

101 Gebhardt Pál ny. pénzügyi főtanácsos 1964. július 2-án Szombatnelyről a jegyzetek
szerkesztőjéhez írt levelében közölte, hogy a Maderspach-féle cikksorozatra nem emlékszik.
csak egyik cikkére, amelyben azt állította, hogy a királyi vonaton egy beszélgetést a király,
Andrássy és társai közt kihallgatott. Ezt kétségbevonja, mivel a testőrség által őrzött királyi
kocsiba aligha léphetett be. Mivel azonban Maderspach további szövegéből az is kiderül, hogy
Komáromtól már nem a király kocsijában tartózkodott, valószínű, hogy Gebhardt tart. órnagy
négy évtized távlatában nem emlékezett pontosan.

102 A döntés helyes volt, mert Budapesten riadóztatták a folyamőrséget és a „Szeged” ór-
naszadot is készenletbe helyezték.

32. A BUDAÖRSI CSATA

Baghy László huszár főhadnagy híres szép csizmáját... nem tudja felhúzni. Három vagy négy állomáson át hallgatom az istenkáromlásoknak és átkozódásoknak azt a zuhatagát, mely a valósággal kelepcébe jutott harcos ajkaira tódul. Baghy Laci csizmája ébrentart Bia-Torbágyig.

Virradni kezd. Ostenburg az állomás épülete előtt osztogat parancsokat. Az én nevemet is szólítja, mire azonnal jelentkezem.

— Harc nélkül nem fogunk Budapestre eljutni. Az V. század legyen minden pillanatban kész!

Kiadom a készültségi parancsot. A tüzérek kezdenek kirakodni. A tisztí különítmény egy mozdonyra kapaszkodva, igen csinos csoportképet nyújt, melyet a velünk utazó fényképész azonnal meg is örökít. Én azonban, megszállott területen tartózkodó családomra való tekintettel, kerülöm a fotografáló gép lencséjét.

Az állomási épület előtt oltárt rögtönöztek. Egy pap misét mond. Az uralkodópár a sinek közt térdepelve imádkozik.

Messze, Budapest irányában, egyes lövedékeket, azután gépfegyverek kattogását lehet hallani. Ostenburgnak három előreküldött százada és a géppuskások már harcban állanak. Az V. század gépfegyvereivel nyílt vasúti teherkocsikra száll és szintén elindul. Az indulási parancs a vasúti állomás telefonján jön Ostenburgtól, aki időközben autóján kirobogott a harciesemények színterére. Velünk együtt jön Bogányi százada. A nagy biatorbágyi viadukt és az utána következő kis akácós pagony után nyílt mezőhöz robog a vonat Törökbálint felé. Az ütközet zaja a kerekek minden fordulatánál hangosabb lesz. Balról a mi vonatunk is tüzet kap. Golyók csapkodnak a vasúti kocsik faréseibe. Már sebesültjeink is vannak.

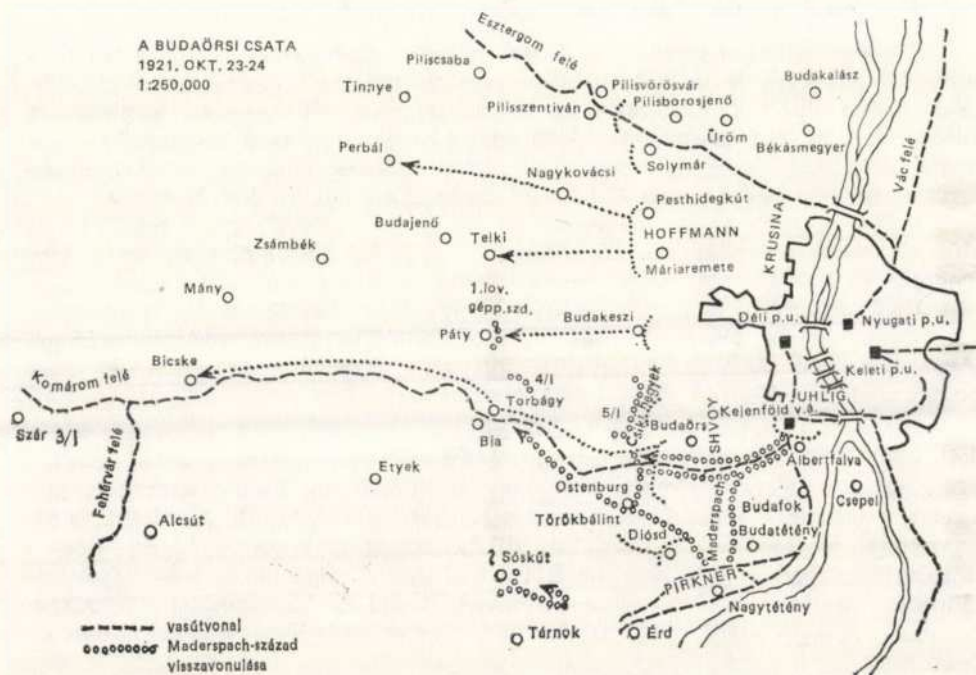
Most már az ellenség is látszik. Egy század acélsisakos katona előrenyomul a hegyekből s rajvonalba fejlődve nyomul ellenünk. Ők adták le azokat a lövéseket, amelyek egy tisztemet és géppuskásomat már megsebesítették. Föltétlenül fel kell vennem velük a harcot, mert különben eljutnak Biatorbágyig és elfogják az udvari vonatot. Én is elrendelem az előnyomulást egy, a vasúti vonallal párhuzamosan elhúzóódó árokig, mely jó támpontot nyújt. Az ellenfél beszüntette a tüzelést. Fehér zászlót lobogtató járőr közeledik felénk. Halmay Zoltánt küldöm ki, hogy vegye fel a tárgyalások fonalát. Kár volna magyar vért ontani!

Pár perc múlva kezdet szorítok az ellenséges századparancsnokkal. Derék magyar katona, aki azt hitte, hogy cseh és osztrák kommunisták ellen indult harcba. A budai hegyekből az országútra leereszkedve, egy acélsisakos katonákkal megrakott s Budapest felé robogó vonatot vett észre. Tűz alá kapta, de amikor látta, hogy az egyik kocsin nemzeti színű zászlót lenget a szél, azonnal beszüntette a tüzelést. Így kerültünk össze. A magyar király katonái ellen a világért sem akar harcolni. Sőt kijelenti, hogy velünk tart.

Új bajtársunknak helyet szorítunk a vonaton és így megerősödvé, tovább robogunk Törökbálint felé. Újra tüzet kapunk. Még egy-két ember megsebesül.

Itt ma már harcoltak. Tollaskalapos Ostenburg-vadász mellett egy teljesen felfegyverzett és felszerelt polgári ruhás halott fekszik. Most már mi sem tudjuk, hogy tulajdonképpen ki ellen is indultunk harcba? A polgári ruhában harcoló ellenségre vonatkozóan a hozzánk átpártolt új bajtársak sem tudnak felvilágosítást adni. Talán a kommün ütötte fel újra a fejét Budapesten?

Törökbálint és Budaörs között megáll a vonatunk. Gyorsan leszállunk, csak a sebesültek maradnak vissza. Szegény Zorkóczy, aki Ágfalvánál szenvedett sebesüléséből csak a közelmúltban gyógyult ki, újra súlyos láblövést kapott. A harcba most beleszól ellenséges tüzérség is, mely valahonnan a Sashegy irányából küldözgeti srappeljeit. Ostenburg hidegvérrel intézkedik a legnagyobb golyózápokban. Nekem azt a parancsot adja, hogy a vasúti töltés mentén előnyomulva, tisztítsam meg az ellenségtől az előttünk elterülő, Kelenföld állomása fölötti dombokat. Lehetőleg keveset löjjünk, mert magyar egyetemi hallgatók ellen megyünk. Félrevezetett testvéreink, akik nem is tudják, kik ellen harcolnak. Bogányi tölem jobbra nyomul előre a ténylegi dombok alján. A hozzánk átpártoltakat is eldirigálja valahová.

Az eddigi műveletek látszólag kedvező eredménnyel folytak: Ostenburg-vadászok egész elfogott útegeket kísérnek hátrafelé.¹⁰³ Csomó fogoly magyar tisztet is látok.

A tisztiszázad előnyomulása nagyszerű lendülettel halad. A Wein-csoport emberei, Halmay Zoltánnal az élükön, különítményem jobbszárnyán, nem törődve az ágyútűzzel, megállás nélkül törnek előre. Ágfalva harcosai, dacára annak, hogy a legválogatottabb emberek a király közelében testőrszolgálatot teljesítenek, a golyózápokban lövés nélkül, ugrásszerűen fedezéket keresve, nyernek tért.

¹⁰³ A többszám talán a szedő elírása. A budaörsi csatában egyetlen egy kormányúteget fogtak el a királyi csapatok (Törökugratónál).

Az Ostenburg által kijelölt dombsort elfoglaljuk. Mienk a Kelenföldig terjedő terep! A legközelebbi őrházból telefonon értesitem erről Ostenburgot. Tulajdonképpen tovább lehetne nyomulni, mert a vasúti vonal mentén megszűnt minden ellentállás. A Sashegy vidékéről lövések jönnek. Puska, géppuska vegyesen. A nagy távolság miatt majdnem hatástalan tüzelés. A srapneleket azonban egyre küldöztetik ellenünk a láthatatlan ütegek.

Beássuk magunkat. Bogányival jobbról megszakadt minden összeköttetés. Balszárnyam révén sem tudok érintkezést létesíteni a saját csapatbeliekkel. Hogy háborús kifejezéssel éljek: a szó szoros értelmében a levegőben lógok a csapatommal. Mintha az ellenségeskedés minden ponton megszűnt volna. Csak az én állásomat lövik szakadatlanul.¹⁰⁴

33. HEGEDŰS ALTÁBORNAGY BUDÁRA INDUL

Kalapos Ostenburg-vadászok tiszték nélkül csatangolnak a harcmezőn. Öszegyűjtetem őket és saját különítményembeli tisztjeim vezetésével legénységi szakaszokat alakítok, melyekkel arcvonalamat mindkét irányban meghosszabbítom. A nagy távolságból lövöldöző ágyuk és gépfegyverek kivételével ellenséget sehol sem bírok felfedezni [...] Ostenburgnak címezve helyzetjelentést írok és további parancsokat kérek. Az iratot Bandival küldöm hátra.¹⁰⁵

Dél felé gyors iramban érkezik egy mozdony Törökbálint irányából. Hegedűs altábornagy Budapest felé igyekszik rajta. Kérdéseimre nem felel. Állig begombolkozott.

Hírt sehonnét sem kapok. Rólam Ostenburgék, ügylátszik megfélemedtek. Csapatom messze előretolt állásban minden összeköttetés nélkül vesztegel. Aránylag rövid idő múlva Hegedűs ugyanazon a mozdonyon tér vissza. Most még kevesebbet lehet megtudni tőle.¹⁰⁶

Dél elmúlt. Sehonnét sem kapok hírt, sem parancsot. A vasúton eltöltött két éjszakától és a mai előnyomulástól kifárasztott fiúk nagy része alszik a rögtönözve megásott fedezékekben vagy árokparton. Velünk szemközt egyszerre megélénkül a harci tevékenység. Sűrűbb tüzet kapunk. A mieink is válasznak. Végre élénk tűzharc fejlődik ki az egész vonalon. Látom, hogy a tölténytáskákban levő lőszerkészlettel ezt az iramot nem bírom soká. Újra küldöncöt meneszttek Ostenburghoz helyzetjelentéssel és lőszerpótlásra vonatkozó kéréssel. A legénységi osztagok feletti parancsnoksággal Haidecker Tónit bízom meg...

Hirtelenül egy kohóba, egy Bessemer körtébe, egy martinkemencébe süllyedek... Feltartóztatás nélkül zuhanok valami tűzpiros mélységbe, amely azonban nem éget.¹⁰⁷ [...]

Rajtam valami súlyos tárgy, amely megnehezíti a lélegzést. Odakapok a

104 A hadműveletekről Ostenburg ezredes részletesen vall: Somogyi István: Hartensteintől Funchallg. Bp. 1936, 107–110. Ezekben az Ostenburg csapatokon kívül a soproni 5/I. (Renner) és győri 4/I. (Bozó) zászlóalj és a Sopronból Fertőhomok–Hegykőre kivont két üteg is részt vett. Budaörsnél Ostenburg szerint két kormányüteg tüzelt rájuk.

105 Az előzőleg kihagyott három mondatban, amely nem fontos, utalás van, amiből tudjuk, hogy Tálos Endréről van szó.

106 Ostenburg fenti vallomása szerint Hegedűs altábornagy 10–11 óra közt indult el Budára mozdonyon és 13 óra 30 perckor tért onnan vissza.

107 Maderspach itt — élve a szépírói fantázia jogáva! — minden előzetes magyarázat nélkül, mintha lázálmát írná le. Csak utólag tudjuk meg, hogy sisakját ért srapnelrepszalálattal miatt elkábult, illetve eszméletét veszítette. Csak az első két mondatot hagytuk meg.

kezemmel s acélsisakom csörömpölve gurul a földre. Egy őszirózsa azonban ott fekszik meztelen mellemen, mert zubbonyom és ingem fel van gombolva. Felülök és körülnézek. Lövésék zaja. Ütközet. Fejem zúg, gyomrom émelyeg. Egyedül vagyok egy fa tövében, senki sem törődik velem.

Andris, a tisztiszolgám, aki eddig egy percre sem tágitott oldaláról, ujjongva közeledik felém:

— Már azt hittük, hogy meghalt a kapitány úr... Eltalálták a sisakját, onnét volt a baj. Szaladtam segítségért. Azalatt egy disznó ember ellopta az összes kitüntetésekét és helyettük egy virágot hagyott itt...

Egy srapel-repeszdarab érte a sisakot. A lövés nyoma tisztán látható. Ettől vesztettem el egyidőre az eszméletemet.

Haidecker jön és jelenti, hogy a balszárnyon részint elszaladtak az emberek, részint pedig már fogságba estek. Csak az előttünk lévő arcvonal-szakasz tartja még magát. Fegyelmezett tüzelésük megállította az ellenfelet. Többnyire erdészek és bányászok. De már az utolsó tölténytárnál tartanak ők is.

— Visszavonulás a tétényi erdő felé! Siess a balszárnyra! Vezess annyi fiút, amennyit csak lehet, Tétényre. Ott lesz a gyülekező!

Magam adom ki a visszavonulási parancsot. Egyideig a közelemben van tisztiszolgám. De azután elmarad. Sohasem láttam többé. Nem is hallottam azóta róla. Sorsa után sem tudok érdeklődni, mert emlékezetemben csak mint Andris él. Vezetéknevét sohasem tudtam.

Körülöttem csapkodnak a golyók. Sűrűn és gyorsan tüzelnek, mint amikor az eszeveszetten menekülő ellenséget szokták üldözni.

Végre elérem az erdő szélét. A fiúk gyülekeznek, a legénység is szép számmal verődik össze. Egy Ostenburg-főhadnagy is ott van. Nyolcvanhatan vagyunk összesen.

34. TALÁLOMRA — A SÖTÉT ÉJSZAKÁBAN

Mivel senki sem üldöz, pár percnyi pihenőt engedek a kimerült csapatnak. Mehmed, a boszniai óriás, itt van az egyik géppuskával. A többieknél is legfeljebb egy-egy tölténytár maradt meg az utolsó negyedóra elkeseredett tűzharca után. Az akadémikusoknak csak egy kis része maradt meg.¹⁰⁸ Husszein Ibrahim Hilmi, a török bányász bemondása szerint Haidecker Tónit egy csomó tiszttel elfogták. Ő maga is ott volt s megszökve, csak az utolsó pillanatban sikerült hozzám csatlakoznia.

Miért szünetel a harci zaj az én csapatom szétkergetése után? Egyetlen lövést sem hallani. Az erdő széléről áttekinthető táj egy mély békebeli vasárnap délután képét mutatja. Mit tegyek? Ostenburgékkal megszakadt minden összeköttetésem. Egyelőre Téténybe menetelek, ahol kimerült és éhes emberek részére ennivalót szerezhetek. Hogy mi lesz azután, majd meglátjuk.

Az út eleinte erdőn, azután villatelepeken át vezet. A szép időben sokan teniszsznek s abbahagyva a játékot, tágranyílt szemmel bámulják csapatomat, amelyen meglátszanak a hosszú harc és fáradságok nyomai. Sokan jelentéktelen sebektől véreznek. Embereimet kérdésekkel ostromolják meg, amelyekből megtudom, hogy itt senkinek fogalma sem volt a reggel óta közelben dülő, elkeseredett harcokról. A lövéseket hallották ugyan, de a fővárosi ember szokásos indolenciájánál fogva senki sem törődött velük.

¹⁰⁸ A foglyul ejtett nagyobbik részleg viszontagságait lásd Hiller István: A soproni egyetemi hallgatók mozgalmal a két világháború között. Sopron, 1975, 106–110.

Kijutunk Téténybe.¹⁰⁹ A város az eseménytelen vasárnapi délután lélekölő unalmában pihen. A főtéren egy csengető villamos zakatol végig, egy álmosan és unalmasan álldogáló rendőr pedig alig veszi észre a látszólag valami gyakorlatról visszatérő katonaságot. Megállítom a csapatot és szigorúan megtiltom, hogy kilétünkről bárki kérdéseire felvilágosításokat adjanak.

Nagy, korcsmaforma helyiséget látok. Az üres söntésben mindenki elfér. Négy órszemet állítok ki a térre torkolló utcák végére azzal a megbízatással, hogy üldöző csapat esetleges közeledését azonnal jelezze, embereimet pedig bevezényelem a korcsma söntésbe, hogy a főtéren veszteglő katonai csapat ne okozzon hiábavaló és mindenesetre káros feltűnést.

A korcsmárosnál valamennyiök részére enivalót rendelék. Akármit is, csak gyorsan ehessenek az emberek.

— Annyi nincs — mondja a korcsmáros.

— Akkor vegyen a szomszéd élelmiszerboltból.

— Azok vasárnap csak este hétkor nyitnak.

— Addig nem várhatok! Ha nem teremt elő azonnal eledelt, felfeszítetem a boltokat. Vigye meg üzenetemet a boltosok lakására. Különben mindent pontosan megfizetek!

Tíz perc múlva már mindenki sonkát, töpörtyűt, szalonnát és kenyeret falatozik. Egyik főhadnagyomat — a rendőr kíséretében — két vadással a legközelebbi csendőrlaktanyáig küldöm el, ahonnét két láda tölténnyel térnek vissza. Egy csendőr elkíséri őket és nyugtát kér az átadott löszerről. Megkapja.

Míg a többiek esznek és pihennek, én ezalatt a város széléig megyek ki, oda, ahol a szőlők kezdődnek, és körülnézek. Délnyugati irányban, majdnem a dombsor tetején, megpillantok egy szép úrilakot, megfelelő istállókkal és mellékhelyiségekkel. Azután visszatérek csapatomhoz, mely a korcsma nagytermében azzal van elfoglalva, hogy a töltényeket clossza és a géppuska hevedereit újra megtöltse.

Ezalatt besötétedett. Az eddig kék ég viharfelhőkkel telt meg. Erős, hideg őszi szél kezdett fújni s az ablakhoz csapdosta az esőcseppeket. Ebben az időben senki sem tartózkodott az utcán. Csapatomat sorakoztatom, az élére állok és elindulunk. Felvezetem az előbb kiszemelt majorhoz. Koromsötétben, dühöngő viharban, teljesen átázva érkezünk oda. Senki sem látta idejövetelünket.

Bemegyek a házba. Javakorbeli úriemberrel ismerkedem meg. Ő a házigazda. Bemutakozom s éjjeli szállást kérek fáradt csapatom részére. Midőn azonban egy lámpás fényénél látja, mennyien vagyunk, kijelenti, hogy szerény fedele alatt el sem férünk ennyien.

— Arra nem is gondoltunk. Engedjen be az istállóba.

— Szívesen!

Belépünk egy körülbelül negyven állat befogadására alkalmas épületbe. Legnagyobb része üres, de a helyiség a meglévő állomány párájától jól átmelegedett. Szalma is van bőven.

Míg csapatom pihen, azalatt a házigazdával tanakodom a helyzet felől. A háborút ő is mint tüzértiszt küzdötte végig és királyhú ember. Térképen pontosan meghatároztam jelenlegi tartózkodási helyünket és megjelöltem azt az utat, amelyen visszafelé haladva előreláthatóan rábukkanok a királyra és Ostenburg csapatára. Én is lefeküdtem az istállóba, de meghagytam az őrségnek, hogy pontosan két órakor ébressze fel a csapatot...

¹⁰⁹ A további leírásból világos, hogy Nagytétényről van szó.

Mire elindultunk, az idő félig-meddig kiderült, a felhők szakadoztak és a holdsarló elég jól világította meg utunkat. Szomorú éjszakai menetelés volt...

35. A KIRÁLY KATONÁI LETESZIK A FEGYVERT

A csapat élén haladok. A helyzet felderítésére előreküldött járőrrel állandóan fenntartom az összeköttetést. S nagy bekerített helyre jutunk, amely széles fennsíkon fekszik. Óriási, meredek falú földhányás. A tétényi katonai lövőtér. Utunk párszor leereszkedik egy mélységbe és ugyanannyiszor kapaszkodik fölfelé. A gyéren látható csillagokból megállapítom, hogy utunk pontosan nyugati irányba vezet. Utunkat egy északi irányba vezető dűlőt keresztezi, mely meredeken ereszkedik le egy, a sötét mélységben fekvő falu felé. Nem lehet más, csak Törökbálint. Megállítom a csapatot és pihenőt adok. A legtöbben egykettőre kimerülten alszanak a nedves, hűvös földön. Egy járőrt küldök le a faluba azzal a feladattal, hogy állapítsák meg, van-e ott katonai csapat és ha van, melyik párthoz tartozik?

Az idő megint beborult. Október végén reggel négykor a virradatnak még nyoma sem vehető észre. Fejünk felett gágogó vadlibacsapatok repülnek. Rossz időnek előjele. Sötét gondolataimból és tünődésemből a járőr visszaérkezése ráz föl. Előbb jöttek, semmint vártam volna.

— Ostenburg-csapat van Bia-Torbágyon.¹¹⁰ Bátran mehetünk le a faluba.

Lemegyünk. Egy üres házcsoportot találok, hol embereimet elszállásolhatom. Jakóby főhadnagy jelenti, hogy az V. századnak egy csomó tisztje és legénységi állománybeli embere megmenekült és örvendeni fog visszajövetelmnek. Itt halálom híre volt elterjedve. Csapatom nagy részét, főleg a kismartoni csoport embereit, tegnap elfogták, de a többiek aránylag jól vannak. A kis Tólos Bandi teljesen kimerülve alszik egy közeli házban. Jakóbynak meghagyom, hogy reggel hétre gyülekeztesse az egész ötödik századot a nagyvendéglő előtti téren s gondoskodjék róla, hogy a konyhakocsiban jó reggeli készüljön. Én magam lemegyek az állomásra és ott a Bia-Torbágyon levő Ostenburggal próbálok telefonon érintkezésbe lépni.

Az állomáson találkoztam Bohéza Tódor kapitánnyal. Felvilágosít a helyzetre vonatkozóan. Hegedűs altábornagy közvetítésével tegnap a déli órákban sikerült fegyverszünetet kötni. Mindkét fél csapatai megmaradnak a fegyverszünet időpontjában elfoglalt állásukban. A mai napon folytatandó tárgyalásokon megállapodnak a király budapesti bevonulásának módozatait illetően.

Furcsa fegyverszünet, melynek megkötése után elfogták csapatomnak egy részét, engem pedig hajszáll híján, hogy agyon nem löttek! A telefonon sikerült beszélnem Ostenburggal. A fegyverszünetre vonatkozóan körülbelül ugyanazt mondja, mint Bohéza. Rendkívül örvend életbenmaradásomnak.

(Fogarassy László magyarázó szövege:

A fenti mondat és a következő bekezdés között egy egész mondatcsoport vagy a szerző feledékenységéből, vagy a „Magyarság” szedőjének hibájából kimaradt. Ezért kénytelenek voltunk egy összekötő szöveget beiktatni, amely az olvasó tájékoztatását szolgálja: amikor Maderspach telefonon beszélt Ostenburggal, utóbbi még nyilván nem kapott jelentést arról, hogy a kormánycsapatok felmondták a fegyverszünetet és megújították az ellenségeskedéseket. Ennek kö-

110 Elírás: „Törökbálint” értendő és nem Bia-Torbágy.

vetkeztében Törökbálintnál egy Ostenburg-század (Bohéza) bekerítve megadta magát, míg a tisztiszázad (Maderspach) megtagadta a kapitulációt és „nyugat felé igyekezett magát áttörni”. Egy másik Ostenburg-századot Csikipusztánál, a komáromi huszárezred géppuskás századát Pátyon fogták el. Maderspach százada a kormánycsapatok arcvonala mögé kerülve, eljutott Bia vagy Torbágy községbe, ami valószínűleg azért is sikerülhetett, mert nem viselt csendőrkalapot, hanem acélsisakot. Mint a következő mondatból kitűnik, Maderspachnak sikerült az általános zűrzavarban csapatát Bián vagy Torbágyon, vagy valamelyik majorban elszállásolni. Hetvenhat embere maradt.)¹¹¹

Én azonban nem térek pihenőre a csapattal, hanem tovább fáradozom, hogy valamiképpen kiszabaduljak abból a kelepcéből, amelybe hibánkon kívül jutottunk be. Mindenekelőtt meghagyom a fiúknak, hogy a faluban senki sem mutatkozzék tiszti uniformisban. Mindennemű kérdezősködésre azt kell válaszolni, hogy a X-ik ezrednek két, különleges megbízatás végrehajtására kiküldött szakasza vagyunk. Egyelőre az ügyeletes kivételével mindenki pihenjen. Az ébresztőre és indulásra vonatkozó parancsokat majd később fogom kiadni.

Visszamegyek a faluba és ott felkeresem egyik sógoromat, aki akkoriban a Metternich herceg-féle biatorbágyi uradalomban mint gazdatiszt volt alkalmazva. Megtalálom. A főintézőhöz megyek vele, ki a legbarátságosabban fogad és meghív vacsorára. Az általános helyzet felől igyekszem tájékozódni. Itt megtudom, hogy őfelsége aznap, vagyis hétfőn reggelig itt tartózkodott. Midőn azonban a kormánycsapatok tüzérége tűz alá vette a pályaudvart és az udvari vonatot, az összes szerelvények nyugat felé távoztak el. Olyan hírek vannak, hogy Ostenburg Bicske környékén szervezi az ellenállást és a királyhoz hűnek maradt nyugat-magyarországi csapatokra támaszkodva megpróbálja a hadiszerencse visszafordítását. Sok szó esik a köznép kétségbeesett bánatáról... A kormány proklamációjának tartalma, mellyel a koronás királlyal szemben tanúsított eljárását a külügyi kényszerhelyzetre való hivatkozással takargatja, senkit sem győz meg...

Fáradtságomra való hivatkozással korán hagyom el Weber főintéző vendégszerető asztalát. Főlderítő szemlére indulok, hogy kitapogassam azt a helyet, hol a Biatorbágyon beszállásolt kormánycsapatok előrsi vonalán könnyen törhetnék át nyugati irányba. Biz az sehol sem fog különös nehézséget okozni. A tábori őrsők csak immel-ámmal végzik szolgálatukat. Ezekről jöhet-mehet mindenki, akármilyen irányban.

Sógorom megígéri, hogy pontosan éjfél után egykor eljön a falu végén lévő szállásomra és megmutatja azt a dűlőutat, melyen az országút elkerülésével elérhetem Alcsútot vagy Bicskét. Az ügyeletes egy órakor felébreszt... Sógorom azt a szomorú hírt hozta, hogy az Ostenburg-csapat további ellentállásáról elterjedt hírek tévesek voltak. A tatai, komáromi és győri helyőrségek visszapártoltak a kormányhoz s cserbenhagyták a menekülő királyt, akit talán már el is fogtak. Nyugati irányba való törekvésünk ily körülmények között teljesen céljavesztett kaland volna, mely csupán néhány értékes emberélet elvesztését vonná maga után.

¹¹¹ A kiegészítő szöveget gyakorlati okokból jónak láttuk kivételesen — elűtő szedéssel — az eredeti szövegbe iktatni. Az október 24-i eseményekről van szó. Vö. Folkusházy Lajos—Bengyel Sándor: Az 1921. évi októberi királylátogatás katonai műveleteinek leírása. Bp., 1922, 101—102.

36. MINDEN ELVESZETT!

A helyzet kétségbeesett reménytelenségéről csak a vasúti állomáson győződtem meg, ahol egy királyhú vasutas a tegnapi napon és a mai éjszakán befutott táviratok tartalmát mutatta meg nekem. Életem egyik legkeservesebb lépésére szántam el magamat. A hónapokon át sikerrel és szerencsével forgatott fegyvereket le fogom rakni. A Metternich-uradalom virágházában egy pislogó méces fényénél letettük a fegyvereket. Sógorom azzal az ígérettel vette át őket, hogy a magyar csendőrségnek fogja átadni... Megható volt a falu királyhú lakosságának áldozatkészsége, mely néhány óra alatt lehetővé tette, hogy a magyar királynak hetvenhat hú katonája polgári ruhába öltözve elmeneküljön és elkerülje a magyar hadifogság lealázó és keserves megpróbáltatásait.

Más ember testére szabott, szűk polgári ruhában menekülök Tólos Bandi és Husszein Ibrahim Hilmi kíséretében. Hideg, kellemetlen őszi idő kerekedett. A csapatoktól túlszűfolt országúton eleinte alig tud mozogni a kocsink. A rossz polgári ruhába bujtatott szegény ördögöket, kik egy ócska hintóban kuporognak, senki sem figyeli.

Antantisztek száguldanak el mellettünk kényelmes autóban. Ezek a tiszték e csonka országnak valóságos urai...

Sötét éjszaka érünk egy jóbarát vendégszerető házához. A török Ibrahim ott marad, én pedig Tólos Bandival még ugyanaznap éjszaka folytatom utamat Dorogig, ahol kedves rokonok és jóbarátok házában találunk menedéket. Teljes apátia vesz rajtam erőt. Minden elveszett, amiért érdemes volt élni, ami megérte azt, hogy az ember kockára vesse az életét...

Beszélnék a király elfogásáról, Tatáról, Tihanyról, Bajáról. Semmi sem érdekel. Barátaim rábeszélnek, hogy ne bujdossak tovább. Jelentkezem Esztergomban a helyőrség parancsnokánál, aki biztosította őket, hogy abban az esetben — jegyzőkönyv felvétele után — azonnal szabadonbocsátanak. Nem volt nehéz bármire is rábeszélni engemet: teljes mindegy volt nekem akkor, hogy mit csinálnak velem. Mióta le kellett tennem a szabad ember legnemesebb szimbólumát, a fegyvert, úgyis fogoly vagyok.

Bemegek Esztergomba s ott egy ezredesnél jelentkezem, aki hosszú jegyzőkönyv felvétele után szabadonbocsát. Keresem a kocsit, amely visszavinne Dorogra. A pia téren régi jóbarátommal, Pál Imre honvéd őrnaggyal találkozom. Ő letartóztat és elvisz a kenyérmezei fogolytáborba. Ott, megőrzés végett, egy honvéd ezredesnek ad át. Szegény, alig tud magyarul. Bölcsőjét Szebenben, vagy Szászrégenben ringathatták. Magyarizált erdélyi szász.¹¹²

Ma nagy kuruc! 1921-ben királyhúségért fogolyként kezeli azt a Maderspachot, kinek nagyapját 1849-ben öngyilkosságba kergette Haynau és akinek apja mint honvéd küzdötte végig a szabadságharcot.

Egyelőre veszedelmes lázadóként kezelnek és egyedül zárnak be egy karbolszagú betegszobába. Amikor azonban eszébe juttatom a parancsnok úrnak, hogy a mai mozgalmas időkben, midőn a sors kereke gyorsan szokott megfordulni, még le sincsenek zárva az akták azt a kérdést illetőleg, hogy kettőnk

¹¹² Körner Guidó ezredes (Hadtörténelmi Levéltár, Bp. VKF 1921. októberi hadrend). Nem volt rokona Theodor Körner osztrák ezredesnek, a későbbi osztrák szövetségi elnöknek.

közül tulajdonképpen kicsoda is a lázadó — kibocsát és megengedi, hogy időmet az egész fogolytábor területén szabadon járkalva tölthetem.

A kerékpáros zászlóalj tisztjei között igen kedves erdélyi bajtársakra akadok, kiknek lakásán, a viszonyokhoz képest, elég kellemesen ütöm agyon az estét és az éjszakát.

Másnap vagy nyolcvan tisztet szállítanak be hadifogolyként a muszkák részére épített kenyérmezei táborba. Nagyrészüket különítményembeli úr. Délután két különvonat hoz fogoly legénységet. Mindazok az urak, akik résztvettek a budaörsi ütközetben, rettenetes állapotban érkeznek meg. Fejükön a rohamsisak, hátukon az ütközet alatt összezezzadt, a vasárnap esti hideg esőben átázott ing. Némelyiknek az uniformisa folytonossági hiányokat árul el. A legkellemetlenebb mégis az, hogy a budapesti laktanyákban, ahol eddig fogva voltak, megtetvesedtek.¹¹³

37. SZOMORÚ NAPOK A FOGOLYTÁBORBAN

Egy tizedes jelentkezik nálam és átadja összes hadikitüntetéseimet, melyek a budaörsi csata óta elvesztek. Elmondja aztán, hogy ő zsilvölgyi ember s ismeri a családomat. Mivel halottnak nézett, leszedte mellemről az összes medáliákat, hogy a feleségemnek vigye el őket. Most, hogy élve talált, mindent visszaszolgáltattat becsülettel.

Az összes tiszteket kivétel nélkül egy nagy, hideg, színszerű épületbe zárják be, melyet egy kohóval is alig lehetne kifűteni. Órákhosszat didereg és varkózik az egész társaság.

Nem bírom nézni!

Kiszököm az épületből s minden akadály nélkül kijutok az utcára. A fogolytábor kerítését egy félreesőbb helyen kidöntötte a szél. Ott szabad a közlekedés. Volna csak kardom, azzal bátran mennék el az őrség előtt. A bakák ugyanis csak az oldalfegyver nélküli tiszteket tartóztatják fel.

A dorogi bányák igazgatósága kérésemre azonnal egypár kocsi szenet küld a fogolytáborba, hogy legalább félig-meddig tűrhető meleget lehessen rögtönözni a fogdában. A fiúk odahúzódnak a befűtött kályha mellé. Délután a bányanya a munkásfürdőt bocsátja rendelkezésünkre és a gőzmosodában a ruhát és fehérneműt megszabadítja a tetvektől.

Friedrich István nagy autóján többször is fölkeres bennünket és a szűkölködők részére fehérneműt, dohányt, pár jó falatot hoz. Néhány nap múlva a fogság szigora is enged. Megengedik, hogy a nap jó részét a fogolytábor tágas udvarán tölthetjük. A viszonyok azonban, mindezek ellenére, napról napra tűrhetlenebbek lesznek.

A fogoly akadémikusokat, kiket a velük szemben elkövetett igazságtalanság tudata a végsőkig bőszített fel, alig lehetett fékentartani. Teljes tekintélyemet kellett latba vetnem annak a megakadályozására, hogy a fogolytábor többnyire újoncokból álló őrségét le ne fegyverezzék és nyílt lázadásban ne törjenek ki. A hangulat komorságára következtetni lehet abból az öngyilkosságból is, amelyet szegény Wimmer József kapitány, egy temesvári származású menekült követett el.

¹¹³ E szállítmányok október 28-án érkeztek meg a kenyérmezei fogolytáborba (Hiller 110.)

A bányán kívül Friedrich István volt az egyedüli közéleti ember, aki a szomorú sorsra jutott testőrezred tisztikarát szóval és tettel támogatta és vigasztalta. A táborba való érkezése mindig örömnapot jelentett.¹¹⁴

Ezalatt kétnapi szabadságot kértem egy Budapestre szóló utazásra. Meg is kaptam. Elhatároztam, hogy felkeresem Hermann Miksa régi kollégámat, műegyetemi tanárt és kormánypárti politikust. Abban reménykedtem, hogy ő, mint a bányászati akadémia volt tanára, a legszentebb hazafias kötelességük teljesítése közben bajba jutott ifjak érdekében minden követ meg fog mozgatni. Csalódtam. Nyugat-Magyarország szabadságharcosai még súlyos, szenvedésteljes heteket töltöttek fogságban.¹¹⁵

(Vége.)

HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

Verő Mária:

A Soproni Fésűsfonógyár története

(1933—1976)

1. A vöslau anyavállalat és a fésűsfonalgyártás

Az Actien-Gesellschaft der Vöslauer Kammgarn-Fabrik Európa-szerte jóhírű vállalat volt; a Schöller-Rockefeller tőkés csoport pénzügyi érdekkörébe tartozott. A vállalat ma is létezik, anyatelepe a Béctől délre fekvő Bad Vöslauban van, egy másik ausztriai gyára Möllersdorfban áll. Tőkeexporttal is foglalkozott, fióküzeme volt Csehszlovákiában (Cechic), Lengyelországban (Biala). A termelés nyersanyagát, a gyapjút, javarészt Ausztráliából importálták.¹

A gyár terméke kötő- és szövőfonal. A közvetlen alapanyagot, a sodratlan, egyenes szálakból álló fésült szalagot csak Ausztriában állították elő, Sopronba is innen szállították. A soproni gyárban a következő típusú gépek dolgoztak: 650 orsós francia selfactor (sima orsóju, szakaszos működésű fonógép), 200 orsós német Hartmann-fonógép, francia cernázógép. Ezek Möllersdorfból kerültek Sopronba.

A gyártás folyamata a következő: a tovább már nem nyújtható fésült szalagot az előfonoda gépsorai kissé megsodorják, ezzel újra nyújthatóvá teszik. A nyújtás után a fonodában a selfactorok és a gyűrűs fonógépek termelik a fonalat, az első finomabb, kisebb sodrású, az utóbbi erősebben sodrottat. A kettőzében két fonalat egy-

114 Krug azonban a látogatók közt megemlíti még Dinich (később Dénesfay-Dinich) Vidor nemzetgyűlési képviselőt, gróf Esterházy Lujzát és az amerikai Vöröskereszt kiküldöttjeit.

115 Csak 1921. november 20-án térhettek vissza Sopronba.

UTÓSZÓ. A befejező cikk „Teljes a jogrend és a konszolidáció” címmel a „Magyarság” 1926. évi 38. számában jelent meg. Sajnos, történelmi szempontból semmi fontosat nem tartalmaz, ez lényegében Maderspach Viktor polémiája Hermann Miksával ma már aktualitásukat veszített politikai kérdésekről. Itt csak annyit, hogy nem ő volt az oka, hogy a soproni főiskolások olyan sokáig sínylődtek a kenyérmezei táborban. A népszavazásról egyáltalán nem emlékszik meg.

Nagyon valószínű, hogy amikor Maderspach Viktor cikksorozatát könyv alakban is ki akarta adni, azt javította és részben átírozta. Levéltári adatok azonban nem nagyon álltak rendelkezésére.

1 Varga József, (szül. 1915.) 1934 óta a Fésűsfonó dolgozója szíves közlése.

besodornak, a cérnázóban még tovább erősítik. Utolsó műveletként a megfelelő nedvességtartalom elérése céljából a fonalat gőzölik. 1941 előtt Sopronban a fonalat nem festették.

2. A Fésűsfonó alapítása

1933. március 3-án a Vöslai Fésűsfonógyár vezetői levelet intéztek Sopron város törvényhatósági bizottságához² amelyben kifejezték készségüket, hogy fésűsgyapjú fonására alkalmas gyárat létesítenek a városban. Ehhez a város támogatását kérték: 20 000 pengő segélyt, az építőanyag önköltségi áron való biztosítását a város kő-, homok- és kavicsbányáiból, valamint 15 évi adó-, út- és kövezetvámmentességet, beleértve az ingatlan vétele utáni illeték elengedését is.

A vállalat az építkezést még 1933-ban kívánta elkezdni, terve szerint az új gyár a következő évben már termelne. A munkálatokban helyi, soproni iparosokra számítottak. Az első években a munkáslétszámot 160-ra, a gyár kapacitását 5200 fonóorsóra és 2000 cérnaorsóra kívánták növelni.

Ez előtt a levél előtt a vöslai gyár már bizonyára tapogatózott a városnál (és más városokban is, így pl. Sárvárott), úgyhogy a gyár elhelyezésére javaslatot tettek, azt a Kerpel-telepen, a Flandorffer-utcában (a mai Táncsics-utca végén) kívánták felállítani.

Ezzel a levéllel nagyjából egyidejűleg a kormányhoz is kérelemmel fordultak.³ Ebben a gyár felállítását mint állami érdeket tüntették fel, hiszen a magyar termelés a gyártani szándékozott cikkekből alig fedezi a fogyasztás felét; egyúttal jelentékeny számú munkás kaphatna munkaalkalmat. A tőkeimport ellenében a kormánytól még más kedvezményeket is kértek, az állami adók elengedését 15 évi időtartamra, engedélyt arra, hogy Vöslauból egy shed-rendszerű (fűrészfogas tetőszerkezetű) munkatermet átszállítsanak, valamint a munkáslétszám negyedrészenek megfelelő idegen (osztrák) munkaerő tartózkodásának és munkavállalásának engedélyezését a helyi munkások kiképzésének idejére. Az egyik legjelentősebb kívánság az, hogy a gyapjú szabad, vámmentes szállítását hosszabb időre biztosítsák (az alapítás idején a gyapjú vámmentesen volt behozható Magyarországra). A készülő termékeket valutaért kívánták értékesíteni, mert a nyersanyagot szintén valutaért kellett beszerezniük Ausztráliából.

A gyár 200 000 pengő befektetéssel számolt. Egyben a vállalat megnevezte soproni ügyvédjét (dr. Pinezich István) is.

Bár a város előzetesen már tudott a vöslai vállalat elképzeléseiről, az ajánlat mérlegelése és a feltételek tisztázása elég hosszú időt vett igénybe.

Rögtön kezdetben az egyik legkomolyabb probléma a gyártelep helyének kiválasztása volt. A vöslaiak javaslatában szereplő Kerpel-féle telep több szempontból is előnytelennek látszott⁴. Egyrészt zavarta az akkor érvényben lévő Wälder-féle városrendezési tervet, amelyben egy körút szerepelt a Flandorffer utcát keresztezve; a tervezett körút zártosú, emeletes beépítését a gyártelep megzavarta volna (a körút később mégsem épült meg). Másrészt nehézségek jelentkeztek a víz- és csatornahálózattal is, főként a vízmű egyik gazdag kútjának szükségessé váló felszámolása miatt. Ez a városi vízdíj felemelését vonta volna maga után. Még további költség keletkezett volna a tervezett hely közvetlen közelében lévő fatelep raktárának át-helyezéséből, valamint a fatelep elzárttá válásából és tűzvédelméből.

² A vöslai vállalat levele a városhoz és a kormányhoz a gyárépítés szándékáról, 1933. márc. 3., GySmL. 2. sz. (Sopron) (3408/1933).

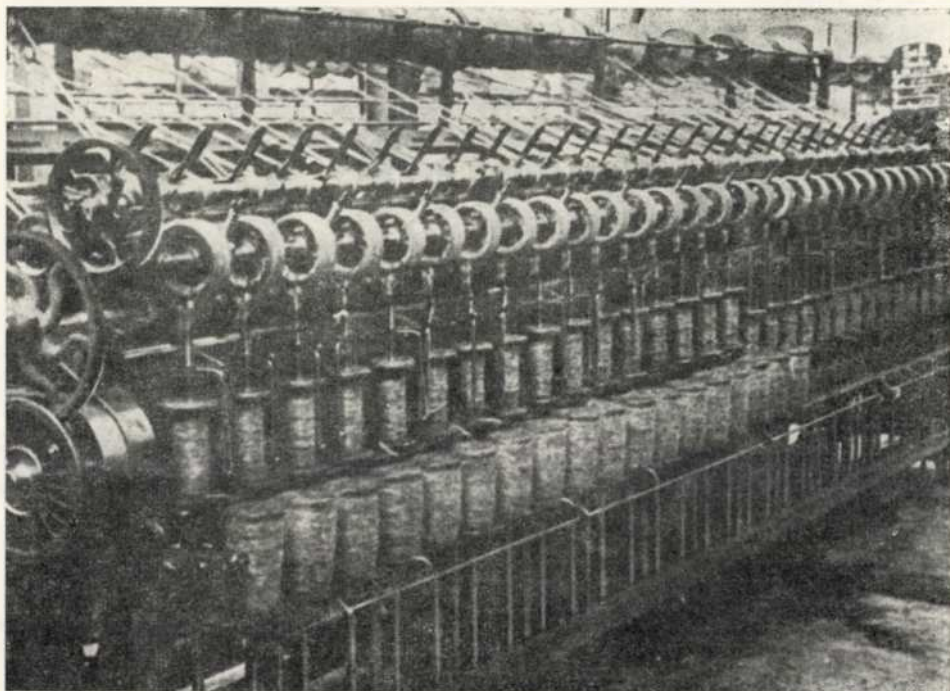
³ A város levele egy (meg nem nevezett) miniszterhez (fogalmazvány) a gyár szükségeséről, GySmL. 2. sz. (Sopron) (132 572/1933).

⁴ A városi mérnöki hivatal átirata a polgármesternek városrendezési szempontokról, 1933. ápr. 3., GySmL. 2. sz. (Sopron) (5272/1933).

A város közben felbecsültette Sopron Város Világítási és Erőátviteli Vállalatával az új gyártelep várható energiaszükségletét, annak esetleges fedezését és költségét⁵.

A jelzett nehézségek miatt a vöslai vállalat is más helyen keresett megoldást és a Fésűsfonalgyár későbbi végleges helyén, az Ágfalvi úton 5000 négyszögöl magántelket vásárolt meg. Ebből arra lehet következtetni, hogy a város megfontolásait elfogadta, és a kedvezőtlen anyagi hatás miatt új telephelyet keresett.

A gépek behozatalára a vöslaiak nem kaptak vámmentességet, ezért újabb segélykéréssel is fordultak a városhoz 1933 júliusában. A segély összege 25 000 pengő és a gépek vámjának megtérítése lett volna⁶.

1. kép. 1890-ből származó angol fonógép

Az első híradás a vöslaiak tervéről a Soproni Hírlapban július 30-án jelent meg⁷. Ebben ismét szó esik a városrendezési tervekről, nevezetesen a Lackner Kristóf utca folytatásának beépítésében szükséges változtatásokról, de mivel akkor még javarészt üres területről volt szó, ez nem jelentett komoly problémát. Az újság véleménye szerint ezt bőven ellensúlyozza a város munkanélküli hadának várható csökkenése. Ha az építkezés már a téli időszakban folyna, a télre munkátlaná válók száma is csökkenne az építőiparban.

A város és a vöslaiak közötti tárgyalások, amelyekről így már bebizonyosodott, hogy mindkét félnek érdekében állnak, 1933 augusztusában lezárás előtt álltak. Az

5 Sopron Város Világítási és Erőátviteli Vállalatának átirata a polgármesterhez az energiaszükségletről, 1933. márc. 6., GySmL. 2. sz. (Sopron) (iktatószám nélkül).

6 A vöslai vállalat levele a városhoz a vámkérdésről és az Ágfalvi úti telekről, 1933. júl. 5., GySmL. 2. sz. (Sopron) (10230/1933) és a vöslai vállalat levele a városhoz az előző levél módosításáról, 1933., GySmL. 2. sz. (Sopron) (10891/1933).

7 Soproni Hírlap, 1933. júl. 30., Fonal-gyárat akar létesíteni egy magán-cég Sopronban.

akkori törvényes előírásoknak megfelelően a város ekkor hirdetményben fordult a lakossághoz⁸, bejelentve a vöslaiaknak juttatandó anyagi támogatást. A hirdetmény szerint 1933. augusztus 4—20-a között írásbeli folyamodvánnyal lehetett élni a terv ellen. Ilyen azonban nem érkezett.

A város augusztus végén határozatban fektette le a vöslaiaknak nyújtandó támogatás feltételeit⁹. Ezek a következők:

1. A gyár építése 1933-ban megkezdődik, 1934-ben befejeződik.
2. A tőkebefektetés 400 000 pengónél több.
3. Az első év végén legalább 60, a harmadik évtől legalább 160 munkást foglalkoztatnak.
4. Az üzemet legalább 10 évig fenntartják.
5. Az építkezésnél soproni iparosokat foglalkoztatnak.
6. A feltételek teljesítését írásban vállalják.

Ezeknek ellenében a következőket ígérlik:

1. 30 000 pengő készpénzsegélyt, felét a kormány jóváhagyása, felét az építkezés befejezése után.
2. 4000 pengő értékű építőanyagot díjmentesen.
3. 15 évi pótdómentességet (az állami adókhoz járuló városi pótlék elengedését).
4. 15 évi városi út- és kövezetvámmentességet.

Nem engedheti el a város a telek átírási illetékét és a csatorna- és vízvezeték-járulékot a törvényes előírások miatt.

A 34 000 pengős segélyt a Müller Paulin-féle jótékonyági alapítványból felveendő kölcsönnel akarták fedezni, majd a kölcsön visszafizetését az 1934. és 1935. évi költségvetésbe felvenni.

A város határozatát felterjesztették jóváhagyásra a kormányhoz, a bel-, kereskedelem- és pénzügyminiszterhez¹⁰. Az ügy sürgősségét a város szempontjából bizonyítja az a levél, amellyel a polgármester soronkívüli tárgyalást kért, nyilván azért, hogy az építkezés még a tél beállta előtt elkezdődjék.

Augusztus 31-én a vállalat soproni ügyvédje nehéz helyzetben fordult ismét levéllel a városhoz.¹¹ Az osztrák vállalat elfogadta ugyan a város feltételeit, és szeptemberben meg akarta kezdeni az építkezést, de új nehézség merült fel. A gyár építéséhez szükséges tőkét egy angol cég, a French Banking Co. zárolt pengőszámlájáról akarták megszerezni (a zárolt pengőszámla idegen cégek magyarországi jövedelmét tartalmazta, amelyet csak idehaza lehetett felhasználni, nem lehetett más valutára átváltva az országból kivinni). A Magyar Nemzeti Bank ehhez az üzlethez nem járult hozzá, helyette az ugyancsak angol Martins Bank Ltd. társaságtól javasolták beszerezni a pengőt. Ez azonban mintegy 30 000 svájci frank többletet jelentett volna az osztrákoknak. Az eredeti, French-féle megoldás esetén a nehézség a szükséges engedélyek megszerzésében volt, a Martins céggel viszont napok alatt létrejöhett volna az üzlet. Az ügyvéd a város közbenjárását kérte, hogy a kedvezőbb megoldás rövid időn belül megvalósulhasson. Ha ez nem sikerül, akkor a tél előtt, tehát 1933-ban az építkezést nem tudják elkezdni.

⁸ A város hirdetménye a gyáralapítás anyagi támogatásáról, 1933. aug. 4., GySmL. 2. sz. (Sopron) (132 572/1933).

⁹ A város feltételeinek felsorolása (két változatban) és az erről szóló határozat, 1933. aug., GySmL. 2. sz. (Sopron) (10891/1933).

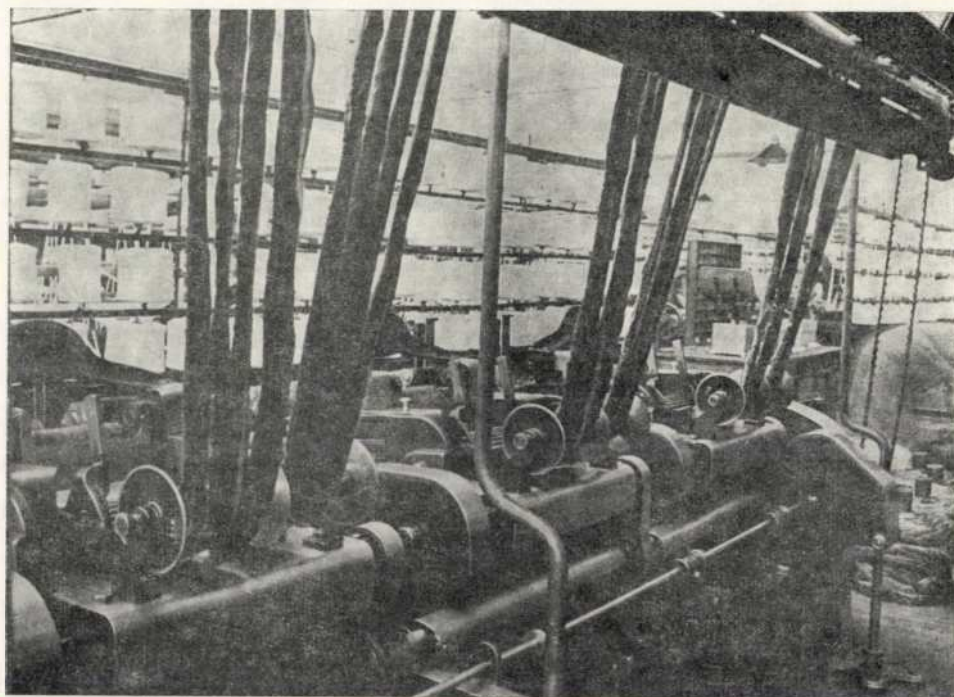
¹⁰ A város a határozat jóváhagyását kéri a minisztériumoktól, 1933. aug. 25., GySmL. 2. sz. (Sopron) (10230/1933).

¹¹ A vöslai vállalat ügyvédje a városnak a kölcsönről, 1933. aug. 31., GySmL. 2. sz. (Sopron) (13191/1933) és a polgármesterhelyettes levele a Nemzeti Bankhoz a kölcsön ügyében, 1933. aug. 31., GySmL. 2. sz. (Sopron) (13191/1933) Az előző levél javított változata, 1933. aug. 31., GySmL. 2. sz. (Sopron) (13191/1933).

A város ebben az ügyben kérte a főispán közbenjárását¹², támogassa ő is a város kérelmét a Nemzeti Banknál.

A belügyminisztérium közben értesítette a várost, hogy a kormány a betervezett határozatot már tárgyalja.

A létesítendő gyár iparhatósági telepengedélyének műszaki feltételeit a város szeptember 20-i határozatában szabta meg¹³. Ebben a legelemibb biztonsági és jóléti intézmények felől rendelkeznek. Ugyanakkor foglalkoznak a gyár létesítésével kapcsolatban Zách József kertész által indított perrel is. A kertész nehezményezte, hogy a gyár körül épülő magas falak árnyékot vetnek kertjére és így bevételét csökkentik. A perrel nem foglalkoztak, mert nem tartozott közvetlenül az engedély megadásához.

2. kép. 1927-ben gyártott előfonodai végelőfonó

Úgy látszik, a vöslaiiak elfogadták a város feltételeit, mert október hónap folyamán eleget tettek annak a törvényes kötelezettségnek, hogy a soproni újságokban (Oedenburger Zeitung, Soproni Hirlap), valamint falragaszokon is közlétegyék gyár-alapítási szándékukat¹⁴. A telepengedély kiadását megelőző tárgyalást október 19-re tűzték ki.

Közben, mivel a gyár létesítése a tárgyalás után már nem volt kétséges, megkezdődtek a későbbi működés biztosítására vonatkozó tárgyalások is. Az egyik legfontosabb kérdés az energia-(áram)ellátás megszervezése volt. Némi huzavona keletke-

12 A város a főispán támogatását kéri, 1933. aug. 31., GySmL. 2. sz. (Sopron) (13191/1933) és üzenet az előző levél szükséges módosításáról, 1933. aug. 31., GySmL. 2. sz. (Sopron) (iktatószám nélkül).

13 A város előírásai a munkások balesetvédelméről; Zách József kertész pere, 1933. szept. 20., GySmL. 2. sz. (Sopron) (1755/1933).

14 Hirdetmény a soproni újságokban a gyár alapításáról 1933. okt. 17–19.

zett e körül, mert a város becslése szerint az energia költsége mintegy 10⁰/₀-kal nagyobb volt, mint amit a vöslaiak számítottak. A polgármester és a vöslai igazgató levélváltása¹⁵ során a kérdés úgy tisztázódott, hogy a lényeges kérdésekben a város engedett, nyilván fontosabb volt a gyár létesítésének biztosítása, mint az energia-szolgáltatás magasabb díjából eredő kis többletbevétel.

Az 1934-es év első feléből nem sikerült iratokat találnom. A gyár felépült, teljes kapacitással 1934. december 31-ig elkezdte működését, vagyis a határidőt betartották. A város az ígért támogatást pénzben és természetben is folyósította, ezt bizonyítja az erdőmesternek a polgármesterhez küldött elszámolása¹⁶.

A gyár építésének előrehaladásával a vöslai vállalat megkezdte a kiképzendő munkások toborzását és betanítását a möllersdorfi telepen, mert ott a Sopronban felállítandókhoz hasonló gépek dolgoztak. A kiképzési idő általában 4 hónap volt, ezalatt fizetést nem kaptak, de természetben nyilván ellátták őket¹⁷.

A Sopronban dolgozni kezdő munkások bérét nagyon alacsonyan szabták meg, amint erről a munkásság helyzetével kapcsolatban még lesz szó. Nem csoda, hogy kevéssel a megindulás után, 1934 októberében már szó esett a munkások között arról, hogy sztrájkra is sor kerülhet.

A kormány ekkor még nem hagyta jóvá a város által kilátásba helyezett segélyeket, mert túlságosan soknak találta. Pótlólagos indoklást kértek¹⁸. Ezt a város meg is adta, részben az új gyár nagyságának megfelelő törvényes lehetőségekre, részben a munkanélküliség várható csökkenésére hivatkozva. Ugyanakkor utaltak arra is, hogy kötelező ígéretet tettek a vöslaiaknak.

1934 szeptemberében ezeket a pótlólagos indokolásokat is figyelembevéve, a kormány — a belügy, a pénzügy és a kereskedelemügyi minisztere — jóváhagyja a gyár anyagi támogatását és a neki adott kedvezményeket.¹⁹

Persze a kisebb huzavonák ekkor sem szűntek meg, így jellemző a városi Világítási és Erőátviteli Vállalat ügye: 5000 pengőt követeltek a vöslaiaktól a kábelek és transzformátorok fejében²⁰. Ezt nem fizették ki készpénzben, hanem a városi segélyből iratták a Vállalat javára.

November 3-án a vöslai gyár újra kéréssel fordult a városhoz²¹: „... számolnunk kell azzal, hogy az osztrák kormány. jóllehet más országokba fésült szalag kivitele elé akadályokat nem gördít, éppen a soproni fióktelepre szándékozik a fésült szalag kivitelét nekünk megtiltani”. Ebben az esetben a gyár működése akár meg is szűnhetne, mert a fésült szalagot, vagyis a mosott és fésült gyapjút nem nélkülözhetik, ezt pedig csak a vöslai gyárban állítják elő. A polgármester a kormányhoz fordult ebben az ügyben, járjanak el a szállítás engedélyezése ügyében az osztrák kormánynál, ami annál is fontosabb lenne, mert a gyárban már 74 munkás dolgozik.

Ismeretsége révén a polgármester egy államtitkárt is megkeresett személyes levélben²². Ennek a levélnek csak fogalmazványa maradt fenn. Hivatkozik arra, hogy

15 A vöslai vezérigazgató levele az energiaellátásról a polgármesternek, 1933. okt. 23., GySmL. 2. sz. (Sopron) (16086/1933) és a polgármester válasza, 1933 vége—1934 eleje, GySmL. 2. sz. (Sopron) (16086/1933).

16 A városi erdőmester elszámolása a polgármesternek a kiadott anyagokról, 1934. aug. 3., GySmL. 2. sz. (Sopron) (13740/1934)

17 Tirnitz József: A Soproni Fésüsfonógyár munkásainak sztrájkja 1935-ben (adatközlés), SSz. 1961, 141—148.

18 A belügyminiszter levele a városnak a segélyről, 1934., GySmL. 2. sz. (Sopron) (04014/1934).

19 A kereskedelmi és pénzügyminiszter jóváhagyása a gyár támogatásáról, 1934. szept. 26., GySmL. 2. sz. (Sopron) (15466/1934) és a belügyminiszter jóváhagyása, 1934. szept. 18., GySmL. 2. sz. (Sopron) (127 512/1934).

20 A város Világítási és Erőátviteli Vállalatának levele az áramszolgáltatásról, 1934. szept. 20., GySmL. 2. sz. (Sopron) (16954/1934).

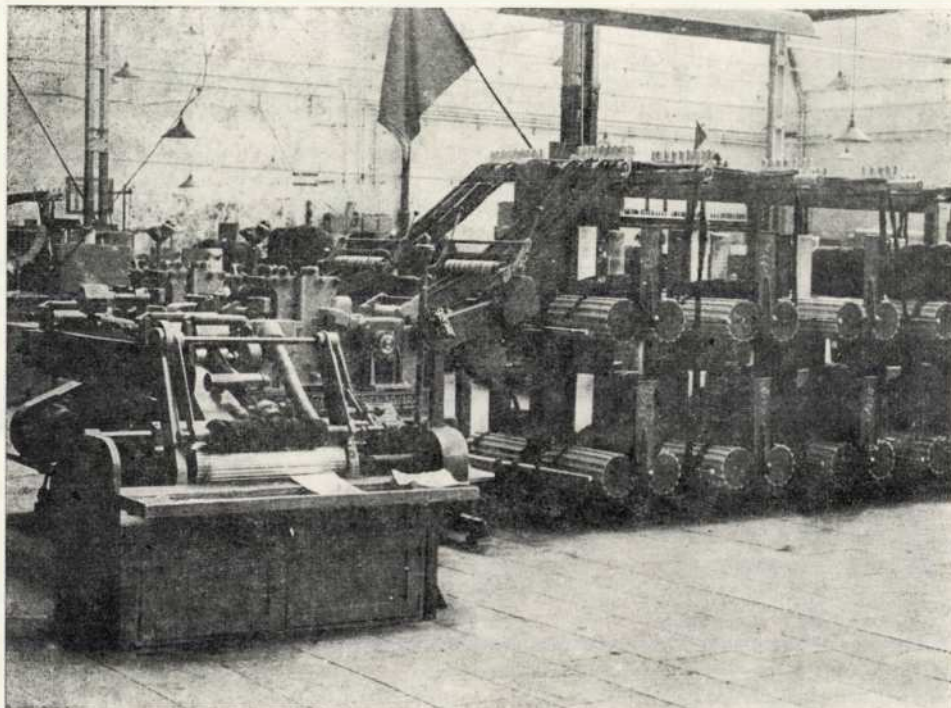
21 l. a 6. lábjegyzetet.

22 A vöslai vállalat levele a fésült szalag szállításának nehézségeiről, 1934. nov. 3., GySmL. 2. sz. (Sopron) (17557/1934). A polgármester a kereskedelemügyi minisztertől a fésült szalag szállításának megkönnyítésére közbenjárást kér, 1934. nov. 9., GySmL. 2. sz. (Sopron) (17557/1934)

az osztrákok részéről való akadékoskodás annak következménye, hogy még mindig nem tudtak belenyugodni abba, hogy Sopron az 1921. évi népszavazás során nem lett az övék. Az ügy valószínűleg megoldódott, mert többet nem esik róla szó.

A város által adott segélyt 1934. november elején számolták el²³. 34 000 pengő a teljes összeg, ebből 4250 ment anyagra (2500 homokra, 1750 kavicsra), 15 000 pengő a készpénz, a maradék 10 000 pengőt pedig átutalták a gyárnak. A segélyből még hiányzó 5000 pengő az az összeg, amelyet a gyár villanszerelési munkáihoz a város térített meg előlegként.

Az első levél, amelyet a soproni fióktelep levélpapírján írtak, 1934 decemberében érkezett a városhoz. Ebben kötelezettséget vállaltak arra, hogy abban az esetben, ha nem tudják a vállalt feltételeket teljesíteni, a kapott segélyeket 8 napon belül visszafizetik.

3. kép. 1929-ben gyártott előfonodai keverőgépek

1935. február 23-án a gyár ügyvédje, a város kevéssel azelőtt megválasztott képviselője jelentette a városnak²⁴, hogy a gyár, amelyben már az előző év júliusától dolgoznak, teljesen elkészült. A vállalt kötelezettségeket teljes egészükben teljesítették, a határidőket betartották, a beruházás meghaladta a 400 000 pengőt. A 4 tisztviselőből 3 magyar, 140 munkás dolgozik, közülük csak 9 idegen, és a foglalkoztatott iparosok is soproniak voltak.

²³ A segély indoklása (jegyzőkönyv-kivonat), 1934., GySmL. 2. sz. (Sopron) (401748/1934). Határozat a segély állami feltételeiről, 1933., GySmL. 2. sz. (Sopron) (49708/1933). A völszuiaknak adott segély elszámolása, 1934. nov. 9., GySmL. 2. sz. (Sopron) (16754/1934). A polgármester utasítása a segély kiadásáról, 1935. márc. 13., GySmL. 2. sz. (Sopron) (3079/1935).

²⁴ A vállalat ügyvédje közli, hogy a feltételeket teljesítették 1935. febr. 23., GySmL. 2. sz. (Sopron) (3079/1935)

A gyár megalakulásának története így rajzolódik ki a hivatalos iratok tükrében. Nyilvánvalóan sok olyan körülmény is adódott, amely ezekben nem maradt fenn, vagy nem is akarták megörökíteni, még kevésbé nyilvánosságra hozni. Jellemző, hogy Varga József, aki a gyár alapításától fogva ott dolgozott, úgy emlékezik, hogy az állam csak négy új gép felállítását engedélyezte; a többi gép 1870-től az első világháborúig terjedő időben készült, egyesek már elavultak voltak. Nem szólnak ezek az iratok az induló gyár munkásainak nehéz helyzetéről, az alacsony bérekről, a hosszú munkaidőről sem, pedig ezek alig egy hónappal a gyár megindulásának hivatalos bejelentése után már sztrájkhoz vezettek.

3. Miért akart a vöslai cég Sopronban meglepedni?

A gyár alapításának történetéből következtethetünk arra, mi lehetett az oka annak, hogy a vöslai cég Magyarországon, és éppen Sopronban létesített fiókküzetet. Az 1929—33-as gazdasági válság Ausztriában súlyos következményekkel járt. 1932-ben uralomra került a Dolfuss-kormány, felfüggesztette az alkotmányt, betiltotta a kommunista pártot, s így előkészítette a fasiszta diktatúrát. A munkásosztály ellenállása ezekkel az intézkedésekkel szemben egyre hevesebb lett, végül 1934 februárjában általános sztrájk tört ki, amely a több napig tartó, véresen levert bécsi munkásfelkelésbe torkolt.

Magyarországon a fejlődés menete bizonyos fokig hasonló volt. Itt is fellendült a munkásmozgalom a válság nyomán, 1930 szeptember 1-én Budapesten a kommunisták vezetésével nagy tüntetés zajlott le. 1932-ben Gömbös Gyula került a kormány élére, akinek Dolfusséhoz hasonló szerepet szántak a munkásmozgalom letörésében és a fasizmus előkészítésében. Egyik lényeges törekvése volt, hogy az 1921-es Bethlen—Peyer paktumot, amely jelentős szociáldemokrata engedmények fejében engedélyezte a párt és a szakszervezetek működését, hatálytalanítsa, és helyette olasz mintára „érdekképviseleti rendszert”, kamarákat vezessen be. Ezek szakmánként, illetve területenként egyesítettek volna munkáltatókat és munkásokat, kapitalistákat és proletárokat. Ennek meggátlására, nehéz helyzetének javítására a szervezett munkásság 1934—35-ben több sztrájkot hirdetett. Ezek elsősorban gazdasági és szociális célok elérését tűzték ki.

Ebben az összehasonlításban az ausztriai helyzet a kapitalisták szemszögéből sokkal kedvezőtlenebb. Az ottani, erősebb munkásosztály több kedvezményt vívott ki magának, ott például a tőkésekre a bérek után 6,5% szociális teher nehezedett, Magyarországon ez az arány viszont csak 1% volt. Emellett a munkabérek lényegesen alacsonyabbak Magyarországon, sőt a nagyarányú munkanélküliség még inkább lehetővé tette a bérek lenyomását. Jellemző, az 1935-ös fésűsfonógyári sztrájk okai között szerepelt az, hogy a vöslai anyatelepen a munkások heti 35—42 órai munkával 52—60 schillinget kerestek (1 schilling akkor mintegy 80 magyar fillérnek felelt meg), ugyanakkor Sopronban 60—70 óra alatt is csak 14—15 pengőt. Ennél még az osztrák munkásoknak Sopronban fizetett élelmezési pótlék (18 pengő) is több.

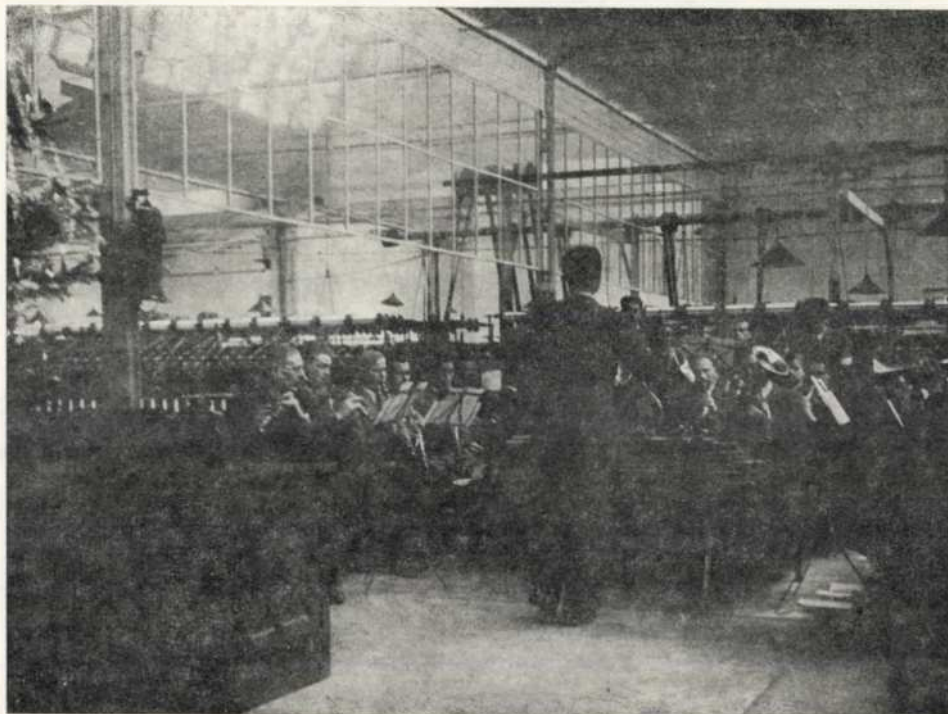
1934—35-ben a magyar textiliparban még a munkaidő sem volt korlátozva 48 órára, ezt csak 1937-ben vezették be. A soproni üzemben kezdetben átlagosan heti 66 órát dolgoztak²⁵.

De nemcsak a munkások és munkanélküliek szorult helyzetét tudta az osztrák cég ügyesen kihasználni, hanem azt is, hogy Sopron rossz gazdasági helyzete, a lakosság elégedetlensége miatt a város vezetése több kedvezmény megadására volt kész, elég tekintélyes segélyt és vámmentességet biztosított. A város földrajzi fekvése pedig, tekintettel arra, hogy Ausztria határától csak néhány km-re fekszik és jó közlekedési vonalai voltak, vonzóvá tette a gyár itteni telepítését. Ez magyarázza azt, hogy a gyárat Sopronban és nem más magyar városban telepítették le; így például komoly tárgyalások folytak arról, hogy a gyár Sárvára kerüljön, ahol épületet is tudtak volna biztosítani, de a nagyobb távolság miatt mégis Sopron mellett döntöttek. Külön szerencse volt, hogy a gyár telephelyén a vasút ipari vágányt tudott épí-

25 l. az 1. lábjegyzetet.

teni (ez különben az elsőként kiválasztott Kerpel-telepen is fennállt). Ennek jelentőségét mutatja az, hogy a város 1935-ben kimutatást akart készíttetni a gyár vámmentes szállítmányairól, hogy az elengedett kövezetvám összegét megbecsülhesse²⁶.

A vöslaiak remélték, hogy az első világháború után politikailag és gazdaságilag önállósult Magyarország védővámjai gyors fejlődést biztosítanak gyáruknak. A textiliparban a befektetések gyors visszatérülése kedvezett a tőkeexportnak: ez az olcsó munkaerővel párosulva vonzóvá tette számukra a gyáralapítást²⁷. A soproni telepen nem a legmodernebb gépeket állították fel, hanem Möllersdorfból hoztak használt berendezéseket, s ez a gyár felszerelését még olcsóbbá tette. Az új gépeket Ausztriában szerelték fel, hogy az igényesebb piacok számára versenyképesebb árut gyártassanak.

4. A régi előfonoda egy részlete (a gyári zenekarral)

A gyár alapításával kapcsolatos tárgyalások során a vöslaiak igyekeztek minden lehetséges előnyt megszerezni a várostól és az államtól, közben maguk a lehető legkisebb kockázatot vállalták. Ügyvédnek a város legnevesebb szakemberét alkalmazták, aki országgyűlési képviselő is lett. Jellemző, hogy a város által szabott feltételeket írásban csak 1935 elején fogadták el, beleértve a segély visszafizetését nem-

²⁶ A város a vasúttól kéri az elengedett összegek elszámolását, 1935. febr. 27., GySmL. 2. sz. (Sopron) (3301/1935). A vasút válasza a város levelére a várható költségekről, 1935. ápr. 23., GySmL. 2. sz. (Sopron) (6528/1935). A város levele a vasúthoz, a kimutatás nem szükséges, 1935. júl. 5., GySmL. 2. sz. (Sopron) (6528/1935)

²⁷ Sopron és a megye múltja egykorú iratok tükrében. Összeállította Horváth Zoltán. Sopron, 1964.

teljesítés esetén. Ekkor ugyanis már világos volt, hogy mindent teljesíteni tudnak, hiszen ügyvédjük ezt alig 1 hónap múlva hivatalosan is bejelentette²⁸.

Az itt elmondottak mutatják, hogy a tárgyalások során a vöslaiak előnyben voltak a várossal szemben, ügyesebben találták meg a lehetőségeket; ha egyik tervük nem sikerült, készen volt a másik. Azt sem szabad elfelejteni, hogy kezükben jobb ütőkártyák voltak: ha nem teljesítik feltételeiket, mehettek volna az országon belül máshová, örömmel fogadták volna őket.

A vállalat a tőkeexport értelmét az osztrák munkabérek feléért-harmadáért kapható munkaerőben és a vámlehetőségekben látta. Emellett a bérek megállapításánál a betanulási költségekre hivatkozva manipuláltak. A Fésüsfonóban kialakult ember-telen helyzetért mindenképpen a vállalat vezetőségét illette a felelősség.

4. A város vezetősége és a gyáralapítás

Már szó volt arról, hogy Sopronban a gazdasági válság a környező területek elvesztésével párosulva milyen nehéz gazdasági helyzetet okozott. A nehézségeket a város vezetősége, bármennyire is kevés megértéssel viseltetett a munkásság helyzete iránt, kénytelen volt tudomásul venni. Egyik levelük szerint „a trianoni békekötés miatt sokat szenvedett Sopron város haladó gazdasági életébe új erőt fog hozni...” az alapítandó gyár. Az ugyancsak fiatal Pamutipar és Selyemipar mellett az új gyár már az első években 150 fővel csökkentette a munkanélküliek tömegét. Ezek milyen sokan voltak, arra jellemző, hogy az alacsony bérek és a hosszú munkaidő ellenére a gyárba nagyon nehéz volt bejutni²⁹.

A város és közbenjárására a kormány is elég sok kedvezményt ígért a gyárnak, s ezeket kénytelen volt betartani. Ennek ellenére azon igyekeztek, hogy a segélyeket minél kisebb anyagi erővel fedezzék, és ahol lehet, a kiadásokat csökkentsék. Építőanyagot a városi bányákból adtak, pontosan el is számolták őket; azt a viszonylag kis, 248 pengős összeget, amennyivel az ígértnél több építőanyagot kiadtak, a segélyből levonták. Mesterkedések folytak az elektromos energia árával. Természetesen a vöslai gyár a túlzott követeléseket nem teljesítette, inkább saját erőből keresett volna megoldást. Ezt a város ismét csak nem akarta, így követeléseit reális szintre szállította le.

A város eljárásában a lakosságot megtevesztő látszat-demokratikus-patriarchális elemek sem hiányoztak. Ez jelentkezett a gyáralapításról szóló hirdetményben, a gyár árnyéka miatt kertjében kisebb terméstől tartó kertész panaszának orvoslásában. Bizonyos mértékig ide sorolható a gyáralapítás szándékának a városi újságokban való közzététele³⁰, sőt falragaszok elhelyezése a város 30 pontján³¹.

Ugyanakkor a város felelőssé vált a gyár munkásainak helyzetéért: bár hathatós támogatást adott az alapításhoz, a „tűrhetetlen munkabér-hinárba”³² nem nyúlt bele.

5. A Fésüsfonalgyár munkásainak helyzete

A nagy gazdasági világválság 1933-ban végéhez közeledett. A munkásság helyzete azonban evvel egyidejűleg Magyarországon alig javult, sőt bizonyos értelemben romlott³³. A válság alatt a munkások munkabérért csökkentették, pl. a faiparban a csökkenés mintegy 33% volt. Így a gyár ipar egészében az 1929-es teljes gyártmányérték 13%-ával szemben a munkabérek aránya 1935-re 11,7%-ra csökkent. Ugyanakkor a munkaidő az Európában már lassan általánossá váló napi 8 óra helyett

28 A vöslai vállalat nyilatkozata a segély esetleges visszafizetéséről, 1935. jan. 3., GySmL. 2. sz. (Sopron) (20941/1935) és l. a 23. l. ábrájához.

29 l. az 1. l. ábrájához.

30 l. a 13. l. ábrájához.

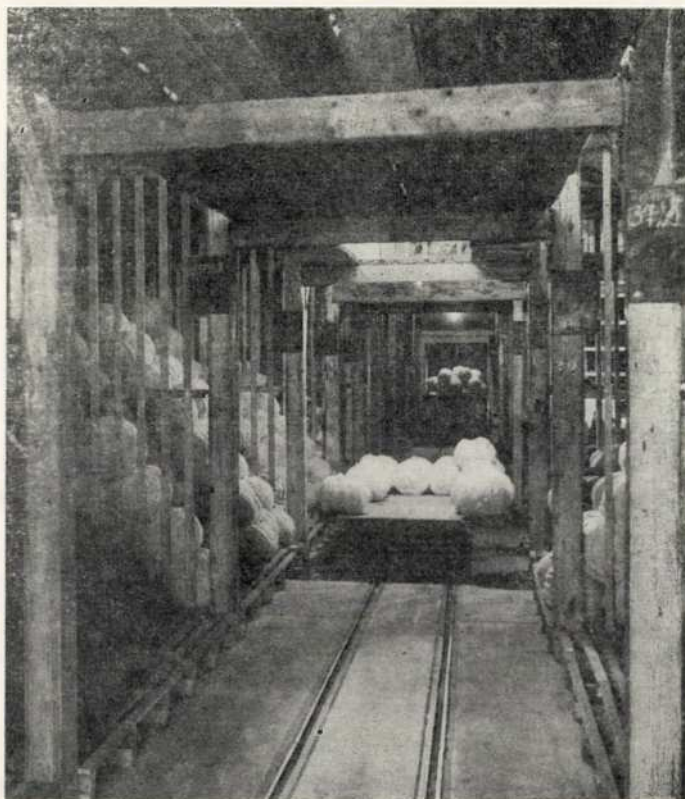
31 l. a 7. l. ábrájához.

32 Hétfői Újság, 1935. márc. 26., Ma reggel 6 órakor sztrájkba léptek a soproni vöslai gyár munkásai.

33 Csépanyi Dezső: Az ellenforradalmi rendszer munkásellenes politikája 1935–39., Bp. 1972.

10—12 óra is volt, s a 8 órás munkaidőt hosszú harc után csak 1935. június 26-án iktatták törvénybe, a textiliparban csak 1937-től kezdve vezették be. Ez a nehéz gazdasági helyzet, természetesen, országszerte a munkások megmozdulásaihoz, sztrájkhoz vezetett.

A Fésüsfonóban az újonnan belépő munkások 20—22 filléres órabért kaptak, sőt a 4 hónapos tanulóidő alatt bért nem is fizettek. A heti munkaidő általában 66 óra volt, sőt 72 órás munkahét is előfordult³⁴. Ezért a városban a Fésüsfonót csak „Filléres gyár”-nak emlegették, mert még a többi soproni gyár is jóval többet fizetett³⁵ 1934—35-ben a minimális munkabérek megállapításáról országos szinten folyó tár-

5. kép. Nyersanyagtárolás a szalagraktárban

gyalások során 40—45 fillér közötti órabér-minimumról volt szó³⁶. Ennek a Fésüsfonóban csak a felét fizették. Különösen nehéz volt a nők helyzete, akik, bár többségben voltak, még a férfiaknál is kevesebbet kerestek.

Az órabérek értékét akkor tudjuk felmérni, ha ismerjük a korabeli megélhetési költségeket³⁷. Budapesten a Szakszervezeti Értesítő számítása szerint egy öttagú csa-

34 Medgyesi Kornél (szül. 1918.), 1942 óta a Fésüsfonó tisztviselője.

35 l. a 16. lábjegyzetet.

36 l. a 32. lábjegyzetet.

37 Fekete Ferenc: A soproni textilipar 25 éve. SSz. 1970, 325—339.

lád létminimuma heti 74 pengő volt. Ez 20 filléres órabér mellett csak akkor jön össze, ha a család minden tagja dolgozik. A megélhetési költségek vidéken ennél valamivel alacsonyabbak voltak, így Salgótarjánban egy ugyancsak öt tagú család lét-fenntartásához 35 pengőre volt szükség. Ezt sem tudta 66 óránál rövidebb munkahét alatt két fő megkeresni. Ez gyakorlatilag annyit jelent, hogy a gyár kezdő munkásai még a nagyon hosszú munkaidő alatt sem kerestek annyit, hogy abból családjukat eltarthassák.

Még ezeknél a szinte hihetetlenül alacsony órabéreknél is volt alacsonyabb bérkategória. Egy soproni újság szerint³⁸ a munkások között 12 filléres órabérű is akadt! Nem csoda, hogy még a polgári lap is felháborodik, és az újságíró így fogalmazza meg álláspontját: „Ahhoz azonban igenis van (közünk), hogy úgy a nevezett (Fésűsfonalgyár), mint a többi soproni és más városokban lévő vállalatok többsége valószínűleg éhbért fizetnek a munkásságnak.” „... mert egyik oldalon hízní, de a másikon modern rabszolgasorban kínlódtatni a liberális világban lehetett, de hisszük, hogy az új magyar életből ezt ki fogják irtani”. Az utóbbi csak jámbor óhaj lehetett a kezdődő fasizmus korszakában.

A szociális ellátás terén országosan 1928-tól törvényes előírások szabályozták az öregségi- és rokkantbiztosítást, azonban ez a törvény teljesen a Gyáriparosok Országos Szövetségének a véleménye alapján készült³⁹. A Fésűsfonalgyárban is működött betegsegélyző pénztár⁴⁰. Ennek költségeit telerezésben maguk a munkások fizették, telerezésben a munkáltató (láttuk, hogy Ausztriában a munkaadók szociális terhei többszörösen felülmúlták a magyarországiakat). A munkások szociális intézményekre, óvodákra, étkezésre és hasonlókra egyáltalán nem számíthattak. A többi soproni üzemmel szemben a Fésűsfonó legnagyobb pozitívuma a WC-ekkel és mosdóhelyekkel való ellátottság volt (az előírások még a köpöcsészék naponta történő ürítését is előírták), ami valószínűleg annak a következménye, hogy ilyen tekintetben automatikusan a fejlettebb osztrák viszonyokat vették alapul. Ennek megfelelően a munkatermek is elég tágasak, világosak és tiszták voltak (a shed-munkatermet Ausztriából hozták!).

6. A Fésűsfonó munkásainak 1935 márciusi sztrájkja

A „Filléres gyár” munkásainak kis bére, hosszú munkaideje és a munkásosztály általánosan nehéz helyzete oda vezetett, hogy az alig megindult gyárban már 1935. március 26-án sztrájkba léptek a dolgozók. Ha ez a sztrájk nem is volt olyan nagy mérvű és szervezett megmozdulás, mint az újpesti faipari sztrájk 1934 júliusában, az 1934-es budapesti textiles sztrájkok, az 1934. június 24-én kitört építőmunkás sztrájk, vagy valamivel később az 1935. évi szeptemberi textiles sztrájkok, mégis beleillik ezek sorába.

Március 26-án reggel a munkások nem vették fel a munkát⁴¹. Az ügy rendezésével megbízott városi aljegyző még ezen a napon felvette a kapcsolatot a Fésűsfonalgyár vezetőjével. Ő is megerősítette, hogy a gyár dolgozói csekély kivétellel nem dolgoztak (150-ből 130 sztrájkolt). Az aljegyző beszélt a munkások vezetőjével is, aki elmondta, hogy „... a hozzá bizalommal fordult fésűsfonógyári munkások már a múlt év (1934) végén olyan állapotban voltak a kifogásolt alacsony munkabérek miatt, hogy munkabeszüntetéssel fenyegetőztek...”. Panasszal fordultak a vöslai vezérigazgatósághoz, de bérkövetelésüket elutasították, mondván, hogy az alig néhány hónapja dolgozó munkások csupa selejtet termelnek.

Már ez a kezdeti tárgyalás rámutat a korabeli tipikus helyzetre: a „munkások képviselője” az államilag engedélyezett szakszervezetek álláspontját képviselő, feltehetőleg jobboldali szociáldemokrata, akinek legfőbb feladata, hogy befolyásával

38 Soproni Hírlap, 1935. márc. 27., Sztrájkba lépett a Vöslai Fésűsfonó 150 munkása.

39 l. a 32. l. ábrájához.

40 l. a 33. l. ábrájához.

41 l. a 16., 31., 37. l. ábrájához.

segítsen a munkabeszüntetést elkerülni. A gyár vezetősége pedig éppen adódó indokokat, a jelen esetben a munkások gyakorlattalanságát használja fel a követelések visszautasításának indokolására.

A munkások azt követelték, hogy a vöslai anyatelepen végzett béreknek legalább 50%-át kapják meg ők is.

Március 27-én békéltető tárgyalást tartottak a gyár vezetői, a város és a munkások képviselői. Három fiatal munkásnő jelent meg ezen, és beszámoltak 14–18 filléres órabérukról (sokkal kevesebb, mint egy kiló kenyér ára!).

A gyár ügyésze indokolatlannak tartotta a sztrájkot, lényegében megismételte a vezérigazgatóság álláspontját. Arra ígéretet tett, hogy az ügyesen dolgozó munkások keresete továbbra is emelkedni fog, valamint a sztrájkoló munkásoknak nem lesz bántódása, háborítatlanul visszatérhetnek a gyárba. Ez utóbbi jelzi azt, hogy a munkásság követeléseinek jogosságát még neki is be kellett látnia, hiszen a sztrájkoló

6. kép. Fonalvizsgálók

visszavétele korántsem volt szokásos. Persze annak is lehetett ebben szerepe, hogy új munkások kiképzése a kizártak helyett anyagi hátrányt jelentett volna.

A munkások képviselője 15–20 társa nevében írásban közölte a sztrájk indokát. A gyár vezetősége a múltban orvosolt ugyan egyes egyéni sérelmeket, de a nagy munkanélküliség közepette a munkások féltek attól, hogy ha sérelmeikkel a vezetőséghez fordulnak, elbocsátják őket. Ezért külső biztatás nélkül, saját erejükből közös akciót kezdtek sérelmeik orvoslására.

Újra azt tapasztaljuk, hogy a munkásvezető kizárja a „külső befolyást”, ami nem lehet más, mint a baloldali munkásmozgalom. Ezáltal elhatárolta magát eleve az esetleges kommunista vádaktól.

Varga József, aki résztvett a sztrájkban, úgy emlékezik, hogy március 26-án a gyár kapujára kifüggesztett plakátról értesült a sztrájkról. Ennek szövegét a Hétfői Ujság így közölte⁴²: „A gyár vezérigazgatóságának válasza a munkások memorandu-

42 l. a 31. lábjegyzetet.

mára az, hogy béremelésről szó sem lehet. A munkások válasza: *Éhbéért dolgozni nem fogunk!* Úgy látszik ebből, hogy a sztrájk híre nem terjedt el kellőképpen a munkások között, kissé szervezetlenül kezdtek bele. A sztrájk egyik szervezője Varga szerint a Szentlélek templom papja (K. Gy.) volt. Ezt megerősíti, hogy a munkások követeléseit tartalmazó irat fogalmazása nem vall munkásemberre. Emellett szól S. T. könyvelőnek a munkások között nagy visszhangot kiváltott mondata⁴³: *„Menjetek imádkozni!”*. K. Gy.-t még 1935-ben elhelyezték Sopronból. Lehetséges, hogy magatartásával túlmént azon a határon, amelyet egyházi szervezetekben még megtűrtek, túlságosan a munkások mellett állt. A vele szemben ellenséges német polgárok *„Hetzkaplan”*-nak nevezték el magatartása miatt.

A munkát március 28-án sem vették fel, sőt sztrájköröket állítottak, akik a sztrájköröket meggátolták a munka megkezdésében. A rendőrség megerősítette a gyár környékének ellenőrzését.

Március 30-án folytatódott a munkások kihallgatása; mintegy 10 munkást külön-külön kérdeztek ki⁴⁴. Vallomásukból az tűnt ki, hogy a sztrájkra az Ausztriából idekerült munkások biztatták őket. Így egy osztrák munkás (szabad fordításban) azt mondta: *Buták vagytok, ha nem nyitjátok ki a szátok, így a fejetekre nőnek! Egy másik azt is elmondta, hogy a möllersdorfi munkások figyelmeztették a soproniakat, a gyár vezetősége „nyomni fogja őket”. Különösen a fiatal, tapasztalatlanabb munkások bére volt nagyon alacsony a vallomások szerint — és majdnem minden dolgozó ebbe a kategóriába tartozott, hiszen éppen ez volt a vöslauiak politikája.*

Április 1-én a többi soproni gyár vezetőit hívták össze tanácskozásra. A Szőnyegyár, a Selyemipar, a Pamutipar, a Wellesz-Schwitzer és Tsa Gumiszalaggyár, a Trebitsch-gyár igazgatói munkabérjegyzékeket mutattak be a bérek összehasonlítása céljából. Nyilatkozataikban még ők is elítélték a Fésűsfonóban uralkodó viszonyokat, elsősorban a legalacsonyabb, 12–14 filléres alapbéréket és a hosszú munkaidőt. A Gumiszalaggyár igazgatója szerint 26–28 filléresre kellene felemelni a legalacsonyabb órabért, a szakmunkásokét pedig 36 fillérré (az ő gyárában egy asztalos pl. 31 fillér órabért kapott), és a hosszú és ezért már kevésbé termelékeny munkaidőt is csökkenteni kellene. Más javaslatok is elhangzottak, így a Szőnyegyár igazgatója az alapítás után mindenütt meglévő nehézségekre, kisebb termelésre utalt. Ez az átmeneti idő általában 1 év, amelynek a nagyobb fele már elmúlt, a maradékot a tőkeerős vöslai vállalatnak már át kell tudni vészelnie. Mások javasolták, hogy a fizetés nélküli tanulói időt emeljék fel, s utána adjanak magasabb bért.

A gyár ügyésze eléggé sarokbaszorított helyzetben lehetett. Hivatkozott arra, hogy a minimális órabérek országos megállapítása folyamatban van (a rendezés valójában jóval később történt meg), de a Sopronban fizetett bérek az országos átlagnál magasabbak, vagyis egy ilyen rendezés után le kellene őket szállítani. Érvelése nyilván hibás, hiszen csupán a minimális bér megállapításáról volt szó.

A tárgyalásról kiadott sajtónyilatkozat egyértelműen a munkásokat ítélte el, mert nem követték el mindent a vita békés rendezésére, felhívták őket a munka felvételére. Az egyetlen határozott ígéret, hogy a sztrájkolók bántatlanságát újra leszögezik. A bérek javítására csak általánosságban utaltak.

A gyár ügyésze megígérte, hogy a vezetőségnél a munkások jogosnak látszó követeléseit támogatja. A munkásokat április 1-én estére összehívták, felolvasták előtűk a nyilatkozatokat. A munkások a sérelmek orvoslásában bízva április 2-án fel is vették a munkát.

A sztrájk történetét vizsgálva kiderül, hogy alapvető oka gazdasági természetű volt, az alacsony órabérek és a hosszú munkaidő miatt tört ki. Ugyanakkor a gyár fiatal, frissen odakerült munkásai saját kezdeményezésre nem nagyon voltak képesek. Bár a munkások „vezetői” külső befolyás lehetőségét igyekeztek kizárni, ilyennek kellett lennie. A Varga József által elmondottakból is látható, hogy a fiatal

43 l. a 31. lábjegyzetet.

44 l. a 16., 26. lábjegyzetet.

munkások irányításra szorultak; megerősíti ezt az üzemvezető nyilatkozata⁴⁵: „Megjegyezzük még, hogy tudomásunk szerint a munkásság nagyobb része csak befolyásra állott sztrájkba”.

A sztrájk vezető erejét részben a gyárban dolgozó osztrák (vöslai) munkások adták, akik odahaza megismerkedtek a munkásmozgalom fejlettebb ausztriai formájával, de tudtak a bérek színvonalában meglévő különbségről is. A brennbergi bányászok között például az osztrák területen lakó, részben kommunista munkások voltak a munkásmozgalom vezetői⁴⁶, sőt voltak közöttük olyanok is, akik résztvettek a bécsi fegyveres munkásfelkelésben. Ha nem is gondolunk kommunistákra ezek között a vöslaiak között, politikailag biztosan iskolázottabbak voltak.

7. kép. A gyár látképe

A sztrájkolókat támogatta a már említett Szentlélek templombeli pap mellett bizonyos fokig a Sopronban működő Gazdasági Népmozgalom⁴⁷ is. Feltehetőleg ennek éppúgy, mint a keresztényszocialista, demokrata mozgalmaknak, a munkásság megnyerése, a kommunista befolyás csökkentése volt a célja. Ez a szervezet hajlandó lett volna átvenni a vezérigazgatóság által selejtesnek minősített termékeket, anyagilag támogatta a sztrájkoló munkásokat, sőt esetleg az egész gyárat is hajlandó lett volna a vöslaiaktól átvenni. A Gazdasági Népmozgalmat támogató Hétfői Újság szerint⁴⁸ a munkások „százszázalékosan” e mögött a szervezet mögött álltak.

Az uralkodó osztály keresztényszocialista és demokrata alapon, vagy liberális és szociáldemokrata szervezeteket felhasználva próbálta elzárni a munkások harcát a

45 l. 37. lábjegyzet.

46 Környei Attila: A brennbergi bánya és munkásmozgalom vázlatos története. SSz. 1968, 193–229.

47 l. a 31. lábjegyzet.

48 l. a 31. lábjegyzet.

kommunista befolyás elől, egyetlen sztrájk során dióhéjban felvonultatva szinte az összes használt eszközöket. A Fésűsfonalgyár munkásainak sztrájkja okvetlenül a gyár történetének egyik legkiemelkedőbb eseménye.

7. A Fésűsfonó története 1935 után⁴⁹

1936-ban kötelezték a gyárat, hogy mint 100 munkásnál többet foglalkoztató, idegen tulajdonban lévő üzem magyar mérnököt alkalmazzon. Ez Balázs András gépészmérnök lett.

A harmincas évek végétől már nemcsak gyapjút, hanem — főként a nyergesűjfalui Viscosa-gyár által szállított — műszálát is feldolgoztak. 1941-ben felépült a gyár festődéje, ettől kezdve már nemcsak Vöslauban festettek fonalat.

1942-ben már 250 fő dolgozott a gyárban. Ekkor épült fel a fürdő. A háború alatt „közszállításra” katonai és MÁV-egyenruhák alapanyagát gyártották. Külön érdekesség, hogy 1943—45 között papírfonalt is készítettek 9 gépen, s ez nagyon kifizető volt, mert 17,5% vizet tartalmazhatott a szál. 1944-ben vezették be a három szakmányos (műszakos) termelést.

1945-ben a potsdami megállapodások alapján, mint német tulajdon, a gyár részvénytársaságként 58%-ban szovjet és 42%-ban osztrák tulajdon lett. Első szovjet igazgatója Sumorov volt. Az inflációs időszakban a munkások a bért részben természetben, élelmiszerek alakjában kapták.

Gyorsan fejlődtek a gyár szociális és kulturális létesítményei. 1945-ben üzemorvosi rendelő, 1947-ben uszoda, 1948-ban napközi és bölcsőde, 1951-ben a SOTEX-gyárral közösen (2 : 1 arányban) kultúrház, 1953-ban üzemi konyha létesült.

1946-ban a gyár évi termelése 300 tonna fonal volt. Nagyon előnyös szerződésben álltak Angliával. Eszerint onnan kaptak fésült szalagot, ezt feldolgozták, majd Anglián át Dél-Amerikába szállították. A fizetést ismét nyersanyagban kapták.

A gyár 1948-ban résztvett a „100 éves a soproni ipar” c. kiállításon, élmunkásai Heisenberger Károlyné, Medgyesi Alajosné és Maitz Jenőné voltak⁵⁰.

1950-ben a Szovjetunió átadta a gyárat Magyarországnak, de formálisan egészen 1962-ig részvénytársaság maradt. Az osztrák érdekeltségnek megfelelő bevételt zárolt bankszámlára fizették be.

1962-ben a gyárat a győri Richards Finomposztógyár vette át. Megkezdődött a teljes rekonstrukció, első lépésként ekkor, másodjára 1966-ban. A régi gépparkot leszerelték és olasz (Sant'Andrea és Carniti gyártmányú) előfonó- és fonógépeket állítottak be. Hazai kettőzőgépek, NDK-gyártmányú cérnázógépek is kerültek a gyárba.

Ma a Fésűsfonalgyár az ország egyik legmodernebb ilyen üzeme. 800 munkása naponta 8 tonna fonalat termel. A rekonstrukció nyomán háromszorosára nőtt a termelékenység. Szociális és kulturális létesítményei, korszerű klímaberendezése a munkások egészségéről, jólétéről gondoskodik.

Végezetül hasonlítsuk össze ezt a helyzetet a ma is tőkés tulajdonban lévő vöslai gyáréval. Az osztrák kommunista párt lapja, a Volksstimme 1976. november 12-i számában az ellen tiltakozik, hogy a vöslai munkáslakásokat spekulánsoknak akarják eladni. Az alacsony textilipari béreket pedig éppen ezek az olcsó lakások kompenzálták bizonyos fokig⁵¹.

⁴⁹ I. a 33., 36. lábjegyzeteket.

⁵⁰ A soproni ipar 100 éve, 1848—1948. Kiadásért felel Gereben Béla. Sopron, 1948.

⁵¹ Volksstimme, 1976. nov. 12.: Gerüchte um Vöslauer Werkwohnungen. — Ez a tanulmány az Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny 4. helyét (1977), a Kisfaludy-napok arany fokozatát (1977) és a „Szülőföldünk” megyei honismereti pályázat 1. helyét (1977) érdemelte ki. — A szerző köszönettel adózik az öt mindenben segítő levéltárosoknak.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Jurkovic Milos:

A soproni líceum az első világháború alatt

1. 1914. július 26-án hirdették ki a mozgósítást, Sopronban még aznap 10 órakerendelték el. A vasutat négy napra teljesen lefoglalta a katonaság, s még augusztus elején is csak egy szerelvény szállította a polgári személyeket. Megbénult a posta és távirrida, s az élelmiszerek, s más cikkek behozatala is, ami a mozgósítás következménye volt. Még a mozgósítás napján gyűjtést is rendeztek a háborúba ment soproni katonák családjai részére, mely az első két nap alatt 2000 koronát eredményezett. Vége volí az idillikus diákéletnek.

Becht Rezső értékes cikkben számolt be az első világháború előtti diákéletéről.¹ Augusztinovicz Elemér „Sopron gimnáziumai 1943–1975 között” cím alatt ecsetelte a soproni gimnáziumok s egyúttal a líceum történetét.² A soproni tanintézeteket elég nagyszámú idegen ajkú diák is látogatta (németek, vendek, szlovákok), akiknek Sopron kedvelt diákvárosuk volt. A szlovák diákokról e cikk szerzője beszámolt a SSz. hasábjain.³

2. Az első világháború megbénította a líceum életét oly módon is, hogy épületének nagy részébe katonaságot helyeztek el. Az intézet máskor csendes udvara s helyiségei már augusztusban zajosak lettek a katonák hangjától. A líceum népfelkelőkkel volt tele egészen szeptember 15-ig. Közben pedig tartalék kórháznak rendezték be az iskola arra alkalmas helyiségeit, és aug. 20-tól fogva már mint ilyen is teljesítette új szokatlan hivatását. Mikor szept. 15-én a népfelkelők kivonulásával az épület II. emeletének udvari szárnyában levő teológiai akadémiai helyiségek felszabadultak, itt és a tanári szobán, igazgatói irodán, szertárakon kívül még rendelkezésre álló fizikai-előadó teremben sikerült a négy felső osztály és a görögpótló számára helyiségeket nyerni. A helybeli evang. egyházközség — elemi iskolája épületének földszintjén — négy tantermet és tanácskozó termet bocsátott a líceum négy alsó osztályának rendelkezésére. Délelőtt itt voltak a rendes előadások, délután a szabadkézi rajz órái s itt tartották a másvallásúak hittanóráit is. A másik nehézséget a tanárhány okozta. A tanárok közül öten, köztük a matematika—fizika mindkét tanára már augusztus elején bevonult (Kerber János, Revuczy Vilmos, dr. Ruhmann Jenő, Spanner Géza és Szabó Kálmán). Az itthon maradtak készen voltak a hadbavonultatkat helyettesíteni, de a mennyiségtan és fizika tanítása a felső osztályokban, szakemberek nélkül, nem lett volna lehetséges. Ezen a nehézségen készségesen átgújtotta az iskolát Faragó József helybeli állami főreáliskolai tanár és dr. Visnya Aladár felső leányiskolai igazgató. Az előbbi a mennyiségtan tanítását az V—VIII. osztályban, az utóbbi pedig a fizika tanítását a VII. és VIII. osztályban vállalta. Ezen kívül Kerber János, aki a harctérről sebesülten jött haza október hóban, míg Sopronban tartózkodott, ill. újra a harctérré nem került, a fizika tanításában a VII. osztályban szívesen közreműködött.

Még egy nehéz kérdést kellett megoldani: a tápintézetét, illetve a tanulók élelmezésének kérdését. Mivel a tápintézet helyiségei és felszerelése a tartalék kórház szolgálatába kerültek, gondoskodni kellett e dolgok pótlásáról. Ekkor jött a líceum segítségére Grossner Pál, a Pannónia bérlője, „aki késznek nyilatkozott a líceumi tanulók élelmezésére. A háború első évében felmerült akadályok és nehézségek leküzdése után, az első háborús tanév október 1-én megkezdődött. A tanév folyamán felvétetett 321 nyilvános és 9 magántanuló, összesen 330.

1 Becht Rezső: Líceumi diákélet a század elején. SSz. 1973, 154—68.

2 Augusztinovicz Elemér: Sopron gimnáziumai 1945—1950 között. SSz. 1976, 1—20.

3 Jurkovic Milos: A soproni tanintézetek szlovák diákjai. SSz. 1967, 357—361.

A háborús nehézségeket némileg csökkentette az a körülmény, hogy 1915. szept. 15-én a liceum visszakapta a tartalék kórháztól 3 helyiséget, köztük 2 tantermet s így az épület baloldali udvari szárnyának I. és II. emelete egészen a tanítás céljaira volt felhasználható. Bár több osztályt nem sikerült a liceum épületében elhelyezni, de legalább az osztályok tágasabb termekhez jutottak, s az ifjúsági olvasó és könyvtárhelyiséget is zavartalanul használhatta az ifjúság. Még azzal az előnnyel is járt ez a változás, hogy a katonaságtól, illetve a katonai kórháztól az iskola jobban elkülönült, mert a középső udvari lépcsőt ez időtől fogva a teológiai akadémiával együtt, csak a liceum használta. Ez a helyzet egészen az 1917—18-i iskolaév kezdetéig tartott. Ugyanis 1917. augusztus 25-én a liceum visszakapta épületét, a tornacsarnok, annak mellékhelyiségei s egy a kapubejáratnál levő tanterem kivételével. A tápintézet is visszakapta rendes helyiségeit, s így a diákság megint az intézeti alumneumban kapott teljes ellátást. A tápintézeti ellátást az 1917—18. tanévben (az alumneum helyiségeiben) Benkő Lajos katonai élelmező látta el.

3. A liceum igazgatója Hollós János volt. A tanári testület tagjai: Bothár Dániel, Dala Jenő, Hetvényi Lajos, Hollósy Kálmán, Kerber János, Králik Gusztáv, Krémsz Róbert, Revuczky Vilmos, Rosta Ferenc, dr. Ruhmann Jenő, Spanner Géza, Szabó József, Szabó Kálmán, Téby Mihály. Ahogy említettük, mindjárt a háború elején hadbavonult Kerber János, Revuczky Vilmos, dr. Ruhmann Jenő, Spanner Géza és Szabó Kálmán. 1916 elején két tanár jött vissza a katonaságtól (Szabó Kálmán és Revuczky Vilmos). 1918-ban Téby Mihály tornatanárt bizonytalan időre felmentették s végezhetette tanári kötelességét. A bevonult tanárok helyett az itthon maradottak végezték a tanítást, kivéve a már említett mennyiségügyi és fizikai szakot. Az 1915—16. tanévben kiségitett Harsányi Lajos főreáliskolai tanár, aki fizikát tanított a VII. osztályban kiségitett még Rácz Manó főreáliskolai és dr. Marcsek Tibor felső leányiskolai tanár, akik főleg a magyar nyelv oktatásában segítettek. Kárpáti Sándor tanítóképzőintézeti tanár tanította az éneket és a karéneket, és mint elnök vezette az Ének- és Zenekört. Tekintettel a tanárhiányra, redukálni kellett egyes tantárgyaknál az óraszámot, ennek ellenére is az itthonmaradt tanároknak óratöbbletet kellett vállalniok. Az írásbeli dolgozatokat is redukálták, mert a tanítással megterhelte tanárok nem lettek volna képesek a kéthetenkénti dolgozatokat javítani, így ilyenek csak havonta egyszer voltak. Elmaradt pl. a szépírás és az idegen nyelvek (francia) tanítása is. A tornatanítás a háború ideje alatt szünetelt, azért is, mivel a katonaság elfoglalta a tornatermet.

4. A tanulók száma az egyes tanévekben:

	nyilvános tanuló	magántanuló
1914—1915	321	9
1915—1916	281	17
1916—1917	258	32
1917—1918	238	48

E kimutatásból látjuk, hogy a nyilvános tanulók száma évről-évre kisebb, a magántanulók száma viszont emelkedik. A magántanulók számát a nehéz megélhetési viszonyok is növelték. A leánytanulók száma is elég nagy volt, de csak addig, míg nem nyílt meg a leánygimnázium. A nyilvános tanulók közül többen katonai, illetve harctéri szolgálatot teljesítettek s később mint magántanulók iratkoztak be. A besorozott és katonai szolgálatot teljesítő tanulók számára előkészítő tanfolyamokat rendeztek, miniszteri rendeletek alapján. Ezekről részletesen beszámolt Nagy Endre.⁴

Az első világháború alatt összesen 118 növendék vonult be katonai szolgálatra az intézetből. A katonai szolgálat a születési év szerint volt kötelező. Sajnos már az V—VI. osztályból is sokan kénytelenek voltak katonai szolgálatot teljesíteni. Ezek természetesen részt vehettek az említett tanfolyamokon s így be is fejezhatték kö-

⁴ Nagy Endre: Az első világháború diák-katonái. SSz. 1977, 69—74.

zépiskolai tanulmányaikat. Az 1916—17. tanévben 22 erdélyi menekült diákot (Nagy-szebenből) is felvettek, ezek azonban csak rövid ideig voltak az intézet növendékei.

A volt tanítványok közül a háború alatt 45 esett el. A háború lazította az iskolán kívüli fegyelmet, mert nem volt lehetséges olyan ellenőrzés, mint békében. Így nemcsak a tanítás, de a fegyelmezés is kétszeres munkát adott a tanároknak. A háború hatása a tanulmányi előmenetelre, szorgalomra sem volt kedvező. Az igazi kötelesegtudás, komoly törekvés, csak egyeseknél volt észrevehető, a nagy többség igyekezett a munkának könnyebb végét fogni.

Az első világháború hatása a kirándulások terén is észlelhető volt. Egyrészt a tanév rövidege, másrészt az utazási nehézségek és más okok is, csak szerényebb kirándulásokat engedtek meg. Ezek a kirándulások csak a helybeli gyárak megtekintésére, a környéken való botanizálásra, bogárgyűjtésre szorítkoztak. Később a környéki városokba, falvakba rándultak ki a diákok, tanáraik kíséretében. Így Nagymartonba (ma: Mattersburg), Fraknó várába (Forchtenstein), a Rozália csúcsra, Darufalvára (Drassburg), a rákosi kőfejtőbe s legmesszebb Bécsbe utaztak, ahol az ottani múzeumokat, a schönbrunni állatkertet s a város nevezetességeit tekintették meg. Az iskolai egyesületek kénytelenek voltak szünetet tartani. Csak az Ifjúsági Belmissziói Egyesület és a Gyorsíró Kör működött, no meg az Ének- és Zenekör. Működésük azonban nem lehetett olyan intenzív, mint békés időkben. Meg kell említeni még az Ifjúsági Magyar Társaság és a Líceumi Ifjúsági Diákszövetség tevékenységét. Az Ifjúsági Magyar Társaság működését az első háborús év megakasztotta. A Társaság megfelelő helyiség hiányában nem fejthette ki szokásos tevékenységét, csupán annyit, hogy kéthetenként egyszer a főkönyvtáros könyvtári órákat tarthatott a katonák által lefoglalt teremben. A következő évben is csak a könyvtár és az olvasóterem állott a tagok rendelkezésére. Hasonló helyzet volt a harmadik évben is, csak a negyedikben fejthetett ki normális tevékenységét a Társaság, melynek voltak rendes tisztviselői. A Társaság az alakuló és záró gyűlésen kívül hat rendes gyűlést tartott. Ezenkívül rendezett két szavalóversenyt és pályázatokat tűzött ki. A Társaság önképző munkásságát nagyban támogatta a Társaság könyvtára és olvasóköre. A könyvtárt a könyvtáros és alkönyvtáros, 15 szekrénykönyvtáros segítségével, kezelte. Ebben az évben már gyarapodott a könyvtár, s az olvasóterem naponta a tagok rendelkezésére állott.

Ha a diákság háborús éveit elemezzük, nem hagyhatjuk említés nélkül a soproni színházat sem⁵, ahova a diákok szívesen eljártak. Különösen akkor, amikor nem volt sem petróleum, sem gyertya és a „sötét” estéket valamivel ki kellett tölteni.

5. A sok gond és baj közepette 1917—18-ban már érezhető volt a háború közeledő vége. Ezt jelezte az is, hogy a háború kitörése óta először engedélyeztek tánckurzust Tóth Antalné tradicionális tánciskolájában. Ezen részt vehettek a VII. és VIII. osztály tanulói. Nagy és ritka élmény volt ez a diákok részére, amit a diákság ki is használt.

Mivel tornaórák sem voltak, a sportok között a gyalogos kirándulások, nyáron a fürdés és úszás a Kis és Nagy uszodában s főleg a Tómalomban, télen pedig korcsolyázás a Bakter pályán (Vö. Schneider Lipót: A Soproni Korcsolyázó Egylet 1872—1951. SSz. 1978, 11—22.) volt az egyedüli felüdülés. A futballozás ez időben is tiltva volt. Említettük, hogy a líceum a tornaterem kivételével visszakapta összes helyiségét. Nagy nyereség volt ez a három évi idegenben való tartózkodás után, mert újra lehetett használni a szertárakat is. Ez az utolsó év szept. 5-én kezdődött és június 15-ig tartott. Ebben a tanévben még két sorozásra került sor. Az elsőt az 1898-as és az 1899-es évfolyambeli tanulók közül öten beváltak és okt. 15-én bevonultak; 1918 januárjában a legfiatalabb korosztály is sorra került. Ezek huszan lettek alkalmasak. A VII. és VIII. osztályosok számára tanfolyamot rendeztek és a VIII. osztálybeliek márc. 8-án írásbeli nélkül vizsgáztak. Megkapták az osztályvizsga és érettségi bizo-

⁵ A világháború alatti színházra vö. Csatka Endre: A soproni színészet története 1841—1950. Sopron, 1960, 15.

nyítványaikat és márc. 15-én bevonultak. Ekkor vonultak be az V. és VI. osztálybeliek is, miután ők is megkapták bizonyítványukat az illető osztályból. A VII. osztályosok pedig átléptek a VIII. osztályba és újabb tanfolyam végeztével megkapták az osztály- és érettségi bizonyítványt és április 28-án bevonultak. Több magántanuló, ki katonai szolgálatot teljesített, nyilvános tanuló lett, és a rendeletek alapján befejezhette gimnáziumi tanulmányait.

Fried István:

Rumy Károly György soproni emléke

Rumy Károly György soproni éveiről már több ízben szóltunk,¹ igyekeztünk körvonalazni ezeknek az esztendőknél jelentőségét a vándorló természetű, összeférni nem igen tudó, jeles tudós, polihisztor² életében, s kinyomozni azt a hatást, amelyet Sopron szellemi életére tett. Hogy valóban hatásról beszélhetünk, azt az a várakozás is bizonyítja, amellyel Kazinczy Ferenc fogadta Rumy törekvéseit.³ Nemcsak nyelv-művelési és szépítési kezdeményeinek igazolóját, klasszikája német és antik példák-kal történő segítőjét látta benne, s nem csupán azért kedvelte, mert műveiről s általában a magyar irodalom alkotásairól a legkülönbözőbb német és bécsi folyóiratokban, újságokban közleményeket, recenziókat helyezett el. Rumy Károly Györgyben—Kazinczy is, sokan mások is — a német neoklasszicizmus közvetítőjét vélték fölfedezni, aki Goethe, Schiller, Wieland, Winckelmann, Lessing esztétikai tanulmányainak tanulságait alkalmazhatta volna a magyar irodalom viszonyaira. Más kérdés, hogy Rumy ezeket a felfokozott igényeket nem vagy csak nagyon ritkán teljesítette; hányatott életsorsa nem engedte meg számára szintézisek, monográfiák alkotását, ehelyett részletkérdésekről tett közzé fontos írásokat, kompilált (igen hasznosan) — és közvetített. 1810—1813 között ezt tette a soproni líceumban is. Jelentőségét így állapíthatjuk meg: folytatója volt egy nemes hagyványnak, amely a külföldi (főleg németországi) irányzatokat adta tovább, beleilleszkedett a liceum jelesneinek sorába, Schwartner Márton, Wietorisz Jonathán és mások kezdeményeibe, színvonalas oktatással szolgálta azt a neohumanizmustól érintett soproni líceumi szellemet,⁴ amely a magyar művelődés ápolásában, a tudományok és a művészek becsülésében nyilatkozott meg. Rumy Károly Györgyről többen följegyezték, hogy tanítási módszerét a maximalizmus jellemezte, mit sem törődött a tanulók fölkészült-ségével, egyetemi éveire emlékezve, szinte nem is tanított, hanem „Vorlesung”-okat tartott, s mondanivalóját bőségesen tüzdelté tele a tanulók számára még alig ismert hivatkozásokkal, idézetekkel. Latinul, németül és magyarul adott elő, prelegált, de az egyik nyelvből sűrűn váltott át a másikba, s arra nemigen figyelt, értik-e, amit mond. Ebből és túlérzékeny, a simulékonyságot mellőző természetéből számos konfliktusa támadt, tanártársaival, fölötteseivel és tanítványaival egyaránt. Karlócán⁵ például paszkvilluszokat írtak ellene díákjai, s csak a metropolita szigorú közbeavatkozása mentette helyzetét. Sopronban tapintatlansága, heveskedése okozott bajt.

1 Rumy Károly György soproni éveiről. SSz. 1963, 69—76; Rumy Károly György soproni vonatkozású gyűjteménye. Uo. 282—284.

2 Rumyról több helyütt, különböző szempontú dolgozatokat írtunk: Rumy Károly György, a kultúrközvetítő. Filológiai Közöny, 1963, 204—218; Rumy és Ján Kollár kapcsolatai. Helikon 1967, 114—118; Karl Georg Rumy und Weimar. Arbeiten zur deutschen Philologie. Debrecen 1970, 47—48; Rumy Károly György idézése. Új Forrás, 1972, 131—136.

3 Kazinczy Ferenc és Rumy Károly György kapcsolatairól a Kazinczy-levelezés tanúskodik. Az adatokat részben dolgozza föl Szógi Ferenc: Rumy Károly György, a magyar irodalom ismertetője. Bp., 1934.

4 Vö. tőlünk: Kis János klasszicizmusa. SSz. 1974, 345—351; Soproni diákok klasszicizmusa. Uo. 1977, 76—81.

5 Petrovic, Kosta: Istorija Srpske pravoslavne velike gimnazije Karlovacke. Novi Sad, 1951.

De tanítványai itt tisztelték. Ugyanis a gyengék és a közepesek alig-alig tudták követni előadásait, a kiváló tehetségűek azonban rendkívül sokat tanultak tőle, s nem egyszer a tanítványból később igaz jóbarát lett. Ezek közé számíthatjuk Edvi Illés Pált és Petz Lipót⁶ is, a soproni líceum két kitűnő neveltjét. Edvi Illés például avval segítette később Romy Károly Györgyöt, hogy népdalokkal láttá el, mikor az angol John Bowring: *Poetry of the Magyars* című antológiájához szállított anyagot. De nem csak utólag rajongott Romyért Edvi Illés. 1812-ben verset írt hozzá, amelyben túlradó szeretettel dicséri tanárát.⁷ Egy részlet a versből:

„Tégedet úgy megkedvele
A Felhír, hogy már is nagy névre emele,
Téged, ki versent futsz akár Plátóval,
Akár Sókratessel, akár Czczeróval;
Szorgalom s Munka társaid
'S Németországban a' Baráttyaid.

Ne a versike gyarló voltát tekintjük, hanem a jellegzetes köszöntő formájára legyünk figyelmesek. Nem antik versmértékben írta panegirizét Edvi Illés, hanem botladozó tizenkettősökben, s ezáltal az antikizálásnak is földhöz ragadtabb, kevésbé szárnyaló kicsengést ad. Idézetünk utolsó két sorára esik a hangsúly, a túlzó hasonlítások után a valóság talajára érünk, s a tanár valódi jellemvonásai bontakoznak ki előttünk. Edvi Illés szükségesnek érezte azt, hogy versét közétegye, tizenkét évvel megírása után.⁸

Romy Károly György 1813-as, viharos távozása megrendíthette tanítványait. Eről tanúskodik az a kéziratcsomó, amely e tanítványoknak a távozás miatti keserűségét árulja el, magyar és latin versekben. Ezekből idézve, ismét rámutathatunk arra a poétika- és poézisoktatásra, amely a soproni líceumban folyt. Arra az óda- és elégia-termésre, amely a soproni diákok verselményeiben azt a legalacsonyabb szintet mutatta, amely által a klasszicista esztétika vers-testet öltött. S bár nem soproni illetőségű Rumynak egy kézírata, feltehetőleg Sopronban is e szellem vezette tanítását. „De natura, ortu et progressu poeseos (!) lyricae” (A lírai költészet természetéről, keletkezéséről és helyéről)⁹ címmel a merev klasszicista doktrinát fogalmazza meg, amely az iskolai oktatásban is érvényesült. „Omnis poesis sensationes animi exprimat necesse est, quas poeta suavi aptaque methodo aliis communicare debet, ut delectando simul doceat, animumque auditorum vel lectorum suorum flectat, quo velit, in iisque sensum pulchri foveat elegantiae naturae imitatione” (Minden költészet a lélek érzéseit kell, hogy kifejezze, melyeket a költő kellemes és illő módszerekkel másokkal közölni tartozik, hogy a gyönyörködtetéssel egyszersmind tanítson, és a hallgatók és olvasók lelkét nevelje, ahogyan akarja, és bennük a szépérzékét fejlesszék a természet kiváló utánzásával). Kiegészítésként a horatiusi *Ars poetica*-t idézi: *Aut prodesse volunt, aut delectare poetae* (A költők vagy használni vagy gyönyörködtetni akarnak). E rövid idézetekben érjük tetten az imitációs és utilitarisztikus elv pregnáns megfogalmazását, amelyet egészében és részleteiben ugyan egyetlen nagy költő sem tartott be dogmatikusan, valójában azonban a klasszicizmusnak még legnagyobb elméitől sem állott messze ez az elv, s az iskolai gyakorlatban pedig rendszerint maradéktalanul érvényesült. Ezt szolgálták a poétikai-verstani gyakorlatok, a megrendelt és spontán módon keletkezett köszöntők, gyászénekek. Ezekre a legalkalmasabb műfajnak a klasszicizmusban favorizált óda és elégia bizonyult; ilyen jellegű versek keletkeztek Romy Károly György Sopronból távoztakor. Ezekből idé-

⁶ Mollay Károly: Német polgárság magyar földön. (A soproni Petz-család). *Filológiai Közölny*, 1970, 335–342.

⁷ Tanítóm neve Napjára. 1812. T. T. Rumi Károly György Úrhoz. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára (MTAK Ki) 8-r. 206/172.

⁸ Kedveskedő 1824–12. sz. 89–91.

⁹ MTAK Ki Ms. 10667. *Dissertationes* III. f. 28–33.

zünk kettőt. Az első magyar nyelvű, szerzője Horváth János.¹⁰ Jól tanúsítja az ódával szemben felállított iskolai követelmények megvalósítását, a fennkölt hangvételt, a latinos inverziók alkalmazását. Négy szakaszt írunk ide:

Hová, hová térsz pályafutásodon?
Nagy lélek, — hát már harmadik izromod
El töltve másik tzel't talált, hogy
Soprony egét be borítsad újra.
Melly Isten áldott embere fogta fel
Sorsod, tapasztalt érdemidért viszont
Tám a' busult Fertő jelentett
A zuhogó Balaton tavának...
Böltselkedésed bő sugári
Nem látja többé Sopronyi Pindusunk,
Böltselkedések bő sugári
Több sziveket nem érdekelnek...
Nálunk örökké nagy neved élni fog.
A' lassu szellő Keszthelyeden hirül
Hordhatja gyakran mint szeretnek
Kis seregünk Helicon leányi.

Ami itt figyelemre méltó, a helyi színek belopakodása a versbe. A szabványos alkalmi költemény egy-egy helységnév, egy-egy, csak a beavatottak számára ismerős esemény említésével kevésbé marad meg a személytelenség megkövetelt szintjén, meggyengített és egy árnyalattal közvetlenebbé lesz.

Többé-kevésbé ezt mondhatjuk el egy Biberauer nevű növendék, 1813. október 21-i keltezésű latin verséről:¹¹

Non fulget pario monumentum marmora celsum
Neque notis auri gloria sculpta nitet.
Corde tamen vives, quod non ruít imbre edaci
Aut Aquilo sternit sacrilegus furiens!
Corpora velluntur! Visunt animi aetheris arvos [arva]
Est ibi amor Rummy! Vivit eo pietas!

A latin szöveg több túlzásra, az ódai elragadtatás nagyobb mértékére ad lehetőséget, mint a magyar, ez érződik a gyengécske, elégiás színezetű epigrammán.

Az idézett versek Rummy Károly Györgyhöz kapcsolódnak, egyben azonban képet adnak a soproni líceumi poétika-oktatásról is, s így oktatástörténeti jelentőségük miatt érdemesek a vizsgálatra.¹²

¹⁰ Butsú-vétel Tisztelendő Tudós Rummy Károly Professor Úrtól. A' Sopronyi Ev. Gymnasiumba a' Philosophiának eddig volt Rendes Tanítójától, midőn onnét a' Keszthelyi Georgiconba Oeconomia Professornak kiindult. October 20-án 1813. Eszt A' S. M. T. (Soproni Magyar Társaság) nevében Horváth János.

¹¹ Ad Clariss. Doctiss. Prof. Carolum Rummy die valedictionis... MTAK Ki. i. h.

¹² Pröhle Jenő közlése: Rummy szorgalmára jellemző, de kevésbé ismert tény, hogy soproni munkálkodásának nevezetes évében működik az iskolában — nyilván jénai mintára — Societas latina is, melynek „Director ac Praeses”-e Rummy. Ennek a societásnak az ünnepélyén hangzott el a botrányt kiváltó előadás Gusztáv Adolf svéd királyról 1813. június 7-én. Ennek valószínűleg egyetlen dokumentumát éppen az említett Biberauer Mihály, később kőszegi ev. lelkész (1790—1859) dédunokájának, Bodoky Richárdnak gyűjteménye őrizte meg. L. Bodolay Géza: Irodalmi diáktársaságok 1785—1848. Bp., 1963, 155.; ahol egyébként egy további adat is található Rummy soproni utóéletéről

A balfi gyógy- és ásványvíz hasznosítása

Zádor Alfrédnek a balfi gyógy- és ásványvíz hasznosításáról szóló tanulmánya¹ kiegészítéseként vázlatosan ismertetem a Nyugat-Dunántúli Intéző Bizottság törekvéseit a balfi fürdő elismertetése érdekében. Ez azután a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1030/1967/IX 17./Korm. számú határozatával valósult meg.

1963. június hó 26-án Kisházi Ödön², az Elnöki Tanács helyettes elnöke elnökletével Sopronban tartotta plenáris ülését a Nyugat-Dunántúli Intéző Bizottság. Az ülés napirendjén szerepelt a „Tájégségünk perspektívái” című anyag Szegő Pál főmérnök előadásában, aki a jegyzőkönyv tanúsága szerint javasolta: „elsőnek idegenforgalmi és üdültetési szempontból Sopron—Kőszeg, majd Bük és Balf fejlesztését”.

A vita során volt, aki kétségbe vonta a balfi fürdő értékét, a bizottság több tagja ellenvéleményét fejezte ki, végül szakértői bizottságot hívtak életre dr. Zsigmond László Vas megyei főállatorvos, országgyűlési képviselő vezetésével a kérdés tanulmányozására.³

A Balf-fürdőn végzett vizsgálat megállapításait 1963. október 18-án rögzítették. E szerint az 1962. évben 37 000 látogatója volt a fürdőnek, kizárólag Sopron város és a járás betegei, mivel azt a határsáv-korlátozások miatt, az ország távolabbi részeiben lakók nem tudták igénybe venni. A szakértő bizottság a fürdőbe való beutalás megkönnyítését javasolta, a használható források szakszerű és higiénikus foglalását, a romhalmaz eltakarítását, azt követően pedig a fürdőszálló rekonstrukcióját és a fürdő tervszerű fejlesztését.⁴

Az 1963. november 20-án Kőszegen tartott intéző bizottsági ülésen ismertették a szakbizottsági vizsgálat jelentését. A vitában Szaló Lajos, a Győr-Sopron megyei Tanács elnökhelyettese javasolta, hogy a távlati fejlesztésben Balfot vegyék számításba: „... a balfi fürdőnek országos szinten is nagy híre van” — mondotta felszólalásában.⁵

A Sopron és Fertő vidék regionális fejlesztési tervének egyeztetése során már egyöntetű állásfoglalás született Balf fejlesztése érdekében,⁶ majd az 1966. december 14-én Szombathelyen tartott intéző bizottsági ülésen dr. Vadász Gyula, az Országos Gyógyfürdőügyi Igazgatóság igazgatója a fürdő bővítése és korszerűsítése mellett foglalt állást.⁷

1967. áprilisában Sopronban már a fürdő fejlesztéséről tárgyalt az Országos Gyógyfürdőügyi Igazgatóság igazgatója és az erről szóló tájékoztató így összegezte a megbeszélések eredményét: „Remélhető, hogy még ebben az évben — legkésőbb 1968 tavaszán — az egészségügy átveszi az objektumot, — majd a későbbiekben a régi fürdőépület teljes helyreállításával Balf visszanyerheti régi képét.”⁸

1 SSz. 1978, 40—53.

2 Fábján Lajos: Kisházi Ödön. SSz. 1977, 369—371.

3 Nyugat-Dunántúli Intéző Bizottság (továbbiakban: NyIB) ülésének jegyzőkönyve; továbbá Kiszalföld 1963. jún. 27. Gimes Endre: Balf fürdő. Útikalauz. Győr, 1977, 43.

4 GySmL. 2. letéti anyaga: NyIB. 116/1963.

5 A NyIB ülésének jegyzőkönyve.

6 A NyIB ülésének jegyzőkönyve: Szombathely 1964. okt. 27; Sopron, 1966. ápr. 13.

7 Az Egészségügyi Minisztérium szervezetében működő Országos Gyógyfürdőügyi Igazgatóság 1978. április 1-től az „Országos Gyógyfürdőügyi Főigazgatóság” megnevezést viseli (546/1978. Eü. Min.—Eü. K. 9.).

8 GySmL. 2. letéti anyaga: NyIB. 23/1967.

Sikerre várva
(Egy tévévetélkedő tanulságai)

A Mi sulink c. sorozatban karácsony délelőttjén a soproni József Attila Gimnázium diákjainak vetélkedőjét láthattuk a képernyőn.¹ A kihívó fél az ugyancsak a nagy költőről elnevezett és közel négyszer nagyobb létszámú székesfehérvári gimnázium volt. S bár a mi diákjaink derekasan helytálltak a hetekig tartó felkészülés és a felvételek során, nem a számbeli különbség miatt maradtak alul. És ez az, amiért a műsorról beszélünk kell.

A játék addig játék, amíg komolyan veszik. Ezt nem mi állapítjuk meg, hanem a sírásig elkeseredett diákok, a lekezelés, a részrehajlás, a manipulált közvetítés és zsűrizés visszásságai láttán. — Nincs igazság a földön! — kiáltotta egyikük. Ez így természetesen túlzás, de ha felnőttek és fiatalnak egyaránt valami hasonló gondolat motoszkál a fejében, akkor hiba van a kréta körül.

A nézőnek már az sem tetszett, hogy a műsorvezető minden áron élő közvetítésként akarta „eladni” az akkor már második hete dobozban pihenő felvételt; az pedig még kevésbé, hogy a soproni iskola képe helyett minduntalan a SZOT-üdülőt mutatták egy másik közvetítésből megtakarított fényképről (ezen kívül még két képet szántak Sopron ismertetésére). A megkurtított, csattanójuktól megfosztott számok halmaza végül is gyenge és unalmas adást eredményezett, amely még csak a diákság tényleges tudásáról sem adhatott tájékoztatást.

Egy történelmi kérdésre adott válaszként Sopron XIV. századi arculatának ismertetését papírról olvasták a székesfehérváriak, míg a soproni gyerekek — bár a felvétel délelőttjén kapták meg feladatukat Budapestről — szabadon fogalmaztak. Még egy páncélos lovag felöltöztetésére is futotta erejükből. Pedig nekik nem egy, hanem két évszázad viszontagságairól kellett a megszabott időben beszámolniuk. (A versenyző csapat már hetekkel előbb felkészült az egész várostörténetből. Eredeti szövegükből éppen a tévések javaslatára hagytak ki sok adatot; a zsűri aztán ugyanezért elmarasztalta őket az adásban.)

A két városba küldött tévés csoport játszott itt egymással és a műsorvezető ellen, s végül úgy jártak, mint az egyszeri ember, aki önmagával teniszezve csodálkozott, hogy nem éri utól a labdát. A rendezők tulajdonképpen döntetlent akartak, de erről elfelejtették tájékoztatni a készséges (8 : 2 arányban székesfehérvári érdekeltségű) zsűrit.

Így győzött Székesfehérvár, s így veszett oda a játék igazsága, az igazságos játék. A „Mi sulink”: sorozat. Vajon máshol is így csinálják?

Domonkos Ottó:

A Csatkai-díj 1976. és 1978. évi odaítélése

Az 1972-ben alapított (vö. SSz. 1976, 72) Csatkai-díj újabb odaítéléséről 1976. március 18-án döntött az erre kijelölt bizottság. Megvizsgálta a 35. életévüket be nem töltött és soproni helytörténettel foglalkozók munkásságát és úgy döntött, hogy az 1976. évi Csatkai-díjat Szita Szabolcsnak ítéli. Munkásságát összesítő bibliográfiájából kitűnt, hogy elsősorban a társadalmi és politikai mozgalmak történetével foglal-

1 A Rádió- és Televízióújság 1978. évi 51. számában olvasható a Tv dec. 24-i, vasárnapi 1. műsorában: „A Mi Sulink. Vetélkedő tudományból, kultúrából, sportból. „Küzdő” felek: a soproni és a székesfehérvári József Attila Gimnázium. Szerkesztő: Pomezanski György. Műsorvezető: Déri János. Gyártásvezető: Nepper Péter. Rendező: Albert József és Szélyes Zoltán. Vezető rendező: Csányi Miklós.” Az adás 11.15-kor kezdődött és 12.45-ig tartott.

kozik. Ez főfoglalkozásából szervesen következik. A Sopronban szerzett érettségi és az ifjúsági mozgalomban való aktív részvétel után a Szovjetunióban egyéves ifjúsági politikai főiskolát végzett. Ezt követően évekig a soproni városi KISZ Bizottság titkáráként dolgozott. Kezdeményezte az úttörő és egyéb ifjúsági mozgalom emlékeinek összegyűjtését, aminek eredményét a KISZ-házban kiállításon láthattuk. Ennek az anyagnak jelentős része a múzeum helytörténeti gyűjteményébe került. A témát tovább kutatva, annak egyik jelentős szakaszaként, „Az ifjúsági mozgalom kibontakozása Sopronban a felszabadulás után” címen készített összefoglalást. Ez a tanulmánya a Soproni Szemlében, majd külön kötetként is megjelent, egyben eddigi munkásságának legjobb termése. (A téma folytatásáról ld. SSz. 1978, 90.)

A Csatkai-díjat 1977-ben nem adtuk ki.

Az 1978. évi Csatkai-díjat a kijelölt bizottság 1978 márciusában Gömöri Jánosnak, a Liszt Ferenc Múzeum régészének ítélte. 1968—70 között Sárospatakon, majd 1970 ősztől Sopronban végez régészeti munkát. A belváros rekonstrukciójával kapcsolatosan, különösen 1971—74 között, rendkívül sokat ásatott. Az évi 180—200 napos terepmunka az országos átlagot meghaladta, ezzel jelentősen segítette a rekonstrukció zavartalan menetét.

Ásatásai és kutatásai közül kiemelkedik a középkori vaskohászat témája. Ezzel kapcsolatos eredményei országosan is jelentősek, szükségessé teszik az utolsó 25 évben e témában végzett ásatások kohókra vonatkozó kormeghatározásának és tipologizálásának revízióját. A kiemelt sopronbánfalvi és nemeskéri vaskohók a múzeum új régészeti kiállításának legjelentősebb darabjai közé tartoznak. A környező országok régészeti kutatásában szintén jelentős helyet képvisel a vaskohászat, így a közvetlen kapcsolatok kiépítésében hosszabb távon is érdemes szakemberrel rendelkezik Sopron városa. A Burgenlandban és Csehszlovákiában tett tanulmányútja, előadása megteremtette az alapokat az együttműködésre. Bölcsészdoktori disszertációját is ebből a témakörből írta, melynek alapján 1977-ben megszerezte a doktori címet. — Eddigi publikációinak száma huszonegy, amiből tizenöt soproni témával foglalkozott.

A bíráló bizottság döntéseit a Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága elfogadta, javaslatára a tanácsülés 1976. március 29-én, illetve 1978. június 27-én tartott ülésén szintén elfogadta. A díjak átadása megtörtént.

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

Gömöri János:

Új állandó régészeti kiállítás Sopronban

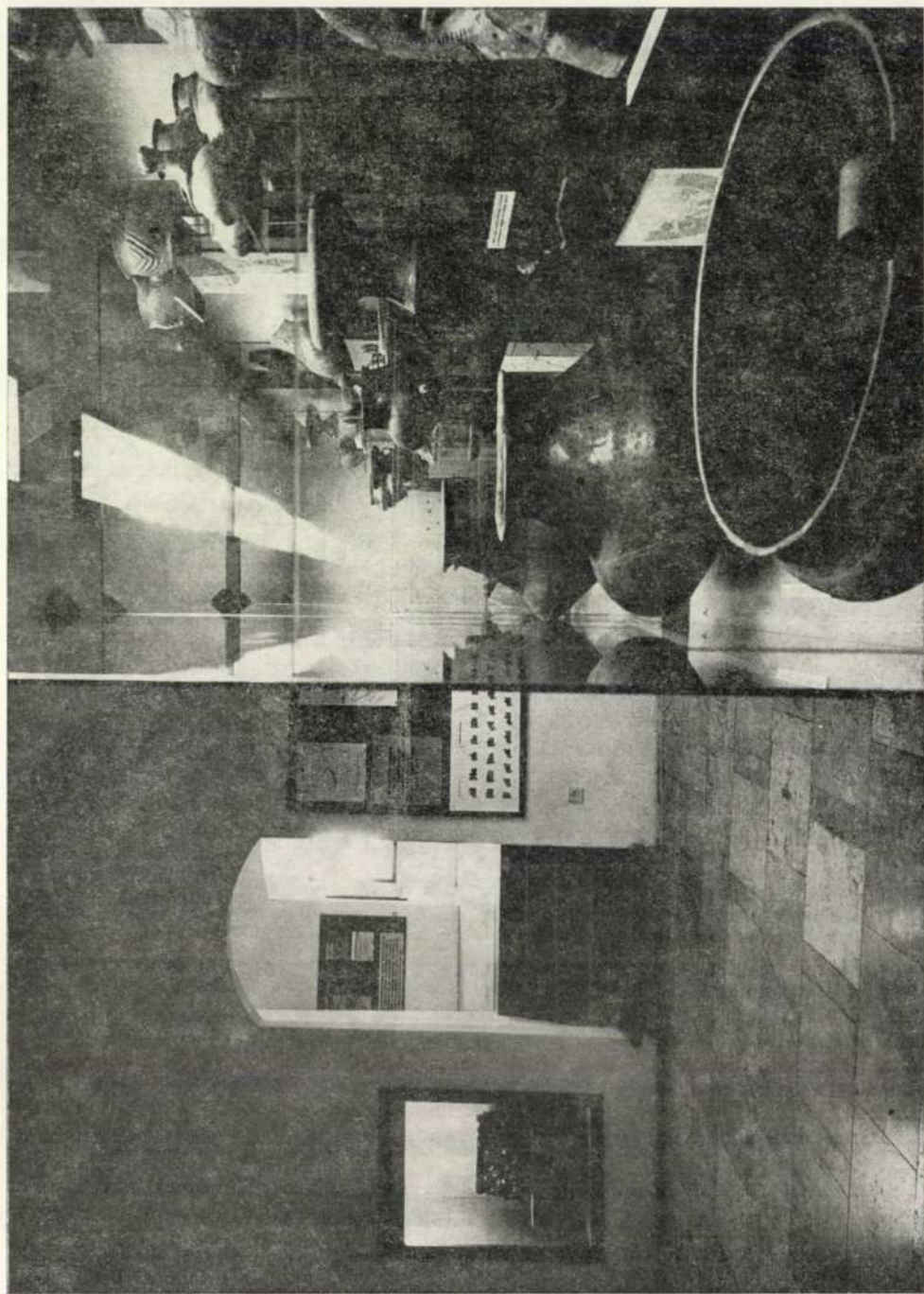
1977. július 9-én a Fabricius-ház középkori falai között megnyílt az új állandó régészeti kiállítás: „Sopron és környéke története a vaskorszaktól a XVII. századig.”¹

A Fő tér 6. számú (Fabricius) háznak a középkori belső városfalra épült kétemeletes hátsó szárnyában 1963-ban nyílt meg a Liszt Ferenc Múzeum itteni első régészeti kiállítása, miután az épület műemléki helyreállítását² befejezték és a múzeum régészeti gyűjteményét ide helyezték át. Ez a kiállítás még az 1970-es évek elején is betöltötte funkcióját, a Sopronba látogató külföldi szakemberek is elismerően nyilatkoztak a bemutatott anyag gazdagságáról, rendezéséről.³

1 A kiállítást 1977. július 9-én Verő Gábor, a Kulturális Minisztérium Képzőművészeti és Közművelődési Főosztályának osztályvezetőhelyettese nyitotta meg és dr. Erdély Sándor, Sopron tanácselnöke vette át a város nevében.

2 Sedlmayr János: A soproni Fabricius-ház helyreállítása. Műemlékvédelem, 1—8.

3 Rendező Nováki Gyula. Foratókönyv-írók: Óskor: Nováki Gy., római kor: Póczy K.; népvándorlások: Bóna I., Török Gy.; honfoglalás kora: Dienes I.; középkor: Nováki Gy. (Domonkos Ottó, Holl I.; Mollay K. adatainak bedolgozásával)

1. kép. Sopron-Várhely korai vaskori leletei. A háttérben a hasfalvi bronzkorong
(Roboz László felvétele)

2. kép. Kelta leletek (Roboz László felvétele)

Miért rendeztünk mégis új kiállítást?

1. A múzeum a városi rang elnyerésének 700 éves évfordulóját ünneplő Sopront és a Sopronba látogatókat olyan kiállítással kívánta megörvendeztetni, amely az újabb ásatások eredményeit, leleteit is bemutatja.

2. A műemléki helyreállítások eredményeképpen a Fabricius-ház első szárnyában⁴ és a Várostorony mellett⁵ a múzeum új kiállító tereket kapott. Az itt rendezett kiállítások anyagát részben a régi régészeti kiállításból emeltük ki. Az átfedések elkerülése végett is át kellett rendezni régiségeink tárlatát.

1963 óta, miután az előző régészeti kiállítást megnyitották, kerekén 10 000 darab régészeti leletet lellároztunk a Régészeti Gyűjteménybe, az adattári dokumentáció gyarapodása 250 tétel, ami legalább ennyi kiszállás, terepbejárás, ásatás, leletmentés elvégzését jelenti.⁶

Igaza lehet Palmerstonnak, mikor azt mondja, hogy „a hazugságnak három fajtája van: a közönséges hazugság, a hamis eskü és a statisztika”. Nem is akarunk a számokkal bravúroskodni, mert bár a mennyiségi gyarapodás fényes bizonyítéka annak, hogy a régészek Sopronban és környékén sokat ástak, az előkerült leletek között bizony nem nagyon akad az I. világháború előtt megtalált hasfalvi bronzkorongnak⁷ a várhelyi alakos urnáknak,⁸ a capitoliumi Triászna⁹, vagy a petőházi kehelynek¹⁰ párja. Ezek az európai hírű, önmagukban is jelentős történeti értékű darabok új kiállításunkon is kiemelt helyre kerültek. Ha újabb leleteink között kevés is az említettekhez hasonló unikum, számos kiemelkedő művészi kvalitású lelet emelheti a kiállítás esztétikai színvonalát. Az utóbbi 3 évtized régészeti leletanyagának elkerülési körülményeiről pedig pontos rétegtani adatok állnak rendelkezésünkre. Így sokszor jelentéktelennek tűnő cserépdarab is fontos történeti információk őrzője, és régészeti szempontból gyakran lényegesebb leletnek számít a művészi kivitelű, de rétegtani összefüggéseiből kiszakított leletnél.

Sopron belvárosában elsősorban az utóbbi két évtized műemléki ásatásai hozták felszínre ezeknek a rétegtani helyzetükben megfigyelt, tehát hiteles, történeti információkat hordozó kerámiatöredékeknek és egyéb leleteknek az ezreit. Ezek múzeumi (nyilvántartási, raktári) és tudományos feldolgozása azonban még nagyon kezdeti stádiumban van. Ennek oka az, hogy az ásató régészeknek a folyamatos leletmentések mellett kevés idejük marad a leletanyag részletetekbe menő kiértékelésére. A római¹¹ és középkori¹² városfalak kormeghatározása már megtörtént. Scarbantia korai úthálózatának felvázolására¹³ is kísérlet történt.

4 Dávidné Askercz Éva: Polgári otthonok a 17–18. századi Sopronban. Arrabona. 1976, 89–143.

5 Gömöri János: Két új régészeti kiállítás Sopronban és a helyreállított várostorony. SSz. 1974, 372–379.

6 Az ásatásokat a soproni Liszt Ferenc Múzeum, az OMF, az MTA Régészeti Intézet, a BTM, a győri Xantus János Múzeum és a Mosonmagyaróvári Hansági Múzeum kutatói végezték.

7 Barb Alfons: A korai vaskorinak meghatározott bronzleletről: *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien*, 1937.

8 Gallus Sándor: A soproni Burgstall alakos urnái. Bp., 1934.

9 Szakál Ernő: Jupiter, Juno és Minerva szobrai a Fabricius-ház kőtárában. Magyar Műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 47–63. Az itt közölt irodalomon kívül a korábbi rekonstrukcióra vö.: Praschniker, Camillo: Die kapitolsche Trias von Udenburg-Sopron. *Jahreshefte des Österr. Arch. Inst.* 1937, 111–133.

10 Bóna István: Cundpald fecit. A petőházi kehely és a frank térítés kezdete a Dunántúlon. SSz. 1964, 127–141, 218–233, 319–328; *Acta Arch. Hung.* 1966, 279–325.

11 Póczy Klára: Scarbantia városfalának korhatározása. *Arch. Ért.* 1967, 137–153.

12 Holl Imre: Sopron középkori városfalai. *Arch. Ért.* 1967; 155–183; 1968, 1971, IV. *Arch. Ért.* 1973; Kissné Nagypál Judit: Sopron városfalairól. *Magyar Műemlékvédelem* 1973–1974. Bp., 1977, 87–124.

13 Póczy Klára: *Acta Arch. Hung.* 1971, 93–110.

Közreadták a közeli Fertőrákos¹⁴ és Szakony¹⁵ határában feltárt római villák, valamint a Scarbantia melletti kvád—markoman ház¹⁶ feltárásának eredményeit és megjelent a római kori város összefoglaló ismertetése.¹⁷ A belvárosi ásatások leletanyaga pedig zömmel még leltározatlanul, feldolgozásra várva hever a múzeum raktárában.¹⁸ A régi feltárások közül a Május 1. (Deák) téri nagy római temető további közlésére is számíthatunk.¹⁹ Újra értékelték a fertőrákosi Mithrasz szentélyt,²⁰ római kőplasztikai emlékeink néhány darabját²¹ és történeti források alapján felvették a VI. századi scarbantiai püspökség létezését.²²

Előzetes jelentések láttak napvilágot a hegykői germán temető²³ feltárásáról. Sajtó alatt van a fertőszentmiklósi germán temető²⁴ leletmentéséről szóló jelentés. A környékbeli avar leletek közül²⁵ kiállításunkon szereplő nagyecenki leletek közöletlenek. A IX. századi sopronkőhidai,²⁶ Sopron-Présháztelepi²⁷ temetők ismertetése megjelent, a nemeskéri telepről előzetes jelentéseket²⁸ tettek közzé. A X. századi veszkényi temető²⁹ leletanyagát most dolgozzák fel, a X. századi szakonyi temetőről³⁰ csak rövid jelentés ismert, a szakonyi XI. századi köznépi temető pedig közöletlen.³¹

A soproni ispáni vár erősítéseinek kutatásáról jelentek meg közlemények,³² a vár beépítésének és a környező szolgáltató falvaknak a kutatása alig, hogy elkezdődött.³³ A középkori városfalak, erősítések kérdése részben tisztázott,³⁴ sok ezzel kapcsolatos ásatásban még közöletlen.³⁵ A belváros középkori beépítése a műemléki kutatás alapján kezd kibontakozni előttünk.³⁶ A számos régészeti ásatás³⁷ még gazdagíthatja és módosíthatja ezt a képet a leletek kiértékelése után. Jó példa erre az Új u. 22—24. sz. régebbi zsinagóga, amelynek művészettörténeti (műemlékes) kutatásához³⁸ kapcsolódva régészeti ásatással tártuk fel³⁹ a helyreállításnak alapul

14 Gábler, Dénes: Der römische Gutshof von Fertőrákos-Golgota. Acta Arch. Hung. 1973, 140—176.

15 Gábler, Dénes: Römerzeitliche Villa von Szakony-Békástó. Archäologische Forschungen 1969. Bp., 1971.

16 Gömöri János: Korai császárkori és Árpád-kori település... Sopronban. Arrabona 1973.

17 Sz. Póczy Klára: Scarbantia Bp., 1977.

18 Városház u. (Moz), Fő tér, Fabricius-ház 1971—73, Tábornok-ház, Új utcai ásatások, Városház udvara, Előkapu 1971—1974, Hátsókapu.

19 T. Szőnyi Eszter: SSz. 1977, 340—345 és az Arrabona még meg nem jelent 1977—78. évi számában.

20 Tóth István: SSz. 1971, 214—226.

21 Gábler Dénes: Arrabona 1965, 5.

22 Tóth Endre: Vigilius episcopus Scaravaciensis. Acta Arch. Hung. 1974, 269; SSz. 1977, 320—326.

23 Bóna István: SSz. 1960, 235—241, 1961, 131—140, 1963, 136—U. a. A. középkor hajnala Bp. 1974.

24 Tomka Péter: Acta Arch. Hung. 1980 (nyomás alatt)

25 Nováki Gyula: Avar sírok a Sopron—Pozsonyi úti homokbányában SSz: 1958, 166—167.

26 Török Gyula: Sopronkőhida IX. sz-i temetője. Fontes Arch. Hung. Bp. 1973.

27 Tomka Péter: Arrabona 1969, 59—93.

28 Gömöri János: SSz. 1973, 239—255.

29 Fodor István: MNM. (Nováki Gyula ásatása)

30 Dienes István: A honfoglaló magyarok Bp., 1972.

31 Gömöri János ásatása (feldolgozás alatt)

32 Nováki Gyula: Acta Arch. Hung. 1964, 99—149; Tomka Péter: Magyar Műemlékvédelem, 1973—1974. Bp. 1977, 65—85; U. a. Acta Arch. Hung. 1976, 391—409.

33 Gömöri János: Arrabona 1973, 69—123, U. a. Acta Arch. Hung. 1976, 411—424.

34 Kissné Nagypál Judit: Sopron városfalairól. Magyar Műemlékvédelem 1973—1974. Bp. 1977, 87—124. A korábbi irodalommal.

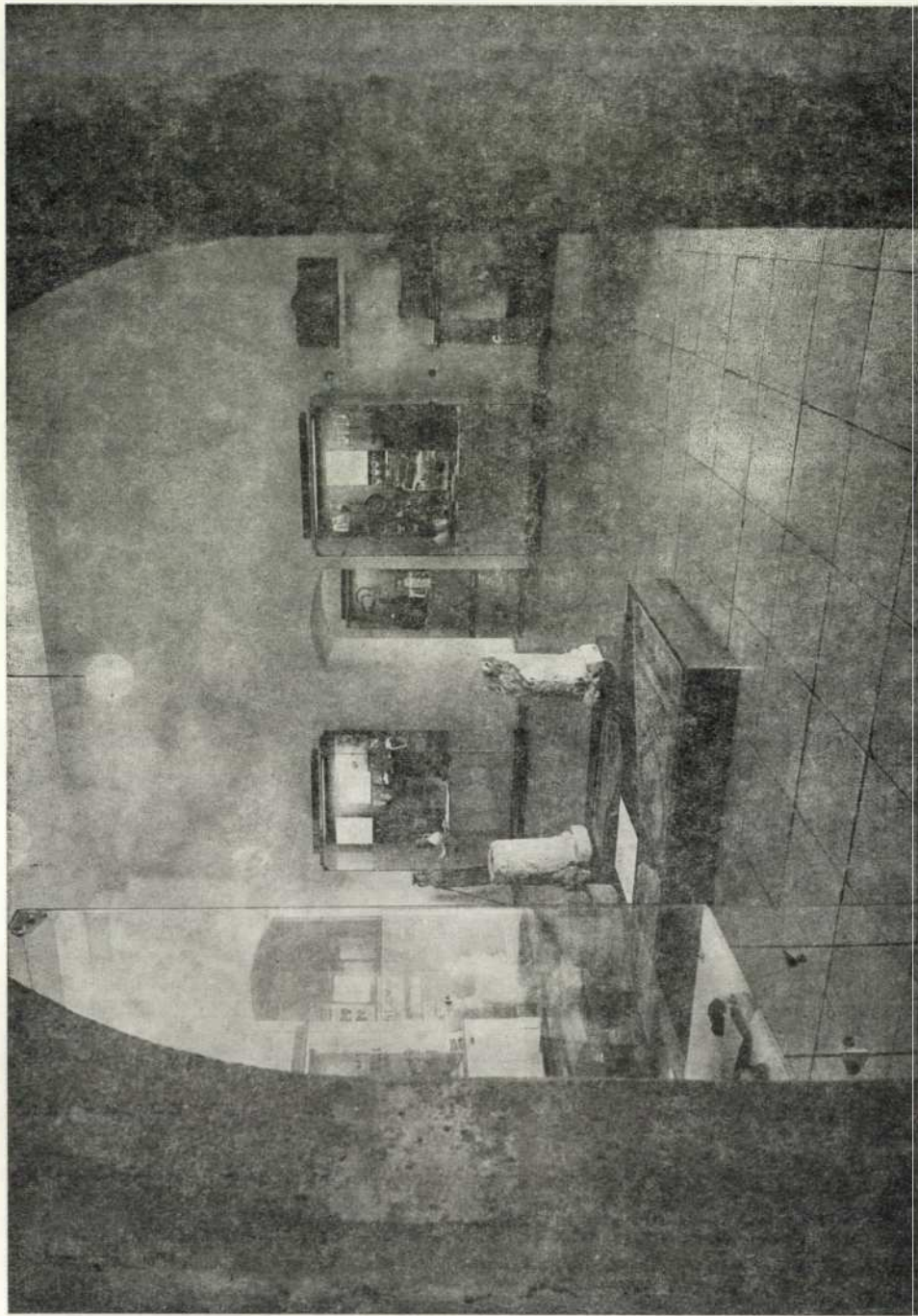
35 Vö. 18. jegyzet.

36 Dávid Ferenc: Magyar Műemlékvédelem 1967—1968. Bp. 1970, 95—123.

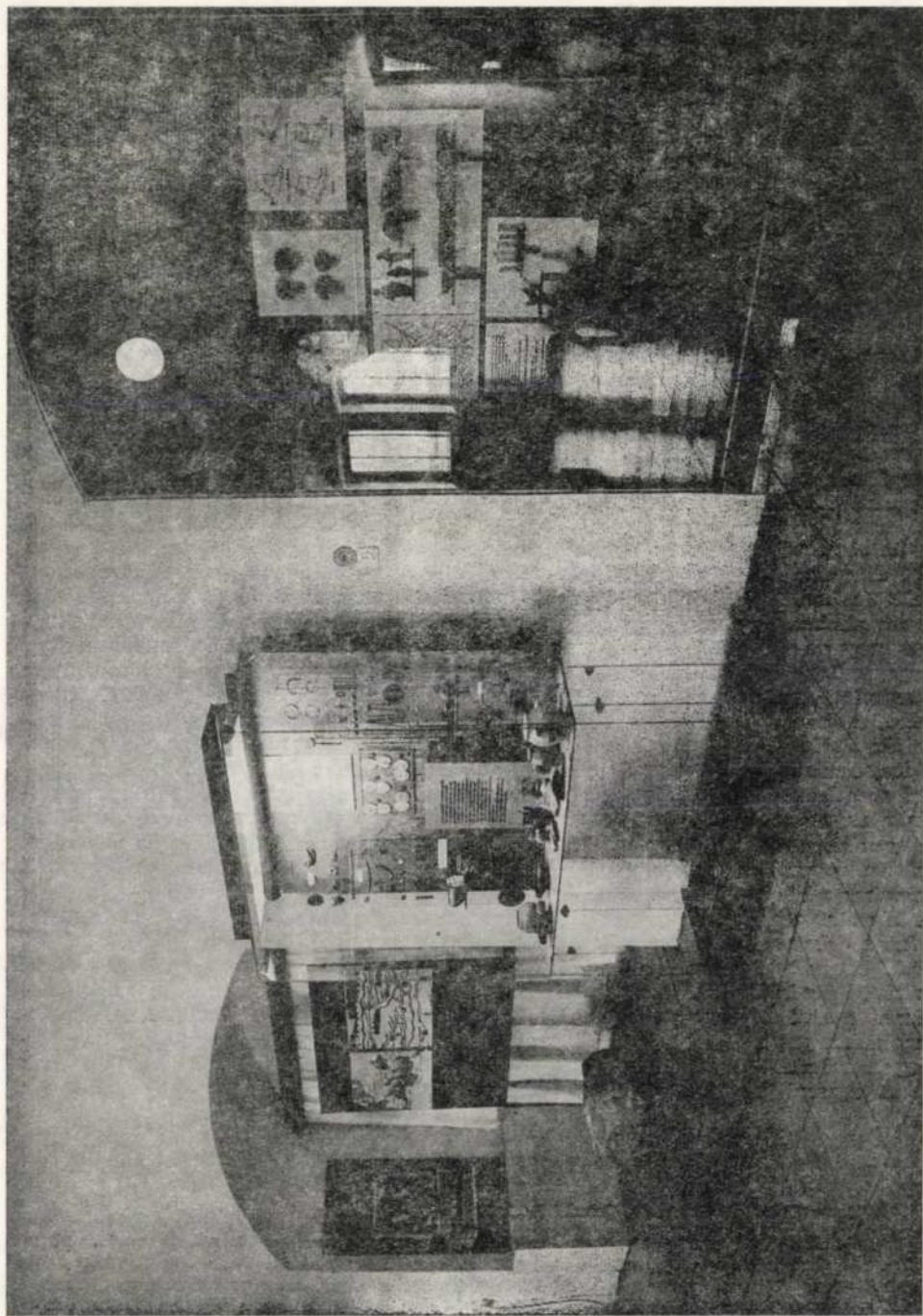
37 A város 3 pontján kerültek pl. elő a XIII—XIV. sz.-i kőházak alatt faépületek maradványai.

38 Dávid Ferenc: A soproni Ó-zsinagóga Bp., 1978. 176 l.

39 Gömöri János: A soproni középkori zsinagóga és rituális fürdő (Új u. 22—24) régészeti feltárása. Kézirat.

3. kép. A római kori kiállítás részlete (Roboz László felvétele)

4. kép. Római kori leletek (Roboz L. felvétele)

szolgáló részleteket (padló, bima alapozás, lépcső, fürdő) és leleteket, amelyek a történeti forrásokkal együtt a zsinagóga datálását biztosabb alapokra helyezik, az ispo-tály egykori lakóinak használati tárgyai élet-hangulatot visznek az ódon falak közé.

A bevezetőben vázlatosan felsoroltakból is kitűnik, hogy mennyire csalóka lehet az a szám, amely régészeti gyűjteményünk addigi 100 éves gyarapodását kb. 7000-nek tünteti fel, az utóbbi másfél évtizedet pedig 10 000-nek. Ugyanis még számos információ rejlik a már kiásott, de feldolgozatlan anyagban is: a történelem sötét, rejtett zugainak megismerési lehetőségei, amelyek porosodó papírzacskókba zárva várják feltámasztásukat, s amelyeket, sajnos, új kiállításunk tervezésénél még nem ak-názhattunk ki.

Feladatunk volt, hogy 17 000 tárgy segítségével, a kiállításra alkalmas darabok kiemelésével, a város és környéke történetét úgy mutassuk be, hogy erről a látoga-tók folyamatos képet kapjanak, ugyanakkor a jellemző leletcsoportokat és a mú-zeumi gyűjtemény művészi, esztétikai kvalitású darabjait kiemeljük. Mindezt a fő *mondanivaló* érdekében: a fontos kereskedelmi út (Borostyánkő út) mellett fekvő Sopron és környéke településtörténete, a települési helyek változásainak és kontinui-tásának bemutatása a korai vaskortól a középkorig. A kétezer éves város települési előzményei, a késő római korban épített városfalak által meghatározott városszer-kezet továbbélése napjainkig; a gazdasági-társadalmi-politikai változások hatása a települések rendszerére, a központok és kisebb települések változó kapcsolatainak koronkénti bemutatása a kiállítás feladata.

A téma kibontásánál alkalmazott módszert a leletanyag összetétele, feldolgozott-sági állapota, valamint a kiállítási terek milyensége határozta meg. Kiemelésre a Hallstatt-kori, római és középkori anyagot választottuk ki. A berendezésre váró hét terem részben alacsony boltozatos, sok nyílással szabdalt felületű, részben síkfödé-mes nagy szabad felületekkel épített. Más szempontból műemléki értékekben gazdag, vagy semleges terek álltak rendelkezésünkre. A kiállítás egységét az egyforma tiszta üveg vitrinek⁴⁰ biztosítják, amelyek semlegesen illeszkednek a műemléki környe-zetbe. A falifükek és mélyedések kiállítási célra való felhasználása viszont a mű-emléki épület adottságainak kihasználását célozza a mondanivaló folyamatos bemu-tatása érdekében. A 7 teremben egy-egy korszak leleteit állítottuk ki, a termék el-térő méretei és a koronkénti leletanyagmennyiség eltérése miatt azonban egyes kul-túrák anyagát a következő teremben folytatólag mutatjuk be. Elsősorban azokban az esetekben vittük át egy-egy kultúra anyagát a következő terembe, ha a korábbi kultúra népségének továbbélésével számolhatunk egy újabb korszakban. Így a 2. teremben a későbbi Hallstatt-kori leleteket, a kelták mellett, a 3. teremben a La Tene D. leleteket a rómaiak mellett, a 4. teremben az V–VI. századi belvárosi leleteket a környékbeli germán temetők emlékei mellett mutatjuk be. A bemutatott leletek tehát lényegében termenként korszakokra osztva láthatók. A vitrinek hátlapja pedig kultúránként különböző színű műbőr-borítást kapott. Az arany alapra írott magyar-német nyelvű főszövegek termenként áttekintést adnak egyes korszakok népcso-portjainak gazdasági, társadalmi rendjéről, szokásairól. A lelőhelyterképek és ki-nagyított ásatási- és tárgyfotók a kiállított leletek tágabb összefüggéseire világítanak rá. A soproni ásatásokban részt vállaló archaeologusok⁴¹ által írott forgatókönyv

40 Tervezőjük dr. Boreczky László KMI.

41 *Hallstatt-kor*: Patek Erzsébet, *La Tène-kor*: Jerem Erzsébet, *Római kor*: Sz. Póczy Klára, *Germánok*: Tomka Péter; *avarok, IX. század, honfoglaláskor, Arpád- és Középkor*: Gömöri János; *Közreműködtek még*: T. Szőnyi Eszter a római temetkezési szokások megírásával, Tóth Sándor, Szőke Béla Miklós, Tompos Ernő, Dávid Ferenc a szakterületüket érintő kérdésekben való szaktanácsadással.

alapján a Központi Múzeumi Igazgatóság Kiállításrendező csoportja⁴² kivitelezte a kiállítást e sorok írójával. Önkritikával kell megállapítanunk, hogy a tetszetős és a kiállított anyag állagát nem befolyásoló tárgyfelerősítés — az üveglapra való ragasztás- a kiállított leletek további tudományos feldolgozását megnehezíti, mivel e tárgyak csak bonyolult eljárással ragaszthatók vissza kiemelés után. Ettől eltekintve elégedetten állapíthatjuk meg, hogy a kiállítási szövegekben előforduló egy-két betűhiba és a helyenként felváló dobogó szegélylécek ellenére kiállításunk elnyerte a szakemberek és a nagyközönség tetszését.⁴³

Kötelességünk megjegyezni, hogy a vendégkönyvek elismerő bejegyzései mellett két bíráló megjegyzést is olvashatunk. Ezek azt kifogásolják, hogy nincsen minden tárgy mellé kiírva annak anyaga, készítési módja, rendeltetése. A lerövidített forogatókönyv⁴⁴ alapján a kiállított leletek mellé csak a legfontosabb információkat írtuk ki. E bejegyzések után azonban néhány lelet mellé újabb feliratokat helyeztünk el.

A kiállítás rövid ismertetése

1. terem. Hiteles adatokkal rendelkezünk arra nézve, hogy az újkőkor (i. e. 4000—2500) népcsoportjai megtelepedtek vidékünkön,⁴⁵ sőt a bronzkor középső időszakában (i. e. 1700—1500) is sűrűn lakott⁴⁶ volt ez a tájék. Kiállításunkat a fent vázolt okok miatt mégis csak annak a korszaknak részletes bemutatásával kezdjük, amikor hirtelen megnőtt a Sopron környéki települések száma. Ez i. e. 700 körül a korai vaskorban következett be. E korszak kultúrája a Hallstatt kultúra, amelynek népei a Soproni-hegységben több erődített telepet hoztak létre; köztük legjelentősebb a várhelyi földvár, amelynek múlt századvégi feltárásait⁴⁷ az 1970-es években az MTA Régészeti Intézete⁴⁸ folytatta. Az ásátások során megismerhettük a földvár sáncainak szerkezetét, települési egységeit, a házakat és a telep melletti gazdag halomsírokat.

Az I. teremben e feltárások eredményeit mutatjuk be, kiemelve az európai hírű alakos edényeket,⁴⁹ amelyek a gazdag arisztokrata vezető réteg túlvilágról alkotott elképzeléseire utalnak.

A II. teremben a várhelyi és fertőrákosi⁵⁰ korai vaskori telep- és temetőfeltárások eredményeit láthatjuk; utalással arra, hogy a harcosok által lakott földvárakkal

42 Szőke Imre csoportja. A makettek Szigeti József készítette. A 4. teremben elhelyezett metszefalat Szalal Zoltán konzerválta és irányításával építettük be a kiállításba. A VI. teremben bemutatott vaskohó kiemelését és a kiállításba való felállítását Gömöri János irányította. A faragott kőveket az OMF soproni kőfaragóműhelyének dolgozói építették be. A régészeti leletek konzerválását, restaurálását a soproni Liszt Ferenc Múzeum, a győri Xantus János Múzeum és az MTA Régészeti Intézet restaurátorműhelyei végezték. A zsinagóga faleleteit zömmel a KMI központi restaurátor műhelyében konzerválták, a nemeskéri vaskohót az ásató régész útmutatásai alapján Salamon Lajos restaurátor (Nagyecenki Széchenyi István Emlekmúzeum) rekonstruálta. A kiállításra műtárgyakat kölcsönözött a sopronhorpácsi plébánia (faragott kőveket), a lövői, hegykői és röjtökmuzsaji (ebergőci filiája) plébániák (gótikus kelyheket), a Magyar Nemzeti Múzeum (középkori vaseszközöket), a Budapesti Történelmi Múzeum (kőfaragó-szerszámokat) és nem utolsósorban a soproni városi levéltár (okleveleket).

43 Az eddig megtelt két vendégkönyv több mint tízezer látogatóról tanúskodik.

44 A MNM szakembereinek lektori véleménye alapján.

45 Legkorábbi ismert települési nyom Sopronban a Nándormagaslatról való, az újkőkor késői időszakából, a lengyeli kultúrából (i. e. 2800—2500). Gömöri János: Rég. Füz. Ser. I. No. 25. (1972) 19. Ezt követően a mostani ÉNY-i lakótelep területén a középső rézkori Balatoni csoport (i. e. 2200—2100) népessége telepedett meg. Jerem Erzsébet: Rég. Füz. 29 (1976). 15.

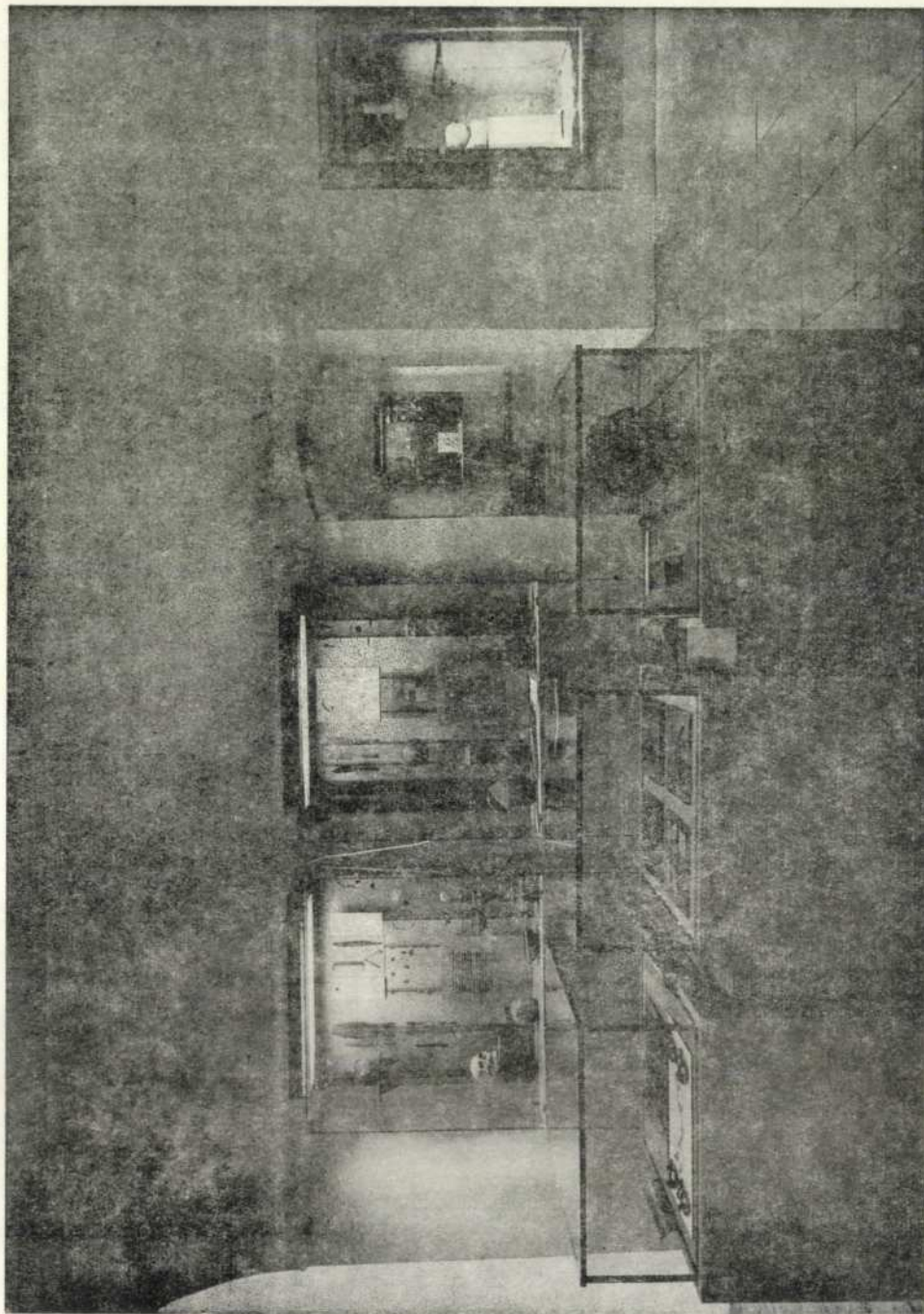
46 Bóna István: Die mittlere Bronzezeit Ungarns... Bp. 1975, Kovács Tibor: A bronzkor Magyarországon Bp. 1977.

47 Bella Lajos: Arch. Ért. 1889. 357—

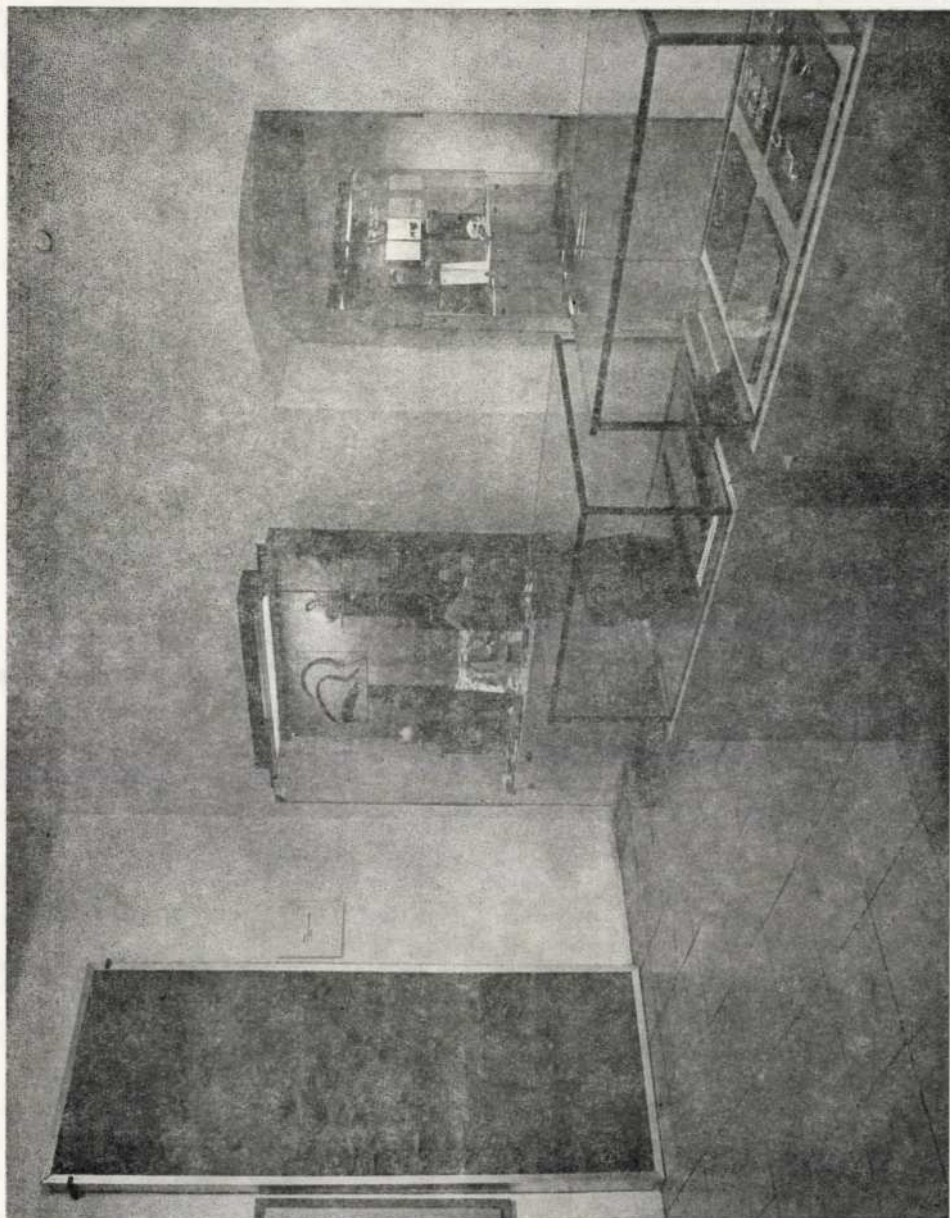
48 Patek Erzsébet: Arch. Ért. 1976. 3—23.

49 Gallus S.: i. m.

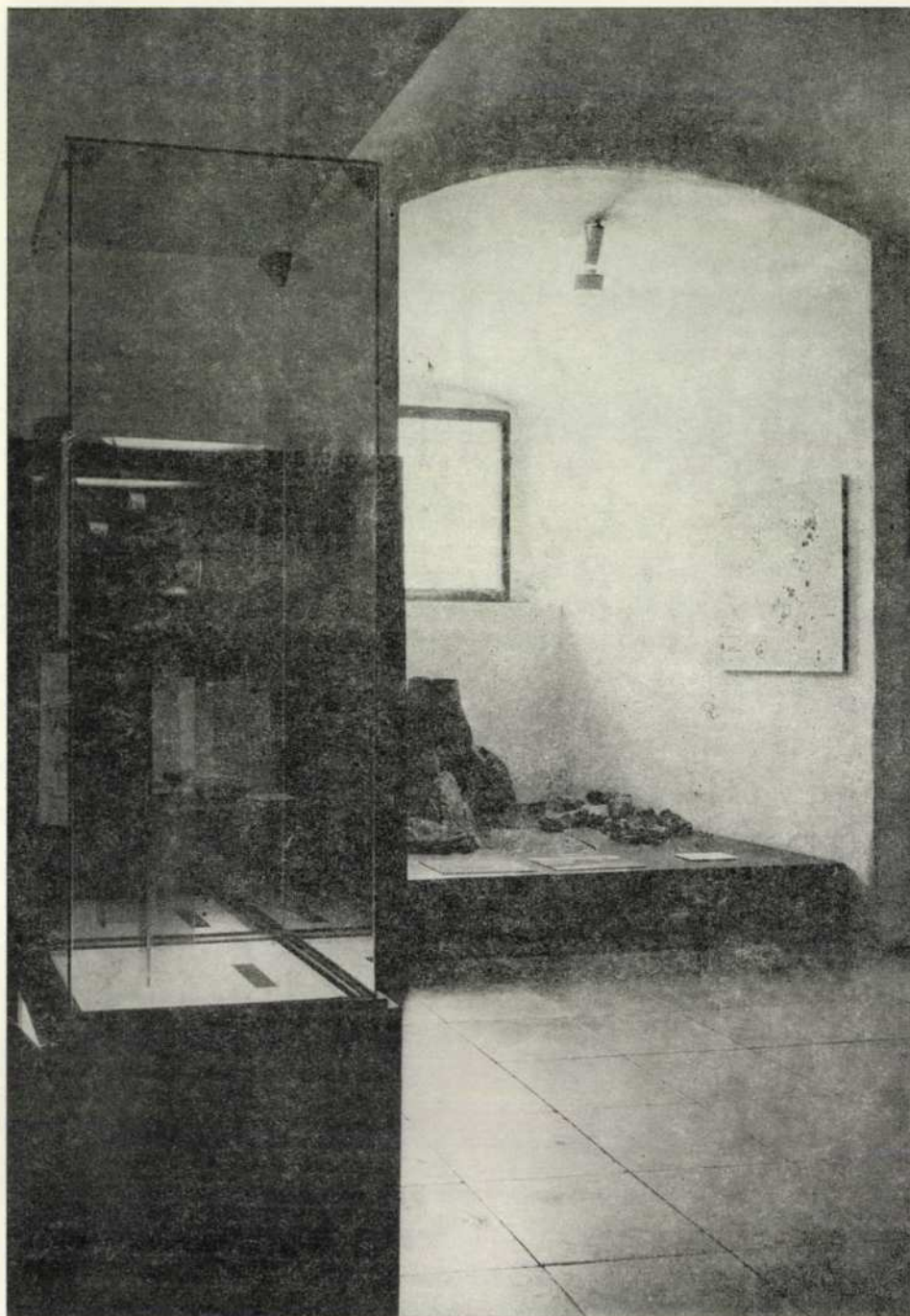
50 Pusztai Rezső: Rég. Füz. 23. (1970) 10.

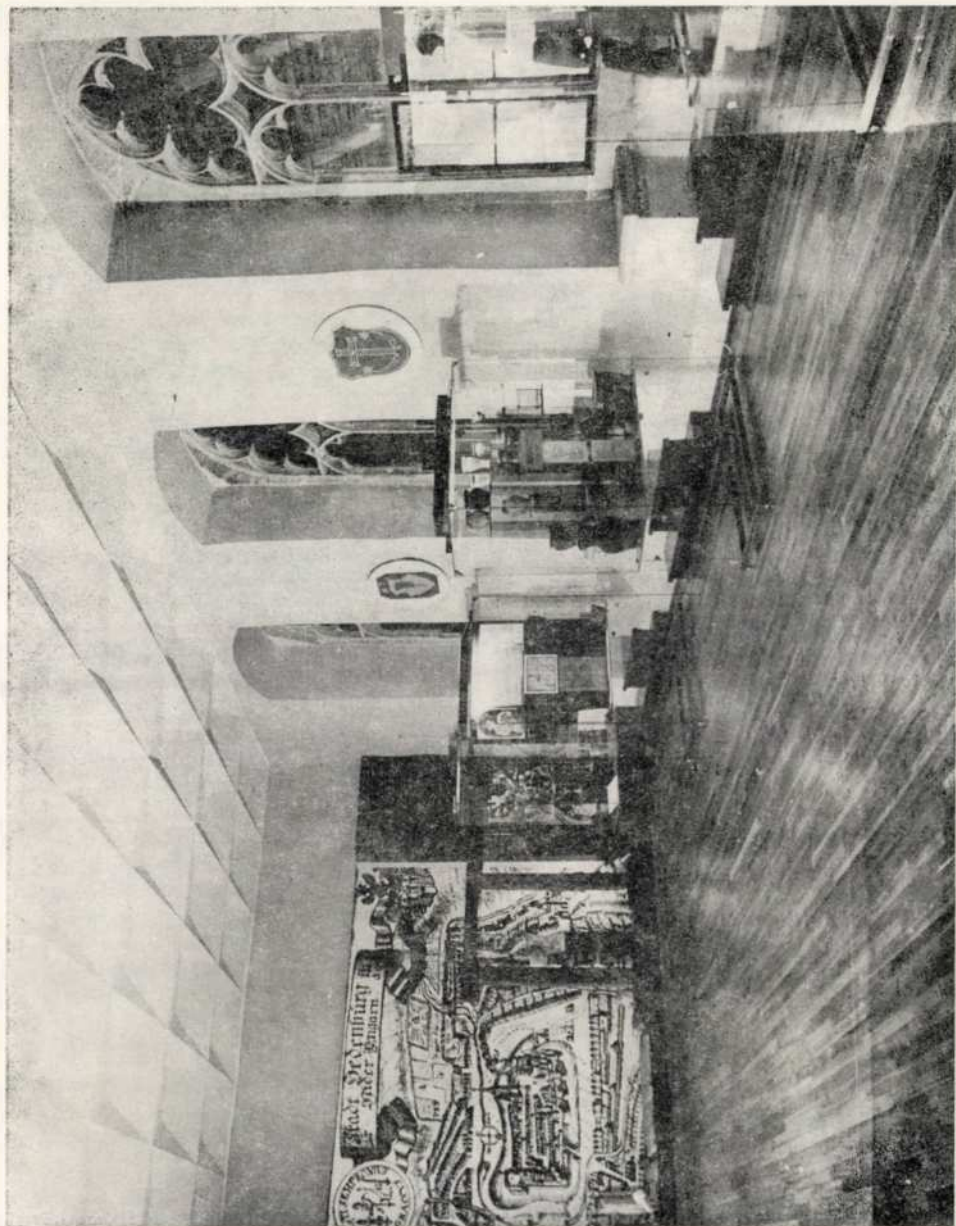
5. kép. Az előtérben népvándoriáskori leletek. A háttérben a hegykői germán temető leletei (Roboz László felvétele)

6. kép. A Városház utcában kiemelt I–XI. századi rétegeket őrző metszettel.
Későrómai leletek (Roboz László felvétele)

7. kép. IX. századi leletek. Az előtérben a Cundpald-kehely, az ablakmélyedésben a nemeskéri kohó (Roboz László felvétele)

8. kép. A gótikus terem részlete (Adorján Attila felvétele)

egyidőben síkvidéki telepek sora létesült a soproni medencében és környékén. Az itt élt földműves közösségek látták el élelemmel a földvárak lakosait. Ilyen telep volt az északnyugati lakótelep építése során megbolygatott és feltárt korai vaskori falu,⁵¹ amelynek helyén évszázadokkal korábban már különböző kultúrák népei telepedtek meg. A Hallstatt-kori földművelő népesség földbe mélyített, sátozott házakban lakott és a falutól néhány száz méterre urnákba temette⁵² elhamvasztott halottait.

Az i. e. 400 körüli években nyugat felől újabb harcias nép érkezett az Ikva mellékre: a *kelták*, akik a Hallstatt-kori falu elhagyott helyén építették fel patiosos falú házaikat. Temetőjük szintén a telep mellett volt. A kelták térhódítását első sorban a vasfegyverek és -eszközök tömeges előállítására tette lehetővé. Megjelenésükkel vette kezdetét a késői vaskor, vagy La Tène-kor. A La Tène-kor későbbi időszakából egész vaskohó telepek⁵³ létesültek a Soproni- és Kőszegi-hegységek közti területen. A kiváló vasárak, az edények korongolásának általánossá válása és a pénzforgalom megindítása jelenti e korszak nagy vívmányait. Az egymástól elszigetelt kelta törzsek azonban nem állhattak ellen a szervezett római behatolásnak. A római hódítást megelőzően a kelták a várhelyi erődített telepre vonultak vissza, és védelemre rendezkedtek be, újabb földsáncokkal erősítették meg a Hallstatt-kori földvárat. Ez azonban már nem menthette meg a bioik (Fertő vidéki kelták) törzsét a római hatalom igájától.

III. terem és kőtár. I. sz. I. század első évtizedében a Borostyánkő úton először itáliai kereskedők derítették fel a terepet, majd fontos útvonalak keresztlészenél római kereskedők és kiszolgált carnuntumi katonák alapították meg Scarbantiaát a mai Sopron helyén, a Rák patak és az Ikva mocsaraiból kiemelkedő dombokon. Időszámításunk sz. 15-ben a telep hivatalos neve „Oppidum Scarbantia Iulia” volt. A tulajdonképpeni városi szervezet i. sz. 69–79 között alakult ki, amikor a település „municipium Flavium” jelzővel városi rangot nyert. A városi tanács száz decuriából állt. A közülük választott előljárók kötelessége volt a középületek és közművek építése és karbantartása. A város fóruma a mai Fő tér (Beloianisz tér) helyén volt, mellette csarnoképületek, szentélyek, fürdő és egyéb középületek emelkedtek. A városháza helyén a capitoliumi templom került feltárássra Iupiter, Iuno és Minerva szobraival. A Fabricius-ház alatt többször átépített emeletes középület; a Bencés templom és a Fő tér alatt basilica kőfalai láttak napvilágot.

A város környékén villagazdaságok létesültek, amelyek gabonát és szőlőt termesztettek. A birtokosok közből épített, hipocaustumos villái Scarbantia kb. 60 kilométer körüli területén több, mint 30 helyen kerültek elő.⁵⁴

IV. terem. A Borostyánkő út kereskedelmi forgalma felpeljesítette a város életét. A gyakori germán támadások során Scarbantia sokszor a tűz martalékává és barbár rombolás áldozatává vált. A kőépületeket azonban újraépítették és a város magját a IV. század második felében 3 m vastag, 6–8 m magas kőfallal övezték. A 34 bástyatoronnyal erősített városfalnak két kaput építettek, amelyek egyikét a mai város-torony alatt találjuk. A másik az erődítés déli falán nyílt. Az ellipszis alakú erődítmény közepén haladt a Borostyánkő út bazaltlapokkal fedett, 480 cm széles szakasza.

51 A Hallstatt és La Tène-kori falunak eddig 82 objektumát tártuk fel. Összesítő ásatási térképe és a feltárt házak makettjei a 2. terem ablakfülkéjében láthatók.

52 Pusztai Rezső első leletmentése után Jerem Erzsébet ásatása. Vö.: Delta 1978, 1. szám, 23–26. Sárvári Márta cikke.

53 Sopron leghíresebb kelta lelőhelye az 1880-as években feltárt Bécsi-dombi kelta temető. Az újabb ásatások közül legjelentősebb az ibolya-réti kelta telep (Krautäcker-lelőhely), ahol a vasművességre utaló salakok is előkerültek. Kohótelepeket az ausztriai Alsópulya (Unterpullendorf), Veperd (Weppersdorf), Doborján (Raiding), Borsmonostor (Klostermarienbergr) lelőhelyeken találtak, Vö.: Ohrenberger, Alois-J., Kazimierz Bielenin: Burgenländische Forschungen. Sonderheft II. (Kunnert Festschrift). Eisenstadt 1969. 8–90; Bielenin, K.: Archeologické rozhledy 1971. 336, U. a.: Arch. rozhl. 1968. 524–525; Arch. rozhl. 1974. 283.

54 Vö.: Póczy K.: Scarbanda. A kőtárat Alföldy Géza 1963. évi elrendezésében láthatjuk.

Az V. sz. elején, a helyi római hatalom megszűnése után, Scarbantia római lakosságának nagy része Itáliába vonult. A Fertő tó környékén a germán *herulok* harcias csoportjai telepedtek le. A megerősített városban visszamaradt rómaiak egy közösségben éltek a betelepült „barbárok”-kal. 526-ban a herulokat leigázó *lango-bárdok* szállták meg a vidéket, temetőjüket Hegykőn tárták fel. A langobárdok nemzetségi társadalomban éltek, asszonyaikat gazdag ékszerekkel temették el. Veszékényben egy langobárd herceg sírját találták meg. Scarbantiában ebben az időben már a kőházak romjai közé építettek fa- és vályogviskókban tengette életét a maradvány romanizált lakosság.⁵⁵

V. terem. 568-ban az avar honfoglalás és a langobárdok, illetve szövetségeseik kivonulása a római város folyamatos életének végét jelentette. Scarbantia antik város nevét utoljára 579-ben a gradói püspöki zsinaton jegyezték fel.

A lovas pásztor avar törzsek csak 668 után szállták meg Sopron környékét, amikor határaikat az Enns folyóig tolták előre.

A 790-es években az avar birodalom a belső viszályok és külső támadások következtében felbomlott. Vidékünk frank fennhatóság alá került. Az avarokat térítő frank püspökök egyikének áldozó kelyhe volt a Petőháza melletti Ikva-szakaszon talált Cundpald kehely.

A IX. században az avar—frank háborúk során elnéptelenedett vidékre szlávoktól zaklatott avar csoportokat telepítettek. (A néhány családos sopronkőhidai falu temetőjében fegyveres férfiak nyugodtak.) Feladatuk a Moravia felől vezető úton épített kőhid védelme volt. A területen frank és bajor egyházak kaptak birtokot. Egy nagyobb birtokszervezet emléke a nemeskéri kohásztelep, ahol az avarokéhoz hasonló, 70 cm magas agyagkohókban olvasztották a vasat.⁵⁶

VI. terem. 900 körül a magyarok foglalták el Pannoniát. A későbbi Sopron megyében a kalandozásokban is részt vállaló Sur vezér nemzetsége telepedett meg. Csornán, Veszékényben és Szakonyban gazdag honfoglalás kori temetők kerültek feltárára. A helyben talált avar—szláv földművesek és a magyar köznép munkára szervezését és a határok védelmét az ispáni központból irányították. A megye központja, I. István idejétől, a nyugati határvidék egyik legerősebb vára, Sopron volt. A római városfalak felhasználásával építették ki a gerendavázis földsáncot (vörös sánc), az ispáni központ erődítményét. Emellett még Kapuvárott és Locsmándon építettek királyi határvárakat. Az egyházi szervezés után a megye három esperességének székhelye az említett királyi várakban volt.

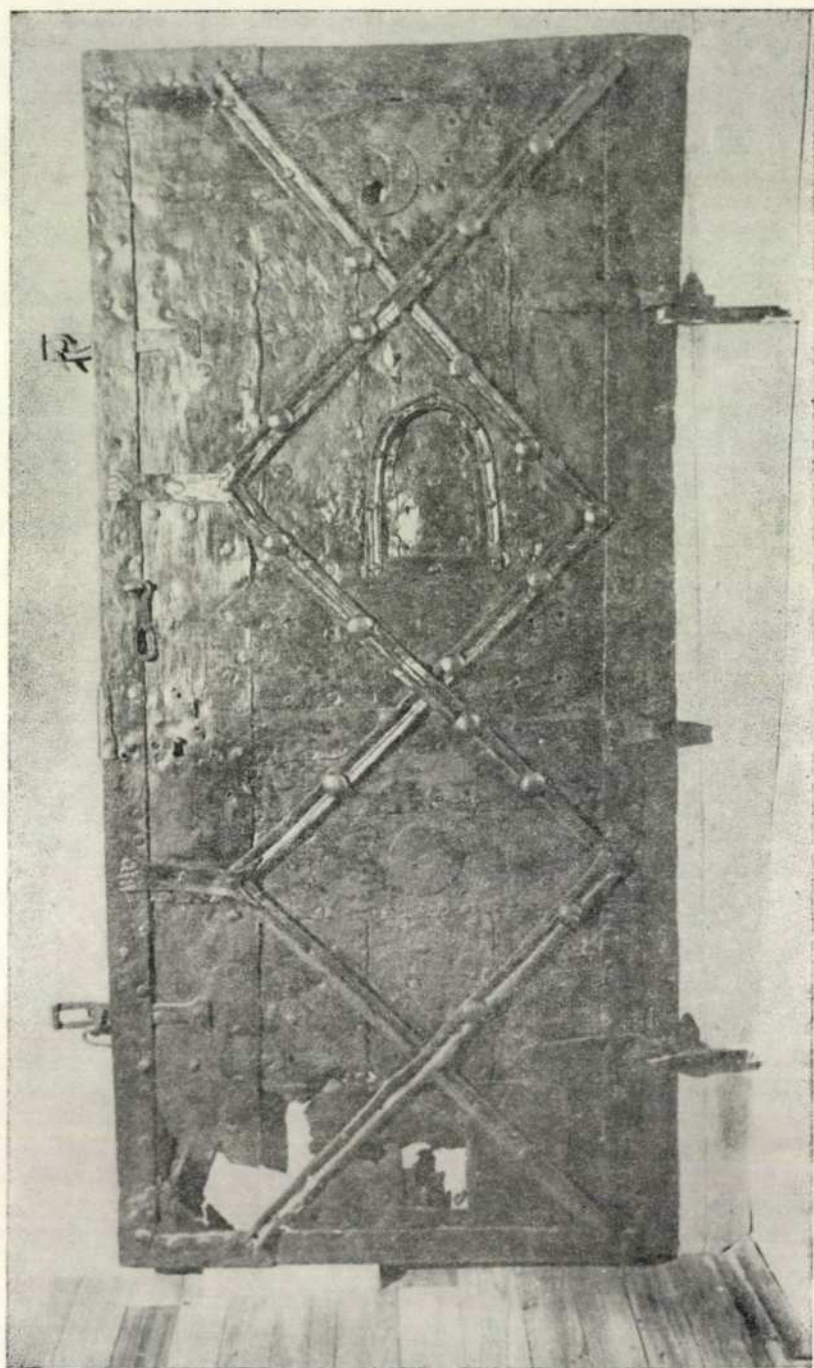
Sopron nevét első ispánjáról (*Suprun*) kaphatta. A város német (Ödenburg) neve későbbi keletkezésű, a tatárjárás után egy ideig elhanyagolt és részben lakatlan soproni erődítményt jelent. Ezzel a névvel jelölték településüket a XIII. században nagyobb számban betelepült német vendégnépek, akik „bei den öden Burg”, a „puszta vár mellett”, a Szent Mihály templom környékén telepedtek le.

Az ispáni vár közelében kisebb falvak keletkeztek. Ilyen volt Kovácsi, amely a várat fegyverrel ellátó királyi kovácsok települése volt, valamint Lövér, a határvédő íjászok földje.⁵⁷

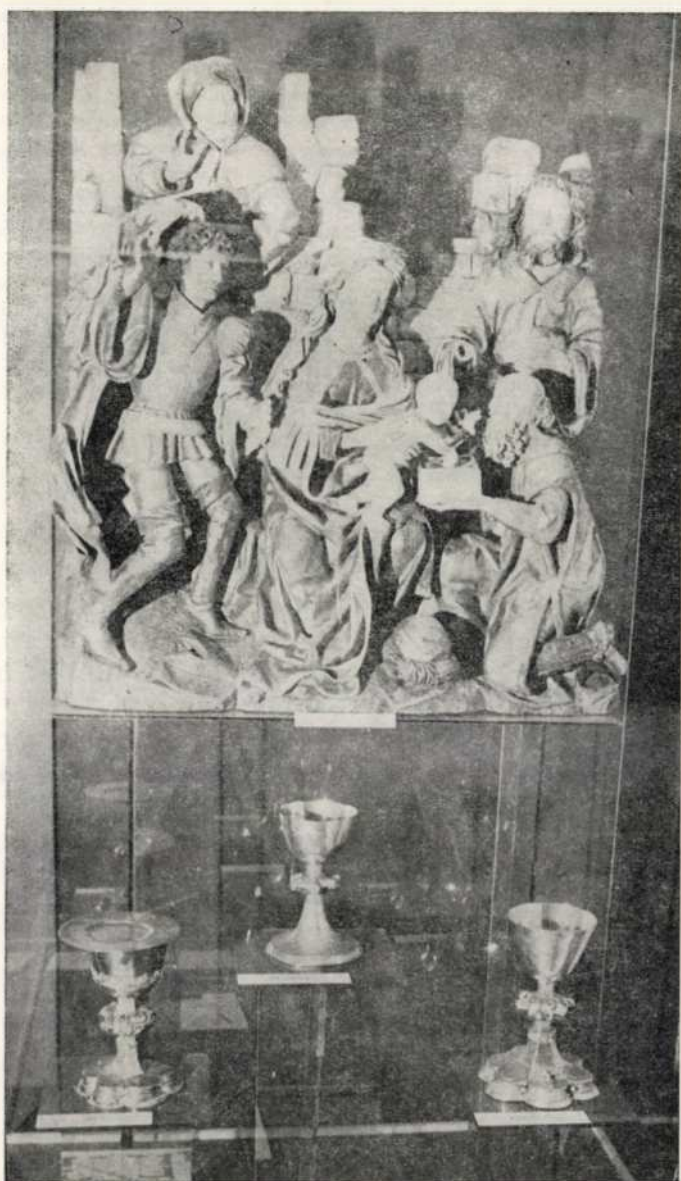
55 A Hátulsó utcai későrómai temetőről: Tomka Péter Rég. Füz. 19. (1966). 27. A langobárdokról és a veszékényi fejedelmi lószerszám vereteléséről: Bóna István: A középkor hajnala. Ep. 1974. A Városház utcában (Mozi) hipocaustumos fűtőszervezetű későantik (germán?) házát is felszínre hozott Tóth Sándor ásatása: Rég. Füz. 24 (1971). 51. A IV. terem közepén állítottuk ki a Liszt Ferenc Múzeum aranyleleteit.

56 1974—77-ben a Pannonhalma melletti Tarjánpusztán tártunk fel hasonló, de jobban földbemélyített agyagkohókat. Vö. Arrabona 1977—1978. évi számában Gömöri János jelentését a nyugat-magyarországi vasvidék Győr-Sopron megyei lelőhelyeinek régészeti kutatásáról.

57 A VI. teremben mutatjuk be a honfoglalás kori és egyéb Árpád-kori leletek mellett a darufalvi kincset Vö. Bóna István: SSz. 1962, 227—241, 312—318 és Acta Arch. Hung. 1964, 151—169. Itt állítottuk ki a soproni és sopronhorpácsi Árpád-kori köveket is.

9. kép. Vasajtó. Sopron, XVI. század (Adorján Attila felvétele)

10. kép. Három királyok imádása. Dombormű Krakkó környékéről (XVI. sz. eleje).
Alul Sopron megyei gótikus kelyhek (Adorján Attila felvétele)

VII. terem. A tatárjárás után a királyi vármegye bomlása, az oligarchák hatalmaskodásai mind erősebb korlátokat szabtak a királyi hatalomnak. Az uralkodók a fejlődésnek induló városi közösségekben találták meg támaszaikat. Egymás után adták a városi kiváltságleveleket, amelyek sorában Sopron IV. László királytól a székesfehérvárilal azonos jogot nyert el, abból az alkalomból, hogy 1277-ben töretlen hűségét nyilvánította a magyar korona mellett. A szabad királyi város ezután lendületes fejlődésnek indult. Királyi adományból és vásárlással a középkor végére 40

ezer katasztrális holdnyi területre terjesztette ki hatalmát. Jobbágyfalvai gabonával és vágómarhával látták el, polgárai borukkal messze földön kereskedtek. Iparosai már 1379-ben 30 féle ipart űztek, 1440-ben 52 féle iparos dolgozott a városban.

1340-re királyi parancsra különböző vámjövendelmek költségeiből felépítették Sopron hármas védőfalát, amelyek közül a középső fal pontosan a IV. századi római városfalon áll. A XIV. században általánossá vált Sopronban a kőházak építése. A XV. században jelentős kőfaragóműhely dolgozott a városban. A polgári gótikus építészet egyik legszebb példája a Fabricius-ház nagy terme, amelyet Körmendi András polgármester (1429—1465), a ház akkori tulajdonosa építtetett.⁵⁸

A gótikus terem végében Sopron város 1700-ban készült, kinagyított rézmetszetét helyezték el.⁵⁹ A termet Sopron város három kinagyított pecsétnyomata⁶⁰ és soproni polgárok XV—XVI. sz-i címeres pecsétnyomatainak másolati darabjai díszítik, az ablakmélyedésekben a jelentősebb sopronmegyei nemzetségek címereit helyezték el.⁶¹

Az utcai és hátsó szárny közötti II. emeleti boltozatos helyiséget ideiglenes kiállítások rendezésére tartjuk fenn. Itt mutatjuk majd be — elsősorban a lakáskultúra történetéhez kapcsolódó kamarakiállításokkal váltakozva — azokat a régészeti leletcsoportokat, amelyek máshol nem kaphattak helyet.⁶²

SOPRONI KÖNYVESPOLC

Mollay Károly:

Scheiber Sándor (szerk.): Magyar—zsidó oklevéltár XVII. kötet 1431—1770. Házi Jenő és Szilágyi Mihály közreműködésével. Budapest, A Magyar Izraeliták Országos Képviselőtársaságának kiadása, 1977, 453 lap

Az oklevéltár XVI. kötetét ezen a helyen 1976-ban ismertettük (SSz. 1976, 378—9). A kötet anyagának a javát, amely az Országos Levéltárból, Sopron vármegye levéltárából és a bécsi udvari kamarai levéltárból származik, Házi Jenő teszi közzé. Tolna vármegye zsidóságának összeírásait Szilágyi Mihály közli, S. M. a gyulafehérvári káptalan levéltárából, Balogh István Szabolcs-Szatmár megye levéltárából készített másolatokat. A kötet többi anyagát a szerkesztő szolgáltatta. Már ebből is következtethető, hogy a kötet elsősorban Sopron és Tolna vármegyék zsidóságának történetére nézve nyújt adatokat, természetesen a vármegyéknek a zsidósággal kapcsolatban álló keresztény lakosságára is. Vármegyénk falvainak történetéből aránylag még kevés kiadott forrással rendelkezünk, különösen az újkorra nézve, ezért nem lényegtelen, hogy a kötetben a következő helységek szerepelnek: Alsó-Péterfa (ma: Unterpetersdorf), Borbolya (Walbersdorf), Cinfalva (Siegendorf), Cirák, Csepreg, Damonya, Darufalva (Drassburg), Felsőbük, Fraknó (Forchtenstein), Gyóró, Haracsony (Horitschon), Hasfalva (Haschendorf), Himód, Horpács, Kabold (Kobersdorf), Kapuvár, Kisfalud, Kisgeresd, Kishöflány (Kleinhöflein), Kismarton (Eisenstadt), Kópháza, Középbük, Küllő (Girm), Lajtapordány (Leithaprodersdorf), Lajtaújfalu (Neufeld), Lakompak (Lackenbach), Lánzsér (Landsee), Locsmánd (Lutzmannsburg), Lók (Unter-Frauenhaid), Márc (Marz), Mészverem (Kalkgruben), Mihályi, Nagycenk, Nagyhöflány

58 A város középkori történetére: Mollay Károly: Sopron vármegye vázlatos története. in: Csatkai Endre—Dercsényi Dezső: Sopron és környéke műemlékei. 39—112. A Fabricius-ház történetére Mollay Károly: SSz. 1964, 1—14, 97—117.

59 Michel Zakarias műve.

60 1340, 1411, 1530. évekből.

61 Csákok, Kőszegiek, Nagymartoniak, Osl nemzetség.

62 A kiállítás nyitás napján 12 oldalas leporello jelent meg 9 ábrával: Sopron és környéke története a vaskorszaktól a XVII. századig. Régészeti kiállítás a Fabricius-házban 1977. címmel.

(Grosshöflein), Nádasd (Rohrbach), Nemeskér, Nemesvis, Nyék (Neckenmarkt), Oka (Oggau), Oszlop (Oslip), Páli, Pecsényéd (Pötsching), Petőfalva, Pusztacsalád, Rákos, Répecszemere, Ruszt (Rust), Salamonfa, Selegd (Stöttern), Selegszántó (Antau), Sérc (Schützen a. G.), Sopron, Sopronkeresztúr (Deutschkreutz), Sopronújlak (Neutal). Szarvkő (Hornstein), Szentmárton (St. Martin), Szárazvám (Müllendorf), Széplak, Újkér, Vimpác (Wimpassing), Völgyfalu (Zillingtal), Völcej, Vulkapordány (Wulkapordersdorf). A helynévmutató nem mindig igazítja el a kötet használóját. Pl. Pusztacsalád *Család* és *Pusztacsalád* címszónál is szerepel, a két címszó azonban nem utal egymásra; Rákos (ma: Fertőrákos) helytelenül *Sopronrákos* címszó alatt található.

A közölt anyagból itt kiemeljük azt az 1725. évi összeírást, amely felsorolja, hogy Sopron vármegye ma Burgenlandba eső falvainak jobbágyai név szerint mennyi kölcsönt vettek fel zsidóktól adójuk kifizetése céljából (283. sz.); a vármegye zsidólakta helyeinek 1736. évi felsorolását a zsidók háztulajdonával és adójával (288. sz.); a magyar főurak pártfogása alatt álló, külföldi főuraktól független (290. sz.), ill. még függő (291. sz.) zsidók 1736. évi összeírását, amelyből kiderül, hogy Sopron vármegyében a legtöbb zsidó az Esterházyak, aztán a Batthyányak és a Pálffyak pártfogása alatt élt. Tanulságos Házi Jenő bevezető tanulmánya („A budai zsidók sorsa 1686-ban”), amely alcíme szerint közelebről is érdekel bennünket: „Miként ünnepelte meg Sopron Buda visszafoglalását?” Soproni szempontból még kiegészítendő, hogy Kroy(h)er János mérsáros 1769-ben az általa alapított mészárosársulat (*cumbenie*) nevében is intézkedik (373. sz.).

Néprajzi szempontból érdemel figyelmet az ún. zsidóeskü 1752. évi szövege (305. sz.). Az oklevéltár XIV. kötetének ismertetésekor (SSz. 1973, 284–5) már felhívtuk a figyelmet a zsidóeskü 1759. és 1769. évi szövegére (MZsOkl. 14: 160., 502. sz.). A három német esküszöveg fordítás héberből, de nem azonos szövegű. A most közölt 1752. évi szövegnek ún. átokformulája helyezi a legsúlyosabb büntetést kilátásba az eskü megszegőjének, többek között akkor gyógyíthatatlannak tartott betegségeket, mint a közhányt (*Gicht*), háromszoros leprát (3 *Aussatz*), eskört (*hinfallende Krankheit*), háromszori vérköpést, ill. vérfolyást (3 *Blutgang*) és háromszori gutaütést (3 *Schlag*).

Ugyancsak a XIV. kötet ismertetésekor hívtam fel a figyelmet a *marok* nevű lómértékre. A mostani kötet anyagában szereplő adatok hiányoznak a tárgymutatóból (314., 315., 330., 335. sz.), pedig az elsőből megtudjuk, hogy a marok 1757-ben 4 bécsi kőműves-, ill. ácsműveléssel volt azonos: „jede faust 4 Wiener werckzoll, wie solche bey denen maurern und zimmermeisteren nach ihren maassstaab auszumessen brauchlich in sich halten”. 1 bécsi hüvelyk. pontosan 2,63401 cm (vö. Alberti, Hans-Joachim v.: *Mass und Gewicht*. Berlin, 1957, 228), 1 marok tehát felkerékítve 15, 54 cm, amennyi egy ökölbe szorított férfimarkok szélessége. A pontos mérésre a hadseregnek szállított lovak körüli visszaélések miatt volt szükség, amire kötetünk is szolgált adalékokat.

A 255. sz. forrásban szereplő, nem azonosított *Betschacz* helynév (a helynévmutatóban tévesen: *Botschacz*) Versec német *Werschatz* nevének bajor—osztrák nyelvjárási átírása.

Munkatársaink:

Dr. Hiller István, az EFE Központi Könyvtárának főigazgatója, Sopron, Pf. 132.

Dr. Németh Alajos ny. hittanár, Sopron, Domb u. 1.

Dr. Fogarassy László könyvtáros, 211 00 Bratislava-Petrzalka, Iskerniková ul. 17.

Verő Mária gimn. tanuló, Sopron, Május 1. tér 21–23.

Jurkovic Milos ny. múzeumigazgató, 809 00 Bratislava-Kramáre, Jelsová ul. 3.

Dr. Fried István tud. kutató, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár.

Fábján Lajos, a Nyugatdunántúli Intézőbizottság titkára, Sopron, Vörösmarty u. 9.

Dr. Domonkos Ottó múzeumigazgató, Sopron, Liszt Ferenc Múzeum.

Dr. Gömöri János muzeológus, Sopron, Liszt Ferenc Múzeum.

Dr. Mollay Károly egyetemi tanár, Budapest. ELTE Német Tanszék.

Hárs József statikus szerkesztő, Sopron, Május 1. tér 21/23.

SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

- Hiller, Stefan—Németh, Alois*: Chronik des Krieges und der Befreiung (Ödenburg, 1941—45) IV. Teil
Fogarassy, Ladislaus: Memoiren des Freischärlerkommandanten Viktor Maderspach III. Teil

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

- Verő, Maria*: Geschichte der Ödenburger Kammgarnspinnerei (1933—1976)

Kleine Mitteilungen

- Jurkovic, Milos*: Das Ödenburger Lyzeum während des Ersten Weltkrieges
Fried, Stefan: Das Andenken von Karl Georg Rummy in Ödenburg
Fábján, Ludwig: Die Nutzung des Wolfser Heil- und Mineralwassers
Hárs, Josef: Randbemerkungen zu einem Quizspiel
Domonkos, Otto: Die Erteilung des Csatkai-Preises für die Jahre 1976 und 1978

Kulturelles Leben in Ödenburg

- Gömöri, Johann*: Die neue ständige archäologische Ausstellung des Ödenburger Museums

Bücherschau

- Mollay, Karl*: Scheiber, Alexander (red.): Monumenta Hungariae Judaica tomus XVII (1431—1770). Budapestini, 1977

Unsere Mitarbeiter

KÉRELEM A SOPRONI SZEMLE MUNKATÁRSAIHOZ!

A szerkesztés és a nyomda munkájának elősegítése érdekében munkatársainktól a következőket kérjük:

1. *A kézirat gépelése.* Mind a főszöveg, mind a lapalji jegyzetek (külön lapokon!) 2-es sortávolsággal, baloldalon 20 betűhelynyi margóval gépelendők.

A gépelési hibákat kézírással javítsuk ki. Ugyancsak kézírással jelöljük be az író-
gépen hiányzó jeleket, mint pl. *i, ú, í, Ű stb.* Egyebeket kézzel ne javítsunk bele.

A szerző nevét a kézirat címe fölött, balszélre gépeljük, a cikket a szerző ne zárja le aláírásával.

A főszövegben a lapalji jegyzetre félsorral emelt, tintával bekarikázott számjeggyel utalunk, pl.: ... városokat¹⁰.

A szerkesztőségbe ne másolati példányt, hanem jól olvasható első példányt küldjünk.

2. *A lapalji jegyzetek.* Ide kerülnek a főszöveget kiegészítő részletek, adatok, főleg pedig a főszöveget hitelesítő, igazoló *pontos* irodalmi utalások, *pontos* forrásjelzések. A jegyzeteket folyamatosan, egész számmal számozzuk, a cikk szövege után külön lap(ok)ra írjuk.

Könyvre, lapszámra első alkalommal így utalunk; pl.: Csatkai Endre: A soproni színészet története 1841—1950. Sopron, 1960, 15. — A továbbiakban így Csatkai i. m. 32. (Ha ugyanannak a szerzőnek válogatva több művét idézzük, akkor a továbbiakban így: Csatkai: A soproni színészet 43). Ha a megjelenés helye Budapest, ezt így: Bp.,

Folyóirat cikkére így: Jakubovich Emil: A legrégebb magyar missilis levél. Magyar Nyelv 1925, 114—20. — A Soproni Szemle nevét állandóan rövidítve írjuk: SSz.

Gyűjteményes munkában megjelent cikkekre így; pl. Házi Jenő: Sopron város címere. Vö. Heimler Károly (szerk.): Sopron topográfiája. Sopron, 1936, 79—84.

Újságcikkre így; pl. A szerző neve: A cikk címe. Soproni Hírlap 1932. nov. 14.

Idegen nyelvű műre így; pl.: Semmelweis, Karl: stb.

Levéltári forrásra így: A levéltár megnevezése: A levéltári jelzet. — A Győr-Sopron megyei 2. sz. Levéltár (Sopron) nevét mindig rövidítve írjuk: GySmL. 2. sz. (Sopron m. vagy Sopron város).

3. Egyéb részletkérdésekben a SSz. legújabb számai irányadók.

4. A szerzők szedési utasításokat (pl. kurzív szedés *aláhúzással* stb.) ne adjanak.

A szedési utasításokat a szerkesztő adja meg. Esetleges kívánságokat a szerkesztővel kell megbeszélni.

5. A cikkek illusztrálásához szél nélküli tónusos fényképe(ke)t vagy klisírozásra alkalmas rajzot (térképvázlat!) kérünk. Az illusztrációkat kérjük megszámozni, külön jegyzéken a számozás sorrendjében a képek (rajzok) aláírását közölni.

Kérjük a fénykép(ek), ill. a rajz(ok) készítőjének a nevét is.

OLVASÓINKHOZ!

A Soproni Szemle Sopron városának és környékének helytörténeti folyóirata, negyedévenként, összesen évi 24 ív terjedelemben jelenik meg.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodájánál (1900. Budapest V., József Nádor tér 1.) és minden postahivatalnál. Előfizetési díj: évi Ft, melyet félévenként szed be a posta a levélkézbesítők útján. Befizethető csekkben is.

Pénzforgalmi jelzőszám: MNB 215—96162.

Régebbi évfolyamok és példányok (1955-től) a Szerkesztőségnél rendelhetők.

Levélcím: Soproni Szemle Szerkesztősége, Sopron Városi Tanács, vagy Új utca 18.

Kérjük, hogy munkánkat új előfizetők szervezésével is támogassák.

SOPRONI SZEMLE

A szerkesztésért Mollay Károly felel

Kiadja: a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

Felelős kiadó: Szabó Kálmán

Készült a Széchenyi Nyomda Soproni üzemében (Sopron, Csengeri u. 49.)
79.3058. — Felelős vezető: Horváth Imre igazgató

Terjeszti: a Posta Központi Hírlap Iroda

HU ISSN 0133—0748

ÁRA: 20.— FT

INDEX: 25.915

An aerial, black and white photograph of the city of Sopron, Hungary. The image shows a dense urban landscape with numerous buildings, mostly with gabled roofs. A prominent church spire with a dome is visible in the center. The city is built on a hillside, and the Danube River is visible at the bottom. The title 'SOPRONI SZEMLE' is overlaid in large, blue, serif capital letters across the top half of the image.

SOPRONI SZEMLE

XXXIII. ÉVFOLYAM 1979. 2. SZÁM

SOPRONI SZEMLE

Helytörténeti folyóirat
Alapította: Heimler Károly
Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

A szerkesztőség és a szerkesztő bizottság tagjai:

HÁRS JÓZSEF olvasószerkesztő, HILLER ISTVÁN titkár és technikai szerkesztő,
KOCISIS JÓZSEF, MOLLAY KÁROLY, NYESÓ IMRE,

CSAPODY ISTVÁN, CSUKA ISTVÁN, DÁVID FERENC, DOMONKOS OTTÓ, FÁB-
JÁN LAJOS, FEKETE FERENC, FRIEDRICH KÁROLY, GÁL JÁNOS, GUNDA
MIHÁLY, HORVÁTH ZOLTÁN, KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ, KÖRNYEI ATTILA,
MAJOR JENŐ, METZL JÁNOS, MOLNÁR LÁSZLÓ, PAPP ISTVÁN, PRÖHLE JENŐ,
SOMOGYI JÓZSEF, SZAKÁL ERNŐ, SZITA SZABOLCS, TÁRCZY-HORNOCH
ANTAL, VÁRHELYI ISTVÁN, VERBÉNYI LÁSZLÓ, WINKLER OSZKÁR

Tartalomjegyzék:

Lap

<i>Hiller István—Németh Alajos: A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron, 1941—45) V. rész</i>	97
<i>Harmos Ferenc—Shmilliár Manó: A Sopronhorpácsi Kutatóintézet története (1930—1976) I. rész</i>	129

Helytörténetírásunk időszerű kérdései

<i>Hiller István: Bognár Dezső 70 éves</i>	141
<i>Gimesi Szabolcs: A Soproni Automobil Egyesület (1927—1937)</i>	143

Kisebb közlemények

<i>Maksay Endre: Sopron vármegye birtokos társadalma a XVI. század közepén</i>	157
<i>Mesterházy Tihamér: A nagycenki-Széchenyi-hársfasor és kastélypark</i>	171
<i>Skripecz Sándor: „Égi jelek” Sopron felett (1944)</i>	176
<i>Scheiber Sándor: A középkori soproni zsidóság Salom Neustadt héber műveiben</i>	178

Sopron kulturális élete

<i>Hiller István: Beszámoló a TIT Sopron Városi Szervezetének 1978. évi munkájáról</i>	179
--	-----

Megemlékezés

<i>Csaba József: Smuk Antal (1904—1978)</i>	185
---	-----

Soproni könyvespolc

<i>Mollay Károly: Dercsényi Dezső és mások (szerk.): Magyar műemlékvédelem 1973—1974. Bp., 1977</i>	186
<i>Kovács József László: Soproni írók antológiája. Szerk. Sarkady Sándor. Sopron, 1976</i>	188
<i>Hárs József: A Soproni-hegység turisztatérképe. Készítette és kiadta a Kartográfiai Vállalat. Budapest, 1978</i>	190
<i>Levélszekrény</i>	191
<i>Munkatársaink</i>	191
<i>Inhaltsverzeichnis</i>	192

SOPRONI SZEMLE

HELYTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

XXXIII. ÉVFOLYAM

1979

2. SZÁM

Hiller István—Németh Alajos:

A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron 1941—45)

V. rész

171. Rusz Jenő, őrzetű (6/4. légvédelmi tüzérvetű), (*Szolnok, 1908), anyja Szabados Veronika. A bánfalvi Hősök temetőjében (N-sírhely).
172. Rajkó Lajos, honvéd. Uo. (M-sírhely).
173. dr. Stráner Gyuláné, szűl. Ritter Lujza (*Sopron, 1872), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon).
174. Schmidt Gusztávné, szűl. Ritter Amália (*Sopron, 1876), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon).
175. özv. Szentimrey Lajosné, szűl. Helly Irma (*Zsámbék, 1874), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében. (Zita-otthon)
176. Szentimrey Lajos, lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon). A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik.
177. Szentimrey Tibor, (*Nyitraújlak, 1904), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon)
178. Szentimrey Tiborné, szűl. Kovács Ilona (*Budapest, 1914), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon).
179. Szentimrey Tibor (*Budapest, 1942) lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon)
180. özv. Szerényi Béláné, szűl. Berczely Margit (*Kőkeszi 1870), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon).
181. Szabó Pálné, szűl. Kirádi Terézia (*Csepreg, 1922), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon).
182. Szabó Pál (*Kispest, 1922), lakik Sopron, Téglá u. 7. Meghalt Sopron, Kazinczy u. 1. szám alatti pincében (Zita-otthon)
183. Szklenár Sándor, honvéd (6. légv. tüzérszt.).
184. Szklenár Sándorné, sz. Valek Julianna, r. kat., 25 éves, meghalt Sopron, Manninger u. 3. A bánfalvi Hősök temetőjében (II. parcella, B-sor.)
185. Szklenár Julianna, 5 éves, meghalt Sopron, Manninger út 3. A bánfalvi Hősök temetőjében (II. parcella, B-sor)
186. Szabó Mihályné, szűl. Roszkopf Paula (*Malacka, 1876), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon)
187. ifj. Strohmayr Ferenc (*Fertőszentmiklós, 1918. V. 17), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 7.
188. Strohmayr Ferenc (*Sopron, 1909), lakik uo. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. sz. alatti pincében.
189. Strohmayr Tibor (*Sopron, 1944). Lakik uo., meghalt uo.
190. Szennovics Dezsőné, (szűl. Grósz Katalin) tatabányai b. főfelügyelő neje, lakik Sopron, Kőfaragó tér 7. Meghalt ugyanott a pincében.
191. Szennovics Zsuzsánna, 11 éves, fenti lánya. Lakik uo., Meghalt uo.
192. Szennovics Dezső, 49 éves meghalt márc. 9-én, a márc. 4-i bombasérülés következtében. (A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik).
193. Simon Sándorné, (szűl. Király Katalin) 70 éves, ev., meghalt március 9-én a márc. 4-i bombasérülés következtében. A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik.
194. Sámly Zoltán, operaigazgató, róm. kat., 41 éves.
195. Szász László, cipőkereskedő, 32 éves, ev. (= 206. sz.?)
196. Szalai Márton, honvéd (honv. gyűjtőállomás parancsnokság) (*1923. Budapest), anyja Szalai Katalin. A bánfalvi Hősök temetőjében (II. parcella, T-sor)
197. Szabados Sándor. A bánfalvi Hősök temetőjében.

198. Szacsvai Tibor, honvéd, 19 éves. Uo. (Y-sor, 2. sőr)
199. Sándor László, honvéd (honv. gyűjtőállomás parancsnokság) (*Hajdúsámson, 1903), anyja Ori Julia. A bánfalvi Hősök temetőjében.
200. Siri Béla, honvéd (215/I. katonai munkásszázad), (*1913, Miskolc). anyja Sándor Emerencia. Uo. (M-sírhely)
201. Szabó Gyula, tüzér szakaszvezető. Uo. (L-sírhely).
202. Szabó Pál, honv. (9. élelm. raktár) (*Kispest, 1922), anyja Flóris Éva.
203. Szabó Ferenc, levente (300/113. leventelövészszázad), (*Kolozsvár). A bánfalvi Hősök temetőjében (M-sírhely).
204. Soltész Miksa (József?) ht. alhadnagy (tábori tüzér kik. fek. soproni kirendeltsége), (*Jolsva, 1896), anyja Tucsek Mária, ev., Uo. (Y-sírhely)
205. Stágl Antal, honvéd (tábori tüzér kik. fek. soproni kirendeltsége) (*1908, Kaposhomok), anyja Stágl Erzsébet. Uo. (M-sírhely)
206. Szász László, t. őrm., (7. tüzér törzspótüteg). Uo. (N-sírhely). (= 195. sz.?)
207. Szemes Imre, őrzvezető (7. tüzér törzspótüteg), (*Rábakovácsi, 1914), anyja Baumgartner Róza. Uo. (M-sírhely)
208. Szentgyörgyi István (*1929). Uo. (Y-sor, 4. sőr)
209. Sziki Péter, honvéd (7. tüzér törzspótüteg), (1913, Kicske), anyja Bertalan Borbála. Uo. (N-sírhely)
210. Sziogyártó Béla, honvéd (tüzér törzspótüteg), (*Kemenesszentpéter). Uo. (M-sírhely)
211. Szitányi Ernő, őrmester (6/4. légvédelmi tüzérüteg), (*1905). Uo. (N-sírhely)
212. Sárffi Ferenc, tizedes (7. tüzér törzspótüteg).
213. Szakosits (Szakovits?) Károly, honvéd (7. tüzér törzspótüteg). Uo. (L-sírhely)
214. Szilágyi Sándor, honvéd. Uo. (Y-sírhely?)
215. Thamm Károly (*Sopron, 1892). Lakik Sopron, Pócsi u. 12. Meghalt Sopron, Pócsi u. 6. sz. alatti pincében.
216. Thamm Károlyné, lakik uo., meghalt uo.
217. Takács Katalin (*Marcalgergelyi), lakik Sopron, Kőszegi út 3. sz. alatti pincében.
218. Török Mária (Gulyássy Elemér százados menyasszonya), róm. kat., 24 éves. A bánfalvi Hősök temetőjében (Y-sírhely)
219. Török Márton, tizedes (7. tüzér törzspótüteg). Uo. (L-sírhely)
220. Tolvaj Sándor, honvéd (7. tüzér törzspótüteg), (*Marosárpád). Uo. (N-sírhely)
221. Tóth László, levente (300/113. levente lövészszázad), (*Kolozsvár, 1925). Uo. (N-sírhely).
222. Tóth István, ht. százados (7. tüzér törzspótüteg), (*1912)
223. Tóth Lajos, szakaszvezető (7. tüzér törzspótüteg). A bánfalvi Hősök temetőjében (N-sírhely)
224. Tyuskai Pál, karp. őrmester (tüzér törzspótüteg). A szétdarabolt holttestet elszállították hozzátartozói.
225. Tolókán Miklós, levente (300/113 levente lövészszázad). A bánfalvi Hősök temetőjében (L-sírhely)
226. Unger Pál (*Sopron, 1877), lakik Sopron, Ív-u. 4. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.
227. id. Véghelyi Ferenc, 67 éves pékmester (*Tamási), lakik Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt ugyanott a pincében.
228. Véghelyi József tisztviselő (*Sopron), 34 éves. Lakik uo., meghalt uo.
229. dr. Véghelyi Ferenc állatorvos (*Csorna, 1908). Lakik uo. meghalt uo.
230. Véghelyi Anna, tisztviselő (*Sopron, 1913. VI. 6). Lakik uo., meghalt uo.
231. Varga József, teljesen összeroncsolva. (A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik)
232. Varga N. (?) A holttest teljesen összeroncsolva. (A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik)
233. Vida Gábor, gazd. cseléd, róm. kat., 55 éves.
234. Zseli (Zseni?) József, honvéd (7. tüzér törzspótüteg), (*Mesteri), anyja Kovács Rozália. A bánfalvi Hősök temetőjében (M-sírhely)
235. Zsiray Józsefné, szül. Rusznyák Erzsébet (*Salgótarján, 1913), lakik Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatt. Meghalt ugyanott a pincében.
236. Zax Mátyásné (*Harka, 1902), lakik Sopron, Pócsi u. 6. sz. Meghalt ugyanott a pincében.
237. Zax Katalin (*Sopron, 1924. V. 14). Lakik uo., meghalt uo.
238. ifj. Zax Mátyás (*Sopron, 1929, IV. 14). Lakik uo., meghalt uo.

Valószínű, hogy a következő, városunkban tartózkodó német hadseregbeli katonák is március 4-én veszítették életüket a bombázás következtében:

239. Geistbeck Heinrich, Obzm., (*1900. II. 11). A bánfalvi Hősök temetőjében (IV. sz. 11. tömegsír).
240. Ismeretlen. Uo.
241. Ismeretlen. Uo.
242. Qander Emil, Uffz. (*1916. III. 5). Uo.
243. Richter Eugen, Major (*1897. VI. 5). Uo.

Valószínű, hogy a márc. 4-i bombatámadás áldozatai a következő magyar katonák is:

244. Viktor János, 31 éves. Uo. (II. parcella T-sor, 13. sz.).
245. Zemen István, róm. kat. honvéd (*Tápiósáp, 1911) földműves, anyja Polánszki Anna. Lakik Tápiósáp Templom u. 23.
246. Nagy Sándor, honvéd, 32 éves. Uo. (Y-sor). (Az állomásparancsnokság szerint meghalt márc. 15-én, a sírkereszt felirata szerint márc. 4-én. Valószínű tehát, hogy a márc. 4-i bombasérülés következtében halt meg később.)
247. Nagy István, 22 éves. A bánfalvi Hősök temetője (T-sor 14. sír).

80. kép. Az 1944. dec. 6-i bombatámadás katona-áldozatainak sírjai a hősi temetőben (Németh Alajos gyűjteményéből)

[. . .] A mindennapos riadók órákig tartottak. Az üzemekben hivatalokban és mindenütt leállt a munka. Az emberek most már sokkal inkább bíztak a szabad természet oltalmában, mint a légvédelmi óvóhelyekben. Ahogy megszólalt a sziréna, tömegével és eszeveszetten rohantak ki a szabadba: erdőbe, mezőre. Ott építettek, ástak maguknak lyukakat, árkokat, óvóhelyeket. A városházi és megyei tisztviselők, valamint a város északi részének lakói ellepték a Bécsidomb körüli mezőket, a Virág völgyet, mások a lövéri erdőket, valamint a Kecse-patak és Muck-kilátó környékét, amelyek még biztonságosabbnak látszottak. A március 4-i bombatámadás áldozatainak legnagyobb része óvó-

helyeken lelte halálát, nem esoda, ha sokan még kényszerítésre sem voltak hajlandók a város belterületén maradni. A hadikórházak orvosai, ápolónővei és egyéb alkalmazottjai sem voltak kivételek. Legtöbben magukra hagyták a betegeket, hogy saját életüket mentse. Sokan egyáltalán nem bírták tovább idegileg a szirénák véstjósuló bűgását, vidéki rokonaikhoz, jó ismerőseikhez költöztek, mások éjjel-nappal künn tartózkodtak a várostól messze eső erdőkben, ahol beásták magukat a földbe, s csak akkor tértek vissza a városba — rövid időre —, mikor elfogyott az élelmiszerük. Ezek közé tartozott 69 éves apám is. Akárcsak a híres ókori remeték Felső-Egyiptomban, úgy éltek külön kis bunkeraikban, távol a világ zajától.

Március 18-án, vasárnap délelőtt két szovjet vadászgép mély-repüléssel megtámadott egy vonatot a Sopron-Ebenfurt vonalon, de támadást intézett a Déli-pályaudvar ellen is. A vonatban a németekhez átpártolt ukránok, illetőleg kozákok voltak. Valahova mezőgazdasági munkákra mehettek, mert szekereket és más mezőgazdasági eszközöket is vittek magukkal. A személyzet marhaszállító vagonokban utazott, a mezőgazdasági szerszámok teherkocsikban voltak elhelyezve. A gépfegyveres légitámadásnak 37 ukrán, illetőleg kozák áldozata volt. Valamennyien fejlövéstől haltak meg. A Kossuth Lajos utcát keresztező vasúti átjáró leeresztett sorompója előtt álltam, amikor a megtámadott vonat lassan áthaladt a Győri-vasút állomása felé. Jól láttam a kocsik alján fekvő véres áldozatokat és a halottjaikat gyászoló, kisírt szemű, bús hozzátartozóikat.

A Déli-vasútállomás ellen intézett gépfegyveres támadás áldozataként a huszárlaktanya és az állomás közti pályán állt egy szitává lőtt mozdony, lépcsőjén halott magyar katona, Zsuzsán János őrzető feküdt. Éppen át akart menni a mozdony túlsó oldalára — a lépcsőn át —, mikor a golyózapor célba vette a mozdonyt. Véres arccal a lépcsőre borulva feküdt még délután is, amikor — bizonyos félelemmel esetleges újabb légitámadástól — többen arra jártunk, hogy lássuk a támadás következményeit.

Megható jelenetek játszódtak le a Győri-vasút állomásán másnap reggel, mikor az ukránoknak el kellett válniuk halott hozzátartozóiktól. Az élők, akiket aztán tovább vitt a vonat, zokogva, jajveszékelve, kezüket tördelve borultak a kihült, megmerevedett tetemekre, és forró csókjaikkal halmozták el azok viaszszárga arcát. Különösen az édesanyákat szinte erőszakkal kellett letépni gyermekeik véres holttestéről.

A halottakat német katonák papírszakokba helyezték, és teherautón, illetőleg lovas szekereken az új Szt. Mihály temetőbe vitték. Ott a szákokból kivették és a fal mellé fektették őket sorban, egymás mellé. A „hullaeltakarító osztag” már ott állt készen a temetésre. Új sírt nem kellett ásni, mert a márc. 4-i halottak részére ásott tömegsír nagyobbik része még üresen állt. Csak a civil ruhás férfiakat, továbbá a nőket és gyermekeket helyezhettük el a sírban, a katonaruhás férfiakra — észrevételünk szerint az utolsó pillanatban — másként intézkedtek a német katonai hatóságok. Azokat újra visszahelyezték a papírszakokba, és szekerekre rakták, hogy a Hősök temetőjébe szállítsák.

Mielőtt földet szórtunk volna a sírban fekvő halottakra, hangos imába kezdtem a görögkeleti áldozatok lelkiüdvéért. Sírásóink is leemelték sapkájukat, és velem együtt fennhangon imádkoztak. A jelenlévő német katonák unottan figyeltek. Ima közben észrevettem két repülőgépet, melyek mindig alacsonyabba ereszkedve közvetlenül a fejünk felett kis köröket írtak le. Nyilvánvalóan feltűnt nekik a csoportosulásunk, és kíváncsiak voltak ránk. Láttam,

hogy a német katonák gyanús szemmel nézegettek felfelé, és a temető falához lapultak. Be sem fejezve az imát, ösztönszerűleg elkiáltottam magam: 'Vigyázat, orosz gépek!' A társaság pillanatok alatt szétugrott, és a sírkeresztek alján hasravágódott. Ki erre, ki arra. Én harmadmagammal a nagykereszt közelében lévő városplébánosi kriptában kerestem menedéket. A kriptá üres volt, mivel Póda Endre plébános földi maradványait röviddel előbb az új városplébánosi kriptában helyezték el a nagykereszthez vezető lépcsők tövében. Lajtorjával és fapaddal volt ellátva a kriptá, mivel Máhr sírásó riadók idején minden alkalommal oda mentette életét. Fél óráig lapulhattunk a mélyben, izgatottan figyelve a két szovjet vadászgép zakatolását. Végre a motorberregés elhalkult, amiből a veszedelem elmúlására következtettünk és rejtekhelyünkről előmáztunk. [..]

81. kép. Az orthodox zsidó temetőben a „Rabbi síremlék” környékén zsidók tömegsíriai vannak. A németek ásatták (Németh Alajos gyűjteményéből)

A németek ugyan átadták nekünk az áldozatok névsorát, de a cirill-betűs írásban egyikünk sem volt jártas, így a civil halottak adatait sohasem tudtam meg, csupán a katonákét. A halottak a következők:

1. Balabanow Simon, kozák. A bánfalvi Hősök temetőjében (IV. sz. 13. tömegsír).
2. Ganscharow István (Stefan), kozák, Uo.
3. Huterow Dániel, kozák. Uo.
4. Ismeretlen kozák. Uo.
5. Ismeretlen kozák. Uo.
6. Ismeretlen kozák. Uo.
7. Ismeretlen kozák. Uo.
8. Ismeretlen kozák. Uo.
9. Ismeretlen kozák. Uo.
10. Kudinow Alex, kozák. Uo.
11. Krawsow Nasar, kozák. Uo.
12. Krulikow Pawel, kozák. Uo.
13. Kowitlew Nikoláj, kozák. Uo.
14. Kudelin Michael, kozák. Uo.
15. Klughardt Péter, őrzető (*1923. VII. 1.), meghalt 1945. III. 19-én, a 18-i sebesülés következtében. A kozákok közt volt.
16. Owcarrow Timotei, kozák. A bánfalvi Hősök temetőjében (IV. sz. 13. tömegsír).
17. Schenisenko Georg, kozák. Uo.
18. Zsuzsán János, őrzető (25/p. munkásaszóalj), (*Nagybánya, 1916), anyja Velli Teréz. A bánfalvi Hősök temetőjében (Y-sor, 7. sír).
- 19–38. Ismeretlen ukrán (kozák) civil férfiak, nők, gyermekek. A soproni

új Szent Mihály-temetőben (I. sz. tömegsír) 1945. március 19-én délelőtt.

Valószínű, hogy a következő kozák és német katonák is a március 18-i orosz légitámadás áldozatai:

39. Ismeretlen német katona. A bánfalvi Hősök temetőjében (II. 1. tömegsír).
40. Joos Helmut, SS-páncélgránátos, (*1927. IV. 17.). Uo.

41. Meyer Paul, őrzető (*1911. I. 5.). Uo.
42. Panasenko N., kozák. Uo. (II. sz. 2. tömegsír)
43. Ruff N., SS-rohamszázad. Uo. (II. sz. 1. tömegsír)
44. Schumacher N., SS (*1923. XI. 6.). Uo.
45. Thatsche N., kozák. Uo. (II. 2. tömegsír).

Március 23-án sortűz dördült el egyik soproni laktanya udvarán, és nyomában 4 ember terült el véresen a földön. Délelőtt 10 óra volt. A szombathelyi 3. honvéd kerületi parancsnokság büntető intézetének jelentése szerint adataik a következők:

1. Bartha Gyula, honvéd, (*1920. jún. 15. Jászszentandrás), anyja Góbor Olga, r. kat., bádogos szerelő. A Hősök temetőjében (R-sor, 13.)
2. Donszkoj Nikolaj, orosz hadifogoly, (*1907, VII. 4. Szentava (Szovjetorszország); apja D. Paulin, anyja Pirikoisztava Nagyesda, neje Parazsenkova Olga, szerelő, gör. kat., (Esetleg a hadifogolycsoportban).
3. Ponomarenko Nikolaj, orosz hadifogoly, (*1923. II. 2. Szlavianszk, Szovjetunió), apja P. Iván, anyja Klemenko Prasavszkova; motorszerelő, gör. kat. (Esetleg a hadifogolycsoportban)
4. Pusin Viktor, orosz hadifogoly, (*1923. III. 17. Grozni, Szovjetunió; apja P. Szergej, anyja: Popova Alexandra; motorszerelő, gör. kat. Esetleg a hadifogolycsoportban; új sírok közt?)

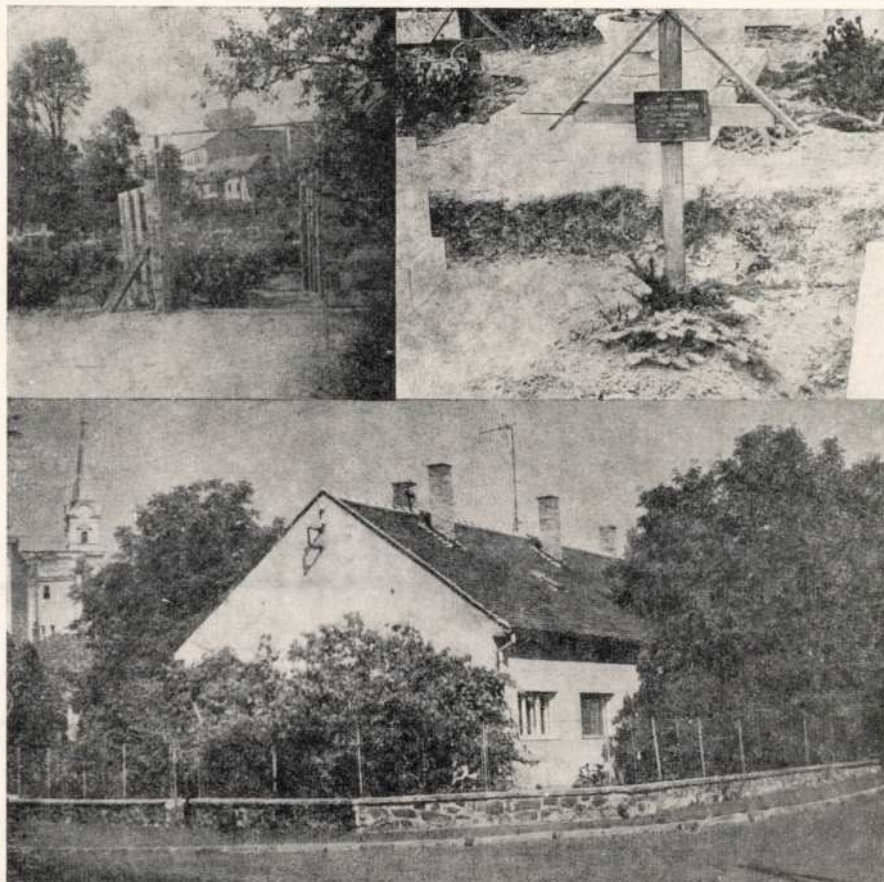
Valószínű, hogy mint „szökevényeket” ítélte halálra őket a katonai törvényszék.

Bár csak a fentiek adatait sikerült megszerezni, tudomásom van arról, hogy a helyi kaszárnyák udvarán többször is voltak kivégzések. Az azóta hadifogságban meghalt Pintér Ödön alezredes egyszer felháborodva beszélt arról a kivégzésről, melyet aznap hajtottak végre magyar katonákon, akik ezredüket elhagyták. Bozi János temetőőr pedig 1946-ban egy tömegsírt mutatott közel a temetőőri házhoz, melybe kivégzetteket földeltek el, de hogy kiket, azt ő sem tudta megmondani, mivel sohasem engedték közel a kivégzettek temetéséhez. Nemcsak a magyarok, a németek is többször temettek titokban a temetőőri lakáshoz közel. Egy alkalommal, mikor oda akart menni, durva káromkodások közben fegyvert fogtak rá. A fenti nagy tömegsírban szerinte 20 kivégzett fekszik.”

A FELSZABADULÁS KRÓNIKÁJA

„A nagyhét elején két ismeretlen orosz hadifoglyot lőttek agyon a németek az ipariskola kertjében. Ugyanott mindjárt el is temették őket. Király Ferenc, az ipariskola altisztje a két fogoly történetét a következőképpen beszélte el: A harctéren önként álltak a németek oldalára. Onnan hozták őket magukkal mint hadifoglyokat. Jól bántak velük, mivel a fronton több német katona életét megmentették. Az oroszok közeledésének hírére egy szép napon megszöktek. Éppen pakkoltak akkor a németek. Az oroszok nem akartak velük tovább menni. Nem jutottak messzire. Elfogták és agyonlőtték őket. Egyik német őrmester kifejezte, mennyire sajnálja, és megígérte, hogy mihelyt teheti, ellátogat

Sopronba és illően eltemették őket. Agyonlövésük után ugyanis csak nagyjából földelték el őket. Mielőtt a németek végleg eltávoztak az ipariskolából (amely ideiglenes kórházként állt rendelkezésükre), szigorúan meghagyták az altisztnak, hogy senkinek se mondja el a kivégzést. Féltek az esetleges megtorlástól, ha az oroszok bejönnek. Az altiszt szerint a két orosz *Szasa*, illetőleg *Iván* névre hallgatott.⁹⁸

82. kép. Az egykori úgynevezett Lakits temető és annak helye ma (Németh Alajos gyűjteményéből)

⁹⁸ Az ún. Ipariskola a Fővényverem 21. számú épületben volt. Ma a Kisegítő Iskola és Nevelőotthon Kollégiuma. Az ott zajlott kivégzésekről a környék lakói is (így e jegyzetek írója is H. I.) tudomást szereztek a németek kiverése után. Király Ferenc fiával, Király Tiborral (ma a GYSEV Pártbizottságának titkára) nemrég rekonstruáltuk az elföldelés helyét. Több környékbeli lakos visszaemlékezése szerint a németek végeztek *Muszlin* és *Feodor* névre hallgató hadifoglyokkal is. Lehetséges, hogy őket máshol földelték el, vagy erre a célra rendszeresített „papírsákjaikban” távolabbi helyen temették el. Németh Alajos kéziratának egészére kell elfogadnunk azt a mostani megállapításunkat, hogy amikor „kozákok”, „önként németekhez átállt”, „vlaszovista katona” kifejezéseket használ, ezt az akkori szóhasználatnak megfelelően teszi, mert naplóról van szó. Ma már csaknem lehetetlen egyértelműen megállapítani és a halottak agnoszkálásakor sem lehetett ezt kétségen kívül megállapítani, hogy elhurcolt hadifoglyokról, munkára, kényszermunkára elhurcoltakról, vagy éppen a legkülönbözőbb táborokból, hadifoglyótáborokból is átirányított, azaz „frontvonalba vezényelt” szerencsétlenekről van szó.

[...] A fogház előtti padon ültem és órákig néztem a menekülőket. Talicskán, kis kézikocsin, gyermekkocsiban, autón, teherautón, kerékpáron, a poncichterek ökrös vagy lovas szekereén vitték a legszükségesebb holmit. De akármilyen szállítási eszköz állt is rendelkezésükre vidékieknek és soproniaknak, jóformán mindent itt kellett hagyniok, s éppen csak a nélkülözhetlent vitték magukkal. Sokszor bosszantott a volksbundisták és nyilasok kihívó viselkedése, most mégis szántam őket. A természetes emberi érzés volt ez a szenvedőkkel szemben akkor is, ha rászolgáltak a megpróbáltatásra.⁹⁹

Az előkelőbbek a lovardában gyülekeztek s onnan gépkocsikon menekültek. Az épület tele volt gépkocsikkal.¹⁰⁰

A postapalota előtt két nyilas párttag állt géppisztollyal. Rettentő komoly ábrázatot vágtak. Ebben már igazán sok volt a komikum, ha a bécsi úti menekülő „testvérek” százalmas seregére gondolt az ember. [...]

A háború folytatása már örülség volt a felmérhetetlenül nagyobb túlerővel, ember- és hadianyaggal szemben. Egész nagyhéten át tartott a „vert hadak” visszavonulása Sopronon át fülsiketítő zsvaj és lárma közt. Teherautók, személygépkocsik, tankok, motorkerékpárok, ló- és ökr- vagy tehénfogató szekerek, kerékpárok, repülőgépek, ágyuk, autóbuszok és ki tudná megmondani, még milyen járművek egyetlen iránya már csak... Nyugat volt. Nem volt pihenése Sopron aszfaltos és köves utcáinak, sem a Bécsi útnak. A járművek túlköttek, dübörögtek, zörögtek, a repülőgépek búgtak, az emberek lármáztak, de mindnek sietős volt az útja.

Nagyszerda volt, március 23-a. Ott ültem egy várkerületi fodrászüzlet kitért ablakjában, és órákig a szokatlan utcai forgalmat néztem. Bizonyos örömet éreztem a nagy visszavonulás láttán, mert tőle városunk és hazánk számára a nyilas és német erőszakosságoktól, terrorakcióktól való felszabadulást vártam. [...] Egy nyilas teherautóról röpcédulákat szórtak, melyek biztosítottak bennünket, hogy a „testvérek” hamarosan visszatérnek a győzelmes német hadsereg nyomában. Nevetséges komédiának tartottam ezt az ostoba pöffeszkedést a tizenkettedik órában. A másik oldalon friss sebesültek özönlöttek a városba a közeli harcterről. Főleg németek. Véresek, piszkosak. éhesek, szomorúak voltak. Sokan gyalog jöttek a Győri úton át a belváros felé. Kine a feje, kinek a karja vagy lába volt befáslizva. Voltak, akiket társaik vezettek. Vállaikra, karjaikra kapaszkodtak a sebesültek, és úgy sántikáltak.

[...] Este német sebesülteket hoztak az Orsolya-zárdába. Sebeik egészen frissek voltak. Ott voltam köztük én is a második emelet egyik kórtermében,

⁹⁹ A „Fogház” alatt az ún. Törvényszéki palota Lackner Kristóf utca 5. sz. alatti épületét kell érteni. Ebben nyert elhelyezést a törvényszék (a győri ítélőtábla területéhez tartozóan), a Soproni Járásbíróság, az ügyészség (a győri kir. főügyészség hatásköri területéhez tartozóan), valamint a törvényszéki fogház, amelynek bejárata a Patak utca 6. sz. alatt volt. A fogházban még a felszabadulás előtti napokban is súlyos ítéletek végrehajtására került sor, természetesen főleg politikai elítélteken. A fogház udvarán akasztások is voltak. Az egykori fogházat átépítették, ma a Roth Gyula Erdészeti Szakközépiskola Diákháza működik benne. A Patak utcának ez a része új nevet kapott (ma az épület Csarnok utca 1). Az átépítés során az udvarra kerültek a súlyos, hatalmas zárkaajtók, amelyeken számos helytörténeti értékkel bíró feljegyzés is olvasható volt; ezeket a politikai elítéltek jegyezték fel, karcolták a fába. Sajnos későn jutott tudomásomra. Leírásukra már nem volt lehetőségem.

¹⁰⁰ Itt a Patak utca—Lackner Kristóf utca sarkán lévő lovardáról van szó. A háború után még sokáig benne és előtte éktelenkedtek a kiégett gépkocsik roncsai. Az újjáépítés első „diák- és ifjúnokás rohambrigádjainak” tagjai bontották le az épületet. A kiváló minőségű téglák az első új házak építésénél kerültek felhasználásra. Ma lakóházak állnak az egykori lovarda helyén.

amikor hordágyakon érkeztek. Csupa vér volt mindegyik. Arcuk eltorzult a fájdalomtól. Nyögtek, jajgattak, sóhajtoztak. Az ápolószemélyzet zavarban volt. Váratlanul, meglepetésszerűen érkeztek az új sebesültek. Helyet kellett nekik biztosítani az amúgy is zsúfolt kórházban. Egyiknek az ágyra emelésénél segíteni akartam. Ahogy megérintettem a hordágyon fekvő katonát, kínjában felordított. Két ápolónővér és orsolyita apácák segítettek aztán, de a sebesült az ágyon is tovább jajveszékelt. Oldalából friss vér bugyogott. Egy másik német, talán tizenkilenc éves lehetett, mondta el katonás gyorsasággal, hol és hogyan sebesült meg. Ő is mint a többi, Kecöl körül.

Még el sem helyezték az újonnan érkezett sebesülteket az ágyakon, amikor hirtelen robbanások rázták meg az épületet és törték be itt is, ott is az ablakokat. Az emberek eszeveszetten rohantak ki a teremből, le a lépcsőn az óvóhelyre. Senki sem törődött többé sem a régi, sem az új sebesültekkel. De maguk

83. kép. A Szt. Mihály temetőben hadifoglyok tömegsírhajói voltak ezen a helyen (Németh Alajos gyűjteményéből)

a betegek is kiugráltak az ágyakból s mezitláb, alsóruhában menekültek ápolóik és orvosaik után. Már aki tudott. A súlyosak, régiek és újak, kétségbeesetten várták a legrosszabbat. Mindenki tudta már, hogy mi történt, hisz a bombák egymásután potyogtak, és robbantak Sopron különböző részein, így az Orsolyatérén is. Az alacsonyan szálló gépek vészajtóként berregtek felettünk. Nem volt kétség, hogy orosz bombázók. Búgásuk egészen más volt, mint az amerikai gépeké, amelyek hangját már megszoktuk. Künn nappali fényt árasztottak a gépekről kibocsátott Sztálin-gyertyák. Heringek módjára összezúfolódtunk az óvóhelyen. Német katonák is voltak köztünk. Bár közelünkben éreztük a bombák robbanását, valahogy nem félttem úgy, mint az amerikai bombázások idején. [...] Napokon át a pince volt állandó lakóhelyünk. Ott szorongtunk éjjelnappal. Negyvennégyen a kis térben. Éjszakai alvásról szó sem lehetett, legalább is néhányunk számára, legfeljebb 10—20 perces szundikálásról az óvóhely egyik, mennyezetet tartó — vízszintes gerendáján. Nemcsak a helyszűke miatt volt lehetetlen az alvás, hanem azért is, mert hol itt, hol ott állandóan

sugdoztak, beszélgettek, nyugtalankodtak, ki-bejártak. A lakásban tartózkodni nem volt tanácsos, mivel a szirénák nem búgtak többé, s minden perben váratlan légítámadásra lehetett számítani. Nemcsak nálunk, hanem az egész városban hasonló volt a helyzet. A lakások kiürültek, kihaltak, elnémultak, s lakóik a föld mélyébe rejtették életüket és legszükségesebb holmijukat. A halálos veszedelem családi, testvéri közösségbe olvasztotta az ismerősöket és ismeretleneket. Minden közös volt: gond és öröm, reménykedés és félelem, imádság és áldozat, sőt legtöbb esetben ülő- és fekvőhely, takaró és egyéb testmelegítő, étel, ital és ... gyógyszer.

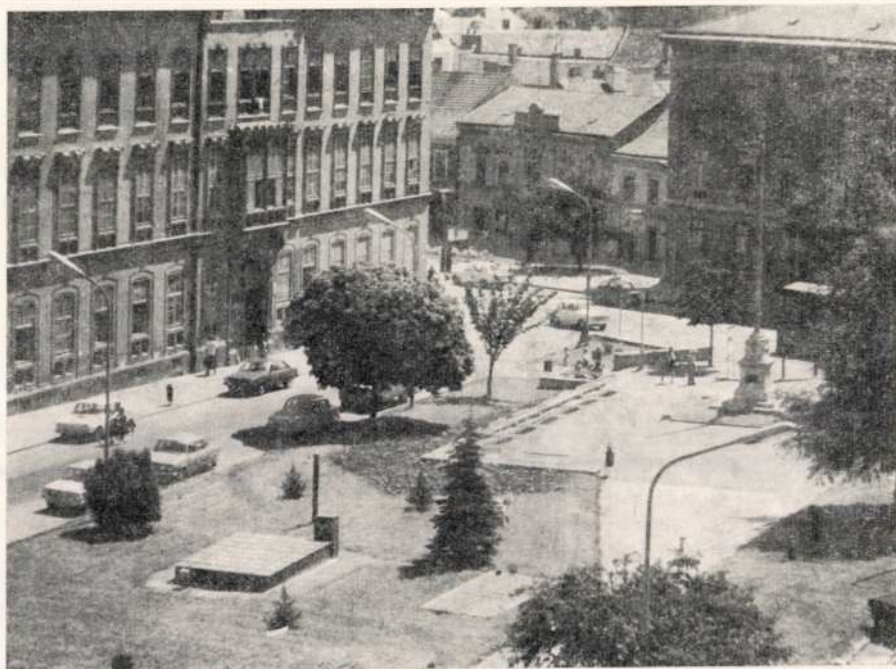
[...] Az Orsolya téren hatalmas autóbusz állt. A hadikórház sebesültjeit szállította a vasútállomásra. Nyugatra vitték őket. Szomorúak voltak és csak kedvetlenül engedelmeskedtek a parancsnak. Nem szívesen mentek a bizonytalanságba. És majdnem valamennyit vitték: lábadozókat és járni nem tudó ágyban fekvőket. „Csak tudnék megszökni” — súgta az egyik, mikor búcsúzásul kezet szorítottunk.

Az el nem szállított betegeket (belgyógyászatiak, stb.) véglegesen leszállították a pincékbe, ahol a fülkéket kórtermekké rendezték át. Síralmas állapotok voltak odalenn. Sötétben, hidegben, levegőtlen térben sinylődtek betegek és ápolók egyaránt. Primitívebbet a huszadik században elképzelni sem lehet. Egyetlen előnye volt: az aránylagos biztonság érzete légítámadás ellen.

[...] Délben künn jártam a városban. Hazafelé menet a Színház utcában alacsonyan és lassan szálló repülőgép húzott el a város felett. Berregése a német repülőgépekéhez hasonlított, de azért némi aggodalommal vizsgálgattam az eget, ami természetesen volt az előző napi és éjszakai légítámadás után. Mások is, azok a kevesek, akik abban az időben künn tartózkodtak az utcán, hasonló érzésekkel voltak eltelve, mert idegesen kapkodták a fejüket. Egyik ház előtt szekérről szemet rakott le egy házaspár. Az asszony nyugtalanságát látva férje megjegyezte: „Német repülőgép, nem hallod a berregését? ...” A következő pillanatban már az utca felett volt a masina. Csak arra emlékszem, hogy felülről gépfegyverropogás következett. Beugrottam a legközelebbi kapu alá. Az udvar túlsó oldalán megpillantottam a jelzést az óvóhely irányába.

[...] Este, koromsötétben a városplébániára siettem. Tudni akartam, mi van Papp Kálmán preláttal és káplánjaival, és hogy nem történt-e valami bajuk. Szinte futva, a falhoz lapulva mentem, mert beláttam, hogy istenkísértés volt cselekedetem. A „vert hadak”, gépkocsijai, tankjai, motorbiciklijei és még ki tudja, milyen járművei fülsiketítő lármát csapva dübörögtek, száguldtak a Várkerületen át Nyugat felé. Reflektorfényük kísértetiesen világított bele a koromsötétségbe és nagyszerű célpontul kínálkozott a szovjet repülőknél. Erre gondoltam, s arra, hogy abban a szörnyű lármában az ellenséges repülőgépek akár a háztetők magasságáig ereszkedhetnének anélkül, hogy bárki is észrevenné őket, és hallaná motorjaik bűgását. Félttem, minek tagadnám. Útközben a Miatyánkot dadogtam. Mindegy volt már: visszafelé semmivel sem volt kisebb a veszély, mint a cél irányába. Az Ikvahídon véres hullákba botlottam, a három légítámadás áldozatainak egy kis részébe. Testemen végigfutott a hideg; szörnyű érzés vett erőt rajtam. Városunkban akkor már olyan nagy volt a veszedelem, hogy mindenki csak az élőkkel törődött, azok közül is csak önmagával és legközelebbi hozzátartozóival, a halottakat sorsukra hagyták. A forgalom olyan nagy volt, hogy még a szűk Szentlélek utcában is egymást érték a száguldva menekülő katonai gépjárművek, és nagyon kellett vigyázni, hogy az ember ép bőrrel kerüljön át az utca másik felére.

Papp Kálmán városplébános kifejezte előttem, milyen jól eső érzés számára, hogy érdeklődtem irántuk. Megnyugtató, hogy semmi bajuk nem történt, majd a folyosó ablakához vezetett és a szemben lévő elemi iskola felé mutatva így szólt: „Két zsidó férfi hullája fekszik néhány lépésre innen. Német SS- katonák lőtték le őket ma az iskola ablakából. A két szerencsétlent az ablakkal szemben egymás mellé állították. Egyik kezükben égő cigaretta volt, a másikban revolver. Embertelen tettüket nevetve követték el. Nagyon kérem, szíveskedjenek elszállítani a két hullát, mert ha itt találják őket a bevonuló szovjet katonák, még minket vonnak felelősségre meggyilkolásukért.” Meg-

84. kép. E helyen volt a Széchenyi téri két nagy tömegsír
(Németh Alajos gyűjteményéből)

ígértem, hogy másnap délelőtt intézkedem. Elbúcsúztunk, s ugyanolyan körülmények közt tértem vissza Petőfi téri óvóhelyünkre, mint odamenet. Mély hálat éreztem a Gondviselés iránt, hogy szerencsésen tettem meg az utat el és vissza. A hullák elszállítására — mint a következőkből láthatjuk — nem kerülhetett sor.

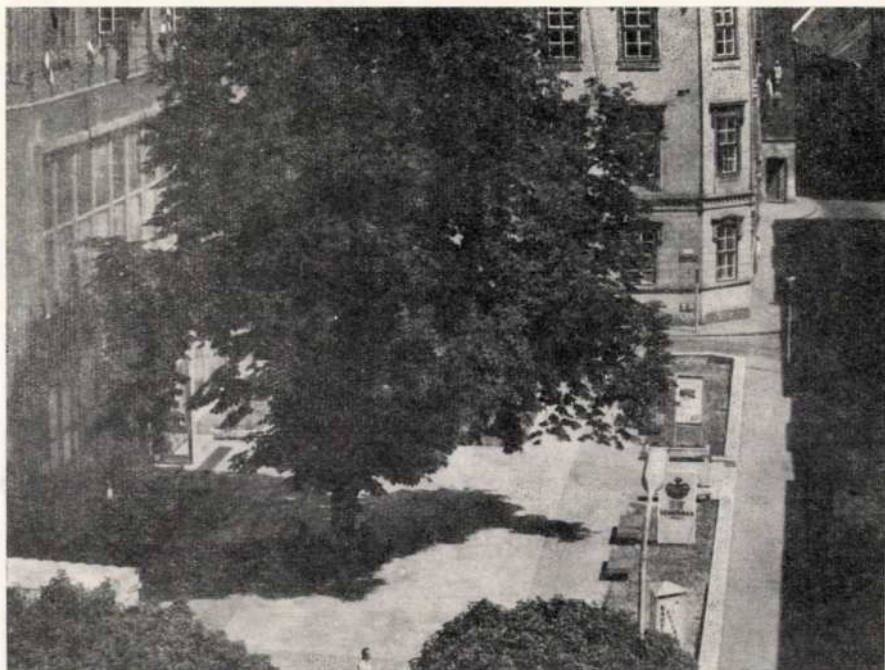
Március 30-án, nagypénteken délelőtt idézést kaptam a soproni rendőrség akkori vezetőjétől, Horváth N. menekült rendőrfőtanácsostól. A Petőfi téri légóközpontba szolt az idézés, tehát lakásomtól néhány lépésnyire. A főtanácsos azzal fogadott, hogy a városban szanaszét fekvő hullák eltakarításáról gondoskodjam. Hiába mondtam, hogy már előző napon is egyedül álldogáltam a városi színház előtt, ahol a hullaeltakarító osztag embereinek és a hullaszállító szekereknek meg kellett volna jelenniök; mert az emberek egyszerűen nem merték elhagyni az óvóhelyeket, és csak a legszükségesebb dolgait elintézésé

végezt mutatkoztak az utcán, hogy úgy ne járjanak, mint annyian mások, akiknek holtteste szanaszét heverték a városban és annak környékén. Hiába mondtam, hogy egyedül nem cipelhetem el a hullákat, amikor még kézi kocsim sincs, s hogy helyben, a kemény aszfalton még kevésbé temethetem el őket; nem tágitott abból, hogy valamit kell tenni. Embereket és szekereket kérek, s máris megyek — válaszoltam ingerülten, mire ugyanolyan ingerült hangon az volt a felelet, hogy éppen azok hiányoznak. Én hiába hívnám az embereket, hatalommal nem rendelkezem, a hatalom a rendőrség kezében van, tessék hát intézkedni...! — A főtanácsos fel-alá járkált, a fejét verte öklével, meg-megállt, maga elé töpregett: — De hát akkor mit csináljunk? A hullákat el kell takarítani...! — Akkor odalépett közénk egy ezredes, akit csak látásból ismertem (azt hiszem, erdélyi menekült), s így szólt hozzám: „Tudod, mit? Gyere velem a városházára, s egy órán belül itt állnak a szekerek és emberek, biztosítalak benneteket...” Csak annyit feleltem: — „Gondolod? Hát akkor menjünk!” — A rendőrfőtanácsos meglegedetten mosolygott, mi pedig azonnal indultunk. Amint a Színház utcában mentünk, hatalmas bűgással rengeteg amerikai bombázó vonult el a fejkünk felett. Az utcán egy lélek sem volt. Fel-feltekintgettem az égre, de nem annyira félelemből, mint inkább kíváncsiságból és megszállásból.

A városházán egyetlen lélekkel sem találkoztunk. A földszinten, az I. és II. emeleten minden szobába bekukkantottunk, de mindenütt csak ugyanaz a siralmas látvány tárult elénk: az ajtók tárva-nyitva mindenfelé, az asztalokon elhagyatva, szerteszt, kitarva, úgy ahogy éppen felkeltek mellőlük a hivatalnokok, heverték az anyakönyvek, adókönyvek, akták, úrlapok és egyéb papírok, írószerek stb. Sehol egy élőlény... Sehol? De igen, mégis... Ha nem tévedek utólag, valahol a második emeleten, ott, ahol a katonai ügyosztály volt, egy eldugott kis szobában ásítózva, unottan (lehet, hogy lépéseink zajára ébredt fel szundikálásából), féltestével az íróasztalra dőlve, ült egy városházi altiszt. Kérdésünkre, hogy hol vannak a tisztviselők, legyintett egyet és keserű mosollyal csak annyit mondott: „Pang itt minden, kérem...” Talán a városháza pincéjében, illetőleg szuterénjében találtunk volna néhány tisztviselőt, de még inkább otthonukban. Lehet, hogy azon a napon már be sem mentek hivatali helyiségükbe, hanem jobbnak látták otthon maradni családjuk körében. Élni is, de halni is velük együtt inkább akartak, mint azoktól távol... A nagyszerdai bombázás után azok is visszatértek a pinceóvhelyekre, akik pedig a március 4-i pincetragédiák láttára a város körüli mezőkön kerestek védelmet. A bombák szép számmal hulltak a külváros magánházaira és villáira, kertjeire és szántóföldjeire is. [...]

A városházáról a szemben lévő megyeházára mentünk. Mindjárt a kapu mögötti előtérben nagy embertömeg lármázott, hadonászott és... ivott... és ivott... Boros poharak, literes üvegek koccantak a kezekben, bamba tekintetek villantak a szemekben. Nem állítom, hogy mindenki, de a társaság nagy része ittas volt. Némelyik támoLygott, a másik dadogott a sok szesztől. Lenézünk az óvóhelyre, ott sem volt különb a helyzet, legfeljebb annyiban, hogy ott már nők és gyermekek is vegyültek a társaságokba. K. E. felvezetett a volt nyilas alispán lakosztályába, s megmutatta a szobákat, melyekben érezhető volt, hogy csak nem sokkal előbb hagyta el őket gazdájuk. Mindent otthagytott, amire nem volt okvetlenül szükség, vagy ami az izgatott menekülést akadályozta volna. [...]

Az ezredes végül is megszólított egy fiatal tisztet, ha jól emlékszem, hadnagy volt, akivel először suttogva beszélt a kapu alatti tér egyik sarkában, majd odajöttek hozzám. Bemutatkoztunk. Az volt az ezredes kívánsága, hogy a Sopron közelében, valószínűen a Soproni pusztán tartózkodó zsidó munkaszolgálatosokkal (kb. 300 fő) takarítsuk el a városban található holttesteket. Én kereken kijelentettem, hogy arra nem vállalkozom. „Én zsidókkal nem dolgoztatok — mondtam — mert tudom, hogy ha esetleg órákon belül megjelenik a szovjet hadsereg, engem felelősségre vonnak azok, akik a mostani hatóságok helyére ülnek”. Az ezredes gondolkodott, majd megint félrehívta a fiatal tisztet és hal-

85. kép. A Liszt Ferenc Művelődési Központ előtt e helyen is két tömegsír volt (Németh Alajos gyűjteményéből)

kan beszélgetett velem. Végül is abban állapodtunk meg, hogy a tiszt irányításával szedik össze a hullákat a zsidó munkaszolgálatosok, az új Sz. Mihály-temetőben közös sírba gyűjtik őket, s az én feladatom mindössze annyi lesz, hogy imát mondok felettük, mikor valamennyi együtt lesz. Ezt vállaltam, mivel szorosán vett papi funkcióról volt szó. [...] Lakásomon, illetőleg az óvóhelyen egész nap vártam a „nagy temetésre” való meghívást, de hasztalan. Az ezredes tervéből semmi sem lett, s a hullák tovább heverték az utcákon megvárva a felszabadítók bevonulását. [...]

Lovak és emberek békésen feküdtek egymás mellett a Petőfi téren. A lovak teste felpuffadt, az emberhullákat ismeretlenek kirabolták. Láttam, mikor egy lovat katonatiszt revolverével agyonlőtt, mivel a párja bombaszilánktól földre rogyott mellette. Ki törődött akkor azzal, hogy kár volt az egészséges állatért,

ahogy azzal sem törődött senki, hogy az egymás mellett fekvő férfi és nő nemcsak a bombák áldozata lett, hanem hullarablóké is...?

Az éjszakai strázsálók sorrendjében én következtem. Gyönyörű idő volt, szebbet nem is kívánhattam volna. Fel-alá járkáltam a Petőfi téren a Legényegylet háza előtt. Közben katonák surrantak el mellettem nagy sietve. Többen megszólítottak. Valamennyien azt kérdezték, hogy merre van Sopronbánfalva. „Az alakulatunkat keressük” — mondták, de én szavaikból nem egy esetben kiéreztem, hogy megszöktek alakulatuktól és búvóhelyet kerestek. Mint a surranó tolvajok, úgy mentek. Elhagyatottak és idegesek voltak. Egy őrmestert megkérdeztem: „Szöknek?” — Sértődötten válaszolta: — „Mi nem vagyunk szökevények, kérem”. — Pedig azok voltak. De hát nem tudhatta, ki vagyok. A szökésért halálbüntetés járt. Én mindenesetre utánuk szóltam: „Nem kell azért megsértődni kérem, hisz nem maguk az elsők, akiknek ma éjjel erre vitt az útjuk. Azoknak is azt ajánlottam, hogy bújjanak el valamelyik soproni romházban, úgy sincs értelme, hogy alakulatukat keressék. Ki tudja, hol vannak azok már? [...] Német katonák is menekültek a téren át. Egy autó hirtelen megállt, amikor észrevett. Fialat német tiszt ugrott ki belőle és rettentő izgatottan kérdezte, merre van az út Bécs felé. A Bécsi út irányába mutattam, de ő idegesen azt válaszolta, hogy arra már nem lehet menekülni, mert az oroszok lezárták az utat. Akkor Sopronbánfalvát ajánlottam neki. Megköszönte, beugrott az autóba és tovább száguldottak. Hiába volt feltűnően szép az éjszaka, valami bántó, gyötrő titokzatosságot rejtett magában, s a szökdőső és menekülő katonák riadt arca, izgatott beszéde, a menekülésben lemaradt s most valamelyik távolabbi utcában, főleg a Várkerületen örült iramban száguldó katonai gépkocsiknak idehallatszó zaja az én — fatalizmusra hajló — nyugalmamnak is kezdett véget vetni. Szerencsére letelt a szolgálatom, s lemehettem a pincébe, hogy ott állva aludni próbáljak. Nagypéntek éjjel volt...

Március 31-én, nagyszombaton, a lelkek feszültsége már elérte a végső határt. Tele voltunk várakozással, bizonytalansággal és aggodalommal. Igazán nem tudtuk, hogy örülnünk kell-e, amiért megszabadultunk az önkényeskedő németektől, vagy rettegnünk-e az elkövetkezőktől. Városunk rövid ideig amolyan „senki földje” szerepét játszotta: a németek és nyilasok már nem, a szovjet katonák még nem voltak itt. [...]

Reggelre a színház előtt egész halom katonaruha feküdt. Tulajdonosaik civil ruhával cserélték fel, hogy könnyebb legyen a menekülésük és kisebb az életveszély. [...] Mennyien rászorultak volna azokra a ruhákra, de akkor senkinek sem kellett, illetőleg senkinek sem volt kedve lakásában katonaruhát rejtegetni. [...]

Megkezdődött az üzletek fosztogatása. Ki mit, ki mennyit tudott, magával vitt. Bőrt, ruhát, élelmiszert stb. hordtak az emberek ölben, kis kocsiban, válon. A rablást a kivonuló németek és nyilasok kezdték, a helybeli lakosság folytatta. Vigyorogva, minden szégyenérzés nélkül tették. N. N. szabómester alig bírta vállán cipelni a hatalmas posztógöngyöleget, N. N. ismeretlen, egy mázsa kockacukrot szerzett, de úgy látszik, nem volt bátorsága lakására szállítani, azért itt, a Legényegylet kapuja alatt kért ideiglenes menedéket értékes terhe számára. A mi lakóink sem merték vállalni a bizonytalan eredetű holmiért a felelősséget, így az ismeretlen férfi kénytelen volt másutt próbálkozni. A Schneeberger-cég¹⁰¹ önként osztotta ki a helybeli lakosságnak húsáru és zsírkészletét. Reggel

¹⁰¹ A Schneeberger-cég alatt Schneeberger Adolf húsárugyárát kell érteni. A patinás Hátulsó utcai főüzlet és gyár ma is működik, mint a Győr-Sopron megyei Húsparl Vállalat üzeme.

ingyen vihetett a közönség, később csak pénzért, de úgy is jótétemény volt számára a múlt nélkülözései után és a jövő bizonytalansága előtt. Nagyon megörültem, amikor kérésemre az orsolyiták számára is juttattak 100 kg zsírt és 50 kg marhahúst. Boldogan talicskáztuk a zárda udvarára sógorommal együtt. Azt sem tudták szegények, hogy köszönjék meg a váratlan „istenáldást”. Hisz mindenükből kifogytak már, mivel készleteiket megosztották a pincéikbe menekült rászorulókkal. Felcsillant a szemük, mikor elmondtam, hogy délutánra 100 kg füstölt szalonnát is ígértek Scheebergerék. Sajnos, a körülmények úgy alakultak, hogy elszállítani már nem lehetett, mint ahogy senki sem mert vállalkozni arra sem, hogy a Győri úti Keglovich-féle vendéglőbe menjen, ahol

86. kép. Sopron különböző helyeiről exhumáltak tömegsírjai az evangélikus temetőben (Németh Alajos gyűjteményéből)

rengeteg húskonzervet halmoztak fel a németek és hagyták el kivonulásuk után. Pedig de nagy szükség lett volna rá! [..]

Egyre gyanúsabb csend borult a városra. Az utcák kihaltak. Csak nagyritkán lehetett látni egy-egy embert, amint — szinte menekülve — iparkodott át a Petőfi téren, vagy egy-egy ház légvédelmi parancsnokait, ahogy megjelentek a kapuk alján, hogy körülnézzenek. Mindenki tudta, hogy az oroszok egész közel vannak, s hogy csak órák kérdése a város megszállása. Pincék mélyén várta sokat szenvedett közönségünk a nagy történelmi eseményt. A kapukat sehol sem tartották nyitva, legfeljebb csak félig, bár voltak, akik azt mondták, hogy a szovjet hadsereg bevonulásakor tanácsosabb nyitva hagyni őket.

Kora délután már elkezdődött a puskaropogás, vasúti sínek robbantása, az ágyúdörgések is mind szaporábban követték egymást. Egyre hangosabb lett a csatazaj. A kapuban álltam, s néha úgy éreztem, mintha tőlem nem messze csaptak volna a golyók az utca aszfaltjába, majd a házak falára, sőt kapujára is. Itt-ott a közelben ágyúgolyó csapódott a házak falába. Nem tudtuk, hol lehetnek az oroszok, de mintha a szomszéd utcában dörrentek volna a fegyverek. Egyre veszélyesebbnek láttuk a kapuban való álldogálást, de azért csak kíváncsiskodtunk. Semmivel sem voltunk jobbak a meggondolatlan, kíváncsi gyer-

meknél. Nagy, felnött gyermekek voltunk, mintha nem tudtuk volna, mire megy a játék. Az asszonynépség imádkozva gubbasztott a pince mélyén. Egy puskagolyó a kapunkba fúródott...

Légítámadástól már kevésbé féltünk, hisz sem a németek, sem a nyilasok nem rendezkedtek be itt ellenállásra. Mind a két hadsereg kivonult, s csupán a vasúti síneket robbantó német alakulat néhány embere maradt helyén, és más különleges megbízással ellátott, vagy seregüktől valamiképp elmaradt katonák ragadtak itt. Tüzérségi lövedékek becsapódásától és a levegőben mind sűrűbben röpködő puskagolyóktól azonban komolyan kellett félnünk. [...]

Egy német katonai gépkocsi rohant át a téren. Három tiszt ült benn. Hájunk előtt hirtelen megálltak. Egyik kiugrott a kocsiból, a másik kettő izgatottan bámult rám. „Hol vannak az oroszok?” — kérdezte a tiszt bevezetés nélkül. „Nem tudjuk” — válaszoltam, s a kocsi már száguldott is tovább. Nem sokkal utána német tank dübörgött el a ház előtt a Széchenyi tér irányába. [...] Félig nyitott kapunk előtt megállt két orosz katona. Sokáig beszélgettek egymással. Izgatottan, lélegzetünket visszafojtva figyeltünk. Titokban kívántuk: csak már túl volnánk az ismeretlennel való találkozás nagy pillanatán! Egyszer csak — vigyázat! — megindultak a pince felé. Bellák Károly szabómester harsányan, szlovák nyelven, elkiáltotta magát: „Ne lőjete, magyarok vagyunk.” A két szovjet katona megállt egy pillanatra, aztán hirtelen sarkon fordultak és eltávoztak. Az első pillanaton tehát túl voltunk, illetőleg csak félig-meddig, mert a különös találkozásnál csak a hangjukat és lépéseiket hallottuk, de körvonalait a kapu alatti koromsóiétségben nem láthattuk. Tovább vártunk hát és tovább izgultunk, bár érzésünk szerint a „tűzkeresztésen” nagyjából átestünk.

Egy óra telhetett el az említett esemény után, amikor teherautó állt meg a Legényegylet háza előtt. Két orosz katona leugrott és egyenesen a pincénk felé tartott. Halálos csend, riadt arcok, könyörgő szemek, itt-ott imára kulcsolt, magasra emelt kezek fogadták őket. Az oroszok óvatosan körülnéztek, mindent alaposan szemügyre vettek, aztán mosolyogva intettek, hogy ne féljünk, senkit sem bántanak ők. Erre feloldódott a feszültség. Egyszerre mindenki beszélt és megenyhült kinjában mosolygott, nevetett. Elpanaszolták a lakosság félelmét az orosz katonáktól. Bellák és sógorom tolmácsolták, illetőleg próbálták megértetni szlovák nyelven a nép aggodalmát. „Nem bántanak ők senkit” — mondták újból mosolyogva. Még egyszer körülnéztek, majd megindultak a lépcsőn felfelé.

Hamarosan újra két szovjet katona fordult be a kapun. Kezükből géppisztoly volt. (Az előbbieknél nem volt fegyver.) A pinceajtó előtt észrevettek bennünket. A sötét kapualjából ki kellett mennünk az udvarra. Persze ott is sötét volt még, de azért kölcsönösen láthattuk egymást. Sorba kellett állnunk. Sógorom és Bellák mester ruháját végig tapogatták, zsebeiket is átvizsgálták, nincs-e náluk lőfegyver. Nálam ugyanazt akarták tenni, de ahogy reverendám és papsapkám szemükbe tűnt, az egyik, talán a vezető, rápillantott a másikra, legyintett a kezével s csak annyit mondott: „Á, pápa” — s anélkül, hogy hozzám értek volna, távoztak. [...]

Talán kétszáz főből álló „munkaszolgálatos” csoport vonult át a Petőfi téren. A Bécsi út irányából jöttek. Őreik a szovjet katonák elől nyugatra menekültek, részükre pedig ütött a szabadulás órája. Lehet, hogy ők voltak, akikkel a hullákat nagypénteken el kellett volna takarítani! Fegyelmezett rendben meneteltek. Kezükből vagy hátukon szegényes kis holmijuk. Többen

„Dicsértessék...”-kel köszöntek, amikor észrevettek. Fáradtak, csonttá soványodottak, kiéhezettek voltak. Lerítt róluk az átélt sok szenvedés. De most dalra fakadt az ajkuk... Szívük boldogságát, azt hiszem, nem cserélték volna el semmiért. Hiszen hat milliót elpusztítottak..., ők élve maradtak és... újra szabadok lehetnek... Megtakarított száz darab cigarettát feljűk szórtam. Pillanatok alatt felkapkodták és szóval és hálás tekintettel köszönték meg. [...]

Zűrzavar, fejtelenség, harctéri állapotok uralkodtak még városunkban és környékén, amikor hol itt, hol ott feltűntek a „hullaeltakarító osztag” emberei vállukon ásóval és lapáttal, kezükön gumikesztyűvel (már akinek jutott ez utóbbi). is megkezdődött a hullák eltakarítása. Legfőbb ideje volt már. A város

87. kép. A hósi temetőtől 150 lépésnyire az erdőben 163 zsidó munkaszolgálatos holtteste feküdt. Később exhumálták őket (Németh Alajos gyűjteményéből)

és környéke tele volt a háború ismert és ismeretlen áldozatainak holttestével. Erdőn, mezőn, országutakon és dűlőutakon, vasutak mentén, aszfalton, bunkerokban, pincékben, elhagyott lakásokban kellett összeszedni, bombasújtotta romházakból kellett kiásni őket. De nemcsak a háború áldozatait, hanem azokat is el kellett takarítani, akik természetes halállal haltak meg, de akik temetéséről senki sem gondoskodhatott, mert senki sem merte lakását elhagyni. Koporsóról a legtöbb esetben szó sem lehetett, ha csak a hozzátartozók valamiképpen nem tudtak gondoskodni róla asztalos rokonuk vagy ismerősük révén. Luxusnak, előkelő temetésnek számított, ha koporsó gyanánt akadt egy láda vagy pokróc, mely utóbbival letakarhattuk a hullát, s amely később, az exhumálásakor ismertetőjel gyanánt is szolgálhatott.

A hullák legtöbb esetben undorító, borzalmasak voltak, nemcsak azért, mert megcsontkítva, összeroncsolva heverték a tragédia színhelyén, hanem azért

is, mert nem egyszer a felismerhetetlenségig oszlásnak indultak. Voltak esetek, amikor harcteret járt, tehát viharedzett embereink nem voltak hajlandók megfogni a hullát és borzadva, iszonyodva távoztak néhány lépésre az orrfacsaró bűzt árasztó hulla közeléből. Lakits Frigyes parancsnok kénytelen volt maga segíteni egy Baki nevű székelynek, aki mindig megmentette olyankor a társaság becsületét (aki sohasem gondolt arra, hogy cigarettasodrás vagy evés előtt kezet kellene mosnia) s akire — bár talán még éjjel is guminadrágban aludt — a legundorítóbb hulláknál is úgy kellett ráerőltetni a gumikesztyűt. Mindannyiunk véleménye az volt, hogy a nagymértékben fogyasztott alkohol (egészen mindegy, hogy sörnek, bornak vagy pálinkának hívták) fertőtleníti az öreget mindenféle bacilus ellen. Az öreg a nap és éjszaka bármely órájában boldogan fogyasztotta az alkoholt és egy pohár borért képes volt ruháját (már amennyire volt neki), cipőjét eladni. Egyszer cigarettatárcáját kínálgatta nekem, mikor észrevette kezemben a pohár bort. A Szent Mihály temetőben történt, mely-

88. kép. Rabok dolgoznak
a fertőrákosi kőfejtőben
(Németh Alajos gyűjteményéből)

nek hivatalos sírásói meghívtak bennünket egyik délután rejtett boros „pincéjük” megtekintésére és borkóstolásra. Piszkos kezűkkel finom, kemencében sült kenyeret is vágtak hozzá. De ki törődött akkor higiéniaiával, mikor csak olyan kenyérhez jutottunk nagy ritkán, melyet összezúzott, de liszté nem őrült gabonából (rozsból, árpából és — ki tudja, még — miből) sütöttek a pékek. Pohár boromat megfeleztam az öreg székellyel, de a cigarettatárcát nem fogadtam el viszonzásul. Lehet, hogy más nem volt olyan „nagylelkű” hozzá. Különben akkor mindenki könnyen hozzájuthatott akármennyi borhoz, ha volt bártorsága lakása pincéjét elhagyni és süvítő golyók közt, életével játszva, nyugatra menekült poncichterek tárva-nyitva felejtett, vagy erőszakkal feltört borospincéjébe ellátogatni. A félig vagy egészen telt, nem egyszer sok hektoliteres hordókból kénye-kedve szerint folyathatott demizsonjába vagy kis hordójába. Így jutottak borhoz a temető hivatásos sírásói is, akik aztán a temető szerszámkamrájába rejtették hordójukat. Nyugodtak lehetek, mert ott igazán nem keresett senki alkoholt. Lehet, hogy tréfáltak, de lehet, hogy halálos komolyan gondolták, akik azt állították, hogy „élelmiszer híján” és a sokféle fer-

tőzési lehetőség miatt legokosabb minél több alkoholt fogyasztani. Tény, hogy néha mi is megmerítettük kis demizsonunkat valamelyik elhagyott pincében, s amikor már túlsok volt az orrfacsaró illatokból hullalegtakarítási munkánk közben vagy utána, embereink leöblítették torkukat a jó soproni „vörössel”. A soproni halottak hozzátartozói néha megajándékoztak bennünket borral, pálinkával, kenyérrel, gabonával. Volt úgy, hogy pénzt ajánlottak fel, de a ma-

Felhívás.

A képviselőház állandó összeférhetlenségi bizottsága a mai napon tartott ülésében hozott határozata alapján jogkövetkezmények terhe alatt felhívja az ismeretlen helyen tartozkodó Tildy Zoltán, Angi István, Csorba János, Horváth Zoltán, Kövér János, Nagy Ferenc, Révész László, B. Szabó István, Szemere Béla, Szentiványi Lajos, Varga Béla, G. Váczai Lajos, Vásáry István, Kéthly Anna, Kabók Lajos, Malasits Géza, Peyer Károly, Szeder Ferenc, gróf Apponyi György, Bródy Ernő, Gratz Gusztáv, Rassay Károly, Rupert Rezső és Rátz Kálmán országgyűlési képviselőket, hogy a Halmi János országgyűlési képviselő által az 1938: XIX. tc. 167. § a alapján ellenük tett összeférhetlenségi bejelentés tárgyalására a folyó évi március hó 20. napján, kedden délelőtt 9 órakor, tartandó ülésén a képviselőház jelenlegi kis tanácstermében jelenjenek meg annál is inkább, mert meg nem jelenésük a bejelentés letárgyalását nem gátolja. (189/1945. szám.)

Sopron, 1945. évi február hó 27. napján.

Hala Róbert s. k.
az állandó összeférhetlenségi bizottság
elnöke.

gr. Serényi Miklós
az állandó összeférhetlenségi bizottság
jegyzője.

89. kép. Felhívás a Sopronban megjelentetett
Hivatalos Közlöny 1945. március 12-i számában
(Hiller István gyűjteményéből)

gam részéről soha nem fogadtam el semmit, még alkoholt sem. Én felebaráti szeretetből és nem díjazásért vállaltam a rám eső szomorú feladatot. Arra a néhány pengő napidíjra sem tartottam igényt, mely embereinknek a várostól kijárt.

Pöttemetőként az ún. „Lakits-temető”-t használtuk a tűzoltó-laktanya mögött. Első tömegsírjába 39 halottat temettünk. Tizenegy tömegsírnak adott helyet az említett szükségtemető. Számokkal (I. sz., II. sz. stb. tömegsír) jelöltük

meg őket. Körülöttük ún. külön sírokat ástunk az itt élő hozzátartozók kívánsága szerint. Valójában azok egy része is csak névleg volt külön sír, mert néha két, sőt öt halottat is fektettünk egybe. A bejárat fölé egy Bars Károly nevű emberünk (debreceni menekült) nagy betűkkel véste ki: „Feltámadunk”. Ő szokta faragni a sírok fölé a kereszteket is. A hullaszállítás céljaira valahol két lovat és kocsit szerzett. Ahogy szerezte, úgy el is veszítette őket. Hiába magyarázta kézzel-lábbal, hogy hullaszállító kocsit, hiába mutogatott a kocsi belsőjében éktelenkedő vérnymokra, a kocsit elvitték. A tűzoltók segítségével hamarosan összeállítottak egy „pótkocsit”, azaz kétkerekű kis jóságot. Attól kezdve azon szállítottuk a halottakat. Nem mondom, hogy valami épületes látvány volt, mert a rövid kordéból kilógtak a hullák végtagjai és fejei. A járókelők meg-megálltak és a fejüket csóválták. Volt, aki megsiratta a szerencsétlen, dísztelen halottakat. Néha öt-hat hullát is ráraktunk a kis kocsira. No, meg nem csak a hullaszállítás különös módja vonta magára a járókelők figyelmét, hanem a reverendás pap is, aki maga is sokszor vagy tolni, vagy húzni segítette a piszkos kordét, ha lejtős úton kellett feljutni. Azokban a hónapokban közönségünk sok mindenhez hozzászólt, de ez mégis szokatlan látványként hatott. Volt úgy is, hogy egyedül ballagtam a Szent Mihály-temetőből a belváros felé, mikor a Szent Mihály utcában a mienkhez hasonló „hullaszállító kocsit”-val találkoztam. Kétkerekű kordé volt az is. Lepedőbe burkolt hulla feküdt rajt. A kordé rúdjánál halálsápadt arcú magyar katona, hátul civil ruhába öltözött, 50—60 év körüli férfi erőlködött, hogy a kordét feljuttassák a dombra, illetőleg a temetőbe. Senki sem járt az utcán. Mind a két férfi, de különösen a katona, világfájdalmas arccal nézett rám. Mindjárt láttam, hogy segítségre volna szükségük, csak éppen szólni nem mernek. A civil férfi mellé álltam, és teljes erőmből megnyomtam a kordét. Hálásan fogadták váratlan segítségemet. Útközben megtudtam, hogy a civil orvos a Zrínyi-intézet kórházában, a katona pedig tifuszos beteg, akkor is 39—40 fokos lázzal, és hogy a halott is tifuszban halt meg. Szegény katona, — gondoltam — holnap talán az ő lepedőbe csavart holttestét fektetik a kordéra, és viszik a Szent Mihály-temetőbe...

Minden halottat hullaszállító eszköz híján, a nagyobb távolság miatt és egyéb okokból nem vittünk a Lakits-temetőbe, hanem sokat a helyszínen temettünk el. Szántóföldek, középületek, magánházak udvarai és kertjei, ligetek és parkok váltak így ideiglenes temetőkké. Ma talán kevésbé érdekes, de az utókor számára esetleg érdemes felsorolni a temetőn kívüli egyéni és tömeges temetkezések helyeit, valamint a soproni temetők tömegsírijainak a számát, hogy így egységesítve lássuk, mit jelentett a második világháború Sopronnak csupán a meghaltak nagy mennyisége szempontjából. Mivel a temetéseknél nem volt különbség természetes és nem természetes halállal meghaltak közt, a temetőkön kívül eltemetettek, valamint a temetőkben ástott tömegsírokban eltemetettek közt szerepelnek a természetes halállal meghaltak is.

I. A temetőkön kívüli temetkezési helyek:

- A Széchenyi téri parkban:* 2 tömegsír összesen 87 halottal,
1 külön sír a Széchenyi-szobor mellett 1 halottal.
A Zrínyi-intézet udvarán: 3 tömegsír összesen 20 halottal,
3 külön sír, mindegyik egy halottal.

HIVATALOS KÖZLÖNY

SOPRON
1945. MÁRCIUS 26.

22. SZÁM

hogy abban az esetben, ha a tárgylapon személyesen vagy meghatalmazott által meg nem jelennek, a részére a gyámhatóság által kinevezett gondnokkal fogom a tárgyalást megtartani, és hogy perreutalás esetében is, amennyiben képviselőtől nem gondoskodik, a gyámhatóság által kinevezett gondnok által fog képviseltem. Muraszombat, 1945. évi március hó 3. napján. dr. Pinter Miklós s. k., kir. közjegyző.

Idézés. KJ. 519/1944 sz. Néhai öz. Rogán Józsefné szül. Basa Anna volt vidorlaki lakos hagyatékának tárgyalására a határnapot 1945. évi június hó 9. napjának délelőtti 9 órájára Muraszombatba hivatalos helyiségembe (Templom utca 2.) kiúzó és erre Rogán Veronika, Adél és Antal ismeretlen helyen tartózkodó örökösökkel saza: megjegyzéssel idézem, hogy abban az esetben, ha a tárgylapon személyesen vagy meghatalmazott által meg nem jelennek, a részükre a gyámhatóság által kinevezett gondnok által fogom a tárgyalást megtartani és perreutalás esetén is, amennyiben képviselőtől nem gondoskodik, a gyámhatóság által kinevezett gondnok által fogja képviseltem. Muraszombat, 1945. március hó 1. napján. dr. Pinter Miklós s. k., kir. közjegyző. [5089]

Holtanyilvánítás. Pk. 6474/1943. szám. A soproni kir. járásbírósg Hospely Jánosné sz. Molnár Anna Fertőhomoki lakos részéről a 28.100/1919. és 30.000/1920. I. M. számú rendelet alapján előterjesztett végleg folytán az állítólag eltűnt Molnár Miklós fertőhomoki holtanyilvánítás iránt az eljárást megindította a az eltűnt részére ügygondnokul dr. H u s s á: György ügyvéd soproni lakost rendelje ki. Az eltűnt neve: Molnár Miklós, születési helye: Fertőhomok, születési ideje: 1891. október 13. születési neve: néhai Molnár András és néhai Miklós Mária, lakása: Fertőhomok, az eltűnt foglalkozása: földművelés, utolsó lakóhelye: Fertőhomok, ingatlan vagyon maradt Fertőhomok községben, bevonnásának időpontja: 1916. január 17-én, 1916. április 8-án a déli hadszíntéren került. Az a csapott, amelyben az ismert autók szerint erdőtilleg beszattották: volt cs. és kir. 76. gyalogezred, az a csapott, amelynél utóljára teljesített szolgálatot: ugyanaz, katonai rendfokozata: ővezetős. Az a hadtsemetény, amely közben nyoma veszett: 1917. október 21-én hősi halált halt a Vöröskereszt Egyet irítésébe szert. A kir. járásbírósg felhív mindenkit, hogy abban az esetben, ha az eltűnt életben lévő, tartózkodó helyéről, hallásának vagy eltűnésének körülményeiről vagy a holtanyilvánítás szempontjából fontos egyéb körülményekről, így különösen arról lenne tudomása, hogy az eltűnt a fent jelzett időn túl még életben volt, azt a hirdetménynek a bíróságnál történt kiüggesztéstől számított 60 nap alatt a bíróságnál jelentse be, mert ha a most megjelölt időpontig bejelentés nem érkezik, a bíróság az egyébként kiderített tények alapján a holtanyilvánítás vagy a halál tényének megállapítása kérdésében határozni. Sopron, 1943. évi február hó 23. napján, dr. Hanuy Jenő s. k., kir. íb. alelnök. A kiadmány hitelesül: Privatszkry, kezelő. [5106]

Okiratmegsemmités. 602/1945. Bankó Pál Nádas-ladányból Jessemejórtba menekült 1 db Csillag nevű 1933. évi Sárga Calling, kanca lováról és 1 db Sárga nevű 1933. évi sárga heréll lováról szőő marhalevele elvesztett. Megsemmittem. A magyórári járás főszolgabíja. [5087]

Okiratmegsemmités. 204/1945. Petro Géza szabadkai, jelenleg Kapavár, Felőmező-ut 2. házszámú lakos 1 db Bandi nevű, 7 éves, fekete színű heréll lováról kiállított marhalevelet ismeretlen körülmények között elvesztette. Megsemmittem. Csorna, 1945. január 20. di. Lakos István s. k., főszolgabíró. [5088]

Előfizetési felhívás!

Felkérjük előfizetőinket, akiknek előfizetése március hó 31-ével lejár, szíve kedjenek az előfizetési díj sürgős átutalásáról gondoskodni, hogy az legkésőbb április hó 10-ig birtokunkba jusson, mert ellenkező esetben a fent megjelölt időponttól a lap küldését minden külön értesítés nélkül megszüntetjük.

Hivatalos Közlöny kiadóhivatala.

Hivatalos hirdetések díja az első tíz szóért 46 ar. 1. minden további tíz vagy kevesebb szóért 30 ar. 1. mely előre fizetendő.

Magánhirdetések egyszeri közlés díja egy hasáb, 1 mm területet után 64 ar. 1.

Szerkesztőség: Sopron, Erzsébet-utca 11—15. sz.
Postafiók: 95. — Távbeszélő: 1273.

Kiadóhivatal: Sopron, Deák-tér 56. sz. — Postafiók: 95
Távbeszélő: 19.

A m. kir. postatakarékpénztári számla száma: 157.005.

A Hivatalos Közlöny előfizetési ára és feltételei

Közhatóságok számára az előfizetés legrövidebb időtartama íslev.

Féléves előfizetés ára 13⁵⁰ ar. P

Magánosok számára az előfizetés legrövidebb időtartama negyedév.

Negyedévi előfizetés ára 15⁵⁰ ar. P

Félévi 31⁵⁰ ar. P

Egyévi 62⁵⁰ ar. P

Egyes szám ára 8 oldal terjedelemlig 26 ar. P

„ „ „ további 8 oldalanként 26 ar. P

Az „Országos Törvénytar”-ra az előfizetés az egyes füzeteknek a m. kir. belügyminisztérium által megállapított ára alapján történik. Az elszámolásra küldendő összeg egy évre 26⁵⁰ ar. pengő.

Feladó kiadó:

A m. kir. állami nyomda igazgatósága.

Nyári Elemér
miniszteri tanácsos, igazgató.

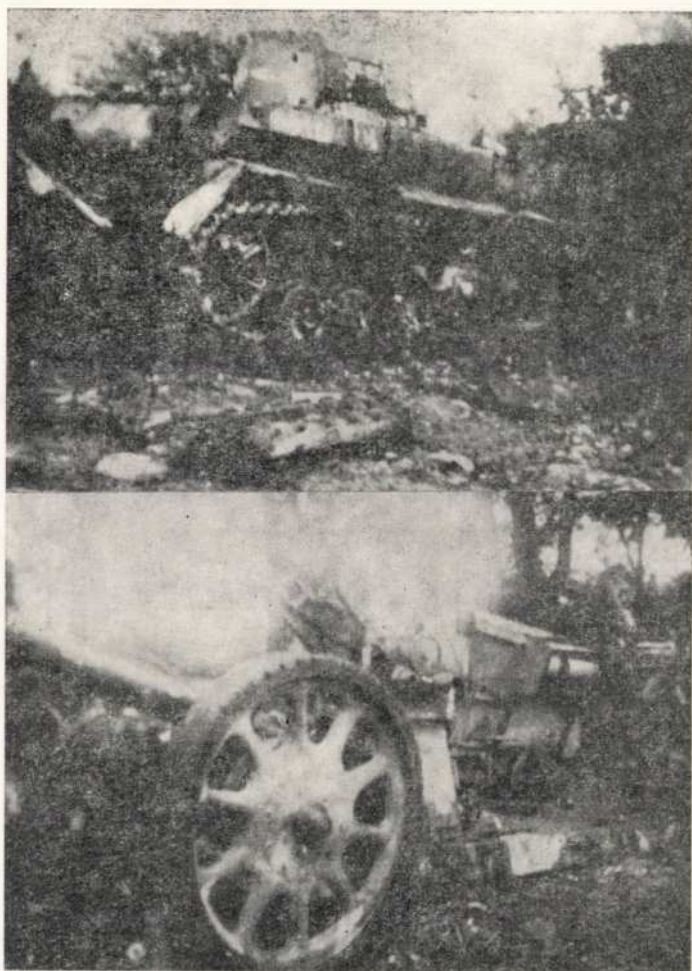
Röttig-Romwalter-Nyomda Rt. nyomás, Sopron. — Nyomdárért felelős: Linka József.

- A *Kaszinó udvarán*: 2 tömegsír összesen 10 halottal,
4 külön sír, mindegyik egy halottal.
- Az *Erzsébet-kórház kertjében*:
3 tömegsír 16 halottal,
X tömegsírok kb. 120 halottal, akiket csak az exhumáláskor fedeztek fel.
2 külön sír 1—1 halottal.
- A *Zárányi utca 10. sz. ház udvarán*: 1 tömegsírban összesen 12 halott.
- A *Polgárotthon kertjében*: részben tömegsírban, részben külön sírokban összesen 8 halott.
- Az *Isteni Megváltó Leányai Szt. József Intézete kertjében*: részben tömegsírokban, részben külön sírokban összesen 41 halott, akik közül 20-an a Vörös Hadsereg katonái.
- A *Steiner-téglagyár udvarán*: 1 tömegsírban összesen 13 halott (Munkaszolgálatos, ill. deportált zsidók.)
- A *Lenck-téglagyár udvarán*: 2 tömegsírban 43 halott (Munkaszolgálatos, illetőleg deportált zsidók.)
- A *Kisuszoda mellett*: részben tömegsírban, részben külön sírokban összesen 12 halott.
- A *tűzoltók mögötti „Lakits-temetőben”*: 11 tömegsírban összesen 134 halott, 35 külön sírban 1—1, illetőleg 2—2 és 5, összesen tehát 41 halott.
- A *Ránis-dűlőben*: tömegsírban 26 halott.
- Sopronkőhidán*: tömegsírban kb. 20 halott.
- Sopronbánfalván*: 2 tömegsírban 163 halott (zsidó deportáltak, illetőleg munkaszolgálatosok.)

Nem tömegsírokban a temetőkön kívül még:

Magyar u. 19., 20., 22. sz. házak udvarán, ill. kertjében	4 halott
GYSEV állomása körül	3 halott
Borsmonostori utcában	1 halott
Felsőbüki utcában (bombatölcsér szélén)	1 halott
Kőfaragó téri parkban	4 halott
Rákóczi u. 39. ház udvarán	2 halott
Lehár u. 7. sz. ház kertjében	1 halott
Templom utcában (evang. templom mellett)	1 halott
Templom u. 8. sz. ház kertjében	1 halott
Templom u. 20. sz. ház kertjében	2 halott
Bécsi u. 15. sz. ház kertjében	1 halott
Bécsi u. 97. sz. ház kertjében	3 halott
Újteleki u. 6. sz. ház kertjében	2 halott
Bécsi u. 14. sz. ház kertjében	1 halott
Bécsi utcai ligetben (Szt. Lénárd szobornál)	1 halott
A fogház előtti szántó föld végében	2 halott
Ókuruckörúton (?) ház udvarán	1 halott
Uszoda u. 2. sz. a.	1 halott
Uszoda u. ? sz. ház kertjében	3 halott
Bercsényi u. 18. sz. ház kertjében	1 halott
Ötvös u. 7. sz. alatt	1 halott
Ipariskola udvarán	3 halott
A Jezsuita-kertben	1 halott

Balfi u. 84. sz. alatt	3 halott
Polgári fiúiskola kertjében	1 halott
Rákóczi u. 33. sz. alatt	3 halott
Zsilip u. 6. sz. ház kertjében	1 halott
Lackner Kristóf u. (könyvtár mellett)	1 halott
A Festetich-major mellett (az Ikva partján)	3 halott
Zrínyi u. 16. sz. alatt	1 halott
Klebelsberg utcában (Sterbenz-ház mellett)	1 halott
Doborján u. 5. sz. ház kertjében	2 halott
Torna u. 1. sz. ház udvarán	1 halott
Lehár u. 5. sz. alatt	1 halott
Nándorfásor 15. sz. ház kertjében	1 halott

91. kép. Kilőtt német harckocsi és léghárító ágyú Sopronban a felszabadulás után (Németh Alajos gyűjteményéből)

Pulyai u. 3. sz. ház mellett (bombatölcsér szélén)	1 halott
Malomház u. 11. sz. ház előtt	1 halott
Harkai u. 11. sz. ház előtt	5 halott
Zárányi utca ? sz. ház udvarán	1 halott
Főiskolai menza előtt az udvaron	1 halott
Egyházi György kertész kertjében (fogház mellett)	1 halott
A Pozsonyi úton (szőlőben)	1 halott
A Csalánkertnél (Úton, homokbányában és szőlőben)	3 halott
A Hasenöhrl-téglagyár mellett	1 halott
A szappangyár mögött	1 halott
A Kőszegi u. 19. sz. őrház kertjében	2 halott
A Tómalomnál	1 halott
A Muck-kilátó felé vezető úton	1 halott
A sintérház előtt	1 halott
A Kis Mélyúton (Új Szt Mihály temető alatt)	1 halott
A tanári üdülőnél	1 halott
A Hubertus közelében	1 halott
A Dudlesz-erdőben (Hubertus felé)	2 halott
A Ránis-dűlőben	7 halott
A Kecsepataknál	1 halott
A Weiss Manfréd-gyár előtt	2 halott
A kaptafagyár előtt	3 halott
A Déli vasúti sínek mentén	11 halott
A Steiner téglagyárnál	1 halott
A Pihenőkeresztnél	1 halott
Az Ágfalvi úton	1 halott
A Kópházi úton	1 halott
A Sotex-gyár közelében	1 halott
A Rákosi úton	3 halott
A Fapiacon	4 halott
A Julianeum kertjében	1 halott
A Schmauzer-vendéglő előtt (bombatölcsér)	1 halott. Szovjet katona
A Kisvárkerületen	4 halott. Szovjet katona
A Széchenyi téren (parkban, domonkosok előtt)	4 halott. Szovjet katona
A Szent Imre-kollégium előtt (parkban)	2 halott. Szovjet katona
A Deák téren (parkban, GYSEV palota előtt)	1 halott. Szovjet katona
A huszárlaktanya előtt	1 halott. Szovjet katona
Az Eszterházi fatelepen	2 halott

II. A temetőkben ázott tömegsírok:

A régi Szt. Mihály-temetőben eltemetett 90 hōsi halott egy része kettesével fekszik.

A régi Szt. Mihály-temetőben tömegsírokban helyezték el az 1944. dec. 6-i bombázás több áldozatát, valamint a Zrínyi-intézetben 1945-ben tifuszban elhunytak egy részét (összesen 14. két tömegsírban) és 5 tömegsírban valószínűen a 18-as laktanyában meghalt hadifoglyokat (összesen 33-at), akik temetési helye ismeretlen (V—VI. sor).

Az új Szent Mihály-temetőben 2 tömegsírban (az I. sz.-ban az 1945. márc. 4-i bombázás áldozatainak egy része, a márc. 18-i ukrán, illetőleg kozák áldozatok egy része; a II. sz.-ban vegyesen: katolikusok, zsidók és másvallásúak, bombasérültek, tífuszban, stb. és természetes halállal meghaltak. Ez utóbbiak összesen 57-en).

Az evangélikus temetőben (új temető); 2 tömegsírban összesen 11 halott (I. sz. tömegsírban 4, a II. sz.-ban 7 halott.)

92. kép. Fel nem robbant bomba és lövedékek a felszabadulás után (Németh Alajos gyűjteményéből)

A Zsidó temetőben (ortodox-temető): 7 tömegsírban (deportáltak, illetőleg munkaszolgálatosok, akiket a németek temettek). Csupán 44 halottnak az adatai ismeretesek, akik a 7 tömegsír valamelyikében fekszenek. Rajtuk kívül bizonyára sok más, ismeretlen nevű zsidót juttatott e tömegsírokba a nemzetiszocialista faji gyűlölet.

A sopronbánfalvi Hősök temetőjében: 16 tömegsírban 362 magyar hősi halott (az 1944. nov. 1-i ágfalvi, az 1944. dec. 6-i soproni, az 1945. márc. 4-i soproni bombázás áldozatai, harctéri sebesültek, tífuszosok stb.).

A sopronbánfalvi Hősök temetőjében: 31 tömegsírban 412 német (néhány magyar, valamint kozák, illetőleg ukrán) halott.

A háborús tömegsírok közt említem meg a városunkban meghalt szovjet katonák temetőben ásott sírjait is, amelyek ugyan nem tömegsírok, de a nagy számú halottnál fogva, akiket rövid idő alatt magukba fogadtak, nyugodtan sorolha-

tók a tömegsírok közé. E sírok a régi Szt. Jakab kápolna körül, valamint az új Szt. Mihály temető nyugati, északi és keleti (de főleg nyugati) fala mentén húzódtak. Számuk kb. 400 volt. Több sírba kettesével temették a szovjet katonákat, így kb. 500 lehet a soproni temetőkben nyugvó szovjet katonák száma. Később az új temetőben, majd azután a régi temetőben is emlékműveket állítottak tiszteletükre (az új temetőben a temetői nagy fészület közelében és a ravatalozó nyugati oldalán, a régi temetőben pedig a Szt. Jakab-kápolna északi oldalán. A halottak egy részét kiemelték eredeti helyükről és az emlékművek körül temették el őket újra, fejfájukon személyi adataikkal). [..]

Az új Szt. Mihály-temető II. sz. tömegsírja idővel annyira megtelt, hogy a halottakra éppen csak valami kevés földet szórtak. Nem a hivatalos „hullaeltakarító osztag”-ról van szó, hanem azokról, akik a Zrínyi intézetből szállították fel a halottakat tudunkon kívül. A lepedőből egyszerűen kiborították a holttestet a többi hulla fölé, kevés földet szórtak rá, aztán tovább álltak. Zsidókat és másvallásúakat is oda temettek, nemcsak akkor, mikor még nem volt veszélytelen az utcán járni, ami érthetővé tenné, hogy pl. nem a legtávolabbi zsidótemetőt, hanem a közelebbi katolikus temetőt részesítették előnyben, hanem később is, amikor már aránylag nyugodtabban járhatott-kelhetett a közönség. Igaz, hogy voltak olyan esetek is, mikor meg katolikus halottakat temettek a zsidótemetőbe, ha ti. a zsidó temetőbe szállítandó halottak közt keresztény is akadt. Hogy ne kerüljön külön fáradságba, azaz hogy ne kelljen két temetőbe vinni a kocsin vegyesen szállított zsidó és keresztény halottakat, egyszerűen ott hagyták őket valláskülönbség nélkül. Nem egyszer magam tettem be a halottakat, ahogy a sírok közt jártam s láttam, hogy a II. sz. tömegsírban félig vagy még úgy sem elföldelve, meztelenül feküdtek. Hol a fej, hol a végtagok látszottak ki a vékony földréteg alól, ami nemcsak sértette a jóérzést, a halottak iránti kegyeletet, hanem egyúttal veszedelmes is volt egészségügyi szempontból, mert a melegebb idő beálltával a legyek száza lakmározta a hullákon. Félni kellett, hogy az amúgyis súlyos tífuszjárvány még inkább elharapózik. Elég baj volt az is, hogy a döglött állatok, főleg lovak elföldelése a városban és környékén igen lassú tempóban haladt. Mivel egész nap a várost és környékét jártuk akkor a hullák felkutatása és elszállítása, illetőleg elföldelése végett, nálunk jobban talán senki sem látta, mennyire komoly bajok voltak ezek. [..]

Ismételen jártam a városházán, hogy felkeltsem a hatóságok figyelmét az említett dolgokra, de az intézkedések csak nehezen láttak napvilágot, vagy ha intézkedtek is, talán nem voltak, akik végrehajtsák. Sok minden érthető volt akkor. [..] Hosszú idő múlt el addig, mikor végre megszervezték a város megszabadítását a szeméthalmazoktól. Főleg városházi tisztviselők, de más „robotmunkások” is, lapátolták a felgyülemlt szemetet és igavonó állatok híján maguk húzták-tolták a megrakott szekereket a városi szemétködör felé (Pozsonyi út). A város határában szanaszét heverő döglött lovak és más állatok eltakarítására is külön „hullaeltakarító osztag” alakult, melynek sok helyen már csak a dög csontvázát kellett elásnia. A bőrt, húst és belsőrészeket eltüntették a férgek...

Gyalulatlan, festett koporsó feküdt a „Lakits-temető” bejáratánál. Sokszor azon ülve várakoztam, míg embereink a város falain belül lévő és bejelentett halottakért mentek. Néha kenyeret rágsáltam, a már említett „hadikenyeret”, melyet nyugalmasabb időkben az állatokkal szoktak etetni. De jól esett, mert nem volt más. Jól esett akkor is, ha pár lépéssel odébb meztelenre vetköztetett, csonttá aszott, tífuszban meghalt, tetükkel elborított zsidók holttesteit várták

10 7339

Центральный штаб
 ВВС РККА
 МАШИННЫЙ ПОЯС
 С. ПЕТРОВ
 5. Отдел
 16.14

Содержание
 1. Описание местности (с. Родново)
 2. Описание местности (с. Родново)
 3. Описание местности (с. Родново)

ИЗВЕЩЕНИЕ

Прому известить гр. **Сурго Устимов**
 о том, что он проживает в с. Родново, что он является сыном Роднова, ввиду военной присяги, провизия которой
 в случае ТМО, по п.б. 31. **Магистр в. Магистр**
 17.10.45

Сурго Устимов
 17.10.45

1. Уровневое обследование в с. Родново
 2. Уровневое обследование в с. Родново
 3. Уровневое обследование в с. Родново
 4. Уровневое обследование в с. Родново
 5. Уровневое обследование в с. Родново
 6. Уровневое обследование в с. Родново
 7. Уровневое обследование в с. Родново
 8. Уровневое обследование в с. Родново
 9. Уровневое обследование в с. Родново
 10. Уровневое обследование в с. Родново

Сурго Устимов
 17.10.45

93. kép. Hivatalos értesítés Pjotr Usztinovics Szuhojnak, a Vörös Hadsereg tisztjének hősi haláláról. Sopronban halt meg 1945. március 31-én (Hiller István gyűjteményéből)

tűző napon vagy szakadó esőben, míg visszatért embereink segítségével valamelyik tömegsírban adtunk nekik lakást. Meg kellett várni, míg a bejelentett halottak megérkeztek, hogy régiek és újak együtt kerüljenek a föld alá.

Többször magam is kezembe vettem az ásót, hogy fáradt vagy kényelmes embereink segítségére legyek. Mikor a halottakat már mind elhelyeztük egymás mellett és egymás felett (az ismeretlen vagy talált halottak személyi adatait igazoló, vagy azok megállapításánál esetleg fontos szerepet játszó iratokat és egyéb tárgyakat Lakits minden esetben magához vette), akkor — még be-temetés előtt — rövid temetési szertartást végeztem. Ez a kezdet kezdetén csupán egy Miatyánkból állt, majd később, amikor már stólám és karingem volt, sőt szenteltvizem is a szokásos, de megrövidített temetési szertartást végeztem el. Megható volt embereink komolysága a szertartás alatt. Levett kalappal, ásójukra támaszkodva velem együtt mondták az imákat katolikusokért, protestánsokért, zsidókért és ismeretlen vallásúakért. Lakits, aki régi szociáldemokrata volt, különösen buzgón és lelkiismeretesen kapcsolódott a szertartásokba és embereinktől is elvárta a komolyságot. Ha meggondoljuk, hogy hónapokon át nap mint nap végezték ugyanazt a feladatukat, ez nem volt magától értetődő dolog.

Amint nyugodtabb idők következtek, nem szívesen temettem másvallásúakat, mert félt volt, hogy illetékesek hatáskörömön való túllépésként magyarázzák azt, de legtöbbször nem tehettem másként, mert a hozzátartozók kifejezett kívánsága volt, hogy én temessem el halottjukat. Igaz, hogy az orsolya-kórház református katonalelkésze kivételével nem is volt tudomásom arról, hogy a helybeli lelkészek temettek volna abban az időben. Ez megnyugtatómra szolgált.

Idővel klórmészt kaptunk, mellyel a halottakat behintettük, hogy a legyek ne lakmározzanak rajtuk, amíg újabb halottak érkezéséig temetetlenül hevertek a sírban.

Egy gyászruhába öltözött édesanya zokogva szórta felénk átkait, mert nem engedték közel a sírhoz, melyben eltorzult, kitűtéssel tífuszban meghalt, meztelenre vetkőztetett, klórmésszel behintett lánya feküdt hatodmagával. Édesanyjai szeretete sohasem fogja megbocsátani ellenkezésünket, pedig mi csak kímélni akartuk attól, hogy a halál szörnyű, de igazi arcával szembenézzen.

A halottakról most is — amennyire lehetett — pontos listát vezettem. A listát Lakitssal együtt állítottuk össze, illetőleg időnkint egyeztetettük a nála és nálam lévő adatokat. Én azután betűrendben dolgoztam fel az egészet, hogy könnyebben megtalálhassuk az egyre gyakrabban keresett áldozatokat. Amikor már valamilyen jármű segítségével ide utazhattak a hozzátartozók, az ország minden részéből, sőt külföldről (Németországból, Ausztriából, stb.) is felkerestek bennünket személyesen vagy levélben eltűnt halottak érdekében. Mindig örültem, ha a gyászoló hozzátartozók szolgálatára lehettem adataimmal, s nagyon fájt, ha hiába kellett átkutatnom — többször is — a „halottak listáját”. Nem egy esetben váltak ismertekké „ismeretlen halottak”, amikor bizonyos általunk felkutatott és jelzett körülményekből a hozzátartozók szeretteikre ismertek; de sajnos sokkal több azoknak az „ismeretlenek”-nek a száma, akiknek kilétére sohasem derül fény.

Háromszori újsághirdetéssel kértem a lakosságot, hogy jelentsék be, ha tudomásuk van olyan halottakról, akiket tudunkon kívül temettek el, vagy akik még temetetlenül fekszenek valahol. Magam is sokat csatangoltam a városban és város körül, hogy tökéletesítsem a „háborús halottak” listáját. Sok

K I A D J A
A HADRÁKELT
VÖRÖS HADSEREG
POLITIKAI
OSZTÁLYA

A Vörös Hadsereg német és osztrák földön

A Szovjet Tudósító Iroda jelentéséből

1945. április 1.

Az I. UKRÁN hadseregrészről csapatai ismételt rohamok és kemény harcok után elfoglalták a GLAUBHAN börtönét és a környező helységeket az április 1-én elfoglalták GLOBAT városát és vérták az ODERA balpartján létezett német vésztábor megsemmisített gépjárműjeit.

A GLAUBART felől harcok során a hadseregrész csapatai több mint 1000 német katonát megöltnek, fogtak el és megsemmisítettek 500 német fegyvert és egyéb hadianyagot és tiszteletdíjat.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 1-én elfoglalták TRENKA, NAGY-NAGYIMBÁRA, GLEJOPPT, KALAZDVI, SPINJA, ANZKONCI városokat és BEHATÁRKÁVA, UZKONCI börtönben létezett német vésztábor és a környező helységeket. A csapatok továbbra is támadásukat folytatják a környező helységeket. A csapatok továbbra is támadásukat folytatják a környező helységeket.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 1-én elfoglalták NOPYC városát, a Dóce irányában kiegészített vérték.

1945. április 2.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 2-án elfoglalták TOLPOL, UMAN városát és a környező helységeket. A csapatok továbbra is támadásukat folytatják a környező helységeket.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 2-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

Az I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 2-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 2-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 2-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 2-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 2-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 2-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 2-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 2-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 2-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 2-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 2-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 2-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 2-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

Helyre mozgatták 34 német harckocsit és rohamgépjárműt. Legtöbbszörösen az I. ukrán csapatok.

1945. április 3.

Április 3-án a I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

Április 3-án a I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

A I. UKRÁN hadseregrészről csapatai folytatva támadásukat, április 3-án, bolgár köztársasági területre, elfoglalták a magyar határig.

Az Ukrán és Bjelorusz Szovjetkőztársaságok részvétele a béke nemzetközi szervezetében

A legutóbbi időben a külföldi sajtó többször foglalkozott az Ukrán és Bjelorusz Szovjetkőztársaságok részvételével a béke nemzetközi szervezetében a béke nemzetközi szervezetében.

A Krim, Erzsébetváros, a szovjet kormány képviselői felvetették azt a kérdést, hogy az Ukrán és Bjelorusz Szovjetkőztársaságok, mint teljes jogú tagok vegyék részt a béke nemzetközi szervezetében.

Az április 1-i harcok során a hadseregrészről csapatai több mint 1000 német katonát megöltnek, fogtak el és megsemmisítettek 500 német fegyvert és egyéb hadianyagot és tiszteletdíjat.

Az április 1-i harcok során a hadseregrészről csapatai több mint 1000 német katonát megöltnek, fogtak el és megsemmisítettek 500 német fegyvert és egyéb hadianyagot és tiszteletdíjat.

Az április 1-i harcok során a hadseregrészről csapatai több mint 1000 német katonát megöltnek, fogtak el és megsemmisítettek 500 német fegyvert és egyéb hadianyagot és tiszteletdíjat.

94. kép. Az Uj Szó (1945. ápr. 4.) közli Sopron és környékének felszabadulását, Veres Lajos vezérére kisbabatását a börtönből és az Ideiglenes Kormány rendelkezésére bocsátását (Hiller István gyűjteményéből)

jelentés befutott, és én azonnal feljegyeztem az adatokat. Tudtam, hogy örökösödési, házassági és egyéb okokból fontos munkát végzek, de mindezek mellett elsősorban emberbaráti és még inkább keresztényi kötelességnek tartottam, hogy a kezeim közt lévő sok adattal embertársaimat szolgálhassam. A halottakról összeállított listába természetesen tévedések is csúszhattak be, ami egyáltalán nem meglepő azok előtt, akik az akkori zavaros körülményeket maguk is átélték. A Lakitstól, Bozítól és másoktól rendelkezésemre bocsátott adatokat (rendőrségi jegyzőkönyvek, a Frigyes-laktanya parancsnokságának feljegyzései, a „Soproni Állomásparancsnokság” temetési engedélyiratai, stb.), valamint a saját magamtól felkutatott adatokat a soproni anyakönyvi hivatal és levéltár adatai, valamint az izraelita hitközség adatai alapján iparkodtam kiegészíteni. Ez utóbbi adatokat nem részletezhettem, mivel az anyakönyvi hivatalban nem volt módomban a részleteket megtudni. Adataimat megküldtem a tábori püspökségnek és a helybeli Vöröskeresztnek is. Ezek, valamint a városi anyakönyvi hivatal sok érdeklődőt küldött hozzám, illetőleg ez utóbbi sok személy halálesetét igazoltatta velem.

Dr. Hám Tibor¹⁰² soproni főispánsága idején szigorúan megtiltották, hogy a temetőkön kívül tesszük el a halottakat. Mi a tilalomnak mindig eleget tettünk, amíg lehetséges volt. Mikor azonban ez lehetetlenné vált, megint csak visszatértünk a „Lakits-temetőbe”. Emiatt hatósági orvosaink, polgármesterünk s még néhány illetékes ember majdnem bajba kerültek. Kamenszky polgármesterrel Hám főispán elé járultunk, hogy eljárásunkat igazoljuk, de az hallani sem akart érveinkről. Azzal fenyegetőzött, hogy a polgármester, a tisztiorvosok és mások ellen, akiknek részük volt a tilalom megszegésében, fegyelmet indít. Én nem féltem. Ellenem nem indíthat fegyelmet – gondoltam – már pedig nem kis részem volt nekem is a törvényes temető elhagyásában. Az esetről jegyzőkönyvet vettek fel a városházán, de tudomásom szerint sohasem lett kellemetlen következménye. Hámnak és a város akkori vezetőinek egyéb gondjaik is voltak. (Csak zárójelben említem meg a fenti jegyzőkönyvvel kapcsolatban, hogy Papp Kálmán akkori városplébános és későbbi győri megyéspüspök évekig neheztelt rám a jegyzőkönyv egy állítólagos kitétele miatt, mely az ő plébániájára sértő lett volna. Én már nem emlékszem pontosan arra a bizonyos kitételekre, csak arra, hogy amit ott bediktáltam, az a valóságos helyzetet tükrözte akkor is, ha egyeseknek nem tetszett az igazság.)

A háború különben feldúlta a temetők halottasházait is. Különösen az evangélikus temetőről mondhatom ezt. Halottasházában mindent szétszórtak. A ravatalozó keresztje és egyéb kellékei a szénával, piszokkal telehintett padlón heverték. A ravatalozó körül összetiport, szeméttel borított sirhantok, lovak patáinak a nyomai jelezték, hogy az országról letért katonák hosszabb-rövidebb pihenőt tartottak ott. Az új katolikus temető halottasházának öltözőjében is földről szedtük fel az egyházi ruhákat és szereket.

A szőlőkön át hazafelé tartottunk, miután egyik homokbányában átlőtt szemű magyar katonát temettünk. Utunkba esett a zsidótemető. Ravatalozója telitalálatot kapott egyik légitámadás alkalmával. A ravatalozót és környékét különben katonai raktárnak használták azelőtt a németek. (Valószínűen azért vették olyan pontosan célba onnan felülről!) A légnyomás jóvoltából vadonatúj katonaruhák, csizmák, csajkák és egyéb felszerelések, illetőleg felszerelési tár-

¹⁰² Hám Tibor kispárti politikusról van szó, aki a Nagy Ferenc féle összeesküvésben való részvétele miatt külföldre menekült.

gyak heverték szanaszét. A légvédelmi ágyúba való lövedékeket és egyéb löszereket a légnymás nem mozdította el helyükről. Eresz alatt, egymás felett sorakozott száz és száz belőlük. [...]

Vasárnap délután volt. Az orsolyák Széchenyi téri leánygimnáziumának dísztermében litániát tartottam. (Ott tartottuk vásár- és ünnepnapokon, valamint hétköznapokon is az istentiszteleteket a bennlakó és ittrekedt növendékek, valamint a kórházi betegek és ápolók részére.) Hazafelé menet a kaszinó előtt egy bekötött fejű, alacsony termetű orosz katona állta utamat és kézmozdulattal jelezte, hogy menjek be az épületbe. Próbáltam vele megértetni, hogy temetni kell menni. Ti. litánia után jelentették, hogy a fogház előtti árokban öszszelapított hullát találtak. Nem értette meg. Be kellett mennem vele az épületbe. [...] A földszinti nagy termen kellett átmennünk. Sok orosz tisztült az

Az Operaház díszelőadása a Vörös Hadsereg tiszteletére

Húsvét vasárnap az Operaház Aida-előadásán látta vendégül a Vörös Hadsereg tábornokait, tisztjeit és katonáit.

A vendégeket Csorba János, Budapest polgármestere üdvözölte. Beszédében emlékeztette Budapest népet, hogy évek óta most először érezheti az igazi feltámadás hangulatát. Tölmacsolta a hála érzéseit azok felé, akik az ideai húsvétot a feltámadás igazi ünnepévé avatták: a Vörös Hadsereg felé. Hangsúlyozta, hogy Budapest lakossága nem felelti sóha a Vörös Hadsereg emberfeletti küzdelméit, áldozatait, amellyel visszaadta a főváros szabadságát és megalapozta egy szabad ország szabad fővárosának életét, felemelkedését, jövődjét. Budapest közönsége nevében hálatelt szívvel mondott köszönetet a felszabadító sereg diadalmas narancsnokának, Malinovszki marsallnak.

Boldográ tesz az a tudat, — mondta Csorba polgármester — hogy ép az Operaházban mondhatunk köszönetet, mert ez jelképe annak, hogy a győzelmes Vörös Hadsereg harcai

nyoman mindenütt feltámad a kultúra és a muzsika melódiai váltják fel az ágyúk dörgését. A Vörös Hadsereg győzelmei nyoman felragyog a tudomány, a művészet és a munka csillaga és a sokat szenvedett emberiségre egy hosszú, boldog béke korzaka következik.

Köszönetet mondott az orosz népnek hősi áldozatvállalásáért, amely lehetővé tette a Vörös Hadsereg csodálatos győzelmeit és szétzúvva a fasiszta Németországot, lerakta egy új Európa fejlődésének alapjait.

Beszéde végén a dicső orosz népet, a győzelmes Vörös Hadsereget és Sztalin marsallt éltette.

*

Az előadás után a Városházán fogadás volt, melyen a Vörös Hadsereg tábornokai és tisztjei, valamint a magyar szellemi és társadalmi élet kiválósságai jelentek meg. Sopron felszabadulásának hírére melegen ünnepelték a nyugati felé feltartóztathatatlannul nyaradó Vörös Hadsereget.

95. kép. Az Operaházban Sopron felszabadulását is megünnepelték. (Uj Szó 1945. ápr. 4.) (Hiller István gyűjteményéből)

asztaloknál. Nők is, férfiak is. [...] Egy szimpatikus arcú fiatal tiszt hozzám lépett és tiszta németséggel, barátságos arccal kért, hogy legalább egy órát maradjak. A bekötött fejű már hívott is bennünket a szomszéd terembe. Sebesültek feküdtek ott, azokat kellett volna hordágyon átszállítani a szomszéd szobába. Alighogy az elsőt rendeltetési helyén a padlóra tettük, a hirtelen felpatant a nagy terem ajtaja. A szobában ülő tisztek felugráltak helyükről és mozdulatlan vigyázz-ba merevedtek. A belépő tiszt elég hangosan és haragosan mondott valamit a körülötte álló tiszteknek. Közben hol a bekötött fejűre nézett, hol rám. Annyit megértettem, hogy rólam van szó. Aztán sarkon fordult és bevágta maga után az ajtót, a bekötött fejű pedig oda jött hozzám és mosolyogva, tenyerére hajtva arcát, jelezte, hogy „pópa, menj aludni!” [...] Rohantam a temetésre. Még jókor érkeztem. Embereink éppen azon vitakoztak, hogy az árokban talált hullá ember-e vagy állat. Annyira össze volt lapítva.

Szerencsére a szétmálló hullaronccsal keveredett ruhafoszlányok kétségtelenül igazolták, hogy emberről van szó és nem állatról, sőt hogy valószínűen német SS-katonáról, akit valamiféle jármű lapított palacsintává.

A következőkben felsorolom a légitámadások áldozatait, akik 1945. március 27—április 1-e között vagy később haltak meg sebesülés vagy légnyomás következtében, továbbá azok neveit, akik elhagyott lövedékek áldozataiként vesztették életüket és végül a Sopron ellen 1945. ápr. 2—3-án éjjel intézett, kisebb méretű német légitámadás áldozatait.

A légitámadások és elhagyott lövedékek áldozatai:

1. Arnold Mihályné, sz. Preidl Zsófia, lakik Sopron, Uszoda u., meghalt márc. 29-én. Eltemetve a Kisuszoda mellett ápr. 8-án.
2. Áldozó Istvánné, özvegy, 63 éves, lakik Sopron, Alsólövér u. 14, megh. márc. 30-án. Eltemetve lakása kertjében, majd a tűzoltók mögötti szükségtemetőben külön sírban ápr. 25-én.
3. Agg Pál, lakik Sopron, Felsőbüki Nagy Pál u. 31. Egyik korábbi bombatámadás áldozata, de csak 1946. IV. 11-én találták meg a lakás romjai alatt.
4. Aszlányi Andor dr., szül. 1886-ban, hadbírószázados, megh. márc. 29-én. Koporsóban temetve az Isteni Megváltó Leányai Szt. József-intézet kertjében, majd az evang. temetőben.
5. Babos József, kovács, r. k., megh. márc. 28-án.
6. Babos Józsefné, r. k., 48 éves, megh. márc. 28-án.
7. Babos Rezső, tanuló, r. k., 14 éves, megh. márc. 28.
8. Bruckner Lipót, tanuló, ág. ev., 15 éves, megh. márc. 28.
9. Bognár Ferencné, szül. Kiss Ilona, r. k., 47 éves, megh. márc. 29-én.
10. özv. Balázs Lajosné, sz. Tóth Rozália, r. k., 78 éves, megh. márc. 29-én.
11. Bősze Sándor Mihály, cipészmeister, r. k., 46 éves, megh. márc. 29.
12. Bősze Sándor Mihályné, r. k., 45 éves, megh. márc. 29-én.
13. özv. Bősze Sándorné, r. k., 70 éves, megh., márc. 29-én.
14. Berta Gyuláné, szül. Horváth Terézia, r. k., 32 éves, megh. márc. 29.
15. Buczolicz István, üzleti szolga, r. k., 79 éves, megh. márc. 30.
16. Balogh János László, r. k., 3 éves, megh. márc. 28-án.
17. Balogh Istvánné (fenti kisfiú anyja) szül. Pietrzák Róza, r. k., 34 éves. A halál oka ismeretlen. A hullát a Győri u. 30. sz. alatt a Preissgyár mellett egy bunkerban találták ápr. 9-én, eltemetve a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben. (VI. tömegsír).
18. Baráth Béla cigányzenész, szül. 1898., megh. márc. 28-án az Orsolya tér bombázása alatt. Eltemetve ápr. 1-én a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (IV. sz. tömegsír), majd a Szt. Mihály-temetőben.
19. Birbaum Gottlieb, polgárotthoni ápoló, eltemetve a Polgárotthon¹⁰³ kertjében, ápr. 5-én. Exhumálás után az evang. temetőben.
20. Bencsik Gyula, r. k., 38 éves, szül. Sopron, lakik Sopron, Színház u. 27. Megh. ápr. 12-én (márc. 29-i légitámadás). Hozzá tartozói temették el faládjában a polgári fiúiskola kertjében.
21. Béres István, ref., 6 éves, megh. ápr. 25-én (márc. 28—30-i bombatámadás).
22. Béres Attila, ref., 6 éves, megh. ápr. 25-én a márc. 28—30-i légitámadás következtében.
23. Bajza Ferenc, honvéd, ref., 31 éves, meghalt július 4-én a márc. 28—30-i légitámadás következtében.
24. Buranics Károly, r. k., 69 éves, meghalt július 13-án a márc. 28—30-i légitámadás következtében.
25. Bakk Mihály honvéd, ref., szül. 1902, anyja Tóth Julianna, meghalt bombasérülés következtében márc. 27-én. Eltemetve a bánfalvi Hősök temetőjében (II. parcella, R-sor, 5. sz.)

(Folytatjuk)

¹⁰³ A mai Szociális Otthon a Balfi utcában.

**A Sopronhorpácsi Kutatóintézet története
(1930—1976)**

I. „BETA” Magyar Növénynevelő Üzem (1930—1950)

I. Sopronhorpácson 1930 őszén dr. Sedlmayr Kurt (1900—1965), akkor fiatal mezőgazdasági szakember, a csornai premontrei prépostság birtokát azzal a céllal vette bérbe, hogy ott a hazai viszonyoknak megfelelő cukorrépa fajtákat nemesítsen.

Sedlmayr Kurt a cukorrépa nemesítésével 1924-ben kezdett el foglalkozni Erich Tschermak von Seysenegg tanítványaként. A bécsi mezőgazdasági főiskola (Hochschule für Bodenkultur) elvégzése után több nyugat-európai országban, valamint az Egyesült Államokban és Kanadában tanulmányozta a növénynevelést. Visszatérve, a Patzenhofer Konrád és Rudolf vezetése alatt álló Nagycenki Cukorgyárak Rt. büki gazdaságának Meggyes-pusztai növénynevelő üzemét szervezte meg és vezette egy ideig. Innen jött át Sopronhorpácsra, hogy mint önálló nemesítő megvalósíthassa elképzeléseit.

Tervének megvalósításáról egyes szakemberek le akarták beszélni, mivel azt teljesen reménytelennek tartották. Abban az időben hazánkban német, lengyel és cseh cukorrépa magot vetettek, és a külföldi tőkeerős cégek nem nézték jó szemmel az ilyen irányú munkát. Sedlmayr Kurt azonban nem hagyta magát eredeti elgondolásától eltántorítani és elindult a cukorrépa-nemesítés nehéz útján. Az indulásnál mögötte állt édesapja, aki a bécsi Hochschule für Bodenkultur professzora és a Nagycenki Cukorgyárak Rt. gazdasági tanácsadója volt.

A növénynevelő telep neve 1931-ben: Lédeci Bér gazdaság, u. p. Sopronhorpács. A telep első jelentései, a mérlegek és a terméseredmények hűen tükrözik a gazdaság kezdeti nehézségeit.

A bérelt gazdaság területe:

Szántó	268,— kat. hold
Kert	1,25 kat. hold
Legelő	1,— kat. hold
Egyéb	9,— kat. hold
Összesen:	<u>279,25 kat. hold</u>

(Ez a terület 1950-re — több kisebb földterület átvételével — 306 kat. holdra növekedett.) A bérleti díj évente 6844 Pengőt tett ki, amihez még 3200 P adó és 1600,— P különféle biztosítási díj járult. Az 1931. évben a termésátlagok nagyon alacsonyak voltak. Őszi búzából kat. holdanként 6,35 q, rozsból 4,88 q, burgonyából 30 q, cukorrépából 159 q, cukorrépa magból 12,70 q termést takarítottak be. Feltűnő, hogy a cukorrépa és a cukorrépa mag adta a legjobb termést.

A növénytermesztés és növénynevelés mellett állattenyésztéssel is foglalkoztak. A tehenészetben a tenyésztés magas fokon indult, svájci bikával, de a tej árának ingadozása és általában alacsony volta miatt hamarosan csökkenték az állományt. Egy liter tej előállításához 8 fillérbe került és 7 fillérért vagy még olcsóbban értékesítették. A sertésállomány — 13 koca és szaporulata — adta a legnagyobb bevételt, 9200 Pengőt. A sertéspestis azonban nagy károkat okozott, ami nagy mértékben rontotta a kezdő gazdaság mérlegét.

A legnagyobb nehézségeket a mezőgazdaság válsága, az általános gazdasági válság okozta. A főterményként termesztett cukorrépa mának a jelentősége azonban egyre fokozódott, mert külföldön a termékek sok helyen gyengék voltak, és ezért a kereslet növekedett, ami a gazdaság megerősödésére nagyon pozitívan hatott.

1935-ben a nemesítési feladatok erősen megnövekedtek. Sedlmayr ekkor a nemesítői munka vezetőjéül Csitkovics Antalt nevezte ki, aki ezt a munkát 1968-ig, korán bekövetkezett haláláig végezte. Erről a fellendülésről Sedlmayr így emlékezik meg: „Schneller als erwartet und durch äussere Umstände stimuliert, ist die Zuckerrübenzüchtung in Schwung gekommen.” (A vártnál korábban és külső körülmények hatására a cukorrépa-nemesítés fellendült.). Édesapjának írt jelentéseit mindig németül fogalmazta.

A telep hivatalos neve 1935-től Dr. Sedlmayr Kurt „BETA” Magyar Cukorrépanemesítő Állomása, a M. Kir. Növény-nemesítő Intézet ellenőrzése alatt. LÉDEC, u. p. Sopronhorpács. Néhány év múlva „cukorrépanemesítő” helyett „növény-nemesítő” és az „állomás” helyett „üzem” került a címbe. (Bár Sopronhorpács és Lédec 1933-ban egyesült, a *Lédec* név sokáig fennmaradt, még ma is gyakran használják.)

A növény-nemesítő állomás szerződést kötött a közeli nagyobb gazdaságokkal és helybeli, valamint egyre több környékbeli kiscgazdával. Az első cukorrépa fajtajelöltek szaporítását is megkezdték, a BETA „A” és BETA „B” fajtajelölteket Vassurányban, a BETA „C”-t pedig Sopronhorpácson. Három helyen fajtakísérleteket állítottak be: Sopronhorpácson, Vassurányban és az Arad melletti Cenadon. A már említett fajtaváltozatokat HETEROSA és ANTICEROSPORA elnevezésűekkel bővítették. Az elsőt két beltenyésztett törzsből állították elő, az utóbbinak a cerkospórával szembeni kiváló ellenállósága adta a nevet, melyből később új fajta elismerésére került sor.

Az ekkor használt nemesítési módszerre vonatkozóan Sedlmayr akkoriban így nyilatkozott: „Az összes fajtánál — a „H” különleges előállítása kivételével — a tömegkiválasztás, a családtenyésztés és egyedkiválasztás, az utódok szigorú bírálatával összekötve biztosítják a nemesítési munkák gyors és biztos haladását.”

A fellendülés idején Sedlmayr Kurt aggódva vette tudomásul Grábner Emilnek, a Növény-nemesítő Intézet igazgatójának nyugalomba vonulását, mert tőle várta az első fajta elismerésének támogatását. Leveléből idézünk: „Előrelátható, hogy a kereskedelem, ha észreveszi, hogy betörtem látszólag bevehetetlen állásukba, minden eszközzel meg fog támadni. Erre előre fel kell készülni és ezért szerettem volna, ha a fajtaelismerést legalább egy fajtánál meg lehetne valósítani.”

A megnagyobbodott munka a telepen belül is fejlesztést kívánt. A répa-vizsgálatok számát növelni kellett, ezért elsősorban a répalaboratóriumot fejlesztették, hogy 12 órás műszakban legalább 600 vizsgálatot végezhesenek el.

1936-ban a BETA C-242 és a BETA Y-19 állami elismerést kapott. A BETA-üzemben előállított cukorrépa fajták egyre több sikert arattak a termelő gazdaságokban. Az összehasonlító kísérletekben az akkori legjobb külföldi fajtákkal szemben jól megállták a helyüket, sőt répa- és cukortermésük egyaránt nagyobb volt.

A telep vezetősége az első sikert rugalmasan kihasználva nagy lendülettel végezte az új fajta szaporítását úgy, hogy egy év múlva már 10 vagon BETA-cukorrépa mának termést vártak. A nagybani termesztés még csak növelte a ma-

gyar fajták sikerét. Az üzem munkájának hatására az elitmag behozatalát korlátozták. A földművelésügyi kormányzat 1500 kg-ban szabta meg a behozható mennyiséget. Ebben az időben a következő külföldi cégek küldtek Magyarországra elitmagot szaporításra: Buszczyński, Janasz, Sandomiersko, Rabbethge und Giesecke (Kleinwanzleben), Dippe, Schreiber, Kuhn és még több kisebb üzem. Nemcsak a behozatal csökkent, hanem megkezdődött a magyar cukorrépa fajták vetőmagjának exportja is. A cukorrépa-nemesítés mellett folyt az őszi búza, őszi árpa, őszi zab, len és pannonbüköny sikeres nemesítése is.

2. Az 1937. évben a Csornai Prépostság és Dr. Sedlmayr Kurt 1950-ig meghosszabbították a bérleti szerződést, ebben a bérelő kikötötte az elővásárlás jogát. A második világháború kitörése különleges helyzetet teremtett a répamag

1. A kutatóintézet

termesztése és értékesítése terén. Csehország megszállása, Lengyelország lerohanása, majd a háború kiterjedése következtében a legfontosabb cukorrépa-mag-termesztő vidékeken a termés kiesett, a piacokon hiányzott a német, lengyel és cseh cukorrépa-mag, és így a cukorrépa-magot importáló államokban piaclehetőségek nyíltak. Az országban nőtt a cukorfogyasztás, ezért a cukorrépa-termesztő területek megnövekedtek. Az USA-ból is váratlanul nagyobb igény jelentkezett, ami erősen növelte az exportszükségletek kielégítését.

Az üzem felkészült a nagyobb kereslet kielégítésére, azonban a szaporítást csak lassan tudta a megfelelő mértékre fokozni. A nemesítés eredményeinek, a fajtáknak széleskörű elterjedése megkívánta a nemesítés fejlesztését, a műszerezettség fokozását és az addig használt módszerek hatékonyságának emelését. A nemesítés 100 000 szuperelit répából szelektálta ki azt az anyagot, amelyet tovább kell vinni.

Az üzem vezetője tanulmányozta a cukorrépa-nemesítés századeleji kudarcának okait, ezért igen nagy figyelmet fordított a nemesített cukorrépa minőségének és betegségekkel szembeni ellenállóságának javítására. Ennek a mun-

kának eredménye volt, hogy a cukorgyárak szívesen fogadták a hazai nemesítésű cukorrépa fajták vetőmagját.

A „Lédeci BETA” őszi árpa nemesítésének kezdetét Sedlmayr így írta le: „Az árpa pár kilogramm mennyiségben San Marco hercegné nagykomlói birtokáról (Csanád megye, Románia) került gazdaságomba. Az első években igen üszkösnek mutatkozott és így elsősorban ezt a hátrányos tulajdonságát igyekeztünk kiküszöbölni, a szalmáját még erősebbé tenni és a kiegyenlített törzseket, egyedkiválasztás útján, kikeresni. Nagyban igen jó termést adott az árpa és a környéken el is terjedt. Nagyobb mennyiséget a Csornai Prépostság és a Vassurányi Gazdaság szaporított, de az 1939–40. évben a Dunántúlon majdnem mindenütt teljesen kipusztult. — A nemesítést csak kicsiben folytattuk, 11 kat. hold őszi árpából megmaradt 180 tövet sikerült megmenteni és a kertben átültetve továbbszaporítani. Remélhető, hogy az így megmaradt mag télállósága lényegesen felülmúlja majd az eredeti fajtát.”

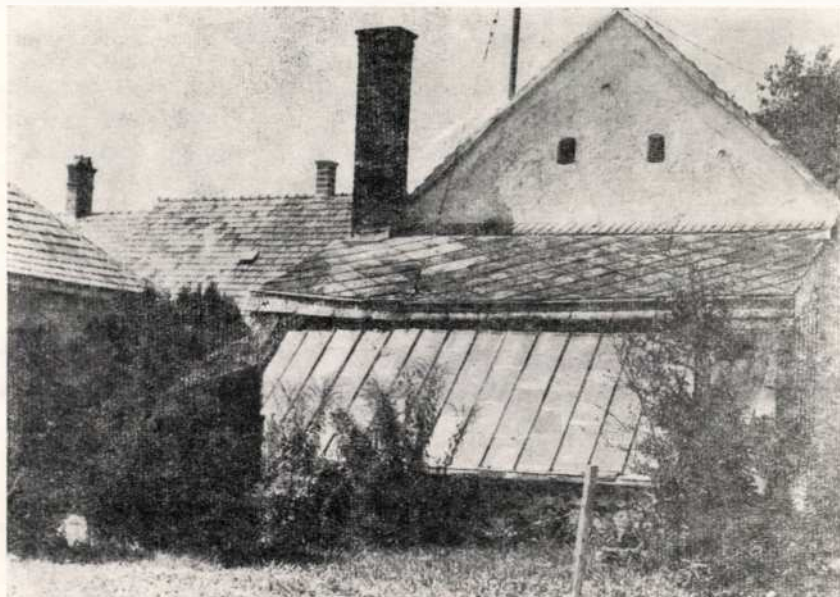
A nemesítő reménye megvalósult. Ebből az anyagból lett később a BETA 40 őszi árpa, amely 1943-ban állami elismerésben részesült és 1947-ben a növényfajták elismerésének legmagasabb fokát, a „törzskönyvezett fajta” minősítést is elnyerte. Több mint 25 évig versenytárs nélkül szerepelt a köztermesztésben. A fajta elnevezése onnan ered, hogy az 1940-es rendkívüli hideg tél következtében létrejött természetes szelekció által jutott a nemesítő az értékes alapanyaghoz.

A takarmányrépa-nemesítés 1939-ben kezdődött. A Rózsaszínű BETA takarmányrépa elismerésekor, 1944-ben, a fajta előállítója történeti áttekintést nyújtott a kiindulási anyagról: „... Tájfajta alig volt, mert a különböző kultúrfajtákból keletkezett kevert és elfajzott keveréket, amit gazdáinknál gyakran látunk, nem lehet annak nevezni, mert évről-évre és gyakran minden kisgazdánál más, aszerint, hogy milyen anyarépákat ültet ki maghozónak és milyen maghozók vannak virágzáskor a közelben. Annál inkább csodálkoztam, amikor itt Sopron megyében, Egyházásfalun és néhány szomszédos községben, ugyan eléggé kiegyenlítetlen, fehér, zöld és sárga egyedekkel tarkított, de mégis határozott típusú, minden kultúrfajtától elütő répát találtam, amely összehasonlító kísérleteinkben igen jól bevált és az én BETA répám kiinduló anyagává vált. A legidősebb gazdák sem emlékeznek arra, hogy mikor és hogyan került ez a répafajta Egyházásfalura és így sajnos ma már nem lehet megállapítani, hogy mennyire változott a fajta itteni termesztése alatt. ... A fenntartásban nagy érdeme van Major János és boldogult Major Simon kisgazdáknak, akik nagy buzgalommal és szeretettel minden évben kiválasztották a leg szebb répákat, maghozókat ... Az ösztönyszerű növénynemesítésnek olyan érdekes esete ez, amire Magyarországon alig van példa.” Majd pár év múlva: „Újabban úgy értesültem, hogy nem annyira Major János és Simon, hanem elsősorban Major István érdeme, hogy ez a fajta megmaradt. Ő még a múlt század végén egy piros cukorrépát egy zöldfejű „amerikai óriás” répával és később egy vérvörös karórépával keresztezett és ebből válogatta volna ki a mai fajta őseit. Akárhogy is van, érdekes esete ez az ösztönös népies növénynemesítésnek.”

A Rózsaszínű BETA takarmányrépát, melyet külföldön mint BETA Rosa-t ismernek, később felvették az állami törzskönyvbe. Mint a többi növénynél, úgy a takarmányrépánál is az új fajtaival együtt készült el a termesztési technológia, amit a gazdák kézhez kaptak és amit nagyon ügyesen kiegészítettek a

helyi adottságok és körülmények szerint. Ezt számos levél bizonyítja, amelyet a termelő gazdák az üzemnek írtak.

A második világháború közvetlenül még nem érintette országunkat, de már érezni lehetett bizonyos korlátozásokat. Megszűnt a USA-ba és Ausztriába induló exportlehetőség. A német cégek előjogokat élveztek több vonatkozásban, így az elit cukorrépa-mag behozatalában is. Újabb cukorrépa-nemesítési munkák kezdődtek (Petőházi Cukorgyár; Maragis). A cukorgyárak egy része még 1941-ben is ragaszkodott a kleinwanzlebeni Rabethge és Giesecke cég által forgalmazott vetőmaghoz. Mindezek a jelenségek óvatosságra készítették az üzem vezetőjét, aki a vetőmagszaporításokat csak mérsékelt ütemben folytatta.

2. Az első növényház

A felszabaduló kapacitást más növények nemesítésére fordította, főleg a lenre, pannonbükönyre és takarmányrépára. Fajtafenntartó nemesítést végzett a Sopron vidéki babokkal. Ezzel igyekezett az üzem anyagi biztonságát és jövedelmezőségét fokozni.

3. Az első évtized elteltével az üzem és vezetője szakmai tekintélyt vívott ki magának. A Kísérletügyi Közleményekben és a Köztelekben cikkek jelentek meg. Sokan fordultak hozzá szaktanácsért. A háborús korlátozások, az 1940. évi szokatlan csapadékos időjárás, majd az azt követő rendkívül szigorú tél okozta termés kiesések igen károsan befolyásolták az üzemben folyó munkát. De a kutató szellem egy pillanatra sem lanyhult. Keresték állandóan az újat. Új diploid és poliploid nemesítői vonalak és törzsek előállítására volt folyamatban. Ebbe a munkába bekapcsolódott dr. Györffy Barna is. A cerkospórafertőzés és -ellenállóképesség tanulmányozása a legfontosabb feladatok közé tartozott, és siker kísérte a cukorrépa felmagzása ellen végzett kutató munkát is.

1942-ben az első elismert magyar cukorrépa fajtát, a BETA C-242-t az állami fajtatörzskönyvbe felvették. A vetőmagvásárlók között ott találjuk 6 hazai cukorgyár mellett a győri szeszgyárat is. Az üzem 410 tonna cukorrépa-magot forgalmazott, Újabb növényeket is felvettek a nemesítő üzem programjába: burgonya, tavaszi bükköny, tavaszi takarmányborsó, őszi borsó (utóbbihoz hazai és romániai tájfajták adták a kiinduló anyagot). A háború a nemesítő üzemnek is nagy nehézségeket okozott. A harci események elzárták a legtöbb termelőtől az üzemet. A munkaerő nagy része bevonult katonának. Az itthonmaradottakat, szinte megszakítás nélkül, közmunkára, sáncolásra, fuvarozásra rendelték ki. A nehézségek ellenére sikerült a jó átlagokat adó kalászos, valamint cukorrépa- és cukorrépa-mag termést betakarítani, sőt a vetési munkákat is elvégezni.

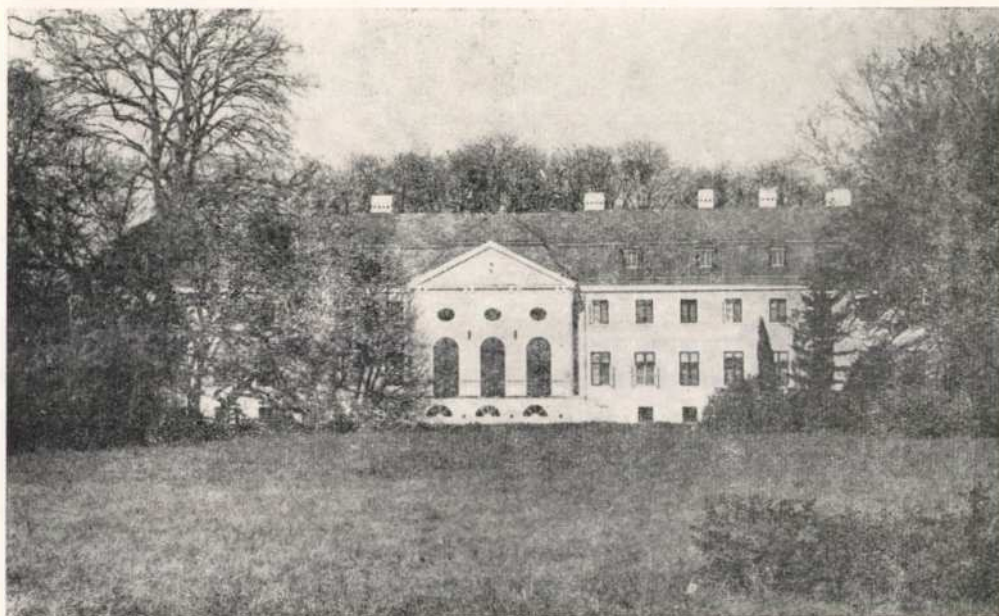
1945. március 30-án egynapos harc után bevonult Sopronhorpácsra a felszabadító szovjet hadsereg. A háborús események folytán az üzem súlyos károkat szenvedett, mind terményben, mind felszerelésben. A volt csornai prépostsági birtokot az állam vette át és a hozzátartozó élő és holt felszereléssel együtt bérbe adta dr. Sedlmayr Kurtnak. A bérlet lejártának idejét 1950-ben határozták meg. A ma már szinte elképzelhetetlen nehézségek ellenére az üzem termelői és kutatói munkája nem szakadt meg. Az itthonmaradottak és az egyenként hazatérők áldozatkész, kitartó munkája, valamint az itt állomásozó szovjet katonai alakulat megértése és támogatása átsegítette a BETA-üzemet létezésének legváltáságosabb időszakán. A nemesítési anyag nagyrésze, a törzskönyvek és feljegyzések megmaradtak, a nemesítés folytatódott. A különböző termelőknél a háborús viszontagságok között megmaradt mintegy 1600 q cukorrépa-mag, melyet eladtak több cukorgyárnak és ebből az eladásból származó jövedelem biztosította a háborús károk részbeni helyrehozását és az üzem további működését. A répa-mag-szaporítás folytatása erősen csökkent, főleg a birtokviszonyokban beállott változások miatt, de csakhamar újra fellendült. Anyagi nehézségek miatt az üzem szerződést kötött a Mauthner Ödön céggel: szöszbükköny, vöröshere, bíborhere, korcsHERE, fehérHERE, nyúlzapuka, baltacim és somkóró nemesítési munkáira. A Növénytermelési Hivatal megbízást adott Sedlmayr-nak a Bánkúton megsemmisült Bánkúti 1201 őszi búza fenntartására, melyhez a kiinduló anyagot a vas megyei Szeleste községben fellelt 10 q Bánkúti 1201 elitmag adta.

Ebben az évben gyenge termést lehetett betakarítani a nagy szárazság és a munkaerőhiány következtében előállt elgyomosodás miatt. Az üzemben nemesített növényfajták szaporítása és elterjesztése nagy ütemben haladt. Az elitmag-igény több vagonra emelkedett és egyre nagyobb volt iránta külföldről is az érdeklődés. A nemesítők ebben az időben a cukorrépa, takarmányrépa, őszi árpa, pannonbükköny, tavaszi bükköny, olajlen, somkóró, bab és burgonya nemesítését végzik. Új módszereket dolgoztak ki a nemesítés hatékonyságának növelésére.

1946-ban adnak először számot az üzem kutatói a növények colchicines kezeléséről, mint a nemesítés egyik új módszeréről, amelynek alkalmazása révén állították elő a későbbi évek átütő sikerű poliploid répaít. Ezt a módszert később több hazai és számos külföldi kutatóhely is átvette, és sikeresen alkalmazta. Az új fajták előállításával egyidejűleg kidolgozták a termesztési technológiát és azt a termelők rendelkezésére bocsátották.

A magrépa-területek 1949-ben országsszerte erősen megnövekedtek, a cukorrépánál megközelítették a 3000, takarmányrépánál az 1200 kat. holdat. Ezek

a területek nagyobb részét régi és új kigazdák tulajdonában voltak. A cukorrépa magtermelés fajtatisztaságának biztosítása tárgyában az FM. 8214/4/1949. VIII. 1. rendeletében szabályozta, hogy az üzem a nem szerződéses alapon kiültetett magtermő takarmányrépákat a termelővel, megfelelő kártalanítás ellenében, távolíttassa el. Kártalanításként az eltávolított magrépa várható magtermésének megfelelő mennyiségű takarmányrépamagot díjtalanul juttat a termelőnek. Jellemző a feladat nagyságára, hogy 80 q takarmányrépamagot kellett a rendelet végrehajtása során kártérítésként kiadni. Ezekben az években Ausztriába nagyobb mennyiségű cukorrépa- és takarmányrépa-elitmagot exportáltak. A gazdaságban több új termelési módszert vezettek be. Az állattenyésztési ágazatban hízekonysági vizsgálatot folytattak szarvasmarhánál és sertéseknél.

3. A kastély

1949-ben Viljamsz-féle kísérleti füves vetésforgót vezettek be. Megkezdték a mezővédő erdősávok telepítését. Az erdősávok mindegyikét más-más fafajokból állították össze és később megvizsgálták szélfogó hatásukat. A vizsgálatokat és méréseket a soproni Erdészeti Egyetem kutató csoportja végezte. Az erdősávokban 62 fa- és cserjeféleség található. Területük 28,2 kat. hold, hosszuk összesen 5,2 km.

Mint adalék említést érdemel, hogy a jelentések a 40-es évek végén a gazdaságnak juttatott Széchényi kastélyt mint „Sopronhorpácsi kastélymagtárt” említik, ahova mintegy 4000 q tisztítatlan cukorrépa-magot gyűjtöttek be. A műemlék kastélyban később, renoválás után, kultúrterem és lakások létesültek. A 22 kat. holdas régi park ugyancsak az üzem gondozásába került.

4. A történeti hűség kedvéért meg kell emlékezni arról, hogy az 1930-as évek végén kezdődött a Danubia cukorrépa-fajta nemesítése a Petőházi Cukor-

gyár nagycenki növénynemesítő telepén. A nemesítési munkálatokat Majláth László főintéző telepezető indította meg, Dr. Heinisch Ottokár professzor irányításával.

A nemesítői célkitűzés normál és bőtermő cukorrépa-fajta előállítására volt, kiindulási alapanyagul a Janasz répafajtát választották, melyből egyedkiválasztással kiemelték a legalkalmasabbnak mutatkozó répákat. Az egyedkiválasztást családtenyésztés követte nagyszámú kísérlettel.

A magyaróvári Állami Növénynemesítő Intézet két Danubia-fajtát ismert el és megkezdődött ezeknek szaporítása. Az 1945-ös háborús események alatt a nemesítő üzem tenyészanyagának nagyrésze elveszett, a megmaradt készlet túlnyomó részét pedig 6 vagon lőszer felrobbanása pusztította el. A megmaradt anyaggal a nemesítés és szaporítás újjászervezése és megindítása 1946-ban Balogh Jenő vezetésével kezdődött a Petőházi Cukorgyár belterületén, majd 1947-től 1949. január 1-ig a Röjtökmuzsaji Gazdaságból kihalított, e célra bérelt tenyészkertrben folytatódott. Az 1947. évben megindult a kereskedelmi mag szerződéses termelése is. A terméseredmény 1947-ben 300 q, 1948-ban 1400 q tisztított kereskedelmi mag volt. Cukorrépán kívül a sörárpa, szója és kender nemesítésével is foglalkoztak.

Az 1949. év elején az FM. beszüntette a röjtöki növénynemesítő üzemet s egyidejűleg a „BETA” üzemet bízta meg a Danubia cukorrépa-fajta fenntartásával és értékeinek kísérleti megállapításaival. Két saját és egy állami fajtakísérleti vizsgálat eredményeként megállapítást nyert, hogy a Danubia kat. holdankénti cukorhozama alacsonyabb, mint a kísérletekben lévő egyéb fajtáké, azért csak addig van létjogosultsága, ameddig nem tudják cukorgyáraink szükségletüket magyar répamaggal teljesen fedezni. Ezzel a Danubia cukorrépa-nemesítés további munkáit beszüntették. A röjtöki tenyészkertr átmenetileg a Győri Állami Gazdasághoz, később a Fertődi Kutató Intézethez került, majd a Sopronhorpácsi Kísérleti Gazdasághoz. 1959-ben az Országos Mezőgazdasági Fajtakísérleti Intézet kísérleti állomást létesített itt, mintegy 36 kat. holdon, kórtani jellegű szántóföldi kísérletek céljára.

A megnövekedett feladatok sürgetően követelték az üzem fejlesztését, korszerűsítését. Az üzem önerőből vállalta ugyan némi beruházási igény kielégítését, üvegházakat, répatárolót, vegyi- és citológiai laboratóriumot, magtárt, magtisztító berendezést és egyes épületek korszerűsítését, de ezekhez már állami támogatásra is szükség volt. A laboratóriumokban kölcsönkapott mikroszkópokkal dolgoztak és az egyéb felszereltség is hiányos volt.

Az üzem vezetője, látva a nehézségeket, 1949. dec. 3-án felajánlotta az üzemet az államnak. Az állami kezelés 1950. január 1-én lépett életbe. A „BETA” Magyar Növénynemesítő Üzem az 1949. évben a Mezőgazdasági Tudományos Központhoz tartozóan mint magánüzem működött egyszámú rendszerben. Kormányintézkedés folytán 1949 tavaszán az üzem az összes cukorrépa- és takarmányrépa-dugványterületet átadta a Minőségi Vetőmagtermelő Nemzeti Vállalatnak (MIVETENVÉ), mely az elitmag kihelyezését is elvégezte. A Földművelésügyi Minisztérium felkérésére a hozzájárulásával az üzem vállalta, külön megállapodás szerint a BETA cukorrépa- és takarmányrépa-dugvány és magrépa területek nemesítői szempontból való ellenőrzését, minősítését, az elitmag szétosztását és a termelt magtétélek ólomzárólasát.

Elitmagelőállítás kg-ban

Év	Cukorrépa	Takarmány- répa	Olajlen	BETA 40 őszi árpa	BETA Bánkúti 1201 búza
1945	100	10	—	—	—
1946	3500	40	—	—	—
1947	5500	600	24	175	169
1948	10400	3600	84	305	229
1949	12500	6000	163	300	300

II. Kísérleti Gazdaság (1950—1954)

5. A végleges átvétel 1950 március hó 1-én megtörtént, ugyanezen év október 1-én kiegészült a nagycenki üzemegységgel és megalakult a „Sopronhorpácsi Kísérleti Gazdaság”. A gazdaság területe erősen tagolt, több különálló

4. Az elitmagtár

államosított egységből tevődött össze. A nemesítés szempontjából ez előnyt jelentett, mert a tenyészanyag térbeni izolálását megkönnyítette.

Helység	szántó	legelő	rét	kert kat. hold	egyéb	erdő	összesen
Sopronhorpács	298	2	2	2	2	—	306
Lövő	126	—	—	—	—	—	126
Dénesmajor-Vejke	253	12	9	4	8	26	312
Nagycenk	275	—	2	1	16	—	294
Pinnye	—	—	—	13	2	—	15
Röjtőkmuzsaj	176	—	7	7	2	—	192
Sopronkövesd	12	—	—	—	—	—	12
Összesen:	1140	14	20	27	30	26	1257

A hirtelen területi fejlődéssel az építkezés és a gépesítés nem tudott mindjárt lépést tartani. A „BETA” Magyar Növény-nemesítő Üzem felszámolása még 1951. január 31-ig tartott és február 1-én olvadt be a Kísérleti Gazdaság szervezetébe mint elitmagtermelési és vetőmagzaporítási csoport. Az 1950. évet tehát átmenetinek lehet tekinteni a növény-nemesítő üzem részéről. Az átmenet arra ösztönözte az üzem dolgozóit, hogy addigi eredményeiket valamilyen formában közzétegyék. Az újítási mozgalom fellendülése adott erre jó alkalmat: a beadott 33 újítás majd mindegyike bevezetésre került, sőt nem egy alapját képezte későbbi nemesítési eljárásnak, termesztési vagy gépesítési technológiának, kísérleti és vizsgálati módszernek.

Elkészítették az üzem első ötéves tervét, melyben a beruházási igény kapta a főhelyet, érzékeltetve azt, hogy a magánüzem ezen a téren lemaradt a kívánalmaktól. A beruházási terv építési részében első helyen az új központi laboratórium állt, majd a répamag tároló, magtisztító, egyéb laboratóriumok, műhelyek, gépszínek, különböző szociális beruházások, laboratóriumi berendezések és műszerek.

Az intézet fajtáinak részvétele a köztermesztésben 1951-ben

Növényfaj	Terület kh	Az országos vetésterület %/ó-ában
cukorrépa	100 000	50
takarmányrépa	45 000	35
őszi árpa	120 000	60
őszi búza	170 000	7
olaj- és kéthasznú len	18 000	60

Elkezdődtek a már régebben tervezett tájtörzskísérletek Martonvásáron, Keszthelyen, Nagytétényben és Karcagon. Azzal a céllal, hogy a rendelkezésre álló új törzsekből minden tájegység részére a legmegfelelőbbet lehessen kiválasztani.

1951-ben megkezdődött a cikória nemesítése. 1951 tavaszán a Szarvas melletti Bikazugon kísérleti telep létesült, melyen a korábban Sarkadon végzett MARAGIS nemesítési anyag továbbnemesítését folytatták. A következő évben ez a munka Hatvan-Nagyteleken folytatódott. Szarvason ezután öntözéses cukorrépa- és takarmányrépa magtermesztési kísérleteket, valamint öntözéses

lenkísérleteket végeztek 1956-ig. A kísérletekkel egyidőben öntözéses szántó-földi termesztés is folyt.

1952-ben a Hatvani Cukorgyár nagyteleki gazdaságában megalakult a Hatvani Fióktelep, ahol a Cukoripar biztosította a nemesítés céljára szükséges területet, laboratóriumot, raktárt, bekerített tenyészkeretet és lakásokat. A MARGIS fajtákkal végzett nemesítési munka 3 év múlva megszűnt és áttértek fajtáink klímarezisztenciájának vizsgálatára és szárazságtűrő fajták előállítására irányuló nemesítő munkára.

Répmagszaporítások

	1945-46	46-47	47-48	48-49	49-50	50-51	51-52
CUKORRÉPA:							
kiadott elitmag q	1	35	55	104	125	232	248
magtermő terület kh	28	502	976	2800	2546	5338	7420
cukorrépmagtermés q	200	2000	6000	13000	12000	25000	37000
TAKARMÁNYRÉPA:							
kiadott elitmag q	0,1	0,4	6	36	60	120	138
magtermő terület kh	2	9	34	884	1200	3100	4000
takarmányrépmagtermés q	10	60	150	4500	3000	13500	18000

5. Citológiai vizsgálat

A vetőmagszaporítások révén a gazdaság kapcsolata a gyakorlattal egyre bővült. A cukorrépa- és takarmányrépa-dugvány és magtermő területek ellenőrzése során évről-évre több gazdasággal és termelőszövetkezettel, valamint egyéni termelőkkel voltak szerződéses viszonyban. Egyre nagyobb területen termesztik országszerte a Sopronhorpácson nemesített növényfajtaikat. Ahogy növekedett a terület, úgy fokozódott az elitmagtermesztés mértéke is.

A megnövekedett tervek és feladatok teljesítése érdekében a Magyar Kísérleti Központ (MKK) különféle fejlesztési igények kielégítésével támogatta a Kísérleti Gazdaságot. Az államosítás hatása egyre jobban érvényesül. 1950–51-ben egymás után épültek: az elitmagtár (az úgynevezett körmagtár), amely hamarosan az intézmény jelképévé vált, továbbá két növényház, vegyi laboratórium, meteorológiai állomás, gépműhely, gépszínék és a poliploid nemesítéshez szükséges citológiai laboratórium stb. A munkaerő megtakarítása érdekében 1952-ben kidolgozták a helyben való répamagtermesztés módszerét, áttelelő vetéssel. A Rózsaszínű BETA takarmányrépát 1952-ben felvették az állami törzskönyvbe.

A magyar cukorrépa-fajta elszaporítása nagy lendülettel folyt, a kiadott elit vetőmag mennyisége biztosítja 1953-ra a répa-terület 50%-ára, 1954-re már 100%-ra a vetőmagot. A nagyon költséges répamagimport ezzel megszűnt, sőt elitmag-exportra is sor került. 1954-ben 100 vagon kereskedelmi magot exportáltak. A Kísérleti Gazdaságban nemesített egyéb növények elterjedésére jellemző, hogy a sopronhorpácsi fajtaikkal bevetett terület több mint 900 000 kat. holdat tett ki.

Az alap kutatás és nemesítés mellett agrotechnikai kutatások is folytak, melyek főleg a Sopronhorpácson nemesített növényfajtaik korszerű termesztési technológiájának összeállítására vonatkoztak.

Az „Elitmagtermelési, vetőmagszaporítási és tömegkísérleti osztály” 1953-tól a következő témákban folytatott kutató munkát: dugványnagyság kísérlet, Mazlumov-féle fejezési módszerek, leveles dugványtermesztés, Udvaros-féle dugványkezelés, ültetőfás kiültetés, téli dugványok termesztése, másodterményként termesztett dugványok, összehasonlító másodtermény kísérletek, nyári dugványvetés, másodterményű dugványok öntözéssel, dugványprizmálási kísérletek, Baranov-féle öntözéses kísérlet, sor- és növénytávolsági kísérlet, kacsolási kísérlet magrépánál, a magrépa aratásának mechanizálása, tájheterózis kísérletek, répagomoly-nagyság kísérlet, monogerm mag kísérlet, levéltrágyázás, bór-permetezés magrépánál, műtrágyázási kísérletek, tözeghormon kezelés, iszapolásos kezelés, őszi árpa tavaszi vetésben, répamag edzés, len fajtakísérlet, aknázómoly elleni védekezés, kiültetési idő, dugványfonnyasztás, tavasziak átalakítása ősziékké, levéltetű elleni védekezés, pótbeporzás magrépánál, alacsony és nagy termésű bokrok utódainak vizsgálata, csírázási kísérletek, tarlórépa összehasonlító kísérletek. A kísérleteket részben Sopronhorpácson, részben közel 60 egyéb termelő üzemben az ország különböző tájegységeiben állították be. Az osztály feladatát képezte több környékbeli és néhány távoli termelőszövetkezet patronálása is.

A Kísérleti Gazdaságnak a gyakorlattal való kapcsolata széleskörű volt. A kapcsolatokat bővítették országos ankétok és bemutatók tartásával. Az országos értekezleteken elhangzott javaslatok alapján meghatározták az utat, amelyen a répamagtermesztőknek haladniuk kell. Határozati javaslatokban ajánlották a cukorgyáraknak, hogy tartsanak tanfolyamokat, tegyék kötelezővé a répakártevők elleni védekezést, továbbá vetőmagnorma változtatásokat java-

soltak, majd többek között országos cukorrépa-mag-termesztési versenyre való felhívást tettek közzé.

A Kísérleti Gazdaság szoros kapcsolatot tartott fenn a Cukoripari, Kávészerezipari és Rostipari Igazgatóságokkal, valamint a Cukoripari Kutató Intézettel. Fajtái elszaporításának ellenőrzésén túlmenően sokat tett a magyar mezőgazdaság fejlesztése terén. Országos versenyt indított a nyári és őszi talajmunkák kifogástalan elvégzése érdekében. 1953-ban meghirdette a 200 mázsás cukorrépa-termelési mozgalmat, ezt számos előadáson, cikkben ismertette, eredményeként 30 000 cukorrépa-termelő gazdaság csatlakozott a mozgalomhoz. Ennek hatására a répa-termesztés országszerte erőteljes fejlődésnek indult.

(Folytatjuk)

HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

Bognár Dezső 70 éves

„Nyugdíjas vagyok, gondmentesen, sok idővel gondolok vissza életem lefolyására, kora ifjúságom harcos korára, amelynek akkor még szemlélője, de egyben szenvedő alanya is voltam és ahogyan magam is e kornak harcosává nevelődtem. Nagyon boldog vagyok, hogy mint nyugdíjas, hasznos polgára lehetek szeretett városunknak.”

Az ünnepelt Bognár Dezső szavai ezek és valamennyi szószerint igaz. Különös öröm nekünk és valamennyi soproni lakosnak, hogy az idézet második mondata is valóság. Megemlékezésünk a bizonyossága, hogy nem is olyan természetes ez a jogos és nagyon megérdemelt valóság. Életének nagyobbik részében úgy volt, hogy soha nem lesz azzá. Mégis egész életében bizakodó, jövőbenező, derűlátó ember volt és a legborongósabb időszakokban sem vesztette el hitét abban, hogy eljön az a kor, amelynek „harcosává nevelődött”.

Az elmúlt néhány évben ritkán bár, de mégis megszólalt, megnyilatkozott, beszélt néha magáról is. Pontosabban azokról az évekről, korszakról, amelyben „ember volt az embertelenségben”. Izgalmas élmény.

1909. április 19-én született Tapolcán. Az első világháború kezdetén az apa a frontra, a család Türrjére került. A Tanácsköztársaság idején — tízévesen — csak annyit értett a dolgokból, hogy már nem az urak és a papok (Türrjén a premontriéi) dirigálnak.

A Tanácsköztársaság megdöntése után a családra szomorú időszak köszöntött. Még a bukás napján letartóztatták a családfőt, aki a Zala megyei Direktórium tagja volt. Sümegre, onnan Hajmáskérre, majd a zalaegerszegi internálótáborba vitték. 1921-ben szabadult. 1923-ban az újabb letartóztatás elől Sopronon keresztül Ausztriába szökött. Egy évvel később az anya, két, tíz, tizenégy és tizenöt éves gyermekeivel követte idősebb Bognár Dezsőt az emigrációba. Először Lajtaújfalu (Neufeld), majd 1926-tól Kismarton (Eisenstadt) kommunistái nyújtottak menedéket. Kismartonban idősebb Bognár Dezső alapította meg a Kommunista Pártot, amelynek 1928-ban az ifjabb Bognár Dezső is tagja lett. Elkötelezett harcos életutat választott. Bátor és életveszélyes feladatokat, megbízatásokat vállalt magára, fiatalon. Egészen a felszabadulásig a konspiráció szabályai szerint élt. Megismerte a Horthy rendőrség, csendőrség, az osztrák rendőrség, a Gestapo, a csehszlovák hatóságok, internálótáborok módszereit, veréseit, kínzásait, csábításait, megtorlásait és Dachau borzalmaival, ahonnan — úgy tűnt — élve nem menekülhet. (Ezekről az évekről részletesen írtunk a SSz. 1978/4. számában!)

Mégis sikerült. Harmincnöve kiló volt, amikor elhagyta Dachaut. Újabb veszély fenyegetett váratlanul. A franciák újra táborba akarták vinni a megmenekülteket.

Ismét szökni kellett. Gyalog, vonaton és ahogy lehetett, eljutott Linzig, onnan egy szállítmánnyal Bécsen át 1945. július 5-én érkezett haza.

Haladéktalanul jelentkezett a Kommunista Párt itteni szervezeténél. Először üzemi szervezői megbízatást kapott, majd a soproni járásban teljesített felelősségteljes pártmunkát. 1946-ban Pécssett pártiskolára került, ezt követően a Sopron megyei Pártbizottság káderügyeinek vezetője lett.

Bognár Dezső volt Sopron város első munkás-polgármestere. 1948. december 18-án személyében a munkásosztály vonult be a városházára. A legnehezebb időszakban bátran, megalkuvás nélkül képviselte a munkásosztály érdekeit ezen a poszton is, ugyanakkor a város összérdekeit soha nem tévesztve szem elől. Ugyancsak ő volt a város első tanácselnöke. 1959 végéig látta el ezt a tiszteletet.

Ez az ünnepi megemlékezés és köszöntés nem engedi meg, hogy mindazt felsoroljuk, ami vezetése alatt történt a városban. Mégis szeretnénk megragadni az alkalmat — mint ahogy az a jó családban is szokás —, és megemlékezni arról, hogy Bognár Dezső is az elsők között volt, akik életre keltették a Soproni Szemlét. Tekintélyével, egyszerű logikus okfejtésével, szerény és mégis ellenállhatatlan szívóssággal nyerte meg tárgyaló partnereit a város egy-egy jó ügyének. Ez a szerénység és közvetlenség, őszinteség és következetesség jellemezte közigazgatási tevékenységét is. Ezzel sikerült megnyernie Sopron rendkívül kritikus lakosságának minden rétegét. Mint minden forradalmi változásnál természetesen, itt is jellemző volt, hogy sokan tapsoltak volna a „munkás elbukásának”. Ellenségei, ellenfelei is kénytelenek voltak azonban elismerni: személyében a munkásosztály városunkban is kiállta a próbát, jelesre vizsgázott. Azért, mert őszinte és jó módszert választott. Bognár Dezső „A Soproni Tanács tíz éve” c. cikkéből idézünk: „... Minden hétfőn fogadónapot tartanak, ahol a dolgozók bátran felvetik a problémákat. Itt is jellemző volt, hogy sok a személyes ügy és kevesebb a közügy. De a személyes ügyek sokasága közügyggyé rendeződik össze és az emberek is megtanulnak a magánügyeik mellett a város ügyeivel is foglalkozni. El fogjuk érni azt is, hogy a dolgozók nemcsak a saját ügyeik megtárgyalására keresik fel a Tanács tagjait, hanem majd akkor is eljönnek, amikor a város, az üzem, egy-egy utca kérdéséről lesz szó” (SSz. 1960, 35.)

Folytatjuk a beszélgetést, nem sejtji, hogy minden szavát igyekszem agyamba vésní, hogy lehetőleg egyszerűen, úgy adhassam vissza ebben a köszöntésben, ahogy elmondja.

1959. január 1-től a Fertői Nádgazdasági Vállalat igazgatója, 1973 január elseje óta nyugdíjas, de senki sem tekinti annak. Most is úgy fordulnak hozzá, mint „aktív” korában. Az utcán megállítják, hivatalos dolgokat beszélnek meg vele, tanácsot kérnek, javaslatokat tesznek a város különböző ügyeiben. Mind a mai napig tanul: nem akar elmaradni ebben az információdömpingben. Ezt csinálta munkája mellett is. A könyv végig kísérte egész életén. Munkája mellett érettségizett, végezte el a Tanácsakadémiát, a Marxizmus-leninizmus Esti Egyetemet, folytatott egyetemi jogi tanulmányokat, stb.

Mostani életéről csak annyit mond, hogy társadalmi munkával igyekszik tartalmasabbá tenni nyugdíjas napjait. Nem beszél arról, hogy ma is felelősségteljes pártfunkciókban tevékenykedik, hogy valaki ne gondolja, kérkedik vele. Tagja az MSZMP Győr-Sopron megyei Bizottságának, a Dunántúli Intéző Bizottságnak, (ezen belül a Természet- és Környezetvédelmi Albizottság elnöke), egyik újjászervezője volt, most pedig elnöke a Soproni Városszépítő Egyesületnek.

Nagyon büszke rá, de ezt sem mondja senkinek, ha nem hozzák elő, az idegen soha nem tudja meg, hogy Sopron város legmagasabb kitüntetései birtokosa: a Pro Urbe és Sopron város díszpolgára cím tulajdonosa. Megkapta az egyik legmagasabb kitüntetést is, a Szocialista Hazáért érdemrendet.

Hetvenedik születésnapján tisztelettel, szeretettel és ragaszkodással köszöntjük. Emlékezünk ennek kapcsán mindarról a sok szép kezdeményezésről és lelkes munkáról is, amelyről itt nem szólhattunk. Azt kívánjuk, hogy továbbra is ilyen fiatalosan, lelkesen, töretlen munkakedvvel, jó egészségben végezze munkáját városunk érdekében!

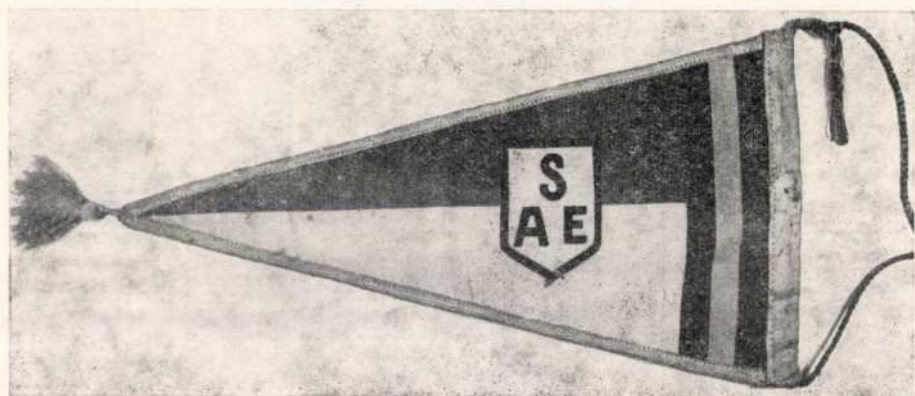
Hiller István

A Soproni Automobil Egyesület (1927—1937)

1. Több mint ötven évvel ezelőtt, 1927. április 13-án alakult meg a Soproni Automobil Egyesület (SAE), a Királyi Magyar Automobil Club (KMAC) után elsőnek a vidéki autós egyesületek között, megelőzve a többi, nagyvárosokban szervezett klubot, így pl. a Dunántúli Automobil és Motorclubot vagy a Pécs—Baranyai Automobil Clubot.

Az egyesülés célja, hogy a fejlődő motorizáció nyomán egyre növekvő soproni autós és motoros közönséget tömörítse, képviselje érdekeit, népszerűsítse az autós és motoros közlekedést. Szükség volt erre annál is inkább, mert — bár a soproni autósok egy része tagja volt a KMAC-nak —, a fővárosi egyesület a magas évi tagdíj és más okok miatt nem volt alkalmas arra, hogy széleskörű tömegeket vegyen fel.¹

A Soproni Automobil Egyesület biztosította tagjai részére azokat a kedvezményeket, amelyekkel a KMAC-tagok is rendelkeztek, közreműködött a külföldi túra

1. Egyesületi zászló

utak adminisztrációs lebonyolításában, folyóiratokat fizetett elő, és célul tűzte ki egy versenypálya építését Sopronban. A város idegenforgalmának fellendítése — éppen az automobilizmus révén — szintén az egyesület fő céljai közé tartozott. Ennek érdekében kapcsolatot alakított ki külföldi klubokkal, szorgalmazta az utak építését, általában a gépjárműforgalom fejlesztését.

Az egyesület vezetősége, élén az alakulás gondolatát felvető dr. Schreiner Emil ügyvezető és dr. Lénárt Dezső alelnökkel, Seltenhofer Frigyes és dr. Varga Ferenc titkárokkal, valamint a választmány többi tagjával a szervezet szélesítésére, bővítésére törekedett. Megalakuláskor kb. 50 tag tevékenykedett, az egyesület 1929-es évkönyve viszont már 147 autós és motoros tagot számlált, ami a Sopronban és környékén nyilvántartott 129 magánautósnak és 150 motorkerékpárosnak több mint a fele. A taglétszám gyors növekedésének oka volt a viszonylag alacsony tagdíj is: a közgyűlés belépési díjként 10 pengőt, és három évi kötelezettséggel évi 12 pengő tagdíjat állapított meg. Az egyesület 18 és 24 év közötti tagjai, akik az egyesület által támogatott valamelyik sportágat aktívan űzték, belépési díjat nem fizettek, évi tagdíjuk is csak 6 pengő volt.

¹ Sopronvármegye, 1927. ápr. 9.

Az egyesület első éve a szervezés és a KMAC-al kötött együttműködési szerződés előkészületeinek munkálataival telt el. Amikor már a tényleges klubtevékenység kialakulhatott volna, az egyetértés hiánya miatt az első ízben megválasztott vezetőség visszaadta megbízását. Az 1928. március 14-én összehívott rendkívüli közgyűlés megválasztotta az új tisztikart: a SAE elnöke dr. Lénárt Dezső közjegyző, ügyvezető alelnöke Kövesi Antal főiskolai tanár, másik alelnöke Bársony Kálmán cukorgyári igazgató lett.

Az új vezetőség szoros kapcsolatot épített ki a város és a vármegye vezetőivel, akik támogatták az egyesület tevékenységét. Rövidesen élénk élet fejlődött ki az egyesületben. Megalakult a motorkerékpár-szakosztály dr. Engel Alfréd vezetésével, és a sportbizottság Thirring Jenő elnökletével. Az egyesület több jól sikerült kirándulást szervezett Szombathelyre, Győrbe, Kőszegre, sőt Ausztriába is, ami komoly mértékben hozzájárult a tagok létszámának rohamos emelkedéséhez. Dr. Hollán Péter postafőigazgató közbenjárására az egyesület működését megkönnyítő, megfelelő

2. Egyesületi jelvény

helyiséghez jutott a Postaigazgatóság egyik tanácstermében, ahol számos bel-, és külföldi folyóirat, térkép, prospektus állt a tagok rendelkezésére. A vezetőség sikeres tárgyalásokat folytatott kedvezményes olaj és benzin beszerzésére, majd a KMAC elnökségének jóváhagyásával elkészítették jelvényeiket, zászlóikat, a kis és nagy plaketeket. Állandó összeköttetés épült ki a vidéki testvérklubokkal is. Programjába vette az egyesület a Bécs—Balaton, és a Bécs—Budapest autótutak Sopronon át történő kiépítésének szorgalmazását és a helyi közlekedéssel kapcsolatos kérdések helyes és céltudatos kialakítását, szak- és tudományos felolvasások tartását, elméleti és gyakorlati tanácsadás, tájékoztatás megszervezését a tagok részére, a gépjárművek határátlépéséhez szükséges okmányok beszerzését, valamint a versenyeken és autótúrán való részvételt.

Az 1928 nyarán kiadott gazdag sportprogram is tanúsítja, az egyesület vezetősége arra törekedett, hogy a tagok igényeiknek megfelelően választhassanak a különféle hosszabb, rövidebb túrák, kirándulások között. Bécsújhelyi kirándulást, Fertő környéki túrát, budapesti csillagtúrát kínál a program.

1929 elején az egyesület elnökévé dr. Király Jenőt, a kórház köztisztviselőben álló igazgató-főorvosát választották meg, és új vezető került a motoros szakosztály élére is — Jeszenszky Ernő —, aki első tevékenységként zenés évadnyitó felvonulást szervezett. Ez év elején merült fel az ötlet Bársony Kálmán részéről, hogy a város idegenforgalmának növelése érdekében az egyesület szervezzen autós-motoros hegyi

versenyt a brennbergi országúton. A példát a semmeringi hegyiverseny és a svábhegyi verseny szolgáltatták, amelyeket a SAE tagok is megtekintettek egy-egy kirándulásuk alkalmával.

Az összes soproni újság felhívással fordult a város autósaihoz, motorosaihoz, hogy jelentkezzenek a versenyre, annál is inkább, mert nemcsak belföldi, hanem külföldi résztvevők is jelentkeztek. Az autó- és motorsport iránti érdeklődést növelte az is, hogy a KMAC által szervezett túraverseny útvonala néhány héttel a brennbergi ver-

3-4. Csillagtúra plakettek

seny előtt Sopronon is átvezetett, és az éjszakai áthaladás ellenére sok nézője volt a versenygépeknek. A brennbergi verseny híret az országos újságok is átvették, de hécsi újságok is közölték az előkészületekkel kapcsolatos híreket. Ezekből kiderül, hogy több osztrák klub is képviselteti magát a versenyen, de nevezett a fővárosi Bugatti-csapat is.

Az előkészületek jegyében a mérnöki hivatal megjavíttatta az utat, az egyesület lelátókat építtetett a legjobb kilátást kínáló helyekre. Az újságok közölték a programot, a legkedvezőbb nézőhelyeket, a közönségre vonatkozó közlekedési szabályokat.

A postaigazgatóság különbuszokat indított, és az összes taxi is készen állt a nézőközönség szállítására.

A versenyt pénteken és szombaton edzés előzte meg, amely nemcsak a versenyzőknek adott lehetőséget a pálya megismerésére, hanem a rendezőségnek is. Kipróbálhatták a pályazárás, az időmérés, a forgalomirányítás mozzanatait.

Az első napon a pályaelzárás még nem volt tökéletes; az egyik legjobb soproni motoros, Sterbenz Imre az edzőfutam közben egy kerékpárossal találta magát szemben. Az ütközést elkerülte ugyan, de árokba futott, megsérült, s már nem gondolhattott a versenyen való részvételre. A szombati edzés előtti eső némileg veszélyessé tette az utat, mégsem történt baleset a páratlan látványosságot nyújtó pályán, ahol pl. Szénásy Alán helyenként 140–150 km-es sebességgel hajtotta gépét fel a hegynek.

Szombaton délután már alig lehetett ráismerni a városra. A Várkerületen soha nem látott nagyvárosi forgalom zajlott, és egyre-másra érkeztek az idegenek. Versenyláz fogta el szinte az egész város lakosságát. Rekordközönség várható a brennbergi völgyben — sejtették a rendezők, és nem csalódtak; tízezres tömeg várta izgatottan az első versenyző feltűnését, a napsütéses vasárnap reggelen. Nem sokkal 9 óra után fehér zászlóval ellátott rendezői kocsik zárta le a pályát. Elsőnek a szóló motorokat indították négy percenként. A legjobb időt ifj. Hóra Nándor futotta Rudge gépén; 82,2 km/ó átlagsebességgel 5 perc 58 mp alatt ért fel Brennbergbe. A soproniak közül ebben a kategóriában a legjobban Schranz Károly futott, 6 perc 11 mp alatt ért célba, 79,4 km/ó átlagsebességgel. A túrakocsik kategóriájában fővárosi versenyzők uralták a mezőnyt ugyanúgy, mint a többi autós kategóriában. A kategóriagyőztesek Lyka István, ill. Hetés Sándor lettek. A sláger a versenykocsik futama volt, amelyben csak két Bugatti indult, de a közönség részére igazi élmény volt a kanyarokba is óriási sebességgel érkező két kocsit. A verseny rendezési hibája itt adódott, mert az egyik versenyző startjánál nem indították meg a célban elhelyezett időmérő órát, ezért meg kellett ismételni a startot. Első ebben a kategóriában a nap legjobb idejével Szénásy Alán, 5 perc 21 mp-el, ami 92,2 km/ó átlagsebességet jelent.

A verseny két óra felé ért véget, és a soproniak — de az idegenek is —, olyan élménnyel gazdagodtak, amely igen sok hívet szerzett az autó- és motorsportnak. A jól sikerült versenyről a nem soproni versenyzők is kellemes benyomásokkal távoztak. A versenyről beszámolt az összes országos napilap és sportújság, de tudósítottak a bécsi lapok is. A fiatal egyesület igen jól vizsgázott a hegyi verseny megrendezésével, és az országos elismerés mellett nagyon sokat lendített a város idegenforgalmán is. A versenyt végignéző tízezernyi nézőközönség jelentős része nem soproniakból állt, és szép számban voltak külföldiek is. „Az első nyilvános szereplés — írja a sajtó — a brennbergi országos verseny 10 000 főnyi tömeg megmozdulását eredményezte, egy-egy nagyobb kirándulásra százával jönnek a vendégek, és így a fiatal egyesület már eddig is nélkülözhetetlen pillérévé vált a soproni idegenforgalmi propagandának.”²

A rendezvények száma és tarkasága a hegyverseny után sem csökkent, a vezetőség nem „pihent babérain”. Az egyesület kaposvári kirándulásán és a győri testvéregyesület fogadásán is számos tag vett részt.

Az egyesület vezetősége gazdag programtervet állított össze a következő évre is, melyben a főszerepet az újra megrendezésre kerülő hegyverseny játszotta. Tervbe vették a semmeringi hegyversenyre történő egyesületi kirándulást, amely jó összehasonlítható tapasztalatokat ígért saját rendezvényeikhez. Így az egyesület népes csoporttal képviseltette magát a szeptember 15-i hegyversenyen, ezúttal természetesen csak nézőként (bár később kiderült, hogy a versenyen — álnéven — az egyesület elnöke Bársony Kálmán is indult). A soproniak megállapították, hogy a nagy hívréssel szervezett, nemzetközileg is elismert verseny semmivel sem volt jobban előkészítve mint a brennbergi, és ezt a megállapításukat az osztrák rendezők nyilatkozatai is alátámasztották. Az egyesület jelenlevő vezetői titkon azt remélték, hogy

² Nyugatmagyarország, 1929. nov. 12.

majd idővel sikerül a brennbergi hegyversenyt is a semmeringéhez hasonló méretűvé fejleszteni.

A tapasztalatszerzés és a sportszellem ébrentartása érdekében a vezetőség minden elérhető verseny megtekintésére ösztönözte a tagságot. Az 1930-ban kiadott egyesületi évkönyvben 27 belföldi és 11 külföldi verseny ill. rendezvény időpontját közli, amelyek jórészt egyesületi szervezés keretében megtekinthetők.

Az egyesület évkönyve 1930-ban másodszor kerül a tagság kezébe. Az első még szerény igényű füzet, a második már minden igénynek megfelelő kiadvány, melyben a sportnaplótól kezdve, az elsősegélynyújtáson át az egyesület történetéig minden szerepel. Az olvasó megtudhatta belőle a határátlépéssel kapcsolatos tudnivalókat, vezetéstechnikai ismereteket szerezhetett, osztrák és magyar túraajánlatokat kapott, térképmelléklettel. Az évkönyv szerkesztő bizottsága széleskörű munkát fejtett ki, hogy az évkönyvet minél gazdagabbá tegye. Megkeresték a belföldi autós egyesületeket, sőt több külföldi autókлубot is, hogy versenyeikről tájékoztatót, adatokat kap-

5. Grand Prix emlékplakett (1932)

janak az évkönyv részére, de felkérték az egyesület tagjait is különféle érdekes és hasznos cikkek írására. Megkereste a szerkesztő bizottság a nagy olajtársaságok belföldi képviselőit, a soproni cégeket, a leírt túrautak mentén található szállodákat, fürdőhelyeket, hogy hirdetésekkel közöljenek az évkönyvben, ami az olvasók tájékoztatásán kívül az igényes kiállítású évkönyv költségeinek megtérülését is célozta.

Az évkönyvet elő lehetett jegyezni, így olcsóbban került értékesítésre, mint egyébként. A szerkesztő bizottsághoz mintegy négyszáz előjegyzés futott be, ennek alapján biztosított volt a kinyomtatás.

1930 február végén, március elején megkezdődött a felkészülés a II. Brennbergi Hegyversenyre, amelyet a KMAC bajnoki futamnak jelölt ki, de a hegyi versenyen kívül is gazdag program várta a tagságot: április 20-án évadnyitó felvonulás a városon keresztül, majd kirándulás az osztrák Alpokba, május 11-én verseny megtekintése Székesfehérvárott, júniusban kirándulás Szombathelyre, augusztusban a Balatonhoz.

„Az 1930-as év legkimagaslóbb sport- és idegenforgalmi eseménye lesz a Sopron—Brennberg autó- és motorverseny” — ígéri a sajtó.³ Az előző évi tapasztalatok alapján a rendezés tökéletesedik: a SAE könnyítéseket harcol ki a külföldi járművek részére, és kedvezményes utazási lehetőséget a verseny idején a soproni vasútvonalakon. Nagy várakozás volt a nevezések körül: benevezett az előző évi győztes, de Sopronban még nem futott versenyzők is jelezték jövetelüket.

Két nappal a verseny előtt kezdődtek meg az edzések a kijavított úton. Sajnos, az első nap mindjárt súlyos szerencsétlenség történt, méghozzá az előző évben legjobb eredményt elért soproni motorossal, Schranz Károlyval. Az edzés vége felé, félreértés következtében, amikor a motoros versenytempóban haladt felfelé a görbehalmi kanyarnál, szemben egy teherautó fűnt fel, amelyet gyakorlatlan vezető vezetett. Az összeütközés elkerülhetetlen volt, a motor majdnem száz kilométeres sebességgel csapódott a teherautó lökhárítójának. A teherautó vezetője, pánikba esvén,

6. A magyar—osztrák kupa plakettje (1933)

nem fékezett rögtön, hanem pár méteren magával vonszolta a motort és az embert. Az ütközés következtében Schranz Károly igen súlyos sérüléseket szenvedett (főleg a lábán), amelyeket a leggondosabb orvosi igyekezet sem tudott teljesen meggyógyítani. A baleset mindenki hangulatára rányomta a bélyegét.

A verseny napján gyönyörű idő és nagy érdeklődő közönség feledtette a rendezők rossz előérzeteit, amelyet a szerencsétlen baleset és több beigért versenyző távollmaradása okozott. Nem jött el Szénásy Alán, nem indult Aschkenasi osztrák versenyző sem. Eljött ezzel szemben Hartmann László, a táti világrekorder és Almássy László, a híres Afrika-kutató, aki Steyr kocsiján elsőként szelte át négy keréken a Szaharát. Megérkezett Willy Melichar osztrák motorbajnok is, a guggerhegyi győztes. A számos osztrák versenyzőre rengeteg néző volt kíváncsi Ausztriából is.

³ Sopronvármegye, 1930. máj. 11.

A verseny elején mutatkozó kisebb zavar után a futamok simán, gördülékenyen követték egymást. A várt szenzáció Hartmann Lászlótól elmaradt, mivel a versenyző a bánfalvi kanyarnál becsúszott az út menti patakba, és bár kivergődve folytatta a versenyt, rossz időt ért el.

A legjobb időt az osztrák bajnok, Melichar futotta Sunbeam gépén, azonban az előző évi legjobb időt nem sikerült túlszárnyalnia 5 perc 22 mp-es időeredményével. A túrakocsi kategóriában Lyka István, a sportkocsi kategóriában Hartmann László, a versenykocsi kategóriában Bársony Kálmán, a SAE alelnöke nyert, — valamenynyien Bugatti kocsin. A soproniak közül még szép eredményt ért el Sterbenz Imre, aki az ötszázás motorkerékpár kategóriában — az osztrák és magyar bajnok után — harmadik lett. A verseny sajtóvisszhangja igen kedvező volt. Különösen nagy súly-

7. Évadnyitó gyülekező a Várkerületen (1929)

lyal esett a latba, hogy ebben az évben sikerült biztosítani a nemzetközi jelleget. A verseny megrendezésében érdemeket szerzett Bársony Kálmán, Seltenhofer Frigyes, Schneider Lipót, Klafsky Henrik, Thirring Jenő, Hógyészi Pál, dr. Varga Ferenc — és még sokan, akik fáradságot nem kímélve tevékenykedtek a verseny sikeréért.

A SAE tagjai azonban nemcsak itthon támogatták az autó- és motorsportot. A Dunántúli Automobil és Motorclub túraversenyn is szép eredménnyel szerepeltek a soproniak ebben az évben: Bársony Kálmán a maga kategóriájában holtversenyben első lett, dr. Hollós Richárd pedig csak szerencsétlen tévedés folytán esett el a második helytől. Szépen fejlődött a kapcsolat az osztrákokkal is. Július 20-án a bécsúj-helyi motorosok látogatnak el Sopronba, ahol szívélyes fogadtatásban részesülnek.

A SAE tagjai szeptemberben meglekintették a semmeringi hegyiversenyt, ami azért volt külön is érdekes, mert az, és az utána következő svábhgyi verseny döntötte el, hogy Caracciola, vagy Stuck nyeri-e az Európa-bajnokságot. Októberben viszonzta a SAE a bécsúj-helyiek látogatását, amely a jól sikerült túrák sorát gyarapította.

2. Az egyesület vezetésében 1931-ben jelentős változás állt be. Az egyesület köztiszteletben álló elnöke, dr. Király Jenő kórházigazgató-főorvos — elfoglaltságára

hivatkozással — visszaadta a megbízatást, és az ügyvezető alelnök, dr. Kövesi Antal főiskolai tanár ugyanezen okból nem vállalta tovább tisztségét. A valóságos okok között az is lehetett, amit a következő alelnök, Hőgyési Pál is kedvezőtlen jelenségeként értékelte az 1931. évi közgyűlés beszámolójában, nevezetesen, hogy a tagság, nagyobb része nem vett részt tevékenyen a programok lebonyolításában, a munkát általában egy szűkebb csoportnak kellett vállalnia. A problémák ellenére az egyesület fejlődése továbbra is lendületes maradt. A vezetőség eredményesen szorgalmazta a Győr—Sopron országút, az elhanyagolt tóalmi út javítását. Az egyesület mind a KMAC útján, mind közvetlenül is eljárta az illetékeseknél, hogy a Bécs—Balaton országutat Sopronon keresztül építsék meg. A tagok anyagi érdekét szolgálták a benzin és olaj árának leszállítására irányuló törekvések. A SAE érintkezést keresett a nagyobb olajvállalatokkal és igyekezett elérni, hogy a tagok olcsóbban jussanak üzemanyaghoz. Felmerült az a terv is, hogy maga az egyesület fog benzinkutat felállítani, e célból az egyes tagok benzinigényét is összeírták. Sajnos, ennek a tervnek a megvalósítása nem sikerült, azonban így is elérték azt, hogy az egész országban Sopronban volt legolcsóbb a benzin.

Az 1931-es év programja a március 22-i szezonnyitó felvonulással kezdődött. Ezt követte az április 3-i kirándulás, amelyen nagyobb létszámú csoport vett részt. A résztvevők megtekintették a budapesti motoros Grand Prix-t, a Zeppelin léghajó fogadását és az autós szépségversenyt.

Május 3-án rendezte meg a motoros szakosztály a motoros rókaversenyt, amely az első ilyen rendezvény volt Magyarországon, ezért eseményszámba ment. Augusztus közepén a kaposvári és pécsi egyesületek látogatásának viszonzására az egyesület nyolcszáz kilométeres, balatoni körúttal egybekötött túrát szervezett ezekbe a városokba. Bár a gazdasági helyzet már akkor is érezhető leromlása miatt csak öt autó indult el a Kaszinó elől, a résztvevők kellemes élménnyel tértek haza a hosszú túráról.

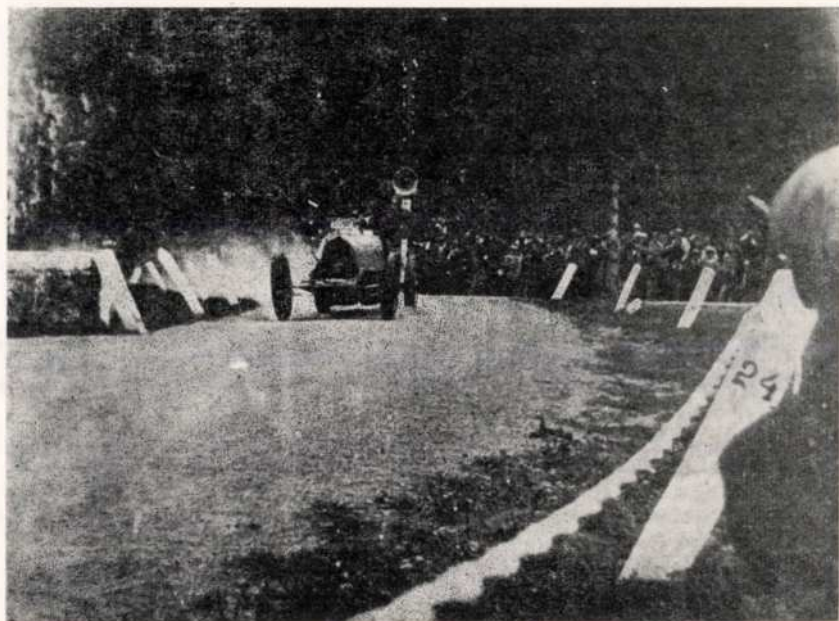
Az egyesület legnagyobb és legjelentősebb sporteseménye az év folyamán újra — már harmadízben megrendezett — brennbergi hegyiverseny volt. Augusztusban az egyesület vezetősége Bécsbe, Győrbe, Szombathelyre küldte képviselőit, hogy a versenyre való benevezéseket szorgalmazzák. Ugyanilyen tárgyalásokat folytattak a KMAC megbízottaival is, ugyanis a korábbiakkal szemben nem lehetett a versenyt júniusban megtartani, hanem különféle okok miatt szeptemberre kellett halasztani. A gazdasági helyzet évközben bekövetkezett nagy leromlását, az üzemanyagok hirtelen drágulását az egész motorsport, de az egyesület is nagyon megérezte. A versenyen való részvételre csak az az egy körülmény hatott kedvezően, hogy a KMAC a versenyt — az addigi sikerek elismeréseként — bajnoki jelleggel ruházta fel. A verseny megtekintését a külföldiek részére megkönnyítette, hogy a motoros rókavadászathoz hasonlóan a belépéshez nem volt szükség útlevele és egyéb okmányokra. Az érdeklődés növekedésével lehetett számolni belföldi részről is, mivel abban az évben a semmeringi hegyiversennyel együtt a svábhegyi verseny is elmaradt. Augusztus 26-án ismertette a vezetőség a sajtóval az előkészületek részleteit, bár a piros-sárga-kék plakátok az egyesület színeivel és a verseny programjával már korábban az utcákra kerültek.

Az erőfeszítések eredményeképpen a versenyre 54 résztvevő nevezett be, többek között az utolsó pillanatban a hegyiversenyek Európa-bajnoka Arco Zinneberg is. Ez a versenynek nemzetközi nivót adott. Az edzésen már látszott, hogy kemény küzdelem lesz a versenyen Zinneberg és Hartmann között. Az edzésnapok időjárása nem kedvezett a résztvevőknek, pénteken és szombaton zivatarok zúdultak a pályára, ezért két baleset is történt, szerencsére egyik sem volt súlyos.

A verseny napja viszont ragyogóan napsütéses volt. Az eredmények a papírfornát igazolták; a várakozásnak megfelelően Arco Zinneberg az öt literes Austro-Daimleren megjavította Szénásy két év előtti idejét, új pályarekordot állított fel 4 perc 57 mp-el, amelyet a mai napig sem döntött meg senki! A korábbi rekordnál jobb időt futott még Hartmann László is 3 literes Bugattiján 5 perc 10 mp-el. A leg-

jobb időt futó soproni versenyző, Feldinger Mihály, Velocette motorján a 350-es kategóriában 5 perc 53 mp-es időt ért el.

A III. Brennbergi hegyiverseny az osztrák és a magyar sajtó egyöntetű véleménye szerint a szezon legjobban sikerült versenye volt, de a saját rendezvények közül is kiemelkedett. Starthoz állt a motorosok között a magyar gárda élvonalra, és a legjobb osztrák versenyzők is. Az autós mezőny is elsőrangúnak volt mondható még nemzetközi viszonylatban is. A verseny mérlege azonban azt mutatta, hogy a megrendezésre fordított anyagi és munkaáldozat nem állt arányban azzal a közönség- és sportsikerrel, amelyre az egyesület a hegyiverseny előkészítése és megrendezése folytán méltán számíthatott volna. Ennek főoka a nehéz gazdasági helyzet, a tomboló gazdasági válság, amely az autó- és motorsportot erősen sújtotta, ezenkívül pedig az, hogy a közönség számára az egyéni rajttal lebonyolított hegyiversenyek nem voltak elég érdekesek és izgalmasak.

8. Brennbergi hegyiverseny (1931)

A gondok miatt Bodnár Richárdnak, a SAE új főtitkárának javaslatára — az egyesület 1932-ben nem rendezte meg a IV. Brennbergi hegyiversenyt, hanem helyette motoros körversenyt írt ki a Lövér körúton. Mivel időközben a „Budapest” Sport Egyesület lemondott a magyar nagydíj rendezési jogáról, mód nyílt arra, hogy a soproni verseny „Soproni Grand Prix” néven bekerüljön a nemzetközi versenynaptárba is. A verseny útvonalra a mai Ady Endre út, Szabadság körút, Béke út volt, mintegy 5,27 km hosszban. A négy osztályba sorolt, tömegstarttal indított motorkerékpároknak 40 kört kellett lefutniuk, ami 211 km-es távnak felelt meg. A rendezők a „Kezdők versenyét” is kiírták, Soproni Körverseny néven.

Az Osztrák és a Magyar Touring Club a verseny napjára adott egymásnak találkozót Sopronban, ami a sajtó szerint 200—250 jármű érkezését jelentette. A járművel nem rendelkező közönség vonattal jöhetett, melynek viteldíja még soha nem volt ilyen olcsó, és ráadásul a belépőjegyet is magában foglalta. A járművel érkezők ré-

szére csillagtúrát szervezett a rendezőség; akik május 14-én 14 órától 15-én 9 óráig a soproni célba befutottak, nevezési díj ellenében emléklakettet kaptak.

A verseny napján soha nem látott tömeg érkezett a városba, hogy megnézze a versenyt. A nem túlzó becslések nyolcezer idegen érkezését jelezték, így hihető, hogy a helybeliekkel együtt több mint tízezer néző foglalta el helyét a pálya mentén vasárnap reggel, de még a 10 órakor érkező két pesti „filléres” is ontotta a közönséget. A verseny végül is 11-kor kezdődött.

Elsőnek az 500 köbcentiméteres kategória indult, melyben a start két neves osztrák versenyzőnek sikerült a legjobban. Köztük a várt küzdelem azonban elmaradt, mert egyikük gumidefekt miatt kiállt, a másik motorhibával kúszkódott. A kategória-győztes végül is a hátránnyal induló magyar Kozma Endre lett. A verseny abszolút győztese a 250-es kategória első helyezettje, a kompresszoros Puchhal futó Cmyral lett, aki 88 km/óra átlagsebességet ért el. A legjobb időt elért magyar versenyző ugyanennek a kategóriának második helyezettje, Kesjár János lett.

A versenyen komolyabb baleset nem történt. Három versenyző bukott, köztük a brennbergi győző Willy Melichar is, de komolyabb sérülés nem történt, mindössze a gépekben esett kár; kettő megsérült, egy elégett. A versennyel a közönség elégedett volt, a szaksajtó is csupán két kifogásolnivalót talált; az egyik a hangosbemondó, a másik a tribünök hiánya. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a megafonokat az egyesület megrendelte, de nem érkeztek meg a verseny idejére. Mindent összevetve — a kisebb deficit ellenére is — a SAE újabb jól sikerült versenyt jegyezhetett fel krónikájába.

A napisajtó és a szaklapok egyöntetű elismeréssel adóztak a SAE-nek a nagyszerű rendezésért, ami a korábban kételkedőket meggyőzte arról, hogy a kis vidéki klub is tud nemzetközi rangú versenyt rendezni, abban az időben, amikor több nagy, anyagilag erős egyesület nem vállalkozott a korábban befutottnak mondott versenyek megrendezésére.

Alig egy hónappal a Grand Prix után újra nagy autós megmozdulás szemtanúja lehetett a város lakossága. Az Osztrák Touring Club és a Magyar Touring Club találkozt itt, az immár divatosabbá váló Sopronban. A találkozót a Soproni Automobil Egyesület szervezte meg. A két klub előőrsei már június 11-én, szombaton megjelentek a városban, a nagyobb rész azonban vasárnap reggel érkezett. Az utcákon mintegy 80 autó és legalább 150 motorkerékpár gyülekezett, majd felvonultak a városháza elé, ahol a polgármester köszöntötte őket. Ezután a résztvevők több csoportra szakadva a Tóalmot, a fertőrákosi kőfejtőt, a brennbergi völgyet, és a belvárost tekintették meg. Este a jól sikerült kirándulás élményével távoztak a résztvevők, akik között sok új hívet szerzett magának a város.

Sajnos, a gazdasági válság egyre jobban gátat vetett az autózásnak, motorozásnak, és ezzel együtt az egyesület tevékenységének is. Ezen a nyáron részt vesznek még a tagok egy síófoki csillagtúrán, de a sajtó „Egyre kisebb térre szorul a luxus-motorozás” címmel már az automobilizmus elé tornyosuló akadályokat tárgyalja.⁴

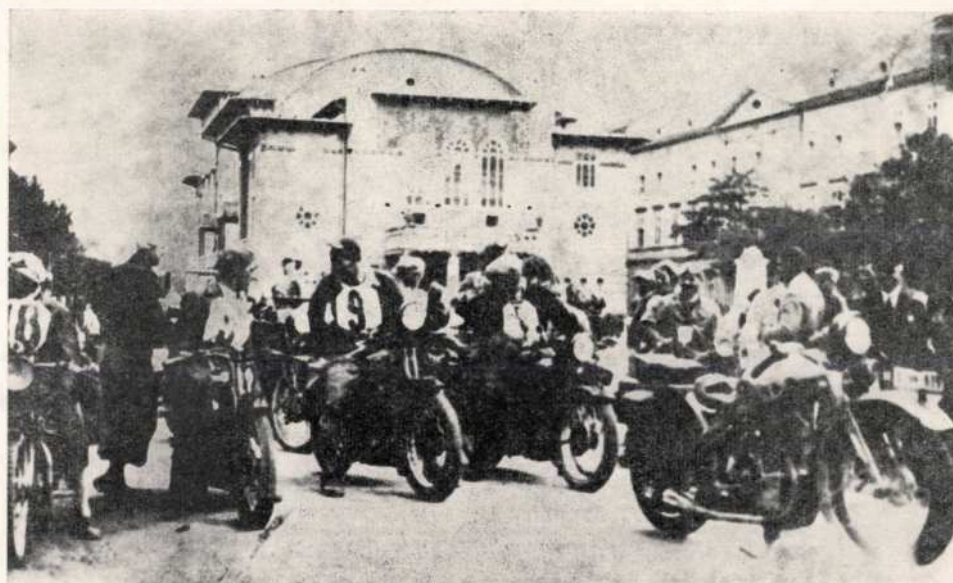
3. Ebben az időben fordult a SAE figyelme a vitorlázó repülés felé. Megalakította a repülő szakosztályt és tárgyalásokat kezdett a repülést támogató két másik intézménnyel, a GYSEV-vel és a Bányászati és Erdészeti Főiskolával, ahol szintén működött repülő szakosztály. Tervük az volt, hogy két géppel megindítják a repülőoktatást, majd az oktatási díjából újabb gépeket vásárolnak. A vitorlázó repülés gumiköteles és autóvontatásos formájával foglalkoztak. Tapasztalatszerzés céljából meglátogatják a bécsújhegyi sportrepülő egyesületet is. A meghirdetett pilóta-tanfolyamra több mint száz résztvevő jelentkezett, az egyesület megvásárolta a repülőgépet is, amellyel a tervek szerint Nyoszoli Imre oktató megkezdhette a repülőoktatást. A repülőgép felavatását szeptember 25-ére tűzték ki, majd október 9-ére halasztották, amikor is a gép először emelkedett Sopron légtérébe.

Időközben megrendezte az egyesület a II. motoros rókavadászatot, melyen mintegy 200 motoros vett részt. Túlnyomó többségük Ausztriából jött át a versenyre.

4 Soproni Hírlap, 1932. júl. 21.

A győztes az egyesület tagja, Klafsky Henrik lett, a többi helyezést osztrák versenyzők érték el, csak az ötödik helyen végzett megint soproni motoros.

November közepén, a KMAC klubközi értekezletén hangzott el a javaslat a SAE 1933-as terveire vonatkozóan: osztrák—magyar kupa megrendezését javasolja Bognár Richárd, az egyesület főtitkára a motorsportban, mind magyar, mind osztrák részről egy-egy futammal. A verseny tervét a KMAC képviselői nagy tetszéssel fogadták. A verseny időpontját a vezetőség a „Soproni Hét”-re tűzte ki. Erre az időpontra a rendezők több más rendezvényt is rögzítenek. Az egyesület a verseny megrendezését a KMAC anyagi támogatásától tette függővé, amelyet az — némi huzavona után — meg is ígért. Ez elhárította az utolsó akadályt az osztrák—magyar kupatalálkozó elől. Márciusban kezdődtek az előkészületek. A versenyszabályok majdnem teljesen azonosak voltak az előző évi Grand Prix szabályaival. A versenyzők négy kategóriába sorolva, egyszerre, tömegstarttal indultak. A két nagyobb kategóriában 40, a kisebb

9. A motoros rókavadászat startja (1932)

kategóriákban 30 kört kellett lefutni. A két csapat 16—16 főt foglalt magában, a versenyzők az elért helyezések alapján pontértékelésben részesültek. A végeredménynek a visszavágón kellett volna eldőlnie.

A közönség — ha lehet, — az előző évinél is nagyobb volt. Budapestről 3, Bécsből 2 filléres vonat érkezését jelezték a verseny napjára, de rengeteg néző érkezett saját járművén is. A városi mérnöki hivatal a verseny időpontjára újra rendbehozatta az úttestet a verseny útvonalán. Az Automobil Egyesület szinte minden osztrák és magyar motorsport egyesületnek küldött meghívót, s csillagtúrát szervezett a résztvevő nézők részére.

A starthoz állt két csapat izgalmas versenyt ígért. Nagy nevek sorakoztak fel mindkét oldalon. Magyar részről: Kozma, Zamecnik, Kesjár, Czulyba, az osztrákok részéről Walla, Runtsch, Melichar és más ismert versenyzők. A verseny a magyar csapat sikerét hozta. Az abszolút győzelem Kozma Endre nevéhez fűződött, aki a legnagyobb kategóriában — 87,25 km-es átlagsebességével — megközelítette az egy év előtti pályarekordot. A 350-es kategóriát osztrák versenyző, a kisebb kategóriákat magyar indulók nyerték. A verseny után került sor a verseny alkalmával meghirdet-

tett fotópályázat értékelésére. Az összegyűjtött nagy anyagból díjat érdemeltek Csik Ferenc és Nitsch Rezső munkái.

A versenyt hozzávetőlegesen ugyanannyi néző nézte végig, mint az előző évben, így ahhoz hasonlóan veszteséggel zárult. Tekintettel az egyesület szűkös anyagi helyzetére, és az általános gazdasági helyzetre, az egyesület képviselői a KMAC évvégi értekezletén bejelentették, hogy nem kívánnak a következő évben versenyt rendezni.

4. A leromlott gazdasági helyzet miatt az autósok a tél előtt leállították járműveiket, tavasszal viszont a leállított kocsik ötven százalékának üzembehelyezéséről ír a „Sopronvármegye”. A gépjárműtulajdonosokat nemcsak a magas árak sújtották, hanem a már régen elavult és máshol megszüntetett kövezetvám, valamint az állami költségvetési ráfordítás hiányában rendkívül leromlott állami utak, amelyek igen nehézkessé tették a közlekedést.

Mindezek ellenére a vezetőség megpróbálkozott április 6-án egy Hainburg-i kirándulással, ám a részvétlenség és közönyösség akkora, hogy az április 16-i közgyűlésen Hőgyész Pál alelnök a feloszlítás gondolatát is felveti, Prickler János elnök pedig le akar mondani.⁵ Végül is az elnök a helyén maradt, a közgyűlés pedig a tagok anyagi helyzetére való tekintettel leszállította a tagdíjakat és elhatározta, hogy nem szed belépő díjakat. Tiltakozott a városnál a benzinkutak megadóztatása ellen is, mivel ez a benzinárak emelkedésével járt volna.

Akciót kezdett az egyesület a külföldi autósok belépésének megkönnyítésére is, elsősorban az osztrák autósok rövidebb itt tartózkodásának elősegítésére. Az akció eredménye az 1 pengős előfizetési jegy, mellyel a külföldiek a megváltást követő nap éjfélig itt tartózkodhattak. Eredmény: a bécsújhelyi motorosklub nagy létszámmal rendez kirándulást Sopronba.

Viszonylag sendes, rendezvény nélküli év után, amely az egyesület részére az említett kedvezmények kiharcolását hozta eredményül, az 1935-ös év valamivel jobb kilátásokkal kecsegtetett. A bécsi motoros szövetség bejelentette, hogy húsvétkor többszáz motoros részvételével Sopronban ügyességi versenyt, akkori nevén „gymkanát” rendez, melyre a legjobb magyar résztvevő számára külön értékes díjat tűzött ki.

A verseny napján a ragyogó időben hatalmas közönség szállta meg a vasutas sportpályát, ahol a versenyt rendezték. A reggeli órákban 350 járművön hozzávetőlegesen 1000 személy érkezett, akiket a polgármester üdvözölt a városháza előtt. Maga a verseny délután 3 órakor kezdődött. A versenyzőknek keskeny, tekervényes úton apró zászlok között kellett előrehaladniuk, vízzel teli poharat áttenni az egyik asztalról a másikra, deszkahintán áthajtani és még egyéb feladatokat megoldani anélkül, hogy a lábukat letették volna. A verseny utolsó próbája egy lassúsági verseny volt, amelyben a nyertes az lett, aki utolsónak ért a célba lábletevés nélkül. Ez a verseny természetesen nem nyújtotta azt az élményt, mint a legutolsó motor-gyorsasági verseny, azonban a közönség nagyon hálás volt és jól mulatott a tréfás helyzetekben bővelkedő versenyen.

A verseny eredményét este a Kaszinóban hirdette ki Prickler János, a SAE elnöke. A verseny abszolút győztese Sterbenz Imre, soproni motoros lett.

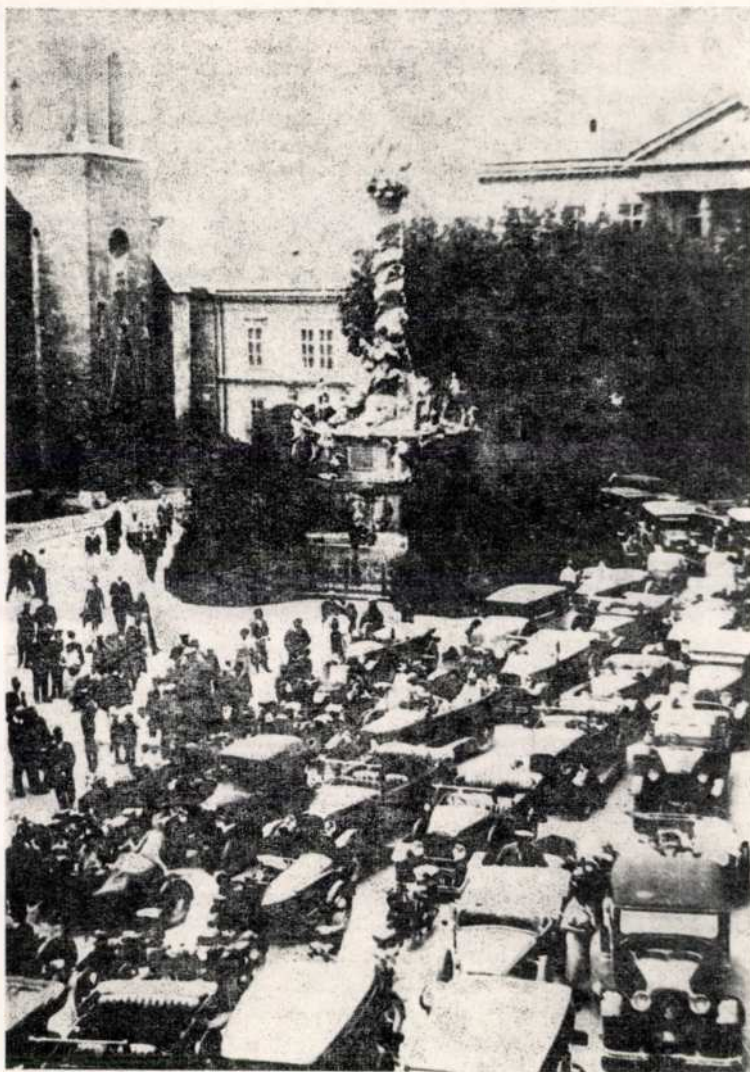
Az egyesület 1935. évi közgyűlésén az elnök az előző évhez hasonlóan csak a gazdasági helyzet fékező hatásáról tudott beszámolni. Hivatkozott arra, hogy az autósok és motorosok érzik legjobban a hátrányokat, és őket sújtja az utak tűrhetetlen állapota is. A beszámolóból kitűnt, hogy az egyesület vezetőségének fő törekvése az volt, hogy a soproni autósok és motorosok részére a lehetséges gazdasági előnyöket, a városnak pedig az idegenforgalmat biztosítsa. Kifogásolta a közgyűlés, hogy a soproni magas kövezetvám elriasztja az idegenforgalmat, — főleg az autósokat és a motorosokat — a várostól. Az elnök után Klafsky Henrik alelnök terjesztette elő jelentését az egyesület anyagi helyzetéről.

Az autós és motoros tábort ebben az időben különösen a soproni gépjárműkerületben is lefolytatott rendőrségi vizsgák foglalkoztatták, amelyeken az összes gép-

⁵ Oedenburger Zeitung, 1934. ápr. 14.

jármű átesett. A vizsgák az új adórendszerrel és a járművek esetleges katonai felhasználását célzó felmérésekkel voltak kapcsolatosak.

Ebben az évben egy-két útibeszámolótól eltekintve más rendezvénye az egyesületnek nem volt. Ezekről a vezetőség 1936. február 27-én számolt be a közgyűlésen. Az egyetlen komolyabb eredmény a beszámoló szerint, hogy a Bécs—Balaton mű-

10. A magyar és az osztrák Touring Club találkozója (1932)

utat végül is Sopronon keresztül jelölték ki megépítésre. Nem történt változás az automobilizmust fojtogató közúti adót és a városi kövezetvámot illetően. Az országban már csak Sopron volt az egyetlen város, ahol nemcsak az idegen járműveket, hanem a helybeli autókat is sújtotta a kövezetvám. A közgyűlésen bejelentette a vezetőség, hogy a Lővér-körúti verseny abban az évben is elmarad, azonban felvetette egy városok közötti verseny megrendezésének a gondolatát, melybe Sopronon kívül Győr és

Szombathely kapcsolódna be. A terv végül is nem valósult meg a megrendezés nagy költségeire való tekintettel.

Az év nyarán a sajtó koncentrált támadást intézett az utak tühretetlen állapota és a kövezetvám ellen, de nem sok eredménnyel. Csak 1937 januárjában került napirendre újra az út- és kövezetvám ügye egy miniszteri leirat alapján, de a változás akkor is elmaradt. Az egyesület még néhány kísérletet tett, hogy részt vegyen az ország belsejében kissé megélenkülő autó- és motorsportban, de komoly megmozdulásra nem került sor.

5. 1937 az egyesület tizedik éve. Márciusban ünnepi felvonulásra került sor, amely a jubileumon kívül az egyesület volt alelnökének Högyész Pálnak, főispánná való kinevezését volt hivatva ünnepelni. A felvonuláson viszonylag sok autó és motor vett részt. Májusban a közgyűlés újra csak a nehézségeket tudta felmérni és az utak állapotát, a gazdasági helyzetet és a kövezetvámot okolta az egyesületi élet ellaposodásáért.

Az igazság az, hogy az egyre élesedő nemzetközi helyzetre, az osztrákok visszahúzóására, a fasizmus előretörésére érzékenyen reagált a határmenti város. Nehézségeket okozott az is, hogy nálunk baloldali, Ausztriában jobb oldali közlekedés volt már az akkori időkben. Visszatartotta a külföldieket az is, hogy nálunk a motalkó nevezetű üzemanyag-pótlék volt forgalomban, amelyhez külön be kellett állítani a motorok porlasztóit.

1937. május 12-én a közgyűlésen az egyesület elnöke ünnepi megemlékezést mond a tizedik évforduló alkalmából, de sajnálkozva állapítja meg, hogy az autózás alapfeltételei még mindig hiányosak, kifogástalan út egyáltalán nincs, és még mindig probléma a kövezetvám. Ez év nyarán a város végre elengedi a kövezetvámot a külföldieknek két napos tartózkodás idejére, ami egy kicsit fokozza az idelátogatási kedvet. Az Osztrák Touring Club ősszel több kirándulást és rókaversenyt rendez még Sopronban, amelyen soproniak is részt vesznek, nem jelentős eredményekkel.

Az egyesület azt tervezte, hogy a jövőben átveszi a: Idegenforgalmi Irodától az autós kirándulások szervezését és fogadását. 1938 májusára rókavadászatot terveztek, azonban közbeszólt a világpolitika: március 12-én a német csapatok megszállták Ausztriát. Magyarország felé határzárakat rendeltek el, és amikor feloldotják, már a német háborús gépezet rendelkezései nehezítették a közlekedést. A háborús hangulat, a bizonytalan jövő kiölt az emberekből minden olyan érdeklődést, amely nem közvetlenül a létfenntartásra irányult.

Prickler János, az egyesület elnöke, az 1938. május 25-i közgyűlésen lemondott, a tagság pedig úgy határozott, hogy az elnöki tisztséget betöltetlenül hagyja. Ebben az időben a gépjárműveket egyre inkább katonai célokra használták fel, egyéb igénybevételre üzemanyagot is csak ritkán kaphatott a tulajdonos. A Soproni Automobil Egyesület tíz éves fennállás után — bár formailag továbbra is létezett — valójában megszűnt. A háborús viszonyok szétszórták mind a tagságot, mind a gépjárműparkot. További kutatásra vár, hogy az Egyesület történetét — a háború utáni nehéz időkben történő újraszervezéstől az Egyesület megszűnéséig — felderítse.⁶

⁶ Köszönetet mondok Sterbenz Imrének, Klafsky Henriknek, Trogmayer Gyulának, Satory Károlynak, Sterbenz Ferencnek, és Breitenbach Ferencnek, akik hozzásegítettek, hogy a Soproni Automobil Egyesület működéséről maradt emlékek és adatok napvilágra kerülhessenek.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Maksay Endre:

Sopron vármegye birtokos társadalma a XVI. század közepén

1. Sopron vármegyében a mohácsi katasztrófát megélt, szerencsétlen sorsú nemzedék az első, amelynek helyzetéről, életviszonyairól egységes felmérések (a kincstári adó összeírásai) alapján és a nagy terjedelmű levéltáranyag meg más források ismeretében viszonylag részletesebb képet lehet adni; érthető módon mindenekelőtt a birtokos társadalom viszonyairól.

Ilyen kép kialakítására tettünk kísérletet, az 1549. évi rovásadóösszeírás¹ elemzését tekintve kiindulópontnak. Ez a rovásadójegyzék a megye 147 helységéről szolgáltat adatokat. Több mint 60 azoknak a száma, amelyekről semmit sem tudunk meg a jegyzékből; az utóbbiak azonban legnagyobb részét a nyugati és észak-nyugati megyeszegélyen fekvettek, és mint az 1491-ben Habsburg-uralom alá jutott uradalmak tartozékai, gyakorlatilag nem is tartoztak az országhoz: Kismarton, Szarvokő, Kabold, Fraknó, továbbá Locsmánd dominiumain, valamint a borsmonostori apátság Kőszeg körüli birtokterületén kívül az összeírók Sopron királyi várost és néhány elszórt helységet (mint Lánzsér környékét, Kapuvár mezővárost, Csapodot, Családot) nem regisztrálták szövegükben.

A birtokosok közül 74 személy, ill. család, egyházi intézmény, város neve ismeretes, 5 birtokrész tulajdonosairól csak annyit tudunk meg, hogy „nemesek” voltak, és 80 a név szerint ugyancsak nem ismert egytelkes nemesek kicsiny birtokainak száma.

A birtoktestek közül 3 volt — megyei viszonylatban — nagy kiterjedésű, a maguk egyenként 100-on felüli jobbágyportájával: Nádasdi Tamás 411, Teuffel Erasmus 150, Sopron városa pedig 114 portát birtokolt. A 10-nél több (és legfeljebb 100) portával összeírt „középbirtokok” tulajdonosai közt a királyon kívül 10 nemest (ill. nemes családot), valamint 3 egyházi személyt, ill. testületet írtak össze.² 62 volt a legfeljebb 10 porta után adózó „kisbirtokok” száma.

A 3 birtoktípust térképre vetítve igen határozottan megmutatkozik a nagybirtok szinte kizárólagos túlsúlya a Fertő tó—Locsmánd vonaltól nyugatra (legnagyobb részét hegyes-dombos területen). A gyepon túli országhatársáv, kezdetben, hosszú időn át az uralkodó kezén, más megyékben is gyakran került el a felaprózódást és jutott vártartományokra tagoltan kisszámú nagyúr birtokába. A megye keleti, sík felére a helyi értelemben vett „közép-, kis- és nagybirtok” változó súlya jellemző, a keleti és északi szegélyen a nagybirtok kerül fölénybe. A „törpebirtokos” egytelkesek két sajátos zónája: a településeknek egy nagy sűrűségű déli foltja és egy ritkásabb keleti folt. Az egykori gyeppőrök leszármazottainak falvai az Árpád-kori országhatárt védő gyeppóvonalak mentén helyezkedtek el.

A 79 birtokos 1305 portát mondhatott magáénak, ez pedig — portánként 2,5—3 paraszti háztartással számolva és a többi úrbéres meg majorsági alkalmazott-családot (majorságonként kettőt-kettőt) hozzájuk számítva — mintegy 5000—5800 paraszti

¹ Országos Levéltár: Conser. portarum (E. 158.) 38. köt.

² Közülük a Weissplacher família, Bakith Péter, Török János és a győri püspök, valamint a király, a megyén kívüli földtulajdonukat is tekintve a nagybirtokosok közé számíthatnak. A 100 portán felüli uradalmak tulajdonosai közül Nádasdi és Teuffel tekinthető országos viszonylatban nagybirtokosnak.

rendű háztartás fölötti uralmat jelentett.³ A porták közül 1088 (83%) tartozott az egyenként 10-nél több portát magukban egyesítő „nagy- és középbirtokok”-ba, ebből 675, azaz 52% a „nagybirtokokba”.

A zselléreknek és a szegénységük miatt ideiglenesen adómentessé tett jobbágyoknak a száma (752 + 205) eléggé egyenletesen oszlott meg a kis-, közép- és nagybirtokok között, a közép- és nagybirtokon valamivel mégis kisebb arányban éltek közülük, mint amekkora a portáknak a közép- és nagybirtokra eső aránya volt, tanúságaként a jobbmódú birtokosok földjén élő úrbéresek árnyalatnyival kedvezőbb helyzetének. A 13 portát birtokló Cseh Ferencnek pl. mindössze 2 zsellére, a 11 portás Niczky Gáspárnak 1 szegény jobbágya volt. Kivételre csak egyetlen példánk van: az ország nagybirtokosai közé tartozó Török Jánosé, akinek Sopron vármegye falvaiban 58 jobbágyporta mellett 114 zsellér (és 1 szegény jobbágy) élt.

A közép- és nagybirtok kedvezőbb helyzete megmutatkozott még abban is, hogy a megye 47,5 (országos viszonylatban csekély számú) pusztá telkéből, valamint 420,5 újtelepítésű telkéből az átlagnál kevesebb jutott ezek területére. Egyedül Teuffel lánzséri uradalmában állt nagyobb számú (11) telek pusztán.⁴ Az újonnan benépesített telkeknek a pusztákhoz való viszonya ugyancsak a több úrbéressel rendelkezőknél volt kedvezőbb az újnépésítésük javára, bizonyosságul az újjátelepítéshez szükséges jobb anyagi erőforrásaiknak. Ugyanakkor akadt, Dóczy Simon személyében, olyan szerény birtokos is, akinek 4 újonnan — alig 2 éve — telepített jobbágytelkén kívül semmijét sem írták össze.

Az 1540-es években országosan fellendülő majorságszervezés eredményeként az ősszeirók Sopron vármegyében is 28 allodiumot és 150 szolgát (jelentős részükben föltehetőleg ugyancsak allodiális alkalmazottat) vehettek számba, a 79 birtokos közül 35-nek a kezén. A jobbmódú urak azonban ezekből az átlagon aluli arányban részesültek.⁵ Sopron városa (114 portával), Bakith Péter (a megyében 17 portával, másutt nagy uradalmakkal), a győri püspök (itt 100 portával), Török János (itt 58 portával) vagy Teuffel Erasmus (150 portával) egyáltalán nem tartott majorságot, s csekély számú szolgát is csupán az utóbbi 3 közülük. Még az ország egyik legnagyobb birtokosa, Nádasdi Tamás országbíró (411 portával) sem működtetett itt 11 allodiumnál többet (82 „szolga” alkalmazásával). A Weisspriacher-családnak (a megyében 76 portával) 1 majorságuk és 8 szolgájuk volt. A kisbirtokosok legszegényebbjei (az 1—2 portával rendelkezők) természetesen ugyancsak a legritkább esetben építhettek majorságot vagy tarthattak szolganépet (az 55 közül mindössze 3-an, ill. 2-en). 2 kisebb egyházi testület 1—1 allodiumát leszámítva, az egyházak birtokaira (8 birtokra) ugyancsak nem jutott majorság, szolganépük sem volt nagyszámú. Viszonylag legmagasabb arányban a 10 porta körüli szerény jószágot birtokló urak részesültek a megye allodiumaiból.

³ A porták és a parasztháztartások számviszonyának a legkevésbé sem könnyű problémáját olyan módon próbáltuk megközelíteni, hogy egybevetettük a Nádasdi-birtokok 12 helységének rovásadó-összeírásbelli adatait egy 1562-ben készült gabona-dézsmajegyzék megfelelő adataival. (Országos Levéltár: Regesta decimarum [E. 159.], Sopron m. 1562.). A 12-ből 10 esetben (Cenk, Gógánfalva, Iván, Hegykő, Hidegség, Homok, Horpács, Lövő, Peresztég, Újkér) az 1549. évi porták számának kettő-négyszeresét kellett vennünk ahhoz, hogy a zsellérek és más úrbéresek számával kiegészítve megkapjuk az 1562. év gabonatermelő családfőinek hozzávetőleges számát. (2 helységet, Kövesdet és Széplakot irreálisan nagy, ill. irreálisan kicsiny terméssadataik miatt kihagytunk a számításból). Tekintettel arra, hogy a két vizsgált adatsor felvételéi ideje közt eltelt 13 év alatt a lakosság száma bizonyára megnövekedett, tekintettel továbbá a XVI. századi telekosztódásnak és portaérték-csökkenésnek az eddigi kutatásokból sejthető méreteire, a háromszoros szorzószám helyett kétésfél-háromszorosot láttunk leginkább elfogadhatónak.

⁴ Számításaink itt is a portákból való részesedés arányához viszonyították a pusztá, ill. újtelepítésű telkek arányát.

⁵ Számításaink itt is a portákból való részesedés arányához viszonyították az allodiumokból, ill. a szolgákból való részesedés arányát.

A majorságok népén kívül az összeírók csupán igen kevés olyan elemről készítették följegyzést, akik kívül estek az úrbéresek közösségén. Ilyenek voltak a hegyes-dombos vidéken (főként Sopron városának és a győri püspöknek a falvaiban) legeltető pásztorok, ilyen a király harmincadosa meg Nadasdi Tamás vámszedője. A legjobb módú urak birtokán néhány malmot vettek számba (Teuffel falvaiban 9-et).

A jobbágyfalusi sorból kiemelkedő mezővárosok jelentős része a nyugati országhatáron feküdt, s a már ismertetett okokból nem került be az összeírásba. A rovás-adójegyzékben megtalálhatók közül is csupán Csepreget nevezik „városnak” (Beledet, Csornát, Kált, Keresztúrt, Rusztot, Szilt nem).

2. Az összeírás adataiból kiindulva, de azokon kissé túllépve, megvizsgálhatjuk, milyen hosszú időre nyúlt vissza a megyei urak helyi birtoklásának folyamatossága, mekkora volt a birtoklási fluktuáció.

A 74. név szerint ismert Sopron vármegyei birtokos közül 36-ról állapítható meg igen nagy valószínűséggel, hogy hasonló nevű elődeik (egyházak, városok esetén maguk a testületek) már a XV. században is megyei birtokosok voltak, rendszerint ugyanazokban a helységekben, mint az utódok, köztük az egyik legnagyobb birtoktest tulajdonosa, Sopron város, a „középbirtokok” gazdái közül pedig 8-an: a győri püspök, a Weisspriacher család, a csornai prépost, a soproni keresztes konvent és 4 más család. (Feltűnő, hogy ez a nagy helyi hagyományú csoport szinte egyáltalán nem vette ki részét a majorságépítésből: a már említett 2 adójegyzékben.⁶ A 9-ből 3 volt nagybirtokos: közülük csupán a Balkánról felköltözött s nem sokkal Mohács előtt magyar nemességet nyert Bakith Péter az egyetlen igazán „új ember”; Nadasdi Tamás, valamint enyingi Török János már korábban is jómódú, ha nem éppen középső, ill. nagybirtokosi családokból jöttek, az ország más megyéiből. Nadasdi a Kanizsai-örökösrel kötött házasság útján jutott a familia hatalmas uradalmához, Török Jánosnak még apja, Bálint kapta meg szépszámu falvát: többségükben egykor az Ostffy-rokonság (Bresztolci, Csornai, Tardi család) meg a Mörichidai család birtokait. A kisebb úrbéres földet nyert nemesek Bagody, Desseffy, Gosztonyi, Jósa, Mesteri, Szalay Péter) minden jel szerint éppen a környék legnagyobb jövőjű emberének, Nadasdinak köszönhették itteni meggyökerezésüket, hiszen — mint látni fogjuk — az egy Batthyány-familiáris Gosztonyi kivételével mindannyian vagy a későbbi nádor szervitorai voltak, vagy valamelyik szervitorával álltak rokoni kapcsolatban.

A Mohács körüli évtizedekben a megye famíliái, úgy látszik, nem cserélődtek olyan mértékben, ahogyan ez a válságos időkben várható lett volna: az 1549. évi összeírásnak csupán 9 további — a XV. században még nem említett — nemesurat, ill. családjukat (és a királyt) találhatjuk meg egy 1536. évi adójegyzékben.⁶ A 9-ből 3 volt nagybirtokos: közülük csupán a Balkánról felköltözött s nem sokkal Mohács előtt magyar nemességet nyert Bakith Péter az egyetlen igazán „új ember”; Nadasdi Tamás, valamint enyingi Török János már korábban is jómódú, ha nem éppen középső, ill. nagybirtokosi családokból jöttek, az ország más megyéiből. Nadasdi a Kanizsai-örökösrel kötött házasság útján jutott a familia hatalmas uradalmához, Török Jánosnak még apja, Bálint kapta meg szépszámu falvát: többségükben egykor az Ostffy-rokonság (Bresztolci, Csornai, Tardi család) meg a Mörichidai család birtokait. A kisebb úrbéres földet nyert nemesek Bagody, Desseffy, Gosztonyi, Jósa, Mesteri, Szalay Péter) minden jel szerint éppen a környék legnagyobb jövőjű emberének, Nadasdinak köszönhették itteni meggyökerezésüket, hiszen — mint látni fogjuk — az egy Batthyány-familiáris Gosztonyi kivételével mindannyian vagy a későbbi nádor szervitorai voltak, vagy valamelyik szervitorával álltak rokoni kapcsolatban.

Az 1549-ben följegyzett többi 29 birtokosból azok, akik csakugyan a legutolsó másfél évtized során szerezték csak meg itteni földjüket,⁷ nagyobb részükben ismét Nadasdi Tamás (kivéteklépp egy-egy más nagybirtokos) emberei voltak. A legkésőbb érkezettek e csoportjának az esetében túlnyomórészt kicsiny, alig néhány portára kiterjedő birtokokról van szó, nemcsak a Viczayak vagy Szalay Benedek esetében, akik a Lozsi, ill. a Pinnye család egyik 2—3 falura kiterjedő földjeit kapták meg, hanem még a nagybirtokos családból való Tahy Bernát és a magas pozícióhoz jutott Segéd György esetében is; 10 portán felüli úrbéres földet csak a Nadasdi udvarában külö-

⁶ Conscr. port. 37. kötet.

⁷ A többiek eredetének megnyugtató földértéséhez ugyanis nem elegendők a jegyzékek. A sűrűn használatos családnevek viselőiről, így a Kovácsokról, Szalayokról, Tóthokról, valamint a Litteratusokról csak ritkán dönthető el, hogy egy családból valók-e korábban följegyzett névrokonalkkal.

nösen magasra emelkedett Sárkány Antal, valamint Bornemissza Pál kapott; 100-nál több portát pedig (a korábban Weisspriacher- ill. Graffenecker-kézen volt lánzséri uradalmat és kapcsolódó részeket) egyedül Teuffel Erasmus, a Habsburg- királynak igen exponált katonai tisztségekre kiszemelt, magyar indigenátussal jutalmazott híve.

A megye egész úrbéres állományát tekintve azonban a tulajdonos családok kicserélődése mégis tekintélyes méretű volt: a 4 újonnan érkezett nagybirtokos familia (a Bakith, a Nádasdi, a Teuffel és a Török) meg a király a maguk együttesen 654 jobbágyportájával éppen felerésztt mondhattak magukénak az 1305 megyei portából. A Mohács előtti régi birtokoscsaládokból ugyanakkor — az összeírásban fölvelt megyerészen — jelentéktelen kisbirtokosokon kívül csak 2 nagyúri (a Kanizsai és a Graffenecker), továbbá mintegy 10 jómódú középbirtokos család (Bresztolci, Csornai, Gyórói, Loszi, Mórighidai, Pinnyei, Poki, Tápán, Tardi, Zarka) tűnt el végképp a helyi nemesség sorából.

3. A megyei birtokosság rétegződéséről, életviszonyairól a következőket mondhatjuk.

Amint a fent előadottakból kitűnik, a XVI. század közepének birtokosai közül Újlaky Ferenc győri püspökön kívül 5-en tartoztak abba a legfelső rétegbe, amelynek tagjai, vártartományaik, esetleg viselt funkcióik révén minden familiárisi függéstől szabadok maradhattak, s egymással szinte teljesen egyenrangúakként érintkezettek. Valamennyiük közül csupán Nádasdi és a Weisspriacher család tagjai tartózkodtak rendszeresen a megyében. A két magyar származásút: Nádasdi Tamást és Török Jánost atyafisági kötelék is egybekapcsolta; már távolabb álltak tőlük a Habsburgokhoz olyannyira hűséges indigenák: Bakith Péter, Teuffel Erasmus és Weisspriacher János; tudjuk, Nádasdival különösképp gyakran kerültek ellentétbe a legkülönbözőbb okokból. Teuffelnak a későbbi nádor hol a császári katonák kártételei, hol a magyar exportmarhák elterelése miatt tett szemrehányásokat.⁸ Bakithal már súlyosabbak voltak az érdekelletétek: egy alkalommal az ő hatalmaskodásáról számoltak be Nádasdinak,⁹ máskor arról, mennyire nehezelt rá Bakith egy birtokjogi ügyben történt döntés miatt; „egyéb boszu beszédet es szólt és mihelen hazajutott, igen csabdosta feleségét arczul”.¹⁰ Nem sokkal később a királynál intrikáit Nádasdi ellen.¹¹ Weisspriacher egy községi bíró hatalmaskodó elfogatása útján akarta kicsikarni a maga jogait, s ezzel okozott nem kis kellemetlenséget a Nádasdi-birtokok adminisztrációjának.¹² Nádasdi ugyanakkor nagy erőfeszítéseket tett a mindenkivel való jóviszony lehetőség szerint való ápolására. Gyümölcsszezon idején felesége sokszáz dinnyét küldött Bécsbe soproni—vasi birtokairól az urak közti elosztásra.¹³ Legtöbbjük nem is hagyta őt cserben, amikor segítségükre volt szüksége. Élete utolsó évében soproni birtokairól küldte embereit fontos megbízatással Szlavóniába, a háborús időkben létfontosságú lóállományának felfrissítésére. A küldöttek beszámolója tanúskodik arról a segítőkészségről és őszintének tűnő megbecsülésről, amellyel a tartomány ez alkalommal végiglátogatott urai a nádor iránt viseltettek. Erdődy bán „azt mondta, hogy ha csak egy lova volna is, az Istenre mondá, hogy Nagyságodnak adnája”. Alapi Gáspár „azt mondta, hogy másnak kétszázon sem adná, de Nagyságodnak kedvét nem akarná szegni” (100 tallérért adta egyik lovát), Lenczovith pedig így nyilatkozott: „Magyarországban senkinek örömesben nem akar szolgálni, mint Nagyságodnak”.¹⁴

8 1543. Nádasdi Teuffelhez: Országos Levéltár, Archivum familiae Nádasdi (E. 185.). Levelek. (A továbbiakban: Arch. Nád.). — 1547. Teuffel Nádasdihoz: uo. Igaz, Teuffel mindenkor udvariasan védekezett, a nagy hadjáratok idején pedig sietett tudósítani a főkapitányt török hadmozdulatokról, legjobb kémel útján szerzett friss híreiről, várak elestéről, saját hadterveiről: 1551., 1552. Teuffel Nádasdihoz: uo.

9 1537. Chernel Nádasdihoz: uo.

10 1550. Történelmi Tár (a továbbiakban: TT.) 1910, 384.

11 1551.: uo. 410.

12 1560. Sárkány Nádasdihoz: Arch. Nád.

13 1550., 1551.: TT. 1910, 386—387, 400. stb.

14 1561. Tahy Nádasdihoz: Arch. Nád.

A többi megyei nagyról közltek azonban nem voltak ritkák és nem egyszer fajultak — különösen a társas italfogyasztás rendszeresen visszatérő alkalmain — olyan botrányos jelenetekké, amilyenről 1560-ban a nádort tudósították.¹⁵

A nagyurak — mint ismeretes — birtokjogaik védelmét, vagyonuk gyarapítását s a vártartományaikban folyó gazdálkodás irányítását tekintették legfontosabb feladatuknak. De tevékenységük nem merült ki ebben. Legtöbbjük (Bakith, Teuffel, Török, Weisspriacher) erejét elsősorban a hadvezéri, várparancsnoki működés követte le. A győri püspök, egyházmegyéje gondviselése mellett, a bécsi udvarban játszott kiemelkedő szerepet (egy ideig helytartóként is), gyakori érintkezésben az uralkodóval. A legsúlyosabb terhek Nádasi Tamásra hárultak: főkapitányi, majd sorozatos zászlósúri tisztségeivel megannyi hadszervezési, hadjáratok idején hadvezetési feladat járt,¹⁶ kívülük a horvát-szlavón bán, majd sorban a tárnokmester, az országbíró, a nádor bírói és igazgatási funkcióit látta el. Birtokain a gazdálkodás irányításán túlmenően a humanista műveltségnek és az anyanyelvi írásbeliségnek lett farradhatatlan terjesztője. Élete utolsó évtizedében a királlyal szoros személyes kapcsolatot tartva tett meg mindent a rendek és Ferdinánd közti közvetítés-egyeztetés, országa ügyének előmozdítása érdekében. Családjá a királynak rendszeresen juttatott gyümölcsküldeményeket, kívánságára lovat szerzett neki, a királynénak pávákat, ludakat, kappanokat mutatott be. Bornemissza püspök, a király bizalmi ember, 1551 nyarán több ízben közölte Nádasi főudvarmesterével, mennyire jó véleménynyel van most a király az uráról. „Most jól fú a szél, úgymond”, most kellene Ferdinándtól várni, zálogot vagy egyebet kérnie.¹⁷

4. Amennyire különbözött egymástól a nagyurak működési területe, annyira nem volt egységes a pályájukra való felkészülés módja sem. A hadi mesterségben és a szellemiekben való képzésük első szakaszáról nincsenek közelebbi információink: ez kétségkívül valamelyik vártartomány székhelyén ment végbe, tisztek és tanítómes-terek vezetése alatt,¹⁸ és a felvonuló-állomásozó-harcoló csapattesteknél folytatódhatott.

A két értelmiségi hivatású (Nádasi és a főpap) külföldi egyetemeken tanult. Az említett 6 személy családjai közül mindössze egy (a Nádasi) adott még további hallgatókat ebben a korban a bécsi, ill. olasz egyetemeknek.¹⁹

15 Pethő János soproni főispán Császár Miklóst, Oláh esztergomi érsek unokaöccsét soproni házához hívta, részegre itatta, s a találkozás csúfos szóváltással, kölcsönös szidalmazással végződött. Pethő nem volt hajlandó elnézni vendégének, hogy az búcsúzaskor, magáról megfellelkezve, az ő anyját becsémelte: „ha nem kurva az anyád, úgymond, tehát te magad utánam jüsz oda ki.” A leszámolásra felkészült házigazda nagyszámú fegyverrel ment ki vendége után, mint ahány fegyverese Császárnak volt; így azután, amikor a közeli határban utolérte Császárt, hiábavaló volt annak minden engesztelési kísérlete („Békét, jó János uram, mert te részeged voltam, én nem tudom, mit szoltam”), meg kellett fogadnia, hogy Pethő soproni házábanál kér tőle bocsánatot („hogy valamit Pethő Jánosra szolt, ebül, bestyélül és kurvaful hazudott benne”). A soproni polgárok közvetítése végül is csak kevéssé tudta enyhíteni a formula kíméletlenségét. 1560. Sárkány Nádasihoz: uo.

16 Sopron megyei ember számolt be Nádasi Tamásnak ura Lippa 1551. évi ostrománál vitt szerepéről: „Ha az mi kegyelmes urunk gyalog nem száll vala és ő maga ustromnak nem megyen vala, bizony nem hiszem, hogy soha keresztény kézbe akadtott volna, de ühözöjja képest mindnyájan reá rohanának és megfutamék az török benne. Az kik az ustromon voltak, azok is azt vallják, hogy ha uram nem szállott volna gyalog, még most is török volna benne.” 1551. Tahy Nádasihoz: uo.

17 1539. Sárkány Nádasihoz: uo. — 1546, 1550, 1551, 1552: TT. 1910, 376—378, 386, 401, 403—404, 527.

18 Nádasi főudvarmestere 1550-ben arról ír Bécsből, hogy az új mester „bizony jól keszte az gyermekeket tanéltatni, és meg látja kegyelmed, hogy csak esztendeik legyen az gyermekekkel, másképen látja kegyelmed őket mind erkölceskebe s' mind tudományokba”: TT. 1910, 383. 1557-ben pedig: „Továbbá az mestert is megszerzettem, ugyan jeleset és tudóst, akkor is ott vala Olaszországba, Páduába, mikor mi ott valánk, ... felföldi mester is sokáig volt” (Sárkány Nádasihoz: Arch. Nád.).

19 Schrauf K.: A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve. Bp., 1902, 160, 175; uő.: Regestrum bursae Hungarorum Cracoviensis. Bp., 1893, 20, 89; Veress E.: Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratal. Bp., 1941, 83.

5. Sopron vármegye magyar birtokosainak következő rétegébe a nagyurak familiárisainak szintjén álló személyeket számítjuk, bár ez a kategória viszonylag széles származási skálát és meglehetősen vagyoni-életszintbeli különbségeket fog egybe.

A helyi kis- és középnemes családok érthető módon elsősorban a megye leghatalmasabb uránál, Nádasdi Tamásnál kerestek támaszt, aki a maga részéről ugyan csak rá volt utalva arra, hogy a házassága útján a birtokokkal együtt örökölt Kani-zsai-familiárisokat meg saját korábbi familiárisait számban egyre gyarapítsa, már csak annak arányában is, ahogyan egyre magasabb országos tisztségeket vállalt. Nem sokkal nádorrá választása után 36 „újonnan szerződött” szervitoráról készitettek ki-mutatást.²⁰ A rovásadójegyzék 54 ismert közép- és kisnemesi birtokosa közül 12 két-séget kizáróan az ő szervitora volt (Chernel Anibrus, Deák Ádám, Deák Pál, Des-sewffy Ferenc, Dóczy Simon, Kovács Lőrinc, Laki Deák Balázs, Ostffy Jakab, Sárkány Antal, Segéd György, Szalay Benedek, Tahy Bernát), további 5 személy valamilyen szoros szolgálati (esetleg szervitori) kapcsolatban állt vele (Gróf Bernát, Jósza Farkas, Ládonyi Demeter, Szalay István, Viczay Balázs, mindannyian 10 portán aluliak), 16 birtokosnak pedig valamelyik (hasonló nevű) rokona került szoros, leginkább szervi-tori kapcsolatba Nádasival, ill. anyósával, az özvegy Kanizsainéval (Akács, Bagody, Büky, Csáky, Cseh, Cziráky, Gosztonyi, Káldy, Mesteri, Niczky, Ostffy, Sággy, Sze-csödy, Tarródy, Tollkötő, valamint maga a Nádasdi család). A valóságban természetesen ennél is jóval nagyobb számú megyei birtokos tartozhatott a Nádasdi család familiájába; kerültek oda bőven az egytelkes nemesek közül is.

Sokkal kevesebben vállaltak szolgálatot a megye nemesei közül a szomszédos Vas megye nagybirtokos családjánál, a Batthyánynál. Két itteni Batthyány-familiárisról (Gosztonyi István, Szalay Ferenc) és 4 olyan személyről tudunk, akiknek hasonló nevű rokona húzódott Batthyányék oltalma alá (Büky, Nádasdi, Sárkány, Tarródy, ugyanezek más családtagjai a Nádasdiaknál szolgáltak). Négy további Sopron vár-megyei birtokos, ill. családtag állott mások szolgálatában (egy Sággy, korábban a Nádasdi-família tagja, az esztergomi érsekében, egy Vadasfalvy a Weisspriacherében, Szecsödy, Osvát és egyik Vággy ismeretlen helyen). Kisfaludy Pál (valószínűleg ugyancsak szervitori függésben) Sopron vármegye alispánja volt, Korothnay Péter a megye rovásadószedője, egyik Wathay pedig királyi harmincadosi tisztségre szegő-dött el.

A familiárisok egy részének feladatává az úr birtokainak katonai védelmét tet-ték. A magasabb rangúak várak kapitányaként működtek, s a hadiesemények híreit továbbították (Nádasdinál Segéd, Dessewffy).²¹ Tahy Bernát udvarmester korábban a seregszervezés, a portyák előkészítése tennivalóiból vette ki részét, urát pedig a nagyobb hadjáratokra kísérte el (békeidőszakban vásárlási akciókat, közmunkákat bonyolított le). 1551-ben Lipppa ostrománál egy szolgája veszett ott s egy másik ka-pott sebet. 1555-ben ő maga 15 lóval jelent meg a sereg gyülekezőjén. Bodonhelyről — mint írta — „bocsáttam vala ... huszonkét lovon való legínt, hogy valami nyelvet foghatnak nagyságodnak kitől értené nagyságod, az török had mire gyült, hová va-gyon szándokjok”. De a fehérvári szubasi megszaladt előlük jó lován, s végül is csak némi zsákmányt és egy „igen szegény paraszt török”-öt foghattak, aki pattantyús létére semmit sem tudott vallani.²² Tahyék kisebb rangú társainak csapattiszti szol-gálat jutott. Hadjáratok idején minden épkezláb familiárisnak részt kellett vennie a kivonulásban. Egyikük 1552-ben betegségére hivatkozva védekezett: „Hadakozni én immár nem vagyok jó.”²³

20 *Nomina servitorum noviter conductorum*: Arch. Nád. Egyéb iratok 3. tétel 1555. Nádasdi Tamás familiárisaira: Komoróczy Gy.: Nádasdi Tamás és a XVI. századi magyar nagybirtok gazdálkodása. Bp., 1932. 25 ll.

21 Levelek Nádasdi Tamáshoz: Arch. Nád.

22 1551. Tachy Nádasdinéhez, 1555. kelt. nélkül., 1555. szept., 1557. dec., 1561. dec. Tahy Ná-dasdinéhez: uo.

23 Sárkány Nádasdihoz: TT. 1910, 526.

A legtöbb munkát érhető módon az uradalmak gazdasági irányítása jelentette, s a legtöbb szervtort is ezek végzésére állították rá, köztük különösen az alacsonyabb kategóriájukat: az eredményes gabona-, szőlő-, gyümölcsstermesztés, állattartás, halászat feltételeinek biztosítására, beszerzés és értékesítés, szállítás megszervezésére, az épületek, munkaeszközök, utak karbantartására, ill. újak létesítésére, a jobbágy-szolgáltatások behajtására, robot teljesítésére, az úri udvartartás szerteágazó szükségleteinek fedezésére.²⁴

Aki pedig fiatal korában jól ügyeskedett a gazdálkodás adminisztrációja körül, arra utóbb bonyolult jogi ügyeket, majd hadseregszervezési feladatokat is rábíztak.²⁵

Az udvarmester teendői szükségképp változatosabbak, többértékűek voltak a többi familiárisénál. Nádasi főudvarmestere, Sárkány Antal, legaktívabb korszakában az év jelentős részét Bécsben töltötte s ott az eselenkénti személyes szolgálaton meg az odahaza szükséges áruk beszerzésén kívül a legbefolyásosabb udvari emberekkel való kapcsolat fenntartása lett egyik fő feladata, ami együtt járt ura vagyoni jogi és minden más érdekének képviselésével, a legfrissebb kül-, belpolitikai- és hadi hírek szállításával. Hála a királyi udvar uraival ápolott rendszeres kapcsolatainak, pontos értesülései voltak arról, hogy az uralkodónak a fontosabb ügyekben és egyes érdekelt személyekkel kapcsolatban mi az álláspontja, s időnként — mint láttuk — még a király hangulatáról is tudósították. A kancellár titkon közölte vele, mikor kellene urának Bécsbe jönnie, hogy az „igen ravasz” Thurzó akcióit idejében megelőzhesse.²⁶ Jó forrásokból tudott Sárkány a Habsburg-érdekeket bármilyen módon is érintő európai hadi készülődésekről, hadmozdulatokról vagy a magyar végvárac számára kiutalt pénzüsszegekről. Ágyút, fegyveralkatrészeket, puskaoptort vett át és juttatott tovább a magyar védelem céljaira. Kézben tartotta ura bécsi pénzügyeit, gondja volt annak adósságaira, ingóvagyonára, eladható áruinak értékesítési lehetőségére, s rendszeresen vásárolta, készítette az úr, az úrnő vagy a gyermekek olyan szükségleti cikkeket, melyeket magyarországi piacon nehezebben vagy rosszabb minőségben lehetett volna csak beszerezni, előállítani (elsősorban textiliákat, ötvösműveket, bútorkat, déligyümölcsöt, olvasógyertyát, órát stb.). Magyarországi hírszerzői közölték vele az itteni hadszínterek, a sereggújítás, a felvonulások eseményeit, a foglyul ejtett törökök számát.

Nádasi emberei közül utóbb többen vállaltak országos vagy helyi funkciókat a királynál, a rendi igazságszolgáltatási apparátusnál vagy a megyénél, egy részük anélkül, hogy az úrtól való függőségi kapcsolatát megszakította volna. Desseffy, Gróf és Segéd királyi várkapitányok, Kovács a királyi zsoldostisztje, Ostffy és Viczay megyei tisztségviselők lettek, Chernel az országbíró protonotáriusaként vette ki részét a közügyek intézéséből.²⁷ Laki Deák, egy időben pozsonyi alispán is, altárnokmesterként helyettesítette urát a tárnokszéki üléseken meg a városokkal folytatott tárgyalásokon.²⁸ Érthető, ha ilyen körülmények közt a familiárisok legtöbbszörének éppen csak saját gazdasága legszükségesebb ügyeinek vitelére maradt ideje és energiája, nem pedig üzemük korszerűsítésére: Nádasi szervitorai közül mindössze 2 kiemelkedő személynek, feltételezett familiárisai közül további 2-nek majorságáról maradt említés (Gróf, Jósa, Ostffy, Sárkány, az utóbbi városban fektült). A lazább függés, úgy tűnik, a gazdálkodás szervezésében nagyobb lehetőségeket biztosított.

Az egyfelől védelemre és ellátásra, másfelől hűséges szolgálatra kötelező kölcsönös hűbéri függés formái Sopron vármegyében sem tértek el a szervitori rendszer Magyarországon szokásos formáitól. A familiárisok minden fontosabb anyagi ügyük-

24 L. Dóczy, Kovács Lőrinc, Ládonyi, Litteratus Ádám és Pál, Szalay Benedek leveleit Nádasihoz: uo.

25 1545, 1549. Tahy Nádasihoz: uo.

26 1539. Sárkány Nádasihoz: uo.

27 1550-ben írta, hogy a hadjáraton már nem vehet részt, s hogy a közügyek intézése miatt háttérbe szorultak otthona ügyei, a gonoszok közben házát is felgyújtották (Chernel Nádasihoz: uo.).

28 Laki Litteratus Balázs levelei Nádasihoz: uo.

ben — de különösképp más nagyurakkal vagy azok embereivel folytatott pereskedéseik során — kérték uruk pártfogását. Segéd György még annak a levélnek a mintáját is megküldte a nádorhoz, amelynek kiadását kívánta tőle.²⁹ Támogatását várták, ha késett a királynak végzett szolgálatukért járó pénz, ha a városoknál vagy harmincadhivataloknál kedvezményt szerettek volna maguknak biztosítani, ha szőköt jobbágyukat akarták felkutatatni. Szállást, gondviselést kértek és kaptak a háborús időkben otthonhagyott, veszélyeknek kitett családtagjaik számára, épület- és ruhaanyagot családjuk, szolgálók szükségletére.³⁰ A maguk részéről munkájuk ellátásán túl meg-megújuló hűségfogadalmakkal igyekeztek mindezt kiérdemelni. Segéd György fogadkozott, hogy ura akarata nélkül sem a királynak, sem másnak nem kíván szolgálni.³¹ Sárkány Antal, amikor a bárándi bírót kegyetlenül elverte, azzal mentette magát: csak azért tette, hogy ura meg ne haragudjék rá, és haszontalan, szorgalom nélküli embernek mondja őt.³² Dóczy Simon szavai a nádorhoz: „Ha te Nagyságod engem fel nevelt, hiszem, hogy te Nagyságod engemet az földhöz nem ver.”³³

A szervitori szolgálatkésztség nemcsak szavakban mutatkozott. Ha a nádor felesége Bécsbe látogatott vagy gyermekágyban feküdt, a főudvarmester szüntelen készenlétben állott mellette.³⁴ A Sopronban megtelepedett Sárkány Antal senkinek sem adott el vörösborából, „sem csehnek, sem németnek”, csakhogy urának jusson.³⁵

A hűség jutalma alkalmi ingatlan-juttatásokon, tisztségekhez való hozzásegítésen, felszereléssel, néha étellemmel való ellátáson kívül elsősorban a kialakított pénzösszeg volt. Tahy Bernát, akit az 1550-es évek elején évi szerződés kötött Nádasdihoz, 3 forintos hópénzt kapott, még olyankor is, amikor messze földön vezetett hadjáratokra kísérte el urát, s megannyi kiadása és kára esett.³⁶ Nem is győzött az évek hosszú során ismételt sanyarú helyzetére panaszkodni, s hol új lovat, hol páncélt, sisakot kért urától, hol pénzjutalmat, a lippai harcban szerzett arany-ezüst holmiból való részesedést várt volna tőle.³⁷

A szervitori szolgálat jutalmazására jó eszközül kínálkozott az emberséges bánásmód is. A dominus szinte szűkebb értelemben vett családja tagjaiként fogadta be legalábbis a familiárisok magasabb rétegéhez tartozókat. A bécsi grófné házasságáról szóló tréfás híreszteléseket, amelyeket Nádasdi emberének bécsi szállásadója szállí-

29 1554. Segéd Nádasdihoz: uo.

30 Levelek Nádasdihoz: 1554. Segéd, 1543. Chernel: uo. 1549. és 1550. Sárkány Nádasdihoz: TT. 1910. 381, 390. 1551. aug. 4., aug. 21. Tahy Nádasdihoz: Arch. Nád.

31 1552. Segéd Nádasdihoz: Arch. Nád.

32 „Ne in iram vestrae magnificentiae incidere, ... deum testor, ob hanc causam feci, ut timui, ne vestra magnificentia diceret hominem inutilem et indiligentem ... Non adulatorum verba consideravi, sed solummodo honorem et timorem vestrae magnificentiae ...” — tette még hozzá (1531. Sárkány Nádasdihoz. uo.).

33 1557. Dóczy Nádasdihoz: uo.

34 „Mig asszonyom itt volt, addig én semmihez nem láhattam, mert soha nem mehettem tőle, minden órában szükség voltam”: (1549. TT. 1910. 382).” Én szüntelen ott forgódom, ... asszonyom étkéhez én látok” (1555. uo. 538).

35 1560. dec. Sárkány Nádasdihoz: Arch. Nád.

36 „Erdébe egy hónap héán esztendeig járának, mind oda jártonkba sem adott nagyságod semmit az hópénznél egyebet.” Egy évben sem kapott oly keveset, mint most, írta 1555-ben (Tahy Nádasdihoz: uo.).

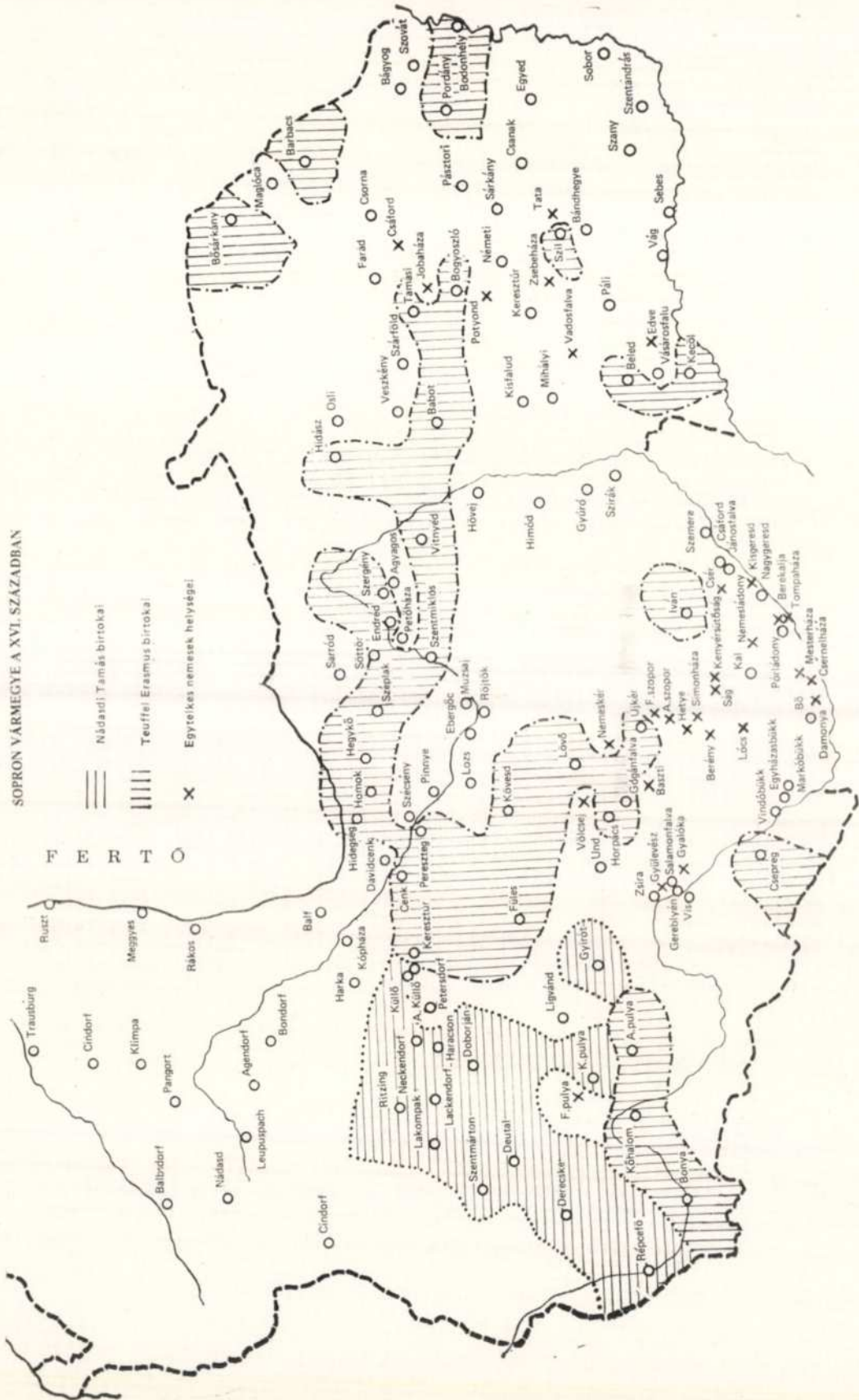
37 „Soha nem hittem volna, kegyelmes uram, hogy nekem erre jusson ügyem kegyelmed után, hogy az kegyelmed jámbor szolgálai között 10 forint ára paripán kelljen ígetnem. Semmiért egyébert nem szégyenlem, hanem csak azért, hogy sok jámbor tuggya, hogy kegyelmednek én régi szolgálója vagyok”. Annyi szolgálat után mégsem illenek „sok jámbor között gyalog járnom”. „Mostan az nagyságod szolgálatára nem vagyok elég, ... bizony, nem akarnám vénségemre az szegin órcát meg szeplésőjtteni.” 1558-ban: segítség híján „ismét régi módot kell elé vennem” (t. ökreit kell levágnia). Az úr feleségétől hol az év folyamán szállított jó hírekért kívánt volna jutalmat, hol Nádasdi vádolta előtte fukarságáért, „Mast látom, ő kegyelmének hogy csak eddig kellett az én szolgálatom, mert mikor ő kegyelme Fogarasban beteg vala, akkor fiának hí vala, és mindent ígér vala”. Tahy levelei Nádasdihoz: 1551. máj., 1552. aug., 1555. szept. és nov., 1558. kelt. nélkül. Nádasdihoz: 1552. jan., febr.: uo.

F E R T Ó

||| Nádasi Tamás birtokai

|||| Teuffel Erazmus birtokai

X Egytelkes nemesek helyiségei

tott házhoz, a fődvarmester az úr legközelebbi látogatására tartalékolta, szórakoztatás céljára: „arra hagyom, mikorra megjő kegyelmed, hogy akkor es legyen mit nevetnie kegyelmednek”.³⁸ A Sárkánynak szóló leveleket ura nemcsak a címzett rangjának kijáró megszólítással kezdte, hanem azon kívül gyakran családias hangvételűvel is „egregie nobis dilecte, charissime frater, egregie domine frater nobis honorande” stb.)³⁹ Nem hiányzott a szervitorok megbecsülése idegen urak részéről sem. Sárkány fődvarmester — láttuk — bizalmas beszélő viszonyban állott a királyi tanács nem egy tagjával, Bornemissza püspök „jó Sárkán uram”-nak szólította őt, Mérey személynök tegezte,⁴⁰ Oláh érsekkancellár pedig meghívta ünnepi miséjére és Sárkány ott ajándékot készült a főpapnak átadni.⁴¹ Egy-egy pászoros levélből ugyanakkor az tűnik ki, hogy a nagyúr, ha jónak látta, nem egyszer dorgálásban részesítette még oly magasrangú emberét is: „Azért nekem szintén úgy vagyon dolgom, mint az farkasnak, ha viszen is (ti. zsákmányt), huréltják (-szidják), ha nem viszen is, huréltják, azaz ha jól szolgálok is, bestia nevem, ha nem is bestia” — írta ugyanaz a fődvarmester.⁴²

6. A megye familiárisi szinten álló birtokosainak csoportja származását tekintve sem volt egységes: akadt közte nagybirtokosi családból, esetleg annak egyik szegényebb ágából jött ember (Dessewffy Ferenc, Dóczy Simon, Tahy Bernát). Sok került ki a Nyugat-Dunántúl középbirtokos familiáiból (Chernel Ambrus, Kisfaludy Pál, Laki Deák Balázs, Ostffy Jakab, Szalay Ferenc, Viczay Balázs stb.). Sárkány Antal a soproni polgárságból jött, s végül néhány személy, úgy látszik, egészen alacsony sorból jutott a familiárisok közé (Kovács Lőrinc, Segéd György).

A közép- és kisbirtokos nemesség vagyoni rétegei közti határok érthető módon egészen máshol húzódtak, mint a származási kategóriáké. Ha Sárkány Antalnak 14 jobbágytelkén kívül tekintélyes termést hozó soproni és vásárolt cenki szőleje volt, Sopronban majorsága, szerzett „jőszága”, másutt malma, bérelt tizede, és ha 1551-ben, mint írta, atyafiaival „kastély dolga felől” szerződött, már csak élést, majorságot, port és ágyút kellett belé szereznie,⁴³ értékesítendő borából 1556-ban új házat szándékozott építeni⁴⁴ és számos szervitorral, köztük kulcsárral, szakáccsal rendelkezett,⁴⁵ végrendeletében pedig 7500 magyar forintnak, több mint 1200 aranynak, szőnyegeknek, kárpitoknak, ezüst mosdóme-lencének, ezüstpoharaknak, értékes ruhadaraboknak és ékszereknek (aranygyűrűknek, köztük egy gyémántosnak, „kőnek” stb.) jelölhette meg az örökösét,⁴⁶ akkor az ő életszínvonalát a nagybirtokosok után közvetlenül következő rétegre tekinthetjük jellemzőnek, mint ahogyan Sárkány a megye leggazdagabb urának udvari hierarchiájában is előkelő helyet foglalt el. Tahy Bernátnak 2 jobbágyportája, 2 zsellére, szőleje volt, jónéhány szolgát tartott és 15 lóval vonult hadba, mások ugyanakkor csak 10-zel vagy éppen 2-vel.⁴⁷ Tőlük lépcsőzetesen vitt lefelé az út a jobbágyorsból csak nem régen kiemelt Kovács Lőrinc egy jobbágyportás kispapja, majd tovább a többnyire paraszti szinten élő egytelkes nemeseikig, akiknek, ha csak személyes képességeik nagyon ki nem emelték őket, az úri familiákban is csupán alárendelt szerep jutott. A vagyoni, származási különbségek a rokoni-házassági kötelékek szövődésében is éreztették hatásukat; ilyen kötelék legfeljebb a közvetlen egymás mellett elhelyezkedő rétegek közt volt elképzelhető.

38 1550. TT. 1910, 387.

39 Nádasi Sárkányhoz, passim: Arch. Nád.

40 1546., 1552. TT. 1910, 376, 519.

41 1551., 1552: uo. 396–397, 519.

42 1558. Sárkány Nádasihoz: Arch. Nád.

43 TT. 1910, 400.

44 1556. okt. Sárkány Nádasihoz: Arch. Nád.

45 1562. febr. Sárkány Nádasihoz: uo.

46 1562. MTA Könyvtára, Kézirattár. Ms. 10.351. (A végrendeletre Ritoók Zsigmondné volt szíves felhívni a figyelmemet.) Sárkány az urának, ill. ura feleségének egykor adott pénzt sem kérte már vissza: uo.

47 1555. Kelt. nélkül. Tahy Nádasihoz: Arch. Nád.

Érthető módon nem volt felhőtlen a familiárisok (az udvari terminológia szerint: „az úr nagy jámbor szolgálói”, „az több uraim”) egymás közti viszonya sem. Tahy Bernát bepanaszolta uránál Bolday Tóbiást: „az mint én ismerem, ... az mint ú engemet cirkál, még házamnál sem merek enni és innya miatta”. Ha megszokta is ifjúkorában Bolday, hogy figyelje és jelentse: mit eszik vagy mit iszik az úr egyik-másik jámbor szolgálója a maga házában vagy szállásán, ezt a szokást „immár vénségében el kellene hadni”. Több haszon származna abból, ha a fertőbéli csukákra viselne gondot, „miképpen az jég alól küfoghathná”, mintsem hogy Tahyt vigyázza. Bolday különben is részeges ember, s mi több: rossz társaságban és nyilvánosan issza le magát.⁴⁸

7. Milyenek voltak a közép- és kisbirtokosi réteg műveltségi viszonyai? 54. név szerint ismert tagja közül 24-nek kezeírása vagy litteratus jelzője alapján győződhetünk meg írástudásáról és fogalmazókészségéről. További 15-nek nem ismerjük ugyan a sajátkezű levelét, de közeli rokonaik levelezése alapján valószínűsíthetjük, hogy az írásos kultúra számukra sem volt idegen; csak a többi 15 személy iskolázottsága marad teljességgel bizonytalan. Aki írni tudott, az a legtöbb esetben latinul is fogalmazott. A német vagy vegyesnyelvű vidékeken élő urak német nyelvismeretét szinte bizonyosnak vehetjük. Egyikük külföldi egyetemi tanulmányairól sem ismerünk kétséget kizáró följegyzést.⁴⁹ 6 birtokos hasonló nevű rokoni jártak bécsi, ill. 1–2 olasz egyetemre (Bagody, Büki, Dóczy, Gosztonyi, Ládonyi, Ostffy), bár a névazonosítás és a rokoni kapcsolat itt sem minden kétséget kizáró.⁵⁰

Az átlagos nemesi műveltségintet szükségképp meghaladta azoké, akik (mint Chernel és Laki Deák) magas bírói fórumokon ítélkeztek, azé a 4 nemesemberé, akik a *Litteratus* nevet viselték, és nem utolsó sorban Sárkányé, aki hosszú időt töltött a királyi udvar magaskultúrájú köreiben, 1555 tavaszán pedig úrnőjével együtt Olaszországban is megfordult.⁵¹ Olvasmányait egyiküknek sem ismerjük — még a főudvarmester igen részletes végrendeletében sincs nyoma könyveknek⁵² legfeljebb a Nádasdi-udvartartás kiemelkedő személyisége, az irodalompártoló Perneszi György sárvári könyvtárának ismert jegyzéke alapján tehetjük fel,⁵³ hogy a benne található darabok (köztük a humanizmus és a mindkét irányú reformáció könyvtérkéi) nem maradtak hozzáférhetetlenek az udvar más tisztartói számára sem, hiszen a humanista orientációjú nagyrúrn környezetében az érvényesülésnek nem kis mértékben a műveltséggyarapítás is föltétele kellett hogy legyen.

A legszükségesebbek közlésére szorítókozó levelezésből ugyancsak nem könnyű dolog a birtokostársadalom ismeretanyagára következtetni, még azon a területen sem, amely pedig a jogi és gazdasági problémák mellett érthető módon a legtöbbet foglalkoztatta őket: az egészségügy területén. Csupán annyi állapítható meg, hogy a világlátott főudvarmester, ha ura családjának egészségéről volt szó, hosszasan tárgyalt a jeles bécsi doktorokkal, s haladék nélkül megküldte a betegnek azok receptjeit, gyógyszereit,⁵⁴ ha pedig éppen Sárváron tartózkodott, akkor legalább a hazai doktor tanácsait kérte ki, nemcsak a mirigy kifakadása vagy kivágása dolgában, hanem pl.

48 1560. dec. Tahy Nádasdinak: uo. Zoltai Miklósról, akinek Nádasdi az eszét dicsérte, Tahy így nyilatkozott: „de azt ú még Kálloban el hatta, kit te kegyelmed mástól is meg ért, az ú eszlt” (1551. máj. uo.).

49 Ladom Demeter, 1543-ban bécsi scolaris, esetleg azonos lehet a Sopron megyében birtokos Ládonyi Demeterrel. (Schrauf i. m. 197.).

50 Schrauf i. m. 107, 108, 109, 125, 134, 211. Veress i. m. 42, 363, 377; Veress E.: A paduai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai 64. Érdekes, hogy ugyanebben a korszakban Sopron megyei városok polgár-származékai közül 69-nek nevét jegyezték föl a bécsi egyetem anyakönyveibe; 5 csepregi és csornai tanuló kivételével valamennyien német nyelvű városokból valók voltak: 46 Sopronból, 12 Kismartonból, 4 Mattersdorfból stb. (Schrauf i. m.).

51 1555. TT. 1910, 536.

52 MTA Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10.351.

53 Kovács S. I.: Bornemissza Péter mecénásának könyvtárjegyzéke 1560-ból: Irodalomtörténeti Közlemények 1962, 83–89; Borzsák I.: Perneszi György könyvjegyzékéhez: uo. 628–632.

54 1539. okt., 1543. ápr. Sárkány Nádasdihoz: Arch. Nád. 1546., 1552.: TT. 1910, 380, 524–526, 531.

olyasmiben is, hogy szél idején tanácsos-e kiengedni a szabadba a kisgyermeket.⁵⁵ Nádasdinéhez terhessége alatt is elérkeztek a doktor levélbeli tanácsai: ő reggeltől estig a kerti színbén tartózkodott, még az éjszakai kinthálást is tervbe vették.⁵⁶ Am az orvos mellett ritkán mulasztotta el Sárkány olyanok tanácsának kikérését sem, mint pl. a sokaktól dicsért csepregi, máskor a sárvári borbély, Batthyányné asszonyom, aki „jeles orvos, jobban tud azhoz egy hitván doctornál, consulálja kegyelmed”, vagy a „tudós asszonyállat”, egy harmincados felesége.⁵⁷ Járvány idején Sárkány az orvos tanácsainak meghallgatása s a maga füstöltetése mellett még arra is gondolt: jó lenne, ha a gyermekeket „vinnék oly helre, hol borbél vagon, mert az érvágás igen használ. Sokan gyógyulnak érvágásba meg.”⁵⁸ Tahy Bernát bémult kezével a csepregi borbélyhoz vagy „az hévvízbe” készült.⁵⁹ Az ilyen és ezekhez hasonló gyógymódok akkor Európá-szerte — városokban és úri udvarokban is — elfogadottak, korszerűnek számítottak.

Sopron vármegye birtokosainak levelezése az egészségügyi kultúrájánál is jóval kevesebb információt nyújt a levélírók politikai tudatossága, a kül- és belpolitikai események dolgában való állásfoglalásuk felől. Egyszer-egyszer mégis hangot kap benne a Mohács utáni nemzedék legtragikusabb élménye: a kassai várkapitányi megbízást nyert Segéd György az egykori magyar rendi frazeológia szavaival, de a valóságot is hűségeen kifejezve ír „szerencsétlen, szétszakított, lesújtott országunk”-ról.⁶⁰ Ugyanez a várkapitány került szembe a vegyes etnikumú városok polgárai közt dúló kíméletlen harc problémáival: jónak látta a nádoron keresztül a király közbelépését kérni a kassai németek túlkapásai ellenében, a magyarok és az őket támogató megyei nemesség érdekében.⁶¹

A véget nem érő hadiállapot nyomorúságai, amelyek csak tetézték a családi élet megannyi más baját és nehézségét, valamilyen formában szükségképp mindenkit érzékennyé tettek az országos politika dolgai iránt, a problémák magyaroztatát és az „orvosságot” pedig a kor vallásos-politikai ideológiája kínálta nekik, s ez elsősorban a prédikátorok szószerkeihez meg a vallásos irodalom számos nyomdatermékén át jutott el hozzájuk. Mindamellett az egykori élet ünnepeit és köznapjait egyaránt átfogó vallásos gondolkodás nyomai is csak ritkán mutatkoznak meg a megyei urak levelezésében. Figyelemreméltó ugyanakkor, hogy a kegyes hagyakozás középkori szokása a változott körülmények közt is virágzott: Sárkány 2500 forintot hagyott arra a célra, hogy a „Sárkányszigeten a katekizmust prédikáltassák és ad pios usus convertálják”, hűgának azért szánt 500 forintot meg egy szőlőt, „hogy evel gyermeket isteni félelemre és lölki idvességre taníttassa”, kisebb összegekből pedig evangélikus prédikátort és katolikus apácát egyaránt részeltetett, ahogyan a végső akarat végrehajtásáért felelősek közt is együtt volt megtalálható a győri katolikus püspök és a város evangélikus papja.⁶²

55 1556: uo. 539—540.

56 1555: uo. 537.

57 1539. Sárkány Nádasdihoz: Arch. Nád. 1556, 1552. TT. 1910, 539, 526. A harmincados feleségét Sárkány akkor konzultálta meg Sopronban, amikor Nádasdiné a kisfia szemfájásához a király által Tarnóczyznak adott gyógyszerét akarta volna alkalmazni, de az orvosság nem volt gyermeknek való. A tudós asszony „azt mondá, hogy nem jó semmit bele bocsátani, és nem kely meg gyógyéltani, mert el veszti a gyermek szemét vele és önmagától kely meggyógyulni, mert az gyermek tisztul avai, hanem, úgymond, az dajka fejjen bele este és reggel, és ha be hagdna (!) az szemé hát az róza vizet meg melegélsék és azzal nyissák fel”, széltől, portól, füsttől óvják (1556: uo. 541).

58 1532: uo. 531.

59 „Valami nyavalya esett az fél kezemre, hogy semmiképpen fel nem emelhettem” (1555: Tahy Nádasdihoz: Arch. Nád.).

60 Segéd György felköszöntő szavai Nádasdi Tamás nádorrá választása alkalmából: Isten „in auxilium nostrum, potissimum autem miserrimi huius et dilaniati regni fulcimen et columnen” adta őt nekünk. „In hoc afflicto regno” mindenki tőle várja a szerencsét (1554. Segéd Nádasdihoz: uo.).

61 1554. Segéd Nádasdihoz: uo.

62 MTA Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10.351.

Amíg azonban az urak nem érezték a másvilág fenyegető közeledését, addig valóságos cselekmények, kegyes és szórakoztató olvasmányok mellett vagy helyett sokkal több időt szenteltek a borivás gyönyörűségeinek, s legfeljebb a fogyasztás körülményeire (a helyiségre, a társaságra) illet tekintettel lenniök. Jellemzők Tahy Bernát szavai, aki úgy vette észre, hogy új tisztársai között nálánál részegesebbek vannak, s noha tudta, hogy „az tiszthez képest ne legyen szabad részegeskedni”, mégis nagy hálával fogadta Nádasdi felszabadító engedélyét: „im értem, hogy te kegyelmed szabadságot adott reá” (ti. az ivásra), hiszen — írja — „még részegeskedem vala, minden marhám szaporodik vala s mind egyéb féle, de miulta elhagyám az részegséget, azulta mind fogyni kezdte és veszni”.⁶³

8. Jólismert az az éles választóvonal, amely a korszak nemesemberei és jobbágjai között húzódott s amely alig volt mérhető a nagyurakat szervitoraiktól vagy az egyes szervitori klikkeket egymástól elválasztó vonalakhoz. A familiárisokat sújtó, írásban vagy szóban kapott szidalmak szelíd korholásnak minősültek azokhoz a fenytésekhez képest, amelyeket a jobbágyoknak kellett a tisztartóktól elszenvedniök. Sárkány Antal, zalavári tisztartó korában, amikor egy urától kapott parancs értelmében hiába küldte el az ispánt a falukra, hogy 3—3 embert adjanak a vár kitakarítására, s azok még fizetség ígéreterre sem küldtek senkit, dühében maga indult el rossz lábával gyalog Bárandra, és ott a bírót engedetlenségéért erőtlen kezében tartott botjával olyan erősen megverte, hogy az alig kerülheti el a halált.⁶⁴ Igaz, egy másik tisztartó ugyanott a jobbágyok mellé állt,⁶⁵ s olyan is akadt köztük, mint a lékai Deák Pál, aki a jobbágyfalvak keserves helyzetét ura előtt ismertetve, kérésüket pártolólággal terjesztette elébe.⁶⁶ Halála közeledtével már Sárkány is a megbánás jegyében rendelkezett: „ha valami képpen az én jobbágyim és az ... alattvalók én miattam oly kárt vallottak volna, (az 1000 magyar forint) sommából kedvetket leljék és megelégsétek” (ti. őket, a végrendelet végrehajtói).⁶⁷ Boldogt azzal a váddal illették, hogy „Hegykűn ... az pórokkal addég el iszik, hogy kocsira vetik, úgy viszik haza. Én pedig, kegyelmes uram — írta a följelentő — soha nem ittam az pórokkal, sem koresoma háznál, hanem mikor ittam, vagy házamnál vagy szálláson, mindenkoron uram levő (!) emberekkel és nagy jámbor szolgálival ittam”.⁶⁸ A gyalog-állapot megszegyenítő voltának ismételt hangsúlyozása ugyancsak a nemesemberek és parasztek közti távolságot fejezte ki.⁶⁹

A nagybirtokosok, akiknek jóval kevesebb közvetlen érintkezésük volt jobbágyaikkal, mint familiárisaiknak, könnyen megengedhették maguknak, hogy — amiképp Nádasdi — szent ígéretet tegyenek a szegény nép sorsának könnyítésére, kárai megtérítésére, még a maguk anyagi érdekeinek kockáztatásával is.⁷⁰ A tisztartók részéről többször is érte szemrehányás az urakat: a parasztek az ő elnéző magatartásuk vagy éppen biztatásaik miatt váltak engedetlenekké.⁷¹ 1561-ben „a győri papokat” és a mögöttük álló püspököt okolták, amiért a nép nem akart szolgálni, sőt fegyveres kézzel támadt az ispánra és a szolgálókra.⁷²

63 1551. máj. Tahy Nádasdihoz: Arch. Nád.

64 *Discessi ad Barand pedester debili pede ibique judicem ... valde cum meo infirmo (!) manu baculo verberavi ita, ut vix mortem evadere potest* (1531. szept. Sárkány Nádasdihoz: uo.).

65 Uo.

66 1548. *Litteratus Pál Nádasdihoz: uo.*

67 MTA Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10.351.

68 1560. dec. Tahy Nádasdinak: Arch. Nád.

69 1552. aug., 1555. nov. Tahy Nádasdihoz: uo.

70 Maksay F.: *Paraszság és majorgazdálkodás a XVI. századi Magyarországon*. Bp., 1958, 50.

71 Szalay István mondta a zalavári bírónak Sárkány Antal szerint: „*Vestra magnificentia commissit, quod nullam bestiam audiant neque obtemperant (!), solummodo vestrae magnificentiae audiant et iudici dixit, ut nemo me ex colonis attendat et de praeceptis meis nullus curet.*” Sárkány véleménye: „*Vestra magnificentia ipsis colonis tantam confidentiam dedit, ut dicunt ipsi coloni cum ea libertate uti, qua tempore divorum regum usi fuerunt et his praeceptis nemo rosciorum (!) neque pro precio ad laborandum intrare vult!*” (1531. Sárkány Nádasdinak: Arch. Nád.).

72 1561. Sárkány Nádasdinak: uo.

A kiszolgáltatott jobbágyok helyzetéhez alig mérhető megbecsülésben volt része a királyi városok jómódú polgárainak; a meggazdagodott és a birtokos urak közé minden vonatkozásban befogadott Sárkány élete végén köztük telepedett le és végső rendelkezésében nem átalította magát soproni polgárnak nevezni, executorai és a testamentum megerősítői közt kisebb nemesek mellett „barátaikat”, városi tanácstagokat megjelölni.⁷³

9. Vizsgálódásainkból megállapítható, hogy Sopron megye 1550 körüli birtokostársadalmának, valamint a ráeső úrbéres birtokterületnek a megoszlása jól beilleszkedik abban a képbe, amely eddigi ismereteink alapján országos viszonylatban kialakult.⁷⁴

7 nagybirtokos	{	ebből 5 világi, 1 egyházi, végül a király	}	ura volt	630 portának (63,5%)
10 középbirtokos	{	ebből 7 világi, 3 egyházi	}	ura volt	258 portának (19,8%)
62 kisbirtokos	{	ebből 57 világi, 5 egyházi	}	ura volt	219 portának (16,7%)
79 birtokos ⁷⁵				ura volt	1307 portának (100%)

80 egytelkes nemes csupán nemesi telkén gazdálkodott.

A birtokos családok, testületek hozzávetőleg felerésze azonos volt azokkal, amelyek az előző évszázadban ugyanott birtokoltak, kb. negyedrészüket a mohácsi veszedelem körüli évtizedekben került ide (további negyedrészüket azonosítása nem volt elvégezhető). Az újonnan jöttek a jobbágyportáknak megközelítőleg felerészét birtokolták, s a 4 nagybirtokoson kívül javarészüket ugyanúgy a leggazdagabb nagyúr, Nádasdi Tamás szervitorai és kreaturái voltak, mint ahogyan a régen helybenlakók (jelentős részben egykori Kanizsai-familiárisok) is igen sokan az ő udvarában látták jónak szerencséjüket keresni.

A birtokos családfők mintegy felerészéről igazolható, másik egynegyedéről pedig valószínűsíthető az írásban-olvasásban való jártasság; nem kétséges, hogy nagyapáik és apáik nemzedéke óta igen nagyot haladtak. A leveleikben foglaltak szerint ennek megfelelő lehetett s a kelet európai átlagtól bizonyára kevésbé ütött el műveltség-szintjük egésze is. Ha végül a rendelkezésre álló majorság-adatokat a XVI. század korszerű gazdasági kultúrájának egyik fontos jelzőjeként fogadjuk el, akkor elemzésükből kitűnik: itt is igen jelentős volt a haladás a XV—XVI. század fordulóján tett első lépések óta.⁷⁶ Az egyházi testületekkel szemben a nemesurak, elsősorban a kisebb középbirtokosok, a régóta a megyében honos családokkal szemben a nem sokkal korábban beköltözöttek és a szoros familiári függésben állókkal szemben a kevésbé kötött birtokosok voltak a rugalmasabb, a kor követelményeikhez alkalmazkodóbb gazdálkodás kezdeményezői.

Ilyen gazdasági és szellemi útravalóval indult neki Mohács után Sopron vármegye birtokososztálya a következő, megpróbáltatásokban éppen nem szegény másfél évszázadnak.

73 MTA Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10.351.

74 Szabó I.: Tanulmányok a magyar parasztság történetéből. Bp., 1948, 169—170; Berlász J.: A mezőgazdaság állapota. Magyar művelődéstörténet III, 164.

75 A fenti számokban bennefoglaltatnak az összeírásba egyedül nevükön fölvetett birtokosokon kívül azok a birtokoskollektívák is (1—1 egységként), amelyeket az összeírók csupán a családnevek avagy más összefoglaló néven („nemesek”) jelöltek meg.

76 Szabó I.: A magyar mezőgazdaság története a XIV. századtól az 1530-as évekig. Bp., 1975, 60.

A nagyecenki Széchenyi-hársfasor és kastélypark

1. Széchenyi Antal cenki udvarházát az 1750-es években főúri palotává, barokk kastéllá építtette át. A kastély építése közben kertépítészeti tervek is készítették, hogy a kor divatja szerint méltó környezet ékítse és szolgálja a család igényeit. A tervekhez a példaképeket a század elején meginduló magyar főúri barokk kertépítések szolgáltatták. Órsi Károly vizsgálatai szerint leginkább a kismartoni (ma: Eisenstadt) Esterházy-kastélykert motivációit ismerhetjük fel az egyik tervben.¹ A kertépítés idején, az 1754. évben volt a hársfasor alapítása, amikor a díszkert főlegelyének folytatásaként alakították ki a közel 24 m széles kettős fasort. Egyes vélemények

1. Gyepfenntartás legeltetéssel (1938—40). C. Schneider nyomán

szerint talán születésnapjára (1754. márc. 11) lepte meg Széchenyi Antalt felesége, Barkóczy Zsuzsanna e nagyszerű gondolat valóra váltásával. A tény az, hogy egymást követő néhány év alatt 2130 m hosszán, 644 db kislevelű hársat (*Tilia cordata*) telepítettek, közel 7 m-es tőtávolságban.

A fasor telepítésének gondolata ebben az időben nem új, hiszen a renaissance kerteknél is használatos volt. Ez látható többek között a kismartoni Esterházy-kastélypark és a pozsonyi Érsekkert renaissance elrendezésű kertépítészeti tervein is.

¹ Órsi Károly: Győr-Sopron megyei történeti kertek és az első, történeti kertekkel foglalkozó nemzetközi kollokvium. Magyar műemlékvédelem 1973—1974. Bp., 1977, 281—297. Ugyanitt a nagyecenki barokk kert több terve, vízrendezési terve, a remetelak és a kert háza terve.

A barokk kertépítészeti stílusban megkomponált kerteknél lényeges kertépítészeti elemként alkalmazták a fasort. Legtöbbször a gyertyánt, hársat, vadgesztenyét ültették fasorképzés céljára.

2. A fásor valahol kezdődik és valahová vezet, tehát két célpontot köt össze. Ez a leegyszerűsített célszerűség a mi esetünkben azt jelenti, hogy a park és a táj (Fertő tó) összekapcsolására szolgált, sőt ezt a kapcsolatot úgy teremtette meg, hogy a park főtengelelye szinte meghosszabbodott.

A kapcsolat további bizonyítására szolgál a barokk kertépítészeti elvek ismerete, pontosabban az a törekvés, hogy a tengelyek irányában kilátásokat biztosítsanak, a tájjal zárják le a tengelyt. Az építészeti kiképzésű barokk kert — mint művi létesítmény — ugyanis nem illeszkedett harmonikusan, szervesen környezetébe, az illeszkedés lehetőségeit csakis a tengelyvégi pontok biztosíthatták.²

2. A hársfásor állapota 1953-ban (Balogh András rajza)

Hátra van még annak tisztázása, hogy a kislevelű hársakat milyen formában alakították ki, hogyan telepítették? Ebben a kérdésben mellékes az, hogy a facsemeket a környező erdőkből gyűjtötték-e be, vagy pedig szaporítás útján nyerték. A lényeges beavatkozás a begyűjtés után kezdődött, amikor a csemetét fasori alapanyagá kellett nevelni, tehát törzset és koronát kellett kialakítani.

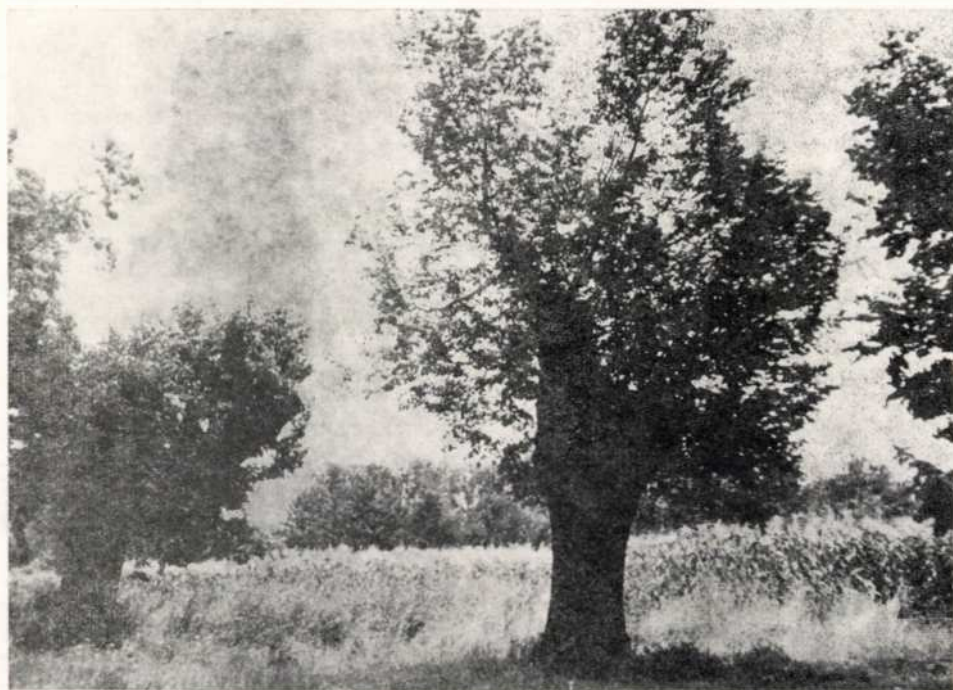
A fasori alapanyag előállításának elvei birtokában tényként kell elfogadni a hosszított törzsnevelést, vagyis a magastörzsű facsemetek alkalmazását. A 2,5–3 m törzsmagasság valóságát maga a hársfásor bizonyítja legékebben. A hársfásor végén 1770 táján elhelyezett, keleties ihletésű remetelak, illetőleg az 1785–88 körül

² Ormos Imre: A kerttervezés története és gyakorlata. Bp., 1967²; vö. még Katona Imre: A fertői kastélyrendszer kialakulása. SSz. 1976, 130–143.

megkezdett újabb kertépítés az akkor divatos szentimentális tájképi kert példája. A kertépítés előtt, 1780 körül nagyobb szabású területrendezést, vízrendezést is végeztek, így Mikoviny Sámuel (1700—1750) tatai rendezése után az első magyar tájrendezésnek lehetünk tanúi.

A tájképi kertet a kastély mögött és a hársfasor első 100 méteres szakaszának két oldalán létesítették. Ez újabb bizonyíték a fasor és a park szerves összetartozására. Ebből a kertrészletből ma már csak néhány tölgyfa, bükkfa és a mammutfenyő maradt, a többit felemészttette a falu.

A kertet az 1860—70-es években dendrológiai tájképi kertté alakíttatta Széchenyi Béla és felesége, gróf Erdődy Hanna. Így nyerte el a kert mai, ill. az 1973 előtti állapotát.

3. A felkopaszodott, fagyönggyel fertőzött hársfasor (1974—75)
(A szerző felvétele)

3. Visszatérve a hársfasorhoz, még egy alakítási időpontot kell megemlíteni, mégpedig a remetelak lebontásának, ill. a szarkofág elhelyezésének időpontját (1872—73). A síremléket Széchenyi Béla készítette feleségének sírjára. A síremlék és a kerítés klasszicizáló stílusú, a sírhely körül pedig geometrikus elrendezésű sírkert látható. A sírkert a fasor Fertő tó felé eső végében, az ún. Fácános erdőben van. Szélét örökzöldek, vagyis keleti életfa (*Biota orientalis*) és kaukázusi jegenyefenyő (*Abies nordmanniana*) határolja, kellő ünnepélyességet és az életet szimbolizálva.

4. A kert és a hársfasor azóta leginkább a hozzáértő ember hiányát sínylette meg. Több évtizedig tartott, amíg a felismerést sajnálkozás, a sajnálkozást ígéret, az ígéretet sürgetés, a sürgetést pedig tett követte (1. kép).

A hársfasort az Országos Természetvédelmi Tanács már 1942-ben védelem alá helyezte. A védettség ellenére sok esetben nyomorították tovább a fákat a hársfavirágért, a fagyöngyért a magvakért és a tűzelőért, persze mindezt szakszerűtlenül és kíméletlenül (2. kép).

A hatvanas években két ízben is elvetélt a fásor kezelőjének ígérete, miszerint vállalkozik a fásor rendbe tételére. Közben a leromlás mértéke egyre nőtt, sőt már életveszélyessé is vált az alatta sétálóokra. A romlás súlyosbodásával egyenes arányban növekedett a helyreállítás költsége és fordított arányban a megmentés esélye. Minden elvesztegetett év tízezres nagyságrendű többletköltséggel terheli a szükséges rekonstrukciós költséget!

A parkot az 1973-ban kezdődött rekonstrukció során helyre állítják. Az Országos Műemléki Felügyelőség igényes tervei alapján állítják helyre a tájképi kerttel „u”-alakban közrefogott barokk kertet.

A hársfasori rekonstrukció is megkezdődött 1974–75 telén, a siófoki Sió Mg. és Kertészeti Tsz. kivitelezésében. A munkára való felkészülést segítette Májer Antal szakvéleménye,³ amelynek felhasználásával elkészült „A rekonstrukciós munka metodikája” és a helyreállítás első költségfelmérése.⁴

A rekonstrukció fő szempontjaiként a következő elveket rögzítettük: 1. száraz ágrészek és az élőködő fagyöngy eltávolítása; 2. nagymértékű ifjítás; 3. odutisztítás, fertőtlenítés, plombálás; 4. sebkezelés; 5. száraz fák kivétele, 6. sarjtalánítás; 7. törzskönyvezés; 8. trágyázás; 9. pótlás magastörzsű, korosított anyaggal; 10. sétaút építése; 11. gypesítés, ill. árnyéki gyeppótlók telepítése. A felsorolt elveket az esztétikai, statikai, biztonsági szempontok ill. a boltozat-hatás lehetőség szerinti kielégítése mellett kell érvényesíteni (3. sz. kép).

A munka során többféle plombálási, növényvédelmi módszert alkalmaztunk, de a leggyorsabb, leggazdaságosabb módszer kipróbálása még hátra van (poluretán habos plombálás, növényvédőszeres fagyöngyemgsemmités, kiközelítés darus kocsinál olcsóbb módszerei stb.). A végrehajtás költségeit és idejét nagymértékben csökkentenél a társadalmi összefogás, az eszközök, anyagok rendelkezésre bocsátása.

Minden esetben hangsúlyoztuk, hogy az idős fák kezelését trágyázással kell összekötni! Gondoskodni kell a legyengült, megbetegedett és élőködőkkel súlyosan fertőzött szervezetek fokozottabb megújulásáról, sarjadásra készítetéséről.

Sajnos, eddig csak a feladatok egy részének megoldására került sor, a további munkához hiányzott a pénz, de főként a követendő módszerek együttlátásából fakadó cselekvő támogatás.

A fásor teljes helyreállítási költsége a sétaúttal együtt 3,8 millió Ft, amelyben a hiányzó 186 db fa pótlása is szerepel korosított anyaggal, továbbá a trágyázás és a füvesítés is. A rekonstrukciós költség 644 db fára és 2,1 km-es (6,6 ha-os) szakaszon oszlik meg, vagyis egy fára átlagosan 5800 Ft jut. Talán soknak tűnik, ám ha az idős fák rekonstrukciós költségigényét ismerjük, hazai és külföldi tapasztalatokból tudjuk, hogy nem egy esetben a 10 ezer Ft-ot is meghaladja. Itt pedig csupa idős fából álló fásorról beszélhetünk. (6. sz. kép).

5. Mily nemes cselekedet lenne, ha akadnának ajánlkozó üzemek, vállalatok, faiskolák, amelyek eszközökkel, anyagokkal és kiváló korosított anyaggal kívánnának osztozni a Széchenyi-hársfasor terheiben! A MÉM, a Nyugat-dunántúli Intézőbizottság, a Szombathelyi Áll. Erdőrendezőiség, az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal Soproni Felügyelősége, a Tanulmányi Áll. Erdőgazdaság és a kivitelezés fáradságos, veszélyes munkáját végző siófoki dolgozók áldozatvállalása követésre méltó.

A nagycenti kettős fásor hazánk egyetlen, külső sétánnyal ellátott „allée verte”-je. A sétány újból való megépítése a látogathatóság feltételei közé tartozik.

Szólni kell arról is, hogy a követendő elvek megvalósítása nem cserélhető fel. Nem lehet a fapótlást elvégezni addig, amíg a faápolás, ifjítás, stb. megtörtént volna, hiszen a fiatal egyedeket nagyfokú veszélyeknek, rongálásnak tesszük ki.

A pótlást két módon végezhetjük: vagy a hiányzó helyekre telepítünk, vagy az idős fák közé. Az egyik esetben kedvezőbb növekedést, a másik esetben egyöntetűbb utódfasort nyerünk.

³ Májer Antal: Szakvélemény a nagycenti hársfasor fenntartási munkáiról. Sopron, 1974. Kézirat.

⁴ Mesterházy Tibor: A rekonstrukciós munka metodikája. Siófok, 1975. Kézirat.

Végezetül felvetődik a kérdés, hogy érdemes-e rekonstrukciót végezni? A felelet csak egyféle lehet: igen (4. sz. kép).

A hársfasor Magyarország, sőt a világ egyetlen, 225 éves, vagyis legidősebb és legnagyobb hársfasora. Hazánkban sincs hasonló korú fasor, a legidősebbeket az 1850-es, 1890-es években telepítették. A még mindig foghíjas fenékpusztai feketefenyő fasor is csak 1894-ből származik.

Hazánk egyetlen „allée verte”-je a kastélypark része, így műemléki és kerttörténeti értéke van. Majer még hangsúlyozza génrezervációs jelentőségét is. Nem véletlen az, hogy természetvédelmi területeink között országos jelentőségű védett ér-

4. Perlitbetonnal plombált, erősen megifjított fa (1975)
(A szerző felvétele)

tékként tartjuk számon. Ezek után megengedhető-e az, hogy ne tegyünk meg mindent, amit jelenlegi lehetőségeik és szaktudásunk birtokában tenni lehet? Ki kell tolni a hársfasor élettartamát addig, amíg lehet és ehhez egyedüli módszer a gyors, hatékony és átfogó rekonstrukció.

A hársfasor még jó néhány generáció számára tartogat csodálatos élményt, de időnként áldozatot is kíván. A helyreállítás után pedig folyamatos fenntartást igényel, amelynek hozzávetőleges évi összege 300—350 ezer Ft. Hiszen a szükséges 800 munkanap alatt nemcsak az idős fák kezelését, hanem a gypsávok és a sétaút karbantartását is el kell végezni.

A munkák befejezéséhez a rendelkezésre álló anyagi erő még nem elég. Pedig a fasor pótlását, a talajerő pótlását nem szabad halogatni.⁵ Itt már csak a tettek van helye.

⁵ Seléndy Sz.: Idős fáink, fasoraink védelme. Kertgazdaság, 1977, 4. sz.

„Égi jelek” Sopron felett (1944)

1944 nyarán a mai Fertőd részét képező Eszterházán teljesítettem katonai szolgálatot, a légvédelmi tüzérség ún. Központi Iskolájánál. Július 26-án alosztályom, a „térpontbemérő szakasz” a délelőtti foglalkozás keretében rutinszerű irányzó és kiértékelő gyakorlatot folytatott. Jőmagam az akkoriban laktanyának használt „Kocsma-ház” (ma ún. „Gránátos-ház”) mögötti mezőn tartózkodtam, távbeszélő összeköttetésben a sarródi és széplaki mérőállomásainkkal. Meleg nyári nap volt, s a rekkenő hőségben bizony, meglehetősen szenttelenül, mindamellett érthető „szakmai” érdeklődéssel vártuk a szinte menetrendszerűen és mintegy kitaposott útvonalon itáliai bázisaikról az ausztriai német hadiüzemek (egyúttal szerencsétlen osztrák szomszédaink) felé tartó bombázókat. (Hogy Sopronnak mit tartogatott a decemberi jövő, még nem sejtettük...)

A hatalmas repülőkötelékek közeledését akkoriban — a légiriadóról nem beszélve — közvetlenül többnyire a furcsa, kéttörzszű Lockheed-Lightning vadászbombázók jelezték, amelyek ilyenkor a nehézbombázókat (főleg Liberatorokat) biztosították. Majd egyre erősebben hallatszott a mindent betöltő, félelmetesen morajló motorzúgás, amibe csak elvétve vegyült a gyérszámú német vadászgép, és még ritkábban az inkább csak szimbolikusan, gyakorló célból tüzelő saját tanútegünk hangja. Szemünk pedig, most is, a már megszokott, halálhozó voltában is grandiózus látványra volt elkészülve: a nagy magasságban, sűrű rajokban, „hullámokban” egyenletesen és feltartóztathatatlanul vonuló hatalmas bombázógépek százaira.

Most azonban valami egészen más, egy soha nem látott látvány kápráztatott el minket, mégpedig a szó szoros értelmében. Nyári melegben közismert jelenség, hogy sík réten a fű fölött a láthatár alján a levegőben mintegy táncolni, vibrálni, imbolyogni látszik minden. Lényegében a növényzet kipárolgása ill. a különböző hőmérsékletű és páratartalmú, vagy különböző sűrűségű levegőrétegek eltérő fénytörését érzékeli így az emberi szem. Nos, valami ilyesfélélt észleltünk most egyszerre. A verőfényes felhőtlen égbolt alatt, a kristálytisza levegőben dübörögve közeledő bombázórajok előtt valami megfoghatatlan, megnevezhetetlen fényjelenség mozgott hihetetlen sebességgel felénk. Mondhatnám úgy is: valami láthatatlanságában is látható légköri tűnemény, a levegő átlátszóságának, optikai állapotának sorozatos változása, mint a síma víztükrön a beledobott kavicsból keltett hullámok tovagyűrűzése rohant felénk egyik ilyen káprázat-hullám, üvegfüggöny, fényesség-fal, vagy minek mondjam, a másik után! Teljesen szokatlan és szinte kísérletes volt az is, hogy ezeknek a hullámszerűségeknek nem volt határozott perspektívájuk, távolságértékük — valahogy az egész látóhatárt betölteni látszott mindig az éppen legközelebbi, elől haladó hullámfront; mintha egyidőben és ugyanott, ezer méter magasságban és közvetlenül az orrunk előtt lett volna.

A látvány annyira lebilincselte, hogy persze megfedekezünk az időmérésről. De emlékezetem szerint mindenestre percekig eltartott, legalább is addig, amíg a nagy gépszámú repülőkötelékek előttünk — azaz közeledőben — voltak. Az óriási sebesség miatt (amit közelben a célkövetést lehetetlenné tevő „szögsebesség” is tetézt) egy-egy ilyen „hullámnak” a terjedési sebességét úgy sem tudtuk volna megmérni, annál kevésbé, mert sem a terepen, sem a tiszta égen nem akadt volna fix viszonyítási pont. A még csak szubszonikus sebességek akkori világában egyvalamit azonban rögtön fel véltünk ismerni: ez éppen és csakis a *hang sebessége* lehetett! És akkor pedig — ami e feltevés másik oldala — az, amit láttunk, nem lehet más, mint éppen *maga a hang!* A hang, közvetlenül látható mivoltában. Mert hiszen, mi is a hang (ti. mint léghang)? A levegő longitudinális rezgései ill. hullámai: a légnemű közegben periodikusan váltakozó sűrűsödések és ritkulások tovaterjedése.

Ehhez képest mindjárt meg is voltunk magyarázatunkkal, amely — ha nem is tartalmazta a jelenség egész mechanizmusának pontos fizikai feltárását — alighanem helyes nyomon haladt. Feltevésünk szerint a — túlzás nélkül — ezernyi, egymáshoz

aránylag közel, sűrűn eloszló légcsovar halmozott energiája ill. az egész légtömeget megfelelő rezgésbe hozó együttes hatása teremtette meg — bizonyos kedvező atmoszferikus tényezők közbenjöttével — e rendkívüli látvány feltételeit.

A jelenségnek az egész határ menti térségben számos tanúja volt, s így mi sem természetesebb, mint hogy műveltség és beállítottság szerint a legvadabb elképzelések kaptak lábra. Kézenfekvő volt persze a „csodafegyver”, így a „halálsugár” meg efféle is, csak abban nem tudtak egyetérteni, hogy hát akkor a németek vagy az angolszászok bocsátották-e ki ezeket a rejtélyes sugarakat... De foglalkozott vele a helyi sajtó is. Így a „Soproni Hírlap” 1944. augusztus 1-i (172.) számában Dr. H. E. tollából cikket közölt, amelyet — csekély kihagyásokkal — az a'bbiakban idézek:

„Bizonyos „égi jelek” magyarázata.

Mindenki látta, egész Sopron figyelte az égi tűneményt, s sokaknak eszébe jutottak a szentírás szavai a végítéletéről: (...) — Egi tűneményt láttunk a júl. 26-i légitámadással kapcsolatban, melyet még ember fia nem észlelt. Soprontól nyugatra és északra zuhogtak a bombák. Az égboltra de. 10—12 óra közt kirajzolódtak a légi csata fehér csíkos vonalai, (...) — S akik figyelték a gépmadarak újabb és újabb rajzvonását, csodálkozva láttak egy új, eddig nem látott égi tűneményt. Először az északnyugati láthatárról elindulva, fénylő egyenes vonalak haladtak harántul fekre a napsugárra, hol sűrű egymásutánban, sokan, hol párosulva. Olyan volt e jelenség, mint amikor a tó sima tükrebe a part közelében követ dobnak és a hullámcsíkok behaladnak a tó közepe felé, mindinkább egyenes vonallá nyúlva ki. Az égi hullámcsíkok fénylettek, mint a légo. fényoszorók fénye a fehér felhőkön és e hosszú fényvonalak, alulról mint partról kiindulva, fel-fel haladtak a delelni készülő nap felé.

Többen azt hitték, a németek 20—30 km-es acélhuzalokat húznak az ellenséges gépek elé, mások sarki fénynek magyarázták, mágneses zavaroknak, amikor nyugatról, majd csaknem észak felől is jöttek a csíkok, s felettünk keresztjezödtek.

Megfigyeltük, hogy e jelenség a robbanásokkal függ össze. Minden robbanás igen mély rezgésű hanghullámokat indít el. Hogy ez mily erős, mutatja az ablak- és ajtórengés, pedig 80—120 km-re tőlünk indulnak el a hanghullámok. Az égen 6—10 km-nyi magasságban folyik a légicsata, s a gépektől rajzolt csíkok bodor felhővé foszlanak szét a darab már (?) ott úszó fátvolfelhő között. Ez mind jég-felhő, vagyis jégkristályokból álló felhővé alakul. Ezekbe ütközik fel a hanghullám, amely teljesen olyan, mint a tó tükreán vonuló hullámhegy és hullámvölgy. A tó tükre törést szenved és ezzel a ráeső fény is megtörik, csillogóvá lesz. Ugyanez történt a jégkristályokból álló felhő tükreán is, csillogó hullámcsíkok — vonalak — támadtak.

Hogy hamarabb hallottuk a robbanásokat, mint láttuk a csíkok vonulását, ez is a hanghullám mellett szól 25 fokos melegben gyorsabban, mínus 10—20 fokos hidegben lassabban halad a hullám. Ez fizikai tétel.

Fizikusok ilyen nagyméretű kísérletet nem rendezhetnek, se pénzük, se módjuk nincs. A háború azonban ezt is — igaz, hogy nem kísérletnek — megteremtette. Itt Sopronban az égbolt alakulása, a bombarobbanás távolsága, a nap állása mint fizikai tényezők, oly módon játszottak közre, hogy e soha nem látott tűnemény előállhatott. ...”

A cikk mindenképpen érdekes mint eredeti dokumentum, hiszen a hitelt érdemlő szemtanúk száma — s nyilván az emlékezetük megbízhatósága is — azóta óhatatlanul csökkent. De külön érdekes azért is, mert igaz humanizmussal párosult hozzáértéssel van megírva. Az pedig már a dolog lényegéből következik, hogy a megfigyelések, valamint a hozzájuk fűződő magyarázatok mindig szubjektívek szoktak lenni. Ehhez mérten vitatható szerintem a bombák, a „légi csata”, meg a kondenzelhők szerepének túlértékelése, annál is inkább, mert saját emlékezetem szerint ép-

pen a berepülés kezdeti szakaszára estek ezek a rejtélyes „égi jelek”. De ennek egzakt tudományos tárgyalása már túllépné e visszaemlékezés kereteit és kompetenciáját.¹

Scheiber Sándor:

A középkori soproni zsidóság Salom Neustadt héber műveiben

A középkori soproni zsidóság belső életére alig van adatunk, mert a hitközség irattára elpusztult. Ezért kell örülnünk minden ilyen értesítés felbukkanásának.

Salom ben Izsák Zekl Neustadt bécsi, majd bécsújhelyi rabbi volt és a tanház vezetője. Bécsújhelyi rabbi volt és a tanház vezetője. Bécsújhelyt halt meg 1413 után, de még az 1420-as tragédia előtt. Művei öt és fél évszázadig heverték kiadatlanul. Egy moszkvai és két oxfordi kézirat alapján most láttak napvilágot (Decisions and Customs of Rabbi Shalom of Neustadt. Ed. S. J. Spitzer. Jerusalem, 1977). Családi körülményeiről annyit tudunk, hogy két testvére volt. Az egyik R. Júda, aki valószínűleg Sopronban lakott, a másik R. Jóna, akit 1375-ben egy soproni oklevél „maister Jona von der Neunstat” néven említ.¹ Salom sűrűn idéz tőle (135., 144., 400., 450., 483. számok). Jüda fia Neszil (177., 249., 264., 404. számok); Jóna két fia: Wolf és Hirsch.

Leghíresebb tanítványai: Jakob Mölln és Eisik Tyrnau. Többször említi Merkl Marburgból.

Számos soproni vonatkozása van. Hadd utaljak rájuk, hogy beépülhessenek a soproni zsidóság középkori történetébe:

1. Júdl, Zekl veje, Bécsújhelyről Sopronba küld marhahúst feldarabolva. A rabbisági pecsét levált róla. E rituális kérdésben Salom döntést hoz (67. lap: 139. sz.).

2. Merkl elmondja Salomnak R. Méir soproni rabbi döntését: a Peszáchra őrlött zsák lisztet letakarták egy abrosszal. Ehetnek rajta az ünnepen, ha lerázzák. Salom nem helyesli. Ki kell mosni. R. Méir személyéről tudunk.² Szokatlan, hogy Salom a helyi rabbival szemben ellenvéleményt nyilvánít (80 : 197. sz.).

3. Merkl megérkezett Sopronból pénteken s megkérdeztette, kell-e gyászolnia sógoranjét, aki csütörtökön halt meg. Salom döntött: A zsinagógában az első szombaton más helyre kell ilnie. Ennyi az egész. Így gyászolt Salom maga is, amikor testvére fiának, Neszilnek felesége meghalt Sopronban. A rákövetkező szombaton ünneplő ruhában maradt (98 : 264. sz.).

4. Merkl írt Sopronból Salomnak egy megtért dolgában. A válasz egy bizonyos József Liebl ellenében: vissza kell fogadni a közösségbe (114 : 325. sz.)

5. R. Nehóráj Sopronból egy hordó borral elindult Bécsújhelyre. Közben meghalt egy faluban. Egy nemzsidó késsel beleszúrt a hordóba. Nehóráj jöttére kihúzta kését és elfutott. A nyílason át természetesen a földre folyt a bor egy része. Elmondta Bécsújhelyen Wolf ben Jónának, a rabbi unokaöccsének, akinek a bort hozta. Megkérdezték Salomot s ő a maradék bort kósernek nyilvánította (146 : 438. sz.).

6. Merkl elment Sopronból és holmiját, valamint szobája kulcsát egy asszonynál hagyta. A szobában volt egy láda, benne Mózes és veje, Binus — Merkl testvérének

¹ E cikk megírása után jelent meg Hédervári Péter könyve (A Föld különös jelenségei. Bp. 1977), amely az itt leírttal lényegében azonos jelenséget ismertet („Látható hanghullámok”: 103. l.) Ebből mindenesetre az a tanulság, hogy rendkívüli természeti jelenségekért, sőt, világviszonylatban is jelentős tudománytörténeti ritkaságokért nem kell mindig messzire mennünk, de az is elgondolkasztató, hogy ritka és érdekes események még napjainkban sem mindig válnak kellően ismertté.

² Pollák Miksa: A zsidók története Sopronban. Bp., 1896, 254.

³ I. m. 92.

— holmija. Binus meghalt. Merkl hazatérte után a hagyaték körül bonyodalom támadt, amelyben Mózes képviselte unokája érdekeit. Salom döntött (148 : 443. sz.).

7. Merkl elmondotta Méir döntését a peszachi tésztáról. Salom ellenvéleményt jelentett be (154 : 466. sz.).

8. Rituális vágással kapcsolatban két metsző, Chájjim Neunkirchenből és Salom Sopronból nyilatkozott. Salom rabbi helybenhagyta (173 : 546. sz.).

9. Még van egy adatunk, ez azonban Esztergommal kapcsolatos (137 : 402. sz.). Egy asszony Lengyelországból intézett kérdést Salomhoz. Esztergomban a pogrom idején, ama bizonyos szombaton megölte gyerekeit s ő maga elmenekült. Lehet-e vezekelnie? A rabbi válasza: Nincs szükség vezeklésre. Helyesen cselekedett. Ez talán az 1349-es „fekete halál”-ra vonatkozik, amelynek nyomán nagy zsidóüldözés támadt Európában. Kohn Sámuel³ hazánkban nem tud ilyenről. Ez csak azt jelenti, hogy nem maradt fenn forrás. Most megkerült. Az esztergomi esetre vannak párhuzamok. Inkább maguk végeztek övéikkel, mintsem tanúi lettek volna lemészárlásuknak.

Két művelődéstörténeti adalékot jegyzünk fel még. Salom említi először a „Jahr-zeit”, a halálozási évforduló terminusát (152 : 457. sz.) és az írásos újévi köszöntést (153 : 463. sz.).

Fontos héber forrással gazdagodott a magyar zsidóság középkori története.

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

Hiller István:

A TIT 1978. évi tevékenysége Sopronban

1. A TIT Sopron városi Szervezetének alapvető feladata 1978-ban a városban és környékén élő emberek igényeire és művelődési szükségleteire épülő tervező munka volt. Ez a tevékenység az év folyamán sűrűsödött. A szervezet a megyei elnökségi irányelvek alapján készítette el és hajtotta végre éves tervét. Ezek a politikai, gazdasági fejlődés szempontjából lényeges ismeretterjesztő feladatokat tartalmaztak. A tervező munka során jobban figyelembe kellett venni a különféle közművelődési intézmények és szervek létét, tevékenységét, célkitűzéseit, egyúttal rögzíteni kellett a lehetséges közös rendezvényeket, programokat, akciókat.

A tervező munka mellett a szervező munka állt még a munka középpontjában. Nagyobb felelősséget és nagyobb munkát is jelentett a szerződések megkötése, az előadók felkérése, az ismeretterjesztő programok lebonyolítása. A Városi Pártbizottság és a Városi Tanács mind a tervező, mind a szervező munkában nagy segítséget nyújtott. Szervezetünknek ez évben is jók voltak a kapcsolatai a közművelődési intézményekkel, a társadalmi- és tömegszervezetekkel, iskolákkal, üzemekkel, intézményekkel stb. Külön kiemeljük a MTESZ-szel való szoros együttműködést, amelynek számos új vonása is volt. Mindennek ellenére nagyobb energiába került a szerződések megkötése, illetve a szerződésben rögzített előadások, programok jó, vagy megfelelő színvonalú megvalósítása. Ez elsősorban abból a helyes gyakorlatból eredt, hogy az üzemek, intézmények jobban éltek a közművelődési törvény adta lehetőségekkel, és saját maguk is törekedtek ismeretterjesztő tevékenység folytatására. A TIT-nek tehát arra kellett törekednie, hogy az eddigi tevékenység mellett, jobban igyekezzék a partnerság elvei szerint dolgozni.

³ A zsidók története Magyarországon. Bp., 1884, 128—129.

Teljesen új feladatot jelentett, ugyanakkor nehézségeket is, a Sopronhoz csatolt községek ismeretterjesztő tevékenységének ellátása. Szervezetünk erre nem volt felkészülve, és nem voltak tisztázottak sem a jogi, sem az anyagi kérdések. Ugyancsak meg kellett teremteni e községek TIT-feladatai ellátásának tárgyi feltételeit is. A TIT Központjának megállapítása szerint is azokon a településeken, ahol nincs önálló tanács, fokozatosan romlanak az ismeretterjesztés objektív és szubjektív feltételei. Nem teremtenek helyet az ismeretterjesztő rendezvények lebonyolítására, kevés a munkára vállalkozó előadó, nincs helyi rendező partner stb. Bár a Sopronhoz tartozó községekben nem ez a helyzet, hiszen a járási szervezet részéről eddig is tervszerű ismeretterjesztő munka folyt, az átszervezéssel járó nehézségek mindenesetre közel hasonló problémákat vetettek fel.

Sopronban is gondot jelentett az, hogy a politikai és gazdasági céljainkkal összhangban álló központi témaajánlások és az előadásokat igénylők között nagy a különbség.

Fontos feladatunk volt a város értelmiségének társulatunkhoz való kötése, a szervezeti életbe való bekapcsolása, illetve ilyen irányú tevékenységük folyamatossá tétele.

Javult tagságunk szakmai összetétele is, bár még mindig nem sikerült a műszaki, a közgazdasági és a természettudományos képesítésű előadóink megfelelő számarányát kialakítani. Mérhető azonban a fejlődés a fiatalok részvételében, a TIT-munkához való nagyobb kötődésben.

2. Nem sikerült megfelelően tagságunk továbbképzése. Bár számos országos és megyei előadói konferencia, vándorgyűlés, tanácskozás, országos jellegű rendezvény zajlott magas szinten, ezekre egyre nehezebb megfelelő létszámban előadót küldeni. Fejlődött a városban a klubélet, ebben a vonatkozásban Sopron a városi szervezetek között bizonyára az élen áll, de még így sem lehetünk elégedettek. Mindmáig nem sikerült olyan igényeket kielégíteni, mint például az esti órák kötetlen foglalkozású összejövetelei az egyes értelmiségi rétegek számára. Ennek elsősorban személyi feltételei hiányoznak.

A munkát igen nagy mértékben segítette az előadói segédanyagok, illetve a különböző társadalmi kiadványok megfelelő száma, és kitűnő tartalma, színvonala. Ugyancsak segítséget jelentett az elnökség tagjainak közreműködése egy-egy feladat tervező és szervező munkájának lebonyolításában. Az egyetem és óvónőképző TIT-szervezeteinek működése és tartalmi munkája fejlődött, de főleg az egyetemen kell a jövőben a meglévő lehetőségeket jobban kiaknázni.

Az elnökség rendszeresen megtartotta üléseit, ahol a munka alapos megtárgyalására került sor. Az elnökség minden ülésén részt vett a Városi Pártbizottság és a Városi Tanács képviselője. A hasznos észrevételeket a munkában mindig érvényesítettük. Többek között megállapítást nyert, hogy szükséges az elnökség tagjainak nagyobb részvétele az ismeretterjesztő tevékenység rendszeres ellenőrzésének megszervezésében. Szervezetünk vezetői résztvettek a megyei vezető testületek munkájában.

Szervezetünkben az év folyamán több felmérő és ellenőrző vizsgálatot tartottak a TIT Központ és a Megyei Szervezet vezetői, illetve munkatársai. Mind a politikai, mind a gazdasági munkát megfelelőnek tartották, az általános munka megítélésében az ország jól működő szervezetei közé sorolták szervezetünket. Kiemelkedőnek ítélték a városi szervezet ún. nagy rendezvényeit, amelyek évtizedek óta ilyen formában és tartalommal csak Sopronban működnek.

A köztudatban szervezetünk székháza még mindig újnak számít, közel egy évtized állandó igénybevétele azonban erősen megviselte. A tervezett felújítási kapacitás-, illetve időhiány miatt (a nagy igénybevétel miatt nem lehetett bezárni) nem valósulhatott meg.

Országos kezdeményezésről is beszámolhatunk. Először került sor az országban Sopronkőhidán olyan ismeretterjesztő előadássorozatra, amelyet az elitéltek számára tartottak. Az első témakör címe: „Földünk kialakulása, az élet keletkezése.”

3. A TIT Sopron városi Szervezetének 1978. évi rendezvényei

Szerződésünk volt: KIOSZ, 403. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet, Egészségügyi Szakközépiskola, ELZETT, SOTEX, Vasöntöde, MSV Soproni Gyára, Talajerőg. Vállalat, SZOT Üdülők, Városi Tanács, Arany J. Leánykollégium, Ruhagyár, V. sz. Módszertani Bölcsoáde, HNF IV. sz. körzete, Sopronkőhidai Fegyház, Magyarfalvi klubkönyvtár, „R” Finomposztógyár, GYSEV Igazgatóság, ÉGÁZ.

A TIT szervezésében elhangzott összes előadások száma: 596.

Megoszlásuk a hallgatóság szerint:

KISZ fiatalok részére 117
Nők részére 29
Férfiak részére 14
Fizikai dolgozók részére 47
Vegyes összetételű hallgatóság részére: 596.

A TIT Klubban elhangzott összes előadások száma: 59.

TIT Klub előadások száma: 42.

1978. I. Kocsis József: A 700 éves jubileumi év mérlege
Hasznos László: Híres operaénekesek: Báthy Anna
Hárs József: XVII. századi érdekességek Sopronban
Horváth Imréné: Közművelődésünk időszerű kérdései
- II. Orbay Lászlóné: Washington
Nagy Gyula Csaba: Tanzánia
Huber István: Aknaszlatina és a sóbányászat
Dr. Horváth Mihály: A pénzügyi és állami költségvetés egyensúlyának alakulására ható tényezők
- III. Dr. Berecz Dezső: A szabadkőművességről
Fekete Ferenc: Kultúra és technika
Hasznos László: Palló Imre
Dr. Furbás Oszkár: Vadászat
Lovas Gyula: Vert város — ékszerláda
- IV. Szabó Lajos: A költészet napja
Nagy Alpár: Mozart zeneköltészete
Dr. Göcsei Imre: Leningrád
Balogh Lászlóné dr.: Erdélyi tájakon
- V. Nagy Alpár: Mozart operái
Hárs József: Tudományos művek a XVII. századi Sopronból
Szakál Ernő: A budavári szoborlelet restaurálása
Finta Béla: Az új Sopron
Dr. Eper Tivadar: Skandináviai útiképek
- VI. Dr. Tompos Ernő: Bunker János néprajzkutató
Dr. Hiller István: A tudományos ismeretterjesztés szerepe és helye a közművelődésben
Sarkady Sándor: A mai Sopron irodalma
- IX. Roisz Vilmos: A dekoratív festészet lényege
Dr. Kamondy Zoltán: Németh Sámuel emlékezete
Dr. Kubinszky Mihály: Utcák, terek kultúrája
Finta Béla: Hollandia

- X. Hárs József: Dubrovnik jelene és múltja
 Dr. Kárpáti László: A Magas Tátra
 Kárpáti László: A Fertő tó madárvilága
 Finta Béla: Belgium
- XI. Hasznos László: Sopron kulturális rendezvényeinek közművelődési és idegenforgalmi törekvései
 Dr. Berecz Dezső: Az Adria múltja
 Szabó Lajos: Móricz Zsigmond írói arcképe
 Reisner Erzsébet: Mit kell tudni az antibiotikumról
 Dr. Órs Félix: Modern aspektusok a hipertóniában
- XII. Dr. Halász Mihály: India és Nepal
 Dr. Furbás Oszkár: Egy soproni lövér története
 Nagy Alpár: Liszt Ferenc Sopron-környéki emlékei
 Dr. Kárpáti László: A mai Franciaország
- XXIII. *Soproni Szabadegyetem* a Liszt Ferenc Művelődési Központban (10 előadás, alkalmanként 150—200 hallgatóval):

Előadások:

- Dr. Kurucz Imre a TIT főtitkára: Közművelődési politikánk néhány aktuális kérdése
 Farkas Gyula igazgató: A budapesti METRO építése
 Hoffer Egon főmérnök: A Tigris és Eufratesz völgyében
 Györfly Sándor tud. főmunkatárs: Az ember és közösségei
 Dr. Káldy József egyet. tanár: Dalmácia és az Adria
 Juhász Árpád osztályvezető: A gleccserek tájai
 Dr. Mollay Károly egyet. tanár: Szófejtés és helytörténet
 Dr. Keresztury Dezső akadémikus, író: Arany estéje
 Dr. Metzl János főorvos: Vámbéry nyomában Közép-Ázsiában
 Dr. Hortobágyi Tibor egyet. tanár: Vizeink tisztasága — vizeink élővilága

Tanfolyamok:

- Csatornamű-kezelői a Talajerőgazdálkodási Vállalatnál
 Szónokképző: József A. Leánygimnáziumban
 Országjárás-vezetőképző: a TIT Klubban (20 előadás, 23 hallgató)
 KRESZ: 4 tanfolyam a TIT Klubban; 3 kihelyezett tanfolyam (3 × 3 óra, 156 hallgatóval)
 TIT továbbképző tanf.: Óvónőképző Int.-ben (47 fővel)

- Nyelviskola:* 5 nyelv, 6 tanár vezetésével, 9 tanulócsoporthoz 194 hallgatóval; 2 kihelyezett kurzus: Áll. Gazdaságban, a Vendéglátó V.-nál.
K.M.B.K.: 6 tanulócsoporthoz, 4 tanár vezetésével működik.

- Esztétikai ea. sorozat:* a TIT Klubban, vezette Király János osztályvezető (SOTEX) 5 alkalommal.

- Egészségügyi akadémia:* a TIT Klubban, 8 előadás

- Dr. Huszár László: A zajártalom, mint a környezetvédelem egyik tényezője
 Mühl Nándorné: A kemizáció káros hatása az emberi szervezetre
 Dr. Winkler Mária: A vakságról
 Dr. Váry László: A vesekő-betegség kezelési lehetőségei
 Dr. Horváth Péter: Ipari bőrártalmak és a bőrgyógyászat
 Dr. Horváth Dénes: Gyógyszerek együttes szedésének veszélyei
 Szellő András: A gyógyszerek szervezetbe való bevitelének lehetőségei
 Reisner Erzsébet: Gyógyszerkészítés és gyógyszerhatás

Soproni napok Budapesten (ápr. 21—22). Megnyitotta Hencz József, a Városi Pártbizottság első titkára (SSz. 1978, 362)

A soproni képzőművészek kiállítása a METRO Klubban

Tudományos ülészek a Kossuth Klubban:

Előadók:

Dr. Erdély Sándor tanácselnök

Kocsis József tanácselnökhelyettes

Társadalomtudományi szekció:

Előadók:

Dr. Hiller István könyvtári főigazgató

Dr. Környei Attila múzeumigazgató

Dr. Kissné Nagypál Judit ép. mérnök

Elnök: Györffy Sándor a SÖBK elnöke

Természettudományi szekció:

Előadók:

Dr. Dobos Tibor egyet. docens

Dr. Bencze Pál kandidátus

Dr. Márkus László kandidátus

Dr. Juhász Miklós erdőmérnök

Elnök: Dr. Madas András ny. miniszterhelyettes

Művészeti szekció:

Hangverseny.

Előadás: Sarkady Sándor tanár: A mai Sopron irodalmi élete (SSz. 1978, 244).

Irodalomtörténeti vándorgyűlés: a Magyar Irodalomtörténeti Társaság, a TIT irodalmi választmánya, a TIT megyei és városi Szervezete közös rendezésében: 3 napos rendezvény a Liszt F. Műv. Központban Megnyitja: Dr. Erdély Sándor tanácselnök.

Előadók: Tolnai Gábor; Keresztury Dezső; Bata Imre; Móricz Virág; Erki Edit; Biró Ferenc; Vörös Imre; Kőpeczi Béla; Török Endre; Milosevics Péter; Miszoglád Gábor; Pröhle Jenő; Gerencsér Zsigmond.

A Tolsztoj születésének 150. évfordulójára rendezett kiállítást Dr. Augusztinovicz Elemér városi elnök nyitotta meg.

Hangverseny.

Kirándulás.

A Magyar Nyelv Hete:

Előadó Szüts László tud. munkatárs (MTA Nyelvtud. Intézet):

A nyilvános megszólalás felelőssége;

Játék a szavakkal.

XXIII. Soproni Nyári Egyetem (július 11—23):

Résztevők: 1 fő jugoszláv; 145 NDK-beli.

Előadások:

Megnyitotta: Dr. Káldy József egyet. tanár, a TIT megyei elnöke

Dr. Láng István a MTA főtitkárhelyettese: A környezetvédelem nemzetközi vonatkozásai

Dr. Igmándy Zoltán egyet. tanár: Az erdővédelem új módszerei, különös tekintettel a környezetvédelemre

Dr. Friedrich Károly főtanácsos: A szép Sopron

Dr. Hiller István könyvtári főigazgató: 3000 év a Borostyánkő út mentén

Dr. Dobos Tibor egyet. docens: Sopron mint tájvédelmi körzet
Dr. Zákonyi Ferenc ny. igazgató: Északnyugat-Dunántúl termálfürdői
Cziglényi Jenő főtanácsos: Győrről
Temesi Lászlóné OTH csoportvezető: Környezet- és természetvédelem
Dr. Krumsdorf Albert egyetemi tanár (NDK): Táj kultúra és környezetvédelem az
NDK-ban
Dr. Kovács Margit kandidátus: Természetes ökoszisztémák tűréshatárai
Dr. Bencze Pál kandidátus: A környezetvédelem és a tudományos megfigyelések
kapcsolata
Dr. Mayer Antal egyetemi tanár: A természetes kiválasztódás és szerepe az erdő
életében
Dr. Gál János egyetemi tanár: Talajmelioráció erdősitéssel
Dr. Csapody István természetvédelmi felügyelő: Magyarország védett növényei

Kirándulások:

Győr—Pannonhalma; Nagycenk—Fertőd—Petőháza; Balatonfüred—Tihany—
Zánka—Üttörőváros—Hévíz; Sopronhorpács—Kőszeg—Ják—Szombathely—
Bükkfürdő.

Képzőművészeti világhét:

Előadó: Dr. Kubinszky Mihály tszv. egyet. tanár: Utcák-terek hultúrája

Csillagászati Világhét:

Előadó: E. Kovács Zoltán (Győr): Csillagok élete és halála

„Edzett ifjúságért” c. előadás két alkalommal a Fedettuszodában a Városi Tanács Mű-
velődésügyi Osztályával közös szervezésben.

Múzeumi és műemléki hónap (október): Előadások a Liszt Ferenc Múzeummal közös
rendezésben:

Dr. Domonkos Ottó: A mesterlegények kultúráközvetítő szerepe a XVII.—XIX.
században

Dávid Ferenc: Eltűnt műemléki értékek Sopronban

Askercz Éva: Tanulmányút Németalföldön

Gömöri János: Újabb ásatási eredmények 1978-ban

Dr. Környei Attila: Soproniak a kommunista mozgalomban

Előadói konferenciák:

Megemlékezés április 4-ről (Sopronkőhidán); előadó: Dr. Tompa Károly egyetemi
tanár

SALT és a közép-európai haderők (Sopronkőhidán és a HŐR-ön); előadó: Tolnay
László a Külügyi Int. osztályvezetője

Nyugat-európai kommunista mozgalom néhány politikai és ideológiai problémája
(HŐR-ön); előadó: Dr. Kiss László a Külügyi Int. munkatársa

A november 7-i évforduló (Sopronkőhidán); előadó: Hollós Károly int. tanár

Megemlékezés a KPM megalakulásának 60. évfordulójáról; előadó: Dr. Kurucz
Imre a TIT főtitkára

A tudománypolitika időszerű kérdései (a TIT városi Szervezete egészségügyi
szakcsoportja és a Magyar Kémikusok Egyesülete soproni Csoportja közös szer-
vezésében az Egészségügyi Szakdolgozók Továbbképző Intézetében); előadó: Dr.
Templán István, a MTA főosztályvezetője

Megemlékezés: Dr. Király Jenő emlékezete; előadó: Dr. Fenyvesi Ágota orvos, az
egészségügyi szakcsoport szervezésében

Kiállítások (a Festőteremben):

Magyar tájképfestészet a XIX—XX. században. Megnyitotta: Borbély László
művészettörténész

Borbély László festőművész kiállítása. Megnyitotta: Pogány Ö. Gábor

TIT Klubban tartott ülések, előadások:

OMF országos továbbképző tanfolyam (2 napos)
Közművelődési tanácskozás
TKBT elnöki ülés
Városszépítők elnökségi ülése
Nyugat-dunántúli Intéző Bizottság
MTESZ szervezésében német nyelvtanfolyam (5 héten keresztül naponta kétszer)
ÉGÁZ szervezésében „Belső ellenőri tanfolyam” (2 napos)
Liszt Ferenc Társaság ülése

Szakkörök:

Helytörténeti szakkör (Széchenyi I. Gimnázium: 26 fővel)
Fafaragó szakkör (TIT-Klub: 25 fővel)

Munkacsoportok:

Irodalmi, nyelvi, pedagógiai, művészeti
Hadtudományi
Nemzetközi, közgazdasági, filozófiai
Jogi
Biológiai, földrajzi, matematikai, kémiai, fizikai
Egészségügyi
Történelmi
Műszaki
Idegennyelvi

Taglétszám: 270 fő. Az elnökség tagjainak száma: 17 fő.

Tiszteletbeli tag: Dr. h. c. mult. dr. Tárczy-Hornoch Antal akadémikus, egyetemi tanár, tud. tanácsadó

Vendégeink:

L. V. Metyelica, a filozófiai tudományok doktora, a moszkvai Orvostud. Főiskola tud. kommunizmus tanszékének vezetője;
V. Z. Azernyikov író (Szovjetunió);
Dr. Dieter Schmidmaier könyvtári tanácsos (NDK);
Georgi Mirov, a közgazd. tud. kandidátusa, mérnök, tud. munkatárs és osztályvezető a Szocialista Integráció és Nemzetközi kapcsolatok Intézetében.

MEGEMLEKEZÉSEK

Csaba József:

Smuk Antal (1904—1978)

Újabb veszteség érte a Sopron környékének madárvilágát kutatók táborát: hosszan tartó betegség után Smuk Antal ornitológus 1978. július hó 12-én nagylőzsi otthonában elhalálozott. 1904. február 3-án Bősárkány községben született. Mint közszolgálati tisztviselőnek, később mint a földmérési hivatal műszaki előadójának éveken át alkalmat nyílt lakóhelyén kívül még Nagycenk, a Hanság és a Fertő tó madarainak tanulmányozására. Értékes kutatásainak elismeréseként 1942 óta rendszeresen kinevezett megfigyelője, külső munkatársa volt a Magyar Madártani Intézetnek. „*Darvak a Hanságban*” (Aquila, 1948—1951) című tanulmányában e madarak 50 év előtti hansági költését ismertette, megállapítva, hogy a múlt század végi vízszabályozási és vízlecsapolási munkálatok folytán megváltozott a terület felszíni képe s vele a darvak itteni világa is. „*Madártani megfigyelések Sopron megyében*” (Aquila, 1952—1955) c. közleményében többek közt a vetési varjak táplálkozásáról, a kis kócsagok vitnyédi előfordulásáról, a kanalasgémek nagycenki megjelenéséről és az Iván natárában észlelt kormos varjáról közölt fontos adatokat. A „*Nagy kócsag pusztu-*

lása 1955 tavaszán" cím alatt (Aquila, 1956—1957) répceszemerei megfigyeléseiről írt. Nagyobb összefoglaló tanulmánya „A Fertő madárvilága”, melyről 1970. március 24-én a Magyar Hidrológiai Társaság soproni ülésén előadást tartott.

Madártani, valamint régészeti és emlőstani kutatásokon kívül a puhatestűekkel is foglalkozott. Utóbbi tevékenységének területe a Fertő tó magyarországi része,

ahonnan eladdig még nem ismert kagylófajokat mutatott ki. Erről szól „A Fertő titkaiból” c. nagyobb tanulmánya (Búvár, 1972, 96—100), melyben a tó élővilágának jövő kutatására irányította a figyelmet.

A sokoldalú érdeklődésű Smuk Antalt elsődlegesen mint Sopron környékén működött madárbúvárt tartjuk számon, aki méltó folytatója volt a már korábban elhalálozott Breuer György és Solymosy László ornitológusok tevékenységének.

SOPRONI KÖNYVESPOLC

Mollay Károly:

Magyar műemlékvédelem 1973—1974. Szerk. Dercsényi Dezső, Entz Géza, Havassy Pál, Mendele Ferenc és Tilinger István. Budapest, 1977, 444 lap + 504 kép. (Országos Műemléki Felügyelőség Kiadványai VIII.)

Az Országos Műemléki Felügyelőség 1973—1974. évi tevékenységével kapcsolatos kötetnek a fele — Sopron 1977 évi jubileuma kapcsán — a 700 éves város műemlékeivel, másik fele Sopron környékének (Hidegség, Nagycenk) műemlékeivel, ill. Győr—Sopron megye történeti kertjeivel, általános műemlékvédelmi kérdésekkel (tudományos előkészítés, dokumentálás, társadalmi bázis), az OMF tevékenységéről készült jelentésekkel (helyreállítások, régészeti kutatások, falkutatások, fal- és tábla-képrestaurálások, kőszobrászati, farestaurálási, kertészeti, műemlékfelügyeleti tevékenység) foglalkozik, majd közli az 1970. év műemlékvédelmi bibliográfiáját.

Dercsényi Dezső a soproni műemlékvédelem utolsó három évtizedének (1945—1975) történetét foglalja össze, visszanyúl azonban a soproni műemlékvédelem kezdetéhez is (7—30). A kitűnő összefoglalásból sajnos kimaradt Mihályi Ernő neve, akinek a soproni műemlékek „felfedezését” (1910-es évek) köszönhetjük (vö. az Élet és Tudomány kalendáriuma. Bp., 1977, 101.). *Román András* a soproni városkép fej-

lődését vizsgálja (31—45), különös tekintettel a háborús károk következtében előállott foghíjak beépítésére, a lakótelepeknek a városképben való elhelyezkedésére, a beépítések során elkövetett hibákra is. Műemlékvédelmi kiadvány kapcsán helyrajzi neveink nyelvi védelmét újból fel kell vetnünk, mivel a szerző is, mások is *Löverek-ről* és *Lövér Szállóról* szólnak. A soproni nyaralónegyed ugyanis németül *Löwer* (ennek magyar átírása *löver*, *Löverek*), magyarul *Lövér* (az ugyanolyan jelentésű *lövész* sem lehet *lövész!*). — *Szakál Ernő* a scarbantiai kapitólumi triász (Jupiter, Juno, Minerva) szobortöredékeinek összeállításával és rekonstrukciójával kapcsolatos kérdéseket tárgyalja (47—63). Legfontosabb új eredményei: a szobrok az antik Aphrodisiasban (Kisázsia) készültek, onnan kerültek — nem feltétlenül közvetlenül — Scarbantiába, pusztulásukat a kapitóliumi templomot elhamvasztó tűzvész okozta. Ezzel Scarbantia történetének egy sokat vitatott részlete világosodott meg. Hasonlóan jelentős *Tomka Péter* tanulmánya a római városfal és a középkori várfalak közötti, ún. vörös sánc kutatásáról. A Templom u. 14. sz. ház udvara mögött, a várfalkert területén végzett ásásat leírása után vonja le következtetéseit a sánc nem egységes szerkezetéről, anyagáról (földje a római városfalon kívüli kultúrretegekből származik, kiégése a korábbi elgondolással szemben nem a technikai kivitelezéssel kapcsolatos), datálásáról (XI. század eleje): „Bizonyítottunk vehetjük ezek után, hogy a soproni Vörössánc a magyar államalapítás korában (a XI. század elején) készült ispáni várral azonos”. Ehhez csatlakozik *Kissné Nagypál Judit* értekezése „Sopron városfalairól” (87—124). A szerző 1962-ben kapott megbízást a beépítésekkel és kertekkel eltakart hármast városfalgyűrű kiszabadításával kapcsolatos rendezési javaslatra. A különböző adottságok figyelembe vételével a falgyűrűt hat szakaszra osztotta, ezek régészeti, feltárási és helyreállítási adatait ismerteti. E részletek (a falgyűrű keresztmetszete, a középkori börtön feltárása stb.) lehetővé teszik a városi számadáskönyvek eddig fel nem használt adatainak értelmezését, hasznosítását.

A következő két tanulmány egy-egy külvárosi, középkori eredetű ház építéstörténetét, feltárását és helyreállítását mutatja be: *Dávid Ferenc* és *Schönerné Pusztai Ilona* a Pozsonyi út 3. sz. (125—145.), *Gömöri János*, *Gergelyffy András*, *Muszik Lászlóné* és *Markl Károly* a Szentlélek u. 13. sz. házét (147—173). Mindkét tanulmány eredményei biztosabbá teszik majd az adó- és dézsmajegyzékek, valamint az 1379. évi házösszeírás megfjtését, amellyel e házak építéstörténetét is korábbról, nemcsak 1459-ből, ill. 1436-ból lehet kezdeni, annál is inkább, mivel a második ház lényegében római alapokon épült. Az építődázati leletek szaporodása Sopron régi néprajzához szolgáltatt becses tárgyi emlékeket. Eddig aránylag kevés méltatott műemlékvédelmi kérdésekre hívja fel a figyelmet a következő két értekezés: *Pusztai László* az egykori evangélikus temetőnek a Múzeumkertben őrzött későreneszánsz és korai barokk sírköveire (175—205), *Kubinszky Mihály* a Lövérek legújabb kori műemlékeinek és környezetüknek védelmére (207—214). *Pomozsi István* a régi fafödémek helyreállítására vonatkozó műszaki kérdéseket tárgyalja. (215—221). Meglepő eredménnyel járt a Liszt Ferenc Múzeumban őrzött „Királyok imádása” dombormű feltárása, amelyet a Képzőművészeti Főiskola faszobrász-restaurátor osztályának két növendéke, *Bodorné Szent Gály Erzsébet* és *Szentgyörgyi Edit* végzett el. Feltárásuk eredménye, hogy a dombormű nem múlt századi tiroli, hanem későgotikus alkotás, amelynek eredetét Lengyelországban, Veit Stoss körében kell keresni. (223—229).

A megyével kapcsolatban három tanulmány foglalkozik Hidegség eredetileg román stílusú templomával, még pedig építéstörténetével (*Bodor Imre*), helyreállításával (*Sedlmayr János*) és középkori falfestményeinek helyreállításával (*Lente István*) (233—264). *Kriszt György* a nagycenki kastély helyreállításának történetét foglalja össze (265—280). Ezt egészíti ki *Őrsi Károly* a megye történeti kertjeiről, köztük a fertődiről, dénesfairól és különösen a nagycenkiről írt tanulmánya (281—297).

A kötet többi írása is számos soproni vonatkozást tartalmaz. Ezek közül helytörténeti szempontból kiemeljük *Barca Géza* írását a műemlékvédelem társadalmi bázisáról, ebben külön fejezetet a „Soproni példát”-ról: Sopronban alakult meg 1951-ben az ország első Műemléki Albizottsága, amelynek szabályrendeletét vették alapul

az azután megalakult megyei, városi albizottságok (Somogy, Hajdu-Bihar, Zala megye, Győr, Pécs stb.) 313—326).

Meg kell még említenünk, hogy a kötet kitűnő papíron, mintaszerű illusztrációkkal jelent meg.

Kovács József László:

**Soproni írók antológiája. Szerkesztette Sarkady Sándor.
Sopron, 1976, 264 lap.**

Sopron irodalmának eddig megíratlan történetében 1877, a Soproni Irodalmi és Művészeti Kör alapítása korszakhatár. Az 1912-től, Frankenburg Adolf születése (1811) századik évfordulójától Frankenburg Irodalmi Kör néven működő egyesületnek vitathatatlan érdemei vannak a magyar nyelvű irodalom soproni meggyökereztetésében, kibontakoztatásában. E száz év időszakában a soproni író megszólalási-jelentkezési formájának legjellemzőbb formája az antológia. A hajdan nagyszámú soproni napilapban helyet kaptak a város költői (a két világháború között pl. Mészáros Sándor, Endrédy Zoltán Sándor), irodalmi folyóiratra a városnak alig, csak próbálkozásoként telt ereje. Nem hinném, hogy bármi fontosabb irodalmi orgánus kimaradna a következő vázlatos felsorolásból: Kultúra (1911—1913, a lap helyi szerzőt alig fogadott munkatársai közé), Soproni Hét (1920—1921, inkább riportlap volt, néha közölt szépirodalmat), rövid életű irodalmi próbálkozás volt a dilettánstól szerkesztett, 8 számot megért Fórum (1930. jún. 19—okt. 1). Ha az 1936-ban megjelent Irodalmi Magazin néhány számát említem és a Magyar Irodalmi Társaságok időszaki értesítőjét (szolnoki és szegedi különszáma után 1947 szeptemberében a soproni Vándortűz is megjelent), körülbelül mindent felsoroltam. A kettős, szombathelyi és soproni szerkesztőséggel kiadott Érdekes Újság 1933-tól riportlap, Horváth László Soproni Notesze pedig riportlappól mozisziaklappá alakult át.

Korántsem ez a helyzet az almanachokkal, antológiákkal. Az Irodalmi Körhöz kötődő 1892-es Emlékkönyv, az 1922-es Soproni Almanach, az 1927-es és 1943-as Soproni Helikon a város irodalmának pontos, hiteles keresztmetszetét adja. Ezt a sort folytatja csaknem harmincöt éves szünet után a Sarkady Sándor szerkesztésében 1976-ban megjelent Soproni Írók Antológiája, mely a belső címlap szerint „Sopron várossá emelésének 700 esztendő jubileumára készült kiadvány”. Az antológiák irodalomszervező szerepét, a csaknem 50 évvel korábban megjelent Soproni Helikont nem véletlenül említettük, ebben a kötetben szerepel Berecz Dezső novellával és az Irodalmi Kör történetével, az 1943-as Soproni Helikonban pedig Becht Rezső Szitakötők c. novellájával (ezt tehát nem önálló kötet, hanem két lapnyi különnyomat, ennyivel kell az Irodalmi Lexikont és az új antológia adatait igazítanunk.) Sarkady antológiájában most ők képviselik Molnár Józseffel és Szabó Jenővel a soproni írók idősebb nemzedékét. A szerkesztő az írói alkotásokat, műfordításokat és a művészeti alkotások reprodukcióit közlő kötetet öt fejezetre osztotta. A Soproni hangulatok (a tartalomjegyzék hangulat-ot ír) fejezet alcíme Írások a városról, a Párviadal fejezetben novellák, jelenetek olvashatók — részben soproni vonatkozással, a Tudsze felelni? fejezet a líráé, a Fények és árnyak az Égőhegy felett című irodalmi szociográfiákat fog egybe, a Kézfogások fejezetben szovjet, csehszlovák, jugoszláv és osztrák költők műfordításai olvashatók soproni tolmácsolásban.

Az egész antológiáról elmondhatjuk azt, amit a soproni fejezetről: egy város szellemi arcképét rajzolják, de nem egyfajta Heimatsdichtung szintjén, hanem a magyar irodalom szerves részeként. Becht Rezső írása, a Soproni hangulatok ugyanarról a tőről fakad, mint az 1937—1939 között, a Soproni Szemlében megjelent finom tollrajzok, a Soproni évszakok és Az én városom. Berecz Dezső novellája, az Őszi napsütés, Frankenburg Adolf alkonyát festő finom tollrajz. Helytörténeti értéket is képvisel másik írása, a Látomások, mely a Löverek, a soproni táj felfedezésére, az

író gyermekkorára emlékezik. Sarkady Sándor és Kerék Imre versei jelzik, hogy a város múltja (Sarkady: A soproni várostoronyra) vagy kötődése Petőfihez az ifjabb írók számára is ihlető forrás. Szabó Jenő novellája a Piros zászló-fehér zászló Sopron 1945-ös történeti sorsfordulójának állít költői, feszült hangulatú emléket. A fejezet címadó írása Berecz Dezső egyik novelláskötetének címe is, a művészi egyéniség drámáit rögzítő írás. Becht Rezső virágportréi az író soproni tájszeretetébe fogódnak.

A lírai fejezet két legjobb alkotója Sarkady Sándor és Kerék Imre. Kerék, aki nek 1977-ben jelent meg Zöld parázs c. kötete — modern expresszív nyugtalanságot társít a költői harmóniakeresés igényével (Óda, Bartók, Radnóti). Sarkady Sándor verseiben harmonikus, teljes világ tárul fel. „Elindult a vászonköcsög világot látni” — üti meg a „tálak, korsók, tükrösök” sorsát megíró vers alaphangját a költő. De „Tudsz-e felelni?” a tárgyak üzenetének? Hiszen Sarkadynak „a képfirt köcsögök, remekbe-rótt tükrösök” a mi „polgári polcainkon” üzennek is. Neki minden tárgy „megbízás, hitlevél, amit kétkeziük kerges tenyere nyomott keskeny, munkátlan kezünkbe”. Nem „paraszt-parádé városon” és méltán kérdi: „Érted-e üzenetét?” A szinte csak kérdésekből álló vívódás-sorozat okkal zárul a költő válaszával: „Ha nem érted már beszédüket, törd össze őket”. Mély emberi érzések teszik emlékeztessé a nagyanyáról írt „Szabálytalan gyászjelentés”-t. A nagyanya, akinek „Tején tizenhat gyerek nőtt fel”, állandó világban élt, „Csak a zsidányi dombsort látta”, akinek „A munka volt a szívverés”, akár a néhai, falusi munkálkodó nagyanyák példaképe lehetne:

„Zsidányi göröngy a pecsét
Az anyaföld a postaláda-
Pávetics Katalint az égben
Mária mosolyogva várja”

Az alakuló költői portrék közül Bősze Balázsra, Schneider Lipótra és Zentai Kálmánra vagyunk különösen kíváncsiak.

Az antológia a kézirat szerkesztése közben elhunyt Molnár József két novelláját és Bíró János két szociográfiáját közli. Ha az antológia szerkesztése megengedte volna, úgy Mészáros Sándort, Sopron két világháború közötti időszakának modern hangvételű íróját, költőjét kérném számon a szerkesztőtől.

Az irodalmi szociográfiák közül legjobb a címadó írás, Fények és árnyak az Égőhegy felett. Mellette figyelemreméltó Fekete Zoltán Balról írt ízlésfelmérése. A népművelői szemlélettel készült ízlésfelmérés kérdőívei természetesen nem adhatnak mindenre választ, mégis több-kevesebb hitelességgel fényt derítenek az itt lakók igényeire. Egy írásnak okvetlenül e fejezetben lett volna a helye, mégpedig Peéry Rezső Sopron sebei c. írásának, mely 1955-ben a Csillagban megjelenve figyelmeztetett az akkor elzárt, a személyi kultusz hibáitól bénított, lassan fejlődő város gondjaira. A közzététel az 1956-ban nyugatra távozott Peéry személyétől függetlenül is indokolt lett volna. Az azóta elhunyt, a Sarlós mozgalomhoz tartozott író pályaképét — érdemeket és hibákat egyaránt felmérve — E. Fehér Pál rajzolta meg a Kritika 1978 áprilisi számában, Vis inertiae — Meditáció Peéry Rezső írásai felett címmel.

A műfordításokat összefogó Kézfogások fejezet szép hagyományt folytat Petz Lipóttól Kolbenheyer Móron át Becht Rezsőig, és most már Sarkady Sándorig, Kerék Imréig. „Ez a kötet értékes vállalkozás” — mondja Bárdosi Németh János a kötet fülszövegén. „Közismert, hogy az irodalmi élet Sopronban többnyire elmarad a város rangosabb zenei vagy képzőművészeti élete mögött” — szerénykedik a kötet szerkesztő Sarkady Sándor. Bár megállapítását maga a kötet cáfolja java írásaival, azzal nem vitatkozhatunk, hogy a Frankenburg Irodalmi Kör megszűnése óta nincs, aki összefogja a helyi kezdeményezéseket. E kulturális szervező erő megmentése most már a közeli jövő feladata lehetne. Berecz Dezső 1943-ban írta a Soproni Helikon Bevezetés-féle c. előszavában: „A Frankenburg Irodalmi Kör nem írók társasága, hanem egy nagy irodalmi célokat szolgáló kultúregyesület, amely hivatva volna arra, hogy irodalmi síkon Sopron egész magyarságát egyesítse. Feladata az

egyetemes magyar irodalom szolgálat... és a helyi irodalom támogatása." E gondolatokat aranyalapnak, kiindulásnak egy mai irodalmi társaság újjászervezésekor is el lehetne fogadni. Sopron egy nemzedéknyi eltelt életében új íróhad nőtt fel a régi mellé. Ezt bizonyítja a régi és új írók kézfogásaként született antológia.

Remélhetően elérték a kötet írói azt a céljukat, hogy „felhívják a város figyelmét egy irodalmi alkotóműhely létrehozásának szükségességére”. Sarkady Sándor szavainak jogosságát igazolják a kötet illusztrációi, Sterbenz Károly nemesvonalú fa- és rézmetszetei, Kasichnitz József tollrajza, Gáspárdy Sándor szinte konstruktivista eszközökkel ábrázolt Műemlékház-a, Giczey János paraszti közelmúltat ábrázoló remek képei. A képzőművészek Sopron-líróját Gáspárdy Sándor, Mühl Aladár és Szarka Árpád képei hozzák közel az olvasóhoz. A város plakettművészetét Renner Kálmán, Sz. Egyed Emma, Szakál Ernő és Szőke László művei képviselik. Szakál Ernő nagy méretű Lackner domborműve sokuk előfutára. Szívesen láttuk volna a kötetben Renner Kálmán és Szőke László modern Lackner-plakettjét és Rázó József olajképét, a Középkori Sopront. E kötet illusztrációi is jelzik, hogy szükség lenne egy Sopron művészetének utolsó 30 évét bemutató gazdagon illusztrált, elemző tanulmánykötetre.

Sarkady Sándor fáradtságos és eredményes munkát vállalt és végzett e kötet létrehozásával. Sarkady született szerkesztő-tehetség, mint ezt e könyv kis előde, a Győr-Sopron megyei fiatalok antológiája, az Érlelő is igazolja. A Soproni Írók Antológiája jól mutatja be a város élő és fórumot kérő irodalmát, ebben Sarkadynak döntő szerepe van. E sorok írásakor jelent meg Sarkady Sándor újonnan szerkesztett kötete; Vallomások egy városról (Magyar írók Sopronról). E kötetről külön írásban ejtünk szót.

Hárs József:

A Soproni-hegység turistatérképe. Készítette és kiadta a Kartográfiai Vállalat. Szerkesztő bizottság vezetője Radó Sándor. Méret 1:20 000, 1:10 000. Bp., 1978. 67×47 cm. (A hátoldal anyagát összeállította dr. Rátóti Benő)

A Kartográfiai Vállalat legutóbb 1977-ben adott ki a Soproni-hegységről (1 : 25 000 méretarányban) térképet, amely — egy sorozat tagjaként — a korábbi évek hasonló kiadványaihoz képest csak keveset módosult. Most azonban gyökeres változás tanúi lehetünk. Nemcsak a külalak más; a hátoldalra ismertetőszöveg került. Ez és a nagyobb méret magyarázza, miért emelkedett az ára 11 Ft-ról 30 Ft-ra.

Örvendetes, hogy az utak vonalvezetését, a domborzati viszonyokat stb. a laikus számára a lehető legpontosabban és legrészletesebben ábrázolták (a tájfutók részére már készültek még ennél is részletesebb térképlapok). Éppen ezért nem tartjuk szükségesnek a várostól délre eső parkerdő kinagyítását. Ez — a sűrűbb rétegvonalazáson kívül — semmi újat sem ad, viszont a nagy térkép lényeges részeit takarja el. Hiányzik a Hubertusz-vendéglő, a Bécsi-domb nagy része, a Virágvölgy és a Dudlesz, valamint a várostól északkeletre lévő terület, majdnem a Tómalomig. Pedig, hogy mást ne mondjunk, hány diák keresi a békemenet idején a Kellner-ligetet! Ezen a térképen sajnos hiába.

A turistautakat egységes színnel jelölték, s az addig bevált gyakorlattól elszakadva, a jelzések színeit kezdőbetűkkel, formáit a betű mellé írt kereszt, kör vagy háromszög jellel adják meg. Van egy C betű is, amely a Ciklámen-tanösvényt jelöli. A módszer nehézkes, külföldiek számára érthetetlen.

Az egyik oldalon a brennbergi főútvonal jókora végső szakasza maradt le, a másik oldalon viszont a fertői vízitelep. Hiányzik a 11-es autóbusz vonala, a fedett uszoda és az egész Jereván-lakótelep. (A városnak ez a része a korábbi kiadások

átmásolása.) Hiányzik a Naphegy, helyére lecsúszott a Vashegy neve (vö. Csapody István és mások: Barangolások a soproni erdőkben. Bp., 1975, 1. térképén). Printz nevét z-vel írják már az 1977-es kiadásban is (vö. SSz. 1976, 60.).

Nem sok jót mondhatunk a hátoldal szövegéről. A szerző szerint „Az illíreket kb. 2350 évvel ezelőtt a kelták váltották fel, de ők már nem a magaslatokon, hanem a lankásabb Bécsi-dombon építették fel településüket, Scarbantiát.” „A kelták 300 éves uralmát az időszámításunk előtti utolsó két évtizedben a római császárok — főként Augustus — megtörték...” A római uralom végleges megszűnését 433-ra teszi... Idézhetnék a továbbiakból is bőven, de talán elég lesz még két jellemző megállapítása. Az 1809—1921 közötti időszakra ez az egy mondata van: „1848-ban Sopronnak semmi szerep nem jutott, sőt politikailag (Bach, Jellasics, Haynau diszpolgársága) és 1867 után gazdaságilag is visszaesett.” Egy szó se munkásmozgalomról, Tanácsköztársaságról.

A másik mondat: (Sopront) „1975-ben a Műemlékvédelem Európa-díjával (Herder-díj) tüntették ki.” A két díj azonban nem azonos! (Vö. SSz. 1976, 39.)

Több helymeghatározás elavult (a Beloianisz tér ma már *Fő tér*, a Kellner Sándor utca pedig *Pozsonyi út*). A kísérő rajzok gyengék.

Ennek a térképnek a megjelenése bizonyítja, hogy a hivatottak felmérték a részletes térképek iránti igényt, s bízhatunk benne, hogy a mostani kiadást rövidesen újabbak követik. Ezért tartottuk fontosnak, hogy észrevételeinket még időben megtegyük.

LEVÉLSZEKRÉNY

Olvasónk, Halvax Imre tanár (Sopron, Köztársaság u. 13.) kérésére az alábbiakban helyreigazítjuk a családjára vonatkozó, s a SSz. 1979, 30. első hasábjában megjelent adatokat:

69. Halvax Róza Felsőpatak helyett Fehérpatakon született; 70. Halvax Imre helyesen Vágodon született; 73. Halvax Rezső nem halt meg, csak súlyosan megsebesült; 74. Halvax Vincéné 1866-ban született; 75. Halvax Viktória helyesen Halvax Ludovika (Vágod, 1903). A 76. sorszám alatti Halvax Lujzáról a levélíró nem tud. A 77. sorszámhoz kiegészítésül fűzi hozzá: „Hauer Róza fivére, tudomásom szerint, ugyanott halt meg, keresztnevére nem emlékszem.”

A SSz. 1979, 67. lapján látható kép aláírása helyesen: A győri gyár látképe.

Munkatársaink:

Dr. Hiller István, az EFE Központi Könyvtárának főigazgatója, Sopron, Pf. 132

Dr. Németh Alajos ny. hittanár, Sopron, Domb u. 1

Dr. Harnos Ferenc tudományos kutató, Sopronhorpács, Cukortermelési Kutatóintézet

Shmilliár Manó ny. kutatóintézeti igazgató, Sopron, Lackner u. 6

Dr. Gimesi Szabolcs főelőadó, Sopron, Városi Tanács

Dr. Maksay Endre osztályvezető, Budapest, Országos Levéltár

Mesterházy Tihamér kertészmérnök, Budapest, Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal

Dr. Skripecz Sándor szótárszerkesztő, Budapest, Akadémiai Kiadó

Dr. Scheiber Sándor az Országos Rabbiképző Főiskola igazgatója

Csaba József ornitológus, 9919 Csákánydoroszló

Dr. Mollay Károly egyetemi tanár, ELTE Német Tanszék, 1052 Bp., Pesti B. u. 1

Dr. Kovács József László főiskolai docens, 2300 Ráckeve, Kossuth u. 78

Hárs József olvasószerkesztő, Sopron, Május 1. tér 21—23

OLVASÓINKHOZ!

A Soproni Szemle Sopron városának és környékének helytörténeti folyóirata, negyedévenként, összesen évi 24 ív terjedelemben jelenik meg.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodájánál (1900. Budapest V., József Nádor tér 1.) és minden postahivatalnál. Előfizetési díj: évi Ft, melyet félévenként szed be a posta a levélkézbesítők útján. Befizethető csekkben is.

Pénzforgalmi jelzőszám: MNB 215—96162.

Régebbi évfolyamok és példányok (1955-től) a Szerkesztőségnél rendelhetők.

Levél cím: Soproni Szemle Szerkesztősége, Sopron Városi Tanács.

Kérjük, hogy munkánkat új előfizetők szervezésével is támogassák.

SOPRONI SZEMLE

A szerkesztésért Mollay Károly felel

Kiadja: a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

Felelős kiadó: Szabó Kálmán

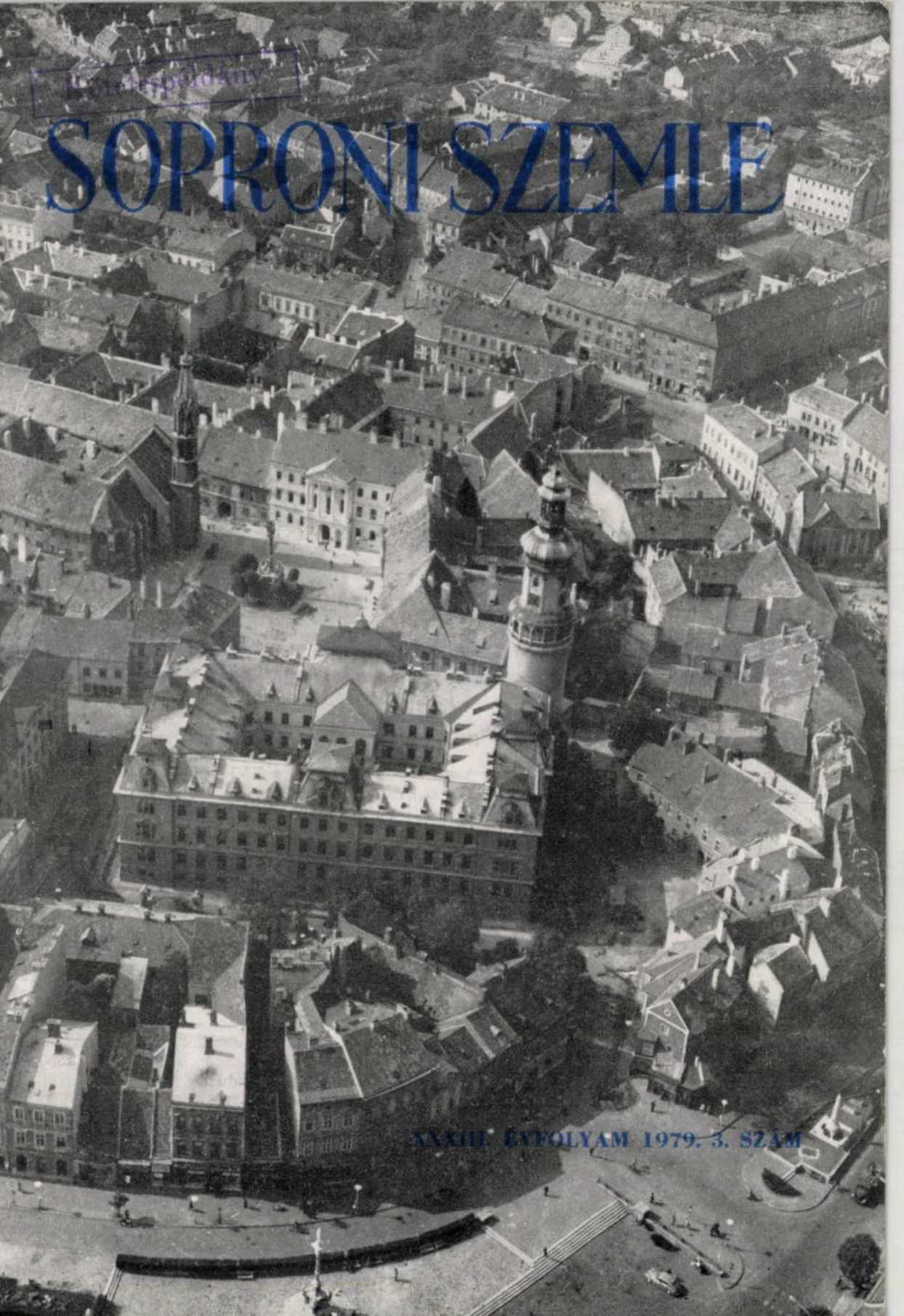
Készült a Széchenyi Nyomda Soproni üzemében (Sopron, Csengery u. 49.)
79.4003. — Felelős vezető: Horváth Imre igazgató

Terjeszti: a Posta Központi Hírlap Iroda

HU ISSN 0133—0748

ÁRA: 20.— FT

INDEX: 25.915

Magyarországi
Képek

SOPRONI SZEMLE

XXXIII. ÉVFOLYAM 1979. 3. SZÁM

SOPRONI SZEMLE

Helytörténeti folyóirat

Alapította: Heimler Károly

Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

A szerkesztőség és a szerkesztő bizottság tagjai:

HÁRS JÓZSEF olvasószerkesztő, HILLER ISTVÁN titkár és technikai szerkesztő,
KOC SIS JÓZSEF, MOLLAY KÁROLY, NYESŐ IMRE,

CSAPODY ISTVÁN, CSUKA ISTVÁN, DÁVID FERENC, DOMONKOS OTTÓ, FÁB-
JÁN LAJOS, FEKETE FERENC, FRIEDRICH KÁROLY, GÁL JÁNOS, GUNDA
MIHÁLY, HORVÁTH ZOLTÁN, KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ, KÖRNYEI ATILA,
MAJOR JENŐ, METZL JÁNOS, MOLNÁR LÁSZLÓ, PAPP ISTVÁN, PRÖHLE JENŐ,
SOMOGYI JÓZSEF, SZAKÁL ERNŐ, SZITA SZABOLCS, TÁRCZY-HORNOCH
ANTAL, VÁRHELYI ISTVÁN, VERBÉNYI LÁSZLÓ, WINKLER OSZKÁR

Tartalomjegyzék:

	Lap
<i>Hiller István—Németh Alajos: A háború és a felszabadulás krónikája</i> (Sopron, 1941—45) VI. rész	193
<i>Harmos Ferenc—Shmilliár Manó: A Sopronhorpácsi Kutatóintézet története</i> (1930—1976) II. rész	209

Helytörténetírásunk időszerű kérdései

<i>Augusztinovicz Elemér: Pröhle Jenő 70 éves</i>	221
<i>Gömöri János: A soproni középkori zsinagóga régészeti kutatása</i>	222

Kisebb közlemények

<i>Pröhle Jenő: Ismeretlen soproni vonatkozású töredékek a XVI. századból</i>	243
<i>Varga Gyula: A hagyományos paraszti gazdálkodás és munkaeszközei</i> Pusztacsaládon	255
<i>Dávidházy István: A szőnyegpadlógyártás meghonosodása Sopronban</i>	272

Sopron kulturális élete

<i>Nagy Alpár: A „Liszt Ferenc Társaság” Soproni Csoportjának története</i> (1974—1978)	278
--	-----

Megemlékezés

<i>Kálmán Gyula: Preysz Mór, a pasztörözés felfedezője 150 esztendeje született</i>	283
---	-----

Soproni könyvespolc

<i>Szabó Jenő: Koncsek László „Soproni Farsang”. Regény. Budapest, 1978</i> Móra Könyvkiadó	285
<i>Fogarassy László: Karl Semmelweis: Eisenstadt. Ein Führer durch die</i> Landeshauptstadt des Burgenlandes. Mit besonderer Berücksichtigung der Hayon-Gedenkstätten, Burgenland-Verlag, Eisenstadt, 1975	286
<i>Levélszekerény</i>	287
<i>Munkatársaink</i>	287
<i>Inhaltsverzeichnis</i>	288

SOPRONI SZEMLE

HELYTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

1979

XXXIII. ÉVFOLYAM

3. SZÁM

Hiller István—Németh Alajos:

A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron, 1941—45)

VI. rész

26. Bragmayer József, szakaszvezető, 53 éves, meghalt márc. 29-én. [...] Április 4-én temették el. Nyakában Mária-érem volt.
27. Bertha József, r. k., 31 éves, szül. Felsőpataj 1913. aug. 10., lakik Kőszeg, nős, hivatásos őrmester, meghalt márc. 28. Eltemetve az Isteni Megváltó Leányai Szt. József-intézetének kertjében.
28. Berde Lajos, honvéd, 32 éves, lakik Egerpatak, anyja Berde Erzsébet, meghalt márc. 28-án. Az Orsolya-kórházban ápolták. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály-temetőben.
29. Borsos Ferenc, honvéd. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály-temetőben.
30. Böröczky István, honvéd, 29 éves, ref., meghalt április 17-én bombasérülés következtében. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd az új Szt. Mihály-temetőben.
31. Benedek Árpád, honvéd, gépkocsi-vezető, lakik Recsk (Heves megye), r. k., 35 éves, anyja Grifinger Piroška, meghalt ápr. 8-án. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, az új Szt. Mihály-temetőben.
32. Binder János, 5 hónapos, lakik Sopron, Ötvös u. 7. Megh. ápr. 2-án. A pincében való állandó tartózkodás következtében tüdőgyulladást kapott. Eltemetve a ház udvarán ápr. 4-én.
33. Csernits Ottó tangóharmonikás, 21 éves, nős, meghalt március 29-én. Eltemetve ápr. 1-én a tűzoltólaktanya mögötti tömegsírban (I. sz. tömegsír), majd a Szt. Mihály-temetőben.
34. Csapó Terézia, r. k., 43 éves, meghalt márc. 29-én.
35. Csík Ferenc, orvos, olimpiai úszóbajnok. Légítámadás áldozata lett. Holttestét a Patak utcában, a régi várfal mellett találtuk meg és ideiglenesen a Kisuszoda mellett temettük el egy bunkerban, más hullákkal együtt április 8-án. Vardonatúj ruháján, bilgeri csizmáján, jeggyűrűjén, a budapesti orvosi kamara igazolványán (40.92. sz.) és egyéb iratokon, feleségének és gyermekének arcképén kívül más tárgy nem volt a holttestnél. Később Budapestre szállították.
36. Csóka Imre, tizedes, (1/2 légvédelmi ágyúúteg). A hulla zsebében lévő kimaradási engedélyen „vitéz Arvay hadnagy” aláírás. Meghalt Sopron, Zárányi u. 10. szám alatt 7 társával. A ház udvarán közös sírban április 8-án eltemették őket.
37. Cseh Ferenc, r. k., szül. Tana 1903, lakik Sümeg, meghalt a Zrínyi-kórházban márc. 30-án, eltemetve márc. 31-én ugyanott az udvaron, majd az evang. temetőben.
38. Dworzák Mátyás, r. k., 72 éves, meghalt április 2-án. Exhumálás után a Szt. Mihály-temetőben temették el.
39. Darnai Ferenc, lelkész, ág. ev. 32 éves.
40. Diószegi Károly, ny. főjegyző (bombasérülés), lakott Sopron, Templom u. 13. Eltemetve ápr. 14-én az új evang. temetőben (II. sz. tömegsír).
41. Dénes József, r. k., szül. Sáraba, 1875, földműves, meghalt ápr. 7-én, lakott Szárhegy, eltemetve a soproni Kaszinó kertjében ápr. 9-én.
42. Dudás Sándor, őrmester, lakott Szolnok, meghalt márc. 31 (bombasérülés) az Orsolya-kórház Széchenyi téri pincéjében. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd az új Szt. Mihály-temetőben.
43. Edöcs Mihály, polgárotthoni ápoló, eltemetve a Polgárotthon kertjében ápr. 5-én, majd az evang. temetőben.
44. Enyedi Andrásné, sz. Csamagó Anna (szül. 1897. Szeged), meghalt a márc. 29-i légtámadáskor a Bécsi u. 14. sz. alatt. Férfjével és három gyermekével Szegedről menekült Sopronba. Kb. egy hétig feködött a holttest temetetlenül az ud-

- varon. Már nagyon erős szaga volt. A lakók az akkori általános szokás szerint a pincében tartózkodtak. Végül előbújtak rejték helyükről, és a hullát eltemették a ház, végül lévő kertben. Exhumálás után az evang. temetőben temették el.
45. Első Gyuláné, sz. Karner Karolin (sz. Sopron, 1919. szept. 16), lakik Sopron, Rózsa u. 7., ág. ev., meghalt márc. 29-én bombatámadás következtében az Orsolya-kórházban. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
46. Endrődi Vilmos, r. k., 32 éves, sz. Fertőendréd, 1912. júl. 5., nős, lakik Fertőendréd, meghalt márc. 28-án (szilánksérülés a jobb combon, nyílt törés). Eltemetve az Isteni Megváltó Leányai Szt. József-intézetének kertjében.
47. özv. Eröss Józsefné, sz. Bordás Mária, 53 éves, tanítónő, lakik Rákóc (Csík megye), róm. kat., meghalt április 17-én (bombasérülés). Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály-temetőben.
48. özv. Feichtinger Károlyné, sz. Mandola Margit, 45 éves, r. k., meghalt márc. 28-án. Eltemetve a tűzoltó-laktanya mögötti I. sz. tömegsírban ápr. 1-én, majd a Szt. Mihály-temetőben.
49. Feldinger Nándorné, sz. Wolmuth Katalin, ág. ev., 23 éves, lakik Sopronban, Jaquin tér 1, meghalt márc. 29-én (sérülés légiaknától.) Eltemetve az Isteni Megváltó Leányai Szt. József-intézet kertjében.
50. dr. Farkas Ferenc, városi orvos, lakik Kecskeméten, meghalt márc. 31-én (bombasérülés). Meghalt az Orsolya-kórházban. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
51. Fülöp János, géplakatos, honvédermester, ref., 43 éves, lak. Szentés, Honvéd u. 28. Meghalt ápr. 28 (bombasérülés). Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
52. Finzinger Adolf, 19 éves, Graz, eltemetve Kópháza felé a Rák- és Ikva patak torkolatánál.
53. Feichtinger Erik, tanuló, r. k., 8 éves, meghalt márc. 29-én. Eltemetve ápr. 1-én a tűzoltó-laktanya mögötti tömegsírban, majd a Szt. Mihály-temetőben.
54. Fodor János, iskolaaltest, ref., 45 éves, meghalt márc. 29-én.
55. Ferencz Imre, erdőmérnökhallgató (sz. 1924. II. 28), meghalt márc. 29-én légítámadáskor. Eltemetve az egyetem kertjében közös sírban Lovász Miklóssal (243. sz.). Exhumálva 1948. V. 5.
56. Farkas György, honvéd, r. k., meghalt márc. 27-én (bombasérülés), eltemetve a bánfalvi Hősök temetőjében (II. parcella, R-sor, 7)
57. Pfandler Nándor, ág. ev., 60 éves, meghalt márc. 28-án, eltemetve a bánfalvi Hősök temetőjében (II. parcella, Y-sor).
58. Gruber Sándor, városi segédútor, r. k., 73 éves, meghalt jún. 17. (bombasérülés).
59. özv. Golubich Józsefné, sz. Mihók Paulina, r. k., 60 éves, meghalt márc. 29-én.
60. Graf Erzsébet, ág. ev., 68 éves, meghalt márc. 29-én. Az evang. temetőben temették el.
61. Graf Károly, tanuló, r. k., 13 éves, meghalt márc. 29-én.
62. Gruber János, r. k., 60 éves, meghalt márc. 29-én.
63. Göschl Nándor, ág. ev., 49 éves, meghalt márc. 29-én.
64. Grósz Nándor, tanuló, ág. ev., 13 éves, meghalt szept. 5-én (a márc. 28—29-i bombasérülés következtében).
65. vitéz Gyarmati Béláné, ág. ev., 18 éves, meghalt márc. 29-én.
66. Gallewicz Frigyes, sz. Styjovka 1910 (Lengyelország), anyja Sas Dubanovicz Jozefa, lengyel hadifogoly, aki eleinte Fertőszentmiklóson volt (hadifogolytábor), majd a soproni domonkosokhoz került. Egy évig szolgált a Julianeumban. Meghalt márc. 28-án. Eltemette Nusser Péter domonkos a Domonkos-rendi internátus igazgatója a Julianeum kertjében márc. 30-án.¹⁰⁴
67. Grellneth Jenő, 21 éves, meghalt márc. 29-én. Eltemetve a Kaszinó kertjében (Szolnoki csapatkórház).
68. Gimes Jánosné, sz. Antalfi Erzsébet, sz. Miskolcon, légítámadás elől erősfeszültségű házikóba menekült. Meghalt márc. 29-én. Eltemetve a Polgárotthon kertjében ápr. 5-én, majd az ev. temetőben.
69. Grásel József, betűszedő, sz. 1885-ben, soproni lakos. Légítámadás elől erősfeszültségű házikóba menekült. Meghalt márc. 29-én. El-

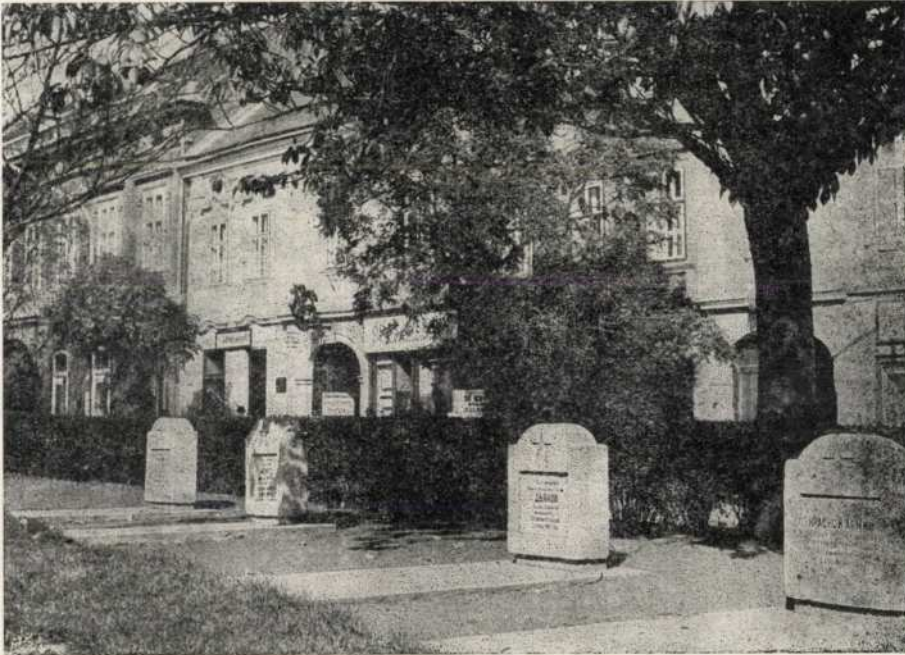
104. Az egykori Julianeum helyén van ma a Szt. Margit Plébánia (Gesztenyés út 4).

temetve a Polgárotthon kertjében ápr. 5-én, majd az ev. temetőben szállítva.

70. Grazel György, sz. 1871, r. k., meghalt márc. 29-én.
71. Gémer József, honvéd, meghalt április 3. (bombasérülés), r. k., 44 éves, lakik Szelény, apja G. Imre. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd az új Szt. Mihály-temetőben.
72. özv. Horváth Józsefné, 75 éves, lakik Sopron, meghalt márc. 29-én, eltemetve Sopron, Újteleki u. 6. sz. alatt.

31-én a Templom u.-ban, az evang. templom mellett (déli oldal).

75. Horváth Imre, sz. 1871. XI. 5. r. k., meghalt ápr. 29-én. Eltemetve a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (V. 3-án) külön sírban.
76. Horváth Ferenc, sz. 1937. II. 10, meghalt május 3-án. (Elhagyott lövedék robbanásának áldozata.) Temették május 4-én a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben, majd a Szt. Mihály-temetőben.
77. Horváth Tamás, 9 éves, meghalt V. 10-én. (Elhagyott lövedék robbanásának áldozata). Eltemették a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (külön sír).

96. kép. Szovjet hősök sírja a Lenin körúton 1979-ben (Hiller István gyűjteményéből)

73. Hermann Rezső, r. k., sz. 1911. Meghalt márc. 29-én a törvényszék óvóhelyén. Eltemetve ápr. 8-án a Kisuszoda mellett Csík Ferenc dr.-ral egy bunkerban. Soproni pénzügyigazgatósági számvevőségi tisztviselő, nőtlen.
74. Hanyecz Irén, sz. 1924. V. 25., r. k., anyja Dávid Ilona, lakik Sopron, Templom u. 18., apja lakása Újkécske. Azelőtt Kapuvárott volt katonai hivatalban, meghalt márc. 29-én légitámadás következtében. Eltemette Sós András, Sopron, Templom u. 18. alatti lakos, márc.

násának áldozata). Eltemették a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (külön sír).

78. Ismeretlen.
79. Haslinger Fritz, német katona, meghalt márc. 28-án este légitámadáskor a Klébelsberg utcai Sterbenz-ház mellett. Eltemette a ház kertjében Marton N. evangélikus temetkezési vállalkozó ápr. 7-én. Zsebében egy vörös csillagos, sarlókalapácsos, orosz nyelvű, kitöltetlen szovjet katonai igazolvány, valamint egy német katonaisgazol-

- vány volt. Ez utóbbinak száma: 109013. Az igazolvány bejegyzése: Dr. Fritz Haslinger geb. 11.12.1907 in Wopping, Niederbayern, ist berechtigt, in Verbindung mit einem gültigen Dienstaussweis die feldgraue Uniform der Sicherheitspolizei und des SD mit dem Dienstgradabzeichen eines Sturm-scharführers zu tragen. Budapest den 7. Juli 1944. N. N. SS Hauptsturmführer. Siegel. Az arckép felismerhetetlen volt.
80. Hosszú Elekné, sz. Pál Mária, sz. Nagyvárad 1892, lakik Sopron, Rákóczi u. 53, meghalt márc. 29-én. Eltemette férje március 30-án a Zrínyi-leánynevelő intézet (akkor katonakórház) udvarán (B-sír); majd az evang. temetőben temették el.
 81. Horváth Imre, r. k., lakik Fertőrákoson, meghalt márc. 28-án a Zrínyi-kórházban (bombasérülés). Eltemetve márc. 30-án a Zrínyi-intézet udvarán (B-sír), majd az evang. temetőbe szállítva.
 82. Hammerl Gertrud, ág. ev., 13 éves, meghalt márc. 29-én, eltemetve ápr. 1-én az evang. templom mellett, majd az evang. temetőbe szállítva.
 83. Hajdik (Majdik?) István, honvéd, eltemetve a Széchenyi téri közös sírban, majd az új Szt. Mihály-temetőben földelték el.
 84. Holpár József, r. k., 21 éves, gőzkazánfűtő, lakik Pusztacsaládon, meghalt márc. 30-án az Orsolya-kórházban (bombasérülés), apja Holpár József. Eltemetve a Széchenyi téri közös sírban, majd az új Szt. Mihály-temetőben.
 85. Hanzal Ferenc, róm. kat., 58 éves, szül. Budweiss, 1887, lakik Cinfalván (Burgenland), meghalt ápr. 13-án (bombasérülés). Eltemetve a Széchenyi téri közös sírban, majd az új Szt. Mihály-temetőben.
 86. Horváth Anna, r. k., 36 éves, lakik Kópházán, apja Horváth Géza, meghalt ápr. 17-én (bombasérülés). Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd az új Szt. Mihály-temetőben.
 87. Holndonner Lajosné, meghalt márc. 29. Eltemetve az Erzsébet-kórház kertjében, majd a Szt. Mihály-temetőben.
 88. Hafkl Ilona ág. ev., 7 éves, meghalt márc. 29-én.
 89. Hafkl Gyula, ág. ev., 3 éves meghalt márc. 29-én.
 89. Hafkl Gyula, ág. ev., 3 éves, meghalt márc. 29-én.
 90. Heindl Nándor, ág. ev., 7 éves, meghalt aug. 11-én, elhagyott lösszer robbanása következtében.
 91. Hausbauer Frigyes, mozdonyvezető, r. k., 34 éves, meghalt szept. 20-án (bombasérülés).
 92. lovag Hauch Ottmár, ny. huszáralezredes, r. k., sz. Märischnestadt, 1873. júl., lakik Sopron, Jókai u. 19, meghalt április 5-én (bombasérülés, koponyaalapi törés).
 93. Izmán István, szabómester, meghalt márc. 29-én, eltemetve a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben ápr. 1-én (I. sz. tömegsír).
 94. Izmán Istvánné, 39 éves, soproni lakos, meghalt márc. 29-én, eltemetve ápr. 5-én a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (V. sz. tömegsír), majd az evang. temetőbe szállítva.
 - 95—119. Ismeretlenek, Valamennyien a márc. 28—29-i légitámadás áldozatai. Eltemették őket ápr. 1-én a tűzoltólaktanya mögötti tömegsírban (I. sz. tömegsír). Exhumáláskor többet felismertek közülük. Exhumálás után a Szt. Mihály-temetőbe vitték őket.
 - 120—128. Ismeretlenek: 4 SS katona, 2 magyar honvéd, 1 magyar főhadnagy, 2 nő. Eltemették őket ápr. 3-án a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (III. sz. tömegsír).
 129. Ismeretlen tanárnő, lakik Sopron, Újteleki u. 33, meghalt márc. 28-án este légitámadáskor. Eltemetve ápr. 2-án a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (II. sz. tömegsír). Pesti Ilonával (278. sz.) azonos?
 130. Ismeretlen asszony, 60—65 év körüli, eltemetve a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (II. sz. tömegsír) ápr. 2-án.
 131. Ismeretlen férfi, 50—55 év körüli, zöld ingben. Eltemetve ápr. 5-én a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (V. sz. tömegsír).
 132. Ismeretlen nő. Egy Csengery utcai bombatölcsérben találták az erősen oszlásnak indult holttestet. Csíkos blúz, kék szoknya, rózsaszínű nadrág mint ismertetőjelek. Eltemetve a bombatölcsérben 1945. április 6-án. Állítólag Feiler nevű férfi, a Boór-cég alkalmazottjának anyósa.

133. Ismeretlen nő, 18 év körüli, kék kabát, kék szoknya, csíkos pulóver, gyűrű a holtesten. A törvényszék folyosójáról elszállítva, a Kisuszoda mellett bunkerba temetve ápr. 8-án.

134—135. Két ismeretlen férfi. A GYSEV sínek mellett találták a holtesteket. A közeli 19. sz. elhagyott vasúti őrház kertjében temették el őket közös sírban ápr. 6-án. A holttestek mellett „Volkssturm” felírású két karszalag hevert és egy csajka *Ölschleger* névvel. 40—50 év körüliek lehettek. Az idősebbik őszes hajú volt, fekete nadrággal, barna szetterrel, zöldszínű (tiroli)

mellénnyel, kék (parget) alsónadrággal. A másikon sötétszürke térdnadrág, sibakancs, szürke szvetter. Kifosztották őket, mert a zsebek ki voltak fordítva.

136. Ismeretlen tizedes, tüzér, meghalt a Zarányi u. 10 sz. ház óvóhelyén, amely telitalálatot kapott. Eltemetve a ház udvarán, közös sírban április 8-án. Zsebében kerek alakú pléh „FK 14”-jellel.

137. Ismeretlen, erősen oszlásnak indult magyar katona. A Palatinus-ven-déglőben találták. Eltemetve ápr. 9-én a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (VI. sz. tömegsír).

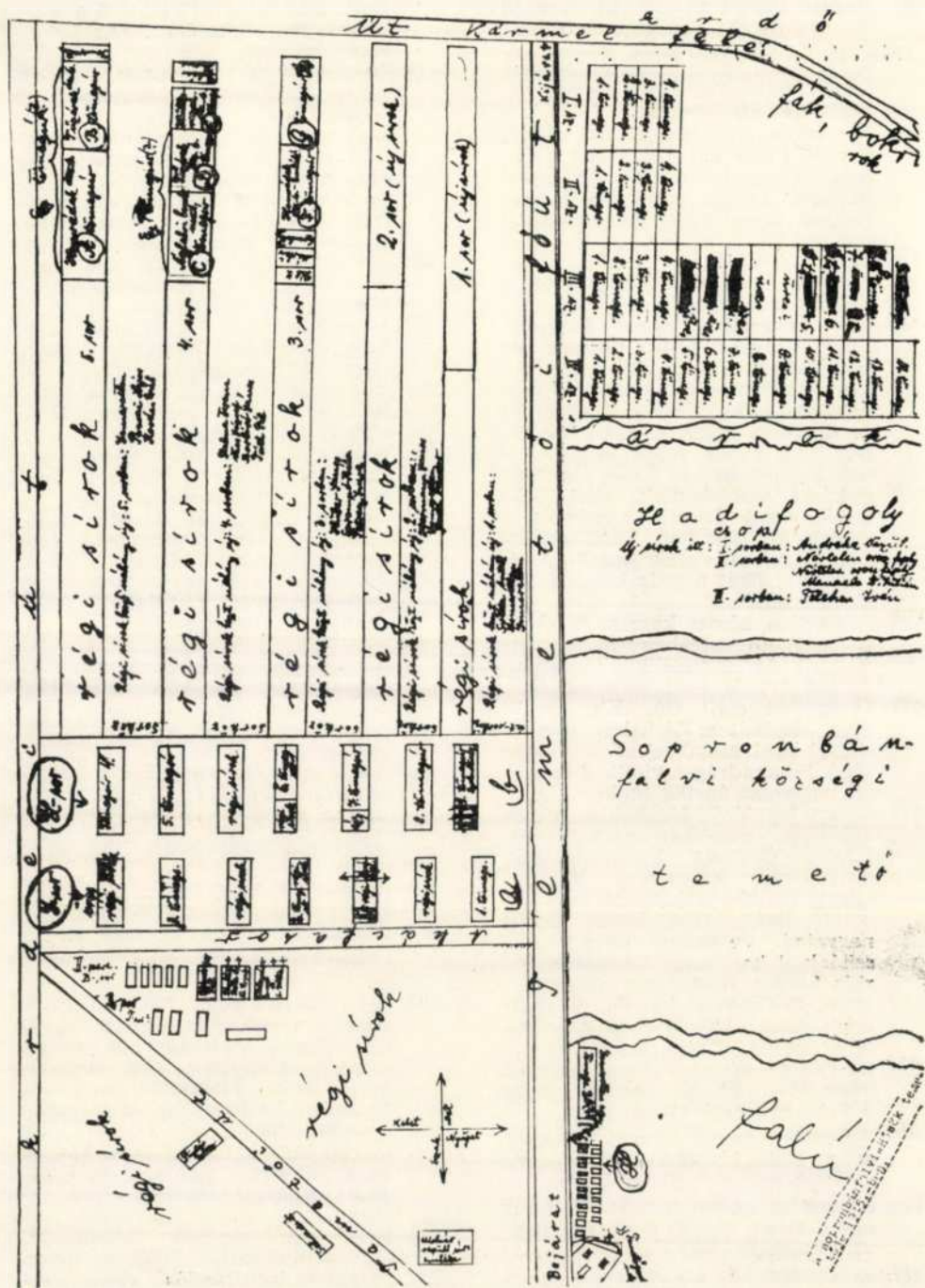

97. kép. kép. Szovjet hősök sírjai a Szt. Mihály temetőben (Németh Alajos gyűjteményéből)

138. Ismeretlen német katona. A 48-as laktanyából a Szt. Mihály-temetőbe szállítva (II. sz. tömegsír).
- 139—145. Ismeretlen magyar katonák. A 48-as laktanya fegyverműhelyében találták őket és onnan az új Szt. Mihály-temetőbe szállították (II. sz. tömegsír). április 10-én. A fenti német katonával együtt temették el őket.
146. Ismeretlen katona a Felsőbüki Nagy Pál utcából. A holttestnél egy üres könyv a kolozsvári református hitfelekezet pecsétjével. Eltemetve április 11-én a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (VII. sz. tömegsír).
147. Jurás Lajos, munkás, sz. 1923. IV. 16., ev., lakik Budapest, XIV. Kövér Lajos u. 22, anyja Pukkai Etel. Eltemetve ápr. 11-én a Steinteréglagyár közelében egy szőlőben, majd az ev. temetőben.¹⁰⁵
148. Ismeretlen honvéd, bombatámadás áldozata. Eltemetve a Magel-féle fatelep mögött. Ápr. 26-án, a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben helyezték el. (X. sz. tömegsír).¹⁰⁶
149. Ismeretlen német katona. A fogház előtti árokban szalmával letakarva feküdt. Teljesen oszlásnak indult. Megcsonkítva, fél fejvel, összetört csontokkal. Ujján ezüst gyűrű Viktoria felírással és egy jegygyűrű volt. Mind a kettőt a holttesten hagytuk. Eltemetve ott helyben az ároktól két-három lépésre egy szántóföld végében április 29-én.
150. Ismeretlen német katona 30 év körüli. Meghalt március 30-án. Eltemetve a Malomház u. 11 és 13 sz. házak közti üres telken.
151. Ismeretlen magyar katona (Radics ? Lásd 26. sz.). Az ott jelzett Bragmayer feleségének levele szerint férje társának a neve Radics. Meghalt márc. 29-én, eltemetve a Balfi úton április 4-én.
152. Ismeretlen. Eltemetve a Steinteréglagyár mögött a második szántón az út mellett.
153. Ismeretlen. Állítólag vasutas (vasutas-sapkát találtak mellette). Eltemetve a Kis-Mélyútban bunkerban április 5-én.
154. Ismeretlen magyar katona. Meghalt márc. 29-én társával (Papp N.: 283. sz.) együtt. Gépkocsizók voltak, a Festetics-majornban tartózkodtak. Ápr. 3-án temették el őket vízműmunkások a Festetics-major mögött az Ikva partján. Teméskor már sem a bilgeri csizma, sem a bőrkabát nem volt rajtuk. 1945. dec. 23-án exhumálták őket, s akkor egyiket felismerte az exhumálásnál jelenlévő apja, Papp Sándor téri lakos (Tét, Zrínyi u. 185., Győr m.) és hazaszállította, a másikat az új Szt. Mihály-temetőbe vitték.
155. Ismeretlen, valószínűen katona. A GYSEV-pályaudvaron egy súlyosan megrombált kórházvonaton találták április 7-én. Középtermetű, sovány, egyszerű származású embernek látszott. Eltemetve a GYSEV-álmással szemben a műhely sodronykerítése mellett. Síriját kereszttel megjelölték.
156. Ismeretlen honvéd, meghalt márc. 29-én. Eltemetve az Isteni Megváltó Leányai Szt. József-intézetnek kertjében.
157. Ismeretlen tüzér, eltemetve az Isteni Megváltó Leányai Szt. József-intézetnek kertjében.
158. Ismeretlen honvéd, tizedes, lak. Fertőszentmiklóson, meghalt márc. 29-én, eltemetve az Isteni Megváltó Leányai Szt. József-intézetnek kertjében.
159. Ismeretlen honvéd, Pest megyei, meghalt ápr. 2-án. Eltemetve az Isteni Megváltó Leányai Szt. József-intézetnek kertjében.
160. Ismeretlen férfi, kb. 25 éves, meghalt márc. 29-én a Petőfi téren. Eltemetve a Zrínyi intézet udvarán márc. 30-án (B-sír).
161. Ismeretlen, erős termetű, magas, parasztféle férfi, csizmában, civilben. egyetemisták egy volt mészgödörbe temették.
162. Ismeretlen férfi. Eltemetve Egyházi György kertjében április 4-én. Robotosok vitték át a fogházból.
163. Ismeretlen német katona. A GYSEV-pályaudvaron, ahol az elhagyott tankokat és gépjárműveket összegyűjtötték, találtak rá egy német tankban aug. 13-án. A tűzoltók eltemették.

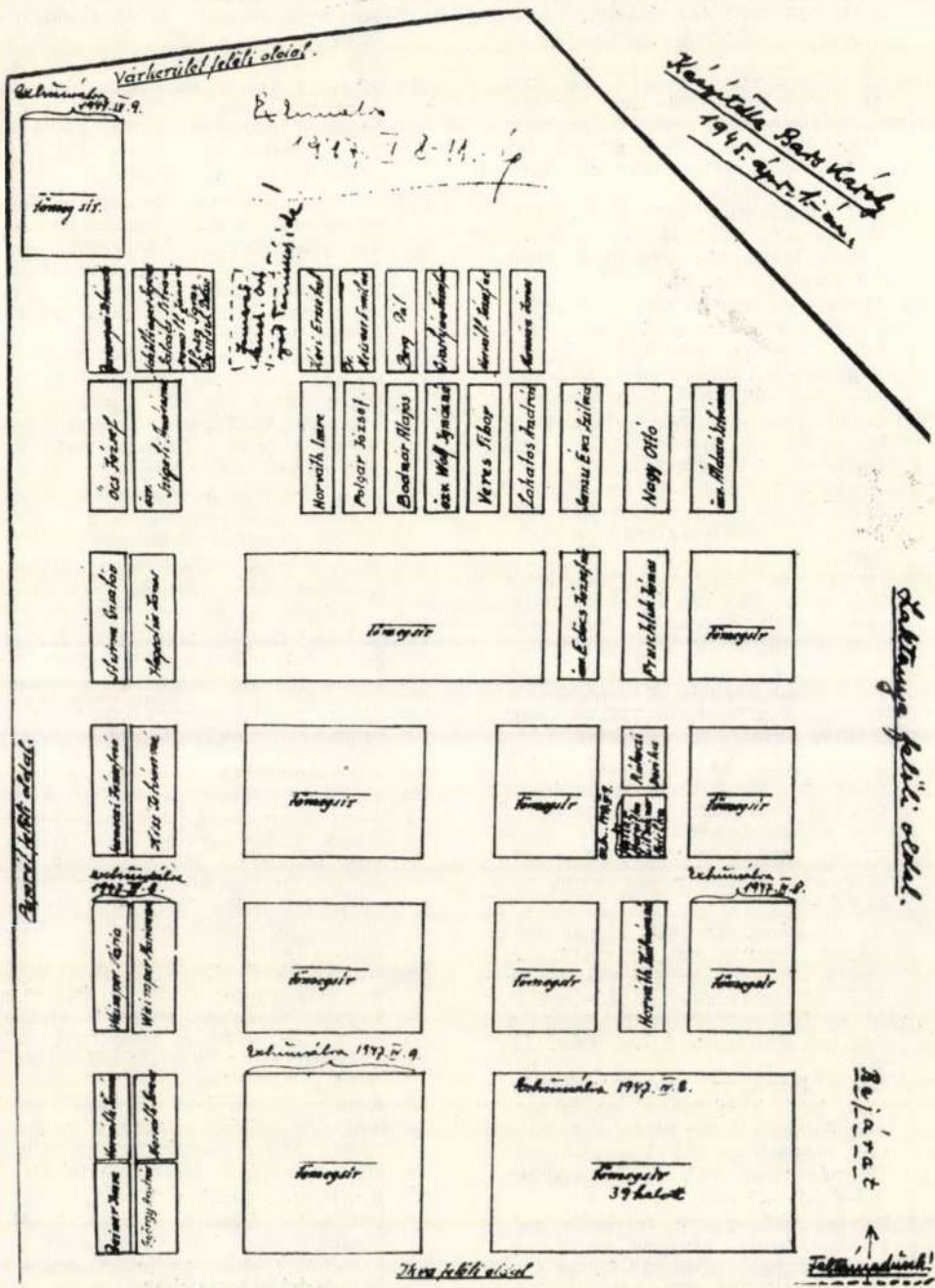
¹⁰⁵ Sopronban több neves téglagyáros család volt. Részvénytársasági alapon működtek, részben a családok összefonódása alapján is. Pl. Hacker Lipót és Flai, Hasenöhrli Ferenc, Lenk Lajos, Schwarz Viktor, Steiner József téglagyárai.

¹⁰⁶ Magel Ágost Győri út 1. sz. fatelepéről van szó. Ma TŰZÉP telep.

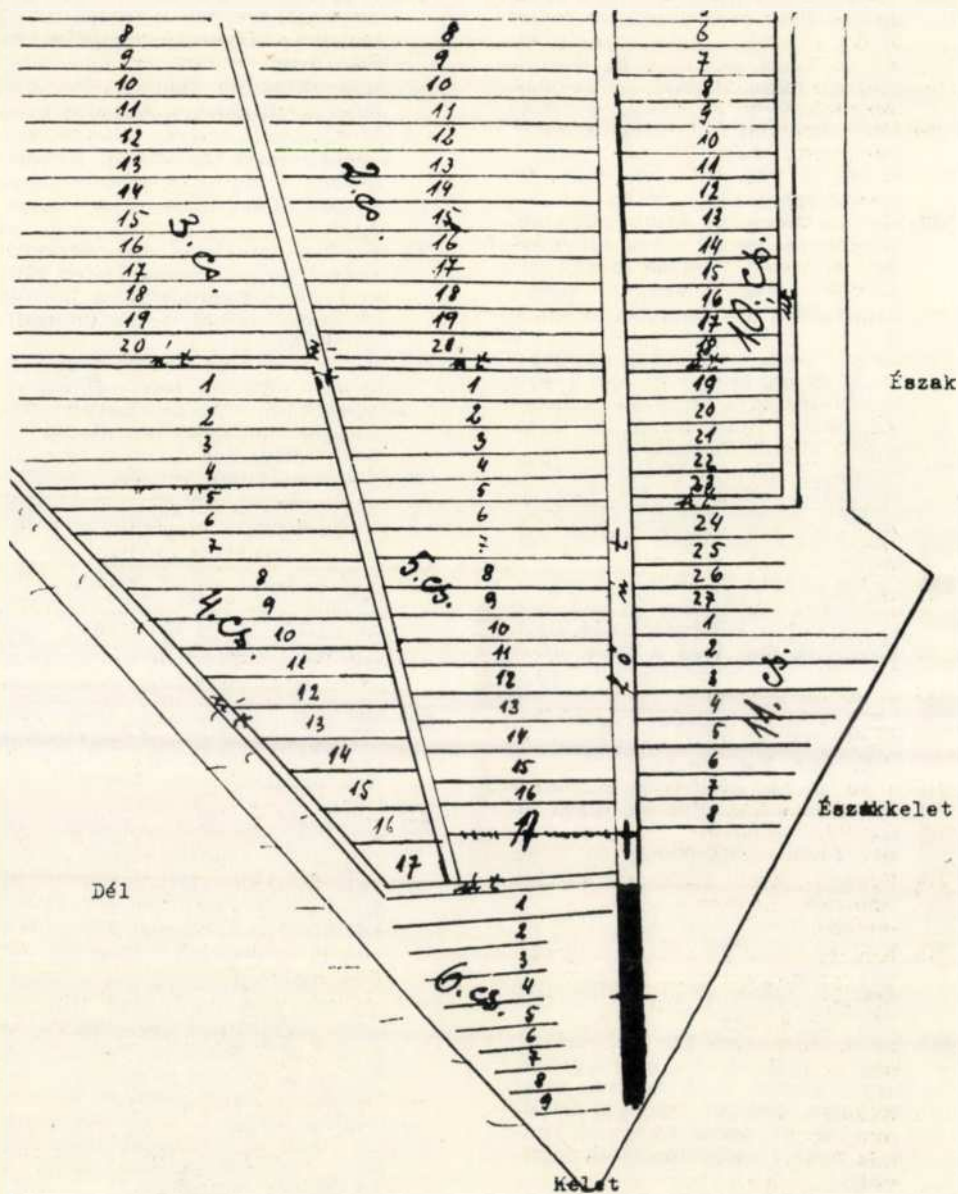
98. kép. A sopronbánfalvi hősi temető térkép vázlata, mintegy 780 halott jelzésével (Németh Alajos vázrajza)

164. Ismeretlen. Meghalt a Muck-kilátó felé vezető út mentén. A férfi 180 cm magas, bőrkabátot, fekete posztónadrágot, szürke zoknit, oldalra fésült haját viselt. Zöld zsebkendő volt nála. Ismeretlenek temették el ott helyben.
165. Ismeretlen magyar katona. Meghalt a Felsőbüki Nagy Pál utcában. Ugyanott temették egy bombatölcsér szélén. A sír fölé vaskezelt illesztettek. Augusztusban exhumálták.
- [A 166. sz hiányzik.]
167. Ismeretlen főiskolás. Eltemetve a Kaszinó kertjében.
- 168–169. Ismeretlen német katonák. Nagyszombaton délben visszavonulás közben (márc. 30-án) haltak meg légítámadás következtében, délelőtt 11 óra körül a Kőszegi út és a Weiss Manfréd gyár közelében. [...] Egyik sofőr lehetett, a másik őrmester. A Weiss Manfréd gyárban tartózkodtak, ahol robbanóanyagot őriztek. Egyiknek a nyakán kis lánc volt. Irataikat társaikkal magukkal vitték. Ápr. 2-án temették el őket a gyár közelében a sínek mentén.
170. Ismeretlen német katona. Meghalt a Templom utcában márc. 29-én. [...] Az evangélikus templom mellett április 1-én temették el.
171. Ismeretlen civil fiú. Kb. 17–18 éves. Meghalt a Zárhalmi úton (a sintérházzal szemben). Középnagyságú. Punnadrágot viselt. Eltemették ugyanott április 10-én.
172. Ismeretlen férfi. Meghalt a „Pihe-nőkereszt” közelében egyik szántóföldön. Öltözete katonabakancs, civilnadrág, katonablúz, katonasapka, rendőrdalszifj. 25 éves lehetett. Bajusztalan, barna, közép nagyságú. Valószínű, hogy aknaszilánktól halt meg. Eltemetve április 3-án a megtalálás helyén.
173. Ismeretlen német katona, meghalt márc. 30-án, kb. 36 éves. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
174. Ismeretlen német katona, meghalt márc. 31-én, kb. 28 éves. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
175. Ismeretlen német katona. Meghalt márc. 31-én, kb. 40 éves. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
176. Ismeretlen német katona. Meghalt márc. 31-én, kb. 45 éves. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
177. Ismeretlen nő, kb. 42 éves, meghalt márc. 31-én. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
178. Ismeretlen férfi, róm. kat., meghalt márc. 27-én. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban (Az 526-os hadikórházból).
179. Ismeretlen férfi, meghalt március 29-én. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
180. Ismeretlen férfi, kb. 40 éves, meghalt márc. 30-án. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
181. Ismeretlen férfi, kb. 42 éves, meghalt márc. 31-én. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
182. Ismeretlen férfi, kb. 30 éves, meghalt márc. 31-én. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
183. Ismeretlen férfi, kb. 60 éves, meghalt ápr. 1-én. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
184. Ismeretlen férfi, kb. 42 éves, meghalt ápr. 1-én. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
185. Ismeretlen férfi, kb. 40 éves, meghalt ápr. 2-án. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
186. Ismeretlen férfi, kb. 50 éves, meghalt ápr. 2-án. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
187. Ismeretlen férfi, kb. 36 éves, meghalt ápr. 14-én. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
188. Ismeretlen német katona. Meghalt márc. 28-án este $\frac{1}{2}$ 8 óra körül az Orsolya téri zárdakapu előtt légi megfigyelői szolgálat közben. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
189. Ismeretlen férfi. Meghalt a márc. 28–31-i légítámadások idején.
- 190–191. Ismeretlen német katonák. Eltemetve a süketnémaintézet udvarán.
192. Ismeretlen magyar katona. Meghalt a márc. 28–31-i légítámadások idején. Csontjait 1946 elején találták meg egy összebombázott autóban a Vásártéren.
193. Iker István, róm. kat., 30 éves, szül. Perenye, Vas megye, u. p. Gencsapáti, 1914. ápr. 18., egészségügyi szolgálatos, nő, meghalt márc. 29-én. Eltemetve az Isteni Megváltó Leányai Szt. József-intézete kertjében.
194. István Miklós, tanuló, róm. kat., 12 éves; meghalt május 12-én elhagyott gránát robbanása következtében.
195. Ismeretlen magyar főhadnagy. Csongrádról való. Meghalt márc. 28–31-i légítámadás következtében a Kurucdombon. Eltemetve ugyanott.

99. kép. A tűzoltóaktanya területén levő szükségteremtő alaprajza (Bars Károly 1945. április 1-i vázlata Németh Alajos egykorú jegyzeteivel)

- 161—197. Német katonák. Meghaltak márc. 28—31-i légitámadás idején a Kurucdombon. Eltemetve ugyanott.
- 198—203. Ismeretlen magyar katonák. Meghaltak márc. 28—ápr. 1 között.
- 204—205. Ismeretlen német katonák. Meghaltak márc. 28—ápr. 1 között a Városi Könyvtár mellett. Eltemetve ugyanott.
- 206—207. Ismeretlen német katonák. Meghaltak márc. 28—ápr. 1-e között a Weiss Manfréd-gyár körül. Eltemetve ugyanott.
208. Ismeretlen német katona. Meghalt a Déli vasútállomás körül vagy a márc. 28—ápr. 1-e közti időben, vagy esetleg márc. 4-én. A romok közt találták 1946 decemberében.
209. Ismeretlen férfi. Meghalt a Balfi úton márc. 28—ápr. 1-e közt. Ugyanott eltemetve.
210. Ismeretlen polgári egyén. Meghalt márc. 28—ápr. 1-e közt a Kőfaragó téren. Eltemetve ugyanott a parkban.
211. Ismeretlen magyar katona. Meghalt márc. 28—ápr. 1-e közt a Pozsonyi úton. Eltemetve az út melletti Dominkovits-féle szőlőben.
212. Ismeretlen magyar katona. Meghalt bombasérülés következtében. Eltemetve a bánfalvi Hősök temetőjében (Y-sor, II. parcella).
213. Jakab Béla, hadnagy, ref., lakik Debrecen. Meghalt márc. 31-én az Orsolya-kórházban. Eltemetve a Szt. Mihály-temetőben.
214. Kovács József. Exhumáláskor felismerték, eltemetve az evang. temetőben.
215. Kovács János, sz. 1928. Mocsá (Komárom megye), ref., anyja Timár Mária, meghalt az 1945. márc. 28—29-i légitámadáskor a Zarányi u. 10. sz. ház óvóhelyén. Eltemetve a ház udvarán ápr. 8-án. (Lásd 36. sz.).
216. Kozár János, sz. 1906, Alsószőlős, róm. kat., kisbirtokos, anyja Sismis Paula, száma: 1420., tart. honvéd, csapatteste 103. 1 g. v. tü. oszt., állományteste 237. g. k. szakasz (Lásd 36. sz.).
217. Kovács Béla, IV. é. főiskolás, ref. Lakik Sopron, Magyar u. 12., 20 éves, meghalt márc. 30-án az Orsolya-kórházban. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban. Exhumálás után az új Szt. Mihály-temetőben. Apja lakik Tatabánya, Erdősor 162. sz.
218. Kasper Ottó, a német Todt-szervezet tagja, meghalt márc. 31-én, eltemetve az Isteni Megváltó Leányai Szt. József-intézetének kertjében.
219. Kránitz Mária Irén, róm. kat., 5 éves, lakik Sopron, Kossuth u. 16. Meghalt márc. 29-én, eltemetve az Isteni Megváltó Leányai Szt. József-intézetének kertjében.
220. dr. Kiss Jenő, törvényszéki tanácselnök, ref., meghalt 1945. márc. 29-én. Eltemetve az Isteni Megváltó Leányai Szt. József-intézetének kertjében. Exhumálás után (júl. 27.) a Szt. Mihály-temetőbe szállították. Vö. 221. sz.
221. Kiss Ödön, ref., soproni iparfelügyelő, a 220. sz. testvére, meghalt márc. 29-én. A két testvért szőnyeggel letakarva eltemették az Isteni Megváltó Leányai Szt. József-intézetének kertjében.
222. Kappel Mária, meghalt márc. 29-én a Petőfi téren. Eltemetve a Zrínyi-intézet udvarán (B-sírban).
223. Knábel Imre, városi csász, sz. 1879. Meghalt márc. 28—ápr. 1-e közt. Eltemetve az Ágfalvi úton.
224. Kováts László, honvéd, r. k., 29 éves, lakik Kispest, Kund u. 10, anyja Kováts Magdolna, meghalt márc. 31-én az Orsolya-kórházban. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, exhumálás után a Szt. Mihály-temetőben.
225. Koroknay József, őrzetűd r. k., 39 éves, kereskedő, lakik Budaörs. Gólya u. 1., neje Bechler Terézia, apja K. Dénes. Meghalt márc. 31-én az Orsolya-kórház pincéjében, eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, exhumálás után a Szt. Mihály-temetőben.
226. Kanitz Ernő, 52 éves, lakik Sopron, Domonkos u. 17, r. k., neje Kocsis Marcella, meghalt április 9-én. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, exhumálás után a Szt. Mihály-temetőben.
227. Komler Imre, honvéd, ref., meghalt ápr. 18-án, eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, exhumálás után a Szt. Mihály-temetőben.
228. Kollmann József, r. k., sz. Sopron (?), lakik Sopron, Bástya u. 31. Meghalt ápr. 6-án. Eltemetve az Erzsébet-kórház kertjében, majd a Szt. Mihály-temetőben.
229. Kasztner Erika, ág ev., 5 éves, meghalt márc. 29-én.
230. Kőhalmi István, fegyőr, r. k., 40 éves, meghalt márc. 31-én.

100. kép. A régi Szt. Mihály temető keleti része a főút végén

231. özv. Knuth Béláné, sz. Tóth Judit, ág. ev., 24 éves, meghalt márc. 29-én.
232. Kövér Klára, tanuló, r. k., 15 éves, meghalt márc. 29-én.
233. özv. Kőműves Józsefné, sz. Kiss Veronika, róm. kat., 54 éves, meghalt márc. 29-én.
234. Kőműves Margit, róm. kat., 27 éves, meghalt márc. 29-én.
235. Kertész János, sz. 1913, Babot, lak. Endrédújmajor (?), róm. kat., honvéd őrmester, meghalt márc. 27-én. Eltemetve a bánfalvi Hősök temetőjében (II. parcella, R-sor, 4. sír).
236. Lichtl Teréz, munkásnő, meghalt márc. 29-én. Eltemetve ápr. 1-én a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (I. sz. tömegsír), majd a Szt. Mihály-temetőben.
237. Linzer N., férfi, a Vadász utcából. Meghalt a márc. 28—30-i bombasérülés következtében. Eltemetve ápr. 8-án a Kisuszoda mellett egy bunkerban.
238. Lichtl Mihály, 50 év körüli, púpos, a Bécsi u. egyik udvarán halt meg a márc. 28-i bombatámadás alatt. Eltemetve ápr. 9-én a Bécsi utcai Szt. Lénárd-szobor mellett, majd az ev. temetőben.
239. Lahr Vilmos, honvéd, cserépkályha-készítő, sz. 1921 Kiskunfélegyháza, róm. kat. Meghalt a Zarányi u. 10. sz. ház óvóhelyén, eltemetve ápr. 8-án a ház udvarán. (Lásd 36. sz.)
240. özv. Léderer Mártonné, 60 éves, meghalt márc. 28-án, eltemetve márc. 30.
241. Lehner Antal, róm. kat., GYSEV főintéző, 50 éves, sz. Sopronban, lakik Sopron, Lehár F. u. 5. sz., meghalt márc. 29-én. Eltemetve teknőben a lakás kertjében.
242. Lebo János, róm. kat., 60 éves, sz. Baráti, 1885. II. 13., hivatásos fő-törzsrőrmester, lakik Sopron, 48-as laktanya, meghalt márc. 28-án. Eltemetve az Isteni Megváltó Leányai Szt. József-intézetének kertjében.
243. Lovász Miklós, egy. hallgató, sz. 1924., meghalt márc. 29-én, eltemetve az egyetem kertjében ápr. 7-én, közel a szökőkúthoz.
244. Lagler Teréz, róm. kat. (?), lak. Sopronbánfalva, meghalt márc. 29-én a Rákóczi u. 39. sz. házban.
245. Lendvai Józsefné, sz. Balikó Margit, (Schwechat, 1905), lak. Sopron, Lehár u. 14. Meghalt márc. 30-án az Erzsébet kórházban a márc. 29-i bombasérülés következtében. [...] Eltemetve a kórház kertjében tömegsírban.
246. Lázár Erzsébet, tanuló, róm. kat., 13 éves, meghalt márc. 29-én.
247. dr. Mandula András, orvosőrnagy, meghalt márc. 28—29-én, eltemetve ápr. 1-én a tűzoltó-laktanya mögötti tömegsírban (I. sz. tömegsír).
248. Mandola Sándorné, sz. Pandler Anna, meghalt márc. 28-án, eltemetve a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (I. sz. tömegsír) ápr. 1-én.
249. Mandola Károly, tanuló, róm. kat., 10 éves, meghalt márc. 28-án, eltemetve a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (I. sz. tömegsír) ápr. 1-én.
250. Mandola János, róm. kat., meghalt márc. 28-án, eltemetve a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (I. sz. tömegsír) ápr. 1-én.
251. Mandola Gertrud, tanuló, 7 éves, róm. kat., meghalt márc. 28-án, eltemetve a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (I. sz. tömegsír) ápr. 1-én. A 247—252. sz. exhumálás után a Szt. Mihály temetőben.
252. Mandola Günther, 4 éves, róm. kat., meghalt márc. 28-án, eltemetve a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (I. sz. tömegsír) ápr. 1-én.
253. Mészégető Erzsébet, 20 éves, soproni lakos, meghalt márc. 29-én, eltemetve a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (V. sz. tömegsír) ápr. 5-én.
254. Mészáros Péter, meghalt márc. 28—30-án a Zarányi u. 10. sz. ház óvóhelyén, eltemetve a ház udvarán ápr. 8-án (Lásd a 36. sz.) Zsebében megíratlan levelezőlap ezzel a címmel: Mészáros Péter, u. p. Felbár, Komárom megye.
255. Maroschán János, honvéd, 41 éves, meghalt május 7-én, eltemetve május 10-én a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben, majd a Szt. Mihály-temetőben.
256. özv. Marecsk Istvánné, lakik Sopron, Ógabona tér 3, meghalt márc. 28—29-én a Jezsuita kert közelében. [...] Eltemetve a Jezsuita kertben ápr. 3-án.
257. Molnár Ferenc, honvéd, róm. kat., sz. Hódmezővásárhely, 1926. Lakik Vásárhelykutaspuszta 250. sz., meghalt márc. 28-án, a Rákóczi utcában, eltemetve márc. 30-án a Zrí-

A
Eredetileg
úres.
% Beportá-
ciósól ha-
zavartak? %

B
Eredetileg
úres.
% Beportá-
ciósól ha-
zavartak? %

C
tele

D
tele

KB.
51 család

Eredetileg
falip avá
és úresen
hagyva.
% Beportá-
ciósól ha-
zavartak? %

E
falip

F
tele

regi sír

regi sír

G
tele

A zsinyi-
intézetből.

H
tele

Rasban
a zsinyi-
intézetből

regi sír

rabbi-
síremlék

K
tele

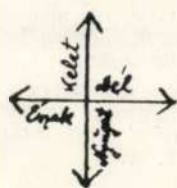
regi sír

ell

A zsinyi-
intézetből

N

Bipony-
talan!
% Beportá-
ciósól ha-
zavartak? %

Ramatlási falu

Eredetileg
úres.
% Beportá-
ciósól ha-
zavartak? %

falip
avá

101. kép. A soproni orthodox zsidótemető háborús tömegsírjai (1944–45)

- nyi intézet udvarán (B-sír), majd az evang. temetőben.
258. Molnár József, szakaszvezető, 48 éves, róm. kat., nős, lak. Budapest, X. ker. villanyszerelő¹⁰⁷. Meghalt márc. 29-én, eltemetve ápr. 5-én a Sas téri ligetben (addig a holttest a Sas tér 3. sz. ház kapuja előtt feküdt, mivel a lakók nem merték rohona Kövecses Ferenc dr.
259. Mihalovics János (ifj.), sz. Jászberény, 1906. XII. 8., anyja Roszbor Mária, meghalt márc. 28-án, Alakulata a 101-es szerosztály. A „Csalánkert” közelében táborozott, társai azonnal el is temették a „Csalánkert”-nél.
260. Mulczer Erik, János, ág. ev., 16 éves, meghalt márc. 28-án.
261. Mészégető János, munkás, 68 éves, róm. kat., meghalt márc. 28-án.
262. Nachlich János, honvéd (szám: 1142. póttartalékos, csapatteste: IV. o. légv. gá. pótüteg, állománytete: IV. légvédelmi tüzérsztag), mechanikus, ág. ev., anyja Cinkocki Zsuzsa, utolsó lakhelye Bácsújfalu, sz. 1923. Meghalt a márc. 28—29-i légitámadáskor a Zárányi u. 10. sz. ház óvóhelyén. Eltemetve a ház udvarán ápr. 8-án (lásd a 36. sz.), majd az ev. temetőben.
263. Németh János, süketnéma, sz. 1924. ápr. 19., lak. Színház u. 23, édesanyja Németh Gizella. Eltemetve az evang. templom mellett Hanyec Irénnel egy sírban (lásd 74. sz.).
264. Nagy Ottó, 13 éves. Eltemetve ápr. 27-én.
265. Nyári Béla, 32 hónapos, róm. kat. Meghalt márc. 29-én, eltemetve az ipariskola udvarán. Szülei lakása Sopron, Szentlélek u. 13.
266. Nedavaska József, sz. 1903. III. 22. Budapest, műszaki rajzoló, tart. hadapródörmester, róm. kat., lak. Dunaharaszti, meghalt márc. 30-án. Eltemetve az Erzsébet-kórház kertjében, majd a Szt. Mihály-temetőben.
267. Neumann Ernő, német katona, 18 éves, meghalt márc. 31-én, eltemette Németh Ferenc erdőőr.
268. Nagy Mária, 23 éves, sz. Magyar-kanizsán, dr. Dominich őrnagy alkalmazottja, meghalt márc. 28-án, eltemette Geiszbül Mátyás fegyintézet lelkész a „tisztikertek”-ben Sopronkőhidán.
269. Nagy Mária, róm. kat., 28 éves, meghalt márc. 28-án. [?]
270. Namokel Ernő, 60 éves, meghalt júl. 7-én.
271. Novák Ferenc, honvéd, róm. kat., meghalt márc. 27, eltemetve a bánfalvi Hősök temetőjé-ben (O-sor).
272. Orbán Lajos, tanuló, róm. kat., 8 éves, meghalt ápr. 3.
273. Payrits Teréz, meghalt márc. 28-án este, eltemetve ápr. 2-án a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (II. sz. tömegsír).
274. Payrits Magdolna, fenti leánya, meghalt márc. 28-án este, eltemetve ápr. 2-án a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (II. sz. tömegsír).
275. Pokoli Béla, tüzérezredes, meghalt márc. 28—29-én az Ikvahídon, eltemetve a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben ápr. 1-én (I. sz. tömegsír), majd a Szt. Mihály-temetőben.
276. Preidl Kristóf, napszámos, sz. 1904. Sopron, ág. ev., nős, anyja neve Schottner Erzsébet, lak. Sopronbánfalva, megh. márc. 28-án, eltemetve az evang. temetőben ápr. 9-én (Veréb Józseffel együtt: 348. sz.).
277. Pukov Vasilie Ivanovics, szovjet őrmester, meghalt ápr. 22. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
278. Pesti Ilona eltemetve a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben ápr. 2-án (II. sz. tömegsír).
279. Prunner Józsefné, eltemetve a Muck-kilátónál. Meghalt légiharc alatt. Férje temette el. Férje lakik Sopron, Balfi u. 11. sz.

¹⁰⁷ E sorok írója [H. I.] a Sas-tér 5. számú ház pincéjében volt e bombázások idején. Ez a városrész különösen sokat szenvedett a felszabadulást megelőző napokban, mert ez volt a németek és a menekülők második legfőbb útvonala. Sűrűn hullottak a térre is a bombák, repeszbombák, légiaknák. Itt kapott a Sas-tér 5. számú ház bejárata előtt halálos sebet Paulovits Gyula, akit az iskolapaából vonultattak be és bujtattak zászlósi egyenruhába. Nagy család egyik tagja volt, akit kibombázott székesfehérvári menekültként szállásoltak be lakásunkba. Sebesülése után egyideig pincénkben ápolták, onnan szállították az orsolyitákhoz. Lásd a 286. számot.

280. Pető Sándor, honvéd, róm. kat., sz. Földeák, 1924., lak. ugyanott, megh. márc. 28-án a Rákóczi utcában. Eltemetve a Zrínyi intézet udvarán (B-sír) márc. 30-án, majd az evang. temetőben.
281. Pálfi Miklós, honvéd, unitárius, sz. Aranyostorda (Gömör megye), 48 éves, meghalt a Zrínyi-kórházban ápr. 5-én, eltemetve a Szt. Mihály-temetőben (II. sz. tömegsír).
282. Pikulik János, nyomdász, róm. kat., sz. Budapesten, 1913-ban, lak. Pestszenterzsébet, Hatvani út 44, meghalt az 526. hadikórházban (IV. épület, reáliskolai kórház) ápr. 10-én. Eltemetve ápr. 12-én az új Szt. Mihály-temetőben (II. sz. tömegsír).
283. Papp N., apja Papp Sándor, lak. Tét (Győr megye), Zrínyi u. 185. (Lásd 154. sz.).
284. Postel N.-né, piaci árusnő, 75 éves, meghalt márc. 30-án, eltemetve a Borsmonostori utcában (az Egyedivilla kertjében), nagy bombatölcsér oldalán ápr. 3-án. Kb. 1000 P volt nála, melyet ruhájában hagyta.
285. Pokorny Istvánné, kb. 60 éves, meghalt márc. 29-én [...] A Felsőbükai utcai Rákóczi-féle házban, 1946. februárjában találták meg.
286. Paulovits Gyula, gimn. tanuló, róm. kat., 19 éves, lak. Székesfehérvár, Szt. Imre u. 8., meghalt márc. 31-én, eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban. Vö. 107. jegyzet.
287. dr. Pallagi Imre, orvoshadnagy, 46 éves, gör. kat, lak. Magyarcsanak, neje Nacsá Jolán, meghalt ápr., 3, eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
288. Pinterits Mária, róm. kat., 31 éves, meghalt márc. 29-én, eltemetve III. 31-én a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály-temetőben.
289. Pinterits Pál, honvéd, róm. kat., meghalt márc. 27-én, eltemetve a bánfalvi Hősök temetőjében (II. parcella, R-sor, 8. sír).
290. Péter Árpádné, sz. Janota Adél, 58 éves, róm. kat., meghalt jún. 30.
291. Pausz György, cipész, 80 éves, róm. kat., meghalt márc. 29-én.
292. Pfandler Mária, tanuló, 17 éves, ág. ev., meghalt márc. 29-én.
293. Pintér Ferenc, MÁV-pályamester, 31 éves, róm. kat., meghalt szept. 18-án.
294. Ráth Lajos, 17 éves, lakik Sopron, Balfi u. 81., meghalt márc. 29-én, eltemetve az evangélikus temetőben ápr. 4-én.
295. Recetárits Ede, kovácmester, lak. Sopron, Újteleki u. 33., meghalt márc. 28-án, eltemetve ápr. 2-án a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (II. sz. tömegsír)
296. dr. Rónay Barnabásné, sz. Szabó Sára, róm. kat., 32 éves (sz. Győr), lak. Rozsnyó (mint menekült: Sopron, Templom u. 22.), meghalt márc. 29-én, eltemetve ápr. 2-án a Templom u. 22. sz. ház kertjében (lásd 338. sz.).
297. Rozenich Róbert, honvéd, sz. 1921. dec. 13., meghalt márc. 28-án. Eltemetve ápr. 9-én a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (IV. sz. tömegsír), majd a Szt. Mihály-temetőben.
298. Reiter Samu, 69 éves, meghalt márc. 28-án, eltemetve a Zárányi u. 10. sz. ház udvarán a közös sírban (lásd 36. sz.) ápr. 13-án.
299. Reiter Samuné, sz. Pratscher Teréz, 60 éves, meghalt márc. 28-án, eltemetve a Zárányi utcában (lásd 298. sz.) közös sírban. [...]
300. Raják István, katona, eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban. Exhumálták.
301. Rahner Imre, ny. HÉV-kalauz, lak. Budapest, igazolványa száma: SZ. H.2331. Meghalt márc. 28—31-én, eltemetve a Balfi úton. Exhumálták.
302. Reiner Ernőné, meghalt márc. 28—ápr. 2, eltemetve a Kaszinó udvarán. Exhumálták.
- 302/a. Radics N. (Lásd 151. sz.).
303. Ronkó Ambrus, honvéd, róm. kat., meghalt márc. 28-án a Zrínyi-kórházban, eltemetve márc. 31-én a Zrínyi-intézet udvarán (külön sír az épület közelében.)
304. Rimbacher Józsefné, sz. Eck Leopoldina (*Thalem bei Krems, 1876. okt. 15), róm. kat., takarítónő, lak. Széchenyi tér 13., meghalt márc. 26-án, amikor riadót fújtak. [...]
305. Raksányi Sándorné, sz. Benes Mária, 68 éves, ág. ev., meghalt márc. 29-én.
306. Rusvay László, 7 éves, meghalt márc. 28-án.
307. Ringhofer János, 15 éves, ág. ev., meghalt márc. 29-én.
308. Ringhofer Jánosné, 40 éves, ág. ev., meghalt márc. 29-én.
309. Raidl Ferenc Nándorné, 35 éves, róm. kat., meghalt márc. 29-én.

310. Reiner Ernőné, sz. Rajner Erzsébet, 28 éves, róm. kat., meghalt márc. 29-én.
311. Suhaj János (Tamás?), honvéd, róm. kat., meghalt márc. 27-én, eltemetve a bánfalvi Hősök temetőjében (II. parcella, R-sor, 3. sír).
312. özv. dr. Sittner Imréné, Vecsery Borbála, meghalt márc. 29-én, eltemetve ápr. 1-én a tűzoltólaktanyája mögötti szükségtemetőben (I. sz. tömegsír).
313. özv. Sipos Józsefné, sz. Nagy Terézia, 57 éves, róm. kat., meghalt ápr. 20-án.
314. Schneeberger Nándor, 23 éves, ág. ev., meghalt márc. 30-án.
315. Salamon Károly, 25 éves, ág. ev., meghalt ápr. 2-án.
- [A 316. sz. hiányzik.]
317. Sopronfalvi Miklós, ezredes, 46 éves, ág. ev., meghalt júl. 3-án.
318. Swoboda Frigyes, német vasutas, 60 éves, meghalt június 14.
319. Szilágyi Sándor, egyetemi tisztviselő, 42 éves, ref., meghalt márc. 29-én.
320. Salamon Pál, tizedes, 53 éves, gör. keleti, meghalt márc. 28-án.
321. Sörtély Sándor, 20 éves, róm. kat., lak. Sopron, Sas tér 1. Meghalt márc. 29. Eltemetve ápr. 1-én a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (I. sz. tömegsír), majd a Sz. Mihály temetőben. Vö. 107. jegyzet.
322. Özv. Sánta Kálmánné, sz. Horváth N. (özv. Horváth Józsefné lánya: lásd 72. sz.), meghalt márc. 29-én, eltemetve ápr. 4-én az Újteleki u. 6. sz. ház kertjében (jeggyűrű az ujján).
323. Szekfű János, hadnagy, róm. kat., 32 éves, meghalt márc. 29-én, eltemetve a Polgárotthon kertjében ápr. 5-én, majd a Szt. Mihály-temetőben.
324. Székely Árpád, tűzértizedes, sz. 1920. Torda (Románia), unitárius, anyja Nagy Berta, meghalt márc. 28–30-án a Zárányi u. 10. sz. ház óvóhelyén, eltemetve ápr. 8-án a ház udvarán, (lásd 36. sz.).
325. Schuh Pál, 51 éves, ág. ev., Sopron, Szélmalom u. 13. sz., meghalt ápr. 23-án, eltemetve ápr. 25-én az evangélikus temetőben.
326. Szabó Rozália, 41 éves, sz. Csepreg, róm. kat., lakik Sopron, Balfi út 84, meghalt márc. 29-én, eltemetve a lakás udvarán ápr. 1-én, majd az evang. temetőben.
327. Meggyesi Schwartz Kálmán, ny. leánygimnáziumi igazgató, róm. kat., lak. Sopron, Döbrentei sor, meghalt márc. 29-én, eltemetve az Isteni Megváltó Leányai Szt. József-intézetének kertjében.
328. Meggyesi Schwartz Kálmánné, sz. Spaczek Erzsébet, róm. kat., lakik Sopron, Döbrentei sor, meghalt márc. 31-én, eltemetve az Isteni Megváltó Leányai Szt. József-intézetének kertjében.
329. Szmotica János, honvéd, meghalt ápr. 3-án, eltemetve az Isteni Megváltó Lányai Szt. József-intézetének kertjében.
330. Szappan Miklós, honvéd, róm. kat., 23 éves, anyja Takai Julianna, lak. Jobbágy, meghalt márc. 31-én az Orsolya-kórházban, eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály-temetőben.
331. Sturm Henrik, honv., 24 éves, ág. ev., lak. Mucsfa (Tolna megye), anyja Weber Erzsébet, meghalt márc. 28-án az Orsolya-kórházban, eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, [...] majd a Szt. Mihály-temetőben.
332. Szikora József, 42 éves, ág. ev., lak. Sopron, Dobner u., neje Csizsár Mária, meghalt márc. 30-án márc. 28-i bombasérülés következtében, eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály-temetőben.
333. Simon Kálmán, géplakatos, 41 éves, róm. kat., lak. Budapest, XI. Bocskay u. 93/95., neje Hohner Ilona, meghalt márc. 29, eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály-temetőben.
334. dr. Simon József, szolgabíró, 36 éves, ág. ev., lakik Bácsalmás (szülők: S. József és Kurcz Teréz), meghalt ápr. 10-én a márc. 29-i bombasérülés következtében. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály-temetőben.
335. Schoppel János, szakaszvezető, 47 éves, ág. ev., lak. Marosvásárhely, neje Ember Margit, meghalt márc. 30-án, eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály-temetőben.
336. Sebők György, honvéd, földműves, 48 éves, róm. kat., meghalt ápr. 21-én, eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály-temetőben.

(Folytatjuk)

A Sopronhorpácsi Kutatóintézet története (1930—1976)

(II. rész)

III. Kutatóintézet (1954—1970)

6. A Kísérleti Gazdaságban folyó kutató munkákat a kormányzat elismerte. Ezért 1954-ben az 1030/1954/IV. 4. sz. minisztertanácsi határozattal Növény-nemesítési és Növénytermesztési Kutatóintézet alapításáról intézkedett a kormány. A kutatóintézet feladata, a répa, len és egyéb szántóföldi növények ne-

7. kép

mesítési, vetőmagtermesztési, agrotechnikai, gépesítési, üzemszervezési, valamint élettani és növényvédelmi kutatási feladatainak ellátása. „Az intézetet a Sopronhorpácsi Kísérleti Gazdaságból, valamint annak növény-nemesítési és növénytermesztési fióktelepéből kell megszervezni.

2. Az intézet a Földművelésügyi Miniszter felügyelete alá tartozik.

3. Az intézet szervezetét, feladatkörét és létszámát a Földművelésügyi Miniszter állapítja meg.”

Az alapítás idején az új intézet kutatói létszámgondokkal küzdött. Emiatt nem sikerült teljes egészében a szervezetét úgy kialakítani, hogy mindenben

megfeleljen a határozatban foglaltaknak. Az intézet gazdaságát részben tagosították. Területe lényegesen nem változott, Sopronhorpács, Lövő, Nagycenk és Rőjtökmuzsaj határában terült el. A gazdaság termésátlagai az országos átlagot felülmúlták, cukorrépa magból 17,6 q/kh termett; az egy tehénre eső évi tejhozam 3845 liter volt. Az egész gazdaságot, melynek a továbbiakban is elsőrendű célja volt a kutatások kiszolgálása, feltételeinek biztosítása, olyannak minősítették, amely a kitűzött céloknak megfelel. Sedlmayr Kurt 1952. december 4-én „A répa stádiumos fejlődése” címen akadémiai székfoglalójában nagy érdeklődést keltő előadást tartott.

Az általános nemesítés-módszertani vizsgálatokon belül a poliploid répák előállítására bizonyítja, hogy a colchicines kezeléssel előállított mesterséges tetraploid répák életrevaló hibridek előállítását tették lehetővé.

A cukorrépa átlagtermései a poliploid fajták elterjedése idején (1956—1969)

Évek	q/kh	q/ha
1956—1957	95,5	166,2
1958—1959	118,5	206,2
1960—1961	123,6	215,6
1962—1963	143,3	249,3
1964—1965	162,9	283,4
1966—1967	184,1	320,3
1968—1969	190,2	330,9

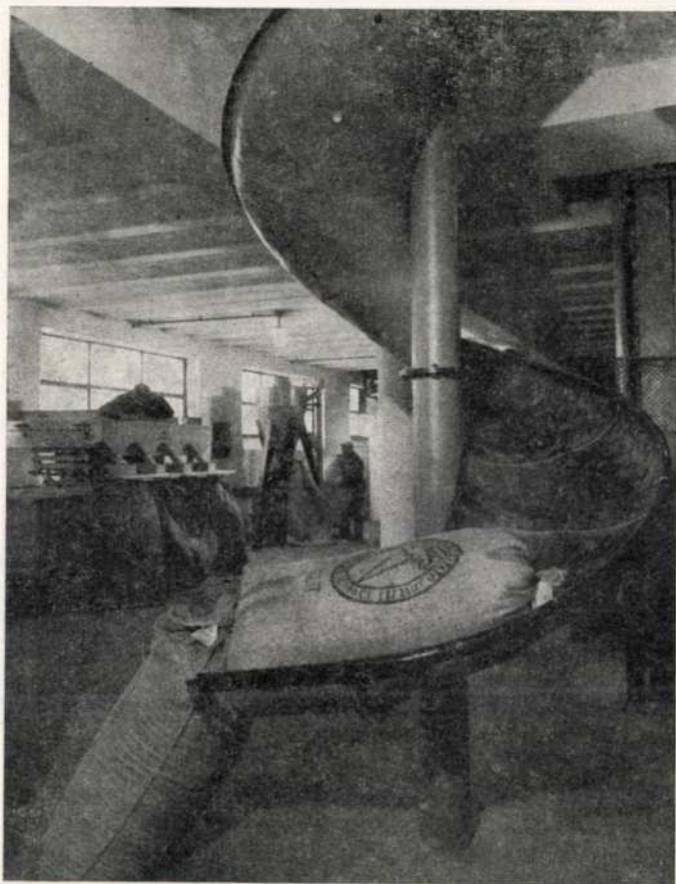
Az intézet fajtáinak részvétele a köztermesztésben 1969-ben

Növényfaj	Vetésterület		Az ország vetésterületének %-ában
	kh	ha	
Cukorrépa	164 000	94 300	97
Takarmányrépa	70 000	40 250	100
Őszi árpa	350 000	201 250	95
Bükköny	160 000	92 000	85
Rostlen	19 500	11 200	2
Olajlen	20 000	11 500	95
Cikória	2 000	1 150	100
Tarlórépa	3 000	1 725	100

A poliploidok élet- és alakjának tudományos vizsgálata az intézet elméleti kutatásainak gyűjtőpontjába került. A poliploidok csírázásélettanának, fejlődésbiológiájának, virágzási és megtermékenyülési viszonyainak, rezisztenciájának tanulmányozása, a közvetlen gyakorlati célokon kívül, érdekes élettani felismeréshez vezetett. Ebben a munkában résztvettek az intézet munkatársain kívül Györffy Barna, Mándy György, Frenyó Vilmos, Horváth Alajos, és Zana János.

A személyi kultusz idején nem volt szabad a poliploidióval foglalkozni, mert ez ellenkezett a Liszenkó-féle elmélettel. Ezt figyelmen kívül hagyva, intenzív munka folyt ezen a téren és ezt a munkát nagy siker koronázta.

7. Új korszak nyílt a cukorrépa-nemesítés terén. A poliploidia sikeres felhasználása a cukorrépa-nemesítésben később széles körű nemzetközi érdeklődést váltott ki. A poliploid cukorrépa-fajták nagy termőképességükkel jó belső tartalmi tulajdonságaikkal és a betegségekkel szembeni ellenállóképességükkel

8. kép. A magfeldolgozó a koptató géppel

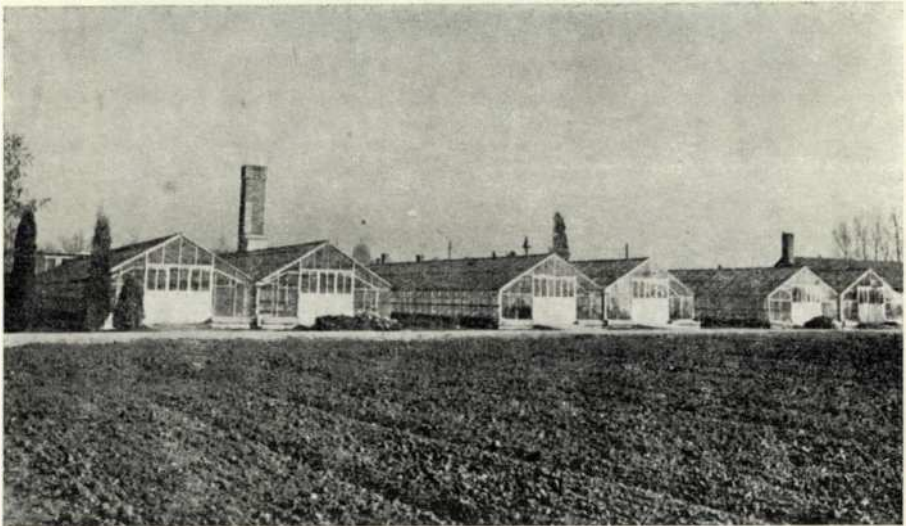
gyorsan elterjedtek a köztermesztésben. A magyar cukorrépa-fajtáknak a cercosporával szembeni nagyfokú ellenállósága egyre fokozódott. A nemesítés tudatosan haladt tovább ezen az úton, hogy az addigi eredményeket fokozza. A másik nagy kárt okozó és szinte általánosan elterjedt betegséggel, a sárgaságvírussal szembeni ellenállóság elérésére is törekedett a nemesítői munka.

1954-ben a BETA K-91 diploid hibrid a legmagasabb elismerésben részesült, államilag törzskönyvezték. Ugyanebben az évben a BETA pannonbüköny is állami elismerést kapott. Megkezdődött az egymagvú cukorrépa nemesítési munkája. Az új nemesítési módszerek megkivánták az újabb és szélesebb körű

elméleti kutatást. Megerősítették a növénykórtani laboratórium munkáját, mely nagyban segítette a gyakorlati nemesítést és nemzetközi elismerést vívott ki magának. Fokozott mértékben végzik a rezisztencia-biológiai kutatásokat.

1954-ben megindult a rostlaboratórium munkája. Az első évben 100 000-nél több különböző vizsgálatot végeztek el. A vizsgálatok túlnyomórészt a rostfinomság megállapítására irányultak.

1956-ban alakult meg Mezőhegyesen az új fióktelep, melyen kezdetben a helybeli állami gazdasággal és a cukorgyárral közösen folyt a kísérleti munka. Mezőhegyes jellegzetes délföldi mezőségi talajon fekszik, ahol a cukorrépában a melaszképző anyagok nagymértékben felhalmozódnak. A fióktelep feladata alacsony hamutartalmú fajták előállítására. Ugyanitt próbálják ki a nemesített fajták és törzsek viselkedését a déli éghajlati viszonyok között, különös tekintettel a cercospóra elleni ellenállására.

9. kép. Növényházak

Nemesített növényfajtáink vetőmagjából, elsősorban cukorrépa magból sok éven át kerültek az AGRIMPEX útján különféle országokba kisebb nagyobb tételek. A legnagyobb mértékű export az 1954–56. évek időszakában volt, amikor 65 tonna elitmagot és 2275 tonna kereskedelmi magot vásárolt a külföld. Az évek folyamán elitmagot 4 országba szállított az intézet, kereskedelmi magot 11 országba és összehasonlító fajtakísérletek céljára 33 országba.

Három termelési mozgalom fűződik 1954-ben az intézet nevéhez: a 200 q-ás cukorrépa termesztési mozgalom továbbfejlődése, az 500-szoros cukorrépa termesztési arány és a 20 q-ás rostlentermesztési mozgalom megindítása. A kutatási eredmények elterjedését szolgálták az intézet dolgozói által írt tanulmányok, továbbá az előadások, részvételek szakmai tanácskozásokon, tapasztalatcseréken és termelészövetkezetek patronálása.

Hiába volt azonban a jó eredmény, a dicséret, a beruházások mindig csak egy-egy kis részleg megépítését ill. kiegészítését tették lehetővé. A laboratóriumok szétszórta, pavilon rendszerben épültek ki egy-egy arra alkalmas épü-

let felújításával, ezért nem tudott kialakulni sem az intézeti központ, sem a gazdaság majorja, sem a kutatást és üzemeltetést szolgáló különféle létesítmény.

8. Így érték az intézetet az 1956. őszi események. Sedlmayr Kurt, aki negyedszázadon át vezette a növénynemesítő üzemet, több munkatársával együtt elhagyta az országot. Az ellenforradalom ideje alatti zűrzavar a kutató munka további sikeres folytatását is veszélyeztette. A belső rend és a kutatás mielőbbi megindulása megkövetelte a pártszervezet újjászervezését. Az intézet 5 kommunista tagja magáévá tette ezt a gondolatot és létrehozta az MSZMP alapszervezetét, amely az alkotó munka biztos támasza lett és azóta is fontos szerepet tölt be a kutatás pártirányításában. A helytállás meghozta gyümölcsét. — A kutatói létszám kiegészült. Hamarosan egymást követték a kezdeménye-

10. kép. Répamagtermesztés télen a növényházban

zések. A poliploid nemesítés átütő sikerű új fajtákat hozott létre, a monogerm fajtaelőállítás széles alapokon tervszerűen folytatódott. A nehézségek áthidalása végett miniszteri utasítással egyesült a Sopronhorpácsi Kutatóintézet a Fertődi Kutatóintézettel. Igazgatónak dr. Porpáczy Aladár akadémikust nevezték ki.

A Földművelésügyi Miniszter 1957. április 1-i hatállyal a Kertészeti Kutatóintézettől leválasztotta a fertődi osztályt és gazdaságot, s feladatkörével együtt a Növénynemesítési és Növénytermesztési Kutatóintézethez csatolta. Az intézet neve és székhelye ezután Növénynemesítési és Növénytermesztési Kutatóintézet, Sopronhorpács—Fertőd. Az összevonás után is megmaradt mind a két rész anyagi önállósága, és a kutatási témák az addigi megosztásban folytatódtak a két intézetben. Az összevonás csak igazgatásilag, vezetés szempontjából jelentett ideiglenes változást az intézet életében.

Az intézetet az összevonás után a sok téma jellemzi; ugyanakkor általános irányelv a témák számának csökkentése és a rendelkezésre álló szellemi, anyagi

kapacitás koncentrációja. Ez az ellentmondás magában rejtette azt, hogy az új szervezeti forma nem lehetett tartós és az újabb átszervezés már előre vetette árnyékát. Az átszervezéssel egyidejűleg az intézet gazdaságának területét is rendezték. A Lövön lévő 119 kat. holdat a lövői „Dózsa” Tsz-nek adták át, helyette Und község határában kaptak 135 kat. holdat. A területrendezés után a gazdaság területe 1402 kat. hold lett. Szervezetileg Sopronhorpács és Nagycenk üzemegységekre tagozódott, utóbbihoz tartozott a röjtökmuzsaji farm is.

1957-ben elkészült az elitmagtárhoz csatlakozó magfeldolgozó. 1958-ban felépült újabb két növényház, a 60-as évek elején még további négy. Több intézeti és gazdasági épületet felújítottak, lakások épültek, a laboratóriumi berendezéseket korszerűsítették.

A BETA poli 1 és a BETA poli 3 szisztematikusan előállított cukorrépa hibridek 1957-ben előzetes elismerésben részesülnek. 1957-ben előzetesen elismerik a BETA 11 és a BETA 14 tavaszi búkkönyfajtákat, 1959-ben a BETA poli Rózsacukor 1 takarmányrépát és az Olajzön olajlent. 1959-ben állami elismerést kap a Horpácsi lila tarlórépa, 1961-ben a Horpácsi cikória.

A poliploid hibridek vetőmagjának jobb vethetősége érdekében szükségesnek látszott azok valamilyen módon való mechanikus kezelése. Mivel a külföldi eljárások nem bizonyultak megfelelőeknek, 1957-ben a gazdaság műhelyében kísérleti répamagkoptatógép készült új elvi megoldással, az ún. önkoptatás alapján, ez 1958-ban szabadalmat kapott. Az újfajta gép minőségi teljesítménye messze felülmúlta a hozzá fűzött reményeket. A koptatott mag számos egyéb előnye mellett jobban kel, kitűnően vethető, univerzális vetőgépekkel lazán, precíziós vetőgépekkel szemenként és ezzel lehetővé vált a többcsírás, de aránylag jó monogermitású poliploid vetőmag szakszerű alkalmazásával az egyelési munka lényeges megkönnyítése sőt kiiktatása. Ezek az előnyök később az egymagvú fajtáknál fokozott mértékben érvényesültek. A koptatott mag néhány év alatt országsszerte elterjedt és egyben hozzájárult a poliploid fajták értékének fokozásához.

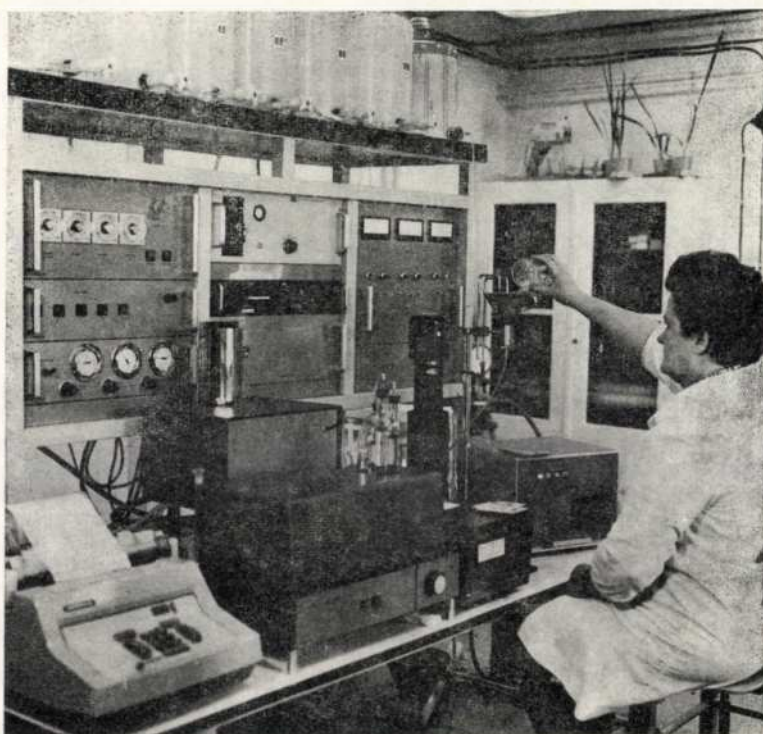
Új nemesítési módszereket dolgoztak ki, melyeket elsősorban az örökletesen egymagvú cukorrépa fajták előállításánál és a hímsteril törzsek létrehozásánál hasznosítottak. Egyre sürgetőbben merült fel — a répatermesztés komplex gépesítése nyomán — a rezisztens és biztos termésű örökletesen egymagvú cukorrépa- és takarmányrépa fajták előállítása iránti igény.

1956–57-ben a kutatás fő témái a hímsteril triploid répafajták előállítása, a heterózis hatás, a heterózis partnerek és fajták klímarezisztenciájának, valamint patológiai rezisztenciájának fokozása és ugyanezen partnerek, fajták termesztési és technológiai értékeinek növelése voltak. A nemesítési alapanyagok sorának szélesítése, egyben a termesztésben lévő fajták fajtafenntartó nemesítése egészítette ki a nemesítési munkát.

9. Az 1959. év első hónapjaiban a termelősövetkezeti mozgalom továbbfejlesztése, később az intézet körzetébe tartozó termelősövetkezetek gazdasági és politikai megerősítése volt a központi feladat. Ezt úgy kellett megoldani, hogy a kutatási, ezen belül a nemesítési munka töretlenül folytatódjék. Sőt, a gyakorlattal való szorosabb és állandósult együttműködés lehetőséget adott a kutatási eredmények terjesztésére.

A nagyarányú és aránylag gyors, de alapos és átfogó szervezési munka nyomán a soproni járás lett az ország első termelősövetkezeti járása, ami nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Győr-Sopron megye első lett a termelősövetkezetek megalakulásában. A termelősövetkezetekben a közös gazdálkodás megke-

désekor komplex patronáló brigádok alakultak, melyek segítették a termelési tervek készítését, munkabrigádok szervezését, a növénytermesztési munkák sorrendjének összeállítását, az állatállomány racionális elhelyezését, a takarmányozás összeállítását, a gépi munkák szervezését, de ott található az Intézet munkatársai a területrendezésre, táblásításra, új majortelepítési tervek és távlati fejlesztési tervek készítésére alakított bizottságokban. Az intézet vegyi laboratóriuma elvégezte a szükséges talajvizsgálatokat, talajjavításra, a műtrágyafélék helyes megválasztására, a műtrágyaadagok gazdaságos felhasználására

11. kép. VENEMA automata répalabor

adott szaktanácsokat, a magtisztítás és magvizsgálatok terén sok segítséget nyújtott. Az intézet munkatársai tanfolyamokon működtek közre. Anketákat, bemutatókat, tapasztalatscserelátogatásokat szerveztek és egészen a zárszámadásig végigkísérték a termelősövetkezetek munkáját.

Nemcsak a járásra és megyére terjedt ki az intézet feladata, hanem szoros kapcsolatot tartott a 11 cukorgyárral, állandóan figyelte az egész ország területén a cukorrépának, takarmányrépának és egyéb, az intézetben nemesített növényeknek a vetőmagszaporításait. A gazdaság a főbb növényekből az 1960. évben az alábbi termésátlagokat érte el: őszi búzából 26,11 q/kh, őszi árpából 21,53 q/kh, tavaszi árpából 20,29 q/kh, cukorrépa magból 17,48 q/kh. A termésátlagok több növénynél a járási átlag kétszeresét is elérték, példaként lehetett őket állítani a termelőüzemek elé.

Az agrotechnikai kutatások tovább folytak a növényvédelmi, gyomirtási, trágyázási, csírázásbiológiai, cukorrépa- és répamag-termesztési problémák megoldására. 1961-ben a Bucsányi (Csehszlovákia) Nemesítési Állomással együttműködési megállapodás létesült. Az intézet gazdasága 1962-ben átszervezés folytán az Állami Gazdaságok Győri Igazgatósága irányítása alá került. 1962-től 1971-ig az intézet a Nagykunsági Mezőgazdasági Kísérleti Intézet területén, Kunhegyesen mintegy 5 kh-nyi területen kísérleteket végzett az öntözés hatásának tanulmányozására.

A köztermesztésben lévő hagyományos fajták az öntözés következtében olyan biológiai és fiziológiai változásokat szenvednek, melyek hátrányosan befolyásolják az eddig kialakult feldolgozás-technológiai eljárásokat. A teljesítmények vizsgálatánál figyelembe kell venni a tenyészirány, a fajta, a talaj, a makroklíma, a mikroklíma, az öntözővíz minősége és hőfoka, valamint a természetes csapadék összefüggéseit. E kísérleteken kívül az öntözésre legalkalmasabb fajták nemesítése is megindult.

1965-ben a gazdaság az állami gazdaságoktól visszakerült az intézethez. A nagyeceni üzemegység a Fertődi Állami Gazdasághoz került, ezáltal a terület 1000 kat. holdra csökkent. Ugyanakkor előzetes állami elismerésben részesültek a mechanikus magkeverék alkalmazásával előállított BETA poli 2 és BETA poli 4 cukorrépa hibridek (1968-ban megkapták az állami elismerést), továbbá előzetesen elismerték a Hunnia rostlent.

Az 1966. év elején megszűnt a Fertődi Kutatóintézettel való együttműködés és az intézet Mezőgazdasági Növénytermesztési és Növénytermesztési Kutatóintézet néven folytatta munkáját. Belső fejlődést jelentett 1968-ban a „Növény-életani és genetikai osztály” létesítése, amelyhez csatlakozóan az Országos Atomenergia Bizottság Mezőgazdasági Szakbizottsága „C” szintű izotóp laboratórium működését engedélyezte. Az osztály elméleti jellegű kutatásokkal, nemesítési módszerek kidolgozásával segítette a kutatásokat. A cukorrépa heterózis jelenségeinek kutatásával viszont a KGST-ben vállalt munka megalapozását és továbbfejlesztését segítette. Az új nemesítési módszerek sikeres alkalmazását bizonyította az új pollensteril poliploid fajták előállítására és az egymagvú cukorrépaállományokba való beállítására.

1968-ban állami elismerésben részesült az első egymagvú cukorrépaállomány, a BETA poli M/102. A Horpácsi kétsoros őszi árpa 1968-ban a Horpácsi 57 őszi árpa 1970-ben és a H. 1. rostlen 1970-ben állami elismerést kapott. 1970-ben előzetes elismerésben részesült a K 46, az első himsteril alapon előállított cukorrépa hibrid. Ekkor már az intézet 17 nemesített növényfajtaját termesztették a köztermesztésben.

Az intézet 40 éves jubileuma 1970-ben újabb átszervezéssel járt. A MÉM 29/1970. sz. utasítása értelmében mint Répatermesztési Kutatóintézet folytatta működését.

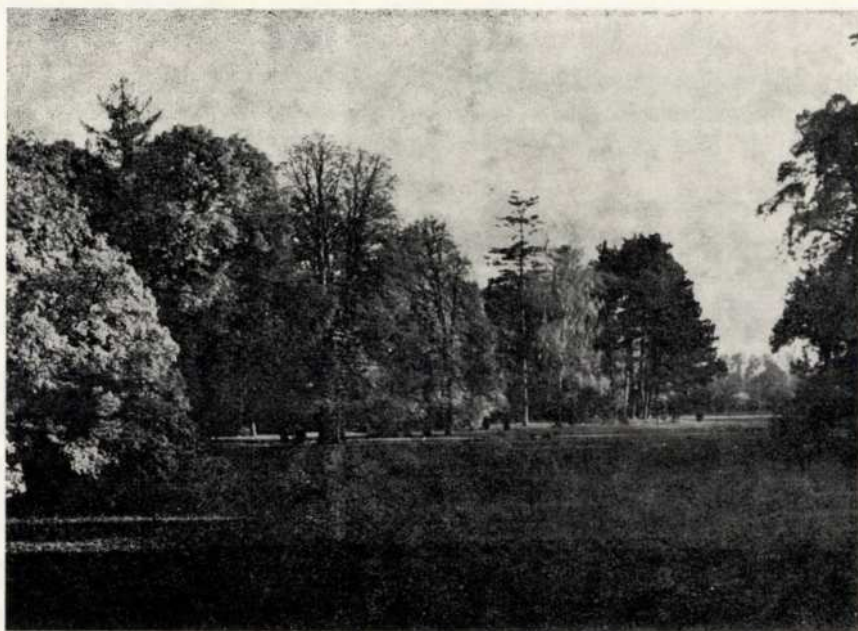
IV. Répatermesztési Kutatóintézet (1971—1976)

10. A Répatermesztési Kutatóintézet a „Répafélék komplex kutatása” feladatterv koordinátora és nagyrészt kivitelezője. Feladatai közé tartozik a cukor- és takarmányrépa, cikória, murokrépa, csicsóka, valamint tarlórépa nemesítése, ezzel összefüggő alapvető kutatások, agrotechnikájuk kutatása, termesztésükkel kapcsolatos új technológiák kidolgozása, különös tekintettel a gépesítésre, az öntözéses termesztésre és a vegyszeres gyomirtásra. Az intézetben nemesí-

tett növények elitfokú vetőmagjának előállítása szintén feladatát képezi. A kutatott témákban szaktanácsadást végez és a kidolgozott új technológiák gazdaságosságát vizsgálja.

A feladatterv céljai:

1. Újabb fajták nemesítése, a meglévő fajták fenntartása és javítása; 2. Elméleti és módszertani kutatások a nemesítés, a növényvédelem és az agrotechnikai módszerek szolgálatában; 3. A répa- és répamagtermesztés korszerű módszereinek kutatása; 4. Növényvédelmi kutatások. 5. A különböző viszonyok termesztéstechnológiájának és a melléktermékek hasznosításának ökonomiai kutatásai; 6. Piackutatás.

12. kép. Parkrészlet

11. Az intézet kutatási feladatainak megvalósításáért a belső szervezetet meg kellett változtatni, valamint nagyobb figyelmet kellett fordítani az együttműködés munkájára. Az átszervezés szempontjából különösen a növénynemesítési, a növényélettani és genetikai, a termelésfejlesztési osztály, az ezeket támogató minőségvizsgáló és vegyi, továbbá a csírázásbiológiai laboratóriumok említendők. A nemesítési osztály feladata a cukorrépa (*Beta vulgaris* var. *sacharifera*) nemesítése, termesztése és feldolgozása tárcaszintű kutatási program keretében, valamint intézeti feladatként újabb fajták nemesítése, a meglévő fajták fenntartása, javítása a következő növényeknél: takarmányrépa (*Beta vulgaris* var. *crassa*), cikória (*Cichorium intybus*), tarlórépa (*Brassica rapa* var. *rapifera*) és rozs (*Secale cereale*). További feladat: a vetőmagérték fokozása, hogy az iparszerű cukorrépatermesztés zártrendszerű technológiájának alkalmazása még jobban érvényesüljön. Az öntözés terjedése indokoltá teszi, hogy az öntözést jól megháláló fajtákat állítsunk elő. Ennek elérése érdekében

a különböző tenyészanyagot öntözött körülmények között szelektáljuk, a fajtajelölteket pedig öntözött kísérletekben is értékeljük.

A nemesítési osztály munkáját támogatja és kiegészíti a növényélettani és genetikai osztály, melyhez a biokémiai, izotóp, fiziológiai, genetikai, virológiai és entomológiai, valamint a növénykórtani laboratóriumok tartoznak. A minőségvizsgáló és vegyi laboratóriumban a répa beltartalmát állapítják meg. 1975-ben ezt a laboratóriumot korszerűsítették, az új berendezés legfontosabb részét a holland VENEMA automata labor alkotja. A laboratórium feladatához tartozik még az intézetben nemesített többi növény vizsgálata is, továbbá a gazdálkodási osztály és a hozzá forduló termelészövetkezetek részére takarmányérték- és talajvizsgálatok végzése.

A termelésfejlesztési osztály témái közül első helyen áll a cukorrépa és a cukorrépagazda termesztésének korszerűsítése, s ide tartozik az új agrotechnikai módszerek kidolgozása és a gyakorlatban való elterjesztése is.

Ilyen irányú munkásságának legfontosabb eredményei:

1. Új vetőmagtermesztési módszerek — elsősorban az áttelelő vetés, melyek az új poliploid és egymagvú fajták gyors és általános elterjedéséhez vezettek;
2. a koptatott répagazda előállításának és használata;
3. a cukorrépa laza állományú, szemenként és végleges helyre vetése;
4. intenzív közreműködés a cukorrépa vegyszeres gyomirtásának megvalósításában.

Jelenlegi munkájában részletesen foglalkozik a cukorrépa időszerű tápanyag-utánpótlási, növényvédelmi, valamint öntözési kérdéseinek megoldásával, az ipari cukorrépa-, illetve a cukorrépagazda termesztés vonatkozásában egyaránt. További fontos feladata az intézetben nemesített cukorrépa fajták elitmagjának szakszerű előállítása.

Az elitmagot tisztítás, koptatás és az igényeknek megfelelő keverés, a hibrideknél szülő partnerek szerinti összeállítás, végül csávázás és fémezés után kiadja a Cukoripari Vállalatok Trösztjével szerződéses viszonyban lévő magtermesztő gazdaságoknak.

Az ezekben a gazdaságokban megtermelt első fokú vetőmagot használja fel a Cukoripari Vállalatok Trösztje, a nagyeceni és selypi magüzemekben végzett feldolgozás után, az ipari cukorrépa termesztéséhez.

Az elitmagtermesztést az intézet, a termésbiztonság fokozása érdekében három tájegységben (Hajdú, Békés, Győr-Sopron megye) végzi. Az elitvetőmag jó minőségének elérése céljából mindhárom tájegységben szárítóüzemek felépítésére kerül sor (Nádudvaron, Csorváson és Sopronhórpácson). Az intézet 1970-ig 35 országba exportált vetőmagot, elitmagot.

Az osztály tevékenységéhez tartozik még az 1973-tól kezdve cukorrépával is foglalkozó, valamint a később alakuló termelési rendszerekkel való együttműködés, az üzemeknek nyújtandó szaktanácsadás és általában a gyakorlattal való kapcsolat megteremtése és tartása.

Az öntözési kísérleteket kezdetben Kunhegyesen, majd 1972-től a Lenin MgTSZ-ben Tiszaföldváron végezték. 1975-ben megalakult az intézet martfői kísérleti fióktelepe, mely elsősorban az öntözési kísérleteket szolgálja. Az egész terület 168 hektárt tesz ki, melyből az első évben 15 hektáron folytak kísérletek. A témák a növénynemesítés, az ipari és magtermő répa agrotechnikája és a növényvédelem körébe tartoznak.

12. A kutatómunka eredményesebbé tételére több külföldi intézménnyel együttműködési kapcsolat létesült. Még 1961-ben létrejött az együttműködés a csehszlovákiai Bucsányi Termesztési és Nemesítési Állomással, 1967-ben az NDK-beli Mezőgazdaságtudományi Akadémia Kleinwanzleben-i Répakutató-intézetével. Ezekhez a következő cukorrépanemesítő intézetek csatlakoztak: 1972-ben a Brassói Burgonya- és Cukorrépanemesítő Intézet (Románia)

Hilleshög Frö AB (Svédország)
1974-ben Maribo Zuchtorganisation (Dánia)

Kleinwanzlebener Saatzucht A. G. (Einbeck, NSZK)
1976-ban VNISZ. Össz-szövetségi Répakutatóintézet, Kiev

Cukorrépanemesítő Intézet, Carevbrod (Bulgária)

Zwaanesse B. V. (Voorburg, Hollandia).

A tőkés országok répanemesítő intézményeivel közös cukorrépa fajta, ill. hibridelőállítási programjaik vannak ezeket kölcsönösen kipróbálják. A KGST-országok a cukorrépakutatásban is együttműködnek. Az együttműködés témája: a növény nemesítési alapanyagok előállítása, különös tekintettel a rezisztenciára való nemesítésre, ezenkívül a vetőmagtermesztés és előkészítés egyes kérdéseinek kutatása (az 1976–1980-as évek folyamán).

13. A gazdálkodási és műszaki osztály feladata az intézet szántóföldi kísérleteihez szükséges területek biztosítása, az intézet által nemesített növényfajták elitvetőmagja egy részének megtermesztése, a kitöltő szántóterületek gazdaságos hasznosítása.

A telepek művelési ágankénti megoszlása:

	Szántó ha	Park ha	Mezővédő erdősáv ha	Egyéb ha	Összes terület ha
Sopronhorpács	349	13	12	41	415
Röjtökmuzsaj	140	—	1	5	146
összesen:	489	13	13	46	561

A telepek egymás közötti távolsága 15 km, ami az idegenbeporzó növények magtermesztéséhez szükséges izolációt biztosítja. A mezővédő erdősávok összetétele 24 féle, e típusok kísérleti célokat is szolgálnak. Az állattartás 1976 tavaszán megszűnt.

A volt Széchenyi kastély, mely 1771-ben épült, teljes egészében lakások célját szolgálja. Az 1973–76. években az Országos Műemléki Felügyelőség tervei szerint stílszerűen restaurálták. A kastély és a körülötte elterülő 13 ha területű park 1952-ben került az intézet kezelésébe, 1954 óta természetvédelmi terület. A parkot évszázados mezei szilik erdőszerűen övezték, egyes hatalmas példányai a belső részeket is díszítették, míg az 1960-as években áldozatul nem estek a szilfavész pusztításának.

Az idősebb lombhullató fák életkora 80–150 év. A kastély délnyugati szárnya előtt található hárs, Széchenyi-emlék-fa, földre könyöklő ágaival ritka szép látványt nyújt. Méreteikkel kitűnnek a platánok, kőrisek, hársok és a 34 m magas tulipánfa. A múlt század dereka táján a parkban helyet kaptak a különböző exoták, melyek közül néhány ma is dísz- és nevezetessége a parknak. A 145 cm törzs-körméretű *Crytomeria japonica* a hazánkban található legnagyobb példány. A háború alatt és az azt követő években sok sár érte a park fa-

állományát. A védetté nyilvánítás évétől a lombhullató fajok, fajták, változatok száma mintegy 470-re, az örökzöldeké mintegy 130-ra emelkedett, s további terv elsősorban az örökzöld változatok gyarapítása.

14. A mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszter a MT. 2034/1976/XI. sz. határozattal a Répatermesztési Kutatóintézet (Sopronhorpács) és a Cukoripari Kutatóintézet (Budapest) összevonásával létrehozta a Cukortermelési Kutatóintézetet. Az új intézet 1977. január 1-én Szolnok székhellyel megkezdte működését. Sopronhorpácson Répatermesztési Kutató Állomás néven folyik tovább a közel félévszázados kutató munka.

13. kép

HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

Pröhle Jenő 70 éves

Sopron sokévszázados iskolaváros. Falai között sok kitűnő, nagy tudású tanár élt és tanított az idők folyamán, akik között nem egy polihisztor tevékenykedett és gyakorolt mély hatást tanítványaira nemcsak tudományával, de mély humánummal telített egyéniségével is. Ezeknek a sorába tartozik Pröhle Jenő is.

1909 augusztus 10-én született Sopronban. Atyja egyetemi tanár volt. Középiskolai tanulmányait a volt evang. líceumban (ma Berzsényi Gimnázium) végezte, ugyanabban az iskolában, ahol egész pedagógus pályafutását végigélte mint tanár és igazgató. Ez az iskola 51 évig volt Alma Mater a szó szoros értelmében, ahol őt tanították, ott tanított ő is évtizedekig, abban a szellemben, amelyben őt nevelték.

Egyetemi tanulmányait a budapesti Pázmány Péter Egyetem bölcsészeti karán végezte mint az Eötvös Collégium tagja.

Tanári munkáját 1933-ban kezdte meg latin—görög szakos óraadó helyettes tanárként, noha matematikusnak is kiváló lett volna tanárai véleménye szerint. Később oroszról is középiskolai tanári oklevelet szerzett, de gazdag nyelvtudása a német és az angol nyelv tanítására is készítette. Ezekon kívül még több európai nyelven olvas.

Hatalmas tudásanyagra tett szert, amit tanításában igen eredményesen kamatoztatott, nem kisebb volt a hatása tanítványaira nevelésében is. Sokoldalú tudományos tevékenységet folytatott, különösen pályája második felében. Itt is a filológiai pontosság vezette, mint ahogyan minden munkáját a rend és fegyelem jellemezte.

1942/43-ban mint tartalékos tüzérfőhadnagy teljesített a harctéren szolgálatot. 1944-ben újra behívták katonának, csapattestével Németországba került, ahonnan — Angliában töltött hadifogság után — 1946 októberében tért haza.

Visszatérte után régi iskolájában folytatta tanári munkáját. 1947. augusztus 1-én az iskola igazgatására kapott megbízást.

Igazgatása idején az iskolát Berzsényi Gimnázium néven államosították (1948). 1950-ben az iskola vezetése alól felmentették.

Ebben az évben indult meg az intézetben az orosz nyelv oktatása, amelyet elsőként ő vezetett. Három évi újabb tanárkodás után, órái egyrészének meghagyásával, az iskola függetlenített könyvtárosaként dolgozott, 1970-től ugyanilyen minőségben dolgozik nyugdíjasként az iskolában.

Az 1950-es években a Magyar Szovjet Társaság orosz nyelvi tanfolyamát vezette, majd a városi Művelődési Ház, később a TIT angol tanfolyamain tanított. A Soproni Könyvtárközi Bizottságnak, annak megalakulása óta, aktív tagja, 1978-ig elnöke.

A soproni Liszt Ferenc Múzeum különkiállításainak anyagához rendszeresen biztosított és biztosít anyagot, több kiállítás rendezésében is résztvett. Kiemelkedő munkája volt a Berzsényi Gimnázium könyvtárának 300 éves évfordulójára rendezett kiállítás, valamint 1976-ban a Berzsényi emlékkiállítás megrendezése is.

Amikor az iskola 1957-ben fennállásának 400. (más vélemény szerint 300.) évfordulóját ünnepelte, Csatkai Endre múzeumi főigazgató közreműködésével az iskolának otthont adó város történetét is jól tükröző iskolatörténeti kiállítást rendezett (SSz. 1958, 367). A kiállítás anyagát azóta is gyarapítja fáradhatatlan munkájával. (Feletébb sajnálatos, hogy ez a könyvanyagában páratlan iskolamúzeum illetékesek részéről nem részesül megérdemelt megbecsülésben.)

Tanítványaira tett hatása mindmáig maradandó. Kiemelkedő pedagógiai és tudományos munkássága elismerésül 1957-ben „Az oktatásügy kiváló dolgozója” kitüntetésben részesült. A város kulturális életében való részvétele méltánylásul 1971-ben Lackner Kristóf emlékérmét, 1977-ben pedig Pro Urbe kitüntetést kapott.

A Soproni Szemle munkájában annak újjászervezése (1955) óta részt vesz, 1967 óta mint a szerkesztő bizottság tagja. A folyóiratban megjelenő tanulmányok, cikkek

gyakran hivatkoznak segítő munkájára, köszönetüket fejezik ki a kapott támogatásért. Önzetlenül segít minden hozzá forduló tudományos kutatót roppant anyagismeretével, könyvtára gazdag kincseivel. Tudásánál csak szerénysége nagyobb.

Sok rövidebb-hosszabb cikke jelent meg nyomtatásban, főként a Soproni Szemleiben, de írt a Filológiai Közönlönybe, Könyv és Nevelésbe, Magyar Pedagógiába, Irodalomtörténeti Közleményekben, valamint a Vasi Szemlébe is. Írásai jórészt irodalomtörténeti és könyvtártörténeti tárgyúak. Kutatásai eredményeivel és közléseivel nagymértékben gazdagította tudományos életünket, adatgyűjtő munkássága felettébb becses.

Előszóval kevésszer nyilatkozik meg, emlékezetes sikerű volt mégis a Magyar Irodalomtörténeti Társaság soproni vándorgyűlésén (1978. V. 21.) „Makoviczky Dusán diákkora” címmel tartott előadása.

Augusztinovicz Elemér

Gömöri János:

A soproni középkori zsinagóga régészeti kutatása

1. Az 1300 körül épült, régebbi soproni zsinagóga műemléki feltáráshoz régészeti kutatás is társult. Az Országos Műemléki Felügyelőség megbízásából 1973–75-ben végeztem ezt a munkát. Munkatársam, Dávid Ferenc, az Új u. 22–24. sz. telken talált zsinagóga falkutatásának eredményeiből, a középkori soproni zsidóságra vonatkozó történeti adatokból és az ismert európai analógiákból plasztikusan felvázolta¹ a zsinagóga építéstörténetét és meghatározta helyét a hasonló emlékek ritka sorában. Érintőleg említette az ásatás eredményeit² is helyszíni beszélgetéseink és előzetes³ értékelésem alapján.

Dávid Ferenc kiváló könyvének megjelenése után érdemes fiókomból elővenni és jegyzetekkel ellátva közzétenni azt az előadásszöveget, amelyben a régészeti feltárás egyik eredményét, a rituális fürdő kiásását ismertettem.⁴ Az ásatási jelentés — terjedelme és eltérő profilja miatt — sajnos nem jelenthetett meg a falkutatásról és műemléki helyreállításról szóló dolgozatokkal együtt. A SSz.-ben megszabott terjedelmi határok első lépésben a fürdőként meghatározott falazott verem és leletei ismertetését teszik lehetővé. Erről az eddig egyedülálló objektumról csak néhány soros ásatási jelentésekben,⁵ a műemléki helyreállítást ismertető közleményekben⁶ és a féltoronyi (ma: Halbturm) kiállítás katalógusában⁷ történt említés.

Az alábbiakban részletesebben ismertetem az objektum feltárást és leleteit, hogy a kútszerű verem egykori rendeltetését és használatának idejét valamivel hitelesebben⁸ határozhassuk meg.

1 Dávid Ferenc: A soproni ó-zsinagóga. Budapest 1978 (Magyarországi zsidó hitközségek monográfiái 8, szerk. Scheiber Sándor).

2 I. h. 48, 49, 52–53, 65.

3 I. h. 66.

4 Kismarton (Eisenstadt), 1978. június 17. Az előadás kivonata: Gömöri János: Mittelalterliche Funde aus einem Judenbad (Mikwe) von Sopron. Forschungsberichte zur Ur- und Frühgeschichte, Nr. 10 (Wien) 1978, 128–130.

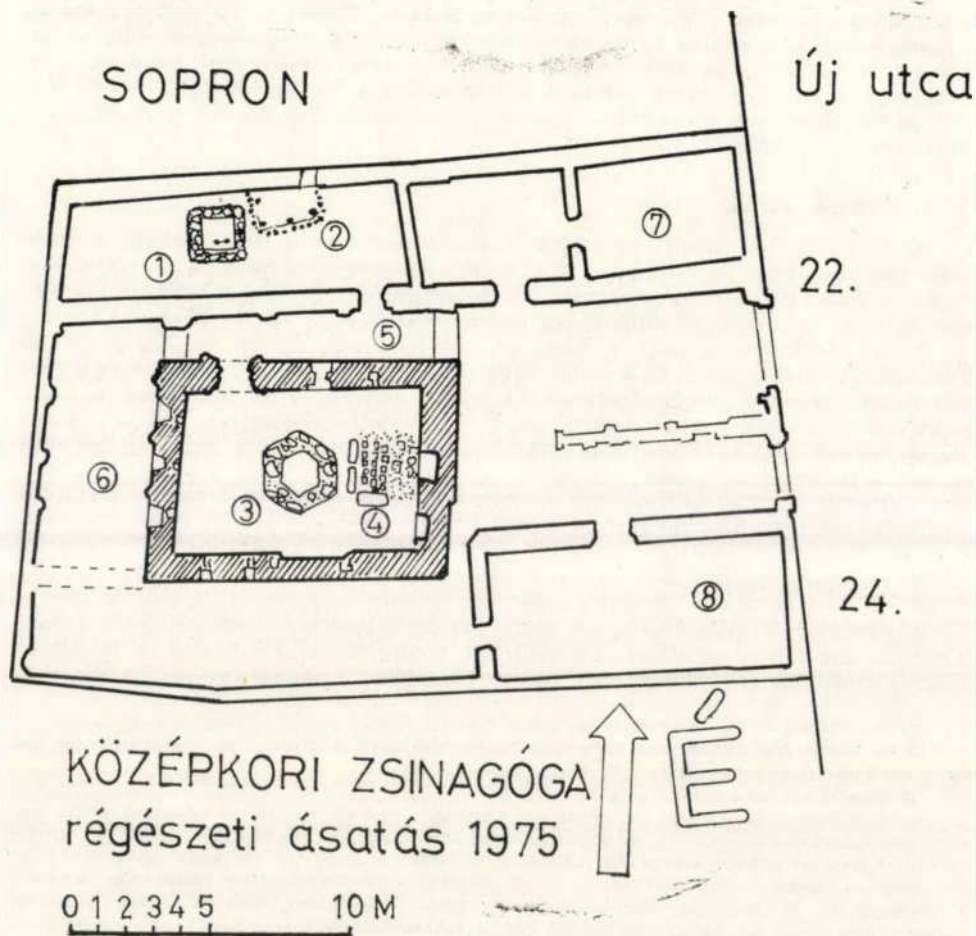
5 Gömöri János: Sopron, Új u. 22–24. Régészeti Füzetek Ser. 1. No. 28, 1975, 136; Arch. Ért. 102 (1975) 312.

6 Sedlmayr János: XIV. század eleji zsinagóga helyreállítása Sopronban, Műemlékvédelem XXII (1978) 10–18; A soproni ó-zsinagóga helyreállítása. Vö. Scheiber Sándor (szerk.): Magyarországi zsidó hitközségek monográfiái 8.

7 Künzl, Hannelore: Die Architektur der mittelalterlichen Synagogen und rituellen Bäder. Vö. Judentum in Mittelalter. Schloss Halbturm, 4. Mai–26. Oktober 1978. Eisenstadt 1978. Kiállítási katalógus, 47–48.

8 Dávid i. m. 92. jegyzet.

1967-ben Tóth Sándor művészettörténész falkutatással fedezte fel a második soproni zsinagógát, miután 10 évvel korábban ugyancsak az Új utcában (középkori *Ju-dengasse*) egy másik egyhajós terem-zsinagógát már feltártak és helyreállítottak⁹ A korábban felfedezett soproni zsinagóga 1350–70 között Izrael bécsi, majd soproni „bankár” magánzsinagógája volt.¹⁰ Az újabban megtalált zsinagóga a régebbi, egy emberöltővel korábban, 1300–1320 között épülhetett, mint a 10 házegységnyi zsidó közösség imaháza.

1. kép. 1. A rituális fürdő; 2. Karólyukak; 3. A bima alapozása a zsinagógában; 4. Áronfülkéhez vezető lépcső és előtér; 5. A zsinagóga középkori folyosója; 6. Asszonyzsinagóga; 7. Ispotály; 8. József zsidó háza

⁹ Scheiber S.: A feltárt soproni középkori zsinagóga. SSz. 1958, 289–298; A soproni középkori zsinagóga Bp., 1963.

¹⁰ Dávid F.: A régebbi soproni zsinagóga (Kézirat).

Mint általában a középkori zsidó közösségek zsinagógái mellett, a zsinagóga udvaron (Synagogenhof, Schulhof, Curia Judeorum), Sopronban is felépítették az aszszonyzsinagógát (Frauensynagoge, Frauenschul), a szegények házát, az ispotályt (Hospital), továbbá a zsinagóga bejárata előtti folyosót. A zsinagóga felmenő falait, és e melléképítményeket Dávid Ferenc művészettörténész falkutatása tárta fel.

A zsinagógaudvaron egy további középkori házat, József zsidó házaként azonosíthatott. Egyéb közösségi létesítményeken kívül,¹¹ minden zsinagóga elengedhetetlen melléképítménye volt a rituális fürdő. Ennek felkutatására kaptam 1973-ban megbízást az Országos Műemléki Felügyelőségtől.

A régészeti ásítás római utat, zsinagóga alatti korábbi épületmaradványokat és a zsinagóga elhagyása utáni objektumokat is feltárt.¹² Ezeket a régészeti feltárásnak a zsinagógával kapcsolatos egyéb eredményeivel együtt a későbbiekben ismertetjük. Érdekes lelet a zsinagóga közepén feltárt Almemor (az *al-minbar* arab szó után), azaz tóraolvasó asztal, vagy bima hatszögű kőalapozása¹³, a frigszekrényhez vezető lépcső¹⁴ és annak előtere, valamint a téglapadló¹⁵, amelynek két középkori periódusa is megfigyelhető (1. kép).

2. A rituális fürdő

Az 1379-ből fennmaradt első soproni házösszeírás¹⁶ Sopron belvárosában, a Hátsó kapu közelében említ egy tisztasági fürdőt (*dy padstuben ain haus*), a külvárosi Kovács utcában (*Schmidgasse*), egymás közelében három további fürdőházat, felső-, középső- és alsó — fürdőházakat (*dy obren patstuben 1/2 ház, miterpatstuben 1/2 ház, nidrer padstuben 1/2 ház*). A Zsidó utcában említi a jegyzék az ötödik fürdőt *Tukchaus* (1/2 ház) néven.¹⁷ Ez a zsidók rituális fürdője volt, de helyileg nem az ismert zsinagógák egyikének telkére azonosítható, hanem az utca Fő tér felőli részére. Ezért feltételezhető, hogy a tisztasági fürdő szerepét töltötte be elsősorban. 1524-ben, a zsidók Sopronból való kiűzetése előtt két évvel olvashatunk velük kapcsolatban még egyszer a fürdésről: a községi képviselőlet tiltakozik az ellen, hogy a zsidók a keresztény tisztasági fürdőket használják.¹⁸ Ez arra utal, hogy ebben az időben csak rituális fürdőjük létezhetett Sopronban.

3. A régészeti feltárás

A zsinagóga északi udvarán egy 150 × 150 cm alapterületű, 420 cm mély, kőfalú kutat tártunk fel. A szögletes alaprajzú kút kőfala 30–40 cm vastag és az újkori szint alatt 60–100 cm mélyen bukkant elő. Kb. ebben a mélységben volt a XV. szá-

11 G. Stein: Die Juden und Ihre Kultbauten am Oberrhein bis 1349. Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins. Band 117 (Neue Folge Bd. 76)

12 Gömöri J.: Acta Arch. Hung. 28 (1976) 421.

13 R. Krüger: Die Kunst der Synagoge. Leipzig, 1968, 58. Az első megmaradt példa egy bazaltból épített emelvény a VI. sz.-ből Moschee-al-Hayat, Aleppo egykori zsinagógájából. A legkorábbi középkori példák kódex-ábrázolásokon láthatók. A sarajevói Haggada egyik ábrázolásán magasan megemelt almemor látható, amely a bizánci templomépítészeti emlékeihez hasonlít. A hatszögű formák között a soproni viszonylag korai. Faépítmény állhatott felette, mivel az alapozás nem tömör kő, hanem keretszerű. Így is rekonstruáltuk.

14 Szerk. H. Volavkova: Židovské památky v Ceckách a na Moravě. Pinkasova škola. Praha, 1954, 33–56. Az Áron-fülkéhez tartozó későgótikus faragványokról, az előtte álló lépcsőről és korlátjáról.

15 I. h. 72. kép. A Pinkász-zsinagógában olyan XIII. századi téglapadlót találtak, amely a XIV. századi soproni zsinagógában is előkerült. Zvi Asaria (Die Juden in Köln. Köln, 1959) a kölni zsinagóga III. periódusából közöl ilyen téglapadlót. A soproni téglapadló rozettás pecsétes téglából áll és a zsinagóga II. építési periódusához kapcsolódik.

16 Házi J.: Sopron szabad kir. város története. Sopron, 1921, I/1, 183–189; Sopron, sz. kir. város monographiája. Sopron, 1894, 10.

17 Mint rituális fürdőről Scheiber i. m. 1963, 7.

18 Dávid i. m. 66.

zadi járószint is, amelyen a kút mellett a jellegzetes edénytöredékek kíséretében egy számszeríjdíó is előkerült. Ez a jellegzetes számszeríj tartozék még szaruívű számszeríjhoz tartozhatott. Éppen a XVI. század elején kezdi Sopronban felváltani az acélívű számszeríj a szaruívű számszeríjat a helyi írott források szerint.¹⁹

Miután a kút feltöltésében 190 és 250 cm mélyen egy létra szárai bukkantak elő, feltételeztük, hogy a falazott kút a rituális fürdő szerepét töltötte be. Ezt bizonyítja, hogy a 230 cm hosszúságban megmaradt létraszárak a kút aljába fúródnak. Egymás mellett *in situ* kerültek elő, nem utólag a kút feltöltéseként, mint az egyéb, közel 300 lelet zöme. A létra megmaradt szárdarabjain 7—7 létrafok lyukát számolhatjuk meg,

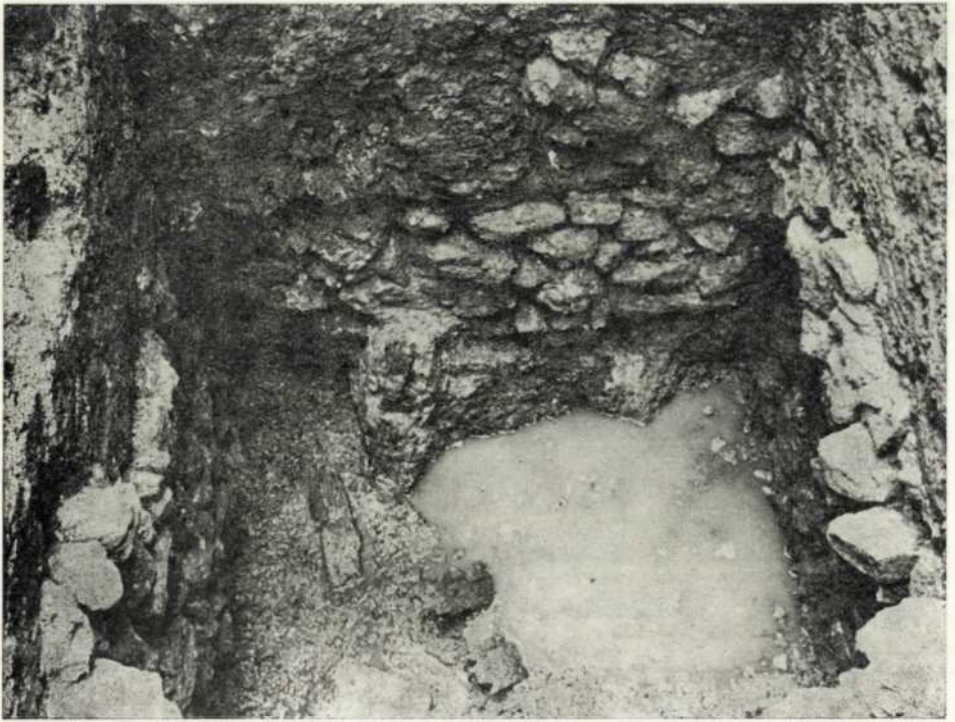
2. kép. Barokk téglapadló horpadása a fürdő előtti középkori gödör fölött

emellett 3 olyan ferde befúrást, amelyek a létrának a mikwe falához való erősítésére szolgáltak. A mikwe kőfalán körben famaradványok utaltak az egy-egy méter mélységben elhelyezett polcra, amelyre a fürdést végzők esetleg törülközőjüket, megmerítendő edényeiket helyezhették.

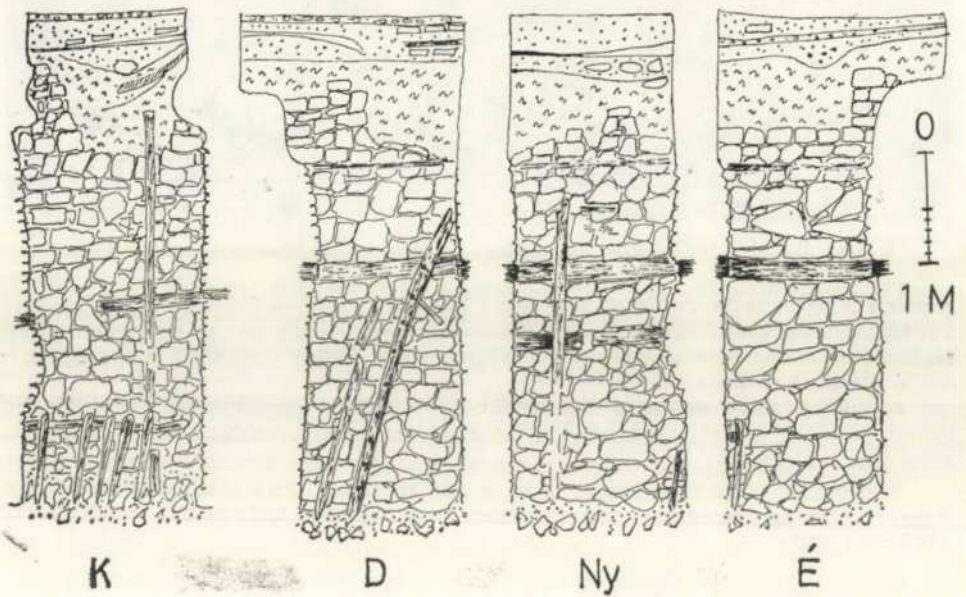
A mikwe falát merevítő fagerendákat statikai megfontolásból építették be. A mikwe alján levert karók talán a megroggyant kőfal beomlásának megakadályozása végett készültek.

A zsinagóga melletti helyzete és az *in situ* megtalált létra alapján tételezzük fel, hogy az élővizet szolgáltató falazott verem nem egyszerű kút, hanem rituális fürdő (*Mikwah*) volt.

¹⁹ Gömöri J.: Számszeríjhoz tartozó csontfaragványok (Adatok a számszeríj történetéhez a XV. századi Sopronban). SSz. 1977, 140—149.

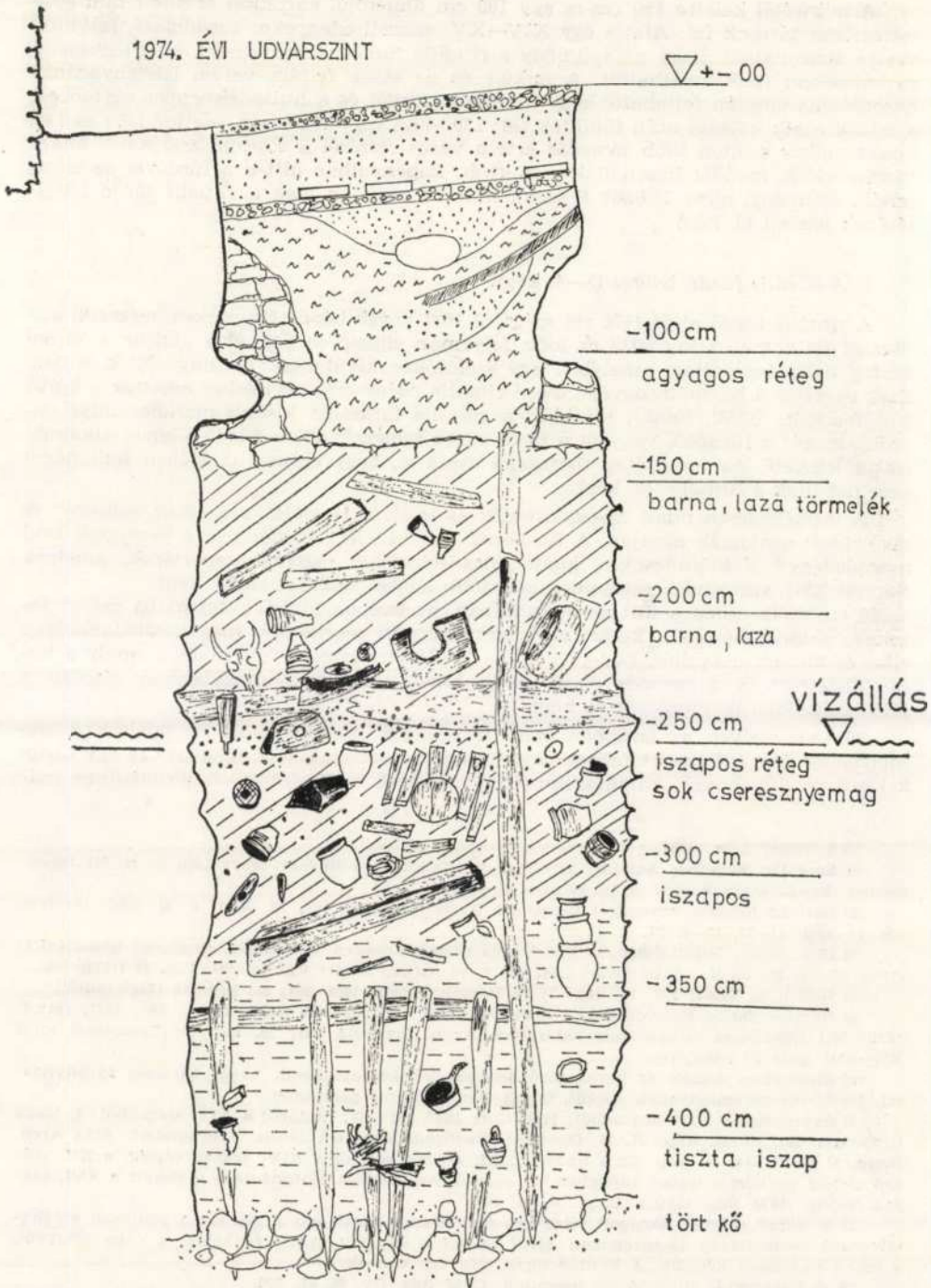

3. kép. A fürdő feltöltésének felső rétege a létra elkorhadt szárának végével

4. kép. A fürdő kútjának keleti, déli, nyugati és északi metszete, belső nézete

▽+ - 00

5. kép. A fürdő feltöltésének rétegei

A mikvétől keletre 150 cm-re egy 180 cm átmérőjű, karókkal erősített falú épületrészletet tártunk fel. Alatta egy XIV—XV. századi edényeket tartalmazó, feltöltött verem arra utalhat, hogy az építmény a rituális fürdő használatának csak legkésőbbi periódusában funkcionálhatott. A mikve és az előtte feltárt verem leletanyagának hasonlósága alapján feltehető, hogy a rituális fürdőt és a hulladékvermet egyidőben; a zsidók egyik kiűzése után töltötték fel: 1360-ban vagy 1526-ban, esetleg 1460 és 1490 között, mikor szintén több támadás érte a város részéről a soproni zsidókat.²⁰ Mikor készítették és meddig használták a mikvét, kapcsolatban állt-e a fürdővel az előtte feltárt építmény, mint öltöző? E szempontból vizsgáljuk meg a rituális fürdő feltöltésének leleteit (2. kép).

4. A rituális fürdő leletei (3—4. kép).

A rituális fürdő alját (420 cm mélyen) tört kövek képezték, ezeken keresztül szivárgott fel a víz. A kút alja az idők folyamán eliszaposodott, erre utal az a 70 cm vastag tiszta iszapréteg, amelyben egy szőlőtőkén kívül csak kerámialeletek voltak. Ezek egyrészt a használatbavétel előtti rituális edény-megmerítéskor eshettek a kútba (főzőfazekak, fedők, tálak), másrészt a rituális fürdésnél kisebb merítődénnel locsolta magát a fürdőző, vagy őt a neki segítő samesz,²¹ aki a fürdő állandó alkalmazottja lehetett. Az iszapréteg tisztasága mutatja, hogy ebben az időben hulladékot nem dobáltak a fürdőbe (5. kép).

A legmélyebben talált fazekak, fedők és tálak XIII—XIV. századiak, soproni²² és távolabbi²³ analógiák alapján. A fürdésnél használt locsolóedények, a bevagdalt fülű merítődény²⁴ a kiöntőcsöves, kantárfüles edényke²⁵ osztrák importárak, amelyek Sopron XIII. századvégi rétegeiben már több helyen előkerültek (6. kép).

350 cm mélységben a kút egyik sarkában, az iszapba fúródva egymásba rakott fazekak, csuprok sorozata került elő. Ezeket együtt merítették meg használatbavétel előtt és kiestek a kézből. Eddig tartott a fürdő természetes feltöltődése, amely a kerámialeletek²⁶ és a cseppes díszű üvegpohár-²⁷ töredék (Nuppenbecher) alapján a XIV. században befejeződött (7. kép).

300 cm mélyen az iszapban cseresznyemagok jelentek meg. Itt találtuk a legmélyebben fekvő faragott fahasábokat,²⁸ deszkadarabokat, létrafokokat²⁹ is egy olyan kerámiaalkészítménnyel, kályhaszemmél,³⁰ amelynek a fürdőhöz, funkcionálisan már

20 Scheiber i. m. 1963.

21 Erre Dr. Scheiber Sándor, az Országos Rabbiképző Intézet igazgatója hívta fel figyelmet. Egyéb szaktanácsát is itt köszönöm meg.

22 Holl I.: Sopron középkori városfalai Arch. Ért. 1967, 163, 10. kép: 4; 30. kép: 10; 1974, 200, 27. kép: 11—12, 13—4, 17.

23 Holl, Imre: Mittelalterliche Funde aus einem Brunnen von Buda. Budapest Régiségei 17 (1966) 179; J. Mellis K.: A budavári Dísz tér 8. sz. telken feltárt kút leletei. I. h. 23 (1973) 196.

24 Holl i. m. (1967) 163, 10. kép: 14 (a Hátsókaputól); 1974, 201, 28. kép: 15 (Előkaputól).

25 Gömöri János Fabricius házi ásatásából XV. század elei kerámiával: SSz. 1977, 142; I. Mellis K.: Középkori falvak Pest határában. Arch. Ért. 1975, 241, 25. kép: 3 (Cinkotáról mint XII—XIII. századi edényke).

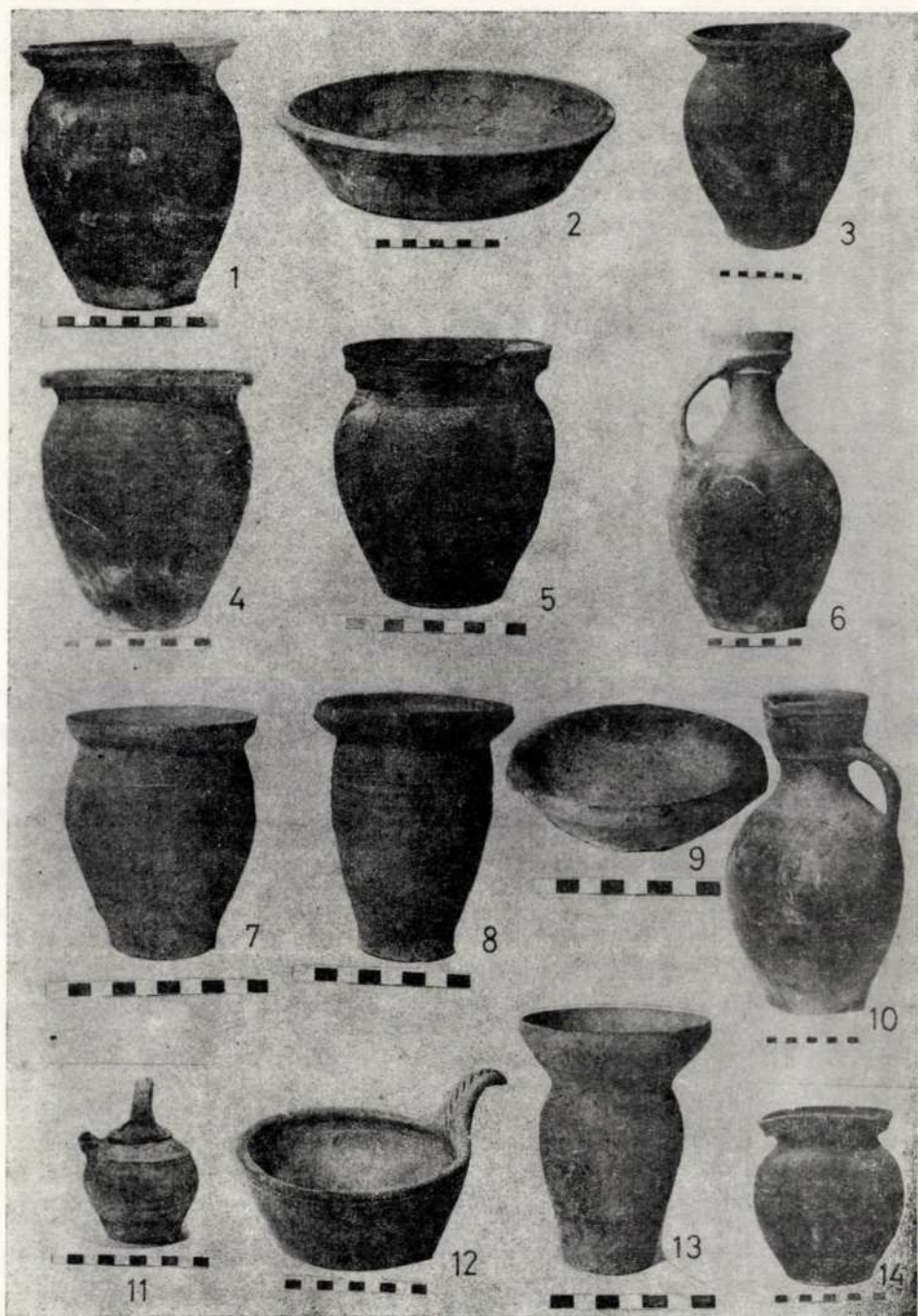
26 Elsősorban szürke és barna főzőedények, kézikorongolással, kevés kavicsos soványítás-sal, fenék- és perembélyegek nélkül, tagolt, nem galléros peremmel.

27 Sopronban a XIV. századból: Holl i. m. 1967, 162—163; Budáról a XIV. századból: I. Mellis i. m. 1973, 201, 10—11. kép; K. H. Gyürky: Glasfunde aus dem 13—14. Jahrhundert. Acta Arch. Hung. 23 (1971) 214, 14. kép. Ez a típus a XIII. század végétől a XIV. század végéig, a XV. század elejéig gyakori a budai anyagban, de szórványos későbbi előfordulása is ismert a XVI. század elejéig. LFM Rég. Gyűjt. L. sz. 76. 81. 199.

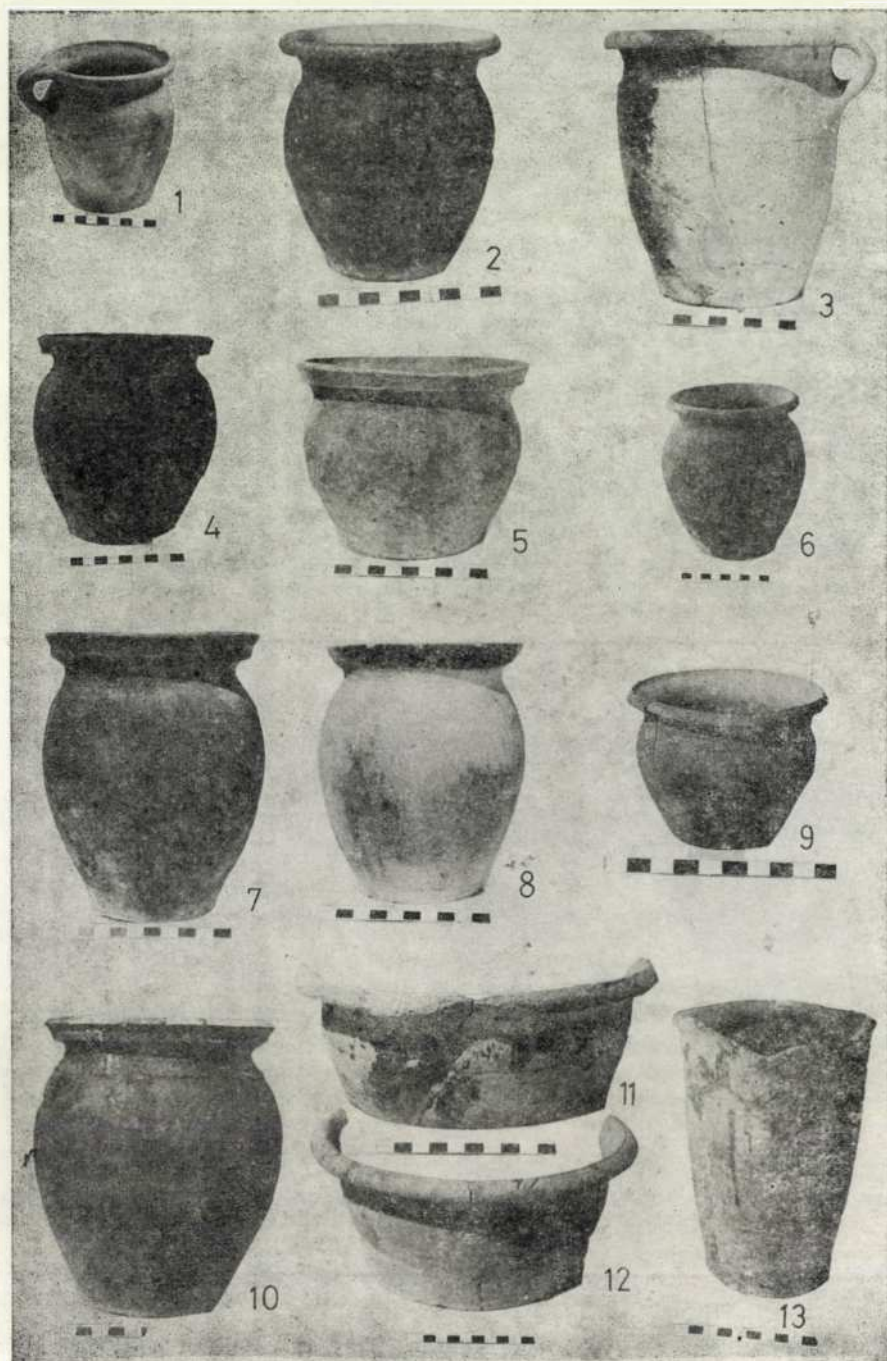
28 90 darab részben faragott tölgy- és fenyődarab került elő a kútban a pontosan meghatározható rendeltetésű tartozékokon kívül. A létra mindkét szára fenyőből, a véka tölgyből, a teknő nyárfából készült. A hordódongák tölgyből vannak.

29. A létrafokok átlag 30 cm hosszúak. LFM Rég. Gy. 76. 81. 208.

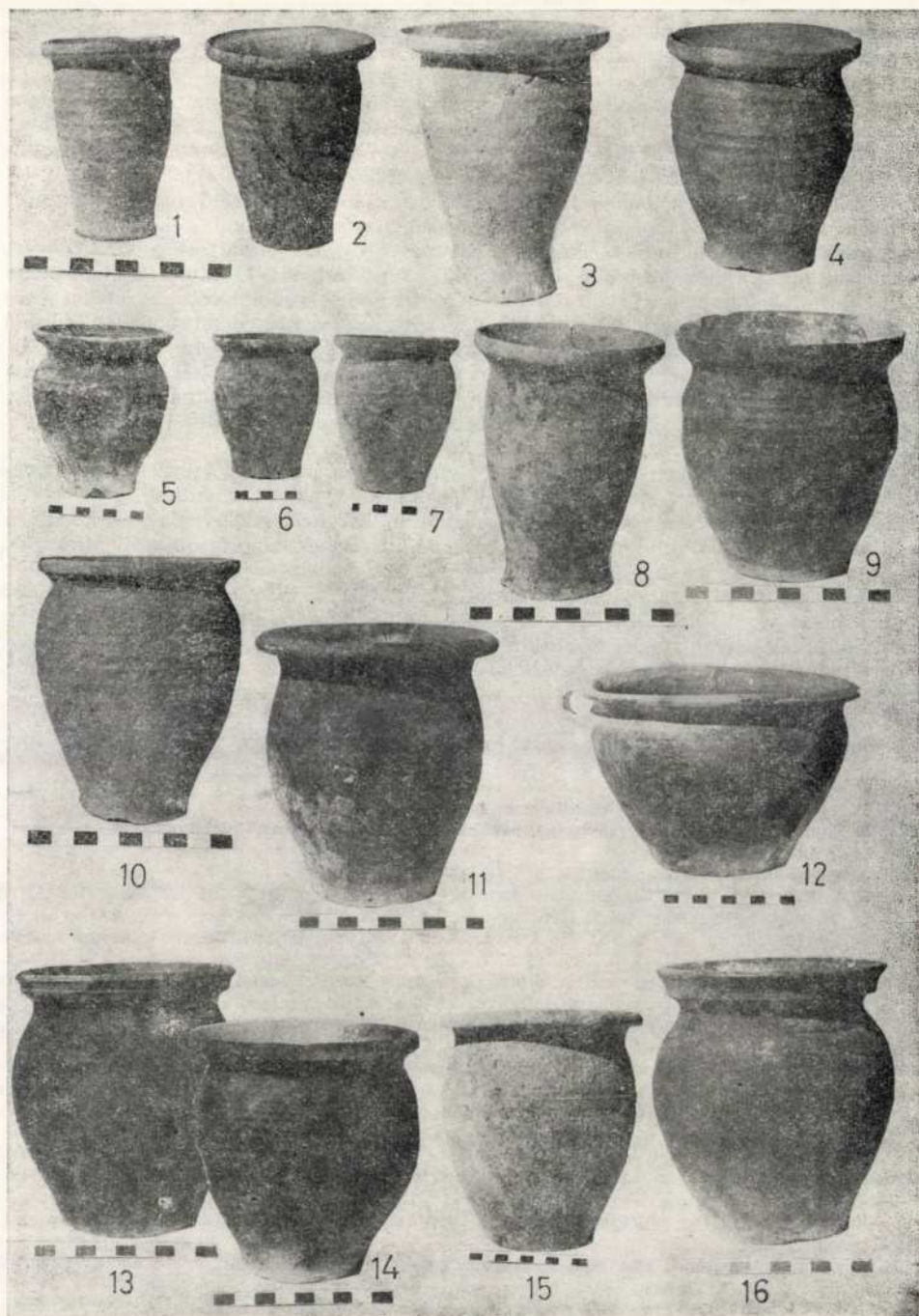
30. Szürke, soványított, fazék formájú kályhaszem, gótkus formájú nyilásképzéssel. A XIV. századból vagy XV. század első feléből származhat.

6. kép. Cserépedények a fürdő feltöltéséből (—350—420 cm)

7. kép. Cserépedények a fürdő feltöltéséből (—300—350 cm)

8. kép. Cserépedények a fürdő feltöltéséből (—220—300 cm)

semmi köze sincs. Ebben az iszapos rétegben megjelennek a szürke és barna színű, kerekített, vastagított peremű fazekak³¹ és tálak,³² amelyek már a XIV. század második felére, a XV. századra jellemzőek (7. kép: 11–12; 8. kép).

250 cm mélyen rétegváltás van. Itt sok gyümölcsmagot, egy ép tojást³³ és számos fafaragványt találtunk; lefelé az iszaprétegben, két szétesett dézsa³⁴ dongái és alja, fatányérok,³⁵ fakanál³⁶ és fából készült sótartó (?)³⁷ átlukasztott fakorong³⁸ (kurugla-kerék) és háziipari eszközök faalkatrészei, motollakerék küllője (?), szövőszék-ék(?) hevertek. 250 cm felett a laza barna földben a különböző méretű főzőfazekakon és töredékeiken kívül további fatárgyak: ép teknő,³⁹ szénvonó,⁴⁰ lyukas korongok, deszkadarabok kerültek elő (9–13. kép). 200 cm mélyen, vörös, bordázott poharak hevertek a feltöltés tetején. Abból a karcsú, gótikus pohártípusból,⁴¹ amelyet Sopronban XV. századi leletekkel együtt találunk. E fölött már további kerámialeleteket nem találtunk; csak a feltöltés felső részén egy sárgamázos kis perselyt, amely szintén a XV. századra datálható. E fölött a fürdő feltöltését lezáró vastag agygréteg figyelhető meg. Ez az agygréteg zárja le a második verem feltöltését is, amelynek legfelsőbb rétegében szintén XV. századi vörös, bordázott agyagpoharak⁴² (8. kép: 1–8) hevernek. Az agyagos záróréteget és részben a második gödör feltöltését vágja a karólyukas építmény. Így az a fürdőnél későbbi, XVI. századi.

A fürdő feltöltésében nem találtunk olyan XVI. századra jellemző kerámiát, peremén pecsétellátott grafitos ausztriai fazekakat,⁴³ vagy pl. rovátkolt, piros poharakat,⁴⁴ amelyek a zsinagóga udvarán máshol előkerültek. Az üvegleletek között is a datálható⁴⁵ legkésőbbi darabok XV. századiak. Ennek alapján megállapíthatjuk, hogy a rituális fürdőt a XIV. század elejétől használták, egy időben létesítették a zsinagógával. A XV. században a fürdőt elhagyták, feltöltötték. Nem tudni, hogy erre a belső vizsályok miatt került-e sor, vagy pedig azért, mert másik fürdőt létesítettek. A leletanyag részletesebb kiértékelése a pontosabb datálást elősegíti. Annyi máris megállapítható, hogy a rituális fürdőt nem 1526-ban, a zsidók kiűzetésekor, hanem korábban megszüntették. Ugyanakkor a zsinagógát 1526-ig rendeltetése szerint használták.

A soproni rituális fürdő az ismert mikwék sorában szerény, de fontos helyet fog-

31 Barna színűek, grafitos köztük nem fordul elő.

32 Egyik peremen kétszer fával XI. bevágás műhelyjegy. Barna, kézi korongolású.

33 Tyúktojás.

34 Vesszőabroncsos. Vö.: Melis i. m. 1973, 203, 14. kép.

35 A XIV–XV. században általános formák. Vö. Melis i. m. 1973, 203, 17. kép; Holl i. m. 1966, 58, 59. kép. LFM R. Gy. 76. 81. 202.

36 Vö. Holl i. m. 1966, 49, 50. kép a 14. századból. F. Csépai: Turkish wooden spoons. Acta Arch. Hung. (XXIV.) 1972, 280, 2. kép. LFM. Rég. Gy. 76. 81. 201, hossza 7 cm.

37 Pontos analógiája nem ismert, a budai sótartó a XIV. századból a recens néprajzi anyag sótartóira hasonlít, viszont egy esztergált XIV. századi budai faedényke hasonlít a sopronihoz. Holl i. m. 1966, 54, 55. kép; Virágné: Technikatört. Szle. VI. (1972), VI. tábla: 6; LFM Rég. Gyűjt. Lsz. 76. 81. 203: magassága 6,5 cm).

38 Gyerekjáték-kocsi kerekéként is értelmezhető. De valószínűbb, hogy kurugla kereke (átmérője 6–12 cm), esetleg köpülő tartozéka vagy orsókorong (LFM R. Gy. Lsz. 76. 81. 204–206). Analógiája Z. Rajewski: Besiedlung von Biskupin. In: Frühe polnische Burgen, Weimar, 1960, XVII. tábla, 19. l.

39 Általánosan használt forma a középkortól napjainkig; vö. J. Kaván: Nálezi zlomku drevenych viadob a nábytku zu 13. st. Památky Arch. LIII (1962) 1. szám. LFM Rég. Gyűjt. Lsz. 76. 81. 200, hossza 73 cm.

40 A magyar recens néprajzi anyagban jól ismert. Kemencéknél a faszén és hamu kihűzésára használják.

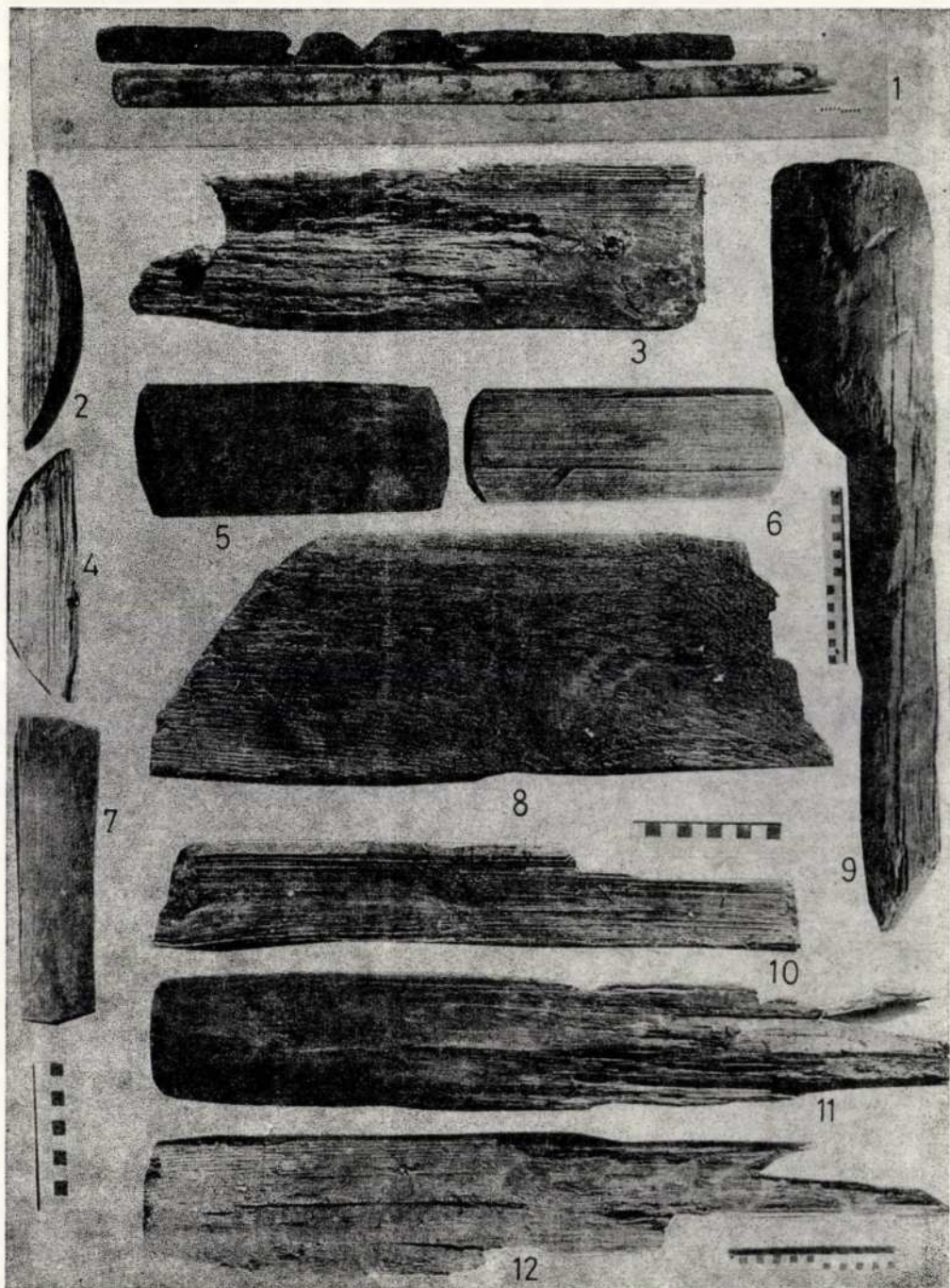
41 Gömöri i. m. 1977, 142; Holl I.: Sopron középkori városfalai III. Arch. Ért. 1971. 32, 33.

42 Holl i. m. 33, 13. kép: 1–2.

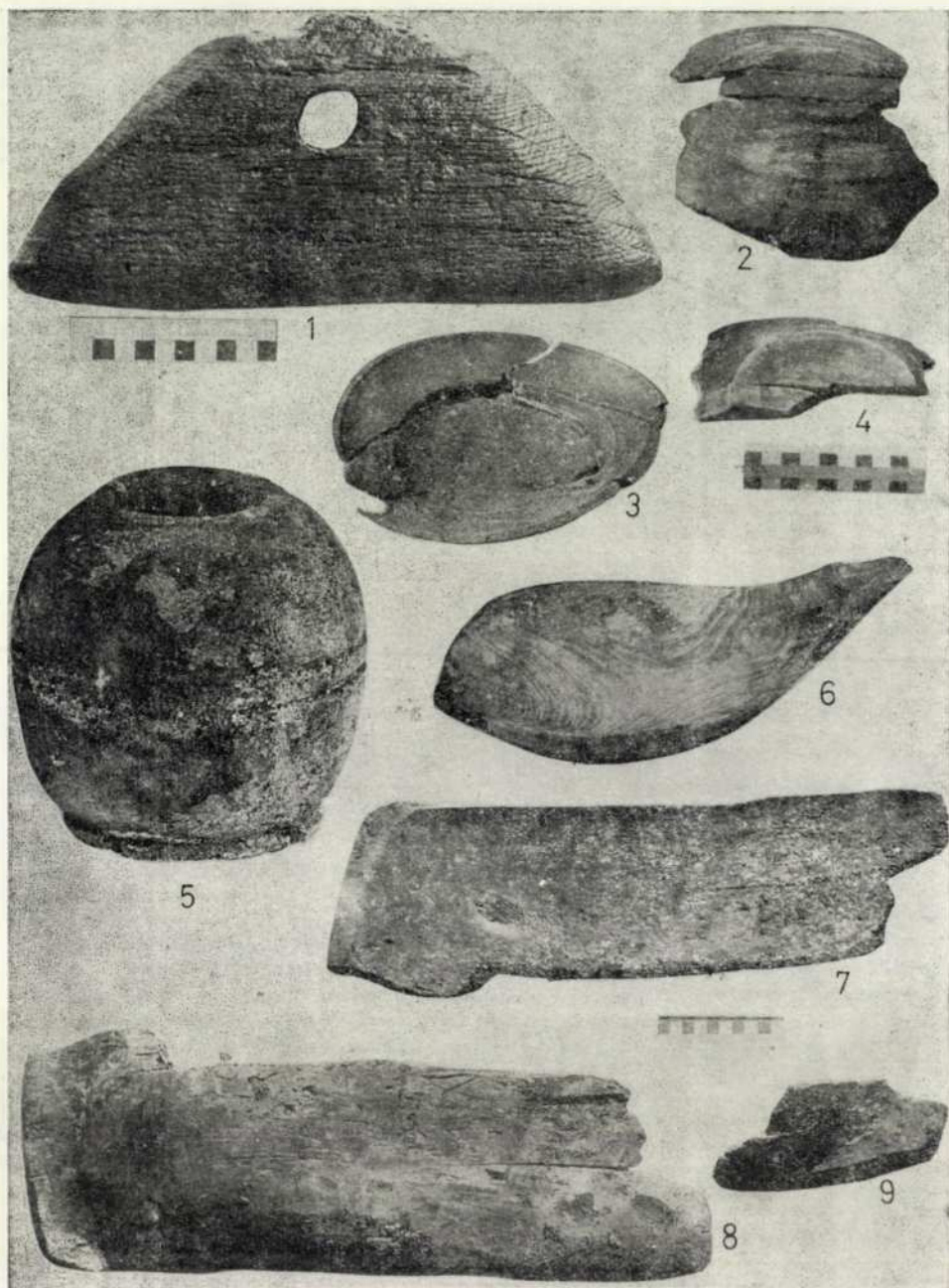
43 Holl i. m. 34, 14. kép. A Templom utcából közölt fazék peremének bélyege az asszony-zsinagóga sarkánál feltárt XVI. századi beásás egyik grafitos fazekának bélyegével egyezik.

44 Holl i. m. 13. kép: 3; 16. kép.

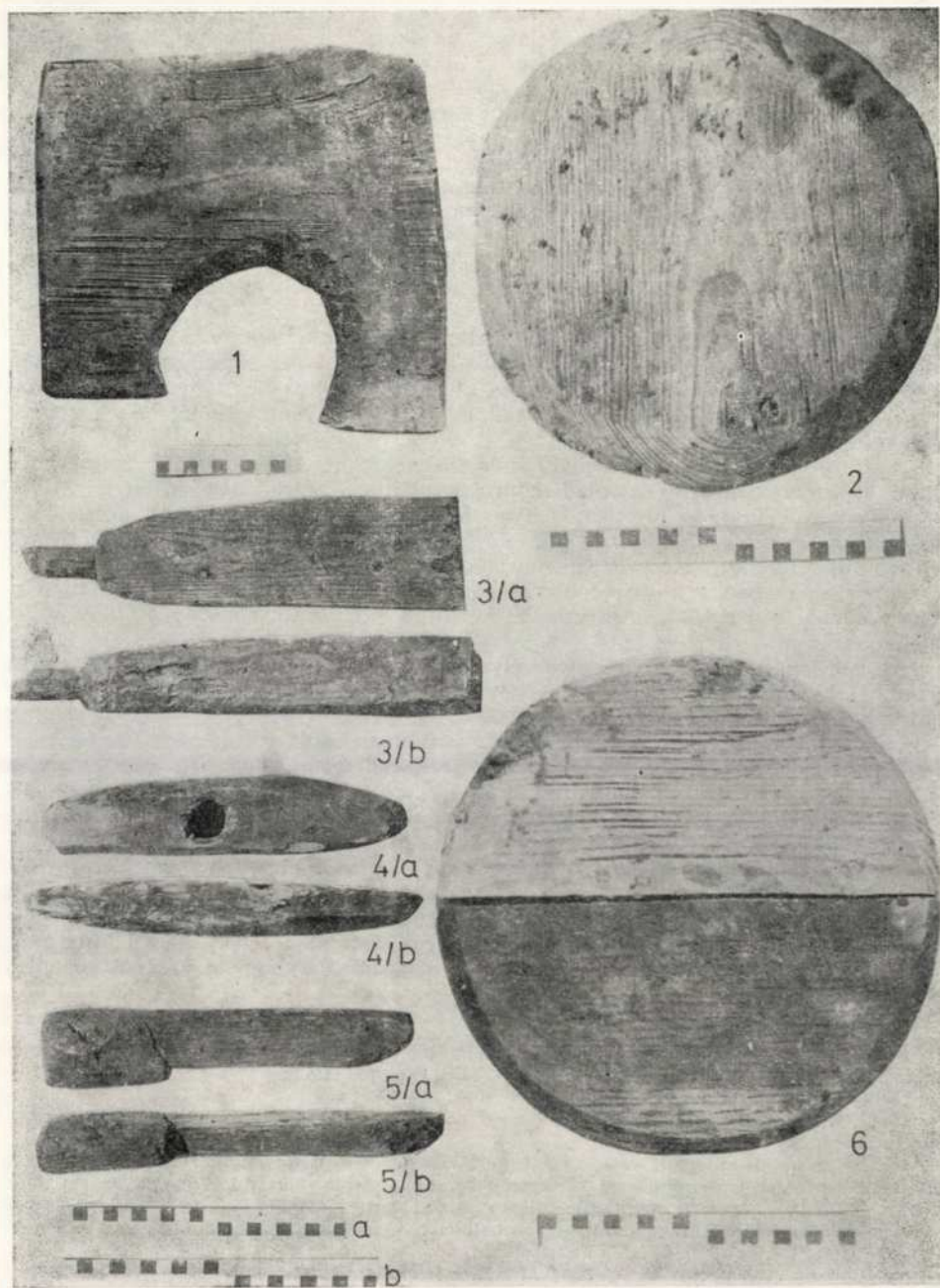
45 Tölcséres nyakú, nyakán üvegszállal díszített darab, pereme kék (palack), 220 cm mélyen találtuk. LFM Rég. Gyűjt. Lsz. 76. 81. 191.

9. kép. 1. Létra; 2—12. Faragott deszka- és fadarabok a fürdő feltöltéséből
a fürdő feltöltéséből

10. kép. 1. Szénvonó; 2—4. Fatányér; 5. Esztergált sótartó; 6. Fakanál; 7—9. Teknő

11. kép. 1. deszkaülőke; 2., 6. Dézsák alja; 3—4. Motolla alkatrészei;
5. Ék a fürdő feltöltéséből

lal el. Méreteit a Talmud⁴⁶ előírásai szabják meg, így hasonlít az ismert zsidó fürdőkre, amelyeket Jeruzsálemtől⁴⁷ Kölnig,⁴⁸ az ókortól a középkorig létesítettek, és amelyekben minden esetben lépcső vezet az élővizet adó kúthoz.

A középkori európai zsidó fürdők közül a kölni (1170) mellett legismertebb a speyeri (1200), amely a régi román stílusú fürdők formájára épült.⁴⁹ A kölni mikwe 16 m mély, a kút körül kőből épített csigalépcső vezet le a vízhez. A nagy vízmélység miatt kellett ilyen lépcsőzetet építeni. Ezt a feladatot Speyerben a vízhez vezető 18,5 m hosszú földalatti lejtős folyosóval oldották meg. A kölni fürdőtípusba tartozik a friedbergi (1260) és andernachi (XIV. sz.) fürdő. A speyeri mintájára épült az offenburgi (1350 k.). A kölni városház pincéjében⁵⁰ és a prágai Pinkász zsinagóga melletti egyik pincében a zsidófürdők (?) harmadik típusa figyelhető meg, amikor is az élővizet a pincében ásott szögletes kúttal érik el.

A soproni zsidófürdő ezektől annyiban tér el, hogy az akkor is kb. 2 m mélységben jelentkező talajvíz eléréséhez nem kellett komolyabb lépcsőrendszerrel ellátott kutat építeni. Elég volt egy egyszerű kútba, a DK-i sarokba létrát rögzíteni és néhány lépcsőfokkai elérhető volt az élő víz, ahol asszonyoknak és lányoknak havonta, a rabbinak, metszőnek (sakter), kántornak, és a szent könyvek másolójának⁵¹ naponta meg kellett tisztálkodnia.

A fürdő felépítésére nem kaptunk biztos adatokat. Nyilvánvalóan fedett volt, amely az ismert analógiák alapján felülről kaphatta a belső világosságot. Egy XIV. századi spanyol haggada ábrája⁵² is ilyen felülről megvilágított mikwét ábrázol. Ez igazolja az Országos Műemléki Felügyelőség merész rekonstrukcióját, amelynek során a mikwe fölé kupolás védőépületet emelt telővilágítással.

A védőépületben a mikwe feltárása során előkerült leletek egy része látható, a létra eredetije konzerválva a múzeumba került, a rituális fürdőben⁵³ a létra másolatát helyezték el.

Az 1. képen 2. számmal jelzett karólyukas építmény alatt kerek középkori gödröt tártunk fel. A szabályos kerek (2.) gödör a melegvizet fürdésnél földbe mélyesztett kád helye lehetett.

Mivel a telek északi fala ráépült a 2. számmal jelölt építményre (ennek csak karólyukai maradtak meg), feltehető, hogy az északi fal a Zsidó (Új) utca 20. sz. és 22. sz. telek között azután épült meg, amikor a rituális fürdő már nem funkcionált és fel volt töltve. A 2. objektum, mint mondtuk a XV. század második feléből, de inkább a XVI. század elejéről származik. Így a két telek közötti válaszfal is ezen a szakaszon legkorábban a XVI. században épülhetett fel ebben a formájában. Művészettörténész kollégánk kutatása szerint a teleknek az a része csak később került a zsinagóga-hoz. Kérdés, feltehető-e, hogy a középkori rituális fürdő nem a zsinagóga telkén állott, hanem a szomszédos telken. A régészeti és a telektörténeti kutatások erre utalnak. Ez lehet egyúttal annak is a magyarázata, hogy a későbbi periódus

46 J. Schönberger: Mikwaoth. Jerusalem, 1974.

47 N. Avigad: Archaeological Discoveries in the Jewish Quarter of Jerusalem. Second Temple Period. The Israel Museum Jerusalem, 1976, cat. No. 144, 14.

48 Zvi Asaria: Die Juden in Köln. Köln, 1959, 73–79.

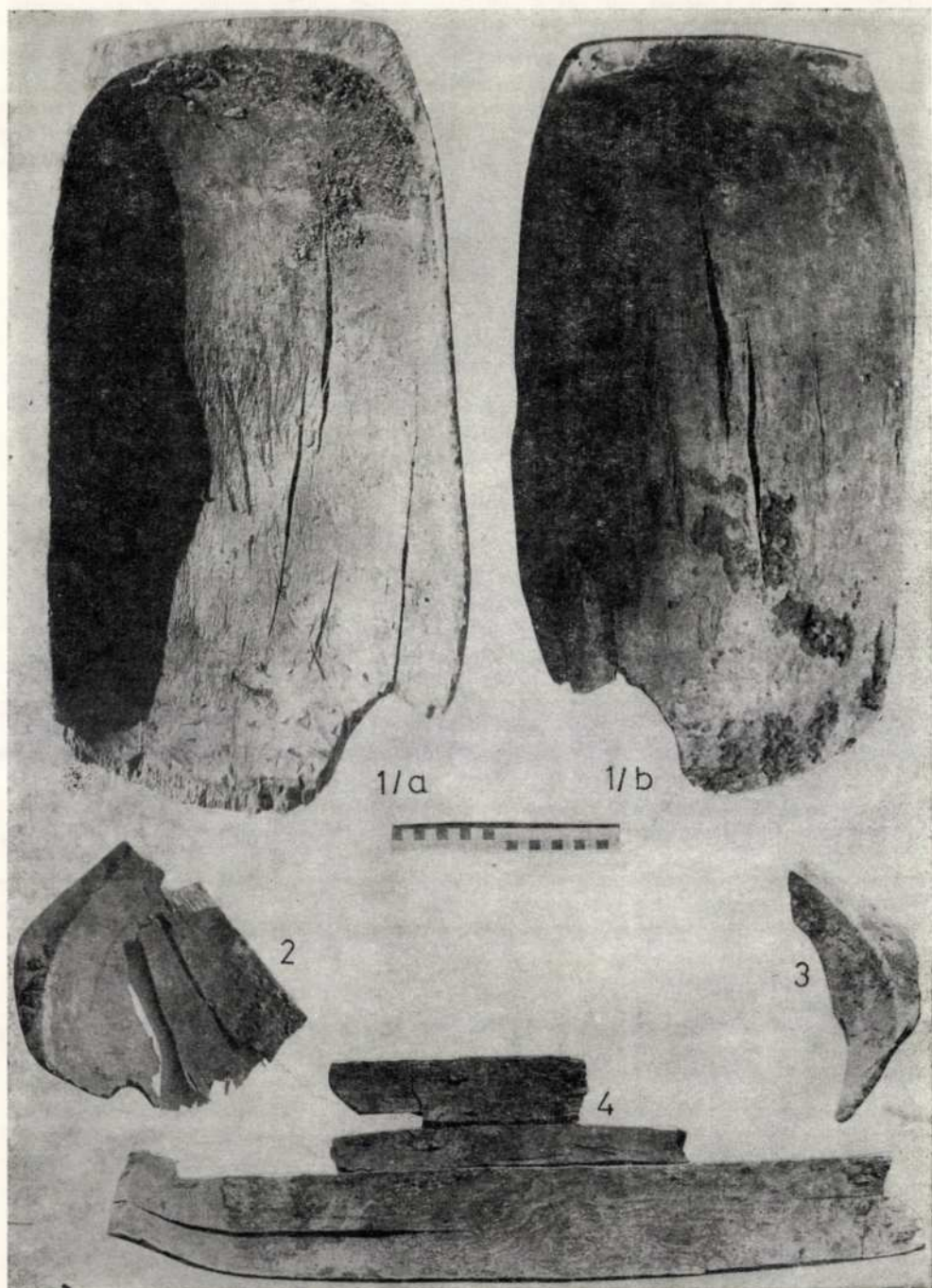
49 R. Krüger: Die Kunst der Synagoge. Leipzig, 1968, 28; Das Judenbad in Speyer. Speyer, 1912.

50 Zvi Asaria i. m. közli az európai ismert zsidófürdők alaprajzát, köztük a kölni városháza pincéjében lévő. Schönberger i. m. ezek sorát a bésalui (Spanyolország) mikwevel gyarapítja. A prágai mikwet(?) dr. Jaros igazgató (Státní Židovské Muzeum, Praha) és Dr. Sadek 1976-ban voltak szívesek megmutatni. A sopronihoz hasonló méretű, négyszögletes, falazott verem rendeltetése még nem egészen tisztázott.

51 Róth E.: A Soproni Állami Levéltár héber kézíratairól. SSz. 1956, 319.

52 J. Schönberger i. m. címlapján (a British Museum tulajdona).

53 A soproni zsidó fürdő egy kisvárosi közösség igénytelenebb rituális fürdője, amely talán csak ideiglenesen töltötte be ezt a funkciót. A zsidó fürdőkre vö. O. Böcher: Mittelalterliche Judenbäder. Arztblatt der Rheinlandpfalz, 21. 9. 1968; R. Andree: Zur Volkskunde der Juden. Leipzig, 1881, 143; Friedr. J. Hildebrand: Das romanische Judenbad im alten Synagogenhofe zu Speier am Rhein. Speier, 1920.

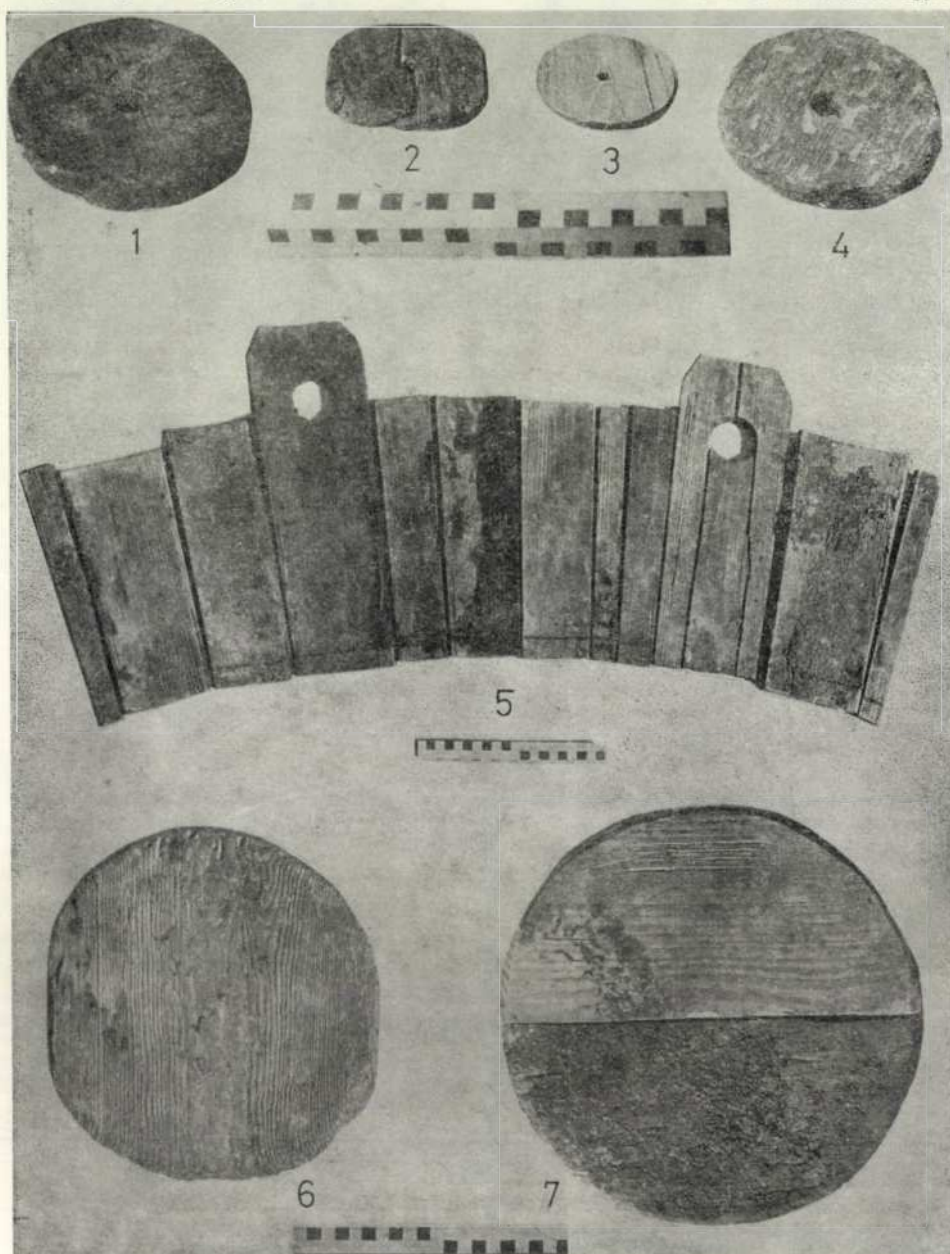

12. kép. Teknő és teknőtöredékek a fürdő feltöltéséből

fürdőjét nem találtuk itt meg, csak egy szerény ideiglenes építmény nyomát, amely a bemutatott objektum.

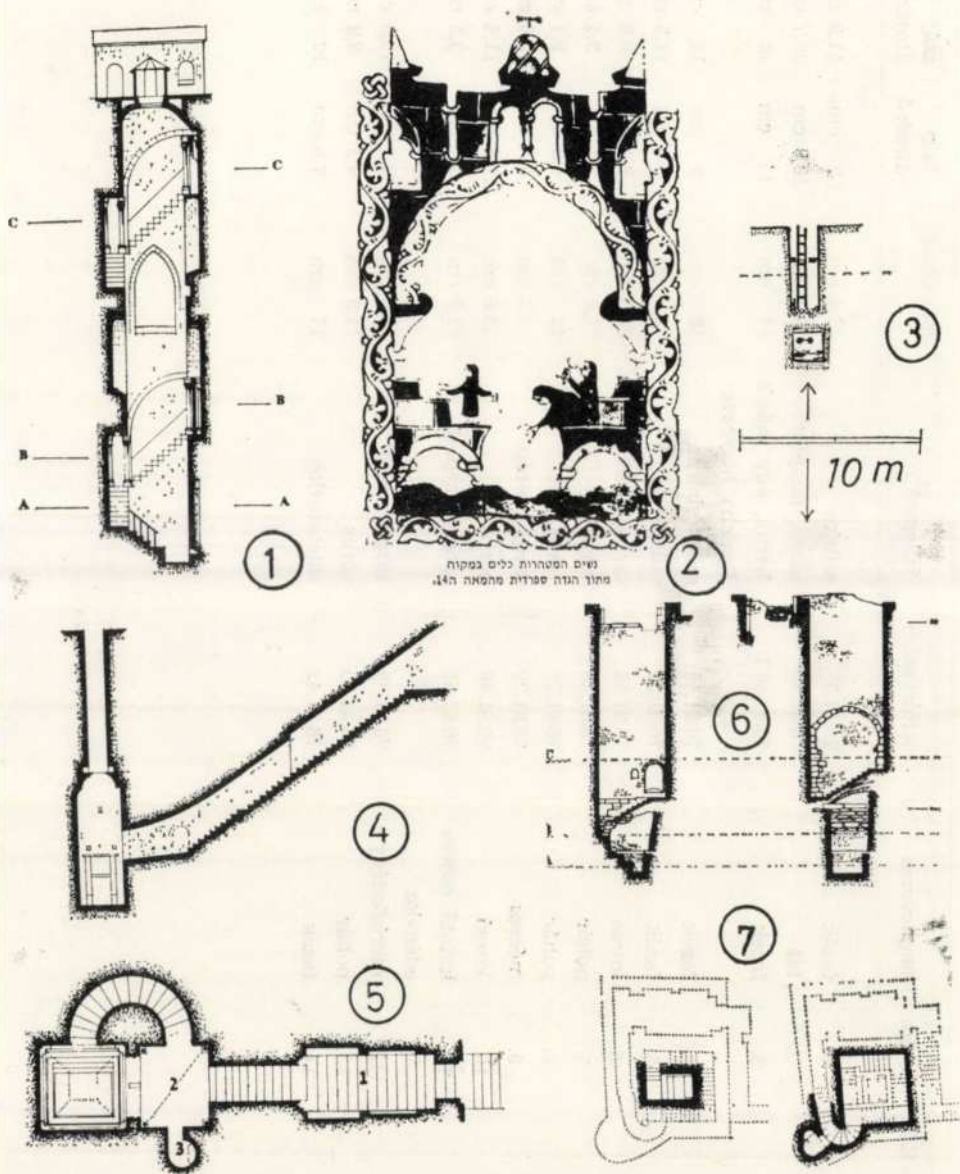
5. A közölt kerámialeletek jegyzéke

A fürdőben talált leletek részletes leírásától terjedelmi okokból el kell tekintenünk. A faanyag részben még a Központi Múzeumi Igazgatóság restaurátor műhelyében, Budapesten van Csak a konzervált darabok azonosítását könnyíthetjük így meg a megfelelő jegyzetekben említett leltári számokkal. A fürdő feltöltésében egyéb

13. kép. 1—4. Kemencekocsi, kurugla kerekei; 5—7. Dézsa töredékei a fürdő feltöltéséből. A 6—13. kép Adorján Attila felvétele

leletek mellett mintegy 270 db különböző edényt, illetve töredékeket találtunk. A cserépedények kiegészítése a soproni Liszt Ferenc Múzeumban történt, Salamon Lajos restaurátor végezte ezt a munkát. Selejtezés után a kerámiaanyagból 194 darabot leltároztunk a múzeum régészeti gyűjteményében. Doigozatomban a fürdőben talált edényeknek valamivel kevesebb, mint egy hatodát ismertetem, azaz 43 darabot. A gyakrabban előforduló és jellegzetes edényeket mutatjuk be a 6–8. sz. képeken. A válogatás egyben az egész leletsoportot arányaiban is reprezentálja (vö. a mellékelt táblázatokat).

14. kép. Középkori rituális fürdők: 1. Friedberg metszet; 2. XIV. századi fürdőábrázolás egy spanyolországi Haggadában; 3. Sopron metszet és alaprajz; 4. Offenburg metszet; 5. Speyer alaprajz; 6–7. Köln metszetek, alaprajzok.

Az 1–2., 4–7. Schönberger nyomán

Kép	szám	megnevezés	leltári szám	jellemző	magasság	talp átmérő	száj átmérő	mélység a lelőhelyer
6.	1.	fazék	76.81.5	szürke	17,4 cm	7 cm	11,9 cm	360 cm
	2.	tál	76.81.39	sárga, iszapolt	9,3 cm	18,8 cm	25,7 cm	360 cm
	3.	fazék	76.81.50.1	barna, egy másik fazékba helyezve	24 cm	11 cm	18 cm	400 cm
	4.	fazék	76.81.55	szürkésbarna	18 cm	9 cm	14 cm	360 cm
	5.	fazék	76.81.2	szürke	14 cm	7 cm	11,5 cm	350 cm
	6.	korsó	76.81.28	sárgásbarna	24,5 cm	8,3 cm	6,8 cm	350 cm
	7.	pohár	76.81.23	vörös	11,8 cm	5,4 cm	9,4 cm	380 cm
	8.	pohár	76.81.21	vörös	12 cm	4,8 cm	9,1 cm	380 cm
	9.	mécses	76.81.29	sárga cserép	3,4 cm	9 cm	12,8 cm	390 cm
	10.	korsó	76.81.40	barna	33,5 cm	11,4 cm	11,4 cm	370 cm
	11.	kiöntő csöves edényke	76.81.51	sárga, iszapolt	11,5 cm	5 cm	3,5 cm	400 cm
	12.	merítőedény	76.81.30	sárgásbarna	11,2 cm	11,8 cm	16,5 cm	370 cm
	13.	pohár	76.81.20	vörös	11,3 cm	4,3 cm	8,8 cm	400 cm
	14.	fazék	76.81.42	sötétszürke	17 cm	7,5 cm	12 cm	380 cm

Kép	szám	megnevezés	leltári szám	jellemző	magasság	talp átmérő	száj átmérő	mélység a lelőhelyen
7.	1.	csupor	76.81.44	sárgásbarna	13 cm	8 cm	11,5 cm	350 cm
	2.	fazék	76.81.6	szürke	12,7 cm	7 cm	11,9 cm	350 cm
	3.	fazék	76.81.16	sárga	15,8 cm	8,2 cm	12,9 cm	310 cm
	4.	fazék	76.81.46	szürke, benne cseresznye magvak	18 cm	9,5 cm	15 cm	350 cm
	5.	fazék	76.81.12	szürke	16,6 cm	7,4 cm	14 cm	350 cm
	6.	fazék	76.81.53	szürke	13,5 cm	7 cm	10 cm	320 cm
	7.	fazék	76.81.7	szürke	17,8 cm	7,9 cm	14 cm	330 cm
	8.	fazék	76.81.14	sárgásbarna	11,5 cm	9,7 cm	15,5 cm	350 cm
	9.	csupor	76.81.18	sárgásbarna	7,3 cm	5 cm	9,5 cm	340 cm
	10.	fazék	76.81.3	szürke	19 cm	9,3 cm	15 cm	350 cm
	11.	tál	76.81.38	sárga	9,3 cm	18,8 cm	25,7 cm	350 cm
	12.	tál	76.81.39	vöröses barna	13,7 cm	21,5 cm	30 cm	340 cm
	13.	kályhaszem	76.81.31	szürke	20 cm	10,1 cm	14 cm	300 cm

Kép	szám	megnevezés	leltári szám	jellemző	magasság	talp átmérő	száj átmérő	mélység a lelőhelyet
8.	1.	pohár	76.81.35	sárgásbarna	9,7 cm	4,2 cm	7 cm	220 cm
	2.	pohár	76.81.27	sárgásbarna	9,7 cm	4,1 cm	8,3 cm	220 cm
	3.	pohár	76.81.19	sárgás, piros	12,7 cm	6 cm	10,1 cm	230 cm
	4.	pohár	76.81.24	vöröses barna	10,6 cm	5 cm	9 cm	220 cm
	5.	csupor	76.81.45	vörös	13 cm	6 cm	11 cm	220 cm
	6.	pohár	76.81.57	vöröses barna	12 cm	6,5 cm	9,5 cm	200 cm
	7.	pohár	76.81.22	vörös	10,4 cm	4,5 cm	8,6 cm	220 cm
	8.	pohár	76.81.26	vörös	12 cm	5,4 cm	8,8 cm	120 cm
	9.	csupor	76.81.32	szürke	11,4 cm	6,2 cm	11,3 cm	300 cm
	10.	pohár	76.81.25	vörös	11,5 cm	5,3 cm	9,5 cm	120 cm
	11.	fazék	76.81.17	sötétszürke	13,7 cm	6,9 cm	12,8 cm	240 cm
	12.	fazék	76.81.9	barna	14,5 cm	11,3 cm	21,6 cm	230 cm
	13.	fazék	76.81.4	szürke	13,5 cm	7,6 cm	11,9 cm	270 cm
	14.	fazék	76.81.8	sötétszürke	12,8 cm	7 cm	12 cm	220 cm
	15.	fazék	76.81.11	sárga	17 cm	9,7 cm	16 cm	200 cm
	16.	fazék	76.81.54	szürke	15,5 cm	7 cm	12 cm	350 cm

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Pröhle Jenő:

Ismeretlen soproni vonatkozású töredékek a XVI. századból

I. Jausz Béla néhai debreceni pedagógia-professzor (1895—1974) hagyatékából, egy könyv kötéslábjából restaurált, feltehetően egyetlen nyomtatvány töredékei kerültek elő.

Egy negyedréte fraktúr *F* jelzetű ív, fraktúr betűkkel, kivéve természetesen mindkét lapon a néhány szónyi latinszavas részletet. Az ív első levelének rektója egy német nyelvű gyászbeszéd végét, verzója a hozzácsatlakozó temetési imát tartalmazza; a verzó névtelenül „den gwesnen Herrn Burgermaister”-t említi. Az ív első és negyedik levele összefügg, ez utóbbi üres:

F [1^r]

Er ist in der warheit ein solcher Man gewesen / der sich gegen Gott / seinem Wort / vnd dessen Dienern / vnnd gegen jedermennigklich / dermassen verhalten / das seiner billich von allen Frommen Ehrliebenden Leuten / in allen Ehrn vnd Würden zudeducken / vnd do schon jemand sein möchte / der etwas arges von jm zusagen vnd klagen hette / wirdt er doch hoff ich wo er anderst ein Christ ist / auss wahrer Cristlicher lieb (welche alles vertregt / I. Corinth: 13. Ja auch der Sünden menig bedeckt / 1. Pet: 4.) vnd in bedenckung des souiel guten / der herrlichen schönen Tugenden vnd gaben Gottes an jm / alles desselben leichtlich vergessen / vnd gern geschweigen werden / damit jhm nicht etwa begegne was im Sprichwort gesagt wirdt / *Qui quae vult dicit, quae non vult audiet ipse*. Wer von andern sagt was er will / der mus auch gleiches hören viel.

Nun / Gott hat jhn Gnedigklich zur Rhue gebracht / da wir ihn auch nu mehr vnbetrübt vnnd zu friden wöllen lassen / vnnd bitten den Vatter aller Barmhertzigkeit / Durch Jesum Christum seinen Lieben Son vnsern getrewen Emanuel / das er vns mit gnaden hinach wölle helfen) A M E N .

(A bibliai idézetek helye: I. Kor. 13.7.; I. Péter 4. 8).

Erasmus külön fejezetet szentel a szövegben előforduló latin idézetnek (Adagiorum chiliades I., centuria 1. 2.7. Basileae, Froben, 1559, 32—33.), melynek eredetét egészen Homéroszig viszi vissza (Iliász, 20.250.); legkorábbi latin megfogalmazása a nagy római vígjátékírónál, Terentiusnál található (Andria, 5. 4. 17.: si mihi pergitt quae vult dicere, quae non vult audiet), de legközelebbi rokona az erasmusi szöveg, amelyből csak a nyomatékosító *ipse* maradt el. — Csak a kortársak dönthetnék el, mi oka lehetett a gyászbeszéd szónokának arra, hogy csírájában elfojtsa a netán nyomában keletkező szóbeszédet, különösen ha — mint feltételezzük — a „Leichpredigt” nem is a soproni, hanem bécsi, és már csak ezért is „válogatott” gyászközönségre volt szabva.

2. [F₁^v]

Vnd also haben Ewer Lieb gehört / warumb / vnd aus was bedencken / ich auch für mein Person / dem guten ehrlichen Mann Seeligen / diese Leichpredigt hab thun wöllen / vnd was vns Erstlich an den lieben Heyligen Patriarchen Jacob / in seinem Leben vnd Sterben / vnd darnach auch an vnsern geliebten Vatern den gwesnen Herrn Burgermaister / Seliger gedechtnus / gleichfalls Nützlich vnnd Heilsam zu mercken vnd zu betrachten / werd fürgehalten. Der liebe fromb vnnd getrewe Gott / als ein stifter vnd erhalter seiner Ordnung wolle vns die / so noch in der Obrigkeit vbrig / gnädiglich segnen vnd erhalten / dieselben auch mit gleichen vnnd mehrern

Thugenden vnd gaben zieren vnd begnaden / zur Ehr seines Göttlichen Worts vnnnd
Heyligen Namens / jhnen aber vnd vns allen / zu zeitlicher vnd Ewiger wolfart / an
Leib vnnnd Seel / Amen. Das geb Gott durch
Christum vnsern lieben Herrn vnnnd
ainigen Heylandt /
Amen.

Soli vero DEO sit Gloria Amen.

A polgármestert — nevét még nem tudjuk — Szent Jakab pátriárkával állítja
párhuzamba a beszéd, ez a mozzanat az F ívet megelőző, de töredékünkben hiányzó
részben kellő megvilágítást kaphatott.

Er ist in der warheit ein solcher Man getvcken / der
sich gegen Gott / seinem Wört / vnd dessen Dienern /
vnnnd gegen jedermennigklich / dermassen verhalten /
das seiner billich von allen Frommen Ehrtebenden
Leuten / in allen Ehren vnd Würden zugedencken / vnd
do schon jemand sein möchte / der etwas arges von ihm
zusagen vnd klagen hette / wirdt er doch (hofflich) wo
er anderst ein Christ ist / auß wahrer Cristlicher lieb
(welche alles vertregt / 1. Corinth: 13. Ja auch der
Sünden menig bedeckt / 1. Pet: 4.) vnd in beden-
ckung des sonel guten / der herrlichen schönen Tugen-
den vnd gaben Gottes an ihm / alles desselben leicht-
lich vergessen / vnd gern geschweigen werden / damit
ihm nicht etwa begegne was / im Sprichwort ge-
sagt wirdt / Qui que vult dicit, que non vult audiet ipse. Wer
von andern sagt was er wil / der mus auch gleiches
hören viel.

Num / Gott hat ihn Unedlgelich zur Ruhelge-
bracht / da wir ihn auch nicht mehr vnbeirübt vnnnd zu
friden wöllen lassen / vnnnd bitten den Vatter aller
Barmherzigkeit / Durch Jesum Christum seinen
Lieben Son vnsern getreuen Emmanuel / das er
vns mit gnaden hinach wölle helfen /
A M E N.

S Dnd

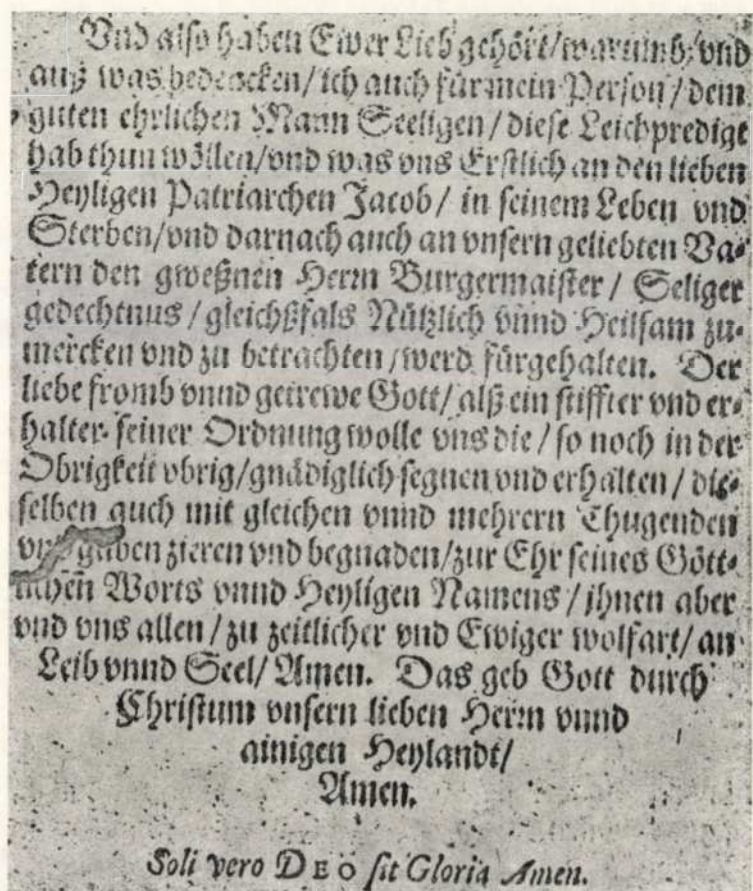
1. kép

3. A töredék magvát az előbbivel feltehetően összefüggő, azzal pontosan egyező méretű negyedréteg levélpár alkotja, amelynek egyike jelöletlenül maradt, de valószínűleg az F_2 jelzetet viselte volna, a másikon az F_3 jelölve van antikva típusú betűvel; az ívjelzet elhagyása a szedéstükörbe illesztés nehézségeivel magyarázható, az ívjelzet fraktúr-antikva váltakozása nem szokatlan a hasonló természetű nyomtatványokban.

Az F_2 levél rektója Ritschendel Jakob „Austriacus” „bűnvallását és fogadalmát” (*confessio ac votum*) tartalmazza, mégpedig három latin disztichont és szabad fordításban 14 nyolcszótagos jambikus ritmusú sorból álló német verset, verzója egy latin, rövidség kedvéért „sóhajtás,-nak (*suspirium*) nevezett disztichont és annak 10 sorba feloldott német fordítását:

[F_2^r]

BREVIS ET PIA
CONFESSIO AC VOTUM IA-
cobi Ritschendellj Austriaci.

2. kép

PEccator natus, vixi, moriorque, salutem
 Sola mihi CHRISTI vulnera morsque parant.
 Hoc verè ex animo credens mea lumina claudam,
 Atrique alta poli sic moriendo petam.
 Tu modo in hoc me proposito DEVS optime firma,
 Hacque fide ornatos quaeso beato meos.
 Kurtze vnd Christliche Bekantnus vnd
 Wunsch Jacob Ritschendels / wol vor 10. Jaren in
 einer Schveren Kranckheit gemacht / vndd jetzt wider vbersehen.
 Ein Sünder ich geboren bin /
 Ein Sünder glebt vnd gstorben hin.
 Das heyl mir nur erworben hat /
 Christus mit seinem bittern Todt.
 Das ist bstendig der Glauben mein /
 Darinn ich auch will schlaffen ein.
 Christlich aus disew [recte: diesem] Lebn alsdann /
 Hinfarn zu Gott ins Himels Thron.
 Dis mein fürnemen O Herr Gott /
 Wolstu befestign bis in Todt.
 Drinn auch die Mein erhalten fest /
 Gottselig sterben lahn zu letzt.
 Das sie sampt Mir nach diser zeit /
 Ererben dort die Ewig Frewd.

A M E N .

Ritschendel Jakab (a név több mint féltucatnyi változatban fordul elő az egykorú iratokban) a soproni Szent György templomnak lelkésze volt 1570 és 1582 között. 1565. május 16-án iratkozott be a wittenbergi akadémiára.¹ Soproni működése alatt vette nőül a kismartoni lelkész leányát, Consul Annát, aki — férje halála után 13 évvel — Lackner Ádám felesége és így Lackner Kristóf mostohaanyja lett.

4. [F₂V]

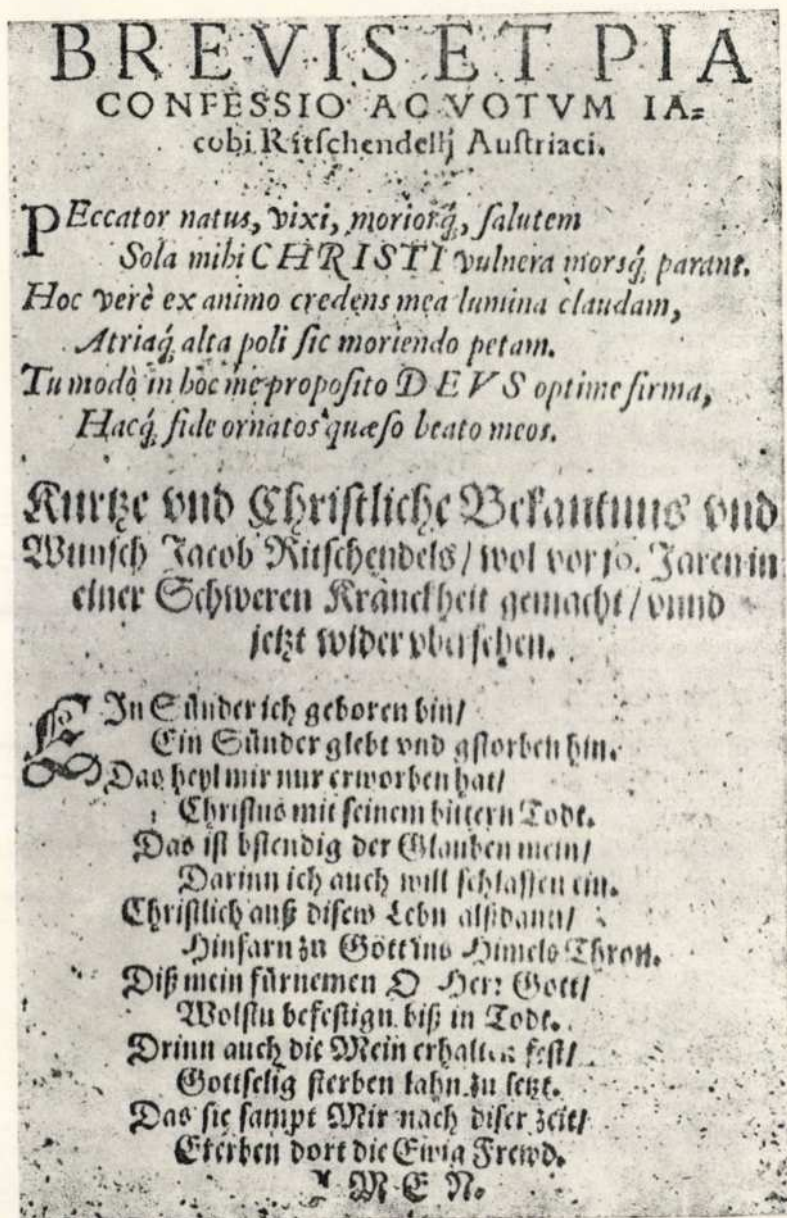
Nil praeter Lachrimas haec &
 suspiria, Vita est,
 Quae si fine bono clauditur,
 acta, sat est.
 DAS Leben hie vuff diser Erdt /
 Ist voller sorg / Mühe / Angst vnd bschwerdt.
 Darinn wir stets in gross vnruhe /
 Habn zWainn vnd zSeufftzen spat vnd frue.
 Doch wenn wir nur dem lieben Gott /
 Vertrawen vest in aller noth /
 Vnd nemen dann ein Seligs Endt
 So ist alles wol angewendt.
 O Herr Gott vns trewlich beystehe /
 Das solchs von allen Menschen gschehe.

A M E N .

A kiadványban elfoglalt helye természetesen Ritschendel Jakab szerzőségének erre a latin—német versre való kiterjesztését sugalmazná, de a szövegek rövidsége nem teszi lehetővé, hogy akár helyesírási, akár stilisztikai érveket kovácsoljunk belőlük.

¹ Album Academiae Vitebergensis, Vol. 2. Halis Saxonum, 1894, 86. b. 4.

5. Az eddig lappangó, most előkerült szövegek legmeglepőbb darabja az F₃ jelzetű levél két lapján olvasható latinnyelvű gyászélegia (19 disztichon, 38 sor), amelyet Ioannes Funccius Leorinus a Scola Soproniensis Vngarorvm nevében mint ejusdem scolae Moderator, azaz a löwenbergi (ma: Lwówek Śląski Lengyelországban) Funck (vagy Funk) János a soproni magyar iskola nevében mint annak az iskolának az igaz-

gatója írt, hogy a mindennemű erénnyel ékes, az egyház és a város körüli érdemeivel tiszteletre méltó elhunyt polgármester, Klebelsperger Kristóf miatti közös gyászban a szomorúság jeleit kifejezze:

F₈r+v

E L E G I A F V N E B R I S ,
QVA SCOLA SOPRONIENSIS VN-
GARORVM PROPTER AMPLISSIMVM VIRVM,
Pietate, Prudentia, omniumque Virtutum genere, & meritis in Ecclesiam & Rempub
[licam] grauis[i]mum D. CHRISTO-

PHORVM KLEBELSPERGERVM extinctum Con-
sulem, in publico luctu aliqua etiam moesticiae
signa edere voluit.

Magnus erat dolor Alcyones, cum moesta mariti
Ceycis fleret tristia fata sui.

Magnus & est noster Luctus, quem maxima nobis
Consulis ex obitu damna suborta mouent.

5 Occidit eximia clarus Virtute: verendi

Eheu membra senis morte perempta iacent.

Augustae TRIADOS quae scimus templa fuisse,
Talia namque DEO sancta habitacula placent.

Is, quo dictus erat dignum se nomine gessit

10 CHRISTOPHORVS, CHRISTI nomen in ore ferens.

Vrbis praeclarae qui Consul rexit habenas
Iuraque commissis Ciuibus aequa dedit.

Iustitiae cultor, scelerumque acerrimus ille
Osor erat, paenis [ecte: poenis] afficiendo reos.

15 Praemia iusta tulit probitas censore sub isto,
Vrbis enim his fulcris statque caditque decus.

Iuuerit officijs quam publica commoda multum,
Testis erit semper nobile SOPRONIVM.

20 Pro meritis ergo te nunc post funera Ciuis
Laudabit, grati nominis vsque memor.

Et quanquam subeat Telluris operta cadauer,
Albentesque comae contumulentur humo.

Morte carent animae tamen, & volat altus ad astra
Spiritus, emissus quo fuit ante loco.

25 In cineres etiam resoluta cadauera nostra
Gestabunt aliud glorificata decus.

Haec tristi in casu solatia nostra supersunt,
Quae nostros fletus nunc inhibere iubent.

Non etenim amissos, aeterna ad gaudia vitae
30 Sed modo praemissos nouimus esse pios.

Tempus erit quo nos omnes, veniemus eadem
Ad sedes, nostri regna beata patris.

Nos vera memores qua cura Templa scolasque
Foueris, extremum reddimus officium.

35 Et tua Letheis ne fama sit obruta lymphis
Neu meriti fiat gratia vana tui,

Erigimus Tumulum, cui votum inscribimus illud:

CONSVLIS IN DOMINO MOLLITER ossa cubent.

Ioannes Funccius Leorinus
scolae eiusdem Moderator.

VIENNAE AVSTRIAE IN OFFICINA
STEPHANI CREVZERI excudebatur
ANNO M. D. LXXX.

Nil præter Lachrimas hæc &
suspiria, Vita est,
Quæ si fine bono clauditur,
acta, fat est.

Das Leben hie vuff diser Erdt/
Ist voller sorg/ Wähe/ Angst vnd bschwerdt.
Darinn wir stete in groß vnruhe/
Habu ; Wainn vnd ; Scussnen spat vnd frue.
Doch wenn wir nur dem lieben Gott/
Vertrawen vest in aller noth/
Vnd nemen dann ein Seligo Ende
So ist alles wol angewende.
D Herr Gott vns trewlich beystehet
Das solchs von allen Menschen gsehe.

A M E N.

1—2. sor. A férjét, Ceyx-öt sirató Alcyone (görögös átírásban Kéux és Alküoné) inkább az ovidiuszi latin, mint a görög változatban vált mitológiai közhellyé, mondáját lásd minden közkeletű kézikönyvben (pl. Apollodórosz: Mitológia. Ford. Horváth Judit. Bp., 1977, 16; vagy legutóbb Kerényi Károly: Görög mitológia. Ford. Kerényi Grácia. Bp., 1977, 286). A hitvesi fájdalomnak csak a nagysága van párhuzamba állítva a város első polgárát gyászoló városéval, mai vers aligha tűrné az ilyenfajta összehasonlítást.

7. sor. *Augusta Trias* 'Szentháromság', humanista megjelölés *Sacrosanctissima Trinitas helyett*. Kulcsfontosságú magyarázatát ld. az alábbiakban.

9—10. sor. A latin *Christophorus* név görög eredetű, jelentése 'Krisztushordozó; Christusträger'. Erre a célzás: Ó, ahogyan nevezték, a *Krisztof* névhez méltóan viselkedett (nem: „Krisztus nevét sokat emlegetve”, „in ore ferre” ez esetben az „in ore habere” változata volna és — legalábbis mai fülünk számára — a kifejezés lebecsülő árnyalatot kapna, hanem): Krisztus nevét elől (mintegy a név előtagjaként) hordozva.

14. sor. *afficiendo* utolsó szótagja, valamint

33. sor. *Templa scolae* a második szó első szótagja hosszú, holott a versmérték azokon a helyeken rövid szótagot kíván.

17. sor. „Hogy a köz javát hivatásszerű munkájával mennyire segítette ...”

A 22. sor végén pont helyett vessző irandó, mert a 21. sorral megengedő mellékmondat kezdődik, amelyhez a főmondat a 23. sorban csatlakozik. A 21. sor egyébként egy Funck János korában közismert vergiliusi sorra emlékezett (Aeneis, 6.140.: „Sed non ante datur telluris operta subire, ...”), de nem szolgálja átvétel.

A következő sorokban a lélek halhatatlansága (*morte carent animae*), a feltámadáshit (*cadavera ... glorificata*), az örök élet reménye (*aeterna ... gaudia vitae*), az istenfélők öntudata (*novimus ... esse pius*), a mennyei atya házába való visszatérés boldogsága (*nostris regna beata patris*) mind a halállal szembeni vigasztalásképpen kaptak helyet. Az egyetlen nem-keresztény, (nem vigasztalásnak szánt) mozzanat a 35. sorban a *Letheae ... lymphae*, mert az utolsó sor klasszikus, közhelyszerű kicsengését (*molliter ossa cubent*) az „in Domino” mintegy keresztényiesíti.

Szerencsére, az F_3 verzóján elhelyezett kolofón pontosan közli a fő adatokat: a kiadás helyét, évszámát és a nyomdát.²

Az egyház- és iskolatörténeti monografikus feldolgozások a gyászjelégia szerzőjéről, Funck Jánosról, — nevén és soproni működésének kezdő- és végpontján kívül — eddig jóformán semmit sem tudtak. Ritschendel Jakab után egy évtizeddel iratkozott be a wittenbergi akadémiára, 1575. november 5-én.³ Pályája első állomása lehetett a soproni, ahol 1579 „Julius 6. ist Johannes Funccius zu dem lateinischen Schuelmeister angenohmen worden”.⁴ Félév sem telt el, az új rektor a volt polgármester, Klebelsperger Krisztof halotti búcsúztatására kap megbízást. Versét ugyan ügyesebben megválasztott képpel indíthatta volna, de a folytatásban semmi kivetnivaló nincsen, verselése — leszámítva a két, az időmérték ellen elkövetett kisebb hibát — kifogástalan és gyakorlatról tesz tanúságot. 15 évvel az első soproni ihletésű vers előtt⁵ a maga nemében jó színvonalon képviseli a klasszikus alkalmi „költészetet.” Funck Jánost a soproni tanács latin iskolamesternek fogadta fel, szövegünk félév múlva magyar tanítómesternek (igazgatónak) nevezi. A Scola Soproniensis Ungarorum az *iskola neve* lehetett, nem kellett okvetlenül a mester nyelvtudását is jelentenie. (Funck János 1583-ban eltávozik Sopronból, további sorsáról semmit sem tudunk.)

2 Stefan Creuzer bécsi nyomdájából 1572—1594-ig ismerünk nyomtatványokat. 1580-ból eddig nem volt ismeretes egyetlen egy sem. A néhány sajtóhiba nem jelentős. Az F_2 levél verzója nincs kitöltve szöveggel. A helyére tett reneszánsz záródísznek nem is lehet más szerepe.

3 Az 1. jegyzetben i. m. 258, a. 28.

4 Sopron szab. kir. város monographiája, 2. köt. Sopron, 1894, 31.

5 Günyvers a soproni asszonyokról. Kiadta Házi Jenő. Egyetemes Philológiai Közöny, 1942, 160—174.; vö. Mollay: *SSz.* 1967, 170.

ELEGIA FVNEBRIS,

QVA SCOLA SOPRONIENSIS VN-
GARORVM PROPTER, AMPLISSIMVM VIRVM,
Pietate, Prudentia, omniumq; Virtutum genere, & meri-
tis in Ecclesiam & Rempub: grauissimum D. CHRISTO-
PHORVM KLEBELSPERGERVM extinctum Con-
sulem, in publico luctu aliqua etiam massicie
signa edere voluit.

Magnus erat dolor Alyones, cum maesta mariti
Cecis fletet tristia fata sui.

Magnus & est noster Luctus, quem maxima nobis
Consulis ex obitu damna suborta mouent.

Occidit eximia clarus Virtute; verendi

Eheu membra senis morte perempta iacent.

Auguste TRIADOS que scimus templa fuisse,
Talia namq; DEO sancta habitacula placeant.

Is, quo dictus erat dignum se nomine gessit

CHRISTOPHORVS, CHRISTI nomen in ore ferens.

Vrbis praeclare qui Consul rexite habenas

Iuraq; commissis Ciuibus aequa dedic.

Iustitiae cultor, scelerumq; acerrimus ille

Oser erat, panis afficiendo reos.

Praemia iusta tulit probitas censore sub isto,

Vrbis enim his fulcris statq; caditq; decus.

Inuenit officijs quam publica commoda multum,

Testis erit semper nobile SOPRONIVM.

F 3

Pro

Klebelsperger Kristóf soproni szerepléséről viszont hosszasan lehetne beszámolnunk, rövidebbre fogva tán elég lesz ennyi: A bajor eredetű család nem egy tagja viselte a polgármesteri dísztséget, a nemesség-szerző ős Klebelsperger Lénárd Sterzingben (Tirol) töltötte be ezt az állást. A török elleni harcokban tanúsított vílészégséért kapott nemesi levelet 1530-ban, amelyet 1550-ben hirdettek ki Sopronban. Klebelsperger Lénárd harmadik fia volt a Sopronban megtelepedő K. Kristóf. Itt veszi feleségül az 1541-ben meghalt Paltram András polgármester özvegyét. Vagyonosodik és tekintélyesedik, már 1545-ben a belső tanács tagja, házat, szőlőt vásárol, közben házasságtöréssel is vádolják, de a rágalmozók bocsánatkérésével ússzák meg az ügyet. Nem akadály a hivatali pályafutásának sem: 1553—55 között városbíró, 1556—60 között templomatyja, 1563—64 között újra városbíró, 1567—70 és 1576—79 között polgármester. 1570-ben vadorzás hírébe kerül hetedmagával, a vizsgálat kimenetele nem ismeretes, hét év múlva újra megválasztják polgármesternek. Három felesége volt, de gyermekeket nem hagyott hátra. A reformáció soproni térfoglalásában és megszilárdításában az irodalom Klebelsperger érdemeit egyértelműen kiemeli.⁶

A tanácsjegyzőkönyv (Stadtbuch) 1579. október 16-i bejegyzése szerint Klebelsperger Kristóf még hivatalában van, ugyanonnan az 1580. január 11-én kelt bejegyzésből úgy értesülünk, hogy a már idézett Ritschendel Jakab ev. prédikátor, valamint Schnizer József és Prunner György a tanács előtt megjelentek és nyilatkoztakuk szerint Klebelsperger Kristóf rövid idővel halála előtt Bécsben úgy rendelkezett, hogy mivel (harmadik) felesége hűséggel kitartott mellette, a barátainak szánt 1000 forintból 200-at neki juttassanak.⁷ Sterzingből is jelentkeznek az örökségre a rokonok, levelükből tudjuk meg, hogy Klebelsperger Kristóf 1580. január 5-én Bécsben meghalt.⁸

A tanácsjegyzőkönyvben éppen ebben az időben másfélhónapos hézag van, a szóban forgó évekről hiányzik minden gazdálkodási és pénzügyi jellegű napló és feljegyzés, azonban az előbb már említett tényekhez még egy (szerintem) adatszerű hitelességgel kikövetkeztethető mozzanat járul hozzá, t. i. a temetés helye. [Sopron ebből a szempontból nem jöhet tekintetbe.] Maga a gyászselégia szövege adja meg az útbaigazítást a megoldáshoz egy különösen hangsúlyozott disztichonjában: „Augustae Triados quae scimus templa fuisse, Talia namque Deo sancta habitacula placent.” (... Jaj, a tiszteletré méltó öregnek halálba enyészett tagjai feküsznek, ahol, tudjuk, a Szentháromságnak volt a temploma, ugyanis Istennek az ilyen szent lakóhelyek tetszenek.) Ebből kiderül, hogy Bécsben egy a Szentháromságról elnevezett templomban ravatalozták fel (és temették el) Klebelsperger Kristóf földi maradványait. A régi Bécs csak egyetlen ilyen ismert, amelyet egy Zinckh nevű bécsi polgár Ausztria hercegeinek támogatásával 1326-ban alapított. A templomot 1701-ben Lipót

⁶ A Klebelsperger nevet még Ritschendelénél is bőségesebb változatokban találjuk. A Klebelsperger Kristófra vonatkozó adatok részben Házi Jenő ny. főlevéltáros szíves közléséből, részben a közreműködésével készült cikkből vannak véve, amely (K) szignóval [Kardos Árpád] Egy Klebelsberg mint soproni polgármester címen a Városok Lapja 38. évf. 2. sz. (1943. jan. 15) 19. lapján jelent meg, (másodközlés: Új Sopronvármegye, 5. évf. 14. sz. 1943. jan. 19; 5. lap.) Ez a cikk nem közöl ugyan megszakítatlan leszármazási táblázatot a családról, de a Klebelsperger utódjának tekinti a gróf Klebelsberg családot, amelynek egyik tagja, Kunó, az első világháború utáni évek koncepciózus, egyesek szerint nagyralátó közoktatásügyi minisztere és a soproni mandátumra sikertelenül pályázó képviselőjelöltje volt. Mandátumot nem, de utcát kapott (rövid időre; ma Ferenczy János utca.)

⁷ GySmL. 2. sz. (Sopron v.): Stadtbuch, 1580. Januarius: Denn aidtliiften (11) Januarij im achzigsten Jar Herr Jacob Rittschandel, Joseph Schnizer vnnd Georg Prunner erschinnen vnnd angezeigt, Herr Christof Khebelsperger habe zu Wien khurcz vor seinem endt gesagt, Weillen sein hausfraw Ime so ein trewlich auswartten gethan, Demnach sollen der von denn Tausent Gulden, so er seine Befreundten in dem Testament verschafft, zweyhundert abgehen, vnnd. Inen nicht meher als achthundertt zu erstellen, solches haben sie alle drey bey geschwornem Aidt einbekhendt.

⁸ GySmL. 2. (Sopron v.): Lad. XXIV. et Y. Fasc. VI. Num. 344. Klebelsperger fivérének levele kelt: Thuenwurg bey Sterzingen, 1580. február 18. „Vnnd meinen gellebten Brudern Cristoffen Khebelsperger gewesten Burgermalster zu Odenwurg am fünfften tag bemelts monats Januarj negsthin in der Stadt Wien seliglich abgefördert hat.”

Pro meritis ergo te nunc post funera Ciuis
Laudabit, grati nominis vsq; memor.
Et quamquam subeat Telluris operta cadauer,
Albentesq; com.e contumulentur humo.
Morte careat anim.e tamen, & volat altus ad astra
Spiritus, emissus quo fuit ante loco.
In cineres etiam resoluta cadauera nostra
Gestabunt aliud glorificata decus.
Hec tristitia casu solatia nostra supersunt,
Quae nostros sletus nunc imbibere iubent.
Non etenim amissos, eterna ad gaudia vit.e
Sed modo premissos nouimus esse pios,
Tempus erit quo nos omnes, veniemus eandem
Ad sedes, nostri regna beata patris.
Nos vera memores, qui dum Tempia scolasq;
Foueris, extremum reddimus officium,
Et tua Lethaeis nefama sit obruta lymphis
Neu meriti fiat gratia vana tui.
Erigimus Tumulum, cui votum inscribimus illud:
CONSVLIS IN DOMINO MOLLITER ossa cubent,

Ioannes Funccius Leorinus
scolae eiusdem Molletator.

VIENNÆ AVSTRIÆ IN OFFICINA
STEPHANI CREVZERI excudebatur
ANNO M. D. LXXX.

császár a nerei Szent Fülöp oratoriumrendi atyáknak ajándékozta, helye a Hoher Markt-tól északi irányban a Judengässel tájékán keresendő.⁹

6. Összefoglalva az eddigieket: Klebelsperger Kristóf, Sopron volt polgármestere Bécsben 1580. január 5-én halt meg. Haláláról a soproniak legkésőbb 11-én, valószínűleg korábban, tudomást szerezhettek. Az akkori várost a temetés külsőségei, részletei is érdekelhették, de mindazt, ami a temetés körül történt, homály fedi.¹⁰ Induljunk ki magából a nyomtatvány-töredékből. Az F_1 levélen befejeződő gyászbeszéd minden valószínűség szerint Klebelsperger Kristóf ravatalánál hangzott el, talán nem túlságosan merész a feltevés: Ritschendel Jakab szájából, hiszen latinul is, németül is versel, izenethozói szerepe pedig (ld. fent 7. jegyzetet) megengedi kettejük közt a bizalmas viszony feltételezését. Az F ívet megelőző 5 ivnyi = 40 negyedréte lapnyi, összesen tehát 46 lapnyi terjedelem még nem haladja meg azt a mértéket, amelyet hasonló művek esetében nem tartanánk szokásosnak. Ha viszont a kiadvány szinte egységesen az elhunyt polgármester emlékének volt szentelve, válaszatlanul marad az a jogosan felvethető kérdés, miért ékelődött az F_2 levél Ritschendel bűnvallásával és a sóhajtással az emlékezők közé. Talán jobb eldöntetlenül hagyni.

Számos régi mellé egy újabb bizonyosság: a soproni irodalom nemcsak azért szegény, mert kiadatlan, hanem azért is, mert kiadhatatlan, azaz elveszett. De a fájdalmas hiányokba bevilágító villám fényénél lássuk meg végre e töredékek csillogását is.

Ha helyesen sejtjük Ritschendelben a gyászbeszéd és a sóhajtás szerzőjét, akkor csak két szerző műveivel gyarapodtak ismereteink; bár egyik sem helybeli származású, mindegyik a soproni irodalom tartozéka. Ritschendel Jakab latin és német nyelvű versei lutheránus kötődöttségükön kívül rövidségük miatt sem használhatók más szempontok bizonyítására, ugyanúgy a gyászbeszéd vége. Igazi nyereség Funck János gyászelégiája, amely feltehetően Sopronban készült és ugyancsak feltehetően Bécsben hangzott el. Talán nem kell csak a hivatalos szónoklat kötelező illetmánának minősítenünk, hogy Funck a polgármester emlékezős érdeméért utolsó, tehát

9 Bécs 1580-ban még működő szent helyei közül a IV. Rudolf főherceg által 1356-ban, „in turri iuxta portam Widmarianam” szobájából átalakított szentélye nem azért esik számításra kívül, mert a Szentháromságon túl még a Boldogság Szűznek és Mindenszenteknek is fel volt ajánlva, hanem mert a gyászélegia határozottan „templa”-t mond, nem „Sacellum”-ot, kápolnát. (Brevis notitia veteris urbis Vindobonae, Vindobonae, Trattner, 1764, 126–128.) A Szentháromság templomát Bécs neves történétírója, Wolfgang Lazius is említi (Historische Beschreibung der . . . Kayserlichen Hauptstatt Wienn in Oesterreich. Hrsg. v. Heinrich Abermann. Wienn, 1619, B. 3. Cap. 6.). — A gyászélegia szövegében a 7. sor *fuisse* szava ugyan arra látszik utalni, hogy a Szentháromság elnevezés a temetés idejében, tehát 1580-ban már a múlté, mégis a majdnem két évszázaddal későbbi Brevis notitia (i. m. 118.) azok közé a templomok közé sorolja a Templum SSS TRINITATIST, amelyek „fere omnia hodieum publico Viennensium accessui patent” (majdnem mind manapság is látogathatók a bécsiek számára), ami valószínűtlenné teszi a név változását vagy a régi név feledésbe merülését. Ennek ellenére a régi név használata 1770 tájékán szünhetett meg, mert a Beschreibung der kk. Haupt- und Residenzstadt Wien (Wien, Kurzböck, 1770, 112.) a történeti-leíró részében pontosan listába veszi „die Kirche der allerheiligsten Dreyfaltigkeit im Judengässel”-t, de a függeléke felsorolásában (Anhang, 5.) a Szent Fülöp templom és paróchia szomszédságában már csak „Wirtshaus zur heiligen Dreyfaltigkeit” szerepel.

10 Amilyen viszonylagos biztonsággal nyilatkoztunk a temetés helyéről, éppoly bizonytalanságban hagynak forrásaink a temetési körülmények tekintetében. A bécsi temetés vehető az egyetlen fix pontnak, annyival is inkább, mert az özvegyet, Katalint, közvetlenül a gyászév letelte után 1581. január 15-én, innen veszi nőül Rochnet Joachim, aki a Bécsben tartandó esküvőjére meghívja a soproni tanácsot (GySmL. 2. (Sopron v.) Lad. XXVIII. et CC. Fasc. I. Nr. 61., 63.). A beszentelés, a temetés (és esetleg a gyászünnepség) időpontja ne csábítson fölösleges feltevésekre. A halott életkorát sem tudjuk megállapítani. Bán János szerint (Sopron újkori egyháztörténete. Sopron, 1939, 29–30.) „bizonyos, hogy az [15]50-es években vezetőszerpet betöltő soproni polgárok Klebelsperger kivételével mind katolikus temetést kívántak végrendeletükben.” A megállapítás Klebelsperger vonatkozásában megfelelő lehet a tényeknek, de a végrendeletet, sajnos, nem láttam.

hangsúlyos helyen említi, mennyire *foverit* 'melengette, támogatta, pártfogolta, gondozta' a templomokon kívül (templomatyja is volt!) az iskolákat többszámaban! Formában és tartalomban egyaránt méltó kezdete a soproni klasszicizáló, közelebbről talán vergiliusi nyomokat eláruló latin alkalmi költészetnek, melynek folytatása Sertorius Jánosnak, a „Soproni Nemes Tudósok Társasága” egyik tagjának Lackner Kristóf és Lackner Kristófné Gürtner Orsolya tiszteletére 1607-ben írt verse¹¹, azzal a különbséggel, hogy Funcknál csak egyetlen szót fedezhetünk fel, amely a klasszikus latinban nem fordul elő, az időmértékbe gondosan beleillesztett *Sopronium*, Sertorius viszont bősséggel használ középlatin elemeket is.

Hartmann Ferenc is¹², Funck János, a volt wittenbergi diák is, a soproni (magyar? latin?) iskolában tanítottak, Wathay Ferenc diáksága, bár félbeszakadt, nem vált szégyenére az iskolának, nézetünk szerint mindezen és egyéb szempontok figyelembevételével a soproni iskola XVI. századi működését és annak színvonalát még egyszer át kell gondolnunk, mielőtt a végső szó kimondására sor kerülhet.¹³

Varga Gyula:

A hagyományos paraszti gazdálkodás és munkaeszközei Pusztacsaládon

1. Pusztacsalád történetéhez tartozónak tartom a hagyományos parasztgazdálkodás és munkaeszközeinek leírását.¹ Célom, hogy megörökítsem azt a hagyományos formát, módot, ahogyan a falubeli parasztek földjeiket művelték a szocialista nagyüzemi gazdálkodásra való áttérés előtt.² A határ megismertetésével kezdem. Pusztacsalád 1853-ban készített kataszteri térképén Szolgagyőr nincs a faluval együtt térképezve. Ekkor Pusztacsalád szomszédai: Szolgagyőr, Csapod, Dénesfa, Ivány és Újkér. Földrajzi nevek: a szolgagyőri oldalon Vaskút erdő; a község és az erdő között: Felső Rétföld dűlő. A Csapod felőli oldalon: Gelegenyés és Haraszt. A Csapod, Dénesfa és Ivány felőli oldalon: Osztal erdő; az iványi oldalon: Kis Iványtag; Újkér felé: Gyep. A hitbizományi Pusztacsalád ingatlan javainak 1855-ben gróf Festetics Tasziló által kért becslésénél feltüntetett „táblán” felsorolt épületek, föld, rét, legelő és erdők neve: 1. Majorudvar és kertek, 2. Korcsma telke, 3. Király ház telke, 4. Erdőlak telke, 5. Molnár lak telke, 6. Török féle lak telke, 7. Pásztor lak telke, 8. Kis Iványi tábla, 9. Fekete irtás, 10. Követes föld, 11. Győri útítábla, 12. Rókaliki tábla, 13. Koldus telek, 14. Vaskúti tábla, 15. Csedergai tábla, 16. Berek rét, 17. Hat darab apró rét, 18. Nyárfai rét, 19. Hat rét, 20. Hajas rét, 21. Sági út melletti Remisz, 22. Fekete irtási Remisz, 23. Vaskút, 24. Vaskút és tuskés, 25. Osztályok.

11 Mollay Károly: SSz. 1968, 148–150.

12 Mollay i. h. 140.

13 Ugyancsak Jausz Béla hagyatékából került elő egy egyelőre meghatározatlan tizenkettedrétű mű F íve (36. levél–43. levél), latin nyelvű verses illemtani káté, (kérdések prózában, feleletek disztichonokban.) Szintén kötetátlában rejtőzött, bizonytalan adatok szerint Melanchthon: *Erotemata dialectices* (Wittenberg, 1556, Crato) című művében. Nem feladatunk megállapítani, mi módon sodródhattak a wittenbergi és a bécsi nyomtatvány levelei egymás mellé. A szerző a közlés jogának átengedéséért Dr. Tallós Gyuláné Jausz Juditnak, a feldolgozás minden szakaszában nyújtott segítségéért Dr. Borsa Gedeonnak mond őszinte köszönetet.

1 E cikk szerzője Pusztacsaládról származik, a hagyományos paraszti gazdálkodást tapasztalatból ismeri, de cikke megírásához helyi adatközlőket is felhasznált. Használta a Néprajzi Múzeum által kiadott útmutató füzeteket is; mint Balogh István–Végh József: *A hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyaga és szókincse*. 1. Szántás-vetés; 2–3. Hordás, nyomtatás, cséplés. Bp., 1962–1976. Megyei viszonylatban összehasonlításul vö. Selmeczi Kovács Attila: *Képek egy Fertő melléki község egykori életéből* (Adatok Fertődendred hagyományos gazdálkodásához). SSz. 1977, 256–262.

2 Vö. Varga Gyula: *Pusztacsalád és gondjai* (1945–1972). SSz. 1974, 228–247.

Az 1856. évi kataszteri térképen is Szolgyayör területe külön szerepel, bár közigazgatásilag már Pusztacsaládhoz tartozik.

Szolgyayör szomszédai: Ebergőc, Röjtök, Fertőszentmiklós, Csapod, Pusztacsalád, Újkér, Sopronkövesd és Nagylózs. Szolgyayör földrajzi nevei: Szolgyayör nagy erdeje Röjtök, Fertőszentmiklós és Sopronkövesd felé. A szolgyayóri erdőtől Újkér, Sopronkövesd, Csapod és Pusztacsalád között van a Szolgyayóri gazdaság és Szolgyayör.

Pusztacsaládról 1856-ban készült kataszteri térképen már az addigi földrajzi nevek helyett több dülönévvvel, illetve dülönév-módosulással találkozunk. Új dülönévek Csapod felé: Cseraljai dülő, Nagy Erdő. Beljebb a Háromköblös dülő és a Nagyföld dülő. Csapod, Dénesfa és Iván között Kis Erdő.

Az iváni oldalon: Alsórétföld és Gyöpcse (Gyöpszél dülő). A Gyöpcse dültől Újkér felé van a Birkagyöp (a Gyep helyett).

Az 1913. évi mérnöki nyilvántartás szerinti Pusztacsalád község kataszteri térképe Szolgyayört is magában foglalja. Ezen a teljes térképen az alábbi földrajzi nevekkel találkozunk: Röjtöki erdő, Pityeri erdő, Csapodi erdő, Pityeri szántók, Pityeri major, Szolgyayóri szántók, Szolgyayóri major, Vaskút, Nyárfa, Háromköblös, Nagyfölddülő, Felsőrétföld, Tiszarétdülő, Belső kövecses, Rókalyuk, Felső Gyóroi úti dülő, Alsó Gyóroi úti dülő, Gizella major, Osztály, Keresztrétföld, Feketeirtás, Alsórétföld, Gyepszölddülő, Középdülő, Józsefmajor, Kisiváni tag, Gelegényes felosztása, Lózsai úti dülő, Hegyiföld és Gesztenyeföld.

A Gelegényes felosztásának azt a részét, ahol a falu parasztjainak disznóit őrizték, *Páskom*nak nevezték. A község népe közösen fizette a kanászt természetben és pénzben: minden reggel jött kihajtani a disznókat. Fújta a kürtöt, amely a szilajökör jó méter hosszú szarvából volt. „Tülköl a kanász” — mondogatták és minden házból az utcára engedték a disznókat, süldőket, átadva a kanásznak, aki a falun végig összeterelve hajtotta ki a csordát a Páskomba. Ott a sok galagonyafa és bokor árnyékában őrizték a disznókat a kutya és a patogatató ostor segítségével. A legelőn gémeskút is volt hosszú vályúval, amiből ittak az állatok, mert egész nap legelészték és csak este tértek haza. A megszoktatás volt nehéz, aztán már maguktól vígan röfögve találtak haza. A kanász dolga volt a malacok kivágása is. Karácsonykor, este ünnepi díszbe öltözve — fiával együtt — végig ment a falun patogatatos ostonnal és a tülökkel, szépen fújva a karácsonyi éneket: „Pásztorok keljünk fel...” A falu népe ki-ki szíve, tehetsége szerint pénzt, kalácsot, kolbászt, vagy bort adott nekik.

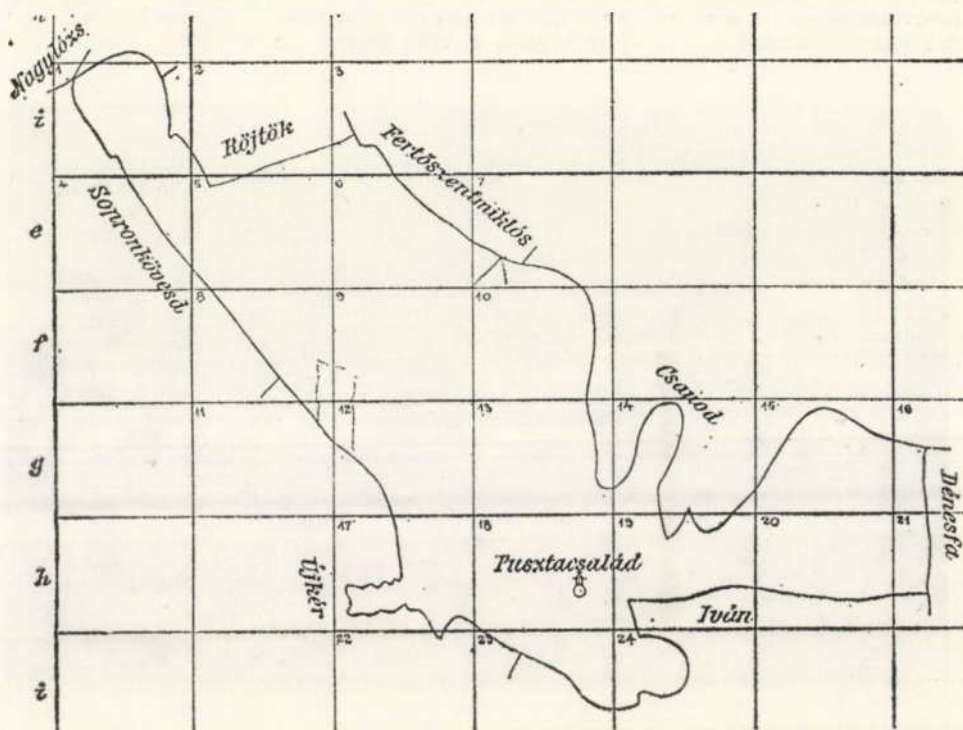
A Páskom szomszédosságában van a Cseralja, ahol a nagy Cserfa erdő is van. Itt kerültek el a régi paraszti gazdaságok földjei. A földhöz erdőrézs is járt. Paraszti tulajdon a Kövecses is. Mint a neve is mutatja, itt sok a kavics. A Kövecsesen telepítettek először szőlőt. Első szőlőtermesztők a Som, Gazdag, Majnovics és Orbán családok voltak. Mivel más nem termett meg, csak az Otellót, Százzsorosot, Elvirát és Nohát termesztették. A Hálás dülőben jövedelmező volt a növénytermesztés, azért is nevezték „Hálás”-nak.

A Vaskút felé vezető úton volt a vaskúti szérűskert. Kútja kb. két hold nagyságú, négyzet alakú kertben ma is megtalálható. Itt itatták lovaikat a környék bityárjai (Gyusza, Manca, Répa, Mák). Gazdag Mária adatközlőm szerint „a szérűskertben a földesurak tartották jószágaikat. Itt még a török időből való óriási fák is voltak. Ide terelték az uraság disznait és a kisborjas teheneket. Egyik fa közepe üres volt. A fa kerületét 4—5 ember kézenfogva tudta körbefogni. Ennek a fának a tönkmарadványa még az 1930-as években is látható volt. Egy óriás kígyó lakott benne. Sok kis borjú, disznó lett áldozata. Egyszer, mikor jóllakott és aludt, egy szekér szalmát, fát vittek és körbe rakták. Meggyújtották és elégették. A sok hamu és zsírfolt mutatta a hatalmas méretet.”

A Keresztföldnél (a mai vasút közelében) két holdnyi területen fűzes posvány volt. Itt 80—100 cm hosszú kígyófajta tartotta félelemben a gazdákat. 2—3 méteres ugrásokkal dobálták magukat előre. Ugyanitt lódarazsak is tanyáztak. Tóth Sándor adatközlőm szerint a kígyók a viperafélek családjába tartoztak. Az Osztály helyén régen erdő volt. Hatalmas cser- és tölgyfákkal. A Cziráky grófoké is volt. Pusztacsala-

lád, Czirák, Csapod és Himod határáig terjedt. E hatalmas erdőben bujkáltak a katonáskodás elől

A Haraszt (Csapod felé) a parasztoké volt. A belterületi kisebb részek Cseraljai tulajdonosai itt kaptak erdőrészt. A fát közösen vágták és közösen osztották el. Hogy kinek hány szekérrel jutott, az attól függött, hogy hány hold földje volt. Az egész hely 24 kishold (1200 □ = egy kishold = magyar hold). A félhely 12 hold, a fertály hely 6 hold, a félfertály 3 hold. A falu bikái részére a Harasztban közösen kaszáltak és gyűjtöttek. A munka idejét, napját a kisbíró hirdette ki dobszóval. Pusztacsalád és Iván között még egy erdő terül el: a Posinca.

2. Az erdőket körbetekintve menjünk ki a mezőn dolgozó emberek közé. A területet, ahol a parasztok kora tavasztól késő ősziig dolgoznak, *határnak* nevezik. A *mező* szó Pusztacsaládon a megmunkált területet, a szántóföldet jelöli. A meg nem művelt mezőt *parlag*nak hívják. A faluban a *parlag* szót csak műveletlen föld jelentésében ismerik és használják. Az aratás után pihentetett, felszántatlan területet *ugarnak* neveztek. A jól kigazosodott ugart legeltetésre használták.

A *tarló* (*taró*) a búza, rozs, árpa, zab közvetlen learatása utáni földterület neve. Erre szárnyas állatokat eresztettek a kihullott szem felcsipegetése céljából. A széna kaszálására használt földterületet *rét*nek neveztek. A sarju (másodkaszálású széna) betakarítása után a kaszálót a jószág legeltetésére is használták. Pusztacsaládon ismert a páskom szó. Amint a földrajzi nevek között említettem, a falu alatti disznólegelőt hívják így. A *tag* szót a szántóterület egy részének meghatározására használták. Általában egy dűlőterületet foglal magában. A *telek* szó a falu nyelvjárásában házhelyet jelent. A *kert* szó nemcsak kerítést, hanem a vele bekerített helyet jelölte.

A határnak két, többé-kevésbé párhuzamos út között elterülő részét *dülőnek* nevezik. A dülő egy terület fekvését meghatározó szó.

A szántóföld végében, illetőleg a dülők végében vezető közvetlen keskeny szekérútnak *dülőút* a neve. Az erdőirtásból származó területet *irtásnak* hívták. Pusztacsaládon a *vágás* szót is használják. A rétnak évenkénti felosztása fentmaradt, mint *nyilasosztás*. A Csapod felőli erdőben (Haraszt) lévő bokros, füves részt nevezték *nyilasnak*.

A szántóföldi terület meghatározására szolgáló népi mértékegységek közül ismerik a hold (kishold 1200 □ = magyar hold; nagyhold 1600 □ = kataszteri hold) megjelölést. Ismerik a köblös, egész hely köblös, fél hely 2 vékás, fertály hely 1 vékás elnevezéseket is. A köblös a vetőmagszükséglet mértéke alapján meghatározva 1 holdat jelentett. Ennek negyed része a véka. A véka úrtartalma 30 liter.

Az udaron vagy tarlón legeltetés közben a jószág a földet megtrágyázta. A parasztok ritkán hajdina növényt vetettek a földbe, hogy azzal is javítsák a talaj termőképességét. Az ilyen trágyát zöld trágyának nevezték. A trágyázás igazi formája a szalmával kevert állati ürülék. Az állat alá rakott alom, alj többségében friss szalma. Szegényebb időkben — tél vége, tavasz eleje táján — falevél, helyi néven csalit. Mikor az alomszalma már nem tiszta, kihordják a most már trágyát a ganéjdombra, ezt kiganéjözásnak nevezik.

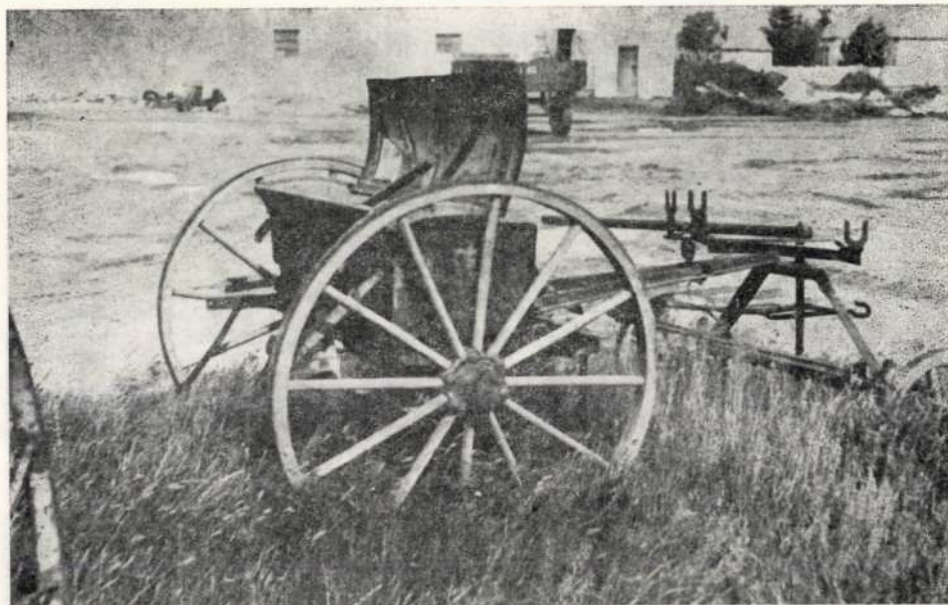
A ganéj kihordása az istállóból a ganajdombra talicskával vagy trákkal történik. A trák létrához hasonló, rácsos, fából készült hordozó eszköz, melyhez 2 fő szükséges. Régebbi, szegényebb forma, mint a talicskával való ganéjkihordás. A ganéjdomb az udvaron összehordott trágya neve. A ganéjdombon érik meg a trágya. Pusztacsaládon főként olyan ganéjjal trágyáznak, amely még nem érett. Az ilyen ganéjban még meglátszanak a szalmaszálak.

De ismerik és főként a jobb gazdáknál volt jó érett, ásóval vágható úgynevezett májasganéj. Amikor a gazda a trágyát szekeren kihordta a földre: ganajt hord. a ganajhordás általában késő ősszel történik. A ganajt a szekérről a földön kupacokba

rakják és vagy utána terítik el, vagy külön személy a ganajhordással egyidőben végzi a ganajterítést. Szép egyenletesen elosztja, teríti el a ganéjt.

A faluban az alábbi szántásfajták ismereteseek: tarlóhántás (ugarolás), keverőszántás, vetés alá szántás, mély szántás (őszi, tavaszi szántás). A szűzföld feltörését *gyeptörésnek* nevezik.

A szántásnak az összeszántás és szétszántás módjait alkalmazzák. Összeszántásnál a középbarázdán indul el az eke és amikor kiér a föld végére, a gazda kidüti az ekét és ismét felállítja úgy, hogy az előbb szántott barázda mellett megy visszafelé. Szétszántásnál a gazda a föld egyik oldalán végigszánt az ekével és a föld másik oldalán tér vissza. Ez ismétlődik, végül a táblaföld közepén csupasz nyílás marad, amit *völgynek* neveznek. Annak a keskeny árokfelének, amit az eke szántáskor hagy maga

után, *barázda* a neve. Ha az eke nem megy be a földbe, vagy kiugrik és a fel nem szántott földre borul a hant, *vakbarázda* (*baszóbarázda*) keletkezik.

A szántás azon szakaszát, amikor a gazda a föld végén elindulva hosszában végigszántja a földet, majd megfordulva a másik soron ugyanezt teszi, *fordulónak*, vagy *kerülőnek* nevezik. A gazda szántás közben több kerülőt tesz, többször fordul. A föld egyszer hosszában való végigszántásának *fogatás* a neve. A fogatás az a keskeny föld-sáv, amit az eke egyszer elfordított. Megfelelő vonóerővel, az eke döntése segítségével a fogatást befolyásolni lehet (pl. nagyot fogatni, keskenyet fogatni). Szántáskor a tábla, föld két vége sekélyen, hiányosan van felszántva, ezért a gazda szántás végén keresztbefogat, keresztbe szánt. Ezt a műveletet nevezik *dülőzésnek*. A szántás közben összetapadt nagy földdarabot hantnak nevezik. Az olyan földdarabnak, amelyet a fű tart össze, *csoport* a neve. A hantokat kapafejjel széttörik, hogy a föld vetésre alkalmas legyen. Ugyanis a borona nem tudja széttörni. A csoportokat általában boronálás közben a boronához verve porlasztják szét.

A szántás eszköze az eke: ez a tulajdonképpeni ekéből (szántóeszköz) és a szántóeszközt húzó eketalyigából áll. Az eke részei: 1. Az ekevas, vagy laposvas; 2. kor-

mány; 3. ekefő; 4. gerendely; 5. csoroszlya; 6. csoroszlyatartópánt; 7. vontatószarv; 8. csúszó; 9. ekeszarv; 10. keresztvas. Az eketalyiga részei: 1. talyigakerék; 2. tengely; 3. szabályozó; 4. vánkos; 5. párna; 6. korona; 7. vezér; 8. húzólánc.

A laposvas élezését (amikor a kovács megacélozza, kiélesíti) *nádolás*nak nevezik. Amivel az ekevasról, kormányról a ráragadt földet lektorják, *ösztokének* hívják. Az ekét a jobb módúaknál ló húzza. A szegényebb gazdák — Pusztacsaládon belőlük volt a többség — tehenekkel szántottak.

A szántás utáni egyéb talajművelő eszközök a borona és a henger. A borona segítségével szántás után a göröngyöket, rögöket összetörik. Vetés után is boronál a gazda, hogy a magok a földbe kerüljenek. A borona részei: gerendely és a fog. A fogas boronának különböző típusai vannak: a) fagerendely, fafog; b) fagerendely, vasfog; c) tiszta vas (mind a gerendely, mind a fog vas). A faluban csak az utóbbi

kettő található. A nagyon göröngyös, hantos földet lesimító talajjavító eszköz a henger. Pusztacsaládon *gurgatónak* hívják. A boronálás után is használják, hogy a földet lesimítsák (pl. aratáskor a síma földön jobb kaszálni).

A kézzel való vetésnél a marokból a magot szakszerűen elhintik úgy, hogy egyenletes legyen a szórás, terítés: mennyiségileg is és szántóföld felszínén is, hogy *lige-tesen* ne vessenek. A magot kötényszerűen eléjük kötött vetőmagruhából (rendszerint abrosz) markolják. A pótlólag maggal való megszórást, amikor ezt az egyenlőtlenül, ritkán bevetett területtel teszik *pergetésnek* nevezik.

Ha az elvetett mag jó esőt kapott és csírája kibújta a földből, úgy mondják: kikelte a búza, rozs stb. A vetések védelme, gondozása magával hozza, hogy a gazdák látogassák vetéseiket. Ezt *határjárásnak* nevezik. Ilyenkor vették szemügyre azokat a jeleket, amikből a jó, vagy rossz termést jósoltatták. Pl. jó termés lesz, ha Szt. György napján elbújhat a nyúl a búzában, vagy ha tavasszal nagyon virágosak a meggyfák, vagy ha karácsony éjszakáján tiszta csillagos az égbolt. Gyenge termés lesz, ha a fagy vagy a köd miatt elhull a meggyfa virága, vagy ha nagyon sok a pipacs és a sarkaláb.

A faluban szokásban volt a búzaszentelés is Szent Márk napján. Ha a vetésben sok a káros gyomnövény (konkoly, aszat), kimennek aszatolni. Az aszatolás vas végű aszatolóbottal történt. Az aszatot kibökték. Az előző évi kukorica tövét az eke és a borona a felszínre veti. Ennek összeszedését kukoricakóró-összeszedésnek nevezik. A búza között nőtt rozsfejek sarlóval levágását rozslefejezésnek hívják. A búzának, árpának néha megfeketedik a kalászban egy-egy szeme. Ez a gabonaüszög. Ha pedig sok eső esik: a búzának, rozsnek szárán és a levelén vörösbarna foltok keletkeznek: ez a gabonarozsda. A rozskalászból néha nagy feketésbarnás szemek állnak ki: ez

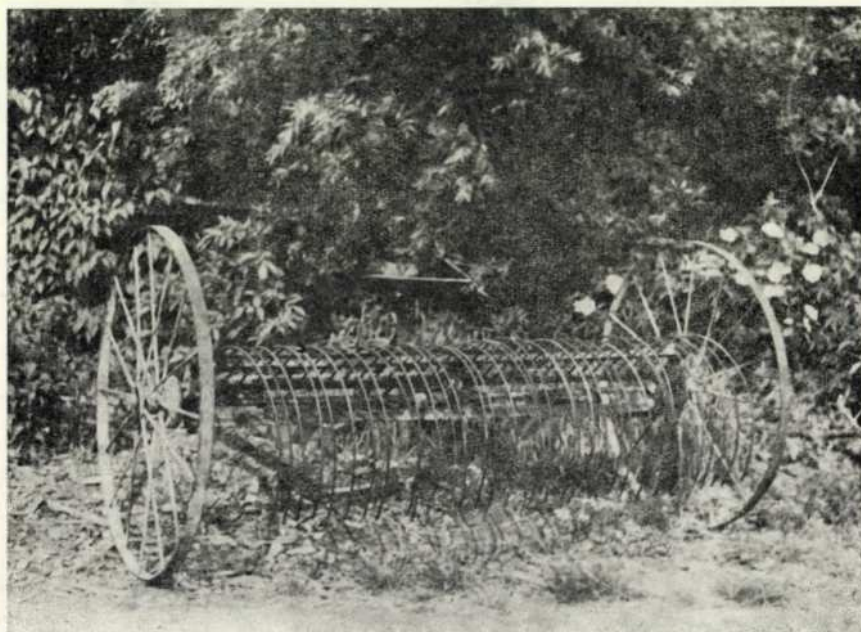
az anyarozs. A gyermekek szokták az anyarozst gyűjteni, ugyanis aránylag jó pénzt kaptak érte. Az aratás fontos volt és még ma is az a parasztság életében. Kimagasló szakasza az egész gazdasági évnek. Nagy élmény a saját földön vagy a nagybirtokon bandában végzett aratás. A személyes visszaemlékezések értékesek a mai és a későbbi koroknak is.

3. Az aratás munkamódja, szervezete a jelenleg élő emberek emlékezte szerint is jelentős változáson ment át. Másként arattak a parasztemberek saját gazdaságukban és másként az uraság nagy gabonátláin. Eltért az egyes gabonafélék aratás-módja is. Pusztacsalád gabonaféléi: a búza, rozs, árpa és a zab. Ezeket gyűjtőnéven gabonának nevezik. Ha a gabona megéri, kezdődik az aratás. Pusztacsaládon általában Péter és Pál napján kezdenek aratni. Az aratás közelségét *aratástövének* nevezik. Az aratás megkezdésénél a búzára fordítanak legnagyobb figyelmet, mert a

túlérett búza aratásakor a szem kipereg. A legjobb akkor aratni, ha a szár sárgasága teljesen végigmegy a száron. Akkor is hajnalban vágják, hogy a szem ne peregjen ki.

Ha aratás előtt néhány nappal, az aratástővében nagy a forróság, megszorul a nap és összesül a szem. Ilyenkor rossz lesz a termés. Az aratás előtti vásárokon az aratáshoz szükséges, hiányzó eszközöket, mint a kaszát, kaszanyelet, gereblyét, sarlót, kaszakövet és kaszatokot vették meg. Takaró vesszőt (kaszagráblát) maguk készítették. A aratás eszközei: a kasza, a sarló, gereblye, kévekötőfa. A hosszú fanyélbe szerelt, enyhén ívelt acélpengének amivel a gabonát levágják, aratják, kasza a neve. A kasza részei: kaszapenge, kaszanyél, kaszaörv, kaszagereblye (csapófa).

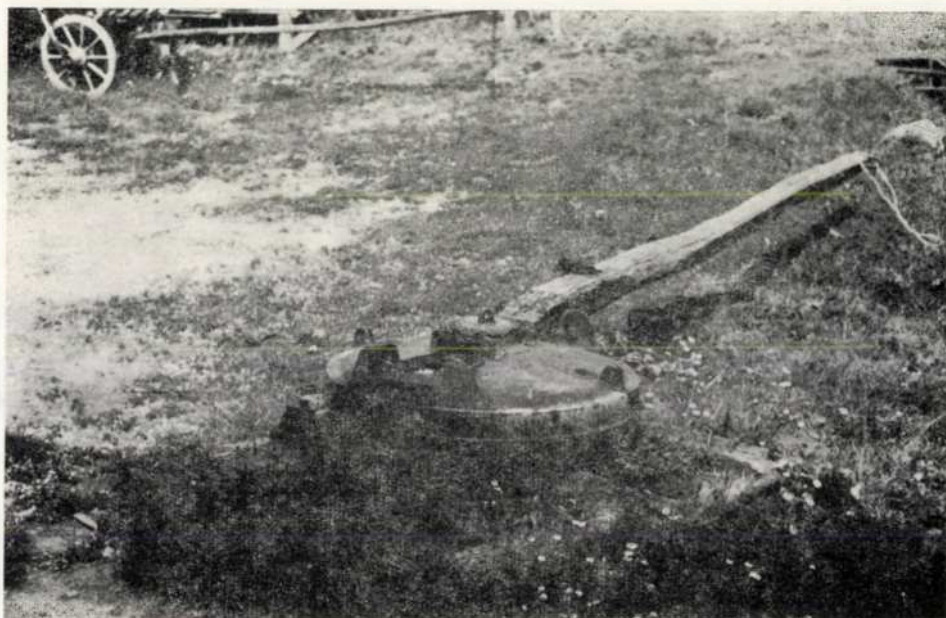
Pusztacsaládon Hangya, Kígyó (szentgotthárdi) és Aranykaszát ismertek, illetve használtak. A kaszanyélen két kampó: egy kicsi és egy nagyobb van, amit *mankónak*

is neveznek. A faluban vasgyűrűvel, örvvel rögzítik a pengét. Így könnyen leszerelhető. Ha nagy az örv, éket vernek a vasék és a nyél közé, hogy a kasza jól álljon. A kaszára aratógereblyét (csapófa) is szerelnek, hogy a levágott gabonaszálakat a rendre vagy a fennálló gabonára szépen rakja. Ezáltal a marokszedés is könnyebb. Szép markot lehet szedni és a kéve is takaros lesz. A gazda, amikor az érett gabonát lekaszálja, arat. Ezt az eljárást aratásnak nevezik. Annak a gabonakaszálási módnak, a neve, amelynél a kaszás a gabonát úgy vágja, hogy a levágott gabona a tarlóra fordul: rendre vág. Pusztacsaládon általában a kaszás nem a tarló, hanem a lábon álló gabona felé vág a kaszával. Az így vágott gabona nem a tarlóra, hanem a lábon álló gabonára dől. A rávágott gabona nem fekszik le, mert a lábon álló megtartja. Rendre az árpát és a zabot vágják és rozsból előre elkészített kötélbe, marokba rakták, de nem kötötték le. Különösképpen a zabra kell vigyázni, mert úgy mondják „meghugyozza magát”.

Maga a rendrevágás a következőképpen történik. A kaszás jobb kezével a nagykancsót, balkezével a kiskancsót fogja. Jobb lábával előre lépve teszi meg az első vágást. A kaszát egy kicsit jobbra löki úgy, hogy a kasza sarka a földet érje. Ekkor

a gazda szemével a gabonára néz, szemével kíséri, mekkorát adjon a kaszának. Jobb keze kinyújtott, a balkéz a gyomor felé behajlított. A törzs derékből egy kicsit előre dől. Közben jobbra egy negyedfordulatot tesz. Egy pillanatra megáll, azután a két kar, derék s a jobb lábizom segítségével végzi a suhintást. Az éles kasza a talpon álló gabonában félkört ír le és a föld felett kb. két ujjnyira levágja az elébe kerülő gabonát. A suhintás után a törzs félfordulatot tesz balra. A kaszás jobb keze most a has előtt behajlítva helyezkedik el, míg a bal keze kinyújtva hátra kerül a far iránt. Mikor a kasza a gabonában a félkört megteszi, a kaszás beidegzett mozdulattal megjelöli a kaszát úgy, hogy a csapógereblye (kaszagráblya) a levágott gabonát a földre fekteti. A suhintás befejezése után bal lábával akkorát lép előre, amennyit adni akar a kaszának. Jobb lába helyben marad. A bal láb lépésével egyidőben egy gyors sodrászerű derékmozdulattal a kaszát a levágott tarlón csúsztatva visszaviszi a rend kezdő széléhez. A kasza sarka a tarlót súrolja és a hegye egy kis arasszal feljebb áll.

A kaszával így helyreigazítja a vágás után a kaszás felé bukott lábön álló gabonát. Az első suhintás után a kaszás ismét és folyamatosan végzi a fenti mozdulatokat. Sokat adnak arra, hogy szépen, könnyen kaszáljanak. A jó kaszás olyan egyenletes tarlót hagy maga után, hogy nem lehet megolvasni, hány kaszavágást csinált.

Ha a kaszát sokáig használják, az éle eltompul. Ilyenkor a kaszás kalapálással élesíti a kaszát. A kikalapált kaszát fenéssel javítja. A kasza élesítésének eszközei: az üllő, kaszkalapács (*verő*), kaszakő és a kaszatok.

A kaszapengét leveszik a nyeléről, úgy kalapálják. A kalapáló ember leül a kalapáló székre. A kasza tövét az üllőre helyezi. Bal kezével a kasza deréktáját fogja. Jobb kezében a kaszkalapácsot tartja. Mutatóujja kinyújtva fekszik a kalapács nyelén és a kalapáccsal kalapálja a kasza élét. A kalapálást a kasza tövében kezdi. Ahogy a kalapálás halad, a kalapáló úgy vezeti balkezevel a kasza hegyét. Kalapálás közben a kasza élét teljesen az üllőre fekteti. A kasza éle, ha nem fekszik az üllőn, kicsepkeződik. Kalapálás után a kaszanyakon kiálló kis kampót a kaszanyél végében levő lyukba teszi. A kaszaörvet felhúzza és az éket beveri. Majd megnézi, hogy jól állította-e be a kaszát. A kaszakővel való élesítéskor megköszörüli a kaszát: azaz fen.

A kasza fenése: a kaszás a kaszanyél végét leteszi a lába elé a földre. Egy kicsit balra dűti. Bal kezével megfogja a kaszanyak ormát és a jobb kezével a tokból kihúzza a kaszakövet. A fenésnek szabályos, ütemes mozdulatai vannak. A kaszás a kaszakövel a kasza tövén a kasza hegye felé teszi meg az első húzást. Nagy hirtelen egy mozdulattal átnyúl a kasza másik oldalára és ugyancsak a kasza tövén, a kasza hegye felé húzza a kaszakövet. A harmadik húzást az első, a negyediket a második húzás derekán kezdi. Így halad a fenéssel a kasza hegye felé. Mikor a fenéssel végighaladt a kasza hegyéig, mindkét oldalon egyszer teljesen végighúzza a kaszakövet. Ezzel egyenletes lesz az éle. Fenés után a jó kaszás a jobb keze ujjaival megnézi megnyugatásul, jó-e a kasza éle.

Az arató után a csapógereblyével (kaszagráblya) szépen összerakott rendet sarlóval vagy kézzel összeszedik. A marokszedő, amikor a kaszás után haladva a levágott

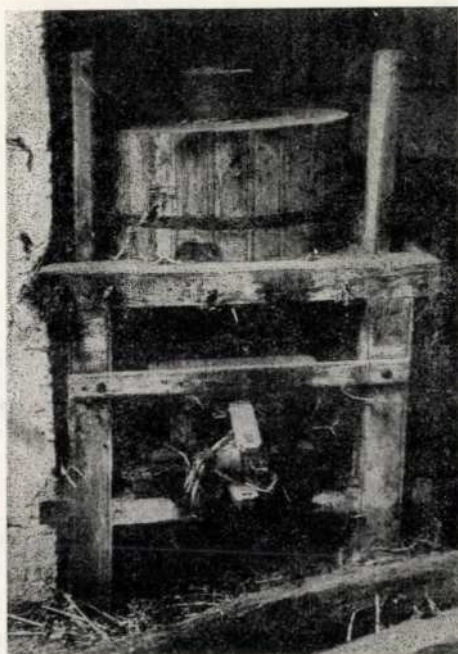

gabonát kisebb csomókba a kéve előkészítésére összeszedi: markot szed. A marokszedőnek azonos markot kellett szednie, hogy a következő sorral egy egész kéve beteljen és a nyomában járó kötöző a már egyforma — rendszerint két marokból álló — kévét folyamatosan bekötözhesse. A marokszedést vagy a kaszásnak háttal fordulva, vagy egyirányban végzik. Ha a marokszedést nem sarlóval, hanem kézzel végzik, akkor hosszúujjú ruhát vesznek fel, vagy harisnyát húznak a kezükre, hogy a gabona a bőrt ki ne kezdje. A búza és a rozs marokszedése mindjárt kévekötéssel folytatódik. Hogy az árpát és zabot miért csak később kötözik, fentebb említettem.

A tarlón az összekötözött kévét még a kereszttrakás előtt bizonyos egységek szerint csoportosítják. A csoportosítás módja összefügg azzal, hogy milyen keresztet raknak. Mivel a kévék keresztbe rakása többnyire még a levágás napján meg szokott történni, ezért ezek a kisebb egységek nem hosszú életűek. Pusztacsaládon a kévehordás rendszerint estefelé történik. Általában öt-öt kévét raknak egy „kupacba”, csomóba a tarló közepén, a dombosabb részeken két oldalt. Húsz kéve egy kereszt. Egy-egy ilyen ötös csomókba rakott kévéből egyik oldalra is 20—30, a másik oldalra is 20—30 kévét raknak. Ha megfelelő személyzet van, akkor az első kepere való kéve összehordás után a gazda rendszerint a kévékötözővel *kepél*. A kepelés az az eljárás,

amelynél az arató a kévéket keresztbe, kepékbe rakja. Úgy kell a kévéket keresztbe rakni, hogy be ne ázzanak, a víz meg ne álljon a kévék alatt, fel ne boruljanak és a szél széjjel ne hányja őket.

Kepeléskor a két alsó kéve fejét (*haját*) egymásra borítva a tartó hosszának megfelelő irányba helyezik el. Kettőt erre merőlegesen, keresztalakban raknak. A kévék feje szintén egymásra kerül. Ezt az ún. *vállat* lefogatják két, az alsóhoz hasonlóan rakott kévével, majd újból két kéve — mint vállak — és a két legfelső szintén a vállakat fogja le, rögzítő kéve. Ezt a kéverakási részt *láb*nak nevezik. Két láb, 20 kéve = egy kereszt. Pusztacsaládon a kepe rendszerint 1—2 keresztből áll. A szép egyenes keresztoszor, kepe, tükre az aratók munkájának. A kévéknek keresztberakása — a kepelés — után történik az elhullott szálak összegyűjtése: a gereblyezés. A gereblyező maga után húzza a nagygráblát. Amikor a gereblye fogai már úgy tele vannak, hogy

több szálát nem képes felvenni, akkor a gereblyélő felemeli a gereblyét, hogy lehulljon róla a *kusza*. A gereblyélő mindig egyvonalban őríti gereblyéjét (*kuszator*). A kuszát is összekötik és többnyire hazaviszik az aprójószágának vagy keperakáskor az alsó kévék feje alá rakják, hogy védjék a nedvességtől. Ha végeztek az aratással, azt mondják: lefogyott az aratás.

4. A learatott gabonát a tarlóról — miután az néhány napig (kb. egy hét) keresztben száradt — behordták a cséplés helyére. A műveletnek, amely révén a tarlón összerakott gabonát a cséplés helyére szállították, takarolás (*takarulás*) a neve. Mivel a kaszával való aratásnál a gabona közé gyomnövény is került, ezért a bekötött kévéknek néhány napig a kereszttekben, kepékben száradniok kellett, hogy a cséplés könnyebben menjen. Takaroláskor a csépeletlen gabonát erre a célra átalakított ún. hosszú szekéren hordták. A szekeret a lovak hámfával, a tehenek rúddal és járommal húzzák. A húzóerőt a tehenes szekérnél a rúd közvetíti. Éppen ezért más a tehenes szekér rúdmegoldása, mint a lovas szekéré. A lovasszekér rúdja önmagában sem felfelé, sem lefelé nem mozog, mivel a rúdszárnyak közé szilárdan rögzített. A rúd a

vízszintestől lefelé nem mozoghat, mert a rúdágasokat összekötő juha beleakad a nyújtóba.

Az ökrös, tehenes szekér rúdja a két rúdszárny között csuklósan jár le és felfelé. Ugyanis a rúdszárnyakon (rúdágason) és a rúdon keresztüldugott rúdszeg kapcsolja a rudat a szekér első részéhez. Ha a jármot a tehen nyakáról leveszik (kifogják a tehenet) a tehénszekér rúdja lefelé hajlik.

Pusztacsaládon is takaroláskor hosszúra csinálják a szekeret. A takarolást végző emberek közül a szekéren lévő rakónak, a lent állót adogatónak hívják.

Az üres fogatot az aldeszkán ülve hajtották. A rakott lovasszekeret hosszú gyeplővel a fogat elején ülve hajtották, a tehenes fogatot vezették.

Az egyes gabonafélék hordásának is kialakult sorrendje volt. Először a búzát és a rozst hordták be, majd az árpát és a zabot. A cséplés már egyidőben történt gabonafajtánkénti sorrendben az udvaron asztagba rakott gabonánál. A szekér rendszeresen azon az oldalon állt, amerre a szél fújt, hogy a kévehányó könnyebben feldobhassa a kévét a szekérre. Általában a legtávolabbi helyről kezdték rakodni. Először a szekér alját rakják tele kévével, majd a szekér oldalára úgy teszik a kévét, hogy a kéve töve kijebb álljon, mint a szekér oldala. Az első kévét az oldalközbe teszik. Elöl kezdik. A kéve tövét teszik a rúd felől az oldalközbe. Mikor így megtelik, a többi kévét tövével hátrafelé rakják végig a szekéren. Aztán rendszerint elől kezdik a rakást úgy, hogy a kéve töve kifelé esik a szekér oldalára. Az egyiket jobbról, a másikat balról teszik kétsoroson. A szélső kévéből egy kis csomót befelé fordítanak és azt a másik kévével kötik, hogy le ne csússzon. Így a szélső nem tud lepottyanni. Kétszer is végigrakják a szekeret. A jól megrakott szekér tetején a szekér hosszában középen helyezett kévét *vögykévének* hívják. A művelet neve: *vögyelés*. A vögykéve a rakodás közben keletkezett mélyedést (völgyet) tölti ki.

A rakomány 4—6 sorból áll. Egy sorba másfél kereszt megy. Legfeljebb három-négy keresztet szoktak felrakni. A megrakott szekeret, hogy a kéve le ne hulljon, lekötözik. A lekötözés eszközei a nyomórúd, rudazólánc (elől) és a rudazó kötél (hátsó). A parasztember, amikor a gabonával megrakott szekeret nyomórúddal leköti: *rudaz*. A nyomórúd fejét beakasztják a hosszúláncba a szekér elején, a rudat lenyomják, a kévehányó feldobja a rudazókötetet, a rakodó a rúdra ráigazítja és a kévehányó erősen húzza lefelé.

A kocsis (rakodó) fent segít neki. A kévehányó a szekéroltagon átfűzi, majd még egyszer feldobja a kötelet úgy, hogy a nyomórúdon a kötelek X alakban keresztezik egymást. Aztán ismét jól meghúzva az oldalon átfűzve — a szemből lévő kötéllel át rögzítő szorítást alkalmazva — a kötél megmaradt végét ráfojtja az oldal feletti kötélre.

Pusztacsaládon a paraszti gazdaságban a kölcsönös segítség és a családi munkamegosztás volt az általános. Az igával nem rendelkezőnek a végzett munkáért gyalognapszámban az iga használatának megfelelő kétszeres időt kellett teljesítenie. A családi munkaszervezetben a megosztásnál a rakó: az apa, a kévehányó a legényfia. Segítség esetén rakó a gazda, kévehányó a segítség. Szerszámot mindenki hozott magával. A gazdák kevés kivétellel a szabadban rakták össze a behordott gabonát tartós csomóba, amit asztagnak neveztek. Az asztag részei: feneke, dereka és a teteje. Pusztacsaládon a gazdáknál az összerakott gabonarakomány (asztag) alaprajza négyszögletes. Az asztag dereka egyenesszárú és az asztag teteje csúcsos. Az asztagrakodó helyet felsarabolják és leseprik. Ha több — legalább kettő — asztag van, akkor két sorban, egymással párhuzamosan, olyan távolságra rakják, hogy a cséplőgép kinyitott asztala elférjen köztük. Az asztagrakásnál dolgozóknak a neve: asztagrakó és a kévehányó. A szekeres (a kévehányó) *vellával* dobálja a kévét az asztagra. A vellát a kévébe a kötélnél szúrja be és a kévét mindig oldalt fordítva dobja. Az asztagrakó kézzel teszi helyére a kévét. Az asztagfeneket közvetlenül a földön kezdik a szépen kisarabolt és felsöpört helyen. Legalul a hulladékból kötött kuszakévét rakják. Az asztagban levő legkülső kévesornak *falkéve* a neve. Minden falkévesorra fejjel kifelé fektetik a *béléskévét* úgy, hogy a kévék feje a külső kévesor kötélig ér.

Négyszögletes asztagot raknak. Mindkét falkévesort és a bélést végig rakják. A sorokat az előző sor végződésénél újra kezdik. Az asztag végénél utoljára mindig az utolsó előtti kévét teszik le. Az asztagot saját magából kévével fedik be. Az asztag fedését már úgy kezdik meg, hogy a derék legfelső három sor kevéjét fokozatosan fél kévehosszal beszedik. A tetejét úgy rakják, hogy a gabona feje van kívül, ezért ezt hajzásnak is hívják. A kisparaszti gazdaságban gondosabban fedték az asztagot, mert több napot kellett várni a gépre, míg a sor odaért. A nagybirtokon a hordással egyidejűleg a cséplést is megkezdték. Az asztagba rakott gabonát igyekeztek megóvni a kártól. A madaraktól madárijesztővel óvják. Emberi alakot tűznek az asztag tetejére. A háziállatoktól az alján deszkával védik. A szérűn az uraságnál éjjel őrzik az asztagot. Az asztag őrzője a kerülő, fokost visel. Természetesen a tűz ellen is védekeznek. Vízrel telt hordó, horog, vella, rúdra kötözött szalmacsóva (*permet*) van kéznél tűz esetére. A házi tűzoltáson kívül a községi tűzoltók is kivonulnak fecskendőjükkal a bajbajutott segítségére.

5. A szemnyerés módját meghatározza, hogy kézi szerszámokkal, állatokkal, járművel való kitapostatás révén vagy gépek segítségével választották-e külön a szemet a szalmától. A szegény parasztok cséphadaróval csépeltek, a jobb gazdák járgánnyal, az uradalom gőzgéppel csépeltek. Napjainkban a gépi cséplés vált általánossá. A faluban a szemnyerés ismert szavai: a *cséplés* és a *masinálás*. Cséphadaróval mindig kévés gabonát csépeltek. A hagyományos eljárás szerinti kézi cséplés színhelye jó időjárás mellett — és csűrpafta hiányában — a megfelelő módon előkészített cséplőhely a szabadban. A cséphadaróval való cséplés a múlt század 80-as éveitől kezdve a cséplőgépek használatát következében erősen visszaszorult. A cséphadaróval való cséplés nagyon munkaigényes szemnyerési eljárás volt. Munkájában megtaláljuk a kölcsönös segítség alapján végzett formát. A kölcsönben való cséplésnél a tulajdonos nem fizet bért, hanem ugyanannyi ideig csépel annál, aki az ő cséplésében részt vett.

A cséplés nagy ügyességet igénylő munka. Csépelni rendszerint többen szoktak. Bármennyien csépelnek is, ritkán fordul elő, hogy egyik a másik csépjére üssön, pedig kis helyre szorulva verik a gabonát. Három keresztet tudott egy ember egy nap elcsépelni, kora hajnaltól késő estig, ameddig látott. Csépelhet egy ember is, de az unalmas és szaporátlan, ezért társakat hívnak. A cséplést bármelyik kezddheti.

A szabály az, hogy az először leütött csépnek a szemközti feleljen. A cséplők a csépet mindkét kézzel tudják kezelni. Két kézre tudnak csépelni. A jobb kézzel való cséplésnél a cséplő jobb kezével a csépnél végét fejmagasságra emeli középen fogva, a másik végét bal kézzel a csipő magasságban tartja. A hadarót félkörben mozgatva fel és előre lendíti anélkül, hogy a balkeze magasságát változtatná. A hadaró a csépnyélen fordul. Ha a nyél kápája szorosra van kötve, és a csépfej nem fordulhat, a cséplő a csépnyelet engedi a markában fordulni. A felemelt hadarót a nyél hosszában kinyújtva a leterített gabonára lecsap vele. Az ütem gyorsaságát a résztvevők száma szabja meg. Amikor ketten dolgoznak, az egyik leüt kettőt, a párja is lassan emeli a csépet, hogy a másiknak legyen ideje ez alatt a két gyors ütésre.

A cséplés munkája azzal kezdődik, hogy a cséplésre alkalmas helyen megtisztítják a földet, simára teszik. Aztán a kévéket fejjel egymásra fordítva, a kévéköteg feloldása nélkül a földre egymás mellé sorba lerakják. A cséplők aztán végigcséplik a gabonát. Ha két ember csépel: egymással szemben állnak fel. Felváltva ütögetik csépjükkal a gabonát. A csépléskor kimondott szabály, hogy a cséplő soha se üssön egy helyre, mert akkor megtörik a szalma. Amint a leterített gabona végére érnek, az addig hátrafelé haladók mennek előre, majd pedig amazok lépkednek hátra.

Két-három ilyen végigcséplés után következik a szalmázás. Ekkor a kévéket feloldják és kb. egy ujjnyi vastagon leterítik a földre. A gabonafejet most is egymással szembe fordítják. A szalmázócséplés ugyanúgy történik, mint az előzőskor. Két-három végigcséplés után a gabonát megforgatják. Szalmázáskor nem csépelnek addig, míg a fordítás tart. A fordítást úgy végzik, hogy egyik karjukat a leterített szalma alá dugják és fejük felett átfordítják a szalmát és ugyanarra a helyre teszik le.

Úgy is forgatnak, hogy két-két cséplő a csépnyelet dugja a szalma alá és ennek segítségével fordítják a gabonát a másik oldalra. Az ilyen forgatás után ismét két-

szer-háromszor végigcséplik a gabonát. Mikor a szalmázócséplés bevégeződik, ha nem csinálnak zsúpot, a szalmát rendszeren favellával megrázogatják, hogy a szem a szalma közül kiperegjen. A szalmát azután kazalozzák. A cséplők közül, rendszerint a legöregebbik hosszú cirokszálakból készített seprűvel végigseper a gabonaszemeket. Lesöprik róluk a töreket és a pelyvát. Ezt fölözésnek nevezik. A fölözést újabb fölözés követi. A gereblyével a gabonaszem aljáról a tetejére forgatják a töreket és cirokseprűvel ismét végigsepernek az ágyáson. Fölözés után falapátokkal garmadába szórják a szemet és a cséplés helyét felseperik. Az összesepert magot is a garmadához teszik. Aztán kezdődik az újabb terítés és a cséplés. A zsúp készítése ugyancsak a cséplő munkák közé tartozik. Zsúpkészítéskor szalmázás után a gabonaszárát nem vellával rázogatták, hanem a cséplők teleszedik a markukat gabonaszárral. Mégpedig annak fejes részével felfelé. A markot fejük felett magasba emelik, a levegőben megrázzák, aztán a földhöz ütik. Ezt többször megismétlik, miközben a törött szalmaszálak kihullanak. Csak az épek maradnak a cséplők kezében. A cséplők szalmából kis kötelet készítenek. Abba rakják a zsúpnak való szalmát. A kötél végét kezükkel a szalmához szorítják, így végzik a zsúpkötést. A szalmakazlat az udvar végébe rakják. A töreket és a pelyvát külön erre a célra készített részben, az úgynevezett töreklükben tárolják.

Pusztacsaládon a kápáscsépet használják. A hadaró felényi mint a csépnyel. A nyél 150—200 cm hosszú, alján valamivel vastagabb, vége felé vékonyodó, henger alakú farúd. A legjobb csépnyel somfából volt, a hadaró pedig mogyoró, kecskerágó fából. Mindkettőnek egymáshoz kapcsoló végét bórrel vonták be, úgyhogy a bevágott nyélen a bőr foroghat. A két, bőrből készült fej neve: kápa. A két bőrféjet (kápát) erős bőr, a cséptelek köti össze. Elszakadt lószerszám, nadrágszija is alkalmas csépféj készítésére.

A nyomtatás az első vitágháború előtt a paraszti és a nagybirtokon egyaránt gyakorolt eljárás volt a gabonaszemnek a szalmától való eltávolítására. Nyomtatáson azt a szemnyerési eljárást értették, amely által a szűrűre terített kötetlen gabonából a kévék kioldása után a szemet a körbe hajtott állatokkal, általában lóval vagy tenéssel kitapostatták.

A szérű szűkebb értelemben az a tér, ahová a szétoldott gabonát elterítették. A szérűt úgy készítették elő a nyomtatásra, hogy a gypet lenyesték, a meglocsoló földet törekekkel meghintették, letapostatták, megdöngölték és lesimították. A gabonának a szűrűre való leterítését *ágyázásnak (ágyalás)* nevezték. Az ágyás általában kör alakú volt. A nyomtatásnál a szalma forgatásához favellát, a törekek lekaparásához törekelő gereblyét, a szem összegyűjtéséhez *szemhúzó*t használtak.

A lóhajtó az ágyás közepén állott az állatok csigavonalban jártak. A nyomtató lovakat csak féken tartották, nem felkantározva, mert a hajtó nem ült rajtuk, hanem gyalog fogta a fékszárat. A hajtó nem forgott együtt a lovakkal, hanem előlről hátra, hátulról előre, egyik kezéből a másikba vette az összekötött fékszárat. Két ló egymás után haladt. Három lóval való nyomtatás esetén egy ló elől ment, kettő hátul. A lovakat egymás nyakához kötötték. A lovakat nem lehetett akárhogyan beosztani. A tüzes, jó ló ment elől. Ez bátran belevágott az ágyásba. A többi ló ennek csapását tágitotta, szélesítette. A lomhább ló az *ostoros* (hajtó) felől járt, mivel itt kisebb kört kellett megtenni, meg aztán az ostorral is könnyebben lehetett ösztökélni.

A lovakat az ágyásra való rávezetés előtt megjáratták, hogy a ganajozást ne az ágyáson végezzék el. Ha a jószág ganajozott, a ganajt rögtön eltávolították. Nehezebb volt a marhaganajt eltávolítani, mivel az híg volt. Ezért is nyomtattak szívesebben lóval. A hajtó rendszerint a család ifjabb férfitagjából került ki.

Az első járatás (első megtapostatás) után fordítottak, a második után ráztak (a szalmát a szemről vellával eltávolították), a harmadik után karimázták a gabonát. Ha jól elnyomtatták a gabonát, akkor a szalmát leszedték róla. A vellát a jól kitapostott gabonába dugták. Két-három könnyed rázással a vella fogai között kirázták a szemet és a töreket. A szalmát az ágyás szélére fordították. Az eljárást azért nevezték *karimázásnak*, mert körbe mentek, kívülről befelé haladva. Ha már nem volt szalma az ágyáson, törekeltek. A törekelés szerszáma a törekelő gereblye volt. Ez

hosszú nyelű, 50—60 cm széles, 5—6 fogú gereblye. Fogai görbék voltak, hogy a szérút fel ne karcolja és a húzásnál sokat fogjon. Egyszerre több ember gereblyélt és a gereblye előtt maradt töreket a szérú szélére kaparták, ahonnan törekhordón a törek-kazalhoz hordták. A törek letisztítása után kalásztolták, vagyis a letört, de még ki nem taposott szemeket az állatokkal kitapostatták. Ezután a szemet tolóval összetolták garmadába.

A nyomtatáshoz egy lóhajtó és 2—3 vellás kellett. A nyomtatás augusztus derekán kezdődött és kedvező időjárás esetén szeptemberben fejeződött be.

Az 1880-as évektől jelentek meg olyan nagyobb méretű gépi szerkezetek, amelyeknél a hajtóerőt fogaskerék és hajtórúd áttétellel állati erő szolgáltatta. Az ilyen állati erővel hajtott járgányok még az 1920-as évek végéig működtek. Az ilyen gépek két részből állottak: 1. hajtóerőt szolgáltató járgányból; 2. cséplőszerkezetből (dob). A hajtószerkezet a cséplőszerkezetől oldalt 4—5 m-re volt felállítva, két hosszú, kardáncsuklás rúd segítségével, fogaskerék áttétellel hajtotta a cséplőszerkezetet. A járgányt két rúd elé fogott, körben járó ló húzta. A cséplőszerkevényben az etető az ún. asztalon állva, kézzel eregette bele a kioldott kévét. A szalma hátul a szalmarázón hullott ki, a szem oldalt folyt ki a törekkkel és pelyvával vegyesen. A szemet időnként a cséplő oldala mellől el kell lapátolni. A cséplőszerkezet a pajtában, a járgány kívül állott. A járgány leírása Gazdag Mária pusztacsaládi adatközlő szerint: „Az első világháború előtt a falu módosabb gazdái járgánnyal csépeltek. A járgány egy 130 cm körüli gépezet, amelynek magja az 1 m szélességű vasdob. Ez a dob rácsos, erős vasból készült. Körbe forgott. A hajtóerő átvitelrel történt. Az egyik oldalon egy kerék volt, ezen egy vasforgó. Csuklós része egymásba illesztve. Ezt meghosszabbították a járgányig. Kurungvasnak hívták, majd két méteres lehetett egy-egy. A kettőt összecsatolták a járgány fogaskerekével, amely 1 m átmérőjű volt és vastag, erős vasból készült. Erre 4 méter hosszú rúd volt erősítve. Ezt húzták körbe a lovak egész nap. Napról-napra, heteken át, míg a gabona el nem fogyott. A lovakat 12—14 éves gyermekek hajtották. A gabonát az etető a dobhoz nyomta. A dob kiverte a szemet. A szem ott maradt a gép előtt. A szalmát pedig favillán rázták ki az asszonyok. A férfiak kazalt raktak. Létrán kellett felhordani a szalmát a kazalrakáshoz”.

Az állati erővel hajtott gépjárgány egy nap alatt kb. 30—35 mázsát csépel. A munkát kölcsönös segítség alapján végezték. A járgányos cséplés a kézicsépléshez viszonyítva megháromszorozta az egy főre eső teljesítményt. A cséplési munka folyamatoságának biztosítása érdekében gondoskodni kellett a hordás időbeni elvégzéséről, a megfelelő számú munkaerőről. Az állati erővel hajtott járgányok csupán a szemet és a szalmát választották külön. A pelyva és a törek a szem mellett maradt. Ezért a szemtisztítás eljárásai ugyanúgy éltek tovább, amint a régibb szemnyerési módoknál.

A mag tisztítására használt kézi szerszámnak *rosta* a neve. A kézi rosta 60 cm átmérőjű. 20 cm magas gyertyánfa lemezből körbehajlított káva (fakéreg) aljára feszített dróthálóból, rostaszövetből áll. A dróthálót a rosta kérgére feszített küllőalakban összefutó 8 drótszál merevíti. A rostát félig megtöltötték szemmel; úgy rázták, hogy minden egyes rázásnál egy kicsit fordítottak rajta. A szem kihullt a törek pedig visszamaradt.

Az 1880-as évek óta, a járgánnyal egyidőben megjelent a magtisztítás első gépi eszköze, a szelelőrosta. A rostagép működési elve a kézzel hajtott szélkerék, a kelepce által támasztott légáramlásan alapul. A rostalógép elején levő dobban emberi erővel hajtott és áttétel révén gyorsan forgó négylapátos szélkerék támasztotta a szelet. A szennyezett magot a fölötte és mögötte lévő garatból megfelelő szabályozással a rostára engedték. A szélkerék által támasztott légáramlás a vékonyan lefolyó gabonából a pelyvát, töreket kifújta. A farámába foglalt drótszövésű rosta három rétegben volt egymás fölé elhelyezve. A legritkább szövésű legfelül, a legsűrűbb legalul. A szélkerék forgása csuklás rúdátétellel a rostákat előre-hátra és jobbra-balra lengő mozgásba hozta. A szem a kissé ferde síkban mozgó rostákra hullva, a rostalógép deszkával elhatárolt végén belül a kerékhez viszonyítva jobbra dülő ferde csúszdán

a gép hasa alá hullott. A pelyva a gép végén kirepült, az ocsú kétféle osztályozásban a rostákról oldalt vezető csatornákon folyt ki.

A szelelő rostáláshoz négy ember kellett: egy etető, egy szedő, (adogató), egy hajtó és egy kaparó. A szedő, aki a szemet a garmadából felszedte; az etető: férfi; a hajtó és a kaparó általában leány vagy fiatal fiú volt. A rostálás úgy történt, hogy a garmada mellé ponyvát terítettek, arra állították a gépet úgy, hogy a fala mindig szél alatt legyen. Az adogató megmerítette a kosarat és az etető kis négy lábú gyalogszéken állva a garatba öntötte. Az etető kis pálcá segítségével igazgatta, hogy a szemes gabona egyenletesen hulljon a rostára. A hajtó váltott kezekkel, egyenletesen hajtotta a hajtókart. A kaparó a tiszta szemet a maggareblyével oldalt kifelé húzta. Általában kétszer rostáltak, a másodikat *tisztálásnak* nevezték. A tisztálásnál a legalsó rosta már sűrűfogú tisztítórosta volt. Főleg a port és a pelyvát igyekeztek a tisztálással eltávolítani. Az ocsút általában baromfietetésre használták.

Az 1880-as évektől kezdve a nagybirtokon általános lett a gőzgép. A hagyományos szemnyerési eljáráshoz viszonyítva a gőzerővel hajtott cséplőgép nagy változást okozott a cséplés technikájában, munkaszervezetében és eredményességében. Az egy főre eső teljesítményt a gőzgép az 5–6-szorosára emelte. A cséplőgép, illetve a hajtógép egyes részei: a kazán vagy bivaly (*bival*) és a cséplőszekrény.

A nagybirtokos saját gépével végezte a cséplést. A birtokos gondoskodott a gép kezelőjéről. Saját komenciós gépésze volt. A cséplőmunkások az aratóbanda tagjai voltak. Az aratóbandagazda azonos volt a cséplő bandagazdával. A bandával az uradalom szerződéses viszonyban állott. A teljes létszámú cséplőcsapat tagjai: etető, azaz a bandagazda (1 fő) kévehányó (2 fő), zsákoló (2 fő), nyárson hordó (4 fő), állító (2 fő), kazalrakó (2 fő) kévemetsző (1 fő), pelyva- és törekhordó (2 fő). A kévemetszést és a pelyva-, illetve törekrakást nők végezték.

A parasztnál benzinmotoros géppel csépeltek. Az első benzinmotoros gépek nem voltak magánjárók, hanem úgy húzták őket. A cséplőgép és a meghajtógép közös neve: *masina*. A gépi erővel való cséplés *masinálás*. Csépléskor (*masináláskor*) a cséplető gondoskodott a gépnek portájára való kiállításáról. A húzathoz a csépletőt összefogták, mert a húzathoz szükséges 4–6 lovat egyetlen gazda nem tudta kiállítani. Először a cséplőszekrényt húzták át. A húzathoz a masináláskor levett rudat a cséplőszekrény elejére, az első tengelyre szerelték fel és befogták a lovakat. Az össze nem szokott lovakat vezették, a megbízható, nyugodt lovakat gyepelével irányították. A cséplőszekrény után a motort húzták át. A nem önjáró motoros gépet *csettegető masinának* nevezték. A gép beállításakor a cséplőszekrényvel a két asztag közé álltak úgy, hogy a cséplőszekrény asztalát ki lehessen nyitni. A hajtószíjat a cséplőszekrény hajtótárcsájára akasztva előre kihúzták a motorig. A motor pontosan egyvonalon állott a cséplőszekrényvel. A szíjat feltették a lendítőkerékre, a motort az orránál hévérrrel hátratulatták, míg a szíj kellően meg nem feszült.

A cséplőszekrény és a hajtógép kerekeit kiékeltek. A pakkos szekérről levették a mázsát és kitarázták. A satupadot és a szerszamos iádát a motor, a mázsát pedig a cséplőszekrény közelében helyezték el. A cséplető már előre gondoskodott az esetleges tűz oltásához szükséges vízzel telt hordókról, vedrekről.

A cséplés menete és megosztása a parasztbirtokon lényegében az, hogy míg a nagybirtokon a cséplőgéptulajdonos maga a birtokos volt, a parasztnál bércséplést végeztek, mivel nem voltak a cséplőgép tulajdonosai. A cséplőgéptulajdonosok a cséplést a gabona bizonyos hányadáért végezték el. Ez a hányad, mikor a gép nem önjáró volt és a húzathoz, valamint az etetőről is a cséplető gondoskodott, $3\frac{1}{2}$ volt. A csépletőt összeállították és segítették egymást: visszamasináltak.

A cséplés menete lényegében azonos a nagybirtokéval, csak arányaiban kisebb és a sok házról-házra húzathoz által a napi elcséplést mennyiség is kevesebb.

Minden gazda először az értékesebb gabonafajtát vereti el. Előbb a búzát, aztán a rozst, majd az árpát és végül a zabot.

A cséplés menete, munkaszervezete: Az asztag nagyságától függően egy vagy két kévehányó volt, aki adogatta a kévéket a kévemetszőnek. A kévevágó az asztag felőli oldalon állt az etető mellett. A kévét fejjel lefelé fordítva, kötelénél fogva az etető ölébe tette. Közben a kéve kötelét késével elvágta. Az etető a kévét jobbra-balra terítő mozdulatokkal végighúzta a dobkosár felett. A gép mélyülő mormolással kapta be a gabonát. A kazalos kilépte a szalmakazal helyét. A szalmát húzó ember a szalmarázónál, a törekesek a törekrázó lukba álltak. A szalmahordók is elfoglalták helyüket. A kis parasztbirtokon 1 nyársaló és 2 szalmafelhordó volt. A szalmát létrán hordták fel a kazalra. A zsákos a szemkifolyóknál engedte a magot a zsákokba. Ő mérlegelt, mázsált. A zsákoló (2 fő) hordta a gabonával teli zsákokat a padlásra. Ha más gabonaféle csépléséhez kezdtek, a gépet 3—4 perccig üresen járatták.

A húzatós gépeket a magánjáró (önjáró) gépek, majd a 30-as években a traktor váltotta fel. A szalmának a kazalra való felhordását korszerűsítette, gyorsította az elevátor. A szalmahordó elevátor szalagrendszerűen felhordta a szalmát a kazalra. Magassága szabályozható volt. Így a szalmahordók feladatát az elevátor látta el. Először a nagybirtoknak volt elevátora, de csakhamar a magán cséplőgéptulajdonosok is beszerezték célszerűsége miatt. Az etetőről a cséplőgéptulajdonos gondoskodott, hogy a cséplőgépen az etetés szakszerűen egyenletesen történjék. Most már nem kellett a cséplőtetőnek a húzatról gondoskodnia. Elevátor esetén először azt szállították át. Mivel szomszédból a szomszédba ment, ezt legtöbbször a cséplést végző emberek kézi erővel áthúzták, illetve tolták.

A magánjáró vagy traktor maga vontatta a cséplőgépet. Ilyen előzmények és körülmények miatt a cséplőrész Pusztacsaládon természetesen emelkedett 5⁰/₀-ra.

A gépi cséplés következtében a törek és a pelyva mennyisége összehasonlíthatatlanul több lett, mint a hagyományos szemnyerési eljárás mellett. A gépi cséplésnél mint takarmányt a szalma mellett külön rakták. Ugyancsak kazalon belül, de külön tartják a takarmányozási célra alkalmasabb gabonafélék (árpa, zab) szalmáját is az alomnak használt rozs vagy búzaszalmától. A cséplőgépnél a szalma folyamatosan jött a gépből, így a kazlat is folyamatosan kellett rakni. Elevátor használatánál az egész kazalfeneket megkezdték a gép állására keresztben. A kazalrakók vellánként tették az elevátorról lehulló szalmacsomókat a helyére.

Pusztacsaládon ún. gyúrt végű kazalnak a sarkok négyszögletesek. A sarkokra szarvast gyúrnek. A kazalrakóknak szakszerűen kellett ellátni feladatukat. A szép, formás kazalrakás mellett a beázás elleni figyelmes tetőzés is elsőrendű fontosságú. Nagy szégyen volt, ha a kazlat úgynevezett „himódi legények” támogatták. A „himódi legények” hosszú dorongok voltak és az eldőlés veszélyének elhárításául szolgáltak. Mivel ez — a pusztacsaládiak szerint — főleg Himód községben fordult elő, a szomszéd falu legényeinek ócsárolása is benne volt.

6. A hagyományos gazdálkodás idején a parasztság a vetőmagon kívül lehetőleg annyi gabonát hagyott meg, hogy az egész évi kenyérre valóját fedezze. A megtermett gabona megóvására nagy gondot fordítottak. Védni kellett az állati kártevőktől, a tűztől, a nedvességtől. A kistöldű ember a padláson, kamrában őrizte kevés gabonáját. A padláson kiterítve, vagy a kamrában ládában tartották a gabonát. A deszkából készült gabonatarató ládának *hombár* a neve. A gabona tárolására az uradalom épített külön épületet (magtár).

A hagyományos paraszti gazdálkodás és munkaeszközei a termelősövetkezet megalakulásáig, illetve annak megszilárdulásáig maradtak fenn. Ma ló vagy tehen vontatású eke helyett traktorral szántanak. A kaszát, cséplőgépet felváltotta a kombájn. A kaszasuhogás, a fehéringes aratók és a baboskendős marokszedők képe az idősebbek szemében villan fel néha a kombájn szorgos munkája közben.

A szőnyegpadlógyártás meghonosodása Sopronban

A középkori forrásokból tudjuk, de a még élő szóhasználat szerint is gyakori, hogy az egyes textiliákat előállítási helyük szerint különböztetik meg. Gondoljunk itt például a különböző posztókra (löweni, kölni, csehországi), a rumburgi vászonra és az innsbrucki lódenra stb.

Mostanában a hazai építőiparban egy hasonlóan képzett szókapcsolat kezd elterjedni, a „soproni szőnyegpadló”. Az építőipar műszaki és technológiai fejlődése világszerte az építésszerelési idők radikális csökkentését vonta maga után. Az új építési módszerekkel való lépéstartás, különösen a szakipari munkaterületeken, új anyagok kifejlesztését tette szükségessé, amelyek között a szőnyegpadló kétségtelenül igen kiemelkedő helyet foglal el. Ennek bizonyítására statisztikai adatok idézése nyugodtan mellőzhető, elég, ha gondolatban ellátogatunk néhány újabban épült szállóba, középületbe és lakásba.

A szőnyegnek, mint a lakberendezés részének, hosszú időn át elsősorban díszítő jellegű feladata került előtérbe, holott eredeti rendeltetése, régészeti leletekkel és az ázsiai lovas nomád népek körében végzett néprajzi kutatásokkal egyaránt igazolhatóan, a padlóborítás volt. A kézi, de a hagyományos gépi szőnyegelőállítás viszonylag alacsony termelékenysége, valamint a felhasználható anyagok ára és beszerezhetősége is, napjainkig szinte kizárták a szőnyeget az építészetileg nagy mennyiségben számbajöhető padlóburkolatok köréből.

Az építőipar által a megbízhatóan azonos műszaki jellemzőkkel, megismételhetően nagy mennyiségekben gyorsan gyártható szőnyegpadlók iránt támasztott igényeknek eddig az ún. tűzött (*tufted*) szőnyeggyártási eljárás tett legjobban eleget, amelynek lényege az, hogy előre elkészített hordozókelme teljes 3–5 m szélességébe megfelelően méretezett varrótűrendszer percnként kb. 600–680 öltésnyi sebességgel a szőnyeg járófelületét alkotó fonalakat betűzi és így ez idő alatt mintegy 6–10 m² szőnyeg készül el.

A betűzött fonalrendszer és a hordozókelme végleges egyesítése külön gépsoron ragasztás útján jön létre, majd a művelet befejező részeként a szőnyegpadló hátoldalára hang- és hőszigetelő habosított gumiréteg kerül felvitelre. Természetesen ilyen termelékenységgű berendezéseken a felületképzésre gazdaságosan csak olyan fonalak használhatók fel, amelyek hosszú, megszakítatlan gépfutási időket tesznek lehetővé és amellet a szőnyegpadlókkal szemben támasztott igénybevételi követelményeket is kielégítik. Ezeknek a feltételeknek legjobban a terjedelmesített szintetikus filamentek felelnek meg, amelyeknek folyamatos fejlődése a szálgyártók és a szőnyegelőállítók állandó és egymás fejlesztési tevékenységét kiegészítő együttműködésének eredménye.

Az 1909-ben alapított és komoly szőnyeggyártási tradíciókkal rendelkező Soproni Szőnyeggyár a hazai tényleges igényt megelőzve, de azt előre felmérve, 1967-ben kezdte meg a tűzött szőnyegpadlók gyártását és a panelos lakásépítés felfutásakor már abban a helyzetben volt, hogy az építőipar számára lakásméretre kiszabott, tehát kevés helyszíni munkát igénylő, habhátoldalas szőnyegpadlót bocsáthatott rendelkezésre.

A következőkben a meglévő gyári adatokra támaszkodva, valamint személyes visszaemlékezés alapján kísérleljük meg bemutatni, mi minden történik addig, amíg egy fejlesztési elgondolás eredményeként új fogalom születik.

A hazai szőnyegpadlók kísérleti gyártása az 1965. évben vette kezdetét. Az akkori (1963 óta a Lakástextil Vállalat kötelékébe tartozó) Soproni Szőnyeggyár és részben a Tatai Szőnyeggyár is az Országos Szakipari Vállalat műszaki fejlesztési osztályával (Gryllus Vilmos, Scharlé Gyula) együttműködve több, elsősorban szőtt velúrszőnyeget próbált ki kísérleti lakóépületekben. A kísérletek kettős eredménnyel jártak. Bebizonyosodott a minél nagyobb, lehetőleg helyiségméretű szőnyegek előnye

és az, hogy a kis lakásméretekből adódóan a várható igénybevétel viszonylagosan nagyobb annál, mint amit a szakirodalom, a fejlett ipari államok nagyobb alapterületű lakásaiban végzett vizsgálatok alapján ismertettek.

Ez a kettős felismerés eredményezte az első, még csak 3 m széles tűzőgép beszerzése után egy olyan, *Kallió* fantázianevelű tűzőt buklészőnyeg gyártását, amelynek járófelülete az akkor még holland, később holland—német gyártmányú ENKALON^R, illetve ENKA-PERLON^R színes terjedelmesített szintetikus filament volt.¹ A végleges minőség kialakítása másik három fonalelőállító fonalaival végzett kísérletek eredményeinek összehasonlítása alapján történt, amelyet a 7 színből álló és ma is élő kollekciónak kialakítása követett.

Egy új építőanyag, jelen esetben a szőnyegpadló tömeges felhasználásának előfeltétele az Építésügyi Minőségvizsgáló Intézet által kiállított, szabványosított vizsgálati módszerek eredményeire támaszkodó alkalmassági bizonyítvány. Mivel szabványosított módszerek sem voltak, azok megalkotása is szükségessé vált. A napjainkban is tartó szabványosítási munka 1968-ban vette kezdetét. A „Gépi szőnyegek vizsgálati módszerei MSZ 10783/1” 1970. április 1-én lépett hatályba. összeállításában többek között Izmay Ferenc, Radó Aurélné (TKI), Aschner Gábor (Texime), Kovacsics István, Büki Tamás (Kermi), Szentpály Tiborné (Szolgáltatásfejlesztési Kut. Int.), Garai Endréné (SZÜH) és e sorok írója vettek részt.

Ebben az időben a Soproni Szőnyeggyárnak nem volt olyan berendezése, amelyvel a habhátoldalazást el tudta volna végezni. Ilyen gép csak az ország másik felén, Nyíregyházán működött, ezért az első habhátoldalazott szőnyegpadlók bér munkában ott készültek. Annak ellenére, hogy a végtermék kifogástalan volt, az első néhány száz m²-es gyártás után nyilvánvalóvá vált, hogy az ilyen nagy terjedelmű áru nagy mennyiségben történő oda- és visszaszállítása máshol szükséges szállítási kapacitást köt le, költségigényes és nagyon sok feszültséget jelentő emberi problémát is vet fel. Maradt volna még a félkészáru eladása a bérkiegészítő vállalatnak, amire az szinte prohibítív díjtételeivel kívánta a Soproni Szőnyeggyárat ösztönözni, annál is inkább, mert felismerte, hogy a tűzőt szőnyegpadló saját korábban bevezetett padlóburkolóanyagának versenytársává válhatik.

A szőnyegpadlógyártásban elért fejlődési szint a fejlett ipari államokhoz képest mintegy 12—14 éves elmaradást mutatott, amikor 1971. január 1-ével a Soproni Szőnyeggyár a Gazdasági Bizottság határozata alapján kivált a Lakástextil Vállalat kötelekéből, ami azzal járt együtt, hogy a IV. ötéves terv fejlesztési céljait némileg elkésve ugyan, de önállóan határozhatták meg.

Az előbbieken részletezett okoknál fogva habhátoldalazó gép beszerzése kapta meg az elsőséget. A szükséges anyagi fedezet biztosítása és több szállító vállalattal való előzetes tárgyalás után 1971. februárjában született meg két fontos döntés, amelyek szerint a Soproni Szőnyeggyár, a házigyári szobaméreteket figyelembevéve, 4 m széles szőnyegpadló gyártására kíván berendezkedni, és az ehhez szükséges habhátoldalazó gépsort a dán Campen cégtől szerzi be. Az első ajánlat 1971. március 9-én érkezett meg, a végleges vásárlási árat rögzítő géplap² az ártárgyalások után az üzletkötést lebonyolító Technoimpex Külkereskedelmi Vállalathoz április 5-én ment el, a rajta szereplő összeg 1 762 450 dán korona, illetve 19 075 650 Ft volt.

Maga a habhátoldalazás a vállalat textiles szakemberei előtt ismeretlen technológia volt. Az ebből adódó nehézségek kiküszöbölésére kapcsolat létesült a vulkanizáló pasztát szállító és Soprontól kb. 50 km-re lévő Guntramsdorf-i Duron Chemie osztrák céggel, amely a világhírű Durogan^R habhátoldalazási rendszer megvalósítójának, a Hansawerke brémai cégnek a leányvállalata. Az azóta is fennálló üzleti kapcsolat keretében a Hansawerke kidolgozta a habhátoldalazási technológiát, jogot adott a *Durogan* védjegy használatára, és résztvett azokban a kísérletekben, ame-

¹ R = 'registriertes Warenzeichen; bejegyzett védjegy'

² A géplap a külkereskedelmi vállalatnak adott, banki fedezetigazolással ellátott eseti bizományosi megbízás nevére.

lyekre a gépszállítási szerződés kikötései szerint a Campen cég dániai kísérleti üzemében Szabó Zoltán műszaki és gyártmányfejlesztési osztályvezető, Kiss János vegyészmérnök, Dragovecz Lajos fejlesztési technológus és Stippinger Róbert művezető jelenlétében júliusban került sor.

A kísérletekhez szükséges 10 vég hátoldalazás nélküli szőnyeg egyelőre még csak 3 m szélességben Sopronban készült. Az itthon alkalmazásra kerülő technológia véglegesítése után kezdődött meg a gépszállítás. Az utolsó szállítmány beérkezésének időpontja augusztus 31-e volt.

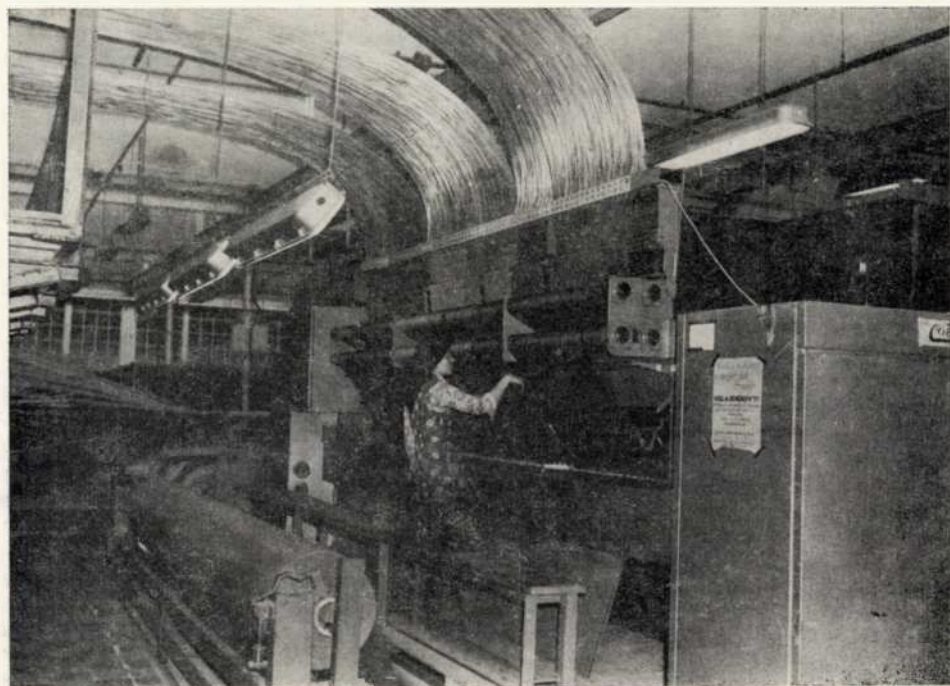
A szerelés első lépcsője október 19-én, a második december 8-án fejeződött be. December 14-ig a gépsor üresjáratban működött, a Duronchemie és a Hansawerke képviselőinek jelenlétében pedig 15–16-án került sor az üzemi próbára. A végleges gépátvétel a kisebb hibák garanciális kijavítása után 1972. január 26-án történt és ettől az időtől kezdve a már meglévő 3 m széles tűzőgépeken készült áru kikészítése is ezen a gépsoron történik.

Egy új gyártmány bevezetése legtöbbször valaminek a kiszorításával jár együtt. Ha ezt az új gyártmányt történetesen (mint ahogy ez esetünkben is fennáll) évtizedes, sőt évszázados beidegzéssel szemben kell milliós nagyságrendben korlátozott befogadóképességű piacon elhelyezni, igen gondos marketing munkára van szükség. Ilyennek bizonyult a Tervezésfejlesztési és Típustervező Intézettel 1971-ben kialakított együttműködés, amelynek keretében kidolgozták a IV. ötéves tervben várható szőnyegpadlóigény éves bontású előjelzését, a ténylegesen bekövetkezettől alig pár ezer m²-es eltéréssel. A szőnyegpadlók házgyárai alkalmazott fektetési technológiáját műveletekre bontott részletességgel szintén elkészítette az együttműködő intézet és a potenciálisan legnagyobb felhasználóval, a 43. sz. Állami Építőipari Vállalattal közösen ki is próbálta egy, az ipar és a felügyeleti hatóságok képviselőinek jelenlétében megtartott gyakorlati bemutaton. Ez az 1971. októberében tartott bemutató része volt annak a szőnyegpadlók felhasználását ismertető egyhetes kiállítást kísérő előadásorozatnak, amelyet a Soproni Szőnyeggyár a Tervezésfejlesztő és Típustervező Intézet budapesti kiállítótermében a fonalszállító Enka céggel és a vulkanizálóanyagot szállító és védjegyének használatát engedélyező Hansawerke céggel együtt rendezett. A kiállítás, a hozzákapcsolódó előadások és bemutatók konkrét eredményekben megmutató sikere azóta is rendszeressé tette a hasonló jellegű marketing tevékenységet, amelynek ráfordításai sokszorosan megtérülnek és a külföldi cégek révén a hirdetővállalatokat a nyújtott szolgáltatásokért devizabevételhez is juttatják.

A habhátoldalazó berendezésre vonatkozó géplap elküldése után 1971. május 28-án adott a Soproni Szőnyeggyár megbízást a Technoimpexnek 1/10" osztású³ 4200 mm munkaszélességű tűzőgépre történő ajánlatkérésre. Június 28-ig mindkét számbajöhető angol cég (Pickering, Singer-Cobble) elküldte közel azonos magasságú ajánlatát, amelyeknek ismeretében az éppen kellő időben megrendezett négyévenkénti ITMA (Internationale Textilmaschinen Ausstellung) kiállításon Párizsban a vállalat részéről Weiszböck Rezsóné igazgatónak, Linka Péter igazgatóhelyettesnek és Szabó Zoltán műszaki és gyártmányfejlesztési osztályvezetőnek módjában állt mindkét ajánlott gépet működés közben megtekinteni. A látottak és a szeptemberi ártárgyalások alapján megszületett a döntés a Singer-Cobble cég gépének egyelőre mintázószerkezet nélküli kivitelben történő megvételére. Az anyagilag kedvezőbb ajánlaton kívül a Singer-Cobble cég mellett szólt még előnyös és rugalmas service szolgálata, amely a cég magyarországi, illetve ausztriai képviselői irodái révén, mint az a későbbiek során be is bizonyosodott, gyorsan és hatékonyan működött közre az üzemelés közben esetenként felmerült akadályok elhárításában. Ha figyelembe vesszük, hogy ezen a gépen egy perc üzemidő alatt kb. 8 m² szőnyeg készül

³ 3 Oszttás (gauge) a tűzőgép tűinek egymástól való távolsága, az a szám, amely mutatja, hogy az angol hüvelykre (25,4 mm) hány tű jut. Két tű egymástól való távolsága 1/10" osztásnál 2,54 mm, így a 100 mm-re eső tűk száma 39,3.

el, jól lemérhető, hogy egy esetleges meghibásodott és készletben nem lévő alkatrész csak egy nappal korábbi beérkezése is mit jelent. A gép ára 19 580 font sterlinget tett ki, a géplapon szereplő forintösszeg 3 264 793 volt. A szállítási határidőként eredetileg 1972. március 31-e szerepelt, ami utóbb az angliai bányászsztrájk miatti kényszerű munkaidőcsökkentés következtében ténylegesen június 17-re módosult. A készre szerelt gép átvételére július 24-én került sor. A terveknek megfelelően a nagyüzemi gyártás a IV. negyedévtől kezdődött, az augusztus és szeptember hónapot a kezelőszemélyzet begyakorlására szánta a vállalat. A IV. negyedévtől kezdve a gyártás tervszerűen folyt, mert a hatósági engedélyezéshez szükséges minták a gépszállító düsseldorfi kísérleti üzemében az idehaza előzetesen kidolgozott

1. kép. Szőnyegtűzőgép

technológia alapján polipropilén és juta hordozószövetre a vállalat igazgatója, műszaki és gyártmányfejlesztési osztályvezetője és e sorok írója közreműködésével 1972. január 20-án elkészültek. Ugyanekkor készült el a fonalszállító Enka cégnél a 20 színből álló mintakollekció is, úgyhogy az értékesítéshez a minőségi minta és a színválaszték már jóval a gép beérkezése előtt rendelkezésre állt, és így már az 1972. évben 151 ezer m² habhátoldalas szőnyegpadlót tudott a vállalat forgalomba hozni.

A megvásárolt berendezés segítségével gyártható szőnyegpadló felülete mintázatlan, sima volt. Joggal merülhet fel a kérdés, hogy a mintázott felület miért jelent padlóburkolat esetében előnyt a mintázatlannal szemben?

Minden szubjektívnek tekinthető érvet figyelmen kívül hagyva, a választ az a jó értelemben vett gyakorlati előny jelenti, amely abban mutatkozik meg, hogy egy mintázott felület a mintázatlan, egységes felületnél a szennyeződéssel valamint a használat során bekövetkező külső képi változásokkal szemben optikai hatásánál fogva sokkal ellenállóbb.

A beruházási döntést kialakító megfontolások erről az alapról indulva vezettek olyan mintázószerkezetnek az OMFB támogatásával való beszerzéséhez, amely ekkor a már meglévő finom osztású géppel kombinálva Európában a harmadik, a KGST országokban az első volt. A mintaképzést átlátszó fóliára festett ábrát letapogató fotocella szerkezet vezérli, segítségével a minta két színben, igényesebb kategóriákba sorolható szőnyegpadlóknál magasabb fajlagos anyagfelhasználással a két érvényre juttatott szín mellett strukturáltan is megjeleníthető. Gyakorlatilag ez annyit jelent, hogy a szín és árnyékhatások kombinálásával a mintázási lehetőségek tovább bővíthetnek. A rendszernek a gyorsan elkészíthető fóliák alkalmazhatósága igen nagy flexibilitást biztosít, ami a mintázás szempontjából kis ráfordítással megvalósítható biztonságot, a vevőigények kielégíthetőségénél pedig a mintázott textil-árak területén eddig nem ismert gyorsaságot jelent.⁴

Még maga a tűzőgép sem érkezett meg, amikor a vállalat vezetősége a társadalmi szervek bevonásával már megkezdte a mintázógép fogadásának saját dolgozói körében történő előkészítését. Ennek érdekében felkérte a szállítót, hogy a Textilipari Műszaki és Tudományos Egyesület vállalati csoportjának tartson ismertetőt a fotóelektromos Clutch in Roll Scroll nevű mintázószerkezetéről. Az előadást, amelynek angolról lefordított anyagát minden résztvevő kézhez kapta, a Singer-Cobble cég eladómérnöke és a gép konstruktőrije 1972. március 23-án tartotta meg a MTESZ soproni székházában. A külkereskedelem útján bekért ajánlat 1972. november 13-án érkezett be a vállalathoz, amelynek kiegészítésére a szállítótól referenciaüzem megnevezésére és a mintázóberendezéssel gyártott szőnyegmintáinak a bekérésére került sor. 1973. január 2-án a szállító közölte, hogy ilyenekkel nem tud szolgálni, mert az első két eladott gép még szerelés alatt van.

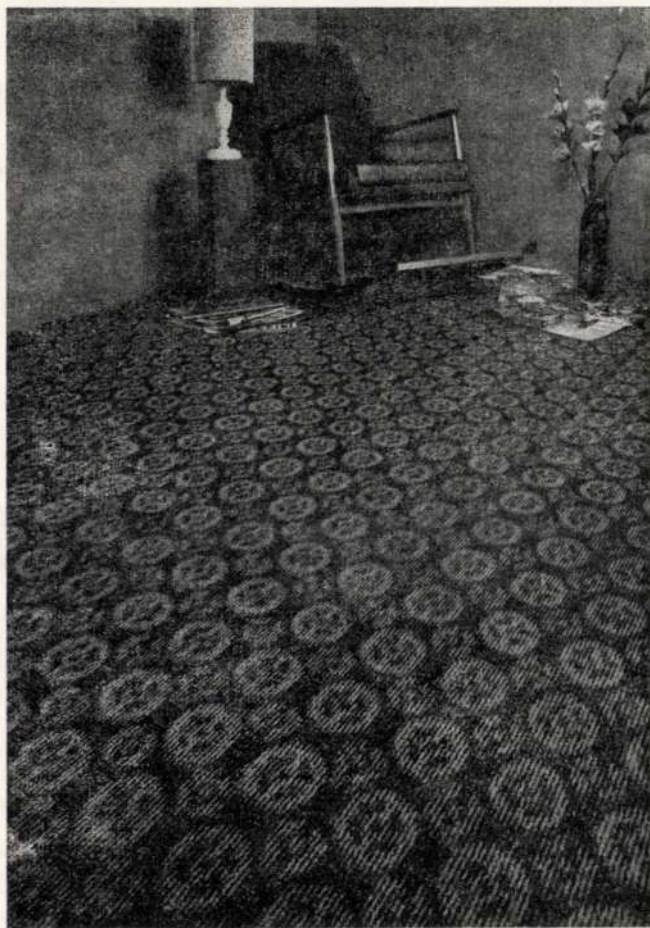
A Singer-Cobble cég képviselője 1973. február 9-én tárgyalt a Technoimpexnél. A tárgyalás során megegyezés történt az árról, illetve az ajánlat érvénytartamának meghosszabbításáról, a szerelés időtartamáról és arról, hogy a szállító vállalja két soproni szakembernek a mintatervezésben, illetve az elektronikus berendezések kezelésében való kiképzését, amire június hó folyamán került sor. Ekkor Pálmai Lászlóné tervezőművész és Dorweckinger József művezető 10 napot töltött a Singer-Cobble cég blackburni gyártelepén. A végleges megállapodást jelző géplap kelte 1973. március 11., a rajta szereplő összegek 28 642 font sterling, illetve 3 649 586 Ft. A már egy éve üzemben lévő 4 m széles tűzőgéppel összeépítendő mintázóberendezés idejében meg is érkezett, azonban a tűzött szőnyegpadló iránt megnövekedett kereslet miatt a Soproni Szőnyeggyár kénytelen volt a szerelés elhalasztását kérni, ami így csak 1973. december 10-én kezdődhetett meg és a gépvételi jegyzőkönyv 1974. január 29-én történő aláírásával ért véget.

Az előzők során már említett és a Tervezésfejlesztési és Típustervező Intézetben rendezett 1971-es kiállításon elhangzott előadásában Frányó István, az intézet munkatársa szőnyegpadló felhasználási prognózisának a IV. ötéves tervidőszakra említett és valóban is realizálódott 1,5 millió m²-es mennyisége az V. ötéves tervidőszakban előreláthatólag meg fog kétszereződni és így azzal kell számolnunk, hogy 1980 végére Magyarországon kb. 4,5 millió m² szőnyegpadlóval burkolt lakóhelyiség lesz használatban. Ez a mennyiség lakásonként 30 m²-es átlagot számítva 150 000 szőnyegpadlós lakást jelent. Jelenti egyben a következőket is: lakásonként 3,6 fővel, 540 000 közvetlen szőnyegpadlóhasználót és 12–14 rokont, ismerőst figyelembevéve kb. 2 millió, összesen kb. 2,5 millió, összesen kb. 2,5 millió embert, azaz a lakosság mintegy 25%-át, akiknek a Sopronból származó szőnyegpadlóról formált véleményét a leghatásosabb propaganda, a személyes tapasztalat alakította ki. Természetesen ilyen széleskörűen elterjedt termék gyártása arra kötelezi a Soproni Szőnyeggyárat, hogy az igényeknek a lehető legmagasabb szinten történő kielégítésére törekedjék. Nemcsak a saját belső fejlesztési tevékenység fokozásáról van itt szó, amelynek eredményeképpen ma 14 minőség kb. 200–220 szín és mintaválasztéka áll rendelkezésre.

⁴ Dávidházy I.: Mintás szőnyegpadlók. Szakipari Technika 1977, 39–41.

zésre, hanem arról is, hogy a vállalat támogatja és propagálja a szőnyegpadlók kis-kereskedelmi árusításának és szolgáltatóipari tisztításának fejlesztését is, abból a felismerésből kiindulva, hogy a szőnyegpadló nagyban történő értékesítésével feladatai még nem értek véget.

A Könyvüipari Minisztérium 1975 novemberében a Soproni Szőnyeggyár műszaki fejlesztéséről többek között a következőket állapította meg: „1971—73-ban

2. kép. Az első szőnyegpadlók egyike

27,6 millió forintos fejlesztéssel korszerű új szőnyegpadló gyártást honosítottak meg, amellyel az építőipar és a lakosság fogyasztási igényét egyaránt ki tudják elégíteni.”

Az a javaslat, amelynek alapján a vállalat igazgatója, Weiszböck Rezsőné országgyűlési képviselő 1976-ban az Eötvös-díjban részesült, hasonló megállapításokat tartalmaz és többek közt ezeket mondja: „A vállalatnál kialakított jó közösségi szellem és a higgadt, megfontolt, magasszintű vezetés eredménye, hogy a vállalat önállóvá váló válása óta a textilipar egyik leggazdaságosabban dolgozó vállalatává fejlődött. Irányításával a Soproni Szőnyeggyárban 6 év alatt magas technológiai

színvonalon megvalósult a hazai építőipar tűzött szőnyegpadlóval történő ellátása, mely nemcsak a vállalat gazdasági eredményeiben, hanem az építőipar gazdaságosságában is jelentkezik."

Az idézett mondatok mögött munkások, mérnökök, tervezőművészek, kereskedelmi és ügyviteli munkakörben dolgozók összehangolt munkája van. Az előkészítésre és a lebonyolításra vonatkozó iratok több kilónyiak és az utókor számára érdemes feljegyezni, hogy ez volt az első nagyobb beruházás a Soproni Szőnyeggyárban, amelynek lebonyolítását több száz adott és kapott telex segítségével sikerült meggyorsítani.

Visszatérve az előbbieken említett két tervidőszakban legyártásra kerülő és kb. 1,4 milliárd Ft értékét képviselő szőnyegpadló mennyiségre, meg lehet állapítani, hogy a Soproni Szőnyeggyár újra önállóságának első fejlesztési elhatározása 27,6 millió forint saját fejlesztési alap és bankhitel felhasználásával olyan eredményeket hozott, amelyekre nemcsak a 70 éves Soproni Szőnyeggyár, hanem minden soproni is büszke lehet.

Dávidházy, Stefan: Die Einführung der Teppichbodenherstellung in Ödenburg. Seit dem Mittelalter ist es üblich, gewisse Erzeugnisse der Textilindustrie nach ihrem Herstellungsort zu benennen. Dieser Gebrauch scheint heutzutage in der ungarischen Bauindustrie wieder aufzuleben, indem ein typisch grossindustrielles Produkt, der schaumbeschichtete Nadelflor (Tufting)-Teppichboden sehr oft als „Ödenburger Teppichboden“ bezeichnet wird. Die ersten, mit den Verbrauchern gemeinsam ausgeführten Versuche gehen auf das Jahr 1965 zurück. Die damals gewonnenen Erkenntnisse hatten die Ödenburger Teppichfabrik (Soproni Szőnyeggyár) 1971 dazu bewogen, das Produktionsprogramm mit der Herstellung von schaumbeschichteten Tufting-Teppichen zu erweitern. Im Rahmen eines auf drei Jahre geplanten und tatsächlich durchgeführten Investitionsvorhabens wurde die notwendige Gesamtanlage angeschafft und das know-how auch mit Hilfe der verschiedenen Rohstoff- und Maschinenlieferanten angeeignet. Zur Zeit besteht das Angebot aus 14 Qualitäten mit ca. 200—220 Muster- und Farbstellungsvarianten und man kann behaupten, dass der Teppichboden aus Ödenburg als guteingeführtes Baumaterial mit mehreren Millionen verlegten Quadratmetern sich einen wohlverdienten Ruf erworben hat, worauf nicht nur die Mitarbeiter des 70jährigen Unternehmens, sondern auch alle Bewohner der Stadt Ödenburg mit Recht stolz sein können.

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

Nagy Alpár:

A „Liszt Ferenc Társaság” Soproni Csoportjának története (1974—1978)

1. A hagyományörzés és a hagyományteremtés egységében alakult meg Budapesten 1973-ban a Liszt Ferenc Társaság, amely az 1893-ban alapított „Liszt Ferenc Társaság” örökösének tekinti magát. Nemes célok vezérelték kezdettől az újjáalakult Társaságot, nagyszerű feladatokat vállalt Liszt Ferenc emlékének ápolása, műveinek terjesztése érdekében. (Lásd: „A Liszt Ferenc Társaság [1893] Alapszabályai. Budapest, 1973.) Az előkészítő bizottság 1973. május 15-én tartotta alakuló közgyűlését a Budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán, amit reprezentatív ünnepi hangverseny követett.

Nemsokára Sopron is hallatott magáról. Lomoschitz Pál, a Liszt Ferenc Társaság tagja, valamint Kocsis József, Sopron város tanácselnök-helyettese, a Liszt Ferenc Társaság elnökségének tagja vezetésével már 1974 februárjában összeült egy hat főből álló kis csoport, amely az alábbi „Felhívás”-t küldte szét:

„Kedves Barátunk!

1973. májusában újjáalakult a Magyar Liszt Ferenc Társaság. A társaság célkitűzése Liszt Ferenc szellemi hagyatékának ápolása, terjesztése. Sopron város — úgy érezzük — fontos szerepet kaphat ebben, hisz városunknak és vidékének Liszt vonatkozásai nagyon gazdagok. Ebből az elgondolásból a Magyar Liszt Ferenc Társaság helyesli, ha Sopron a társaság mellett működő önálló csoportot alakít. A csoportot szervező bizottság azért fordul azokhoz, akiktől a fenti célkitűzéshez segítséget vár és remél. Kérjük, vállaljon tagságot a MAGYAR LISZT FERENC TÁRSASÁG Soproni Csoportjában” (részlet).

1974. május 6-án a Magyar Liszt Ferenc Társaság Soproni Csoportja megtartotta alakuló ülését a Liszt Ferenc Művelődési Központban. A budapesti Liszt Ferenc Társaság elnöksége és tagsága nevében Forrai Miklós főtákar személyesen köszöntötte az alakuló ülés résztvevőit. A programbeszédet Kocsis József tartotta, a szervezeti és működési szabályzatról Lomoschitz Pál adott tájékoztatót, majd megválasztották a Soproni Csoport vezetőségét. Az alakuló ülés jegyzőkönyve szerint a csoport védnöke lett dr. h. c. h. Tárczy-Hornoch Antal akadémikus, ügyintézője Lomoschitz Pál, adminisztrációs munkatársa dr. Ilvuszky Vladimírné. A hivatalos részt hangverseny követte. A Soproni Leánykar Liszt „Üzenet” és „Weimari népdal” című kórusműveit énekelte, vezényelt Kovács Sándor; Bencsik Erzsébet, a soproni zeneiskola művész-tanára Liszt a „Tell-kápolna” című kompozícióját zongorázta; Eskütt Gabriella, az Óvónőképző Intézet hallgatója Liszt „Ha álmodom mély” kezdetű dalát énekelte Lomoschitz Pál zongorakíséretével. (Lásd a meghívókat!) Az alakuló

ülés jegyzőkönyve szerint a Soproni Csoport taglétszáma 23 fő. A Csoport megalakulását a Magyar Liszt Társaság elnöksége 1974. május 31-én hagyta jóvá.

A Csoport november 27-én Liszt-hangversenyt rendezett a Liszt Ferenc Művelődési Központban Bisztriczky Tibor hegedűművész és Sebestyén Albert zongoraművész közreműködésével. A műsoron Liszt Ferenc hegedűre-zongorára írott eredeti kompozíciói szerepeltek, amiket Bisztriczky Tibor—Hubay Jenő egyetlen hangversenyző tanítványa Magyarországon — kutatott fel. A ritkaságszámba menő Liszt-darabok: Duo (Sonate), Die drei Zigeuner—Paraphrase, Elegie, La lugubre gondola (Gyászgondola), Epithalam, Zweite Elegie, Romance Oubliée (Elfelejtett románc), Grand Duo Concertant éppen olyan nagy sikert arattak a szakavatott és ihletett tolmácsolás nyomán a soproni (s egyben magyarországi!) bemutató alkalmával, mint korábban Kismartonban, Weimarban.

1975-ben már 33 tagja volt a Soproni Csoportnak. A gyarapodást előmozdította a Csoport egyre színvonalasabb tevékenysége, tartalmas munkája. Ebben az esztendőben május 20-án Kertész Lajos zongoraművész adott koncertet Sopronban. Műsorában elsősorban Liszt késői alkotásait szólaltatta meg. Erre a hangversenyre, a korábbi gyakorlatnak megfelelően, a soproni tagság — igény szerint — tiszteletjegyeket kapott.

Október 26-án a soproni Bezerédj-házon (Templom utca), amelyben Liszt Ferenc a Bezerédj-család vendégeként 1840 februárjában vendégeskedett, emléktáblát leplezett le a Soproni Csoport. Az emléktáblát Szakál Ernő szobrászművész tervezte. Az 1976-os esztendő első hónapjai hangversenyszervezéssel teltek el. Március 30-án siker koronázta az eddigi fáradozásokat: a Győri Filharmonikusok, valamint a Soproni Leánykar (karigazgató: Kovács Sándor) előadta a Dante-szimfóniát, Jancsovics Antal karmesterrel az élen. Mind a két együttes díjazás nélkül vállalta a szereplést. Előbb a Leánykar adott Liszt Ferenc vokális műveiből műsort. A „Fesztivál kórus diplomával” minősítést nyert énekkar ezen a hangversenyen vette föl a Soproni Liszt Ferenc Leánykar nevet. A koncert közreműködője, Gulyás Márta, Liszt-műveket zongorázott.

Még két Liszt-hangverseny volt 1976-ban, mind a kettő a Soproni Ünnepi Hetek keretében. Július 4-én egy Liszt-műveket megszólaltató orgonahangverseny aratott sikert; július 8-án a Tatabányai Szimfonikus Zenekar, valamint az Esztergomi Kórus előadásában az Esztergomi mise hangzott el a Szent Mihály templomban.

2. A LFT Soproni Csoportja ősztől kezdve az 1977. évi nagyszabású nemzetközi zenei találkozó megszervezésével foglalatzkodott. Már 1976. október 10-én összegezte a LFT budapesti központja a következő év kimagasló eseményének, az „Ifjú Zongoristák Első Nemzetközi Liszt Találkozásának” programját.

A találkozó programja:

1977. április 20-án este 8 óraker ünnepélyes megnyitó a Liszt Ferenc Művelődési Központban, amelyen a Soproni Leánykar és az 1974—76. évi livornói (Olaszország)

Liszt-versenyek első helyezettjei vesznek részt.

április 21-én, 22-én délelőtt fél 11-től, délután 18 órától válogató hangversenyek;

április 23-án délelőtt fél 11-től és délután 18 órától döntő;

április 24-én délelőtt fél 10-kor az Erzsébet-kertben az újra felállított Liszt-mellszobor (vö. SSz. 1978, 180) megkoszorúzása, délelőtt fél 11-kor ünnepélyes eredményhirdetés a Művelődési Központban, majd a csoportgyőztesek hangversenye.

A nagyszabású találkozó elérte nemes célját, testet öltött az Európai Liszt-Centrum (ELC) 1974-es kismartoni tanácskozásán született gondolat: Európa 9 országának 19 legtehetségesebb fiatal zongoristája összegyűlt Liszt Ferenc kora ifjúságának egyik színhelyén, Sopronban, és a szabad királyi rangjának 700. évfordulóját ünneplő városban Liszt szellemében, a muzsika egyetemes nyelvén barátkozott össze, kicserélte tapasztalatait, bemutatta tudását, s közben jobban, alaposabban elmélyült a géniusz kimeríthetetlen zongoraműveiben, magyarságának-európaiságának egységében. Az elkövetkező években Doborján (Raiding), Kismarton (Eisenstadt), Pozsony (Bratislava) tarthatnak számot az ilyen jellegű találkozók megrendezésére.

A nemzetközileg is jelentős soproni rendezvényről mind a megyei, mind a budapesti sajtó beszámolt. Helyszíni közvetítést adott a Magyar Rádió, és körülbelül 20 perces műsort vett föl a Magyar Televízió. (Ezt május 27-én a „Zene, zene, zene” című műsor különkiadásában láthatta a nagyközönség.)

Az április 20—24-i találkozót megelőzően is voltak ünnepélyes napjai a Soproni Csoportnak: április 15-én Jakov Iszakovics Milstejn professzor látogatott a jubiláló Sopronba. (Kétkötetes, Liszt Ferencről írott műve 1965-ben látott napvilágot hazánkban.) Szeptember 19-ére a Soproni Csoport hangversenyt rendezett, amelyen a Szombathelyi Szimfonikus Zenekar szerepelt felajánlott Liszt-műsorról. A Magyar Ábrándot Bognár Ferenc, az A-dúr zongoraversenyt Szelecsényi Norbert zongorázta, elhangzott még a Les Préludes című szimfonikus költemény. A koncertet Petró János vezényelte.

3. 1977 novemberében Lomoschitz Pál ügyvezető egészségi állapotára való tekintettel lemondott tisztségéről, de továbbra is védnökséget vállalt a Csoport felett. Utóda e sorok írója lett, az adminisztratív teendőket ellátását Dely Leventéné, a Városi Tanács munkatársa vállalta. Még ebben a hónapban elkészült a Csoport 1978. évi programja, amely az alábbi pontokat tartalmazta:

1. Évenként 1 Liszt-hangverseny rendezése, vagy egy-egy Liszt darab előadásának kezdeményezése, elősegítése;
2. Liszt-előadások rendezése budapesti előadókkal, a TIT helyi szervezetének közreműködésével;
3. az ifjúság bekapcsolása a Liszt-hagyomány ápolásába Sopron városában. Felmérés különböző típusú iskolákban (ált. iskola VIII. osztálya, gimnázium, szakközépiskola, technikum, felsőfokú intézmények), mennyire ismerik a fiatalok Liszt Ferenc életét, emberi-művészi arcát, a XIX. századot?
4. Sopron város zenei hagyományainak ébrentartása;
5. a Liszt Ferenc nevét viselő soproni együttesek (Soproni Leánykar, Szimfonikus Zenekar, Pedagógus Énekkar, Kamarakórus) összefogása, egyéni vagy közös hangversenyek szorgalmazása, segítése a Liszt Ferenc Művelődési Központban;
6. kapcsolatteremtés a megyében, az országban tevékenykedő, Liszt Ferenc nevét viselő együttesekkel;
7. a környék Liszt-emlékhelyeinek gondozása, illetve újabbak felkutatása (Nagycenk, Sopronhorpács, Kőszeg, Dáka, Győr, Vép);
8. emléktábla elhelyezése a sopronhorpácsi Széchenyi-kastélyon;
9. Sopron és környéke zenei emlékeinek, hagyományainak ápolása (pl. Bartók- és Kodály-emléktáblák elhelyezése Sopronban, utcaelnevezések stb.);
10. Sopron—Győr—Szombathely zenei együttműködésének előmozdítása Kodály Zoltán „három város” tervének megfelelően; kórustalálkozók, hangversenyek, más rendezvények évközben, vagy a Soproni Ünnepi Hetek alatt;
11. a határokon túli Liszt-emlékhelyek felkeresése, kapcsolatteremtés Doborjánnal (Raiding), Kismartonnal (Eisenstadt), Pozsonnyal (Bratislava), Kolozsvárral (Cluj-Napoca) stb.;
12. kapcsolatteremtés a doborzáni, kismartoni Liszt-emlékhelyek társaságaival a Soproni Liszt Ferenc Múzeum segítségével;
13. kapcsolatteremtés a hazai Liszt-Társaságokkal, illetve vidéki csoportokkal (budapesti, szekszárdi, pécsi csoport);
14. Sopron zenei életével kapcsolatos kutatások ébren tartása, dr. Csatkai Endre ilyen irányú tevékenységének folytatása, kiegészítése, a napjainkig terjedő zenei anyag bibliografikus összegyűjtése, a Sopronban előadott Liszt-művek jegyzékének kiegészítése stb.;

15. technikai segítség kérése különböző szervezetektől, intézményektől (Hazafias Népfőnt, GYSEV, Egyetem, Városi Tanács, Geodézia);
16. a Soproni Csoport tevékenységének szélesebb körű gyakorlati és eszmei-erkölcsi megalapozása a hatékonyabb belső munkával, a városi pártszervek támogatásával.

4. 1978. május 20-án a Soproni Liszt Ferenc Pedagógus Énekkar az ausztriai Badenbe utazott vendégszereplésre. 21-én Doborjába is ellátogattak az énekkar tagjai és vezetői, megkoszorúzták a Liszt-emlékházat, az újjáalakított Liszt-múzeumot.

Június 26-án a Soproni Ünnepi Hetek keretében Liszt Koronázási miséjét adta elő a Győri Filharmonikus Zenekar és a Liszt Ferenc Pedagógus Énekkar (Sopron), budapesti szólisták közreműködésével, Jancsovics Antal vezényletével. Karigazgató Palotai György volt. Szeptember 24-én a Soproni Csoport Nagycenk—Sopronhorpács—Kőszeg útvonalon („Liszt Ferenc nyomában...”) egynapos autóbuszkirándulást szervezett tagjai számára.

Október 22-én, a nagy zeneköltő születésnapján a Soproni Csoport képviselői a Hunyadi János utcai Állami Általános Iskola Liszt Ferenc, Kodály Zoltán és Rauch András nevét viselő kisdobos- és úttörőrajaival meg az iskola pedagógusaival megkoszorúzták Liszt Ferenc Erzsébet-kertben álló mellszobrát; nemzetiszínű szalaggal átkötött babékoszorút helyeztek el a többi soproni Liszt-emlékhelyen is.

Október 27-én, pénteken, Lehotka Gábor hangversenyzett nagy sikerrel a Művelődési Központban, a Soproni Csoport rendezte hangversenyen. Műsorának közepontjában két Liszt-mű állott, a B-A-C-H prelúdium és fuga, meg a Weinen, klagen... variációk.

Ugyancsak a Soproni Csoport rendezte, az Osztrák Kulturális Intézettel (Budapest) karöltve a november 13-i kamarahangversenyt a Művelődési Központ kistermében, amelynek Bisztriczky Tibor hegedűművész, Hantó Erika hegedűművész, Szabó Katalin zongoraművész volt a főszereplője. A két-hegedűs-zongorás esten Liszt Ferenc és Takács Jenő művei csendültek föl. Lukin László (Budapest) kétszer (okt. 31; nov. 28) tartott zenei előadást Sopronban, a Soproni Csoport meghívására, a helyi TIT szervezet székházában „Liszt gyermekévei”, illetve „A fény városában” címmel. A Soproni Csoport taglétszáma év végére elérte a 70 főt. Gyarapodott sopronhorpácsi tagokkal is. Tervezzük kőszegi, győri, nagycenki tagok toborzását, tevékenységünk szélesebb alapokra helyezését. 1978 novemberében Sopron város művészeti életének állapotát, továbbfejlesztésének lehetőségeit tárgyalta az MSZMP Sopron városi Bizottsága. Itt a 9 tagú zenei albizottság előterjesztése nyomán a Liszt Ferenc Társaság Soproni Csoportjának ötesztendősi tevékenysége, jövő munkája is napirendre került. A városi pártszervek eszmei, erkölcsi támogatásukról biztosították a Soproni Csoportot.

5. Az 1979—1980-as években feldolgozzuk és publikáljuk a sopronhorpácsi, a nagycenki és a vépi Liszt-kutatások eredményét; zenekari hangversenyt kívánunk rendezni Liszt Ferenc műveiből a Szombathelyi Szimfonikus Zenekar vendégjátékával; emléktáblát helyezünk el a sopronhorpácsi Széchenyi-kastélyon, ahol Liszt Ferenc gróf Széchenyi Imre vendégeként, háromszor megfordult (1870, 1872, 1874); emléktáblával óhajtjuk megjelölni azokat a nevezetes soproni helyeket, ahol Bartók Béla, a világhírű művész lakott, illetve játszott 1905-ben, 1924-ben, 1928-ban, 1929-ben; folytatjuk a Liszt Ferenc életéről összeállított előadássorozatot budapesti (vagy soproni) előadókkal; Liszt-hanglemezeket vásárolunk csoportunk számára, a helyi Liszt előadások színvonalának emelése érdekében; filmszalagra vesszük a soproni és a Sopron környéki Liszt-emlékeket, emlékhelyeket; megszervezzük második kirándulásunkat Pozsonyba; tovább erősítjük kapcsolatainkat a soproni Hunyadi János utcai Állami Általános Iskola kisdobos- és úttörőrajaival, a szekszárdi, a pécsi, valamint a budapesti Liszt-csoportokkal.

6. A Csoport tevékenységével kapcsolatban megelégnékül soproni Liszt-kultusz megnyilvánulása Sarkady Sándor soproni költő „Liszt” című verse is:

Asszonyod, borod, tört magyar szavad
 Lehetett százszer idegen;
 Mikor az újjad a húrra csapott,
 Magyar dal zendült az idegen.
 Mikor a Duna vad, szennyes árja
 Elmosta Pestet,
 Hívhatott Párizs — te fáradt lépted
 Mihozzánk vetted.
 Csúfolhatta díszkardodat,
 Fehér kezed, lágy markodat
 Mefisztó-Heine váltig —
 Magyar zenésznek megmaradtál
 Félénk szíveddel mindhalálig.
 S nagynek örökké.

MEGEMLEKEZÉSEK

Kálmán Gyula:

Preysz Mór, a pasztörözés felfedezője 150 esztendeje született

Arra a kérdésre, hogy ki találta föl a pasztörözést — az erjedésnek melegítéssel való meggátlását —, nagyon sokan habozás nélkül válaszolnák: Louis Pasteur (1822—1895), hiszen róla nevezték el ezt az eljárást. Pedig a világhírű francia tudóst négy évvel megelőzte ebben egy méltatlanul elfeledett magyar kémikus és mikrobiológus, Preysz Mór, akinek nevét és munkásságát ma már jószerint csak néhány tucat tudománytörténész tartja számon; utcát, intézményt nem neveztek el róla, s a nagy tudósoknak kijáró emléktáblával is adósai vagyunk.

Preysz Mór 1829. július 23-án — 150 esztendeje — született Sopronban. A szülőváros egyik középiskolájában sajátította el az alapvető természettudományi ismereteket. A vegytan és a biológia iránti kivételes hajlama és rajongása, a jelenségek okainak fűrkészése már fiatal diák korában megmutakozott: szüntelenül kísérletezett, gyűjtött. Szüleinek vagyoni helyzete lehetővé tette számára a magasabb szintű tanulmányok végzését, s 1847-ben beiratkozott a pesti egyetem bölcsészeti karára. Később a bécsi műegyetem vegyészeti szakára ment át.

Egyetemi tanulmányainak befejezte után, 1853-ban a császárvárosban maradt és Schrötter professzor tanársegédje lett a vegytani tanszéken. 1855-ben hazatért, s ki-nevezték a pesti főreáliskola kémia tanárává. Pedagógusi munkáját — fiatalon bekövetkezett haláláig — a példás ügyszeretet jellemezte. „Ami kincset a német tudomány egyik nevezetes gyűlöhelyén: a bécsi műegyetemen, a bécsi tudósörökkel való érintkezés s utazásai során a nyugati szellem termékeiből felszedett, azt felolvasztva saját lelke tüzeiben, hazahozta, hogy elmaradt nemzete emelésére és a magyar ifjúság pallérozására fordítsa.”¹

A magyar tudomány és kultúra hihetetlenül nehéz éveket élt át az osztrák önkényuralom tombolása idején. Ezekben a zavaros időkben Preysz a pesti főreáliskolát a hazai vegytani kutatások központjává fejlesztette: olyan kémiai laboratóriumot rendezett be, amelyet még évtizedek múlva is példaként emlegettek. Ejt nappallá téve dolgozott laboratóriumában. Jelentős sikereket ért el a klórsavas sók újfajta elő-

¹ Hankó Vilmos: Preysz Mór, a „pasztörözés” feltalálója. Természettudományi Közlöny, 1911 915—920.

állításakor: a borkő érdekes ikerkristályos változatát találta meg. Nagy gonddal és fáradsággal elemezte a fővárosi kutak vizének nitrogéntartalmát, amellyel addig senki se törődött. Legkedvesebb kutatási területe az 1850-es években a borkémia volt.

Preysz Mór alapos kísérleteket folytatott a célból, hogy mezőgazdaságunk egyik világhírű cikkét, a tokaji bort megóvja az utóerjedés káros hatásától. Kísérletsorozata ragyogó eredménnyel végződött: bebizonyította, hogy a fiatal borok 55–75 Celsius fokra való fölmelegítése megakadályozza az utóerjedést, s ezzel kiküszöbölhető a borok megromlása. Az utóerjedés ily módon való megakadályozása nem más, mint a „pasztörözés”. Preysz Mór 1861. november 13-án ismertette felfedezését a Természettudományi Társulat ülésén „A tokaji bor utóerjedésének meggátlásáról” címmel. E megállapítással Preysz egyszerre a kor legkiválóbb tudósai közé emelkedett.

Kísérletezéseinek eredményét a „Hegyaljai Bormivelő Egyesület” közgyűlésén, 1862. október 16-án is bemutatta és föl hívta a borászok figyelmét eljárásának gyakorlati kipróbálására.

Korszakos megállapítását, sajnos, nem publikálta külföldi lapokban. Csak később tette közzé, miután értesült Pasteurnak 1865. május 1-én bejelentett hasonló eredményéről. Ekkor a többi között így ír:

„Szerves lényeknek életműködése s így az élesztőnek a cukorra való hatása végképp megszűnik, ha ezeket a víz forrponjtáig melegítjük. Ezek szerint bizonyos, hogy a bor, ha zárt edényben hevítették, az edény pedig oly tökéletesen elzáratik, hogy a melegítés után a levegő semmiképpen hozzá ne férhessen, erjedni iöbbé sohasem fog. Kísérleteim azt nemcsak igazolják, hanem még azt is tanúsítják, hogy a bor ezen eljárásnak kitéve igen kedvező változásban részesül.”²

Am hiába próbálta megszerezni a prioritást, a tudományos világ Pasteur azonos megállapítását fogadta el; Preysz Mór kísérletekkel bőségesen alátámasztott fölfede-

² Természettudományi Társulat Közleménye, 1865, 190.

zése — hasonlóan Jedlik Ányos dinámójához — elsikkadt az osztrák önkényuralom bürokratikus viszonyai között.

Preysz Mór érdeme a tokaji borok összetételének laboratóriumi vegyelemzése is. Ugyancsak ő vizsgálta a desztillálással alkoholmentesített bornak a szervezetre való élettani hatását. Orvostudományi számára kísérletezés céljából kiadott készítményeinek meglepően jó hatása volt a beteg szervezetekre. Különösen a hasmenésben megbetegedett gyermekek állapota javult ugrásszerűen a szeszmentes borsűrítmény fogyasztása után.

Óriási érdemeket szerzett fővárosunk gázvilágításának kiépítésében, A lakosság előítéleteit okos érvelésekkel, bemutató kísérletekkel győzte le. Preysz nemcsak azért küzdött már—már emberfeletti szívósággal, hogy a közvilágítást elterjessze hazánkban, hanem azért is, hogy a gázlámpákat meg a világítógázt idehaza gyártsák. Személyes példájával ebben is az élen járt, mert már borkémi kísérleteivel egyidejűleg foglalkozott a gázminőség megjavításának kérdésével.

Munkálkodását magasabb körökben is elismerték, amit akadémiai levelező taggá választása (1863) fémjelez.

Preysz Mór nevéhez fűződik Pest másik rendkívül fontos közművének, a vízvezetéknek kiépítése is. Tisztában volt vele, hogy a közegészségnek legfontosabb kelte a fertőző mikroorganizmusoktól mentes ivóvíz. Pesten még az 1860-as években is szamarak hátára erősített puttonyokban árulták a Duna tisztítatlan vizét. Preysz kimutatta, hogy az ásott kutak vize is jórészt fertőzött. Az ilyen folyadék elfogyasztása gyakran okozott súlyos kolerajárványt. Saját költségén külföldre utazott: Franciaországban, Angliában, Németországban és Belgiumban tanulmányozta a kérdést. Hazatérve széleskörű mozgalmat indított: aláírásokat gyűjtött, a fővárosi tanács embereivel tárgyalt, pénzügyi fedezet után futkosott. Kitartó munkálkodásának, meggyőző érvelésének eredményeképpen 1868-ban megkezdte működését Pest első vízvezetéke, amely a mai Kossuth téren létesült és napi 9100 köbméter ivóvizet adott.

„Preisz igazi férfiú volt, kiben gazdag elméleti tudás széleskörű tapasztalati ismeretekkel párosult, ki bármely nemzet fiának születik, a tudós bűvárok között foglalt volna helyet. Nemcsak tudós, de véghetetlen munkás ember; munkálkodott élete végéig szorgalommal, dolgozott a nemzeti dicsőség lángoló nemes vágyával. Sorsa a magyar tudósé volt: elégett a napi munka és az anyagi gond emésztő tüzeben. Ágyba került, mely nemsokára, 1877. március 24-én halálos ágya lett.”³

Az utókor Preysz Mór emlékének megőrzésében enyhén szólva mostoha volt. A legkevesebb, amivel adózhatunk neki, az, hogy szülővárosában és működésének színterén, fővárosunkban legalább egy-egy utcácskát neveznének el róla, emléktábláról meg szoborról sem feledkezve el.⁴

SOPRONI KÖNYVESPOLC

Szabó Jenő:

Koncsek László: Soproni Farsang. Regény. Budapest, Móra Könyvkiadó, 1978, 318 lap

Koncsek László regénye a város történetének arról a tíz napjáról szól, amikor Ocskay László, Rákóczi brigadérosa 1704. január tizenhatodika és huszonhetedike között „elfarsangolta” Sopront: kalandor nemtörődömségével, élvhajász dorbézolásai-

³ Hankó I, h.

⁴ A Preysz Móra vonatkozó egyéb irodalom: Vajda Pál: Nagy magyar feltalálók. Bp., 1958; Magyar Életrajzi Lexikon. Bp., 1967—1969; Halász Gyula: Preysz Mór. Füles, 1977. márc. 24; Kálmán Gyula: Sopron szülőtte. A pasztörözés felfedezője. Kisalföld, 1977. márc. 24.

val, mohó pénzharcolásával okozója lett annak, hogy a város nem tért Rákóczi hűségére. A dolog persze nem ilyen egyszerűen esett meg. Sopron császárhűsége nem csupán Ocskay viselkedésén múlt, de kizárólag Dobner polgármester és a soproni tanács nagyrészének „labanc” praktikáin sem. Erről Bánkuti László „A kurucok első Dunántúli hadjáratá”-ról c. értekezésének (Bp., 1975) „A soproni eset” című fejezete szól, amely Ocskay magatartásával és annak következményeivel foglalkozik, tehát majdnem ugyanazzal, mint a „Soproni farsang”. A tényeket felsorakoztató vagy azokat olykor éppen egymással szembeállító tudományos munka és történelmi eseményeket valóságghú igénnyel olvasmányossá színesítő regény között nagyjából nincs ellentét. A regénynek — ez természetes — vannak kitalált eseményei, elképzelt részletei. Ilyen a kurucérmű soproni polgárok végső soron eredménytelen összeesküvése, a toborzást kérő soproni fiatalok küldöttsége Esze Tamásnál. A regény eme „betoldásai” sem alaptalan kitalálások. Sopron nem volt egyértelműen labanc, polgárai között voltak meggyőződéses kurucok is. Csatka Endre írja (SSz. 1966, 53), s a tanácsjegyzőkönyvek tanúsítják, hogy Hans Lederer külvárosi polgárt a tanács elé citálták kurucérmű, lázító beszédei miatt. Szól arról is a tanácsjegyzőkönyv, hogy a bástyán őrködő polgárok közötti vitában az egyik, Neuheller Frigyes odavágja a kurucokat védő Keller Sámuelnek: „Aki a kurucokat védi az maga is kuruc!” Ismeretes az is, hogy a kelénpataki bírót azért fogatta el a soproni tanács, mert a keresztúri kuruc táborban járt „utasítások”-ért. A bánfalviak meg a ruszti kurucokhoz mentek és száz fegyverest kértek védelmükre (Tanácsjegyzőkönyv 1704, 33, 61).

A regény témaválasztásából következik, hogy számos szereplője valóban élt személy. El kell ismernünk, hogy az újabban feltárt dokumentumok olyannak mutatják be Dobner Nándor polgármestert, ahogyan Koncsek regénye, bár vitathatatlan, hogy Dobnernek vannak érdemei is, amelyek indokolják azt, amiért elődeink utcát neveztek el róla. (Ez az utca a városfal feltárása, a Városi Mozi és a mellette lévő házak lebontása folytán megszűnt.)

Nem Koncsek László tehet róla, hanem a véletlen, hogy éppen az a Horváth Miklós szenátor, akit Koncsek a soproni kurucok fejeként mutat be regényében, a valóságban éppen azoknak a tanácsosoknak egyike, akik a kurucokkal Hans Lederert kihallgatják (Tanácsjegyzőkönyv 1704, 35). Mindez persze semmit sem von le Koncsek László érdekes, színes regényének értékéből, amelyet kiegészít a korhű, pontos, széleskörű tanulmányokra valló környezet- és tárgyleírás. Sopron barátja írta ezt a regényt, amely bizonyosan sok fiatal érdeklődését felkelti városunk és annak története iránt. Ezt elősegíti az is, hogy Koncsek a történelmi légkör érzékeltetésére használt szavak és kifejezések magyarázatát és a vonatkozó forrásmunkákat is ismerteti.

Fogarassy László:

Karl Semmelweis: Eisenstadt. Ein Führer durch die Landeshauptstadt des Burgenlandes. Mit besonderer Berücksichtigung der Haydn-Gedenkstätten.
Burgenland-Verlag, Eisenstadt, 1975, 192 lap + 1 térkép

Burgenland tartomány fővárosának, Kismartonnak útikalauza, számos illusztrációval, valóban a legjobb szakember összeállításában jelent meg. A szerző (vö. SSz. 1973, 280) mint a burgenlandi tartományi könyvtár egykori igazgatója nemcsak a tartományi könyvtárt fejlesztette ki, hanem mint történetkutató is számos maradandó értékű tanulmányt és közleményt tett közzé. Jelenleg is egy burgenlandi lexikon szerkesztésében működik közre.

Kismarton mindössze húsz kilométerre fekszik Soprontól, ami körülbelül megfelel a Budapest Margithíd és Szentendre közti távolságnak, mind vonaton, mind pedig közúti forgalomban jó az összeköttetés a két város között. A Semmelweis-féle

útikalauzba belelapozva megtudjuk, hogy a hozzácsatolt Kishőflány és Lajtaszentgyörgy községekkel együtt 10 059 lakosa van, akik közül 9453 német, 380 magyar és 204 horvát anyanyelvű.

Az útikalauz címlapján az Esterházy-kastély látható, valamint Kismarton és Burgenland címere. Bevezetésül történelmi áttekintés szolgál, amelyhez rövid földrajzi leírás kapcsolódik, majd a tulajdonképpeni turistavezető jön. Azok számára, akiket bővebb részletek is érdekelnek, irodalomjegyzék is van. Az útikalauznak körülbelül háromnegyedrészét az alfabetikus sorrendben csoportosított adatgyűjtemény foglalja el, amely jelentős segítséget nyújt azoknak, akik egyes látnivalók vagy történelmi személyiségek, illetve események iránt érdeklődnek. A hirdetéseket bön-gészve megállapíthatjuk, hogy Kismarton több szállodával rendelkezik, mint Sopron, a vonat- és autóbuszösszeköttetések ugyancsak jók. Jó arra figyelmeztetni az útikalauz használatját, hogy az utcák és terek jegyzékét is a lexikális adatgyűjteményben, „Strassen und Plätze” címszó alatt találja meg. Ugyaninnen derül ki, hogy Alsó- és Felsőkismartonhegy községek 1938-ban, illetve 1939-ben szűntek meg, illetve csatoltattak Kismartonhoz. Mivel ez a két település amúgy is szervesen összeépült Kismartonnal, közigazgatási különállásuk már régen elavult.

A kötet végén rövid tájékoztató van kirándulási lehetőségekről Fraknó várára, a Fertő tóhoz, a Lajta-hegységbe és Sopronba. Fraknó vára a turistaszezon elején Grillparzer-előadásaiival, Fertőmeggyes pedig a nyári hónapokban operetteladásaiival vonzza magához az idegeneket. Ruszt, a „golyák városa”, példásan gondozott történelmi magja olyan szép, mint egy operadíszlet, strandja pedig vetekszik a balatoni fürdőhelyekkel.

A kötet szép kiállítása, amely külön figyelmet érdemel, a Rötzer-nyomda munkáját dicséri.

LEVÉLSZEKRÉNY

Varga Ferenc (Símáság) írja: A SSz. ez évi 165. lapján közölt térképen felcserélődtek a jelmagyarázatok: a vízszintes vonalkázás Teuffel Erasmus, a függőleges Nádasdi Tamás birtokait jelöli.

Munkatársaink:

- Dr. Hiller István*, az EFE Központi Egyetemi Könyvtárának főigazgatója
Dr. Németh Alajos, ny. hittanár, Sopron, Domb u. 1.
Dr. Harmos Ferenc tud. kutató, Sopronhorpács, Cukortermesztési Kutatóintézet
Shmilliár Manó, ny. kutatóintézeti igazgató, Sopron, Lackner u. 6
Dr. Augusztinovicz Elemér, ny. gimnáziumi igazgató, Sopron, Múzeum u. 10
Dr. Gömöri János régész, Sopron, Liszt Ferenc Múzeum
Pröhle Jenő, ny. gimnáziumi tanár-könyvtáros, Sopron, Mező u. 20
Varga Gyula csoportvezető, 1141 Budapest, Fischer István u. 142/B
Dávidházy István, műszaki tanácsadó, Sopron, Kossuth u. 14
Nagy Alpár zenetanár, Óvónőképző Intézet, Sopron
Kálmán Gyula tanár, Csorna, Vörös Hadsereg útja 53/II/3.
Dr. Szabó Jenő, író, Sopron
Dr. Fogarassy László, könyvtáros, 811 00 Bratislava—Petrzalka, Iskerniková ul. 17

SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis

- Hiller, Stefan—Németh, Alois*: Chronik des Krieges und der Befreiung (Ödenburg, 1941—45) VI. Teil
Harmos, Franz—Shmilliár, Manuel: Geschichte des Forschungsinstitutes Sopronhorpács (1930—1976)

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

- Augusztinovicz, Elmar*: Jenő Pröhle 70jährig
Gömöri, Johann: Die archäologische Erschliessung der mittelalterlichen Synagoge in Ödenburg

Kleine Mitteilungen

- Pröhle, Jenő*: Unbekannte Ödenburger Fragmente aus dem 16. Jahrhundert
Varga, Gyula: Die herkömmliche Bauernwirtschaft und ihre Geräte in Pusztacsalád
Dávidházy, Stefan: Beginn der Erzeugung des Teppichbodens in Ödenburg

Kulturelles Leben in Ödenburg

- Nagy, Alpár*: Der Ödenburger Zweig der Franz—Liszt—Gesellschaft (1974—1978)

Nekrolog

- Kálmán, Gyula*: Maurus Preysz, der Entdecker der Pasteurisierung vor 150 Jahren geboren

Bücherschau

- Szabó, Jenő*: Koncsek, Ladislaus: Ödenburger Fasching. Roman. Budapest, 1978. (ung.)
Fogarassy, Ladislaus: Semmelweis, Karl: Eisenstadt. Ein Fahrer durch die Landeshauptstadt des Burgenlandes. Mit besonderer Berücksichtigung der Haydn—Gedenkstätten. Eisenstadt, 1975.

Briefkasten

Unsere Mitarbeiter

KÉRELEM A SOPRONI SZEMLE MUNKATÁRSAIHOZ!

A szerkesztés és a nyomda munkájának elősegítése érdekében munkatársainktól a következőket kérjük:

1. *A kézirat gépelése.* Mind a főszöveg, mind a lapalji jegyzetek (külön lapokon!) 2-es sortávolsággal, baloldalon 20 betűhelynyi margóval gépelendők.

A gépelési hibákat kézírással javítsuk ki. Ugyancsak kézírással jelöljük be az írógépen hiányzó jeleket, mint pl. *i, ú, I, Ú* stb. Egyebeket kézzel ne javítsunk bele.

A szerző nevét a kézirat címe fölött, balszélre gépeljük, a cikket a szerző ne zárja le aláírásával.

A főszövegben a lapalji jegyzetre félsorral emelt, tintával bekarikázott számjeggyel utalunk, pl.: ... városokat¹⁹.

A szerkesztőségbe ne másolati példányt, hanem jól olvasható első példányt küldjünk.

2. *A lapalji jegyzetek.* Ide kerülnek a főszöveget kiegészítő részletek, adatok, főleg pedig a főszöveget hitelesítő, igazoló *pontos* irodalmi utalások, *pontos* forrásjelzések. A jegyzeteket folyamatosan, egész számmal számozzuk, a cikk szövege után külön lap(ok)ra írjuk.

Könyvre, lapszámra első alkalommal így utalunk; pl.: Csatkai Endre: A soproni színház története 1841—1950. Sopron, 1960, 15. — A továbbiakban így Csatkai i. m. 32. (Ha ugyanannak a szerzőnek válogatva több művét idézzük, akkor a továbbiakban így: Csatkai: A soproni színház 43). Ha a megjelenés helye Budapest, ezt így: Bp.,

Folyóirat cikkére így: Jakubovich Emil: A legrégebb magyar missilis levél. Magyar Nyelv 1925, 114—20. — A Soproni Szemle nevét állandóan rövidítve írjuk: SSz.

Gyűjteményes munkában megjelent cikkekre így; pl. Házi Jenő: Sopron város címere. Vö. Heimler Károly (szerk.): Sopron topográfiája. Sopron, 1936, 79—84.

Újságcikkre így; pl. A szerző neve: A cikk címe. Soproni Hírlap 1932. nov. 14.

Idégen nyelvű műre így; pl.: Semmelweis, Karl: stb.

Levéltári forrásra így: A levéltár megnevezése: A levéltári jelzet. — A Győr-Sopron megyei 2. sz. Levéltár (Sopron) nevét mindig rövidítve írjuk: GySmL. 2. sz. (Sopron m. vagy Sopron város).

3. Egyéb részletkérdésekben a SSz. legújabb számai irányadók.

4. A szerzők szedési utasításokat (pl. kurzív szedés *aláhúzással* stb.) ne adjanak. A szedési utasításokat a szerkesztő adja meg. Esetleges kívánságokat a szerkesztővel kell megbeszélni.

5. A cikkek illusztrálásához szél nélküli tónusos fényképe(ke)t vagy klisírozásra alkalmas rajzot (térkép-vázlat!) kérünk. Az illusztrációkat kérjük megszámozni, külön jegyzéken a számozás sorrendjében a képek (rajzok) aláírását közölni.

Kérjük a fénykép(ek), ill. a rajz(ok) készítőjének a nevét is.

OLVASÓINKHOZ!

A Soproni Szemle Sopron városának és környékének helytörténeti folyóirata, negyedévenként, összesen évi 24 ív terjedelemben jelenik meg.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodájánál (1900. Budapest V., József Nádor tér 1.) és minden postahivatalnál. Előfizetési díj: évi _____ Ft, melyet félévenként szed be a posta a levélkézbesítők útján. Befizethető csekken is.

Pénzforgalmi jelzőszám: MNB 215—96162.

Régebbi évfolyamok és példányok (1955-től) a Szerkesztőségnél rendelhetők.

Levélcím: Soproni Szemle Szerkesztősége, Sopron Városi Tanács.

Kérjük, hogy munkánkat új előfizetők szervezésével is támogassák.

SOPRONI SZEMLE

A szerkesztésért Mollay Károly felel

Kiadja: a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

Felelős kiadó: Szabó Kálmán

Készült a Széchenyi Nyomda Soproni üzemében (Sopron, Csengeri u. 49.)

79.5087 — Felelős vezető: Horváth Imre igazgató

Terjeszti: a Posta Központi Hírlap Iroda

HU ISSN 0133—0748

ÁRA: 20.— FT

INDEX: 25.915

Magyarországi
SOPRONI SZEMLE

XXXII. ÉVFOLYAM 1979. 4. SZÁM

SOPRONI SZEMLE

Helytörténeti folyóirat
Alapította: Heimler Károly

Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

A szerkesztőség és a szerkesztő bizottság tagjai:

HÁRS JÓZSEF olvasószerkesztő, HILLER ISTVÁN titkár és technikai szerkesztő,
KÓCSIS JÓZSEF, MOLLAY KÁROLY, NYESÓ IMRE

CSAPODY ISTVÁN, CSUKA ISTVÁN, DÁVID FERENC, DOMONKOS OTTÓ, FÁB-
JÁN LAJOS, FEKETE FERENC, FRIEDRICH KÁROLY, GÁL JÁNOS, GUNDA
MIHALY, HORVÁTH ZOLTÁN, KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ, KÖRNYEI ATTILA,
MAJOR JENŐ, METZL JÁNOS, MOLNÁR LÁSZLÓ, PAPP ISTVÁN, PRÖHLE JENŐ,
SOMOGYI JÓZSEF, SZAKÁL ERNŐ, SZITA SZABOLCS, TÁRCZY-HORNOCHI
ANTAL, VÁRHELYI ISTVÁN, VERBÉNYI LÁSZLÓ, WINKLER OSZKÁR

Tartalomjegyzék:	Lap
<i>Hiller István—Németh Alajos</i> : A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron, 1941—45) VII. rész	289
<i>Amberg Ernő</i> : A soproni Tervező iroda első húsz éve (1948—1963)	321
<i>Helytörténetírásunk időszerű kérdései</i>	
<i>Szabó Jenő—Kovács József László</i> : Vallomások egy városról. Magyar írók Sopronról. Szerkesztette Sarkady Sándor. Budapest, 1978.	336
<i>Kisebb közlemények</i>	
<i>Kárpáti B. László</i> : A magyar Fertő madárvilága és ornitológiai kutatásának soproni vonatkozásai	349
<i>Hárs József</i> : Romwalter Károly útikalauzai a múlt század utolsó évtizedeiben	351
<i>Sopron kulturális élete</i>	
<i>Nagy Alpár</i> : Kurzweil Ferenc emléktáblájának felavatása	356
<i>Megemlékezések</i>	
<i>Tompos Ernő</i> : Bunker János Rajnárd (1863—1914)	357
<i>Soproni könyvespolc</i>	
<i>Hiller István—Mastalir Ernőné</i> : Sopron bibliográfiája az 1978. évre	362
<i>Munkatársaink</i>	
	383
<i>Inhaltsverzeichnis</i>	
	384

SOPRONI SZEMLE

HELYTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

XXXIII. ÉVFOLYAM

1979

4. SZÁM

Hiller István—Németh Alajos:

A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron, 1941—45)

VII. rész

337. Selmeczi József, honvéd, 27 éves, róm. kat., lak. Óriszentpéter, apja Schefer Sándor, meghalt ápr. 25-én. Exhumálás után a Szt. Mihály-temetőbe vitték.
338. Szabó József, meghalt márc. 30-án az Orsolya-kórházban a Pápóc körüli harcokban kapott sebesülés következtében.
- 338a. özv. dr. Töpler Kálmánné, sz. Rác Lujza (Sopron, 1868), meghalt márc. 29-én, eltemetve lakása kertjében (Templom u. 22. sz.) ápr. 3-án (lásd 296. sz.).
339. Tóth Károlyné, sz. Fleischhacker Zsófia, meghalt márc. 29-én, eltemetve a Fapiac 6. sz. ház udvarán, majd ápr. 29-én a temetőben.
340. Teszner Karolin, 12 éves (?), meghalt márc. 30-án, eltemetve az Ika-patak mentén. Anyja állítólag kimenekült Németországba, apja SS-katona volt, laktak Sopron, Szémalom u. 49. Egy sírba temetve a 154. és 283. számúakkal.
341. Tischler (Tislér?) Jánosné, sz. Höttinger Viktória, róm. kat., 82 éves, meghalt márc. 29-én a Rákóczi utcában, eltemetve napok múlva a Rákóczi u. 39. sz. ház udvarán (lásd 244. sz.).
342. Tóth Imre Pelbárt, bencés tanár, 46 éves, róm. kat., meghalt márc. 30-án.
343. Thiesz Istvánné, sz. Hanifl Anna, 78 éves, róm. kat., meghalt márc. 29-én.
344. Turányi Alajos Adolfné, sz. Hänrich Mária, 45 éves, róm. kat., meghalt márc. 29-én.
345. Ulram Sándor, tanuló, 7 éves, róm. kat., meghalt aug. 11-én elhagyott lövedék robbanásától.
346. Ulram Katalin, hajadon, 70 éves, róm. kat., lak. Sopron, Ógabonater 36, meghalt márc. 29-én, eltemetve a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (I. sz. tömegsír).
347. Vizer Ferenc, cipésmester, lak. Sopron, Orsolya tér, meghalt márc. 28-án az Orsolya tér bombázása-
- kor, eltemetve ápr. 4-én a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (IV. sz. tömegsír). Egyénileg exhumálva.
348. Veréb József, honvéd (csapatteste: VII. tü. oszt. Sopron), anyja Tamaskovits Júlia, meghalt márc. 28-án, eltemetve az evangélikus temetőben ápr. 9-én egy ismeretlen, 6—8 hónapos gyermekkel közös sírban.
349. Varga József, meghalt a márc. 28—30-i bombázások idején, a Zárányi utca 10. sz. ház romjai alól vették ki, eltemetve ugyanott az udvaron ásott tömegsírban ápr. 10-én (lásd 36., 350. sz.). Gyermekai a róm. kat. árvaházban voltak a tragédia után.
350. Varga Józsefné (lásd az előző számot).
351. Vidovits Erzsébet, tanuló, róm. kat. kb. 15 éves, lak. Sopron, meghalt márc. 29-én, eltemetve márc. 30-án a Zrínyi-intézet udvarán (B-sír), mivel a Zrínyi-kórházban halt meg bombasérülés következtében.
352. Wieszner Rudolf, honvéd, műszaki gumicikkgyártómester, sz. 1905. VII. 25, lak. Budafok, Bocskay út 13. állománytete 6/2. 1. g. v. á. ü.), apja W. György, neje Niederkirchner Katalin, meghalt a márc. 28—30-i bombázások idején, eltemetve ápr. 17-én a Csalánkerti út melletti egyik szőlőben, majd az ev. temetőben.
353. Wolfbeiss Róbert, 11 éves, meghalt márc. 29-én (bombasérülés).
354. Vince József, földműves, 23 éves, róm. kat., meghalt jún. 14-én (bombasérülés).
355. Vörös Vilmosné, sz. Csapó Mária, 37 éves, róm. kat. meghalt márc. 29-én.
356. Wehofer József, tanuló, 12 éves, ág. ev., meghalt június 17-én (bombasérülés).
357. Wiltsch Károlyné, sz. Kupka Cecilia, 61 éves, róm. kat., meghalt júl. 10 (bombasérülés).

358. Weingärtner Mátyásné, sz. Mézes Mária, 59 éves, róm. kat., meghalt márc. 29-én.
359. Zenger Károly, polgárotthoni ápoló, meghalt márc. 28—30-án, eltemetve a Polgárotthon kertjében ápr. 5-én, majd az ev. temetőben.
360. Zakariás Antal, polgárotthoni ápoló, meghalt márc. 28—30-án, eltemetve a Polgárotthon kertjében ápr. 5-én, majd az evang. temetőben.
361. Zetti Anna, 23 éves, róm. kat., meghalt márc. 29-én.
362. Zahorszky János, őrvezető, 23 éves, róm. kat., meghalt márc. 28-án.
363. Zsganic Lőrinc (Zsiganez Ferenc?), honvéd, róm. kat., meghalt márc. 27-én (bombasérülés), eltemetve a bánfalvi Hősök temetőjében (II. parcella, O-sor)
364. B. Nagy József, honvéd, 29 éves, ref., lak. Hajdúhadház, apja B. Nagy Imre, meghalt márc. 31-én (bombasérülés) az Orsolya-kórházban, eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály-temetőben.
365. Németh Mihály, tsz. szakaszvezető, 26 éves, róm. kat., lak. Olaszfa, apja Németh József, meghalt márc. 30-án, eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály-temetőben.
366. Németh János, kőtermelő, 26 éves, róm. kat., anyja Vágó Julianna, lak. Felsőgalla, meghalt ápr. 1-én az Orsolya-kórházban (bombasérülés), eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály-temetőben.
367. Nagy József, tizedes, ref., meghalt ápr. 5-én az Orsolya-kórház Széchenyi téri pincéjében (bombasérülés), eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály-temetőben.
368. Alsószopori Nagy Emil, ny. ezredes, 60 éves, ág. ev., lak. Sopron, Vasúti sor 12, neje Bencsik Erzsébet, meghalt ápr. 8-án az Orsolya-kórház Széchenyi téri pincéjében, eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály-temetőben. Összes holmiját magához vette Bíró törzsőrmester.
369. Nagy Károly, honvéd, cipész, 43 éves, róm. kat., lak. Budapest, V. Pozsonyi út 10, neje Sándor Mária, meghalt ápr. 4 (bombasérülés), eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály-temetőben.
370. Nagy Kálmán, honvéd, gépész, 48 éves, ref., lak. Túrkeve, neje Nagy Ilona, meghalt ápr. 27-én (bombasérülés), eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály-temetőben.
371. vitéz Rózsa Károly, alezredes, ref., 47 éves (sz. Pacser), meghalt márc. 31-én az Orsolya-kórházban, eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály-temetőben.
- 371a. Ismeretlen német katona, meghalt márc. 28-án az esti légitámadás alatt az Orsolya-zárda Orsolya téri kapuja előtt légi megfigyelői szolgálata közben. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban. [Vö. 188 sz.]

Az április 2—3-i éjszakai (német) légitámadás áldozatai:

1. Bindezsán Flórián, honvéd, sz. 1919. Ballaháza (anyja Alexa Mária), meghalt ápr. 2—3-án éjjel az Előkapunál, eltemetve a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (IV. sz. tömegsír), majd a Szt. Mihály-temetőben.
2. Czirják Anna, sz. 1927. Kilyénfalva (anyja Kolumbán Anna), meghalt ápr. 2—3-án éjjel az Előkapunál, eltemetve ápr. 4-én a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (IV. sz. tömegsír), majd a Szt. Mihály-temetőben.
3. Ismeretlen férfi, 50—55 év körüli, kék szemű, barna hajú, vöröses bajuszú, meghalt ápr. 2—3-án éjjel az Előkapunál, eltemetve a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (IV. sz. tömegsír).
4. Ismeretlen férfi, 35 év körüli, barna hajú, szürke szvetteres, meghalt ápr. 2—3-án éjjel az Előkapunál, eltemetve a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (IV. sz. tömegsír).
5. Máté György, sz. 1903. Székesfehérvár, meghalt ápr. 2—3-án éjjel az Előkapunál, eltemetve a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (IV. sz. tömegsír), majd a Szt. Mihály-temetőben.

6. Péter Tihamér, sz. 1924. Kilyénfalva, egy. hallgató, anyja Janota Adél, meghalt ápr. 2—3-án éjjel az Előkapunál, eltemetve a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (IV. sz. tömegsír), majd a Szt. Mihály-temetőben.

7. Tárnok Géza, sz. és lakik Ózd, 50 éves, meghalt ápr. 2—3-án éjjel az Előkapunál, eltemetve a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (IV. sz. tömegsír), majd a Szt. Mihály-temetőben.

Nemcsak eldobott kézfegyverek, mint puskák, revolverek, bajonettek, kardok, kézigránátok heverték szanaszét a városban és környékén, hanem egyeb súlyosabb harcieszközökkel is sokszor találkozunk hullakereső munkánk közben (Kőszegi út, Bécsi domb, Kurucdomb, Pozsonyi út, Győri út stb.). Néhol, mint a már említett Zsidótemetőben, továbbá a Wälder utcai, Frankenburg utcai vasúti átjáróknál és másutt, nem szétszórva, hanem rendben, egymás mellé és fölé rakva jelezték heteken át, mily sietős volt a megvert náci és nyilas seregek menekülése Nyugat felé. Az elhagyott légvédelmi ágyúk körül százával heverték szanaszét a lövedékek. Csoda-e, ha —mint a fenti áldozatok listájából látható — a hatóságok lassú ébredése a kábulatból (ami a harciszerek gondos összegyűjtését illeti) s az emberek, főleg gyermekek könnyelmű kíváncsisága a talált harcieszközök iránt, nem egy áldozatot követelt. Ahogy a sokat szenvedett lakosság magához tért, az elhagyott harcieszközökről (még inkább a rengeteg sérült és elhagyott gépkocsikról) egyre-másra tűntek el a felhasználható vagy értékesíthető alkatrészek (gumi stb.). Végül már csak az emberi erővel el nem mozdítható, vagy használhatatlan alkatrészek éktelenkedtek a nem régen még félelmetes tankok, ágyúk és egyéb harcieszközök nyomában, valamint a büszke és pöffeszkedő autók helyén.

A háború utolsó napjaiban sokan véget vetettek életüknek. A bombázásoktól való állandó rettegés, a szakadatlan nyilas propaganda, a bizonytalanság felémésztették az akkori lakosság egy részének idegeit. Nem bírták tovább.

A következőkben felsorolom e szerencsétlenek neveit, illetőleg adatait:

1—6. Bauer Teofil és családja. Mind a hatan felakasztották magukat lakásuk padlásán a márc. 31—ápr. 1-e közti időben. Április 8-án temették el őket a Kis uszoda mellett közös sírban. A családtagok neveit akkor nem lehetett megállapítani, mert hozzátartozójuk nem volt Sopronban.

7. Deák Miklós egy. hallgató. Agyonlőtte magát márc. 28-án este. Református, apja református lelkész. Lakik Sopronban. A Zrínyi intézetben márc. 30-án az udvaron eltemették (B-sír). Búcsúlevelében kifejeli azt a meggyőződését, hogy „az életnek semmi értelme nincs” és hangoztatja, hogy tettének elkövetésekor eszének teljes használatával rendelkezik. [...]

8. Friedl Mátyás gazdapolgár. Lakik Sopron, Patak utca. Nyakát elvágta márc. 31—ápr. 2-a közti időben az Ikva-patak partján. Az Ikvából húzták ki, a tűzoltók mögötti szükségtemetőben (V. sz. tömegsír) föl-

delték el április 5-én, majd a Szt. Mihály-temetőben.

9. Friedler Zsófia, 51 éves. A Nagy-Tómalom vízébe ugrott április 3-án. Eltemetve április 5-én a tó mellett.

10. Göschl Samu, 43 éves. Lakik Sopron, Balfi utca. Felakasztotta magát márc. 31—ápr. 8-a közti időben. Eltemetve április 14-én az evangélikus temetőben (Új temető, II. sz. tömegsír).

11. Grafl Jánosné, 50 éves, róm. kat., lak. Sopron, Uszoda utca 11, Turcsik Józsefnél. Egyesek szerint öngyilkosságot követett el, mások szerint közös megegyezés alapján Turcsik József lőtte agyon özv. Sali Gábornéval együtt, miután előzőleg sok alkoholt ittak és megrészegedtek. A halál napja április 1. A temetésre csak egy héttel később került sor a lakás udvarán.

12. Ismeretlen nő, 40—50 év körüli, őszes hajú, bal szemfoga ezüsttel átvonva. Április 10-én, valószínűleg mérgezés következtében halt meg.

- A polgári fiúiskolából a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőbe április 11-én (VII. sz. tömegsír) temettük.
13. Kreiss Henrik 64 éves. Felakasztotta magát márc. 31—ápr. 13-a között. Lakik Sopron, Tómalom u. 4. Eltemetve ápr. 14-én az új evangélikus temetőben (II. sz. tömegsír).
 14. Kámán József cipésmester, 71 éves. Felakasztotta magát ápr. 1-én. Lakik Sopron, Bercsényi u. 18. Eltemetve lakása udvarán ápr. 3-án.
 15. Lenk Pálné, sz. Schreiner Aliz, őr-nagy özvegye. Ágyban fekvéssel a szájába lőtt márc. 31—ápr. 1-e között. Lakik Sopron, Újteleki u. 14. Eltemetve ápr. 15-én a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (V. sz. tömegsír).
 16. vitéz Lenki Dezső, ny. huszárezredes, 58 éves. Szíven lőtte magát márc. 31—ápr. 13-a között. Eltemetve az új evangélikus temetőben (II. sz. tömegsír).
 17. Mayer Frigyes, 81 éves, ág. ev. szabómester. Felakasztotta magát márc. 31—ápr. 15-e között. Eltemetve ápr. 15-én az Uszoda u. 2. sz. ház kertjében.
 18. dr. Meiszner Ernőné, sz. 1893. Felakasztotta magát május 8-án. Eltemetve május 11-én a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (külön sírban). Egyénileg exhumálva.
 19. Schwartz János, lak. Sopron, Doborján u. 5. r. kat. Öngyilkos. Eltemetve a lakás kertjében.
 20. Schwartz Ernő, győri banktisztviselő, róm. kat., öngyilkos. Eltemeték a lakás (Doborján u. 5.) kertjében.
 21. Schwartz Jánosné, róm. kat. (19. sz. neje). Öngyilkosság. [...] 19—21 sz. együtt temetve.
 22. Szarajev N. (orosz Vlaszov-katona). [...] Átvágta a gégéjét. Utána még öt napig élt. Eltemetve ismeretlen helyen.
 23. özv. Sali Gáborné, 28 éves, lakik Sopron, Uszoda u. 13. Meghalt ápr. 1-én. Eltemetve egy héttel később a lakás udvarán, (lásd 11., 27. sz.) majd Szombathelyre szállítva.
 24. Szececi Józsefné, 24 éves, ref., lakik Nagycenk. Lugkövet ivott május 5-én. Eltemetve május 7-én a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben, majd a Szt. Mihály-temetőben.
 25. Tonnes Rezső, 57 éves, ny. vámos, lak. Sopron, Ógabona tér 2. Felakasztotta magát márc. 31—ápr. 1-e közt. Eltemetve ápr. 5-én a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (V. sz. tömegsír), majd az evangélikus temetőben.
 26. Tettamanti Jenőné, sz. Ulbrich Elza, róm. kat. Öngyilkos lett idegössze-roppanás következtében. Férje, Tettamanti Jenő egyetemi tanár temette el családi házuk (Zsilip utca 6. sz.) kertjében.
 27. Turcsik József cipőkereskedő, a Nagy uszoda tulajdonosa, 46 éves, róm. kat. Meghalt április 1-én. Eltemetve háza udvarán (Uszoda utca 11.) egy héttel később. Egyénileg exhumálva a 11. és 23. sz.-al együtt (lásd a 11., 23. sz.).
 28. Wabel Pál, 51 éves, lakik Sopron, Lehár utca 3, eltemetve április 26-án a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (X. sz. tömegsír).
 29. Zügn Lajos, 78 éves, napszámos, lakik Sopron, Újteleki u. 19. Felakasztotta magát. Eltemetve a tűzoltó-laktanya mögötti szükségtemetőben (V. sz. tömegsír), majd az evangélikus temetőben.
 30. özv. Pokorny Jánosné (vasutas özvegye), ág. ev. Meghalt márc. 31-én. Öngyilkosság. Eltemetve háza kertjében (Zrínyi u. 16) április 7-én."

A következőkben közlöm azoknak a magyar hadseregbeli katonáknak a neveit, akik 1945. márc. 29. előtt a háború utolsó hónapjaiban haltak meg valamelyik soproni hadikórházban, s akiknek nevei a könyv más helyein közölt listákról hiányoznak. Haláluk okát nem sikerült megtudnom, de kétségtelen, hogy túlnyomó részük harctéri sebesülés, bombasérülés, tifusz, vérhas következtében halt meg. Akikre vonatkozóan megbízható adatot kaptam, azokat mássutt említettem meg. Mind a sopronbánfalvi Hősök temetőjében pihennek.¹⁰⁹

Nagyon fájlalom, hogy a soproni születésű, illetőleg soproni lakos, harctereken elesett magyar katonáknak nemcsak a névsorát és személyi adatait nem tudtam megszerezni, hanem még megközelítő számukra sem tudtam fényt deríteni, hiába érdeklődtem az anyakönyvi hivatalban, levéltárban, az egykori Vöröskereszt vezetőjénél és más helyeken.

1. Bocskai Illés, honvéd, sz. 1912. Ónagylak, anyja Csorza Mária, róm. kat., 39/III.zlj., + 1944. okt. 13. Sopron, hadikórház. (á. p. 51. f. sz.), eltemetve LI. újsor, 1. sor, 3. sír (A, B).
2. Butyka István, honvéd, sz. 1922, anyja Igaz Mária, 9/III. zlj., megh. 1944. nov. 14. Sopron, hadikórház (á. p. 84. f. sz.), elt. LI. újsor, 1. sor 11. sír.
3. Bánusz József, honvéd, 8/I. zlj., sz. 1922., anyja Krics Mária, róm. kat. + 1945. I. 11. 526. sz. hadikórház (á. p. 16. f. sz.), elt. LIII. sor. (G)
4. Basnecz Pál, 4/II. zlj., sz. 1921, anyja Bergovecz Franciska, róm. kat., + 1945. I. 24, 526. sz. hadikórház (á. p. 39. f. sz.), elt. LIII. sor. (G)
5. Bors József, honvéd, ref., Kisbarát, + 1945. I. 15., elt. LIII. sor. (G)
6. Bagai József, elt. LI. sor.
7. Bognár József, honvéd, sz. 1907., 17/I. zlj., anyja Boros Mária, (á. p. 65. sz.)
8. Bilibok Péter (György?), szakaszvezető, sz. 1920., anyja Presber Mária, + 1944. nov. 21. Sopron, hadikórház (á. p. 89. f. sz.), elt. LIV. sor 1. sír, (2. sor, új sírok).
9. Bányai Márton, honvéd, sz. 1900. ref., anyja Kupás Biri, + 1945. I. 25, szolnoki csapatkórház (á. p. 40. f. sz.), elt. LIV. sor, 8. sír (2. sor, új sírok).
10. Barsa István, honvéd, sz. 1908., anyja Kukucska Ilona, megh. 1945. II. 8. 526. sz. hadikórház (á. p. 52. f. sz.), elt. LIV. sor, 9. sír (2. sor, új sírok).
11. Bognár Lajos, 17/I. zlj. sz. 1907., anyja Boros Mária, + 1945. II. 15., elt. LV. sor, 18. sír (1. sor, új sírok).
12. Bilek (Bilik?) József, harctéri sebesült, civil, szül. 1920., + 1945. II. 12., 526. sz. hadikórház (á. p. 62. f. sz.), elt. LI. sor, 20. sír (1. sor, új sírok).
13. Bunth Antal szakaszvezető, elt. LV. sor, 22. sír (1. sor, új sírok).
14. Benyus József, sz. 1905., megh. 1945., elt. 2. parcella, Q-sor, 4 (K).
15. Barabás Márton, honvéd, sz. 1924. anyja Varga Teréz, + 1945. márc. 2, 526. sz. hadikórház, (á. p. 81. f. sz.), elt. 2. parcella, Q-sor 78 (L).
16. Busa Pál, honvéd, sz. 1893., anyja Ipacs Viktória, + 1945. II. 27 szolnoki csapatkórház (á. p. 78. f. sz.), elt. 2. parcella, Q-sor, 10 (K).
17. Bendes Lőrinc, honvéd, sz. 1909., anyja Sárvári Mária, + 1945. II. 24., elt. 2. parcella, Q-sor, 13 (K).
18. Birgés Ferenc, honvéd, sz. 1922., anyja Nagy Erzsébet, + 1945. II. 22, 526. sz. hadikórház (á. p. 74. f. sz.), szilánksérülés, törés. Elt. 2. parcella Q-sor, 16 (K).
19. Baduj Mihály, honvéd, róm. kat. 25/I. gy. e., + 1945. III. 10., elt. 2. parcella, T-sor, 10 (K).
20. Balizs Mihály, honvéd, + 1945. III., elt. 2. parcella, Y-sor.
21. Bazsa István, honvéd, sz. 1908. XI. 11., + 1945. II. 8., elt. 2. sor, új sírok.
22. Bottai György, honvéd, sz. 1912., + 1944., elt. 1. sor, új sírok.
23. Borbíró János, honvéd, 47 éves, elt. a 4. sorban (régiek közt).
24. Csór Lajos, + 1945., elt. (G).
25. Csalló János, honvéd, 63. porty. oszt., Sopron. róm. kat., + 1945. I. 14, elt. LIII. sor (G), 526. sz. hadikórház, 3. fog. vonatoszt.-beli (á. p. 35. f.)
26. Csirmaz István, 6/IV. zlj., anyja Panyi Mária, róm. kat., + 1944. dec. 13, a Frigyes-laktanyában, elt. 2. sor, tömegsír (á. p. 15. f. sz.).
27. Csontos Mihály, + 1944. elt. LIV. sor, 9. sír (2. sor, új sírok).
28. Dunyik József, honvéd, sz. Cséve, 1920., anyja Fekete Borbála, + 1945. III. 19., elt. 2. parc., R-sor, 19 (P), 526. sz. hadikórház (á. p. 122. f. sz.).
29. Dunai György, gyalogos zlj., sz. 1921. ápr. 21, Békéscsaba, anyja Hricsovinyi Teréz.
30. Erdős György, polgári egyén, elt. LIII. sor (G). + 1945.
31. Erdős Károly, szakaszvezető, sz. 1898. anyja Kun Zsuzsanna. + 1945. III. 2, elt. 2. parcella, Q-sor, 6. (K), 526. sz. hadikórház (á. p. 79. f. sz.).
32. Eib Imre, őrmester, Sz. D. kik. Fek. róm. kat., sz. 1887, Gyergyánlelet, anyja Altmöder Eleonóra, + 1945. III. 19., elt. Y-sor 4., (526. sz. hadikórház, á. p. 23. f. sz.).
33. Farkas József, honvéd, 12/II. zlj., + 1945. I. 3, 526. sz. hadikórház (á. p. 78. f. sz.), sz. 1923. anyja Farkas Veronika, elt. LIII. sor (G).
34. Fejes József, levente, harctéri sebesült, sz. 1927., anyja Pocos Mária, + 1945. I. 28, 526. sz. hadikórház, (á. p. 41. f. sz.), elt. LIV. sor, 12. sír (2. sor, új sírok).

35. Faggyas József, honvéd, sz. 1910. Mezőtúr, anyja Papp Eszter, + 1945. III. 20, 526. sz. hadikórház, (á. p. 125. f. sz.), elt. 2. parcella, R-sor, 21 (P).
36. Ehrenhofer András, honvéd, sz. 1910., + 1944., elt. Almi út körül, 1. sor.
37. Engler Károly, sz. 1909., + 1944. elt. H-sor, (öngyilkos?) (kivégzett?)
38. Gyenei István, honvéd, sz. 1911., róm. kat., anyja Kormos Anna, 48/II. zlj., + 1944. szept. 27. hadikórház (á. p. 46. f. sz.), elt. 1. sor, új sírok (LV. sor, 9. sír).
39. Gludovátz Ferenc, honvéd, 22. tü. o., róm. kat., + 1945. I. 15. (á. p. 36. f. sz.).
40. Guba Gyula, sz. 1916., cső. tiz. a 7. cső. ker.-től, + 1944. dec. 22. az 526. sz. vöröskeresztes kórházban elt. H-sor (öngyilkos?, kivégezték?).
41. Gyurgyevits Ferenc, 7. táb. tüzér, sz. 1923., anyja Hlavinka Éva, + 1944. dec. 27. elt. LIV. sor, 6. sír (á. p. 129. f. sz.), 2. sor, új sírok.
42. Gatterburg Károly, 58 éves, + 1945. I. 2., elt. LIV. sor, 16. sír (2. sor, új sírok).
43. Glijasperek Ernő, Esztergom, elt. LIV. sor, 25. sír (2. sor, új sírok).
44. Gaál Pál, sz. 1902., 26/I. zlj., anyja Magyar Ágnes, + 1945. II. 11-én, 526. sz. hadikórház (á. p. 58. f. sz.), elt. LV. 14 (1. sor, új sírok).
45. Goda Sándor, honvéd, elt. a régiek közt (2. sor).
46. Gyarmati Sándor, honvéd, róm. kat., 3/III. élelm. rakt., + 1945. III. 9., 526. sz. hadikórház, elt. 2. parcella, T-sor, 7.
47. Ganther György, sz. 1900., honvéd, + 1945. III. 21., elt. 2. prc. R-sor, 20. sír (P).
48. Hermann János, honvéd, 32 éves. Elt. a régi sírok közt (2. sor).
49. Huber János, 23 éves, elt. a régiek közt (3. sor).
50. Hackdorfer (Hochdonfer) János, örvezető, honvéd, sz. 1915. 25/III. zlj., + Sopron, hadikórház, 1944, agyhártyagyulladás (á. p. 86. f. sz.), elt. LV. sor, 13. sír. (1. sor, új sírok).
51. Hagí Vendel, tizedes. Szem. Gv. Áll., ref., + 1945. III. 14., 17/12., 526. (T-sor).
52. Hárdi Lénárd, honvéd, sz. 1919., + 1944., elt. 1. sor, új sírok.
53. Horváth István, honvéd, Kisfalud, + 1944 (1945?), elt. LIV sor, 4. (2. sor, új sírok).
54. Hegedüs Balázs, musz., 24. sz., ref., sz. 1926., + 1945. II. 2., elt. LIV. sor, 11. sír (2. sor, új sírok, esetleg G-tömegsír, 2. sír).
55. Hegyesi Géza, tizedes, 22/III. pót-zlj., sz. 1896., anyja Horváth Jozeffin, + 1945. II. 19., 526. sz. hadikórház (á. p. 69. f. sz.), elt. LIV. sor, 24. sír (2. sor, új sírok). Esetleg: Hegedüs Géza?
56. Holzreit Ferenc, sz. 1921. Szentés ref., + 1944. III. 1. (á. p. 25. f. sz.) öngyilkos lett a Rákóczi-hadapródiskolában.
57. Hegedüs János, tüzér, 25 éves, + 1945. II. 6., elt. LIV. sor, 26. sír (2. sor, új sírok).
58. Hajlinger Adolf, elt. LV. sor, 8. sír (1. sor, új sírok).
59. Hajdug József (Hajduk?), honvéd, sz. 1911., anyja Gobos Erzsébet, + 1945. II. 18, 526. sz. hadikórház (á. p. 68. f. sz.), elt. LV. sor, 16. sír (1. sor új sírok).
60. Hajas Ferenc, honvéd, sz. 1914., anyja Juhász Mária, + 1945. II. 22-én a szolnoki csapatkórházban (á. p. 71. f. sz.), elt. LV. sor, 21. sír (1. sor, új sírok).
61. Hágen István, sz. 1901, Kerecsen, 7/II. zlj. musz., anyja Hágen Erzsébet, + 1945. III. 3, 526. sz. hadikórház (á. p. 82. f. sz.), elt. 2. parcella, Q-sor, 9. (K).
62. Hartmann József, örvezető, sz. 1920. Soroksár, anyja Hartmann Mária, + 1945. III. 21, 526. sz. hadikórház (á. p. 128. f. sz.), elt. 2. parcella, R-sor, 18. sír (P).
63. Jámbor László, honvéd, sz. 1914., anyja Csernus Rozália, + 1945. nov. 6, Sopron, hadikórház (á. p. 75. f. sz.), elt. LI. új sor, 1. sor, 6. sír (A, B).
64. Ismeretlen, elt. 1945. II. 11. (á. p. 56. f. sz.).
65. Ismeretlen.
66. Kosztin János, honvéd, sz. 1908. anyja Árván Irén, + 1945. I. 28., (12/II.), elt. LIII. sor (G), 526. sz. hadikórház (á. p. 42. f. sz.).
67. Kiss Péter Pál, tizedes, 3. honv. ezr., róm. kat., Szentés, + 1945. I. 4., elt. LIII. sor. (G).
68. Katner Ferenc, honvéd, sz. 1908. Budapest, 1/III. zlj., + 1944. nov. 3. (szívbenulás, Sopron, hadikórház (á. p. 68. f. sz.), elt. LV. sor, 12 sír. (1. sor, új sírok).
69. Kiss Károly, honvéd, 18/II. zlj., sz. 1907., anyja Kovács Lidia, + Sop-

- ron, hadikórház, 1944. nov. 6. (á. p. 78. f. sz.), elt. LV. sor, 14. sír (1. sor, új sírok).
70. Kornis István, százados, sz. 1913., anyja Martonerik Anna, + 1945. II. 12, 526. sz. hadikórház (á. p. 63. f. sz.), elt. LIV. sor, 7. sír. (2. sor, új sírok).
71. Kiss Lajos, 23 éves, róm. kat., + 1945. II. 18., elt. LIV. sor, 23. sír (2. sor új sírok).
72. Kiss Károly, honvéd, róm. kat., Fertőszentmiklós, sz. 1907., anyja Erdélyi Piroska, + 1944. dec. 13. Sopron, hadikórház (á. p. 113. f. sz.), elt. LV. sor, 7. sír (1. sor, új sírok).
73. Karátc János (Kárász?), sz. 1913., anyja Templom Erzsébet, + 1945. II. 11, 526. sz. hadikórház (á. p. 60. f. sz.), elt. LV. sor, 15. sír (1. sor, új sírok).
74. Krisán János, honvéd, sz. 1909., + 1944., elt. a temetői házhoz közel.
75. Kutrovác N., öngyilkos, elt. a temetői házhoz közel.
76. Kovács Ernő, honvéd, tizedes, 37 éves, elt. a régiek közt (5. sor).
77. Kuczir Mihály, honvéd, sz. 1922., + 1944., elt. az 1. sorban (1. sor, új sírok).
78. Kálmár Sándor, honvéd, sz. 1911., + 1944., elt. az 1. sorban (2. sor, új sírok).
79. Kun József, sz. 1910., + 1945., elt. 2. parcella, Q-sor, 1. sír (K).
80. Kasik István, sz. 1906., + 1945. elt. 2. parcella, Q-sor, 5. sír (K).
81. Kovács József, honvéd, 34 éves, anyja Késmárki Rozália, 6. nf. szd., + 1945. III. 26 (á. p. 137. f. sz.), elt. 2. parcella, R-sor, 6. sír.
82. L. Kovács József, 34 éves, elt. 2. parcella, R-sor, 10. sír.
83. Kovács János, kmsz. honvéd, 8309. kat. mu. szd. állományából, sz. 1870, Alsóabsa, + 1945. III. 25., elt. 2. parcella, R-sor, 11. sír (á. p. 134. f. sz.).
84. Komán József, honvéd, sz. 1906., anyja Nagy Róza, + 1945. II. 17, 526. sz. hadikórház (á. p. 67. f. sz.).
85. Károlyi Lajos, ezredes, sz. 1900. VIII. 7., + 1945. I. 25.
86. Kovács István, tizedes, sz. 1917., anyja Simon Rozália, + 1945. II. 22. (á. p. 72. f. sz.), elszállítva Csornára.
87. Keilinger Sándor, honvéd, sz. 1925., I/I. zlj., anyja Szancsik Júlianna, + 1944. dec. 26.
88. Jámbor János, honvéd, sz. 1921., + 1944., elt. 1. sor, új sírok.
89. Lukács Gyula, csendőrtizedes, sz. Kálóz, 1919., + 1944. okt. 19., elt. LI. új sor; 1. sor, 4. sír (A, B). Anyja Kovács Júlianna, 5. csendőrkörület (á. p. 53. f. sz.).
90. Lakatos Jenő, zenészhonvéd, sz. 1921., ág. ev., 10/I. zlj., + 1944. X. 19. Erzsébet-kórház (á. p. 47. f. sz.), elt. LI. új sor, 1. sor. 1. sír (A, B).
91. Lukács Mihály, honvéd, róm. kat., sz. 1911., anyja Bujtás Mária, + Sopron, hadikórház 1944. dec. 12 (á. p. 112. f. sz.), elt. LV. sor, 11. sír (1. sor, új sírok).
92. Légrádi Jenő, honvéd, sz. 1923., anyja Papp Rozália, + 1945. II. 9, 526. sz. hadikórház (á. p. 53. f. sz.).
93. Lázár József, honvéd, róm. kat., sz. 1926, Budapest, anyja Jakus Zsófia, 52/SS. lovaszászlóalj, Hajmáskér, + 1945. III. 15 (á. p. 114. f. sz.), elt. 2. parcella, T-sor, 4. sír.
94. Mavcsev Iván, honvéd, 22 éves, elt. 1. sor, új sírok.
95. Mezei Pál, honvéd, sz. 1922., + 1944., elt. 1. sor, új sírok.
96. Moldován Demeter, honvéd, sz. 1920., + 1944.
97. Molnár István, törzsőrmester, sz. 1913., + 1944.
98. Miskolczi Ferenc, honvéd, sz. 1911, anyja Mehler Mária, + 1944. nov. 5, Sopron, hadikórház (á. p. 73. f. sz.), 58/I. u. zlj., elt. LI. új sor, 1. sor, 7. sír (A, B).
99. Márkus Sándor, tizedes, sz. 1920., ág. ev., anyja Varga Júlianna, + 1944. dec. 1, Sopron, hadikórház (á. p. f. sz.), elt. LIII sor, 2. sír (dec. 6-i tömegsír mellett).
100. Molnár József, örvezető, sz. 1917, Zalahalápi, 58. u. sz., + 1944. nov. 7., elt. LII. új sor, 2. sor, 14. sír (Sopron, Hadikórház, szívbénulás).
101. Molnár János, őrmester, sz. 1914. dec. 19., 526. sz. hadikórház (á. p. 120. f. sz.), elt. LV. sor, 1. sír (1. sor, új sírok).
102. Molnár Imre, őrmester, sz. 1900., anyja Léci Judit, + 1944. nov. 28-án a német „Sonderlazarett”-ben (á. p. 109. f. sz.), 20/II. zlj., elt. LV. sor, 5. sír. (1. sor, új sírok).
103. Major Gyula, elt. 2. parcella, T-sor, 6. sír.
104. Nándori Ferenc, honvéd, sz. 1922., anyja Benedek Teréz, + 1945. II.

- 11, 526. sz. hadikórház (á. p. 59. f. sz.), elt. LIV. sor, 18. sír (2 sor, új sírok).
105. Nyári László, elt. LV. sor, 9. sír (1. sor, új sírok).
106. Nagy Vince, elt. LV. sor, 12. sír (1. sor, új sírok). Lehet, hogy ebben a sírban fekszik Horváth Géza huszárörmester is.
107. Novák Gábor, hadiüzemi munkás, sz. 1878. III. 21, róm. kat., + 1945. II. 10-én a helybeli 3. büntető fióktüntetben (á. p. 55. f. sz.), elt. LV. sor, 19. sír (1. sor, új sírok).
108. Nagy Gergely, tizedes, sz. 1894., Etéd, anyja Sófalvi Zsuzsanna, + 1945. III. 14, Sopron, hadikórház (á. p. 113. f. sz.).
109. Nagy Sándor, szakaszvezető, sz. 1905, Nyirbéltelek, anyja Várai Lidia, + 1944. okt. 9, Sopron, hadikórház (á. p. 49. f. sz.), elt. LV. sor, 10. sír (1. sor, új sírok).
110. Németh György, honvéd, róm. kat. a kenyeri röptérállományból, sz. Pető, Zala megye, 1905., anyja Takács Mária, + 1945. III., 526. sz. hadikórház (á. p. 130. f. sz.), elt. 2. parcella, R-sor, 14. sír (P).
111. Orosz Imre, honvéd, 111. élelm. oszt., sz. 1891. Bakonyszeg, anyja Kovács Julianna, + 1945. III. 17., 526. sz. hadikórház (á. p. 119. f. sz.), elt. 2. parcella, R-sor, 22. sír (P).
112. Oleszár Géza, 111. élelm. oszl., + 1945. III. 17., elt. 2. parcella, R-sor, 23. sír (P).
113. Olgyai Gusztáv, tizedes, elt. O-sor.
114. Pocsai Lajos, honvéd, 40 éves, elt. a régiek közt, 5. sor.
115. Patrecz Imre, honvéd, elt. a régiek közt 3. sor.
116. Prógl (Prágl?) Lőrinc, őrzető, 6/I. zlj., róm. kat., sz. 1912. Lajoskomárom, anyja Király Erzsébet, + 1945. nov. 6, Sopron. hadikórház (á. p. 79. f. sz.) elt. LI. új sor, 1. sor, 8. sír (A, B).
117. Pál István, tizedes, + 1944 (sz. 1911), elt. LIII. sor, 1. sír (dec. 6-i tömegsír mellett).
118. Pásztor János, őrmester, sz. 1912., ág. ev., anyja Molnár Zsuzsanna, + 1945. I. 18., 526. sz. hadikórház (á. p. 38. f. sz.), elt. LIII. sor, új sor (G).
119. Pótkai (Prókai?) Sándor, cső. törzsörmester, sz. 1911., anyja Molnár Mária, + 1944. nov. 15., elt. LV. sor, 15. sír (1. sor, új sírok).
120. Pintér János, honvéd, ág. ev., sz. 1925., anyja Szűcs Borbála + 1945. nov. 27, Sopron, hadikórház (á. p. 96. f. sz.), elt. LIV. sor, 2. sír (2. sor, új sírok).
121. Pénez Ferenc, honvéd, sz. 1920, + 1945.
122. dr. vitéz Pintér Zoltán, 22. táb. füz. pót. oszt., karp. tüzér, + 1944. nov. 2. öngyilkos, elt. a bánfalvi Hősök temetőjében a temetőgondnoki ház mellett.
123. Román Jenő, honvéd, sz. 1922., + 1944., elt. uo.
124. Román József, honvéd, sz. 1922. Munkács, IV. ö. u. pótsz., anyja Batykai Mária, + 1944. okt. 8., elt. LV. sor, 23. sír (1. sor, új sírok).
125. Radomszánycs (Radoszángyecics?) János, honvéd, sz. 1898. anyja Pánicz Julianna, + 1945. II. 13., elt. LIV. sor, 22. sír (2. sor, új sírok).
126. Retezár Vilmos, karpaszományos tizedes, sz. 1922., anyja Petenik Viktória, + 1945. II. 1., 526. sz. hadikórház (á. p. 44. f. sz.), elt. LIII. sor, új sor (G).
127. Rác Sándor, tizedes, ref., 73. bev. közp. Lövő (Nagycent?), + 1945. I. 6, Sopron, hadikórház (á. p. 8. f. sz.), elt. LIII. sor, új sor (G).
128. Rekop Mihály, honvéd, sz. 1904., anyja Fülöp Kata, + 1945. III. 2. 526. sz. hadikórház (á. p. 80. f. sz.), elt. 2. parcella, Q-sor, 8 sír (K).
129. Ráduly (Rádúj?) Mihály, honvéd, róm. kat., sz. 1898. Csikpálfa, anyja Demeter Julianna, + 1945. III. 16., 526. sz. hadikórház (á. p. 117. f. sz.), elt. (P).
130. Román Attila, elt. 2. parcella, R-sor, 24. sír.
131. Szabó Gyula, tü. szkv. + 1945., elt. a bánfalvi Hősök temetőjében.
132. Stalma Ferenc, honvéd, 29 éves (?), elt. a régi sírok közt (4. sor).
133. Svéda Antal, 30 éves, elt. a régi sírok közt (1. sor).
134. Sorompó Béla, őrzető, 38 éves, elt. a régi sírok közt (3. sor).
135. Salanka József, honvéd, sz. 1906., Nagypeleske, ág. ev., anyja Litz Mária, 12/II. zlj., + 1944. okt. 10 (á. p. 50. f. sz.), elt. LI. új sor, 1. sor, 2. sír (A, B).
136. Sipos Bálint, szakaszvezető, sz. 1921. Bánfalva, anyja Balogh Piroška, 1/III. hu. oszt., + 1944. nov. 17, Sopron, hadikórház (á. p. 85. f. sz.), elt. LI. új sor, 1. sor, 12. sír (A, B).
137. Somogyvári József, elt. LIV. sor, 17. sír (2. sor, új sírok).

138. Sokol (Szokol) Béla, honvéd, sz. 1921., anyja Szente Julianna, + 1944. dec. 12., 526. sz. hadikórház (á. p. 61. f. sz.), 2. sor, új sírok.
139. Ságádi Jenő, elt. LIV. sor, 20. sír (2. sor, új sírok).
140. Sulyok József, honvéd, 26/I. zlj., szül. Cegléd, 1906., anyja Máli Erzsébet, + 1945. II. 7., 526. sz. hadikórház (á. p. 54. f. sz.), elt. LIV. sor, 21. sír (2. sor, új sírok).
141. Spolarits (Sperlavits?) János, honvéd, sz. 1905., 12/II. zlj., anyja Csizmadia Anna (?), + 1944. dec. 24, Sopron, hadikórház (á. p. 128. f. sz.), elt. LV. sor, 6. sír (1. sor, új sírok).
142. Szalkai Sándor, honvéd, ref., 9/3. ór. szd. sz. 1894., Eradony, anyja Szabó Teréz, + 1945. III. 6., 526. sz. hadikórház (á. p. 118. f. sz.), elt. 2. parcella, T-sor, 2. sír.
143. Szabó Dénes, honvéd, székely zlj., rom. kat., + 1945. III. 9., elt. 2. parcella T-sor, 8. sír.
144. Szentesi József, elt. 2. parcella, T-sor, 12. sír.
145. Simon Pál, sz. 1892., elt. 2. parcella, R-sor, 1. sír.
146. Szabó József, elt. 2. parcella, R-sor, 9. sír.
147. Sári István, honvéd, 25/I. zlj., sz. 1900., anyja Bartos Erzsébet, + 1945. III. 21., 526. sz. hadikórház (á. p. 127. f. sz.), elt. 2. parcella, R-sor, 17. sír (P).
148. Schultz András, sz. 1903., anyja Matét Katalin, + 1944. dec. 21., 206. sz. vöröskeresztes kórház (á. p. 124. f. sz.), elt. a Hősök temetőjében.
149. Schmidl Ferencné, + 1944. dec. 9 (á. p. 111. f. sz.), elt. a bánfalvi Hősök temetőjében.
150. Szabó János, sz. 1910, anyja Kálmán Mária, honvéd, rom. kat., + 1944. dec. 12 (á. p. 114. f. sz.), elt. 5. sor.
151. Steiner Pál, SS-katona, sz. 1926, Sopronbánfalva, anyja Schöll Katalin, + 1944. nov. 2 (á. p. 77. f. sz.), elt. a bánfalvi Hősök temetőjében (R).
152. Simon Jónás, kmsz. vizsgálati fogoly, + 1945. III. 16., 526. sz. hadikórház, elt. a bánfalvi Hősök temetőjében.
153. Salamon Pál (József?), honvéd, sz. 1908., anyja Kékkuti Mária, 6/II. zlj., + 1944. nov. 23. (á. p. 88. f. sz.), elt. LI. új sor, 1. sor, 13. sír.
154. Tóth Pál, honvéd, 27 éves, elt. a régi sírok közt (4. sor).
155. Tóbiás János, honvéd, 25/I. zlj., sz. 1921., + 1944. nov. 4. Sopron hadikórház (á. p. 66. f. sz.)' elt. LI. új sor, 1. sor, 5. sír (A, B).
156. B. Tóth Gyula, honvéd, 10/II. zlj., sz. 1907., Hencida, anyja Boros Ágnes, ref., lakik Szekszárd, + 1944. nov. 13, Sopron, hadikórház (szívgyengesség), á. p. 81. f. sz., elt. LI. új sor, 10. sír (A, B).
157. Turóczy István, honvéd, sz. 1889., anyja Elek Veronika, + 1945. II. 28, Sopron, hadikórház (á. p. 77. f. sz.), elt. 2. parcella, Q-sor, 12. sír (K).
158. Tim (Timis?) Lázár munksz., gör. kat., sz. 1905, Alsóvisó, 101. mu. zlj., anyja Tumule Ilona, + 1945. III. 21 (bombasérülés?), 526. sz. hadikórház (á. p. 129. f. sz.), elt. 2. parcella, R-sor, 15. sír (P).
159. Tóth Károly, 101. gk. u. tü. póttart. honvéd, sz. 1911., anyja Kolompár Karolin, + 1944. dec. 29 (á. p. 130. f. sz.), exhumálva és Somlóvecsére szállítva.
160. Takács Ferenc, honvéd, 12/II. törzsszárad, sz. 1906., rom. kat., anyja Herceg Julianna, + 1944. dec. 16 (á. p. 118. f. sz.), elt. dec. 6-i tömegsír (hullarészek) mellé.
161. Vilcsák György, honvéd, sz. 1910., + 1944., elt. a bánfalvi Hősök temetőjében, 2. sor, új sírok, 3. sír.
162. Vass József, honvéd, 22 éves, elt. a régi sírok közt (4. sor).
163. Varga György, honvéd (*1923., + 1944), elt. a régi sírok közt (1. sor).
164. Végh Gusztáv, törzsmester (*1912), anyja Simon Izabella, + 1944. nov. 10. (á. p. 80. f. sz.), elt. LI. új sor, 1. sor, 9. sír (A, B).
165. Varga Sándor, elt. LI. új sor, 1. sor.
166. Vass János, kmsz. (*1905., anyja Sándor Teréz), + 1945. II. 2. (526. sz. hadikórház, á. p. 43. f. sz.), elt. LIII. sor (G).
167. Varga Péter, levente (*1924, + 1944), elt. LV. sor, 11. sír (1. sor, új sír).
168. Vadász József, elt. LIII. sor (G).
169. Vass Károly, honvéd, ág. ev. (*1924, Kisbér, anyja Vass Anna, + 1945. II. 7., elt. LIV. sor, 15. sír (2. sor, új sírok).
170. Vida Gyula, elt. 2. parcella, R-sor, 2. sír.
171. Varga Pál, 955. sz. kmsz., (*1908), anyja Molnár Jusztí, + 1945. II. 11., Sopron, hadikórház.

172. Zsoltka András, (*1920), honvéd, róm. kat., anyja Vaholetz Veronika, + 1944. nov. 28., Sopron, hadikórház (á. p. 94. f. sz.), elt. LI. új sor, 1. sor, 14. sír (A, B).
173. Zsugán (Zsugon?) János, honvéd, (*1896), anyja Tomosinec Mária, + 1945. II. 3., 526. sz. hadikórház (á. p. 46. f. sz.), elt. LIV. sor, 13. sír.
174. Zsillár (Zsallár?) Mihály, klmszd. (*1905. III. 20, Brezovec), lak. Mura-szentmárton, + 1945. III. 20 (á. p. 124. f. sz.), elt. 2. parcella, O-sor (J).
175. Horváth Géza, elt. 1. sor, új sírok, 29. sír.
- [176—177. hiányzik.]
- 178—180. Ismeretlenek, elt. a régiek közt (1. sor).
181. Ismeretlen, + 1944., a régiek közt (1. sor).
182. Ismeretlen, 22 éves, elt. a régiek közt (2. sor).
183. ... lala Alajos, + 1945. III. 4.
184. Kocsis Mihály, elt. 2. parcella, T-sor, 9. sír.

A harcokban elesett magyar, szovjet, német katonák, Sopronban agyonlőtt zsidók és a háborús cselekmények folytán később meghaltak.

1. Ágh Tibor, pénzügyi tanácsos, 41 éves ref. Meghalt ápr. 2.-án.
2. Bodnár Béla, tizedes, (*Rákospalota, 1921. IX. 29.), anyja Csizmás Anna. Meghalt április 1-én éjjel a Bécsi út 97. sz. ház udvarán. (lásd 146. és 150. sz.) Eltemetve uo. április 4-én két társával közös sírban. Kardos Imre, a városi vízmű gépésze (lakik Sopron, Bécsi utca 97.) közölte velem, hogy Bodnár Béla és társai légvédelmi tűzerek voltak, valószínűen a Pócsi domb-ról menekültek négyen, de csak egy maradt életben: Szőke György, honvéd, kereskedő, szentesi lakos. Iratait fényképeivel együtt Schleeber Jenő Sopron, Bécsi utca 87. sz. lakosnál hagyta. Volt egy Mária nevű nővére Szentesen (Szürszabó u. 16.). Halott barátjainak iratait magával vitte azzal, hogy majd értesíti a hozzátartozókat.
3. Babos János, gyárímunkás, 47 éves, róm. kat. Meghalt X. 6.
4. Bertók Jenő, nyomozó alhadnagy, róm. kat. Meghalt dec. 1-én.

5. Bugledics Vitályos, földmives, róm. kat. 17 éves. Meghalt IX. 25.
6. Csirisznyák Antal, egy. hallgató, 22 éves, róm. kat. Meghalt ápr. 1.
7. Dreiszler Győző, napszámos, 47 éves, róm. kat. Meghalt X. 6.
8. Fürst Friederika, 15 éves, ág. ev. Meghalt aug. 14.
9. Halvax Károly, cipésmester, 38 éves. Lakik Sopron, Magyar u. 6. Meghalt ápr. 15., elt. ápr. 20-án a ház udvarán.
10. Habeller Lajos, 39 éves fegyőr, róm. kat., lakik Sopron, Bécsi u. 53. Meghalt április 1. Eltemetve április 8. (a Kisuszoda melletti bunkerban).
11. Huber János, földmives, 36 éves, róm. kat. Meghalt IX. 22.
12. Hetényi Ferenc, MÁV. segédtsz. (sz. Székesfehérvár, 1901. okt. 7.), lakik Sopron, Eszterházy u. 16. Meghalt ápr. 1.
13. Hetesi István, honvéd, 25 éves, eltemetve a Széchenyi téri ligetben (Széchenyi szobor mellett).
14. Ismeretlen német katona (K. P. G. E. B. II./13,432). Meghalt április 1-én a Harkai úton. Ugyanott eltemetve.
- 15—40. Ismeretlen német katonák. Meghaltak márc. 31-e és ápr. 1-e közt a Ránis-dűlőben. Eltemetve ugyanott.
- 41—60. Ismeretlen *szovjet katonák*. Meghaltak április 1-én. Eltemetve az Isteni Megváltó Leányai Szt. József intézetének kertjében egy tömegsírban.
- 61—80. Ismeretlenek. Valószínűen német és *szovjet*, de főleg német katonák maradványai. Meghaltak márc. 30—31-én a Fertő tó nádasai közt.
- 81—83. Ismeretlen *szovjet katonák*. Meghaltak április 1-én a bevonuláskor. Eltemetve egy-két nappal később a Bécsi út mentén (a ház-sor végén).
- [84—85. Hiányzik.]
- 86—88. Ismeretlen *szovjet katonák*. Meghaltak április 1-én a Kőfaragó téren. Eltemetve ugyanott a ligetben április 3-án.
89. Ismeretlen *szovjet katona*. Meghalt április 2-án. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
90. Ismeretlen *szovjet katona*. Meghalt április 3-án. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban.
- 91—92. Ismeretlen SS-katonák. Meghaltak április 1-én az Erzsébet

- kertben. Eltemetve április 5-én a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (V. sz. tömegsír).
93. Ismeretlen német őrmester. Meghalt április 1-én. Eltemetve április 7-én a fogház kapujával szembeni egyik szántóföld végén.
- 94—95. Ismeretlen magyar katonák. Meghaltak április 1-én. A tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőbe temették el őket.
96. Ismeretlen honvéd, 30 év körüli, középtermetű, molett, vörösés hajú, pödrött bajszú. Meghalt márc. 31—ápr. 1-e közti időben a Magyar utca 22. sz. házban. Eltemetve április 4-én a fenti ház udvarán.
97. Ismeretlen német katona. Meghalt április 1-én a Nándorfásor 15. sz. ház kertjében. Eltemetve ugyanott április 6-án.
98. Ismeretlen német katona. 25—27 év körüli, középtermetű, barna bajusztalan. Meghalt márc. 31-én éjjel. Eltemetve április 4-én a Pulyai út 3. sz. házzal szemben egy bombatölcsér szélén.
99. Ismeretlen német katona, 30 év körüli. Meghalt április 1-én reggel. Eltemették április 3-án a Harkai út 11. sz. házzal szemben egy bunkerban.
100. Ismeretlen német katona, 30 év körüli, magas, szőke. Meghalt márc. 31-én. Eltemetve a Malomház u. 11. és 13. sz. házak közti üres telken.
101. Ismeretlen német katona. Eltemetve GYSEV. [pu.] 3. vágánya alatt április 4-én.
- 102—103. Ismeretlen német katonák. Meghaltak márc. 31—ápr. 1-én a Répcefői sornál. Eltemetve ugyanott.
- 104—105. Ismeretlen német katonák. Meghaltak márc. 31—ápr. 1-e közti időben Harka község végén az utolsó házzal szemben. Eltemették őket ugyanott április 4-én.
106. Ismeretlen német katona, düsseldorfi lakos. Meghalt márc. 31—ápr. 1-e közti időben a városi könyvtárpépület mellett. Eltemetve ápr. 4-én ugyanott.
107. Ismeretlen férfi. Meghalt a Hubertus közelében márc. 31—április 1-e közti időben. Eltemetve ugyanott.
- 108—109. Ismeretlen német katonák, 30—35, illetőleg 40—45 év körüliek. Meghaltak április 1-én. Eltemetve a halál helyén ápr. 3-án közös sírban (Magyar utca 19. sz. ház kertjében).
110. Ismeretlen német katona. Meghalt márc. 31—ápr. 1-e között a Pozsonyi út mentén egy szőlőben. Eltemetve ugyanott.
111. Ismeretlen német katona. Meghalt márc. 31—ápr. 1-e közti időben a Harkai út mentén. Eltemetve ugyanott.
- 112—115. Ismeretlen német katonák. Meghaltak márc. 31—ápr. 1-e közti időben a Ránis-dűlőn. Eltemetve ugyanott a Pihenő kereszt közelében egy szőlőben külön-külön sírban. Rohamsisakok a sírhantokra téve.
- 116—120. Ismeretlen német katonák. Meghaltak márc. 31—ápr. 1-e közti időben a Ránis-dűlő közelében. Eltemetve ugyanott egy futóárokban.
- 121—122. Ismeretlen német katonák. Meghaltak márc. 31—ápr. 1-e közti időben a Répcefői sor 4. sz. ház udvarán. Eltemetve április 4-én az udvarban lévő bombatölcsér szélén.
123. Ismeretlen német katona. Meghalt márc. 31—ápr. 1-e közti időben a Harmler út mellett (a Hasenöhrl téglagyáron túl). Eltemetve ugyanott.
- 124—128. Ismeretlen német katonák. Meghaltak márc. 31—ápr. 1-e közti időben. Eltemetve a Déli vasútvonal mentén közös sírban.
129. Ismeretlen német katona. Meghalt márc. 31—ápr. 1-e közti időben. Eltemették a halálozás helyén a Szt. Imre kollégium kertjétől kb. 50 méterre egy szőlőben ápr. 8-án.
- 130—134. Ismeretlen német katonák. Meghaltak márc. 31—ápr. 1-e közti időben. Eltemetve a halálozás helyén (a Szt. Imre kollégium kertje közelében).
135. Ismeretlen izraelita férfi. Meghalt április 2-án. Eltemetve Flandorffer u., az út melletti egyik szántóföld sarkán.
136. Ismeretlen német katona. Meghalt márc. 31—ápr. 1-e közti időben a Harkára vezető út jobb oldalán. Eltemetve ugyanott.
- 137—138. Ismeretlen férfiak, 20—25 év körüliek. Meghaltak a Dudlesz erdő egyik útján április elsején. Eltemetve ott helyben.
139. Ismeretlen magyar katona, 25 év körüli. Meghalt a Széchenyi otthon körül. Ugyanott eltemetve.

- 140—141. Ismeretlen zsidók. Meghaltak a Szt. Mihály iskola udvarán márc. 29-én este. (SS katonák lőtték agyon őket revolverrel. Lásd. SSz. 1979, 107.). Eltemetve a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben.
142. Ismeretlen zsidó munkaszolgálatos. Meghalt március hónapban a Pozsonyi országúton. Eltemetve ott.
143. Ismeretlen zsidó munkaszolgálatos. Meghalt febr. 1-e körül a Déli vasút mentén, egyik híd alatt. Eltemetve a közelben febr. 3-án.
144. Kecskés Dezső honvéd, sz. Perbete, Komárom m., 1914. VII. 25. (II. légvédelmi tüzérsztyály). Meghalt márc. 31-e körül. A Csalánkert mellett a Holzmänn-féle homokbányában eltemetve egy bunkerban ápr. 17-én. Exhumálva és az evang. temetőbe szállítva.
145. Katona Imre, járásbíróági végrehajtó, 45 éves, róm. kat. (*Körmen), lakik Szombathely, Szegedi u. 66. Meghalt az orsolya-kórházban. Eltemetve a Szt. Mihály új temetőben (II. sz. tömegsír).
146. Kovács József honvéd, Kispest (lásd a 2. sz.-ot!) Exhumálás után az evang. temetőbe szállították.
147. Katona Imréné, sz. Molnár Flóra, 53 éves, róm. kat. Meghalt okt. 10-én.
148. Missich Ferenc, erdei munkás, 59 éves, róm. kat. Meghalt dec. 1-én.
149. Müller Zsófia, hajadon. Meghalt ápr. 1-én. Eltemetve saját háza udvarán ápr. 5-én (Kuruc körút). Exhumálás után az evangélikus temetőbe szállítva.
150. Nagy Imre honvéd., Kovács (*1922. VI. 2. Pusztaszentistván). Meghalt és eltemetve (lásd a 2. sz.-ot!). Exhumálás után az evangélikus temetőbe szállítva.
151. Nemes István, 22—23 éves izraelita. Meghalt ápr. 1—9-e között. Eltemetve a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (VI. sz. tömegsír). Exhumálás után a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
152. Popomayer Ferenc, tartalékos katon. földműves (*1905, Erdőd), lakik Erdőd, Szőlőhegy. Anyja Bamber Júlia, róm. kat. Meghalt márc. 31-én a Breuer-ház óvóhelyén. Eltemetve a Torna u. 1. sz. ház udvarán.
153. Reiszner Henrik, gyári munkás, 38 éves, ág. ev. Meghalt nov. 6-án.
154. Roll János, 51 éves. Meghalt ápr. 12-én. Eltemetve ápr. 19-én a Szt. Mihály-temetőben (II. sz. tömegsír).
155. Reiter György, asztalosmester, 68 éves (*Sopron), lak. Sopron, Rákosi út 33. Róm. kat. Meghalt márc. 31-én. Eltemetve a lakás kertjében.
156. Reiter Györgyné, sz. Berkes Borbála, fenti neje, 52 éves, róm. kat. Eltemetve (lásd az előző sz.-ot!)
157. Schmidt Erzsébet, ág. ev. Meghalt május 25-én. Eltemetve május 27-én az evangélikus temetőben (II. sz. tömegsír).
158. Schöll Károlyné, sz. Gmeiner Gizella, 32 éves, róm. kat. Meghalt okt. 16-án.
159. Száraz József, rendőrfőtörzsörmeszter, 54 éves, róm. kat. Meghalt nov. 23.
160. Simon Józsefné, sz. Molnár Anna, Simon József sopronkőhidai tanító neje, 40 éves lak. Sopronkőhida, róm. kat. Meghalt ápr. 3-án. Eltemetve a sopronkőhidi elemi iskola kertjében.
161. Szakács Béla, jegyző, 28 éves, ág. ev. Meghalt ápr. 1-én.
162. Schneider Béla, honvéd. Meghalt Sopronkőhidán. márc. 31-én. Eltemetve ugyanott a halastó mellett.
163. Sudman(?) Sándor. Meghalt Sopronkőhida és Sopronpuszta közti út mentén. Eltemetve ugyanott, majd a soproni Szt. Mihály temetőbe szállítva.
164. Wiedelhofer József, sz. 1905. róm. kat. Meghalt április 13-án. Eltemetve április 14-én az evangélikus temetőben (II. sz. tömegsír).
165. Wiedelhofer Gusztáv, 44 éves. Meghalt és eltemetve (lásd a 164. sz.-t!)
166. Tóth György, vasúti fűtő, kb. 60 éves, róm. kat., Sopron, Rákosi u. 5. sz. lakos. Meghalt márc. 31-én éjjel. Eltemetve a lakás kertjében.
167. Varga Lajos, szakaszvezető, 29 éves, róm. kat. Lakik Újpest, Karsai út 9. Meghalt ápr. 1-én. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
168. Varga Lajos, fegyőr (*1893. VII. 3. Kunágota, Csanád m.), lak. Sopronkőhida. Meghalt márc. 31-én. Eltemetve Sopronkőhidán a halastó mellett.
169. Ziller Ferenc, kőfaragó, 75 éves, róm. kat. Meghalt nov. 7.
170. Zahareki János, őrzetető, lakik Békéscsaba. Meghalt Kőhidán márc. 29. (vagy 31.) Eltemetve ugyanott a halastó mellett.

171. *Zsukov Alexander, ukrán* (*1919. szept. 15). Eltemetve ápr. 18-án a tűzoltók mögötti szükségtemetőben (VIII. sz. tömegsír). Exhumálás után a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
172. Wohl Jakab, osztrák katona. Meghalt márc. 31-én az ágfalvi öntöde közelében. Ugyanott eltemetve.
- 173—174. Ismeretlen főiskolai hallgatók. Meghaltak Sopronpusztán (márc. 31—ápr. 1.). Eltemetve ugyanott.
- 175—177. Ismeretlen magyar katonák. Meghaltak márc. 31-én a sopronpusztai kastélyban. Eltemetve valahol a sopronpusztai földeken.
- 178—183. Ismeretlen német katonák. Meghaltak a márc. 28-i légitámadás idején (?) Sopronkőhidán. Eltemetve ugyanott tömegsírban.
- 184—187. Ismeretlen szovjet katonák. Meghaltak márc. 31-én Sopronkőhidán. Eltemetve ugyanott a fentiekkel közös sírban.
- 188—193. Ismeretlenek. Meghaltak Sopronkőhidán márc. 31-én. Eltemetve ugyanott a fentiekkel közös sírban.
194. Bugán István, sz. 1903. V. 1. Nagyiván, lakik ugyanott, Fő u. 182. Meghalt ápr. 1. Eltemetve a bánfalvi Hősök temetőjében.

Az orsolyák intézeteiben rengeteg „robotmunka” akadt. A padlásokon kertben, udvarokon, termekben vagonszámra hevert a fal- és kötörmelék a bombázások idejéből; továbbá az étel-, papír- és egyéb hulladék az intézetben lévő kórházakból (katonakórház és Erzsébet-kórház). Az intézeti mosókonyha mögött mindezekhez még rengeteg szalmát és disznótrágyát halmoztak fel a mellékfoglalkozásként még disznóhizlalással is foglalkozó hadikórházbeliék. Heteken át folyt a szemétegetés helyben, törmelékszállítás stb.

Az Erzsébet-kórháznak két „osztálya” volt: egy orosz, a Győri úton és egy magyar az orsolyák Széchenyi téri épületében, majd később a másik épületben is. Az épület primitív berendezése, fürdők stb. hiánya, továbbá mindenféle hiány más tekintetben is lehetetlenné tette, hogy a higiénia és az elkülönítés követelményeinek eleget tegyenek. A növendékek az ápolószemélyzettel, orvosokkal, betegekkel, kórházi alkalmazottakkal érintkeztek udvaron, kertben, folyosókon; itt is, ott is véres, szennyes kötszerekbe, ételhulladékokba ütköztek. A nyitott pincéből boncolásra vagy elszállításra váró hullák orrfacsaró szaga áramlott az udvaron játszadozó lányok közé. Ugyanazon a folyosón vonultak a bennlakó növendékek ebédlőjükbe reggel, délben és este, amelyen a betegek ágytálat hordták az illemhelyre; ugyanazonokon a folyosókon jártak-keltek a bőrbetegek, nemibetegek, vérbajosok, melyeken egyik-másik osztály növendékei, mivel ajtóik egy folyosóra nyíltak. Azok a növendékek és tanáraik sem voltak jobb helyzetben, akik a Katolikus Kör épületében folytathatták tanulmányukat, illetőleg a tanítást. Amellett, hogy a tört ajtókon és ablakokon át vígan tödült be a huzat, egyáltalán nem volt alkalmas a hely iskola céljára. [..]

Fodor László fogházfelügyelőt letartóztatták. Dr. Stráner Ernővel, a sopronkőhidi fegyintézet igazgatójával, N. N. a soproni törvényszék elnökével s még két — előttem ismeretlen — férfival együtt néhány napig a rendőrségi fogdában őrizték őket. Fodor nemcsak alibit igazolhatott, hanem érdemeire is hivatkozhatott, s talán annak köszönhető gyors szabadulása. Ő ti. márc. 28-án, miután sem a soproni kir. törvényszéken, sem az államügyészségen senki illetékes sem volt található, saját kezdeményezésére a fogházban előzetes letartóztatásban lévő egyéneket, illetőleg jogerősen elítélteket, valamint a fogházban lévő Gestapo-őrizetéseket elengedte, szabadlábra helyezte. A Gestapo márc. 29-én 3 tagú járőrrel (töltött géppisztolyt kézben tartva) megjelent a fogházban és végigjárta az összes zárkákat, nyilván azzal a szándékkal, hogy a bennük lévőket likvidálja. E likvidálástól az a két ukrán lány és egy szabó mesterségű

budapesti zsidó férfi is csak úgy menekülhetett meg, hogy Fodor tudtával és beleegyezésével a pincében, az ún. fűzveszőfőző nagy üstje alá rejtették őket a fegyörök. A szovjet csapatok bevonulásáig Fodor parancsára a szolgálattelvő a rabélelmezési raktárból látta el az elrejtetteket. [...]

A fogház ideiglenesen a Magyar utcába került, fegyintézetként — ugyan-csak ideiglenesen — a volt 48-as laktanya szolgált. Ez utóbbi kezdetben az „internáltakat” is magába foglalta, míg meg nem szünették a vidéki internálótáborokat. Sopronban több személyt internáltak, akik a nyilas rendszer idején — ha talán nem is voltak a nyilas párt tagjai, de — kényesebb vezetői állásokat töltöttek be a felszabadulás előtt.

Hazatértek az életben maradt deportáltak és munkaszolgálatosok is, zsidók és nem zsidók, de mégis leginkább az előbbieket, mivel a legnagyobb százalék belőlük került ki. Csonttá soványodva, halálos betegen, rongyosan, piszkosan, férgesen, hiányos öltözékben. Könnyet fakasztó volt rájuk nézni, ahogy testüket vonszolták. Dr. Csatkai Endrével a kórház előtt találkoztam a Győri úton, mikor a táborból szabadult. Fájdalmas, de mégis az életbenmaradás boldog tudatával, mosolyt erőltetve ajkára, intett felém. Alig tudott menni. Volt, aki eljutott a kórházig, mások utak mentén, parkokban, magánlakásokban rogytak össze azzal a vigasztaló gondolattal, hogy legalább itthon, hazai földben pihenhettek. Voltak, akik éppen csak megpihentek városunkban, aztán tovább folytatták útjukat Budapest és az ország más tájai felé, ahonnan elindították őket könnyesvéres kálváriájukra.

A Sopronban elhunyt hadifoglyok, deportálásból, munkaszolgálatból visszatértek és egyéb, tifuszban stb. meghaltak névsora:

A hadifoglyokat azért nem választottam külön a deportáltaktól, munkaszolgálatosoktól és egyéb, tifuszban meghaltaktól, mivel akárhány, a Zrínyi intézetben meghaltról nem tudom, hogy hadifogoly volt-e. A deportálásból és munkaszolgálatból hazatérőknél nem tudtam utánanézni, mi volt a halál igazi oka. (A zsidó hitközségtől rendelkezésemre bocsátott adatok nem tartalmazzák a halál okát, az anyakönyvi hivatal pedig akkor, mikor én utána akartam nézni, semmiféle adatot nem szolgáltatott ki.) Különben a fentiek halála oka — kevés kivételtől eltekintve — úgymint minden esetben tifusz (főleg kiütéses tifusz), végelgyengülés, sorvadás, fagyás, rugástól, ütéstől okozott külső vagy belső sérülés. A tifuszban meghaltakat is e helyen említem akkor is, ha nem tartoztak a deportáltak vagy hadifoglyok közé.

1. Aczél Zoltán, róm. kat., sz. Nagyenyed, 1924., lak. ugyanott, + Zrínyi-kórház 1945. IV. 10 (kiütéses tifusz). Elt. új. Szt. Mihály temetőben ápr. 12-én (II. sz. tömegsír). Deportált?
2. Aschenbrenner Max (*1886), + 1945. VI. 28 (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén 3. sor). Hadifogoly. A Zrínyi-kórházban halt meg.
3. Anga Lajos (*1924.), + VII. 24 (tifusz) a Zrínyi-kórházban, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (a főút végén 3. sor). Hadifogoly.
4. Altmann Sándor, magántisztviselő, izr., munkaszolgálatos, 36 éves, lakik Budapest, anyja Frank Etel, + 1945. IV. 22., elt. a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva. A halál oka: végelgyengülés.
5. Atlasz László, artista, munkaszolgálatos, izr., lak. Nagyvárad, Pével u. 10., 38 éves, + 1945. IV. 28-án (tifusz), elt. a Széchenyi téri tömegsírban, majd az új Szt. Mihály temetőbe szállítva.
6. Altmann László (*Eperjes), 38 éves, lak. Nagyvárad. + Sopron, 1945, elt. a zsidó temetőben. Deportált.

7. Angélisz Géza, sz. Budapest, 30 éves, + Sopronban 1945, elt. a zsidó temetőben. Deportált.
8. dr. Banta Lászlóné, sz. Weili Emília, izr., + Sopron, 1945. Deportált, elt. ápr. 11-én a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (VII. sz. tömegsír).
9. Brüll Sándor (*Pestszenterzsébet, 1915), izr., meghalt 1945. V. 9-én a 206. sz. kórházban, elt. V. 10-én a régi Szt. Mihály temetőben (tömegsírban). Deportált.
10. Biegler Ignác (*1899. I. 19, Königstatten) német katona, + 1945. V. 15, elt. V. 18-án a Szt. Mihály temetőben (új temető, II. sz. tömegsír). Hadifogoly.
11. Barabás János, pincér, róm. kat. (*Muraújfalu, 1918.), lak. ugyanott, + 1945. ápr. 13-án a Zrínyi-kórházban, (kiütéses tifusz), elt. ápr. 15-én az új Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír). Valószínűleg munkaszolgálatos.
12. Blazek Károly, hivatalnok, róm. kat. (*Wien, 1904.), lak. ugyanott, V. ker. Schönbrunnerstrasse 120. + 1945. V. 15-én a Zrínyi-kórházban (vérhas), elt. az új Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír). Hadifogoly.
13. Böhm Károlyné, róm. kat. (*Halbturn, Féltorony, Burgenland), lak. Ágfalva, Luther tér 13. + 1945. V. 17-én a Zrínyi-kórházban (kiütéses tifusz), elt. V. 19-én az új Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír).
14. Braumann László, kereskedő, izr. (*Budapest, 1919.), lak. Székesfehérvár, + 1945. ápr. 12., Zrínyi-kórházban (difteritisz), elt. ápr. 14-én az orthodox temetőben (B-sír). Deportált.
15. Bárdos Valéria, fodrásznő, izr. (*Budapest, 1923.), lak. ugyanott, + 1945. ápr. 14. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 16-án (orthodox temető G-sír). Deportált.
16. Burger Artur, kárpitos, izr. (*Sárospatak, 1924.), lak. Budapest, VII. Csengeri u. 72. + 1945. ápr. 17. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 19-én a Zrínyi-intézet udvarán (A-sír), majd a neolog temetőben. Deportált.
17. Berger Sámuel, fuvaros, izr., sz. 1905. Munkács, lak. ugyanott, + 1945. ápr. 22., Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 23-án (orthodox temető H-sír). Deportált.
18. Bazsó Imre, sz. 1924., + 1945. VI. 14-én (tifusz) a Zrínyi-kórházban, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (II. csoport, 18. sor). Hadifogoly.
19. Burger Béla, sz. 1928., + 1945. VI. 14. a Zrínyi-kórházban, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén 2. sor). Hadifogoly.
20. Böhm András, 21 éves, + 1945. jún. 22. Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén 3. sor). Hadifogoly.
21. Balogh Sándor, sz. 1921., + 1945. júl. 23. Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 3 sor). Hadifogoly.
22. Brégen György, sz. 1908., + 1945. júl. 25-én a Zrínyi-kórházban, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 7. sor). Hadifogoly.
23. Burian János, sz. 1895., + 1945. júl. 25. Zrínyi-kórház, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 7. sor). Hadifogoly.
24. Bartoschka József, sz. 1900., + 1945. júl. 29. Zrínyi-kórház, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 7. sor). Hadifogoly.
25. Birngruber Mihály, osztrák katona, földműves, sz. 1910. aug. 15. + 1945. jún. 17-én a 18-as laktanyában (vesegyulladás). Hadifogoly.
26. Bradela Bernát, volt rendőrségi alkalmazott, sz. Königshütte, 1898. aug. 20, + 1945. jún. 21-én a 18-as laktanyában (vesegyulladás). Hadifogoly.
- 27—29. sz. elt. a zsidó temetőben.
27. [...]
28. Balogh Dezsőné, Békéscsaba, + Sopron, 1945. Izraelita. Deportált.
29. Bolgár Ilona, + Sopron, 1945. Deportált. Izraelita.
30. Berkovics Pál, + Sopron, 1945. Deportált. Izraelita.
31. Baján Mihályné, + Sopron, 1945. Deportált. Izraelita.
32. Bauer Tibor, + Sopron, 1945. Deportált. Izraelita.
33. Benedek József, 48 éves, + Sopron, 1945. Deportált. Izraelita.
34. Bartha Lajos, 45 éves, sz. Budapest, + 1945. Sopron, deportált, izraelita.
35. Berger Lázár, 20 éves, sz. Nagyvárad, + Sopron, 1945. Deportált. Izraelita.
36. Berger Oszkár, 52 éves, Rimaszombat, + Sopron, 1945. Deportált. Izraelita.
37. Braun Zoltán, 46 éves, Kunhegyes, + Sopron, 1945. Deportált. Izraelita.

38. Braun Béla, sz. Rimaszombat, lak. Budapest, 50 éves, + Sopron, 1945. Deportált. Izraelita.
39. Boskovics Lajos, sz. Munkács, 36 éves, lak. Szeged, + Sopron, 1945. Deportált. Izraelita.
40. Bartha Ferenc, örvezető, sz. 1913., anyja Tolvaj Anna, + 1945. II. 28. (hastífusz), 526. sz. hadikórház (á. p. 77. f. sz.), elt. 2. parcella, Q-sor, 11. sír (K), a bánfalvi Hősök temetője.
41. Csink Zsigmond, 48 éves, sz. Balogiványi, + Sopron, 1945, elt. a zsidó temetőben. Deportált. Izraelita.
42. Ciráki János, + Sopron, 1945 (tífusz).
43. Csontos Alajos, honvéd, róm. kat., sz. Kiskunmajsza, 1915., lak. ugyanott (Marispuszta, 438.), + 1945. V. 7. a Zrínyi-kórházban (kiütéses tífusz), elt. V. 10-én a régi Szt. Mihály temetőben (a temető végén, a keresztől délnyugatra, a fal mellett Lusztig Erzsébettel és Schaffer Pálnéval egy sírban). Hadifogoly?
44. Chabo Jean, francia munkás, róm. kat., sz. Crans (Franciaország), 1904., lak. ugyanott, + 1945. ápr. 20-án a Zrínyi-kórházban (kiütéses tífusz), elt. az új Szt. Mihály temetőben (II. tömegsír). Deportált zsidó származása miatt.
45. Csetkovics Lajos, hentessegéd, róm. kat., sz. Hegyhátkisbér, 1909., lak. Sopron, + 1945. ápr. 27-én a Zrínyi-kórházban (kiütéses tífusz), elt. az új Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír). Hadifogoly?
46. Csaba Péter, ny. MÁV. s. tiszt., róm. kat., sz. Nyíregyháza 1878., lak. Sopronbánfalva, + 1945. V. 10. Zrínyi-kórház (kiütéses tífusz), elt. V. 11. a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben, majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
47. Czámann Károly, sz. 1922., + 1945. jún. 8. Zrínyi-kórház, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 2. sor). Hadifogoly.
48. Cernotzky Emil, sz. 1900., + 1945. júl. 17. Zrínyi-kórház (tífusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 5. sor). Hadifogoly.
49. Csapó Imre, sz. 1916., + 1945. júl. 25. Zrínyi-kórház (tífusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 7. sor). Hadifogoly.
50. Cihal Rudolf, sz. 1898., + 1945. aug. 1. Zrínyi-kórház (tífusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén 7. sor). Exhumálás és elszállítás 1945. VIII.17-én. Hadifogoly.
51. Császár Elemér, sz. 1926., + 1945. aug. 9. Zrínyi-kórház (tífusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 2. sor). Hadifogoly.
52. Dányi József, városi kézbesítő, róm. kat., sz. Kiskunfélegyháza, 1892., lak. Sopronban, Kossuth L. u. 20., + 1945. V. 13. Zrínyi-kórházban (kiütéses tífusz), elt. V. 15-én az új Szt. Mihály temetőben (2. sz. tömegsír).
53. Dávid Iván, szövőmunkás, izr., sz. Békéscsaba, 1911., lak. ugyanott, Andrassy u. 17., + 1945. ápr. 25. Zrínyi-kórház (kiütéses tífusz), elt. ápr. 27-én az orthodox temetőben (H-sír). Deportált.
54. Deutsch Dezső, bórdíszműves-segéd, izr., sz. Budapest, 1925., lak. ugyanott, VIII. Wesselényi u. 69., + 1945. V. 6. Zrínyi-kórház (kiütéses tífusz), elt. V. 7-én a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben. Deportált.
55. Dotzler Tamás, anyja Müller Matild, sz. 1898, Bécs, + 1945. júl. 5. (tífusz) a Zrínyi-kórházban. Elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 2. sor). Hadifogoly.
56. Deutár József, sz. Budapest, + Sopron, 1945. Deportált. Izr.
- 56—69. sz. elt. a zsidó temetőben.
57. Dreiszker Árpádné, 49 éves, sz. Sátoraljaújhely, + Sopron, 1945. Deport. Izr.
58. Deutsch Miksa, 49 éves, sz. Budapest, + Sopron, 1945. Deportált, izraelita.
59. Dénes Vilmos, 22 éves, sz. Székesfehérvár, + Sopron, 1945. Deportált, izr.
60. Dávid Ferenc, 50 éves, sz. Nagykeresztes, + Sopron, 1945. Deportált, izr.
61. Dux Samu, sz. Komárom, 45 éves, + Sopron, 1945. Deportált, izr.
62. Eisen Dezső, 41 éves, sz. Miskolc, + Sopron, 1945. Deportált, izr.
63. Ehrentahl Tibor, + Sopron, 1945. Deportált. Izr.
64. Endrei Magdolna, + Sopron, 1945. Deportált. Izraelita.
65. Edelstein Júlia, 34 éves, + Sopron, 1945. Deportált. Izraelita.

66. Ellenbogen Lajos, 46 éves, Budapest, + Sopron, 1945. Deportált. Izr.
67. Einhorn Ábrahám Jákob, 21 éves, Kiskenecs, + Sopron, 1945. Deportált. Izr.
68. Engel Jákob, 40 éves, Budapest, + Sopron, 1945. Deportált. Izraelita.
69. Eisen Benő, 41 éves, Budapest, + Sopron, 1945. Deportált. Izr.
70. Ellenbogen Pálné, kávémérő és kifőző, izr., sz. 1904. Budapest, lak. ugyanott, Baross tér 4., + Zrínyi-kórházban 1945. V. 5 (kiütéses tifusz), elt. V. 6-án a Zrínyi-intézet udvarán (C-sír). Deportált.
71. Elek Andor, sz. 1897. V. 20. Sopron (tifusz), elt. a zsidó temetőben. Deportált, izraelita.
72. Engi Béla, sz. 1920., + 1945. júl. 13. Zrínyi-kórház, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, IV. sor). Hadifogoly.
73. Ebert Károly, osztrák csendőrfőtörzsőrmester, román kat., sz. Wien, 1906. X. 19., + 1945. aug. 11-én a 18-as laktanyában. A halál oka: emphysema, paralysis cordis. Hadifogoly.
74. Fehér Zoltár, izr., sz. 1889. Budapest, anyja Weiss Irén, + Sopron, 1945., elt. IV. 11-én a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (VII. sz. tömegsír). Munkaszolgálatos.
75. Feldmann Henrik, üvegfüvő, román kat., sz. Budapest, 1921., lak. Budapest, Váci u. 100., + 1945. ápr. 23. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 25-én az új Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír). Deportált.
76. Fischer Tódor, fodrász, izr., sz. Bajna, 1926., lak. Léva, + 1945. ápr. 18. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. a Zrínyi-intézet udvarán (A-sír). Deportált.
77. Friedenthal (Friedenstein?) Margit, izr., sz. Budapest, 1918., lak. Budapest, + 1945. ápr. 20. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 20-án (orthodox temető, G-sír). Deportált.
78. Fenyves Edward, izr., sz. Máramarossziget, 1925., lak. Budapest, Csengeri u. 6., + 1945. ápr. 21. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 23-án (orthodox temető, H-sír). Deportált.
79. Forgács István, sz. 1913., + 1945. V. 24. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 1. sor). Hadifogoly.
80. Fritsche János, sz. 1901., + 1945. VI. 7. Zrínyi-kórház, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 2. sor). Hadifogoly.
81. Farkas István, sz. 1925., + 1945. VI. 26. Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 3. sor). Hadifogoly.
82. Ficeri István, sz. 1920., + 1945. VI. 30. Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 3. sor). Hadifogoly.
83. Fodor Lajos, 18 éves, + 1945. VII. 11. Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 4. sor). Hadifogoly.
84. Füleki András, sz. 1926., + 1945. aug. 13. Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 7. sor). Hadifogoly.
85. Fleischhacker Ferenc, osztrák katoná, sz. Locsmánd 1899. szept. 5. + 1945. júl. 13-án a 18-as laktanyában. Hadifogoly.
86. Fejér László, tizedes, gépész, sz. Gyergyócsomafalván, 1922. IX. 6., + 1945. VII. 24. a 18-as laktanyában. Hadifogoly. A halál oka: tbc.
87. Franz József, civil, osztrák, üveges, sz. Lembach, 1910. I. 21., + 1945. aug. 10-én a 18-as laktanyában. Hadifogoly.
88. Friedrich László, honvéd, földműves, román kat., sz. Nagykőrös, 1898. V. 7., + 1945. aug. 23-án a 18-as laktanyában. Hadifogoly.
89. Farkas Sándor, munkaszolgálatos, izr., lak. Kolozsvár, 23 éves, + 1945. ápr. 13-án (tifusz), elt. a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
90. Frank Sámuel, izr., 44 éves, lakik Vágsellye, munkaszolgálatos. + 1945. ápr. 13 (tifusz), elt. a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
- 91—124. a zsidó temetőben eltemetve.
91. Fordán (Jordán?) Ferenc, izr., 47 éves, sz. Jordánháza, + Sopron, 1945. Deportált.
92. Földes István, + Sopron, 1945. Deportált. Izraelita.
93. Földes Izidor, izr., + Sopron, 1945. Deportált.
94. Friedmann Miklós, 53 éves, sz. Csepel, + 1945. Sopron. Deportált. Izr.

95. Friedmann Ágnes, + Sopron, 1945. Deportált. Izr.
96. Fohn Ernő, 46 éves, sz. Lócse, + Sopron, 1945. Deportált. Izr.
97. Faragó István, 18 éves, sz. Budapest, + Sopron, 1945. Deportált. Izr.
98. Fischer Béla, 48 éves, sz. Budapest, + Sopron, 1945. Deportált. Izr.
99. dr. Farkas Endre, 27 éves, sz. Budapest, + Sopron, 1945. Deportált. Izr.
100. Friedbauer Béla, 49 éves, sz. Pápa, + Sopron, 1945. Deportált. Izr.
101. Fleischmann Sándor, 44 éves, sz. Budapest, + Sopron, 1945. Deportált. Izr.
102. Federweiss Gábor, 22 éves, sz. Dunaszerdahely, + Sopron 1945. Deportált. Izr.
103. Frankel László, 30 éves, sz. Veszprém, + Sopron, 1945. Deportált. Izr.
104. Friedmann Ármin, 53 éves, sz. Ózd, + Sopron, 1945. Deportált. Izr.
105. Fogel Dezső, 43 éves, sz. Budapest, + Sopron, 1945. Deportált. Izr.
106. Fried Tibor, 25 éves, sz. Győr, + Sopron. Deportált. Izr.
107. Farkas Lajos, 25 éves, sz. Kolozsvár, + Sopron, 1945. Deportált. Izr.
108. Fischer Tódor, 18 éves, sz. Bajna, 1926., lak. Léva, + Sopron, 1945. Deportált. Izr.
109. Grünfeld Irén, izr., deportált, + Sopron, 1945., elt. a zsidó temetőben.
110. Gáli Akos, izr. deportált, + Sopron, 1945.
111. Gross Lipótné, 59 éves, izr. deportált, sz. Kiskunhelmeç, + Sopron.
112. Gárdonyi Dezső, izr. deportált, 46 éves, sz. Budapest, + Sopron, 1945.
113. Gross György, izr. deportált, 20 éves, sz. Eger, + Sopron, 1945.
114. Gratzner József, 48 éves, izr. deportált, sz. Budapest, + Sopron, 1945.
115. Gerber János, izr. deportált, 19 éves, sz. Székesfehérvár, + Sopron, 1945.
116. Gutmann Sándor, izr. deportált, 44 éves, sz. Nagyvárad, + Sopron, 1945.
117. Garai György, izr. deportált, 25 éves, Budapest, + Sopron, 1945.
118. Goldmann József, izr. deportált, 46 éves, Kiszvárd, + Sopron, 1945.
119. Goldberger Miklós, izr. deportált, 48 éves, Beregszász, + Sopron, 1945.
120. dr. Gönczi László, izr. deportált, 44 éves, sz. Budapest, + Sopron, 1945.
121. Goldschmied Ernő, izr. deportált, 46 éves, sz. Budapest, + Sopron, 1945.
122. Grün Emil, izr. deportált, 40 éves, sz. Budapest, + Sopron, 1945.
123. Grünfeld Irén, izr. deportált, 40 éves, sz. Fogaras, lak. Budapest, + Sopron, 1945.
124. Grünfeld Lipót, izr. deportált, Vág-sarkad, 52 éves, + Sopron, 1945.
125. Gross Izsák, izr. munkaszolgálatos, + Sopron, elt. a Lenk-féle téglagyárban, ápr. 11-én (sz. 1920) + 1945.
126. Grastyán József, 51 éves, + 1945. ápr. 6., elt. a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (VII. sz. tömegsír).
127. Grastyán Józsefné, 47 éves, ref., + 1945. V. 7 (tifusz), elt. V. 8. a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben.
128. Gál Ferenc, róm. kat., + 1945. ápr. 5. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 7-én a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír).
129. Grün József, izr. munkaszolgálatos, + 1945. IV. 6. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 7-én az orthodox temetőben (G-sír).
130. Galgóczy Tiborné, izr. deportált, sz. Budapest, 1904., lak. Budapest, + 1945. ápr. 12 (kiütéses tifusz), Zrínyi-kórház, elt. az orthodox temetőben (G).
131. Glanz Lajosné, izr. deportált, sz. 1900 Budapest, lak. ugyanott, VI. Kazár u. 11., + 1945. ápr. 14. Zrínyi-kórház (végelgyengülés), elt. ápr. 15-én az orthodox temetőben (G-sír).
132. Grünwald Miklósné, izr. deportált, sz. Budapest, 1911., lak. ugyanott, + 1945. ápr. 14-én (kiütéses tifusz), Zrínyi-kórház, elt. ápr. 16-án.
133. Gürtler Andorné, sz. Láng Lívia, izr., sz. Budapest, 1911., lak. Budapest, VI. Horn Endre u. 10., deportált, + 1945. ápr. 27. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 27-én az orthodox temetőben (M-sír).
134. Grünhut Sándor, izr. szerelő. Deportált, sz. Budapest, 1895., lak. Budapest, VI. Szív u. 64., + 1945. ápr. 28. Zrínyi-kórház (végelgyengülés), elt. ápr. 30. az orthodox temetőben (M-sír).
135. Gross Albert, sz. 1900., izr. munkaszolgálatos, + 1945. V. 24 (tifusz), elt. a zsidó temetőben.

136. Gáspár Lászlóné, sz. Grünfeld Irén, sz. 1905., izr. deportált, + 1945. júl. 8. (végelgyengülés), elt. a zsidó temetőben.
137. Gorille Max, sz. 1909., + 1945. V. 22. Zrínyi-kórház. Hadifogoly, elt. a régi Szt. Mihály temetőben. (főút végén, 1. sor).
138. Gede Károly, sz. 1907., + 1945. VI. 12. Zrínyi-kórház, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 1. sor), exhumálták és elszállították. Hadifogoly.
139. Grafl Gyula, sz. 1898., + 1945. júl. 18. Zrínyi-kórház (tífusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (a főút végén, 5. sor). Hadifogoly.
140. Geyer Walter, sz. 1885., + 1945. júl. 30. Zrínyi-kórház, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 7. sor). Hadifogoly.
141. Gesellmann Konrád, sz. 1905., + 1945. aug. 13. Zrínyi-kórház (tífusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 7. sor). Hadifogoly.
142. Geritz József, osztrák katona, ács, sz. Wienerneudorf, 1908. III. 17., + 1945. júl. 25. Hadifogoly.
143. Gehrler Adolf, osztrák civil, földműves, róm. kat., sz. Baden bei Wien, 1886. V. 29., + 1945. aug. 17. Hadifogoly.
144. Glück Pál, izr. közigazdász, munkaszolgálatos, 37 éves, lak. Ekel, + 1945. ápr. 15. (végelgyengülés), elt. a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőben.
145. Gerschl Károly, izr., 23 éves, lak. Budapest, + 1945. ápr. 15 (tífusz), munkaszolgálatos, elt. a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
146. Grósz József, izr. 36 éves, munkaszolgálatos, lak. Köveskál, Győri út 15. szám alatt 1945. ápr. 21-én (végelgyengülés), elt. a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
147. Herzfeld György, izr. munkaszolgálatos, + Sopron, 1945.
- 147—159-ig elt. a zsidó temetőben:
148. Holczer Ernő, 39 éves, izr. deportált, + Sopron, 1945.
149. Hirsch Ilona, 37 éves, izr. sz. Budapest, deportált, + Sopron, 1945.
150. Hoffer Aladár, izr. 45 éves, sz. Makó, deportált, + Sopron, 1945.
151. Herlinger Ferenc, izr. deportált, 48 éves, sz. Budapest, + Sopron, 1945.
152. Horn Imre, izr. deportált, 37 éves, sz. Érsekújvár, + Sopron, 1945.
153. Hausen Lajos, izr. deportált, 38 éves, sz. Budapest, lak. ugyanott, + Sopron 1945.
154. Handschuh Salamon, izr., deportált, 47 éves, sz. Budapest, + Sopron, 1945.
155. Hidvégi Ferenc, izr. deportált, 35 éves, sz. Budapest, + Sopron, 1945.
156. Haas Ferenc, izr., deportált, 45 éves, Budapest, + Sopron, 1945.
157. Heimlich László, izr., deportált, 30 éves, Kisvárd, + Sopron, 1945.
158. Horváth Klára, izr. deportált, 38 éves, sz. Budapest, + Sopron, 1945.
159. Hecks Jenő János, izr. deportált, 52 éves, sz. Budapest, lak. Budapest, + Sopron, 1945.
160. Hecks Ignác, izr. deportált, + 1945. sz. 1892., anyja Feldmann Sári, elt. az Erzsébet-kórház kertjében ápr. 16-án, majd a Szt. Mihály temetőben.
161. Horváth Józsefné, sz. Bertha Erzsébet, 54 éves róm. kat., + 1945. V. 11. (tífusz), elt. V. 11-én a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben.
162. Huber Konrád, német katona, sz. Stuttgart, + 1945. ápr. 10. Zrínyi-kórház (orbánc), elt. ápr. 12-én a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír). Hadifogoly.
163. Horváth György, honvéd, munkaszolgálatos, sz. Balf, 1890., + 1945. ápr. 2. Zrínyi-kórház (kiütéses tífusz), elt. ápr. 4-én a Zrínyi-intézet udvarán.
164. Horváth Klára, sz. Szeged, 1907., róm. kat., lak. Budapest, Vilmos cs. u. 64., + 1945. V. 1. Zrínyi-kórház, elt. a Zrínyi-intézet udvarán (C-sír), majd az evangélikus temetőbe szállítva.
165. Hegedüs János, MÁV s. tisztt, róm. kat., sz. Szombathely, 1915., lak. Sopron, + 1945. V. 3. Zrínyi-kórház, elt. V. 4-én.
166. Hocke Sándor, földműves, róm. kat., sz. 1910., lak. Wien, XVIII. Severin Schreibergasse 27., + 1945. V. 8. Zrínyi-kórház (vérhas), elt. V. 11-én a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (XI. tömegsír), majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
167. Hackel Gerhárd, hentes és mészáros, róm. kat., sz. Kradob, Kr. Teplitz-Schönau, lak. ugyanott, 19 éves, + 1945. V. 12., 526. sz. hadikórház (evang. teológia), elt. V. 14-én a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír). Hadifogoly.

168. Haan Iván, autószerelő, izr., sz. Szabadkán, 1926. lak. ugyanott, + 1945. IV. 11. Zrínyi-kórház (végegyengülés), elt. ápr. 13-án az orthodox temetőben. Deportált.
169. Hecks György, izr. munkaszolgálatos, sz. Budapest, 1892., + 1945. ápr. 12., 526. sz. hadikórház (tifusz), elt. ápr. 13-án az orthodox temetőben (G-sír).
170. Hecht Ernőné, sz. Lichtmann Róza, fodrásznő, izr., sz. Budapest, 1908., lak. ugyanott, Wesselényi u. 16., + 1945. ápr. 16. Zrínyi-kórház (végegyengülés). Elt. ápr. 18-án az orthodox temetőben (G-sír). Deportált.
171. Hoffmann Imréné, izr., sz. Szolnok, 1910., lak. Budapest, VII. Kárpfenstein u. 21., + 1945. ápr. 23. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 25-én az orthodox temetőben (H-sír). Deportált.
172. Hink Gottfried, sz. 1881., lak. Wien, tisztviselő, + 1945. jún. 26. Zrínyi-kórház, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 3. sor). Hadifogoly.
173. Hajdu János, sz. 1918., + 1945. jún. 30. Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 3. sor). Hadifogoly.
174. Hoffmann Gyula, sz. 1900., + 1945. júl. 4. Zrínyi-kórház, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 2. sor). Hadifogoly.
175. Hager Károly, sz. 1909., + 1945. júl. 7. Zrínyi-kórház, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén 4. sor). Hadifogoly.
176. Hubert Gábor, munkaszolgálatos, izr., 38 éves, lak. Kalocsa, + 1945. ápr. 23 (tifusz), elt. a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
177. Hadwiger Rudolf, lakatos, nőtlen, róm. kat., sz. 1904. nov. 30. Spillendorf (Csehszlovákia), lak. ugyanott, 249., Bez. Freudenthal, szülei: H. Alajos, Schindler Albertina, + 1945. szept. 20. Zrínyi-kórház (vesegyulladás), elt. szept. 22-én a régi Szt. Mihály temetőben (X. csoport, 22. sor). Hadifogoly.
178. Hódosi Mihály, őrizetes munkaszolgálatos, róm. kat. + 1945. III. 23. 526. sz. hadikórház (tifusz), elt. a sopronbámfalvi Hősök temetőjében (2. parcella, R-sor, 13. sír). A. p. 133. f. sz.
179. Ismeretlen férfi, izr. deportált, + 1945. ápr. (végegyengülés), elt. ápr. 5-én a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (V. sz. tömegsír).
- Jordán Ferenc (?) Lásd a 91. sz-ot!
- 180—181. Ismeretlenek. Izraeliták. Egy férfi és egy nő. Deportáltak. Meghaltak 1945. ápr. (végegyengülés), elt. ápr. 10-én a Szt. Mihály temetőben (II. tömegsír).
- 182—193. Ismeretlenek. Izraeliták. Munkaszolgálatosok. Meghaltak a Lenk-téglagyárban (tifusz, végegyengülés, eltemetve ugyanott a tömegsírban 1945. ápr. 11-én.
- 194—205. Ismeretlenek. Izraeliták. Munkaszolgálatosok. Meghaltak a Steiner-téglagyárban 1945. ápr. 5-én (tifusz, végegyengülés, éhhalál), eltemetve ugyanott a tömegsírban 1945. ápr.
206. Ismeretlen izr. férfi, munkaszolgálatos, meghalt 1945. III. (a magyar őr agyonlőtte), elt. III. ?-án a zsidó temetőben.
- 207—208. Ismeretlen férfi és nő. Izraeliták. Deportáltak. Meghaltak Sopron, Várkerület 88. sz. házban (végegyengülés), elt. 1945. ápr. 12-én a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (VII. sz. tömegsír).
209. Ismeretlen nő, izr., meghalt Sopron, Ógabona tér 12. sz. házban (végegyengülés), elt. 1945. ápr. 12-én a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (VII. sz. tömegsír). Deportált.
210. Ismeretlen nő, izr. deportált, + 1945. ápr. (végegyengülés) a Várkerület 88. sz. házban, elt. ápr. 13-án a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (VII. sz. tömegsír).
211. Ismeretlen nő, izr. deportált, + 1945. ápr. (végegyengülés) Csávai u. 2. sz. házban, elt. ápr. 14-én a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír).
212. Ismeretlen nő, izr. deportált, + 1945. ápr. (végegyengülés) a Várkerület 88. sz. házban, elt. ápr. 14-én a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír).
213. Juván (Javan?) Frantisek, lengyel hadifogoly, 24 éves, róm. kat. sz. Javornik, Lengyelország, lak. uo., + 1945. ápr. (az Erzsébet-kórházban), elt. ugyanott a kertben tömegsírban ápr. 16-án, majd az evang. temetőbe szállítva.
214. Ismeretlen nő, izr. deportált, + 1945. ápr. 10 (kiütéses tifusz), elt. ápr. 12-én az orthodox temetőben (G-sír). A reáliskola kórházában halt meg (526. sz. hadikórház).

215. Ismeretlen férfi, izr. deportált, + 1945. ápr. 5. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 7-én az orthodox temetőben (G-sír).
216. Illés János, földmives, gör. kat., sz. Plessa (Plassa?) 1914, lak. Prahova, + 1945. ápr. 19-én az 526. sz. hadikórház I. sz. épületében (végelgyengülés) (teológia), elt. ápr. 20-án a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír).
217. Junger Ferencné, izr., sz. Berger Margit, sz. Sárvár, 1898., lak. Budapest, VI. Rózsa u. 98. II. 19., + 1945. V. 14 (tüdőgümökör, végelgyengülés) Zrínyi-kórház, elt. V. 14-én a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír). Deportált.
218. Iványi Gyuláné, sz. 1912. VI. 3., + 1945. jún. ?, izr. deportált, végelgyengülés. Elt. a zsidó temetőben.
219. Jozefik János, sz. 1903., hadifogoly, + 1945. júl. 9 (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 1. sor).
220. Imris Ernő, hadifogoly, sz. 1899., + 1945. júl. 12. Zrínyi-kórház, elt. a Szt. Mihály temetőben (főút végén, 1. sor).
221. Jamsen Károly, hadifogoly, sz. 1902., + 1945. aug. 22 (tifusz), Zrínyi-kórház, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 6. sor).
222. Jeszoriczki (Jeszovszky?) János, honvéd, földmives, sz. Jászszentandrás, 1895. III. 19., + 1945. júl. 18-án a 18-as laktanyában. Hadifogoly.
223. Ismeretlen nő, izr. deportált. + 1945. ápr. 9 (tifusz), Erzsébet-kórház, eltemetve ápr. 13-án a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (VII. sz. tömegsír).
224. Jung Dezső, izr. deportált, 46 éves, + Sopron, 1945.
- 224—257. sz. eltemetve a zsidó temetőben (a 227. kivételével).
225. Jakatovics Sámuel, izr. 49 éves, + Sopron, 1945. Deportált.
226. Jakabovits György, izr. deportált, 19 éves, Budapest, + Sopron, 1945.
227. Junger Frozin Mózes, izr. deportált, 48 éves, sz. Máramarossziget, 1897., + Sopron, 1945. ápr. 19. Eltemetve a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőben.
228. Klein István, izr. deportált, 40 éves, + Sopron, 1945.
229. Kelen Géza, izr. deportált, + Sopron, 1945.
230. Klein Andor, izr. deportált, + 1945. Sopron.
231. Kelemen Benő, izr. deportált, + Sopron, 1945.
232. Klein Géza, izr. deportált, 24 éves, Békéscsaba, + Sopron, 1945.
233. Krébs Márton, R., izr. deportált, + Sopron, 1945.
234. Komjáth Artur, izr. deportált, + Sopron, 1945.
235. Kánitz Sándor, izr. deportált, 53 éves, Budapest, + Sopron, 1945.
236. Kovács Antal, izr. deportált, 45 éves, Budapest, + Sopron, 1945.
237. Karag István, izr. deportált, 30 éves, Pécs, + Sopron, 1945.
238. Keszler Sándor, izr. deportált, 22 éves, Dunaszerdahely, + Sopron.
239. Klein László, izr. deportált, 37 éves, Budapest, + Sopron, 1945.
240. Kaufmann Jakab, izr. deportált, 51 éves, + Sopron, 1945.
241. Kohn Lajosné, izr. deportált, 46 éves, Rábacsanak, + Sopron, 1945.
242. Klein Mór, izr. deportált, 40 éves, Ungvár, + Sopron, 1945.
243. Klein Ödön, izr. deportált, 35 éves, + Sopron, 1945.
244. Kőrösi József, izr. deportált, 45 éves, Kecskemét, + Sopron, 1945.
245. Klein Géza, izr. deportált, 50 éves, Gyimeslak, + Sopron, 1945.
246. Kellermann Ervin, izr. deportált, 44 éves, Förgepatony, + Sopron, 1945.
247. Karniol Ferenc, izr. deportált, 44 éves, Budapest, + Sopron, 1945.
248. Kohn Andor, deportált, 43 éves, Budapest, + Sopron, 1945.
249. Krausz László, izr. deportált, 36 éves, Budapest, + Sopron, 1945.
250. Klein Jakab, izr. deportált, 50 éves, Martonos, + Sopron, 1945.
251. Krausz Imre, izr. deportált, 24 éves, Budapest, + Sopron, 1945.
252. Kellner Lajos, izr. deportált, 38 éves, Miskolc, + Sopron, 1945. (végelgyeng.)
253. Kramer Samu, izr. deportált, 44 éves, Dunaszerdahely, + Sopron, 1945.
254. Klein Miklós, izr. deportált, 45 éves, Budapest, + Sopron, 1945.
255. Kalfusz Sándor, izr. deportált, 46 éves, Mezőtúr, + Sopron, 1945.
256. Kemény Ödön, izr. deportált, 24 éves, Budapest, + Sopron, 1945.
257. Kolmann Gyula, izr. deportált, 43 éves, + Sopron, 1945.
258. Kornfein Lipót, izr. deportált, + Sopron, 1945 (végelgyengülés), elt. a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben ápr. 22-én (IX. sz. tömegsír).

259. Kőniczel Henrik, hadifogoly, sz. 1921. Berlin, + 1945., elt. a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (XI. sz. tömegsír), majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva (*ápr. 30.).
260. Kiss János, mészáros, ág. ev., sz. 1899., lak. Budapest, Zúgligeti út 22. hadifogoly, + 1945. V. 9. Zrínyi-kórház (orbánc), elt. a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben, V. 11-én.
261. Kiss Lajosné, sz. Kalher Margit, róm. kat., sz. Sopron, 1887. lak. Sopron, Balfi u. 31., + 1945. V. 16. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. V. 18-án a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír).
262. Kövesi József, izr. deportált, óras, sz. Felsőzsid, 1890., lak. Budapest, + 1945. ápr. 13. Zrínyi-kórház (végelgyengülés), elt. az orthodox temetőben (G-sír).
263. Krausz Sándor Emil, izr. deportált, papírnagykereskedő, sz. Nagytárkány, 1893., lak. Budapest, + 1945. ápr. 17. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 19. Zrínyi-intézet udvarán, majd a neolog temető.
264. Keleti Lászlóné, izr. deportált, sz. 1907., lak. Budapest, + 1945. ápr. 19. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 20-án az orthodox temetőben (G-sír).
265. Klein Róza, izr. deportált, sz. 1903. Budapest, lak. Budapest, Szondi u. 56., + 1945. ápr. 20. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. az orthodox temetőben (H-sír).
266. Krausz Gabriella, izr. deportált, kalapossegéd, sz. Budapest, 1926. lakik Budapest, X. Pongrác u. 7., + 1945. ápr. 20. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 20-án az orthodox temetőben (H-sír).
267. Klein Béla, izr. deportált, munkás, sz. Miskolc, 1905., lak. Budapest, VIII. Barsai u. 3., + 1945. V. 2. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. V. 5-én a Zrínyi-intézet udvarán (C-tömegsír).
268. Kremo Alajos, hadifogoly, sz. 1919., + 1945. jún. 22. Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 3. sor).
269. Kocsmár István, hadifogoly, sz. 1915. jan. 7. Kerecsend (Heves megye), róm. kat., anyja Adler Piroška, + 1945. jún. 3-án, elt. a sopporbánfalvi Hősök temetőjében (I. sz. 4. német tömegsír).
270. Koller János, hadifogoly, + 1945. jún. 21. Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén 3. sor).
271. Kainéder János, hadifogoly, sz. 1910. + 1945. júl. 2. Zrínyi-kórház, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 2. sor).
272. Kertész Vilmos, hadifogoly, sz. 1900., + 1945. júl. 24. Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 7. sor). Winderberger Dáviddal egy koporsóban (Lásd 512. sz.-ot!).
273. Krammer János, hadifogoly, Volkssturmmann (*Karnburg, 1888. II. 10. Karinthia), + 1945. júl. 6-án a 18-as laktanyában.
274. Kotz Manfréd, hadifogoly, német katona, iparostanonc, sz. 1926., + 1945. júl. 7-én a 18-as laktanyában.
275. Káldos Lajos, hadifogoly, levante, földműves. ág. ev. (*Kemenespálfa, 1924. júl. 28.), + 1945. júl. 10-én a 18-as laktanyában.
276. Kustos Ferenc, hadifogoly, gazdasági cseléd, ref. (*Istvádi, 1892. II. 12.), + 1945. aug. 23., a 18-as laktanyában.
277. dr. Krausz Dezső, izr. deportált, kórházi főorvos, 39 éves, lak. Budapest, Szabolcs u. 33., + 1945. ápr. 10. (végelgyengülés), elt. a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
278. Katz Aladár, izr. deportált, 21 éves, lak. Kolozsvár, Gyöngyfalvi út, + 1945. ápr. 16 (végelgyengülés), elt. a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
279. Kocsis Mihály, áll. rend. detektív, ref., sz. Dombegyháza, lak. Sopron, + 1945. (tifusz).
280. Kiss László, honvéd, (9. honv. tü. par.) ref., sz. 1913. Biharpüspöki, anyja Gyóni Róza, + 1945. III. 23 (tifusz), 526. sz. hadikórház, elt. 2. parcella, R-sor, 12. sír (bánfalvi Hősök temetője). Á. p. 132. f. sz.
281. Kugler Imre, csász., 36 éves, anyja Szilágyi Erzsébet, + 1945. IV. 5—10-e között (tifusz).
282. Löwi Ignác, izr. deportált, sz. 1906. XII. 26, + 1945 (tifusz, végelgyengülés) a Lenk-téglagyárban, elt. ugyanott a tömegsírban ápr. 11-én.

283. Lusztig Erzsébet, izr. deportált, sz. Baja, 1906., lak. Budapest, Tisza Kálmán tér, + 1945. V. 9. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. V. 10-én a régi Szt. Mihály temetőben (fal mellett, a temető végén, keresztől délnyugatra, Csontos Alajossal és Scheffer Pálnéval egy sírban és egy koporsóban).
284. Liptai Endre + 1945. ápr. 5-én az Erzsébet-kórházban (tifusz). elt. ápr. 13-án a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (VII. sz. tömegsír), majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
285. Leichtner Lipótné, + 1945. ápr. 7-én az Erzsébet-kórházban (tifusz) elt. ápr. 13-án a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (VII. sz. tömegsír), majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
286. Lehner Károly, s. munkás, róm. kat., sz. Rábafüzes, 1929., lak. Sopron, Színház u. 26., + 1945. V. 7. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz).
287. Lánci Péter, izr. deportált, villanyszerelő, sz. Sátoraljaújhely, 1922. lak. Budapest, + 1945. ápr. 9. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 11-én az orthodox temetőben (G-sír).
288. Lampel Sándor, izr. deportált, szabóság, sz. Budapest, 1912., lak. Budapest, + 1945. ápr. 10 (végelgyengülés), elt. ápr. 12-én az orthodox temetőben (G-sír). Meghalt a Zrínyi-kórházban.
289. Lichtschein Sándor, izr. deportált, kereskedő, sz. Felsőjózsa 1896., lak. Budapest, + 1945. ápr. 11 (végelgyengülés), elt. ápr. 13-án az orthodox temetőben (G-sír). Meghalt a Zrínyi-kórházban.
290. Lempke János, sz. 1900, hadifogoly, + 1945. VI. 5 (Zrínyi-kórház), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 2. sor).
291. Lukács József, hadifogoly, sz. 1915., + 1945. jún. 20 (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 1. sor). Meghalt a Zrínyi-kórházban.
292. Leitner József, osztrák örvezető, földműves, róm. kat., sz. Unthertanovitz, 1913. szept. 20., + 1945. aug. 16-án a 18-as laktanyában. Hadifogoly.
293. Lehner Károly, osztrák katona, bányász, róm. kat., sz. Ottenheim, 1903. IX. 9. + 1945. aug. 25-én a 18-as laktanyában mint hadifogoly.
294. Láng György, izr. deportált, 23 éves, lak. Szabadka, + 1945. ápr. 13 (végelgyengülés), elt. a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
295. Lerner Oszkár, izr. munkaszolgálatos, 35 éves, könyvelő, lak. Sopron, neje Stein Gabriella, + 1945. ápr. 17 (tifusz), elt. a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
296. Lusztig Katalin, róm. kat., 3 hetes, + 1945. ápr. (végelgyengülés). Elt. a Széchenyi téri tömegsírban.
297. Lazaer Gyula, 49 éves izr. deportált, + 1945.
- 297—323. *eltemetve a zsidó temetőben:*
298. Löwi Pál, 38 éves, izr. deportált, + Sopron, 1945.
299. Láng András, Budapest, 33 éves, izr. deportált, + Sopron, 1945.
300. Légrádi Ernőné, 71 éves, Budapest, izr. deportált, + Sopron, 1945.
301. Lendler Márta, 42 éves, izr. deportált, + Sopron, 1945.
302. Líszer László, 23 éves, Nyíregyháza, izr. deportált, + Sopron, 1945.
303. Lieber Dávid, 39 éves, Ökörmező, izr. deportált, + Sopron, 1945.
304. Lefkovits Hugó, 48 éves, Sátoraljaújhely, izr. deportált, + Sopron, 1945.
305. Lillenthal Imre, 21 éves, Budapest, izr. deportált, + Sopron, 1945.
306. Lázér Leó, 47 éves, Szabadka, izr. deportált, + Sopron, 1945.
307. Lőrinc Károly, 49 éves, Biharnagybajom, izr. deportált, + Sopron, 1945.
308. Liebermann Mayer, 49 éves, Budapest, izr. deportált, + Sopron, 1945.
309. Lukács István, 33 éves, Nyíregyháza, izr. deportált, + Sopron, 1945.
310. Lang György, 23 éves, Szabadka, izr. deportált, + Sopron, 1945.
311. Messer Ignácné, sz. Lichtenstein Gizella, izr. deportált, + Sopron, 1945.
312. Mózes Alfréd, izr. deportált, + Sopron, 1945.

313. Mann József, izr. deportált., + Sopron, 1945.
314. Mérei Gyula, 53 éves, Budapest, izr. deportált., + Sopron, 1945.
315. Mandel Oszkár, izr. deportált., + Sopron, 1945.
316. Márkus Jenő, 57 éves, izr. deportált., + Sopron, 1945.
317. Müller Tamás, 18 éves, Budapest, izr. deportált., + Sopron, 1945.
318. Máté Péter, 23 éves, Szeged, izr. deportált., + Sopron, 1945.
319. Mandl Ferenc, 24 éves, Pécs, izr. deportált., + Sopron, 1945.
320. Mózes László, 19 éves, Budapest, izr. deportált., + Sopron, 1945.
321. Meizel Lajos, 51 éves, tisztviselő, izr. deportált., + Sopron, 1945, elt. az orthodox temetőben (H-sír).
322. Markovics György, 45 éves, lak. Rózsahegy, izr. deportált., + Sopron, 1945. lak. Budapest, Szív u. 14., elt. az orthodox temetőben (A-sír).
323. dr. Mauthner László, sz. 1912, Miskolc, izr. deportált., + Sopron, 1945. V. 19 (tifusz).
324. Mannheim Simon, 50 éves, Szabadka, lak. Szeged, Somogyi u. 12., izr. deportált., + Sopron, 1945. IV. 16 (végelgyengülés), elt. IV. 18-án az orthodox temetőben (G-sír).
325. Meizel Sándor, tisztviselő, róm. kat., deportált, sz. Karcag, 1894, lak. Budapest, V. Katona J. u. 26., + 1945. ápr. 29, Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 30-án a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír).
326. Muth Bruno, munkás, hadifogoly, ág. ev., sz. Siebigerod (Németország), 1903., lak. ugyanott., + 1945. V. 9. Zrínyi-kórház (vérhas), elt. V. 11-én a tüzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben, majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
327. Menard Marcel, francia deportált, sz. 1918, + 1945. júl. 18, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 1. sor).
328. Manaela D. Julián, hadifogoly, sz. 1923, Vonaturi Mare Romana, + 1945. III. 20-án, 526. sz. hadikórház (á. p. 126. f. sz.), elt. a sopronbánfalvi Hősök temetőjében (hadifogolycsoport, új sírok, 2. sor).
329. Mészár Lajos, hadifogoly, sz. 1911., + 1945. jún. 27. Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 3. sor).
330. Mikelten, Nikolaj, Vlassov-katona, sz. 1901., + 1945. júl. 19, Zrínyi-kórház (végelgyengülés), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 4. sor). Hadifogoly.
331. Matschke Frigyes, hadifogoly, sz. 1903, + 1945. aug. 3. Zrínyi-kórház, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 4. sor).
332. Márk József, honvéd, földműves, sz. Kiskunmáisa 1921. III. 17. + 1945. júl. 5. Hadifogoly. Meghalt a 18-as laktanyában.
333. Márkus György, munkaszolgálatos, izr., 40 éves, lak. Siófok, anyja Weiss Anna, + 1945. IV. 24 (tifusz), elt. a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
334. Mörth Frigyes, hadifogoly, banktisztviselő, róm. kat., sz. 1897 Wimperneustadt, lak. ugyanott, Schlöglgasse 24, szülei: M. Alajos és Dörner Katalin, + 1945. júl. 2 (bélhurut, májsorvadás), elt. júl. 3-án a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 3. sor). Meghalt a Zrínyi-kórházban.
335. Naszódi Neuberger Vilmosné, izr. deportált, kb. 35 éves, lak. Sopron, Kuruc-körút 77., budapesti lakasa. Csáky u. 31. + 1945. ápr. 24 soproni lakásán (végelgyengülés, tüdővész), elt. ápr. 24-én a tüzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (IX. sz. tömegsír).
336. Nagy Sándor, földműves, róm. kat. sz. Tarnabod (Temes m.), 1923., lak. ugyanott, Hatházi u. 283., + 1945. ápr. 29. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír).
337. Németh Jenő, róm. kat., sz. Sopron, 1879., lak. Sopron, Újteleki u. 46., + 1945. V. 3. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. a Zrínyi-intézet udvarán (C-sír) V. 5-én. A 338. sz. férje.
338. Németh Jenőné, róm. kat., sz. Felsőmarác, Vas m., 1890., lak. Sopron, Újteleki u. 46., + 1945. V. 7. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. a tüzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (tömegsír), majd az ev. temetőbe szállítva. A 337. sz. neje.

339. Novák Imre, hadifogoly, sz. 1920., + 1945. júl. 22, Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén 4. sor).
340. Neudhart Lipót, osztrák csendőr, hadifogoly, alhadnagy, sz. Erdpress, 1894. júl. 17, + 1945. júl. 13-án a 18-as laktanyában.
341. Nádor Oszkár, 61 éves, Budapest, izr. deportált, + Sopron, 1945.
342. Nussbaum Miklós, 40 éves, Budapest, izr. deportált, + Sopron, 1945. elt. a zsidó temetőben.
343. dr. Ovay László, izr. deportált, + Sopron, 1945 a Steiner-téglagyárban.
344. Osztermann Anna, róm. kat., sz. Sopron, 1899., lak. Sopron, Tómalom u. 18, + 1945. V. 4. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. V. 5-én a Zrínyi-intézet udvarán (C-sír).
345. Orosz József, hadifogoly, sz. 1926., + 1945. júl. 3, Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a Szt. Mihály temetőben (főút végén, 2. sor).
346. Oswald Alajos, osztrák népfelkelő, munkás, hadifogoly, lak. Wien, sz. 1896., + 1945. júl. 20-án a 18-as laktanyában.
347. Polgár József, földmíves, róm. kat., sz. Újkér, lak. Újkér, + 1945. ápr. 29-én, Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 30., a tűzoltólaktanyája mögötti szükségtemetőben, majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
348. Puzerint Vedor, sz. Szomszki (Szovjetországról), 1927., lak. ugyanott, + 1945. V. 17, Zrínyi-kórház (tüdővész), elt. V. 18-án a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír).
349. Pinezits Mátyásné, sz. Cumsik Paula, Sopron, 1891, lak. Sopron, Steiner-téglagyár, róm. kat., + 1945. V. 17. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. V. 19-én a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír).
350. Propper Ilona, izr. deportált, sz. Budapest, 1916, + 1945. ápr. 9, Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 11-én az orthodox temetőben (G-sír).
351. Polgár László, izr. deportált, sz. Budapest, 1902, + 1945. ápr. 18. Zrínyi-kórház (végelgyengülés, vérégenység), elt. ápr. 19-én a Zrínyi-intézet udvarán (A-sír).
352. Penczi József, hadifogoly, sz. 1925., + 1945. júl. 1, Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 4. sor).
353. Peidl János, hadifogoly, sz. 1925., + 1945. júl. 16, Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 4. sor).
354. Polacsek András, honvéd, kereskedő, sz. Kisújszállás, 1902. nov. 22., lak. Szolnok, + 1945. júl. 16-án a 18-as laktanyában. Hadifogoly.
355. Pluhach György, német katona, munkás, hadifogoly, sz. Katsche, 1925, + 1945. júl. 21. a 18-as laktanyában.
356. Pucher Róbert, osztrák népfelkelő, tisztviselő, sz. Wien, 1888. jún. 2., + 1945. júl. 25-én a 18-as laktanyában. Hadifogoly.
357. Petersen Vilmos, hadifogoly, német őrmester, 50 év. sz. Flensburg, Rüllschau, 1908. dec. 5., + 1945. júl. 28. a 18-as laktanyában.
358. Pótkai András, örvezető, földmíves, sz. Bicske, lak. Bicske, + 1945. III. 28-án (tifusz).
359. Polgár Lászlóné, izr. deportált, + Sopron, 1945, elt. a neolog temetőben.
- 360—386. *elt. a zsidó temetőben (+ Sopron, 1945.):*
360. Pollák Imre, 37 éves, Szombathely, izr. deportált.
361. Pratigzón Sándor, 36 éves, Újpest, izr. deportált.
362. Popik László, Léva, 37 éves, izr. deportált.
363. Precz Benő, 49 éves, Tasnád, izr. deportált.
364. Poppel József, 35 éves, izr. deportált.
365. Reinitz József, izr. deportált.
366. Ritter Sándor, izr. deportált.
367. Reichner Ferenc, izr. deportált.
368. Rosenfeld Sándorné, izr. deportált.
369. Reinitz Henrik, 51 éves, izr. deportált.
370. Róna Pál, 36 éves, Budapest, izr. deportált.
371. Resch Samu, 75 éves, izr. deportált.
372. Roth Ernő, 23 éves, izr. deportált.
373. Rosenbaum Dezső, 45 éves, izr. deportált.

374. Rosenthal Jenő, 30 éves, izr. deportált.
375. Rosenfeld Imre, 28 éves, izr. deportált.
376. Roth Zsigmond, 45 éves, izr. deportált.
377. Rosenblüth Sándor, 38 éves, Budapest, izr. deportált.
378. Rosenwasser Jenő, 47 éves, izr. deportált.
379. Reich Izidor, 50 éves, Ósi; izr. deportált.
380. Rosenbaum Zoltán, 39 éves, Újpest, izr. deportált.
381. Rottschein Adolf, 44 éves, Ungvár, izr. deportált.
382. Rubin Imre, 50 éves, Törökbecse, izr. deportált.
383. Rosenberg Lajos, 52 éves Budapest, izr. deportált.
384. Rosmann Jenő, 42 éves, izr. deportált.
385. Rosenzweig Gyula, 40 éves, Budapest, izr. deportált.
386. Récsi Adolf, 21 éves, Budapest, izr. deportált.
387. Rosenzweig Béla, izr. deportált, sz. 1898. IV. 1., + 1945 (tifusz, végelgyengülés), elt. a Lenk-téglagyárban ápr. 11-én (tömegsírban).
388. Rosenzweig Franciska, izr. deportált, + 1945, a Lenk-téglagyárban, elt. ugyanott tömegsírban ápr. 11-én.
389. Rotter Vilmos, hadifogoly, 50 éves, + 1945., elt. a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (IX. sz. tömegsír), majd a Szt. Mihály temetőben.
390. Roth Gyuláné, sz. Mojzer Margit, ág. ev., 59 éves, egyetemi tanár felesége, + 1945 (tifusz), elt. az Isteni Megváltó Leánvai Szt. József Intézetének kertjében.
391. Rott Tibor, István, orvos, róm. kat., sz. Nagybecskerek, 1900., lak. Budapest, + 1945. ápr. 24. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír).
392. Reiner András, izr. munkaszolgálatos, sz. Budapest, 1897., + 1945. ápr. 11., 526. sz. hadikórház, elt. ápr. 12. az orthodox temetőben (G-sír). A halál oka: orbánc és szívbaj.
393. Récei István, izr. munkaszolgálatos, sz. 1924., + 1945. ápr. 17 (526. sz. hadikórház), elt. ápr. 19-én a Zrínyi-intézet udvarán (A-sír), majd a neolog temetőben.
394. Röhrig Pál, Károly, hadifogoly, sz. 1901 (1902?), + 1945. jún. 6-án a Zrínyi-kórházban. Elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 1. sor).
395. Rajnoki János, hadifogoly, sz. 1925 + 1945. jún. 17, Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 2. sor).
396. Rácz József, hadifogoly, sz. 1921., + 1945. jún. 29, Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 3. sor).
397. Rosu Nikoláj, román katona, hadifogoly, földműves, sz. Bredet (Bihar), 1923. dec. 1., + 1945. júl. 18. a 18-as laktanyában.
398. Riffer Károly, osztrák tizedes, földműves, róm. kat., hadifogoly, sz. Pernegg, 1903. szept. 23., + 1945. aug. 17-én a 18-as laktanyában.
399. Roth Ignác, izr. deportált, + 1945., elt. a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
400. Rothmann Ferenc, izr. deportált, 23 éves, lak. Avasújváros, + 1945. ápr. 21, (végelgyengülés), elt. a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
401. Rosenthal József, izr. munkaszolgálatos, 50 éves, lak. Karcag, + 1945. ápr. 23 (tifusz), elt. a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőbe szállítva.
402. Roth József, honvéd, (*1911.) II. zlj., km. szd. Ágfalva, + 1945. II. 22 (tifusz), 526. sz. hadikórház, elt. a bánfalvi Hősök temetőjében (2. parcella, Q-sor, 15. sír), á. p. 73. f. sz.

403. Szegő József, izr. deportált, sz. 1912., + 1945. a Lenck-téglagyárban, elt. ugyanott, tömegsírban.
404. Sohr István, izr. munkaszolgálatos, magántisztviselő, sz. Somogyzil, 1898. VII. 25., lak. Sopron, Müller P. u. 8., + 1945. ápr., elt. ápr. 15. a tűzoltólaktanya mögötti VIII. sz. tömegsírban.
405. Schwimmer Zsuzsanna, izr. deportált, 21 éves, + 1945. ápr. 23., elt. ápr. 26-án a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (X. sz. tömegsír).
406. Scheffer Pálné, izr. deportált, + 1945. V. 8., elt. a régi Szt. Mihály temetőben Csontos A. és Lusztig E.-vel egy koporsóban.
407. Schnitzer Mihály, földműves, gör. kat., sz. Szerednye, 1921., lak. Szerednye. + 1945. ápr. 14, Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 16-án a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír).
408. Szauner Károly, hentes, róm. kat. sz. Budapest, 1922., lak. Budapest, VIII. József u. 28., + 1945. V. 1. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. V. 2-án a Széchenyi téren.
409. Szabó Ferenc, hadifogoly, + 1945. ápr. 27, 526. sz. hadikórház, elt. ápr. 28-án a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír).
410. Szevinszky Vladisláv, földműves, hadifogoly, róm. kat., sz. Rodoruska (Lengyelország), 1885., + 1945. V. 11, Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. V. 12-én a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben, majd a Szt. Mihály temetőben.
411. Steurer Lipót, hadifogoly, napszámos, ág. ev., sz. Orth bei Wienerneustadt, 1902., lak. Orth, + 1945. V. 11. Zrínyi-kórház (vérhas), elt. a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben V. 11-én, majd a Szt. Mihály temetőben.
412. Schmitze Rudolf, hadifogoly, hentes, róm. kat., sz. Arzenbruck (Ausztria) 1887., lak. ugyanott, + 1945. V. 12. Zrínyi-kórház (vérhas), elt. a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír) V. 14-én.
413. Schuhmayer Ferenc, hadifogoly, földműves, róm. kat., sz. Böhmendorf (Ausztria), 1902., lak. Gradzen 70. (Ausztria), + 1945. V. 20. Zrínyi-kórház (vérhas), elt. V. 22-én a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír).
414. Szántó Tibor, izr. deportált, fakereskedő, sz. Budapest, 1907., lak. Budapest, + 1945. ápr. 13. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 14 (G-sír).
- 414—419. elt. az orthodox temetőben:
415. Steingieser Oszkár, izr. deportált. Budapest, + 1945. ápr. 13, Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 15-én (G-sír).
416. Schwartz Katalin, izr. varrónő, deportált, sz. Halmi (Szatmár m.), 1922, lak. Budapest, Pozsonyi út 16, + 1945. ápr. 15. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 16-án (G-sír).
417. Stein Miklós, izr. deportált, kereskedő, sz. Kisháza, 1909., lak. Nagyvárád, Sz. László tér 6, + 1945. ápr. 16. Zrínyi-kórház (végelgyengülés), elt. ápr. 18-án (G-sír).
418. Szabó Dávid, izr. deportált, famunkás, sz. Kiskőrös, 1906., lak. Újszász, Baross u. 1002, + 1945. ápr. 25, Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 25-én (H-sír).
419. Székely Ernőné, izr. deportált, sz. Bucs, 1892., lak. Budapest, Návai Lajos u. 3., + 1945. ápr. 27. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), M-sír.
420. Schilinger Ferenc, izr. deportált, kereskedő, sz. Békés, 1895, lak. Csorvás, + 1945. V. 7. Zrínyi-kórház (vérhas), elt. V. 8-án a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben.
421. Schäffer Pálné, izr. deportált, sz. Budapest, 1924. lak. Budapest, + 1945. V. 10., Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. V. 11-én a régi Szt. Mihály temetőben (tömegsír). Lásd a 283. sz-ot!
422. Szalavec Rezső, izr. deportált, sz. 1907, + 1945. VII. 5. (tifusz), elt. a zsidó temetőben.

423. Szolcsánszky János hadifogoly, + 1945. jún. 25. Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 3. sor).
424. Sohramm Antal, hadifogoly, sz. 1902., + 1945. jún. 25. Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 3. sor).
425. Solymosi Lajos, hadifogoly, sz. 1923., + 1945. júl. 22. Zrínyi-kórház, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 4. sor).
426. Szekeres Imre, hadifogoly, sz. 1903., + 1945. aug. 1. Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 7. sor).
427. Schimmel Albert, hadifogoly, Volksturmann, + 1945. jún. 6. (szívizomelöregedés) a 18-as laktanyában, elt.?
428. Schumann Theodor, hadifogoly, német katona, sz. 1886., + 1945. jún. 26-án a 18-as laktanyában.
429. Szabó József, hadifogoly, honvéd, forg. adóh. II. o. altiszt, sz. Miskolc, 1899. szept. 16., + 1945. júl. 5. a 18-as laktanyában.
430. Steinbock Alajos, hadifogoly, osztrák napszámos, rom. kat., sz. Petschach, 1889. dec. 4., + 1945. aug. 4. a 18-as laktanyában.
431. Schönfeld János, izr. munkaszolgálatos, gépkocsivezető, 44 éves, lak. Újpest, anyja Kuchta Margit, + 1945. ápr. 25 (tifusz), elt. a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőben.
432. Stötzner Gilbert, hadifogoly, kőműves, ág. ev., 19 éves, sz. Weissbach, lak. Weissbach bei Schmölten (Németország), + 1945. szept. 14. Zrínyi-kórház (hastifusz), elt. szept. 16-án a régi Szt. Mihály temetőben (X. csoport, 22. sor).
433. Szakács János, honvéd, sz. 1895., anyja Pete Zsuzsanna, + 1945. II. 24., (kiütéses tifusz), elt. a bánfalvi Hősök temetőjében (2. parcella, Q-sor, 14. sír). 526. sz. hadikórház (á. p. 75. f. sz.).
434. Szabó György, honvéd, 36 éves, ref., sz. Makó, Tanya 288., + 1945. III. 27. (hasi hagymáz).
435. Strasser Ármín, izr. deportált, + Sopron, 1945.
- 435—459. elt. a zsidó temetőben (+Sopron, 1945.):
436. Schwarz Rezső, L. T., izr. deportált.
437. Schwarz Gyula, 51 éves, izr. deportált.
438. Schwarz Ábrahám, izr. deportált, 30 éves.
439. dr. Schwacke Mór, 54 éves, izr. deportált.
440. Sebő Ákos, Pál, Budapest, 35 éves, izr. deportált.
441. Sas Zsigmond, Győr, 67 éves, izr. deportált.
442. Székely Miklós, 46 éves, Budapest, izr. deportált.
443. Stern Miklós, 46 éves, Újpest, izr. deportált.
444. Singer Mihály, 46 éves, Budapest, izr. deportált.
445. Schuck Vilmosné, 62 éves, Trencsén, izr. deportált.
446. Salzer Miklós, 23 éves, Győr, izr. deportált.
447. dr. Sugár László, 48 éves, Miskolc, izr. deportált.
448. dr. Simon Zoltán, 46 éves, Budapest, izr. deportált.
449. Stern Ármín, 42 éves, Dunaszerdahely, izr. deportált.
450. Schwartz György, 21 éves, Nyitra-keresztény, izr. deportált.
451. Szabados Sándor, 34 éves, Budapest, izr. deportált.
452. Schön Imre, 42 éves, Budapest, izr. deportált.
453. Spitzer László, Budapest, 44 éves izr. deportált.
454. Steiner István, 28 éves, Budapest, izr. deportált.

455. Strasser György, 32 éves, Budapest, izr. deportált.
456. Strausmann Miklós, 20 éves, izr. deportált.
457. Tömöri Mária, izr. deportált.
458. Timár Endre, 45 éves, izr. deportált.
459. Tucker Ötő, 41 éves, Budapest, izr. deportált.
460. Telehen Iván, szovjet gyalogos, sz. 1910., Maslóka (Barodnia Rattik), + 1945. III. 10. (hadikórház), á. p. 110. f. sz., elt. a bánfalvi Hősök temetőjében (hadifogoly-csoport, új sírok, 3. sor). Hadifogoly.
461. Tucher Ernő, izr. deportált, lak. Budapest, III. Pacsirtamező u. 37., anyja Spiegel Dóra, + 1945, elt. ápr. 9-én a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (VI. sz. tömegsír), majd a Szt. Mihály temetőben.
462. Todz Antal, róm. kat. deportált, sz. 1919. okt. 10. Lesznitz (Lengyelország), földműves, + 1945. ápr. 15. Erzsébet-kórház, elt. ápr. 16-án az Erzsébet-kórház kertjében, tömegsírban, majd az evang. temetőben.
463. dr. Tripolszky Imre, belügm. tisztviselő, róm. kat., sz. Péterréve, 1889., lak. Ungvár, Jenkei út 13., + 1945. ápr. 26. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 28-án a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír).
464. dr. Tripolszky Imréné, sz. Császár Mária, róm. kat., sz. Szeged, 1901. jan. 5., + 1945. ápr. 19, elt. a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír).
465. Takács Istvánné, róm. kat., sz. Székesfehérvár, 1900., lak. ugyanott, Almos vezér u. 29., + 1945. V. 5. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. V. 7-én a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben. Nyolc gyermek anyja.
466. Tömöri Móric, izr. deportált, vállalkozó, sz. Budapest, 1897., lak. Budapest, Wesselényi u. 41., + 1945. Zrínyi-kórház, ápr. 23. (kiütéses ifusz), elt. ápr. 23-án az orthodox temetőben (H-sír).
467. Tisza Tibor, hadifogoly, sz. 1922., + 1945. Zrínyi-kórház, jún. 16-án. Elt. a régi Szt. Mihály temetőben (II. csoport, 18. sor).
468. Tauschmann Ferenc, sz. 1904., + 1945. júl. 30. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), Hadifogoly, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 7. sor).
469. Türpe Max, német katona, géplakatos, róm. kat., sz. Lieznitz, 1901. dec. 2., hadifogoly, + 1945. júl. 2-án a 18-as laktanyában.
470. dr. Újváry Tibor, zászlós, m. pénzügyi titkár, róm. kat., sz. 1909., + 1945. jún. 10 (tüdőgyulladás, szívbénulás) a 18-as laktanyában mint hadifogoly, elt. a sopronbánfalvi Hősök temetőjében, német tömegsírban (4. sz., 12. sír).
471. Ungel Henrik, hadifogoly, pék, ág. ev., sz. Chemnitz (Németország), 1911., lak. Chemnitz, Aldespergasse 76., + 1945. V. 12. Zrínyi-kórház (bélhurut és gyomorhurut), elt. V. 12-én a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben.
472. Ungár Sándor, izr. deportált, szappanüzem tulajdonos, sz. Szepök (Zala m.) 1898., lak. Budapest, VI. Szív u. 42., + 1945. ápr. 20. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. az orthodox temetőben (H-sír).
473. Ürményi Tibor, 34 éves, Budapest, izr. deportált, + Sopron, 1945.
474. Uferheimer Albert, 43 éves, Pest-erzsébet, izr. deportált, + Sopron, 1945.
- 474—498. elt. a zsidó temetőben (+ Sopron, 1945.):
475. Ungvári Mihály, 43 éves, Cegléd, izr. deportált.
476. Weiss István, Vadostamás, izr. deportált.
477. Weiss Jenőné, izr. deportált.
478. Weiss Ödön, izr. deportált.
479. Váradi László, izr. deportált.
480. Vilhelm Erzsébet, izr. deportált.

481. Weiss Péterné, 63 éves, izr. deportált.
482. Weiss Adolf, 47 éves, Kemece, izr. deportált.
483. Weiss Sándor, 56 éves, Miskolc, izr. deportált.
484. Vásárhelyi György, 20 éves, Budapest, izr. deportált.
485. Weiss István, 34 éves, Budapest, izr. deportált.
486. Weiss Jenőné, 38 éves, Kisujszálás, izr. deportált.
487. Wolf Zoltán, 51 éves, Budapest, izr. deportált.
488. Vangel N., 47 éves, Budapest, izr. deportált.
489. Winter Sándor, 43 éves, Budapest, izr. deportált.
490. Weiss Dezső, 44 éves, Budapest, izr. deportált.
491. Varga Béla, 43 éves, Budapest, izr. deportált.
492. Vértés Imre, 44 éves, Budapest, izr. deportált.
493. Wimmer Béla, 20 éves, Dunaszerdahely, deportált.
494. Wurm Miklós, izr. deportált. + Sopron, 1945.
495. Wetter László, 36 éves, Budapest, izr. deportált.
496. Vaktor Sándor, 43 éves, Miskolc, izr. deportált.
497. Wetzler József, 21 éves, Sopron, izr. deportált.
498. Weiss Ödön, 50 éves, Szentendre, izr. deportált.
499. dr. Weizenfeld László, izr. deportált, Szabadka, + 1945. ápr., elt. a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben ápr. 11-én (VII. sz. tömegsír).
500. Weinper (Wemper?) Marianne, sz. 1904. VIII. 26. Soroksár, varrónő, róm. kat., lak. Sopron, + 1945. IV. 30., Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. V. 2-án a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben.
501. Weinper Mária, sz. 1901. Soroksár, róm. kat., + 1945. V. 3 (kiütéses tifusz), elt. a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben. Az 500. sz. testvére?
502. Varas (Vadas?) Tamás, izr. deportált, + 1945., elt. a zsidó temetőben.
503. dr. Vajda Lajos, izr. munkaszolgálatos, + 1945. ápr. 12 (tifusz), elt. a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőben.
504. Weiss Éber, izr. deportált, + 1945. ápr. 19, (végelgyengülés), elt. a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőben.
505. Wieber Ottó, hadifogoly, földműves, ág. ev., sz. Schollbrunn, 1903., lak. Dreissmospech, Boden 17/a, + 1945. V. 15. Zrínyi-kórház (vérhas), elt. V. 18-án a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír).
506. Wurmer Pál, izr. deportált, asztalos, sz. Újvidék, 1910., lak. ugyanott, Hód u. 10., + 1945. ápr. 15. Zrínyi-kórház (végelgyengülés), elt. ápr. 16-án az orthodox temetőben (G-sír).
507. Vértés Ilona (Irén?), izr. deportált, ápolónő, lak. Budapest, + 1945. ápr. 20. Zrínyi-kórház (kiütéses tifusz), elt. ápr. 23-án az orthodox temetőben (H-sír).
508. Weiss József, izr. deportált, (*1899), + Sopron, 1945. V. 30., elt. a zsidó temetőben.
509. Wagner Walter, hadifogoly, sz. 1902., + 1945. V. 25. Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 1. sor).
510. Würburger Frigyes, hadifogoly, sz. 1901., + 1945. VI. 3. Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben.
511. Vozarik István, hadifogoly, sz. 1906., + 1945. VI. 4. Zrínyi-kórház (tifusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 2. sor).
512. Windberger Dávid, hadifogoly, sz. 1905. júl. 2. Zrínyi-kórház (tifusz),

- elt. a régi Szt. Mihály temetőben főút végén, 7. sor). Lásd. a 272. sz.-ot.
513. Varga Sándor, hadifogoly, sz. 1924., + 1945. Zrínyi-kórház, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 2. sor).
514. Wutsch József, hadifogoly, + 1945. aug. 30. Zrínyi-kórház (tífusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (X. csoport, 22. sor).
515. Zipzener Lívia, izr. deportált, sz. Budapest, 1922, lak. Budapest, + 1945. ápr. 8. Zrínyi-kórház (végelgyengülés, elt. ápr. 10-én az orthodox temetőben (G-sír).
516. Zazel János, hadifogoly, fegyőr. sz. 1901., + 1945. jún. 21. Zrínyi-kórház (tífusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 3. sor).
517. Zachorán András, hadifogoly, sz. 1904., + 1945. júl. 14. Zrínyi-kórház (tífusz), elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 4. sor).
518. Zákány Gábor, hadifogoly, sz. 1904., + 1945. aug. 24. Zrínyi-kórház, elt. a régi Szt. Mihály temetőben (X. csoport, 22. sor).
519. Zuckmann Miklós, izr. munkaszolgálatos, 59 éves, + 1945. ápr. 17 (kiütéses tífusz), elt. a Széchenyi téri tömegsírban, majd a Szt. Mihály temetőben.
520. Zobel Dezső, izr. deportált, 46 éves, Dunaszerdahely, + Sopron, 1945. elt. a zsidó temetőben.
521. Zelinka Béla, 24 éves, Budapest, izr. deportált, + Sopron, 1945., elt. a zsidó temetőben.
522. Zopf György, 39 éves, izr. deportált (*Zenta), + Sopron, 1945. elt. a zsidó temetőben.
523. Wiedenstein Margit (Ringler Regina), sz. Budapest, 1918., lak. uo. Wesselényi u. 33., + 1945. (kiütéses tífusz).
524. Vrabel József, honvéd, (*1916). Imely, anyja Boloposztoski Margit Meghalt 1944. dec. 16. egyik hadikórházban (tífusz). Eltemetve a sopronbánfalvi Hősök temetőjében (LV. sor, 4. sír). (á. p. 119. f. sz.).
525. Varga István, honvéd, (*1923), anyja Draskóczi Ilona. Meghalt 1945. III. 11 (tífusz). Eltemetve a sopronbánfalvi Hősök temetőjében (2. parcella T-sor, 5. sír).
526. Horváth József tizedes, (*1910), anyja Horváth Erzsébet, + 1945. II. 15 (tífusz). Elt. a sopronbánfalvi Hősök temetőjében (LV. sor, 17. sír).
527. Friedling Henrik, hadifogoly, ág. ev., sz. 1901. Megh. 1945. V. 29-én a Zrínyi-kórházban. Elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 1. sor).
528. Kiss Cirok Lajos, róm. kat., földműves napszámos, 31 éves,, lakik Süttör, tőzeggyár, + 1945 (tífusz). Elt. az Erzsébet-kórház kertjében, majd az ev. temetőben.
529. Pink Gottfried, hadifogoly, nős, róm. kat., tisztviselő, sz. 1881, Schöne (Bez. Murau), lak. Wien, X. Fluderhof 2. + 1945. jún. 26 (vérhas), a Zrínyi-kórházban. Elt. jún. 27-én a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, III. sor).
530. Verwold Frigyes, hadifogoly, nőlen, ref., földműves, sz. Waldseite (Kreis Bentheim, Németország) 1926. ápr. 29. Lak. Waldseite, Nr. 24., + 1945. okt. 9. (vérhas), a Zrínyi-kórházban. Elt. a régi Szt. Mihály temetőben (főút végén, 6. sor).
531. Ismeretlen német katona, hadifogoly, ág. ev., 160 cm magas, szőke hajú, szőke, nyírott bajszú, szürkés barna szemű,, hajlott orrú, kerek arcú. Lak. Stuttgart, + 1945. V. 21 az 526. sz. hadikórházban (teológia) végelgyengülésben. Elt. V. 22-én a Szt. Mihály temetőben (II. sz. tömegsír).
532. Dancs Sándor, hadifogoly, róm. kat., sz. Erkeserű, 1919. III. 15, + 1945. aug 30-án a 18-as laktanyában.

533. Suhajda József, hadifogoly, róm. kat., sz. Dombegyháza, 1909. III. 3. + 1945. IX. 1. a 18-as laktanyában (vesegyulladás, skorbut).
534. Wepper Lipót, hadifogoly, (*Groisbach), 1897. XI., + 1945. IX. 19-én

a 18-as laktanyában (balcomb kötőszöveti lobja, vérmérgezés).

- 535—655. Ismeretlen halottak a tömegsírban az Erzsébet-kórház kertjében.

Németh Alajos igazolványa Romanov szovjet városparancsnoktól (Németh Alajos gyűjteményéből)

Nincs lehetőségünk valamennyi Sopronban elhunyt, vagy elesett katona névsorát közölni. Egyrészt hiányosságuk miatt, másrészt félreérthető lenne ez a hiányos közlés. A Németh Alajos által nagy munkával összeállított és itt nem közölt többszáz személy adatait az érdeklődők a soproni levéltárban találhatják meg. Németh Alajos naplója itt nem ér véget. Végigköveti még az eseményeket 1947-ig. Kiemeli az 1946. április 20-án kezdődött kitelepítést és annak körülményeit, az 1947 áprilisában megkezdődött exhumálásokat, azok borzalmaikat is. Végül szemtanúk, kortársak visszaemlékezéseit közli, mintegy kiegészítésképpen és az általa leírtak megerősítéséül. Ezek közlésére most nincs lehetőségünk.

(Vége)

A tanulmánnyal kapcsolatos észrevételeket külön közöljük!

A soproni Tervező iroda első húsz éve (1948—1968)

1. Sopronban 1948. augusztus 15-e óta működik az Építésügyi, illetve az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium irányítása alá tartozó állami tervező iroda, jelenleg a „Győri Tervező Vállalat Soproni Tervező Irodája”, illetve 1979. júl. 1-től: „Északdunántúli Tervező Vállalat (GYÓRITERV) Soproni Irodája” elnevezéssel. A hetven fős soproni Tervező iroda ma már szorosan hozzátartozik a város mindennapi életéhez, mint a városban működő egyik fontos intézmény.

Hatásköre nemcsak Sopron város területére szól, hanem már az alapítástól kezdve messze túlterjed a város határain. Az iroda az 1978. évben már alapításának harmincadik évfordulóját ülte, ezért nem érdektelen, hogy a megalakulással és az első húsz évi időszak munkájával kapcsolatos eredményeket megörökítsük. Az elmúlt évtized az iroda működésének már annyira a jelenét képezi, hogy ez időszak eseményeinek ismertetése későbbi feladat lesz.

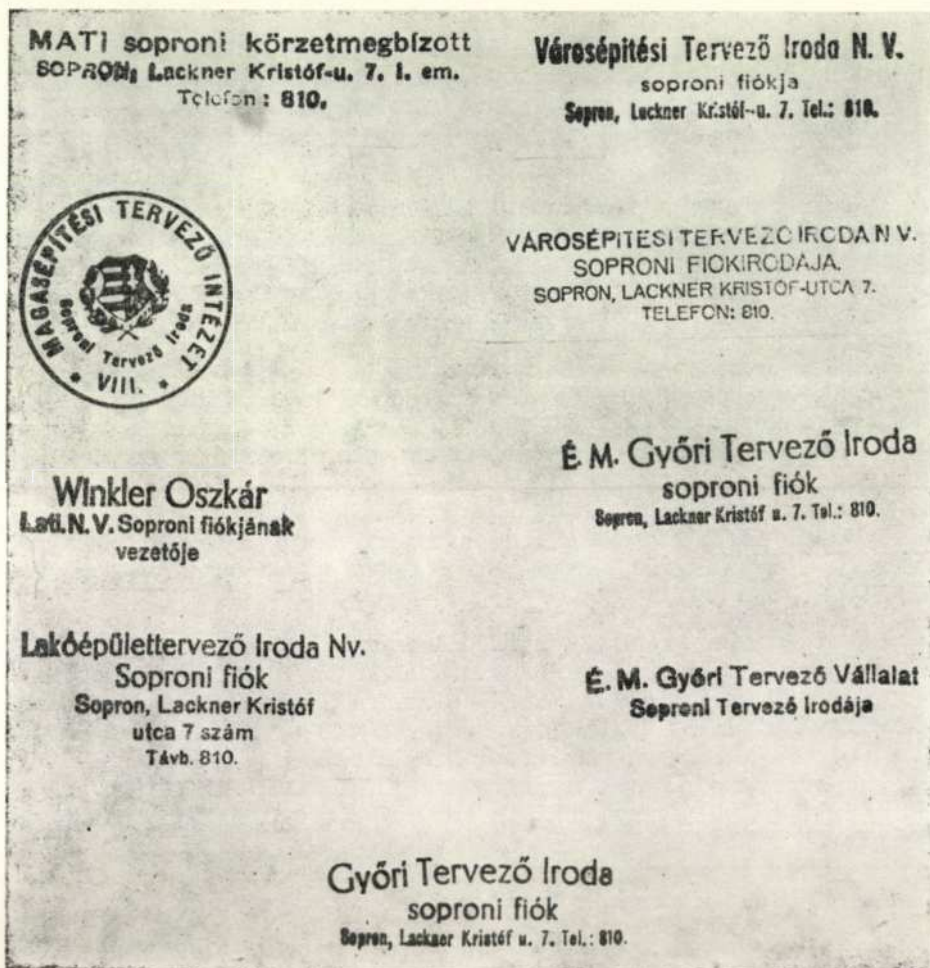
Az alapítástól az 1968. év végéig terjedő időre vonatkozó irattárt, a megfelelő nyilvántartással együtt, 1973-ban a Győr-Sopron megyei 2. sz. (Sopron városi) Levéltár kapta meg. A műszaki tervdokumentációk összes első példányait, a vázlatterveket, a tervfeladatokat — ahol ilyenek készültek —, továbbá ugyancsak az alkulás óta készült teljes rajztárt a vállalat padlásterén kialakított külön rajztárban tárolják. A dokumentációk és a rajzok igen sok helyet foglalnak el, kezelésük is nehézkes, de az annak idején tervbe vett dokufotózásra sajnos nem kerülhetett sor.

A tervezési munka államosítása Budapesten indult meg és szinte egyidejűleg létesült tervező iroda Sopronban is. Budapesten 1948 tavaszán megalakult az „Építéstudományi Központ”, amely rövidesen „Építéstudományi és Tervező Intézetté” (ÉTI) alakult. Ennek az intézetnek az 1948. aug. 27-én kelt 35. sz. igazgatói intézkedésére Sopronban, Pécsen és Debrecenben „ÉTI Körzeti Képviseltek” alakultak azzal, hogy ezeken kívül még a miskolci és a szegedi ÉTI körzeti képviselőkről is gondoskodni kell. Az első soproni ÉTI Körzetre 1948. aug. 15-től (a „Győri Építési Főigazgatóság” területére kiterjedő hatáskörrel) Winkler Oszkár építészmérnök, a Budapesti Műszaki Egyetem Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki karának tanszékvezető egyetemi tanára kapott írásbeli megbízást, aki 1945—1948-ig Sopron és Vas megye területén az „Építésügyi Kormánybiztosság” megbízotti teendőit látta el.

Az ÉTI az 5500/48. Korm. sz. rendelet végrehajtása nyomán az 1948. év végén a 12.270/48. Korm. sz. rendelettel „Magasépítési Tervező Intézetté” (MATI) alakult.

2. A „VIII. MATI SOPRONI TERVEZŐ IRODA” Winkler Oszkár mint állami tervezési megbízott volt magánirodájában, (Sopron, Frankenburg u. 6.) kezdte meg működését, majd 1949. februárjában elfoglalhatta a Sopron, Lackner Kristóf u. 7. szám alatti volt törvényszéki épületben a rendelkezésére bocsátott hivatali helyiségeket, amelyekben többszöri átalakítással és helyiségcserékkel az iroda ma is működik.

Az alapítással járó vajúdat, a sok névváltozást és átszervezést e rövid kezdeti idő alatt használt bélyegzőlenyomatok ilusztrálják (1. kép). Az irodahelyiségek alapterülete kezdetben a következő volt: közlekedési terület 102,50 m²; üzemi és mellékhelyiségek 64,40 m²; dolgozószobák 266,00 m²; összesen 432,90 m² (2. kép).

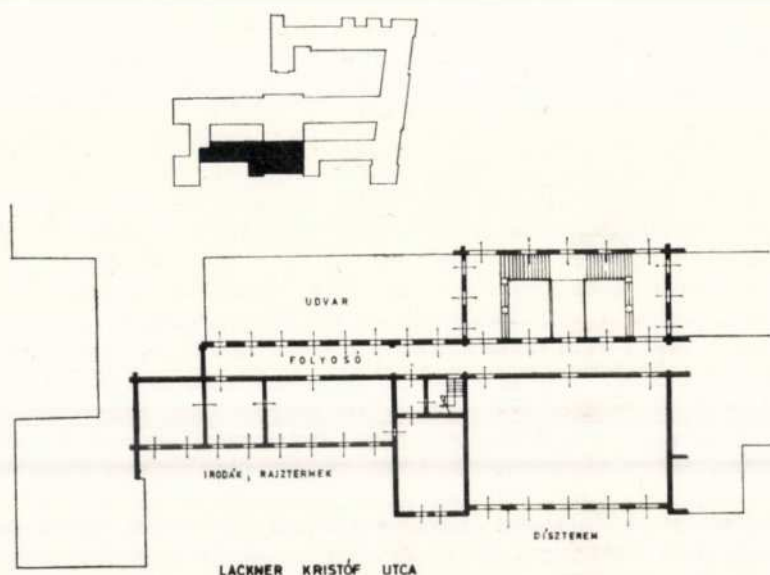

1. kép. A Tervező iroda fejbélyegzői

A soproni körzeti megbízott működését 1948-ban 3 fős létszámmal kezdte meg. Ez a létszám hamarosan nyolcra emelkedett, Winkler Oszkár, Hárs György, Zergényi Éva, id. Kalmár Dezső, Löbel Rezső, dr. Lakatos János, Gallus László, Steindl Oszkár). Ez a létszám a Győr város területén működő hat taggal (Lakatos Kálmán, Gallyas Kamill, Bődök Szilárd, Bődök Tamás és Major Balázs) együtt csakhamar 14 főre emelkedett. Lakatos Kálmán 1949. július 8-án a soproni irodában tevékenykedő győri dolgozókkal együtt kivált a soproni irodából

és győri fiókirodaként, Soprontól függetlenül, eleinte ugyancsak a MATI, majd a VÁTI fiókjaként folytatta tevékenységét. A gépészeti szakképzettségű győri dolgozók a győri és a soproni fiókirodák esedékes gépészeti munkáit egyidejűleg látták el.

Amikor Győr-Moson-Pozsony közigazgatásilag egyesített vármegyét Sopron vármegyével „Győr-Sopron megye” néven, Győr város székhellyel egyesítették (1949), a győri tervező irodát megszüntették és „Győri Tervező Iroda NV” néven önálló vállalatként újjáalakították. Ettől kezdve a soproni iroda Győrhez tartozott.

2. kép. A Tervező iroda elhelyezése 1948-ban

A soproni tervező iroda vezetője 1956-ig Winkler Oszkár volt, aki 1957-től néhány évig a tervező vállalat főépítési teendőit látta el.

Kezdetben a fontosabb tervezési munkákon kívül az irodavezető látta el a szervezési, ügyviteli és vezetési feladatokat is. A tervezési megbízások számának és volumenének rohamos növekedése, a helyszíni tárgyalások és adatfelvételek sokasága szükségessé tette helyettes kijelölését és gondoskodni kellett a feladatok megosztásáról. A helyettesi teendőket külön írásbeli megbízás nélkül Hárs György építésmérnök látta el, akit azonban már 1951. április 1-én a zalaegerszegi iroda vezetésével bíztak meg. Utóda 1952. december 1-vel Sándor László volt zalaegerszegi irodavezető lett, akit 1953 szeptemberében Barabás Miklós építésmérnök követett. Barabás távozása (1956) után Németh Ferenc győri építésmérnök látta el a helyettesi teendőket, aki később 1967. május 30-ig irodavezetői minőségben dolgozott. A helyettesi teendőket ekkor egy ideig Báthory Tibor mérnök látta el, 1964. november 16-tól 1970. nov. 14-ig pedig Szentpály Árpád építésmérnök volt az irodavezető helyettese.

1956. december 27-től 1958. október 1-ig Zoltán László építészmérnök volt a soproni iroda vezetője, aki közben a brüsszeli világkiállítás magyar pavilonjának építésvezetői teendőit is ellátta és az építés befejezéséig úgyszólván állandóan Belgiumban tartózkodott. Visszatérte után Budapestre helyezték. Utóda soproni irodavezetőként Németh Ferenc volt. Németh Ferenc kilépése után Bircher Oszkár győri építészmérnök lett a soproni iroda vezetője, aki ezt a tisztséget 1976. december 31-ig látta el. Amikor a területi építészeti intézményét országosan bevezették, Sopron és környéke területén az 1957. évtől néhány esztendőig Winkler Oszkár töltötte be ezt az állást. A területi építészeti intézményét néhány év múlva módosították, azaz ezekkel a teendőkkel országos viszonylatban budapesti építészeti intézményeket bíztak meg.

3. A szorosan Győrhöz tartozó iroda első soproni termelési értekezletét 1950. november 9-én tartotta. Ezen ismertették és részletezték az iroda addig végzett munkáját, a végzendő tervteljesítmény előírását. A kezdeti időszakban, még inkább az első 20 év folyamán végzett tervezési munkák bebizonyították az iroda létjogosultságát: ez alatt az idő alatt közel 4000 tervdokumentációt készített el, illetve adott ki. Ebben a számban nem szerepelnek a csak felmérési, bontási, kisebb tatarozási, helyreállítási, felújítási, átalakítási, állag- és értékmegállapítási műveleteket tartalmazó munkák, valamint a szakértői vélemények. Azt is figyelembe kell még venni, hogy számos tervdokumentáció több, néha 10–20 épület kiviteli terveit és költségvetését tartalmazta. Az elvégzett munkák minősége is megfelelő volt, amit az is bizonyít, hogy az iroda nemcsak Sopronban, hanem azon kívül is nagy területről kapott tervezési megbízást.

A győri tervező vállalat szervezeti felépítésében komplex jellegű volt, ami azt jelentette, hogy a sokirányú tervezési megbízásokat generáltervezési megbízásként, más különleges profilú tervező irodák igénybevétele nélkül, önállóan vállalhatta, illetve végezhetette. A komplex tervezés országos hatáskörrel Sopronban először az épületasztalosárugyár tervezésénél, Győrben a kenyérgyárak tervezésében jelentkezett és az ilyen jellegű megbízások száma nagy arányban növekedett. Ugyanezen generáltervezői elv szerint működik a soproni iroda is.

Ami az iroda elhelyezését illeti, az épület eredetileg is hivatali célokra szolgált, de közben szovjet hadikórház is volt, majd egy ideig részben gazdtalan maradt. A beköltözéskor kilincs nélküli, repedezett ajtók, gyenge, vagy hiányzó világítás fogadta a beköltözőket. A tervező iroda első berendezése a megszünt törvényszék berendezéseiből hátramaradt, kiselejtezett asztalokból, székekből „könyvi átírással” átvett berendezési tárgyakból, valamint a dolgozók hazulról hozott rajztábláiból, bakokból, székekből állott. A hivatali helyiségek és berendezési tárgyak javítása a kezdeti időben nem volt egyszerű feladat, mert dolgoztatni csak állami vállalattal, kisebb értékű munkákat kivételesen iparengedéllyel bíró szakiparossal lehetett. (2. kép.)

Nagy nehézséggel járt a hivatali helyiségek fűtése, a tüzelő felhordása, a kályhák kihamuzása, továbbá a napfényelőhívásra berendezett és az építésztervezők magántulajdonában álló fénymásoló keretekkel történő fénymásolás, amely olyan méreteket öltött, hogy ez egymaga is meghaladta egy ember teljes munkaidejét és munkaképességét.

A nehéz fénymásolókeret helyett az iroda egyik dolgozójának (Tabajdy Tibor) ötlete és rajza alapján egy kitolható, forgatható lappal ellátott napfény előhívó-keret készült házilag, a helybeli „Vas- és Szerelő KTSZ” segítségével.

Később ugyanúgy készült egy napfénymentes időben is használható, villanylámpákkal üzemeltethető asztali fénymásológép.

Ezek az aránylag még primitív fénymásológépek addig voltak használatban, amíg az iroda egy villanyüzemű gyári fénymásológépet kapott. Ettől kezdve a teljesítmény ugrásszerűen emelkedett, a fénymásoló részleg mentesült az igen fárasztó fizikai munkától és kiegészítő munkaerő igénybevételétől.

A volt törvényszéki nagy tárgyalóteremben az ún. „díszteremben” (belmagassága a 6 métert is meghaladta), egyetlen emeletes Meidinger-kályha szolgáltatva a meleget, ezért télen a helyiség kifűthetetlen, gyakorlatilag használhatatlan volt. Éppen a helyiség kifűthetlensége miatt itt néhány asztali teniszasztal került felállításra. A termet sportolásra, a ritkán tartott illetve rendezett irodai összejövetelek céljaira használták és itt rendezték azt a kiállítást, amelyen az irodai munkák elkészült terveit, azok modelljeit mutatták be a város lakosainak.

A szervezettség, a teljesítmény, a létszám és az iroda összetétele lassan kikristályosodott, a dolgozóknak biztonságos létérzetet adott. A közösségi érzés megjavult, a termelékenység növekedése már nemcsak a létszám emelésétől, egyesek többletmunkájától függött. Az építészeti felfogások közötti ellentét az irodán belül mindjobban elmosódott, a régi szakemberek és a „fiatalok” kezdtek megismerni és elismerni egymást.

A sok és fontos tervezési feladat miatt szükségessé vált a létszámemelés, amit a Sopron Városi Tanács jelentős módon támogatót, hogy lehetővé tette a szakemberek soproni letelepedését lakásgondjainak megoldásával. Az iroda működésének első 20 éve alatt több mint 10 tervezőirodai dolgozó elhelyezését segítette a városi tanács lakáscserékkel, illetve lakáskiutalással.

Az iroda vezetőjét, Winkler Oszkárt tervezői munkájának elismeréseképpen már 1953-ban Ybl-díjban részesítették. Az iroda dolgozói közül 1968. december 31-ig tizen „Kiváló dolgozó” oklevelet és jelvényt kaptak, köztük többen ismételtelen is. Az 1969. I. 1—1977. V. 1-ig terjedő időszakban a kiváló dolgozói kitüntetésben részesültek száma több mint kétszeresére emelkedett.

Az iroda dolgozói társadalmi munkában főként az építéssel kapcsolatos problémák megoldásában segítettek és támogatták a várost. Röviddel a megalakulás után egy sportstadion terveit készítették el a 84-es út É-i oldalán, a régi Nagyszoda környékére (Winkler Oszkár, Gallus László), amely azonban nem valósult meg. Később az iroda szakemberei az egész városban felkutatták a könnyebben és aránylag kevés költséggel helyreállítható házakat, lakásokat. Ezeket vázlatosan, a várható költségekkel és rajzvázlatokkal kiegészítve a Városi Tanács rendelkezésére bocsátották, ezen felül fényképfelvételekkel illusztrált összeállítást készítettek és adták át a „Sopron sebei”-ként még mutatkozó épületekről.

A romos házakat, utcásokat, vagy a már csak romokban megmaradt házhelyeket, fogházakat feltérképezték. Javaslatok készültek a házak felújítására, átalakítására, emeletráépítési lehetőségekre, esetleg lebontására vonatkozólag, mindig megfelelően indokolva a javaslatok várható költségeivel. Mindezt társadalmi munkában.

Ebben az időben részben az önálló Sopron vármegye megszűnése miatt hivatali szervek (állami és megyei hivatalok, törvényszék stb.), részben pedig a gyors egymásutánban Győrbe áthelyezett vállalati központok távozása hátrányosan érintette és visszafejlesztéssel fenyegette Sopron városát.

Az ipari épületek helyreállítása, bővítése, különösen az épületasztalosárugyár megépítése¹ emelte a helybeli munkaalkalmakat, de a lakáshelyzet igen lassú javulása, a háborús károk és az elavult épületek helyreállításának az országos átlagtól való elmaradása még sok nehézséget okozott.²

Az iroda termelékenységének fokozásával emelkedő jövedelmezőség lassan lehetővé tette magának az irodának belső korszerűsítését. Ekkor került sor az iroda teljes festésére, parkettázásra, neofényes világítótestek felszerelésére, a feladatok elvégzéséhez szükséges kisebb átalakításokra, megfelelő irodaberen-dezés beszerzésére, a folyosókon dupla ablakok beépítésére. Lehetővé vált új, korszerű sokszorosítógépek vásárlása, új nagyobb teljesítményű villany fény-másológép beszerzése. A szorzógépek számának és minőségének emelése által a kisegítő tervezési munkák (árelemzés, szorzás, dokumentálás stb.) végzése is könnyebb lett, a gépesítés fokozásával az egész tervezési munka gyorsabbá vált.

Az a körülmény, hogy a soproni irodának a győri központtal való kapcsolata szilárd alapokon nyugodott, az együttműködés harmonikussá vált, a műszaki vezető gárda összefogásán és segítségével, a kölcsönös megbecsülésen kívül — a soproni iroda fennállásának egész ideje alatt — a központi igazgatás segítségével és támogatásának köszönhető. Ez a támogatás időnként igen kellett a mostoha körülmények nyomása alatt álló soproniaknak, akik mintegy viszonzásul a termelési munka intenzitásának önkéntes fokozásával, a folyamatos vállalati jövedelem eléréséhez, sőt a jövedelmezőség nehézségeinek és bizonytalanságának leküzdéséhez nyújtottak a központnak komoly segítséget, kiegészítést.

4. Az 1956-os események érintették az irodát is, mivel a dolgozók egy része nyugatra távozott. A visszamaradottak az eltávozottak pótlására — az akkori viszonyoknak és lehetőségeknek megfelelően —, az iroda működéséhez szükséges feladatok ellátására egy-egy dolgozót jelöltek ki maguk közül. A kijelöltek ezután kollektív tanácsként vitték az ügyvitelt: először az eltávozottak félbemaradott munkáinak szétosztásával, továbbvitelével, majd a megbízó felekkel való tárgyalások, valamint új tervezőiszterződés-kötések révén új munkákat vállaltak.

A győri központ ezt a helyzetet tudomásul vette, az intézkedéseket jóváhagyta, a Magyar Nemzeti Bank a régebről fennálló cégjegyzési jogosultságot folyamatosan elismerte és elfogadta. A vállalat győri központi vezetőségének egy része ugyancsak külföldre távozott, ezért az ügyeket a visszamaradottak ekkor ideiglenesen intézték. Helyzetük annyival volt egyszerűbb, mint a soproniaké, mert további instrukciókért közvetlenül a felettes minisztériumhoz fordulhattak, ahol a vállalatok intézkedéseit jóváhagyták, esetleg módosították.

A személyzeti vonatkozásban már régebben megindult fluktuáció egy ideig folytatódott, sőt némileg fokozódott. Országszerte könnyebb lett az állásváltogatás, amit az építőipari szakmában vonzóvá tett a sok alakulásban lévő és szakembert kereső vidéki építőipari szövetkezet, ahol csábító volt a nagyobb kereseti lehetőség. Ez viszont azt is jelentette, hogy az eltávozott dolgozók he-

1 Winkler Oszkár: A Soproni Épületasztalosárugyár 25 éve. SSz. 1977, 200—212, 289—297.

2 Vö. Boronkai Pál: Sopron újjáépítése. SSz. 1960, 8—33; Winkler Oszkár: A soproni belváros szanalásának egyik fontos kérdéséről. Műemlékvédelem, 1958, 135—142; Az elmúlt 26 esztendő soproni építészettéről. SSz. 1973, 1—23, 103—121.

lyett fiatal, szakképzett dolgozót lehetett alkalmazni, ugyancsak nagyobb fizetésért. Javult a viszony a Sopron városi Tanáccsal és a párt támogatása is érezhetőbbé vált.

A fiatalok szakosztályonként munkabrigádokat alakítottak, a jó és pontos munka érdekében egymással versenyre keltek, majd egyéb társadalmi feladatot, elfoglaltságot is vállaltak. A KISZ tevékenysége intenzívebb lett, foglalkoztatta tagjait, feladatokkal bízta meg őket, fokozta az együvértartozás és az egymásrautaltság érzetét.

Az 1964. évben új díjszabások léptek életbe, megváltozott a tervteljesítési módszer, ami a régebbiekkal való összehasonlítást megnehezítette ugyan, de

3. kép. A Tervező iroda tóalmi üdülője (Gábor István felvétele)

vállalati viszonylatban országszerte minden tervező irodánál teljesítménynövekedést eredményezett és a jobb megélhetést és a munkaeredmény javulását hozta. Ekkor szerezte meg az iroda a tóalmi telket, ahová a Varga László és Németh Ferenc által készített tervek alapján az iroda dolgozói sok-sok tényleges fizikai munkával végezték az üdülő építését. Az eredmény láttán nem maradt el a győri központ anyagi támogatása sem. A befektetés az 1964. év végéig — az épület tető alá hozásáig — meghaladta már a 100 eFt-ot. A következő években befejeződött az építkezés, majd erőteljes központi támogatás és segítség mellett megindult a berendezkedés.

Ma már kényelmes üdülési lehetőséget nyújt az épület, amit az időközben történt bővítéssel a központ is jól kihasználhatott. A terület a további bővítést is lehetővé teszi. Ez már meg is indult (3. kép). A vállalat szántódi üdülőjét a soproni iroda dolgozói is igénybe vehették. Ezenfelül a Balaton mentén több üdülőhelyen vállalati bérbevétel útján biztosították a dolgozók kedvezményes üdültetését.

A társadalmi segítségnyújtás szép megnyilvánulása volt a főként Tolna—Baranya megyéket közvetlenül érintő nagy-dunai árvízkárok leküzdéséhez nyújtott segítség, továbbá a Szabolcs—Szatmár megyékben a Tisza és mellékfolyói okozta árvízvédelemben való részvétel, mégpedig nemcsak az iroda dolgozói által gyűjtött készpénzsegítséggel — hiszen ez csak csöpp volt a tengerben, — hanem a hetekig, sőt hónapokig a helyszínen, igen mostoha körülmények között végzett felmérési, telepítési, tervezési, statikai stb. munkával. A kiküldöttek (Varga László, Tormási Lajos, Szász Lajos, Nagy Antal) hozzállása is enyhítette az árvízújtotta lakosság sorsát. A távollévők helyett az itthoni dolgozók az irodára kirótt tervezési munkafeladatokat nemcsak elvégezték, hanem túl is teljesítették és ezzel a többletmunkával az árvízkárok mielőbbi legyőzésében kivették részüket.

Néhány szóban meg kell még emlékezni a sporttevékenységről. Szép sporteredményt ért el Sosztarich András a repülőmodellezés terén. Nemcsak versenyeket és díjakat nyert, de elérte az „Országos Érdemes Sportoló” fokozatot is. Tulajdonosa továbbá a „Haza szolgálataért” érdemérem bronz fokozatának és számtalan egyéb díjnak, illetve elismerésnek. Nagy kedvvel, szorgalommal és eredménnyel nevelte az „utánpótlást”.

A legutóbbi időben megindult a fertői vitorlásélet is, előbb csak balatoni kölcsönhajókkal. A fertőrákosi vitorlástelepen készülő vállalati nyaralóépület (4. kép), a Fertőn való nyaralást, a már beszerzett hajók pedig a sportolást a jövőre is biztosítani fogják. Az irodai vitorlás szakosztály már versenyeken is résztvett. Csapatversenyt vívott a városi bajnokságban egynéhány évig a tervezői tekeszakosztály is.

A labdarúgók kis létszámuk és a gyakori külszolgálat miatt rendszeres versenyen nem vettek részt, barátságos mérkőzéseket azonban több ízben is rendeztek. A sakkcsapat mindössze 3 évig működött. Ez alatt tagjai résztvettek a helyi versenyeken, ahol ketten országos II. osztályú, ketten pedig III. osztályú minősítést és a „Fésüs Kupa” mérkőzésen ezüstérmet szereztek.

A működőképes fotószakkör a központ által rendelkezésre bocsátott nagyítógéppel és egyéb tartozékokkal rendelkezik, a laboratóriumi munkák végzéséhez még igen szűk fotólabort is igénybe vehet. Az iroda dolgozóinak rendelkezésére áll a helyszínen egy 1200 kötetes könyvtár, közel 400 kötetből álló, a középfokú, egyetemi továbbképzés céljait szolgáló szakkönyvtár, ezen felül sok magyar és idegennyelvű szakfolyóirat. Természetesen a győri központban ennél jóval több könyv és folyóirat is igénybevehető.

Szakmai irodalommal a győri központ hivatalból is ellátja a soproni irodát. A külön kezelt pártkönyvtárban jelenleg 123 kötet áll a dolgozók rendelkezésére.

Mind többen külföldi tanulmányutakon is résztvettek. Az így szerzett tapasztalatokat írásban és vetítettképes előadásokon ismertették. A helybeli ÉTE előadásokon részben mint előadó, részben mint hallgató az iroda csaknem valamennyi dolgozója résztvett.

5. A tervező irodából kikerült tervek dokumentációi, az azok alapján létesített épületek értékelésénél figyelembe kell venni az elmúlt húsz év folyamán uralkodó, ill. változó tendenciákat. A második világháború befejezését követő években, 1948-ig az állami tervezőirodák létrehozásáig az épületek tervezését magántervezők végezték. A háborús időkben a magyar építészek munkáin érezhető hatások reakciójaképpen az építészek folytatni kívánták azt a modern

irányzatot, amelynek az 1930-as években követői voltak. Az 1950-es évek elején az úgynevezett „szocialista realista” irányzat következett; a helyes értelmezés szerint olyan épületeket kellett tervezni, illetve létesíteni, amelyek tartalmukban a reális követelményekhez igazodnak, formájukban nemzeti jellegűek. Az irányzatot a gyakorlatban még az ország sok jónevű építésze is tévesen értelmezte. Így valósultak meg abban az időben olyan tervek, amelyek a tartalommal ellentmondásban levő homlokzatokkal igyekeztek monumentalitást kifejezni olyan épületek esetében (pl. többszintes lakóházaknál), ahol az semmikép-

4. kép. A Tervező iroda fertői (rákosi) üdülője

pen nem volt indokolható. Ebben az időszakban még jóképességű építészek munkáiból is hiányzott néha a belső meggyőződés. A soproni tervező iroda tervezői sem mentesek teljesen ettől az irányzattól, bár megállapítható, hogy a rosszul értelmezett szemlélet korában is igyekeztek munkájukban formai szempontból bizonyos józan tartózkodást tanúsítani. Az 1950-es évek vége felé lassan megszűnt ennek az irányzatnak a többé-kevésbé kényszerítő hatása és a magyar építészek más szocialista államokéval együtt felzárkóztak az európai modern élvonalhoz annál is inkább, mert erre az újszerű szerkezetek, az épületelemek, térelemek előregyártása, a korszerű építési technológiák, a műanyagok használata stb. egyre inkább módot adtak. Ez mind a győri vállalat, mind a soproni iroda munkáin megmutatkozott.

A soproni tervező irodában a szóbanforgó 20 évben tervezett jelentősebb munkák az alanti csoportosításban szerepelnek: általános és részletes városrendezési tervek (1); lakóépületek (2); egészségügyi épületek (3); oktatási épületek (4); művelődési épületek (5); irodaházak (6); szolgáltató épületek (7); ipari épületek (8); műemléki helyreállítások (9); mezőgazdasággal kapcsolatos munkák (10); közvilágítási és mélyépítési tervek (11). A továbbiakban a szövegben zárójelben szereplő számok a térképen (6. kép) a soproni épületek helyére utalnak. Az egyes létesítmények vezető építésztervezői ugyancsak zárójelben szerepelnek.

1. Általános és részletes városrendezési tervek.³

A település-tervezés terén (Sopron) általános városrendezési tervének előkészítése és programjának összeállítása több éves munkát jelentett (Winkler Oszkár; munkatársa Sosztarich András). A program alapján készült el a város általános rendezési tervének első (Kubinszky Mihályné, Winkler Oszkár), illetőleg második üteme (Seregdy Miklósné, Winkler Oszkár). Sopron város belvárosa első rekonstrukciós terveinek előkészítő munkáit, illetve terveinek elkészítését az ezzel a feladattal először megbízott Városépítési Tervező Iroda dolgozói (Riedlmeier Gyula és munkatársai) közbejött akadályoztatásuk miatt elkészíteni nem tudták, ezért ezt a feladatot is a soproni tervező irodában kellett befejezni (Winkler Oszkár; munkatársa Sosztarich András).

A város területére az irodában részletes rendezési tervek is készültek, mégpedig a Kőfaragó térre, az Újteleki utca—Mező utca—Ferenczy János utca — Lackner Kristóf utca épületsorai közötti telektömbre, továbbá a József Attila utcai telepre (Erdeős László, Winkler Oszkár, Varga László, Tkálics Ferenc). E tervek azonban a kivitelezés során a lakásszám növelése érdekében, valamint technológiai változások miatt módosultak.

2. Lakóépületek.⁴

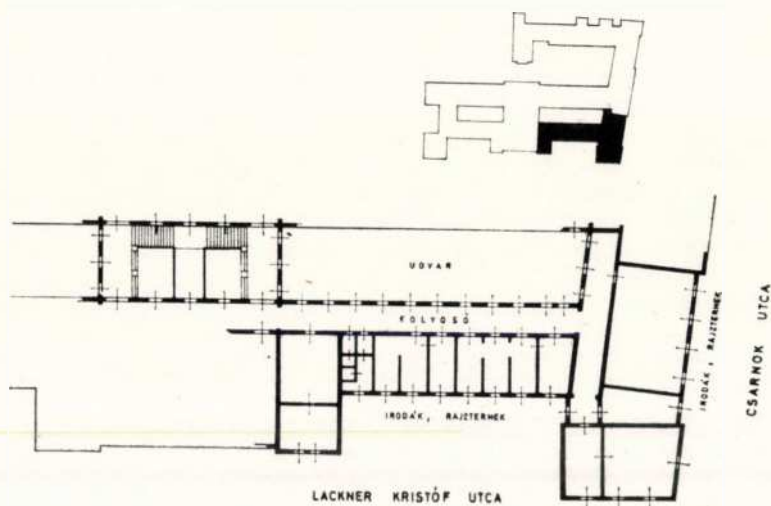
A lakóépületek közül részben títustervek adaptálása alapján először a volt soproni lovarda helyén, a Lackner Kristóf utcában (20. sz.) terveztek többszintes épületeket (Hárs György: 1); ugyanebben az utcában a 18., 22., 24. sz. kockaházak, a 13—19., ill. 30—36. sz. alatt sorházak (Seregdy: 2), a Május 1. téren 58., 60., 62., 64. sz. alatt (Szentpály Árpád: 3), a Kisfaludy utcában 1., 3. és 5. sz. alatt (Hell Géza: 4) többszintes sorházak létesültek. A volt Rákóczi hadapródiskola bombázásból épen maradt épületeit alakította át lakóépületekké Kalmár Dezső. Egyedi tervezés alapján épültek a Május 1. tér, Lenkey u., Kis János u. és Mátyás kir. u. határolta telektömbön többszintes lakóépületek (Winkler Oszkár: 5). A Mátyás kir. utca 23. sz. alatt (Seregdy: 6) a Csengery utca 15. sz. alatt, ill. a Május 1. tér 16. alatt ugyancsak egyedi tervek alapján épültek többszintes lakóházak; utóbbi földszintjére presszó-cukrászda került (Németh Ferenc: 7). A József Attila utcában sorházként kétszintes lakóépületek (Seregdy: 8) létesültek (10/a.—16/b. szám alatt összesen 8 db). A belvárosi hézagtelteken épült lakóházak, így a Templom utca 23. sz. alatt (Winkler Oszkár: 9),

³ Winkler Oszkár: Sopron város fejlesztési programjáról. SSz. 1957, 161—187; Sopron általános rendezési tervéről. SSz. 1961, 97—113; Részletes rendezési tervek Sopron város fejlesztésére. SSz. 1965, 193—207; Sopron város rendezésének időszerű kérdéseiről. Városépítés, 1966, 14—18.

⁴ Winkler Oszkár: Új lakóépületek Sopron belvárosában. SSz. 1962, 289—298.

a Templom utca 24. sz. alatt (Füredi Oszkár: 10), a Szent György utca 18. sz. alatt (Erdeős László: 11) a műemléki környezethez alkalmazkodnak.

Az 1960-as években a Lenin körút 100—102. sz. alatti hézagtelken — a Lenck átjárótól délre — az iroda háromemeletes lakóépületet tervezett, földszintjén ABC áruházal (Erdeős László, Varga László: 26). A sokat vitatott Lenin körúti 96. a. sz. alatti másik hézagtelek — a Lenck átjárótól északra — a nagy bástya szabadon hagyásával épült be. Az épület földszintjére az Országos Takarékpénztár soproni fiókjának helyiségei kerültek, a három felső emeleten laká-

5. kép. A Tervező iroda elhelyezése 1968-ban

sok vannak (Winkler Oszkár: 13). A Kőfaragó tér épületeit házgyári tervek alapján építették. A Cseresznye sor és a Hársfa sor közötti terület részben típus-tervek, részben egyedi tervek alapján épült be (Varga László: 14). A Szabadság körút, Ady Endre út, ill. Cseresznye sor mentén típus-tervek alapján ugyan-csak lakóépületek készültek, még pedig a tervező irodában készült beépítési terv szerint (Erdeős László: 15). A Jókai utca 25. sz. alatt egyedi terv alapján többszintes lakóház épült (Németh Ferenc: 16). A Gyóni Géza u. 12. sz. és a Kisfaludy u. 4. sz. alatt Vörösházy György (39, 40), a Mátyás király u.-ban (4., 6., 8. és 10. sz.) valamint a Kis János u.-ban (5., 7., 10. sz.) Tkálics Ferenc (41, 42) adaptált négyszintes sorházakat. Többszintes lakóépületeket terveztek még az irodában: Veszprémben és Zalaegerszegen Füredi Oszkár, Winkler Oszkár, Szombathelyen Kubinszky Mihályné, Forrás Béla, Erdeős László, Nagykanizsán Seregdy Miklósné tervei alapján. Ezenfelül lakótelepek épültek soproni tervek szerint: Győr-Sopron megyében 17, Komárom megyében 4, Vas megyében 7, Veszprém megyében 9, Zala megyében 19 községben.

3. Egészségügyi épületek

Az egészségügyi épületek sorában meg kell említeni az eredetileg az Újságírók Nyugdíjintézete részére szállodának tervezett épület átalakítását állami szanatóriumná (Füredi Oszkár: 17). Szentgotthárdon egyemeletes rendelőintézetet és szülőotthont (Winkler Oszkár) építettek; Györsövényházán és Kapuvárott orvosi rendelőt és lakást. A vegyész szakszervezet részére a soproni Csepel Üdülő bővült egy kétemeletes épülettel (Erdeős László: 18).

4. Oktatási épületek

Oktatási épületekkel kapcsolatos munkák Sopronban: az Orsolya téri volt zárdáépület 24 tantermes iskolává való áttervezése (Winkler Oszkár: 19) és a volt liceumi diákotthon (Hunyadi J. u. 8—10. sz) átalakítása általános iskolává (Kubinszky Mihályné: 20). Tantermekkel bővült a kurucdombi általános iskola épülete (Seregdy Miklósné: 21). A pécsi tudományegyetem volt evangélikus teológiai karának épületéből is általános iskolát alakítottak és a Kőfaragó-téri lakótelep építésével kapcsolatban ez az iskola 8 tanteremmel bővült, Kellner utcai bejárattal, tornateremmel (Winkler Oszkár; munkatársa Varga László: 22). Mosonmagyaróvárra Szentpály Árpád tervezett egy 16 tantermes gimnáziumot, Sólyom Miklós egy 12 tantermes általános iskolát. A soproni Kőfaragó téri iskolának tervei alapján Celldömölkön az Árpád úton építettek új általános iskolát. A Csermajori Tangazdaság külön épületben kapott tornacsarnokot (Winkler Oszkár).

A Kőszegi Gyógypedagógiai Intézet iskoláját a volt honvéd hadapródiskola épületében valósították meg, tetemes átalakítással, bővítéssel és új épületekkel (Füredi Oszkár, Kubinszky Mihályné, Szentpály Árpád, Wehoffer József, Szalay Pál).

5. Művelődési épületek

A soproni Csengery utcai egyemeletes Elzett-gyári művelődési otthon (Winkler Oszkár: 23) tervezését követte az Ady Endre úton a még akkor szövet vezetőség alatt lévő textilgyár részére 600 személyes teremmel ellátott művelődési épület (Winkler Oszkár: 24). Ennek alapján épült meg az Ikarus gyár dolgozói részére a mátyásföldi kultúrház (Winkler Oszkár). Ezek a tervek a magyar kormány ajándékeként felhasználásra kerültek a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságban is. Zalaegerszegre 700 fő befogadóképességű filmszínház tervei készültek (Winkler Oszkár), Zalaszentgróton 450 fős (Seregdy Miklósné), Bágyszovátton 250 fős művelődési ház (Tkálics Ferenc), Kapuvárott 300 személyes filmszínház (Seregdy Miklósné) épült soproni tervezők munkája nyomán. Zalaegerszegre megyei könyvtárat tervezett Erdeős László.

6. Irodaházak

Pártszékház épült Zalaegerszegen, amelyhez külön épületben garázs és konyhaüzem is tartozik (Winkler Oszkár); ugyancsak pártszékház épült Nagykanizsán (Winkler Oszkár). A zalaegerszegi Erdőigazgatóság részére a Kossuth

5 Winkler Oszkár: Sopron művelődési középületeiről. SSz. 1958, 1—23.

Lajos utcában székház készült (Winkler Oszkár). Több községben, Szanyban, Becsvölgyén, Nemesapátiban, Sarródon, Garaboncon, stb. községháza épült, közülük egyesek jegyzőlakásokkal egybeépítve; utóbbiak nagyrészt típustervek alapján.

7. Szolgáltató épületek

Említésre méltó a Várisi úti fodrászkombinát terve, mely Mosonmagyaróvárott is megépült (Varga László: 25). A Kőfaragó téri lakótelep bölcsődéjét, óvodáját, ABC árudáját és szolgáltató épületének terveit Deák Béla készítette (26). Figyelemre méltók a kurucdombi szélmalommal kapcsolatos kisvendéglő (27), valamint a várisi „Camping” épületei (Erdeős László: 28).

8. Ipari épületek

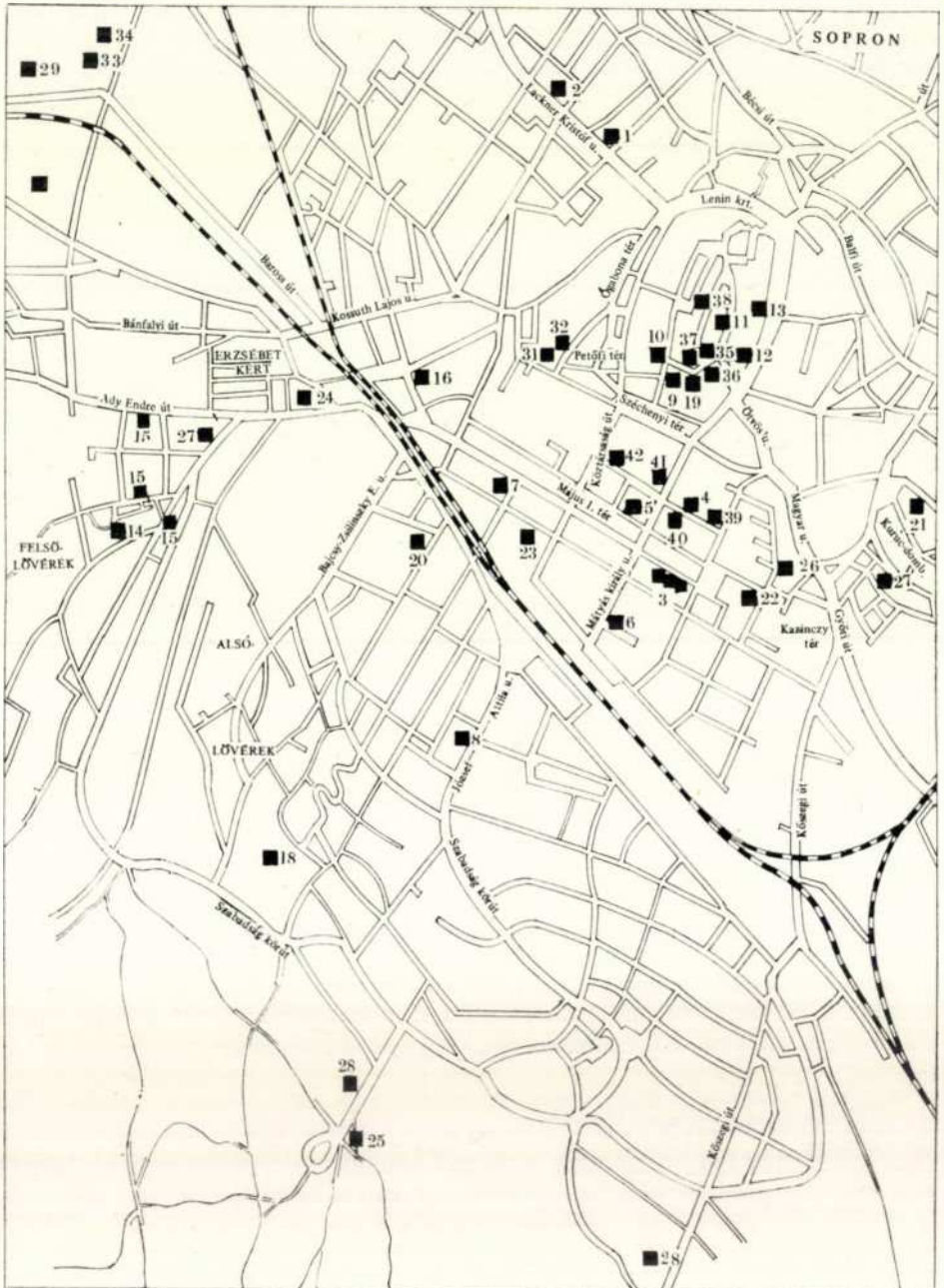
A Soproni Épületasztalosárugyár (Winkler Oszkár: 29) volt Sopronban a második világháború után az első nagyobb ipari létesítmény; a gyár építése új munkaalkalmak teremtését is jelentette. Ezzel a tervvel az iroda bekapcsolódott az ország ipari üzemének tervezésébe, főleg a faipari üzemek területén. A soproni irodában készültek a Nyugatmagyarországi Fűrészek új szombathelyi fűrészüzemére és faforgács gyárára vonatkozó tervek (Winkler Oszkár, több altervező, mint pl. a budapesti és a miskolci műegyetemek szaktanszékei, stb.). A barcsi új fűrészcsarnok beruházási programterve is az irodában készült (Winkler Oszkár), kiviteli tervdokumentációját az Erdőtervben készítették (Vass Dénes).

Országos jelentőségű beruházás keretében valósult meg a Soproni Vasöntöde rekonstrukciója számos új épülettel (Németh Ferenc: 30). A technológiai terveket generáltervezői minőségben a KGMTI készítette.

A soproni Rákóczi utcai nevelőintézetnek ruhagyár céljaira való átalakítási terveit (Kalmár Dezső: 31) és később a Hátulsó utcában csatlakozó 2 emeletes üzemi szárnyépület terveit (Seregdy Miklósné: 32) az iroda készítette. A ruhagyár technológiai terveit a Budapesti Könnyűipari Tervező Vállalat szerkesztette. A Soproni Sörgyár új főzőházának kiviteli terveit Forrás Béla (33), több sörgyári épület felújítási és bővítési terveit Kalmár Dezső készítette (34). A székesfehérvári Kőfém késztermékraktár kiviteli tervei és a székesfehérvári Videoton vállalat ajkai gyártócsarnokának, munkásszállásának, valamint 50 fős öltözőjének kiviteli tervei ugyancsak az irodában készültek.

9. Műemléki helyreállítások

A műemléképületek között meg kell említeni az Orsolya téri ún. lábasházat, amelyet elsőizben Füredi Oszkár (35) tervei szerint újjítottak fel. Az Orsolya tér rendezésére kiírt tervpályázat díjnyertes terve alapján két lakóházat építettek fel (Erdeős László), mégpedig az Orsolya tér 1. sz. (36) és 4. sz. házat (37). Az Új utca 16. sz. műemléképület tervezését Hell Géza még előbbi munkahelyén (Debrecen) kezdte meg és az iroda dolgozójaként folytatta (38). Ebben az épületben most az Országos Műemlékfelügyelőség soproni kirendeltségének irodái vannak. Több emeletráépítés és tetőtér-beépítés tervei készültek az irodában részben műemlék-épületekben, részben műemlék jellegű épületekben.

6. kép. A Tervező iroda létesítményei Sopron városban

10. A mezőgazdasággal kapcsolatos munkák

A gépállomásokkal, állami gazdaságokkal és a termelősövetkezetekkel kapcsolatos tervezési munkákat a Rábai János vezette együttes végezte, amelyhez építészeti vonalon még Wehofer József, épületgépészeti munkákban Beskó József, költségvetés készítési, árelemzői és szervezési munkákban Baumann Béla és Szalay Pál, útépítésben Pittner János, mélyépítési munkákban Sosztarich András, fénymásolási és sokszorosítási munkákban Szabó Kálmán, szerződések megszerkesztésében és a munkák adminisztrálásában Amberg Ernő vettek részt.

Az iroda 154 db mezőgazdasági gépállomás dokumentációját adta át 1948—1963-ig mégpedig Baranya, Fejér, Győr-Sopron, Komárom, Somogy, Szolnok, Tolna, Vas, Veszprém és Zala megyében.

Az állami gazdaságok telepeit az iroda dolgozói 8 helyen tervezték meg. Győr-Sopron megyében — az országban elsőként — minden községben megalkultak a mezőgazdasági termelősövetkezetek. A tervezés ideje 1959. augusztus 5-től 1960. augusztus 30-ig tartott. A létesítményjegyzékek, beindítási jegyzőkönyvek, szerződések, kitűzési vázlatok, talajmechanikai szakvélemények és naplómásolatok, iratait 4 kötetben, az adaptálásokat 30 kötetben kísérőjegyzékkel a soproni levéltárban helyezték el.

11. Világítási és mélyépítési tervek

Nagyobb jelentőségű szaktervezésként Sopron város utcai világításának modernizálását említhetjük. Ez a munka a megbízó rendelkezésére álló hitelkeretéhez igazodott (vezető gépésztervező Bánfi Frigyes). Az utcai gázvilágítás az Előkapunál és a Lenin körúton az 1953. évben véglegesen megszűnt, a villanyvilágítás modernizálása és bővítése több transzformátor építésének tervezését követelte meg, amelyhez újfajta világítótesteket és oszlopokat kellett tervezni (Bánfi Frigyes). Természetesen az új városnegyedek nemcsak a villanyhálózat bővítését igényelték, hanem a vízvezeték, csatornahálózat, gázvezeték és távbeszélő hálózat építését és a meglévők bővítését is (tervezők: Bánfi Frigyes, Beskó József, Sosztarich András).

6. A jellemzett 20 esztendő óta 10 esztendő telt el. Az iroda ez idő alatt gyarapodott létszámban, tevékenysége változott az azóta fokozatosan módosuló előregyártásban, a felhasznált építészeti anyagokban, továbbá a tervezők személyében, a vezetésben és szervezetében. Ezért új szakasz veszi kezdetét, amelynek ismertetése a jövő feladata.

HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

Szabó Jenő—Kovács József László:

Vallomások egy városról. Magyar írók Sopronról. Szerkesztette Sarkady Sándor. Budapest, 1978

I.

Szabó Jenő:

A kötetben huszonkilenc költő és író harmincnégy írása — fele vers, fele próza, — vall Sopronról. A szabad királyivá emelt város hétszázadik születésnapját köszöntő könyv a szerkesztő Sarkady Sándor szerint „nem alkalmi hozsánna” és nem is „művirág koszorú”, ami a szerkesztői szándék igényességére vall, arra, hogy nem enged be a kötetbe olcsó érzelgősséget, alkalmi semmitmondást. Mindkettőt sikerült is kirekeszteni. Viszont az írások általános irodalmi nívóját az írók, költők meghívás útján való kiválogatása már eleve biztosította.

Azonkívül, hogy ünnepi ajándék, a kötet végre rehabilitálja is a várost. A felszabadulás után éveken át létezett valamilyen suttogó propaganda, amely Sopront a „legreakciósabb magyar város”-nak bélyegezte, mert az utolsók között szabadulván fel, beléje szorult az ország minden menekülő fasisztája. Ezért tette helyesen a szerkesztő, hogy az Illyés Gyulával készült interjú felvette a kötetbe és annak mintegy homlokára helyezte. Illyés nemcsak emlékeztet a város „óriási érdem”-ére, de néhány mondatban találóan meg is rajzolja különleges helyzetéből adódó képét.

A kötet írásai javarészt személyes, Sopronhoz kapcsolódó élményből vagy a város valamilyen történelmi eseményéhez fűződő remiszenciából táplálkoznak, ez egyben biztosítja is változatosságukat. Persze az elkerülhetetlen, hogy ismételt említés ne essék a város szépségéről és hűségéről. Nem hiba, hiszen a könyv éppen e kettő szószólója kíván lenni.

Az írások között nem ritka a kritikai hangú. „Miért olyan elhanyagolt ez a szép város?” — kérdezi Hegedüs Géza. Bárdosi Németh János még hozzáfűzi: „Hogy határszéli város? ... Pécs — például — az utolsó három évtizedben a duplájára nőtt. Kár, hogy ez a szép város csak az utolsó években tud újra erőteljesebben szárnyalni.” Érdeme a könyvnek, hogy az ünnepi alkalom ellenére is fel merje idézni a város tetszhalott éveit, azokat az időket, amikor az idegen csak nyomos okból „közelíthette meg” és az üdülés éppenséggel nem tartozott közéjük s amikor a műemlékvédelemnek tehetetlenül kellett túrnia, hogy bombasérült történelmi épületeket bontsanak le sokkal nagyobb költséggel, mint amekkoráival akkor még helyreállíthatók lettek volna.

Bár Kunszery Gyula nem kritikának szánta, Ikva című versével nem érthetünk egyet. A soproniak számára az Ikva nem csupán poshadó, célját soha el nem érő kis folyócska, hanem évszázados munkahely is. Képfestők, tímárok, posztósok használták vizét. Kunszery különben igen szép, csak kissé melankólikus versében a végzett munka álmadozásnál sokkal felemelőbb elégedettségét hiányolja a soproni. Mennyivel találóbbak Dénes Zsófia sorai: „... jobban szeretem az Ikva patakot közrefogó és lefelé húzódo s ikátorokat ... mert ezek még mindig azt a lázas, előretörő akaratot lélegzik, amely Sopron arcát az alkotó kéz erejével megalkotta és fenn is tartja a mai napig.”

A kötet írásaiban sorra feltűnnek a város történelmének alakjai, ki néhány szavas vázlatban, ki portrévá mélyült alkotásban. Sajnos nem mindegyikkel lehet egyet-érteni. Így Dénes Zsófia véleményével sem, aki túlzott hangsúlyt tesz Lackner Kristóf magyarságára. Lacknernek számtalan más érdeme van, amelyekért Sopron nagy fiaként tartják számon. Alakját sokkal hűbben villantja fel Hegedüs Géza hasonnevű drámájából kiemelt részlet, amely egy rövid jelenet során érzékelteti az udvaronc, császárhű Lackner Kristóf egyéniségében a városához mindig áldozatosan hű sopronit. Könyvének „A tizenharmadik század” című versében kevésbé sikerült az 1277-es

események és szereplőinek felidézése. Talán azért, mert nem azt az István bírót tette költeménye főszereplőjének, aki okos hűséggel „Mint egykor Ábrahám ... már-már fiat áldoz.” Megragadó történelmi hangulattal kelti életre Csanádi Imre verse Hertul fia Miklós miniatúráját, a Pictor Regist, a Képes Krónika festőjét, aki „Váras Sopron alá, megyesi földre való.”

Ünneprontó fontoskodásnak látszana kitérni az egyes írások kisebb nagyobb pontatlanságaira, tévedéseire. Csak példaképpen említjük, hogy Szalatnai Rezső a felszabadulás után nem láthatta azt a vízmedencét (helyesebben két tavacska egyikét), amelybe Berzsényi dobálta bele a német fiúkat. Azt a medencét, amelyet Szalatnai látott, a negyvenes években légvédelmi víztárolónak építették. Mindez persze mit sem von le Szalatnai emlékezésének értékéből.

E méltatás szándékosan mellőzi az írások mélyebb taglalását. Az alkalom sem kívánja ezt, az ismertetés kereteit is meghaladná. Az azonban vitathatatlan, hogy a könyv nyereség és érték. Az a város számára, amelyről szól, s az az ország számára, amelynek szól. Szerkesztője jó munkát végzett.

II.

Kovács József László:

A Sopron-ismeret rangos dokumentuma az Akadémiai Kiadónál 1978-ban megjelent gyűjtemény.

Mint a gyűjtemény előszavából kiderül, Sarkady Sándor költő, a soproni Óvónőképző Intézet tanára Sopron városi rangra emelésének 700. évfordulója közeledtén levéllel fordult az „irodalmi élet jeles képviselőihez” kérve, „tegyenek vallomást, milyen emlékek fűzik őket Sopronhoz, mit jelent számukra ez a város.” A szerkesztő elmondja a kötet elveit összefoglaló előszóban, hogy „Írástudóink az ősi határmenti kisvárosban elsősorban a Hűség városát a legvárosibb magyar város-t a szépség és műveltség városát magasztalják, majd külön fontos dokumentumként hivatkozik Illy és Gyula interjúrészletére és néhány más írásra, melyek „végérvényesen kijelölik Sopron helyét a nemzet tudatában is.”

A kötet anyagát a szerkesztő két fejezetbe gyűjtötte, az I. rész címe Weöres Sándor nyomán *A soproni múzsa*, a II. fejezeté *Soproni harangok*. A gyűjteményt Pozsgai Imre minden szempontból korrekt, pontos ismereteket nyújtó szép ünnepi beszéde zárja, mely 1977-ben az ünnepi évet nyitó tanácsülésen hangzott el. Így az I. fejezet írásai az ünnep alkalmából születtek, a II. fejezetben szereplőket a szerkesztő válogatta korábbi született alkotásokból, „felhasználásukhoz szerzőik vallomás helyett hozzájárultak.” Itt kaptak helyet azok az írók is soproni műveikkel, akiktől a közelmúltban bekövetkezett haláluk miatt a szerkesztő már nem kaphatott írásokat.

A kötet jellegét meghatározó szerkesztői elvről a bevezetés utolsó soraiban olvashatunk. „Mindkét rész szerzői a kívülálló, a nem soproni szemével nézik Sopront. ... Antológiánk soproni tükör tehát, de elsősorban a Sopron-ismeret és nem a soproni önimeret tükré.” Ezt a gondolatot idézi az Akadémiai Kiadó Tudományos magazinjában közölt ismertetés is. (1978/2.)

A kötet két fejezete jórészt nagy értékű írói alkotások gyűjtőmedencéje. Az antológia létrejöttét több éves előzetes gyűjtőmunka, írók felkérése, az anyag összegyűjtése, szerkesztése előzte meg, nem kis gond lehetett az a válogatás sem, mely a *Soproni harangok* fejezetben valósult meg.

A szép kötet megjelenésének magam is örültem. Nem vitás, hogy Illyés Gyula nyilatkozatával, Dénes Zsófia, László Gyula, Varga Domokos, Szakonyi Károly vallo-másával, a Sopronból elköltözött, de a Soprontól soha el nem szakadt Csaba József írásaival mennyit gazdagodott a Sopron-ismeret. Milyen finom Takáts Gyulának a reformkor stílusába visszalépő disztichonja! Tatay Sándor, Dér Ender, Varga Domokos sorai pedig a 30-as, 40-es évek soproni szellemiségének, diákéletének fontos dokumentumai. Tatay Sándor Töredékek a soproni évekből c. írása azóta szívderítő emlékirata, a Lődörgések kora I. kötetében jelent meg, benne első regényének sop-

roni megjelenése történetével. Dér Endre írása pedig forrásértékű, mert képet ad a Soproni Fiatalok mozgalmáról, Veres Péter 1943-as soproni látogatásáról. Vele még Komjáti bácsi, a paraszti származású pedellus is rögtön kapcsolatot talált, amikor nagy köcsög tejjel és abált szalonnával kínálta az evangélikus teológián elszállásolt vendéget „Ezt kóstolja meg, hajja! Házi szalonna, Beledrül!” (58. 1)

2. Szerkesztői szándékkal nem illik vitatkozni. Talán mégsem tetszik szerénytelenségnek, vagy utólag könnyű szerrel benyújtható kívánságlistának, hogy az anyag „Sopron-ismeret” és „soproni önismeret” alapon történő szétválasztásával némi vitám van. Nem hiszem azt, hogy általában a fővárosi írók sorai fővárosi szintűek, ennek ellentétéként pedig a vidéken élő alkotók nem írnak vidéki szinten. Az ugyancsak Sarkady Sándor szerkesztésében megjelent (és könyvkereskedői forgalomba nem került) Soproni írók antológiájából nyugodtan ide emeltem volna néhány darabot. Így Kerék Imre, Sopronban élő, de a magyar irodalom egészébe tartozó fiatal költő Petőfi versét, pl. a Sopron, Széchenyi tér címűt. Itt lett volna a helye a Szép versek országos lírai seregszemléjében évek óta szereplő Sarkady Sándor néhány versének, pl. a „Szabó Lőrinc szemüvegé”-nek, vagy a számos dunántúli ízt is őrző remek lírai nekrológnak, a „Szabálytalan gyászjelentés”-nek. Helyet adtam volna Szabó Jenő egyik legjobb novellájának, a Piros zászló—fehér zászló-nak, ez szerepelt az Új Tükör 1978. évi 26., soproni számában is. Becht Rezső Soproni hangulatok című prózai lírai portréjával, vagy a Soproni évszakok valamely részletével nyugodtan kicseréltem volna a kötet egynémely írását.

A Soproni harangok fejezet válogatását talán régebbi korokból kezdhette volna a szerkesztő. Erre például maga Weöres Sándor adott, amikor a Három veréb hat szemmel (akkor még kéziratban lévő) antológiájából Nyéki Weöres Mátyás (1575—1654) „CRUCIGER Soproniensis” Fons, speculum, gramen c. versét (Forrás, tükör, pászit . . .) Kis Jánostól pedig a Nyári éjszakát engedte át Sarkady Sándor antológiájának. Csak gazdagodott volna a Vallomások egy városról kötet, ha a költő-szerkesztő többet merít a régi századok Sopron-vallomásaiból. Ha pedig a XX. század az irodalmi gyűjtés kezdő időpontja, úgy örömmel olvastuk volna Gyóni: Cézár, én nem megyek c. jelentős antimilitarista versét (1912), mely miatt már a megjelenéskor volt ügyésszi kihallgatás, (Gyurói Nagy Lajos költő, egykori soproni teológus visszaemlékezése) majd az I. világháború alatt és később is szavalása miatt per támadt (Irodalomtörténet, 1925. 252. 1.).

Kunszery Gyula költő Ikva c. versével szerepel. Nem olvasható a Szibériai utazás, mely a költő soproni helyettes-tanárságát idézi. Társával „két kókadat fejű helyettes-tanárak”-utaztak vissza Sopronba, az út kapcsán a költő a Sopron felé vezető állomások nevét, és a Szibériába vezető cári száműzetések színhelyeit kapcsolta össze. A vers megjelenésekor vihart kavart, „Ezt a verset többen nagyon értetlenül félreértették”, panaszolta 1937-es kötetében a költő. A vers ugyanis így zárul:

„A kalauz harsányan kiáltott: Sopron
S mi didergősen, fázósan motyogtuk: Vladivoszto!”

De miért jutott a költő eszébe épp a Szibéria—Sopron analógia?

„kezdődik előlrol minden:
inspekció és dolgozatjavítás
és osztályozó konferencia,
az igazgató újra hospitál,
a reálpártiak zúgolódnak,
azután jön a főigazgató,
és így tovább a régi cirkusz”

Kunszery különben gyökeret eresztett már Sopronban. Horváth László riportlapjában, a Soproni Noteszben jelent meg későbbi tudományos munkásságát már jelző írása „Lengyel históriás ének Báthoryról” címmel, (Soproni Notesz III. évf. 12. sz., 1933.

okt.), egy másik számban pedig Petőfi és Ady színházi verseit veti össze. (Ady mint „plagizátor?” Soproni Notesz, IV. évf. 2. sz., 1934. márc. 4.). Maga a vitatott vers pedig hitelesen rögzíti a 30-as évek Sopronját néhány szép sorában:

Na, mért búsútok rossz fiúk,
hiszen vár a sok-sok öröm:
télen teáztok az olasznál
vagy a Konventben elboroztok
és aztán a tavaszi séták
a Virág völgyben, Muckon, Várison,
Nyáron elmentek fürödni
a Tómalomhoz, Lóver uszodába”

Bárdosi Németh János úgy említi Kunszeryt, hogy abban az időben még verseket írt — ez így nem pontos. Soproni tanársága után jelent meg Magamtól az Istenig kötete (Cserépfalvi Kiadó, 1937) és 1948-ban a Fanyar Mosoly. Később is jelentek meg versei, majd jelentős összefoglalása a magyar szonettéről.

Bakó József és Kónya Lajos (mindketten egykori soproni prepák az evangélikus tanítóképzőben) verssel szerepelnek a Vallomásokban. Pedig mindketten művészi hitelességgel vallottak saját Sopronukról. Bakó József első tartózkodásáról, az 1910-es évek soproni cipészegészségéről, innen a munkásművelődés helyi emlékei lettek volna érdekesek, Kónya Lajos pedig az 1930-as éveket írta meg hitelesen Soproni évek c. kötetében. Még egy 1910-es évekhez visszavivő rangos írói vallomás, Szentirmai Jenő prózai önéletírása kínálkozott válogatásra, az 1973-ban megjelent Városok, emberek. Szentirmai még Kovács Jenő néven az 1900-as évek vége felé volt a soproni cöreg-tiszti iskolás- és világirodalmi műveltsége is Palotás Fausztin verseket is író tanára hatására soproni gyökerű. Bárdosi Németh János már említett Emlékek és kapcsolatok c. vallomásában Mészáros Sándorról, a Frankenburg Irodalmi Kör elnökéről írja, hogy „nem afféle verselő notabilitás volt, hanem értékes tollú költő” és hívására Sopron Mórincz Zsigmondot, Babits Mihályt, Karinthy Frigyest, a „második nemzedékből Szabó Lőrincet, Illyés Gyulát látta vendégül”. Ha soproni szerzőnek helyet adott volna a kötet, úgy a Versek és az Urna énekel költője egy-két versével szerepelhetett volna.

Illyés Gyula Sopron és Kolozsvár összevetése kapcsán Cs. Szabó László esztétát említi. „két népnek, a magyarságnak és a germánságnak ... két kultúrának olyan szerencsés összefonódását figyelhetjük meg Sopronban, amihez hasonlót csak Kolozsvár tud felmutatni. ... Emlékszem, Cs. Szabóval komoly harcaim voltak ekörül” (12. l) Kevéssé ismert, hogy Cs. Szabó fontos jegyzeteit olvashatjuk Sopronról „Levelek a száműzetésből” c. esszékötetében (1937) Pannónia kismagyarban tájportré-sorozatában Határváros címen. Az alig két nyomtatott oldalnyi írás egésze Illyés írása után lett volna illeszthető, egykori vitájuk emlékeként is. „A város hű volt a Habsburgokhoz s meghódolt Bethlennek, az ellenségnek. Ha sose hittem volna, most el kell hinnem, hogy van nyugati s van keleti magyar, mert volt egyszer Pázmány Péter és Bethlen Gábor.” „A soproni” két nacionalizmus ütközéspontjára szorult, Herderre vagy Kis János első magyar önképzőkörére kellett szavaznia, Kezdetben királyhű volt, mert csak bécsi politikával maradhatott a magyar koronáé, később magyarosodó lett, hogy németből átfordított magyar eszmékkel a magyar nemzetállamé maradjon” (i. m. 160—162. l).

A szép gyűjteményt névmutató zárja. Pontos és gondos névmutató ez, helyenként mosolygatóan pontos. Dombi becenévtől Varga Domokoshoz igazít és megtudjuk, hogy Ladislaus Sextus rex Bóka Lászlóval azonos. Még „Jóska, nyulszájú kocsis” nevét is kicédulázta a kiadó Szakonyi Károly II. világháborús visszaemlékezéséből. Pedig úgy hiszem, a névmutató mellett egy ábécés jegyzetszótárra lett volna szükség. Innen lehetett volna megtudni a régebbi írások első megjelenési helyét. Azt, hogy ki lehet B. József szobrász Jékely Zoltán fényező-élességű, szatirikus felhangú novellájában. Vagy fel lehetett volna oldani B. Tivadar, Dér Endre soproni diáktársának

nevét. Egy magyarzó jegyzetet lehetett volna illeszteni M. Kiss Pál írásához, aki a „sok jeles soproni festőre emlékezve” úgy tudja, hogy azok „sorában metszeteivel már a 16. században ott szerepel a Páduában tanult Lackner Kristóf, a nagy város-építő polgármester”. A század bizonyára téves, Lackner legkorábbi metszetei az 1610-es évekből valók. Tartott-e Babits Mihály Sopronban előadást? Mikor? (Bárdosi Németh János visszaemlékezése). Van-e Sopronban Kollonich-palota? Nem a Zichy-Meskó palotára gondolhat Passuth László? „Egy soproni monográfia jóvoltából talán többet tudok az urbánus múlt nagy alakjáról, Lackner Kristófról, mint az átlag magyar olvasó. Ebből az egyelőre kéziratban maradt műből is kicsillan Sopronnak varázsa.” Kinek a kézirata ez? A jegyzetszótár ezt is feloldhatná! Hegedüs Géza a tűztoronyról ezt írja: „A toronysisakon a Habsburg-századokat idéző kétfejű sas (ez a falánk csodamadár egyenest a bécsi Burgból repült Sopron címerébe). És a mi korunk kitűnő stílusérzékkel nem a kétfejű sas helyére, hanem a kétfejű sas fölé tűzte az ótágú csillagot. Így hiteles ez”. Jelképesen érti-e ezt Hegedüs Géza, vagy tárgyi valóságában? Nem a Szélmalom kaszánya tornyán látható ótágú csillagra emlékezik a szerző?

A jegyzetszótár ezt a — szerintem jelképesen értelmezendő — gondolatot is magyarázhatná!

3. Tudom, hogy mindezek nem döntő fontosságú dolgok. A recenzens nem szeretne a mondabeli varga szerepébe kerülni, aki rossznak mondott egy festményt, mert az ábrázolt doge cipőjén rossz helyre volt festve egy varrás. A Vallomás egy városról az említett apróságok mellett, vagy a szerkesztő és a recenzens nem azonos szerkesztési elve ellenére is nagyértékű gyűjtemény. Mindenesetre évek óta sürgetem, hogy a Sopron-ismeret és a soproni önismeret fontos dokumentumait — tehát soproni írók és Sopronról írók írásait rangjuk adta keretben együtt kellene nagy közös antológiába gyűjteni és azokat egy soproni irodalomtörténetben együtt elemezni. Sarkady Sándor azonban valójában egy javarészt huszadik századi alkotásokból álló gyűjteménnyel ajándékozott meg bennünket. Ha néhány kisebb észrevételt és néhány véleménykülönbséget jeleztünk is, a recenzió alaphangja jelentősen az elismerés. Örömmel ismerjük el, hogy Sarkady Sándor megalkotta a magyar irodalom Sopron-ismeretének antológiáját. De a magyar irodalom Sopron-ismerete írói közé néhány szép művével ő is, felsorolt íróitársai is beletartoznak az igazi írói rang jogán. Így azzal zárhatom, hogy Sarkady Sándor fáradságos szerkesztői munkája nyomán mindnyájan a Sopron-ismeret változatos, értékes gyűjteményével gazdagodtunk.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Kárpáti B. László:

A magyar Fertő madárvilága és ornitológiai kutatásának soproni vonatkozásai

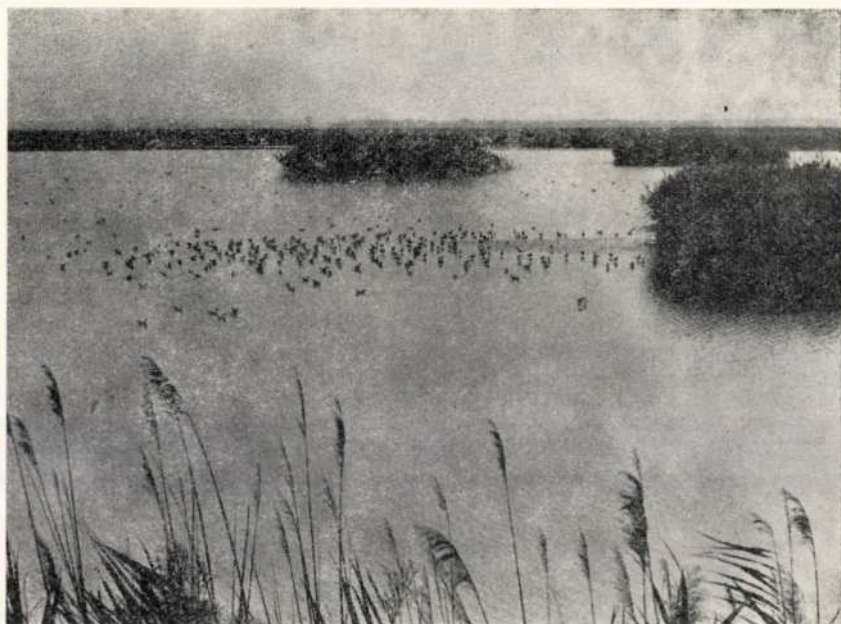
1. Majd fél évszázada, hogy a Soproni Szemle közönsége híradást olvashatott a Fertő madárvilágáról és arról a tudományos kutatómozgalomról, amely a húszas években — egyszersmind az osztrák Fertő-lecsapolási tervek ellenakciójaként — indult meg,¹ s nagyszerű eredményekkel gyarapította a hazai zoológiát. Varga Lajos limnológus és mikrobiológus, Mike Ferenc ichtiológus és Breuer György ornitológus neve jelzi ezt a kort, ők századunk Fertő-kutatásának kiemelkedő úttörői, természetvédelmének népszerűsítői és lelkes harcosai voltak. Elért eredményeikről nemcsak

¹ Varga Lajos: Hat év előtti osztrák vita a Fertő sorsáról, *SSz.* 1939, 121–136.

a magyar és a nemzetközi tudományos világot tájékoztatták, hanem szűkebb pátriájuk, Sopron lakóit is.

A második világháború után a Fertő két világrendszer mezsgyéjére került és ez az állapot — legalábbis a zoológia terén — a tudományos kutatás gyepűjét is jelentette. Egészen a hatvanas évekig nagyon kevés állattani munka folyt itt. Ekkor azonban az 1957-ben alakult Fertő tó kutató Tudományos Bizottság, majd az ebből kifejlődött MTA Fertő-táj Bizottság ösztönző hatására megkezdődött újból a zoológiai adatgyűjtés.

Az Erdészeti és Faipari Egyetem Erdővédelemtani Tanszékén a folyamatos Fertő-kutatás 1972-ben indult meg, főleg a Fertő-táj gerinces faunájára kiterjedően. Ez a

A Fertőszéplak közeli Madárvárta öből

munka, teszi lehetővé, hogy — évtizedek múltán — a Szemlében ismét szerény mártani összefoglaló jelenhet meg. Ez a munka eddig összegyűjtött adataival, a nemrégiben megalakult Fertő tó Tájvédelmi Körzet zoológiai indoklását segítette.

2. A Fertő szikes tó. A Közép-Ázsiától kezdődő európai szikestó-láncolat legnyugatibb tagja, Közép-Európa legnagyobb sós tava. Területe 335 km², amelyből a trianoni békeszerződés óta 248 km² Ausztriához tartozik. A magyar Fertő-rész 87 km²-es területéből 55–60 km² a nádas, a fennmaradó rész pedig sekély nyílt víz (Fertő-járó emberek nyelvén a „sík”), ill. a nádas mélyén körülzárt, ún. belső tó.

Vízének mélysége a széliránytól függ, másfél m-nél általában sehol sem nagyobb, sőt Hegykő, Fertőszéplak, Mexikópuszta felé, a nádasok öbleiben legföljebb csak 50–60 cm. A „tavi előregedés” előrehaladott állapotában van, olyannyira, hogy a limnológusként is kitűnő Varga Lajos a „fertőt”, mint tótípustani fogalmat jelölte meg, aminek példájául nevezetes tavunk szolgált. Ma is érvényes megállapításait érdemes röviden felidézni; „A fertők... nagyobb kiterjedésű, igen sekély állóvizek, mind fizikai—kémiai, mind biocönotikai tekintetben ingatag egyensúlyi állapotot mutatnak, ... gyakran kiszáradnak, ... télen fenéig befagyhatnak, a makrovegetációtól

mentes területen intenzív a szélhatás, ... a víz és iszap hőmérséklete szeszélyesen változik, a légkör hőmérsékletét gyorsan követi, a flóra és fauna nagy részét eurotip fajok alkotják ... stb.”²

Meghatározása pontosan illik a mai Fertőre is, azzal a különbséggel, hogy a mesterséges vízszintszabályozás révén most magasabb a vízállás a húszas-harmincas évek vízszintjénél. (Ez egyébként némileg csökkenti a tó öregedését és úgy-ahogy kielégíti a vízi sportigényeket, de a Fertőre jellemző sekélyvízi élővilág nagy részét már elpusztította.)

A fertői víz erősen szikes, sós. Jellemző rá, hogy NY-ról K felé haladva az összionkoncentráció állandóan növekszik, Mexikópusztánál már az 1500 mg/l-t is eléri, erősen szóda tartalmú, Na, Mg kation, HCO₃,—D1 anion típusú.

Több forrás és két jelentős patak ömlik a tóba. Osztrák oldalon a Vulka, nálunk a Rákos táplálja, de a víztömeg nagy része a csapadékból és a még ma is felderítetlen mederforrásokból ered. Története folyamán többször kiszáradt, olyannyira, hogy medrében néhol még mezőgazdasági termelés is folyt. Legutóbbi teljes kiszáradása 1865—71 között volt, amikor csak a legmélyebb részlein maradtak meg kisebb pocsolyák. A víz ma is vándorol. Hol az északi, hol a déli részen bukkannak elő az iszapzátonyok a szél kénye-kedve szerint.

Délről és nyugatról a Fertőmelléki dombor, keletről pedig a Hegykő—Fertőszéplak—Sarród—Mexikópuszta alatti szikes legelő határolja a tavat. Szinte aombok lábánál kezdődik a Fertőre tán legjobban jellemző, fás növényzet nélküli, egyöntetű nádas. Mesterséges fásítás eredménye, hogy Balf alatt az elhagyott fürdő (egykor: Pittner-féle strand) körül, a nádas mélyén kisebb ezüsthás-bokros látható néhány száradó nyárfával. Természetes cserjevegetáció egyedül Fertőboznán él a nádasban. Itt kisebb rekettyefűzes foltok húzódnak, közvetlenül a falu alatt.

A Fertő-part valamikori kaszálót és legelőt ma már nagyrészt feltörték. Így a Fertőmelléki dombor molyhos cserestölgyesei, gyertyános kocsánytalan tölgyesei és a nádas közötti, átmeneti zóna növényfajtaival, többnyire megszűntek, ill. „gyom”-nak minősítve romokban még fellelhetők. E terület állatvilága a belterjes mezőgazdasági és konyhakerti művelés hatására nagymértékben elszegényedett.

Eredeti élőhelynek tekinthető azonban még ma is a hatalmas nádas. Zárt, néhol 3—4 m magas állományát csak a keskenylevelű gyékény foltjai szakítják meg. Külön érdekessége, hogy a síktól elzárva, sokszor attól kilométerekre is, kisebb-nagyobb tavakat találhatunk benne. Ilyen nádbeli tavak a 40 ha körüli Herlakni-tó, a kisebb Hidegségi és Óberlakni-tó, az Überfahrt-tó, a most kialakulóban lévő Püspök-tó stb.

A partmenti községekből egy-egy főcsatorna indul a nyílt víz felé, s ezek a nagyjából félkör alakban húzódó Körcsatornával, valamint mellékcatornáikkal pókhálószzerű, összesen 240 km hosszú víziútrendszer képeznek.

3. A Fertő állatföldrajzi szempontból a Pannonicum faunakörzeten belül a kisalföldi (Arrabonicum) és a bécsi medencei (Vindobonicum) faunajárásokba tartozik. Madárvilága nagyon hasonlít az alföldi szikes tavak orniszáhozá, bár némileg — főként vonulás idején — attól kissé eltérő. Híres madárvilágának kialakulásában nagy szerepet játszott a ma már gyakorlatilag teljesen megszüntetett Hanság szomszédsága, amellyel szoros vízrajzi összeköttetésben állt. A régi Fertő-kutatók nagy része a „Hanyt” is járta, s így sokkal gazdagabb képet alkothattak a fertői élővilágról.

A ma is hazánkhoz tartozó Fertő-rész legrégebbi ornitológusa valószínűleg Jukovits Anton apátfalvi plébános, későbbi soproni kanonok volt, aki a Fertő múlt századbeli kiszáradása előtt a keleti parton, főleg Mosonbánfalva (Apetlon) környékén végzett gyűjtést és megfigyeléseket. Munkájának eredményeként két német nyelvű, a Fertőre vonatkozó madárjegyzéket is összeállított.³

² Varga Lajos: A „tó” fogalmáról, figyelemmel hazai állóvízeinkre. Állattani Közlemények, 1954, 243—255.

³ Jukovits, Anton: Verzeichnis der am Neusiedler-See häufiger vorkommenden Vogelarten. Verh. d. Ver. f. Naturkunde Pressburg, 1857, 32; Verzeichnis der am Neusiedlersee vorkommenden Vögel. Verh. d. Ver. f. Naturk. Pressburg, 1864, 49—54.

Az első legátfogóbb, mai viszonyokra is nagyjából érvényes fertői nomenclator magyar nyelven íródott. Fászl István soproni bencés tanár műve,⁴ ki a Fertő és Sopron környékének lelkes kutatója volt. Diákjai közül nem egy, tudományos hírnévre tett szert. Tanára és tanítómestere volt a magyar madártan kiemelkedő egyéniségeinek, így a kőszegi Chernel Istvánnak és a nezsideri születésű Csörgéy (Uhlig) Titusznak, akiket Herman Ottó mellett a hazai ornitológia megalapítóiként tisztelünk. Több évtizedes munkája során egy gyűjteményt is összeállított a Fertő madaraiból, amely sajnos a második világháborúban és az azt követő időkben jórészt megsemmisült. Sopron madarai c. dolgozatában, az addigi irodalom és saját megfigyelései alapján, olyan részletes képet rajzolt városunk és környékének madárvilágáról, amely azóta is minden itteni faunisztikai kutatás alapja, s amelyet utána senki sem alkotott.

A Körgát mente

A nagyhirű tanítványok szerény mesterének szavai, a kutató és nevelőmunkába vetett hit erejével csengenek napjainkig: „A következő madárjegyzék, melynek fajai legnagyobb részt egy localis-gyűjteményben intézetünk terménytárában föl vannak állítva, hézagos és távol áll a teljesség igényétől; de ha sikerült az ornithológia iránt való érdeklődés magvát az ifjúság közt csak némileg elvetnem, — ha szabad azon hiedelemben élnem, hogy a hazai tudományosság épületéhez egy homokszemmel járultam: úgy örömet közrebocsátom azt, mint zálogát annak a szeretetnek, mellyel az ifjúság, ennek kiképztetése és jóléte iránt viseltetem” (i. m. 5).

Az „ornithológia iránt való érdeklődés magvát” bizony sikerült elvetnie, hiszen a „madárjegyzék” megjelenését követően, néhány év múlva már Chernel is jelentkezett első komolyabb fertői közleményeivel.⁵ Később is rendszeresen kutatja a

4 Fászl István: Sopron madarai. A pannonhalmi Szt Benedek-rend soproni kath. főgimnáziumának értesítője, 1883, 3—31.

5 Chernel István: Madártani kutatások a Fertő délkeleti részein és a „Hanyáságban”, „Sopron”, 1889. 55. sz.

Hanyt és a Fertőt, ahol gazdag tapasztalatú életművének fontos adatait gyűjtötte.

Csörgey, ki „mint kész ornitológus”⁶ került ki a soproni bencés gimnáziumból, hogy tanulmányait a budapesti egyetemen folytassa, valószínűleg a Fertőn gyűjtötte madárbrázolási tudásának jó részét. Itt érhatték azok az első élmények, amelyek később, képpé alakulva, világhírű madárfestőként tették ismertté.

A századforduló és az azt követő évek szinte minden neves magyar ornitológusa megfordult a Fertőn. Schenk Jakab pl. a Fertő madártani kutatásának történetét dolgozta fel.⁷ Mint az Ornithológiai Központ — vagyis a mai Madártani Intézet — asszisztense, 1919-ben memorandummal fordult a Berinkei-, később a Tanácskormányhoz, az „őstermészet kincseinek védelme” érdekében.⁸ A nagyarányú földbirtokreform lehetőségeivel élve, javaslatot tett természetvédelmi területek létrehozá-

Breuer György (balról) és Csörgey Titusz (jobbról) a Fertőn

sára. Többek között sürgette a Fertő keleti és délkeleti partjának védelmét, ahol „természetvédelmi telep”-et kívánt létrehozni. Elsőként kezdeményezte a délkeleti (Mosonbánfalva—Mexikópuszta—Sarród) nádszegély, a fertőszögi szikes tavak (Zicklacke, Stinker tavak stb.) s az itt kialakult madárkolóniák védelmét. A terület fenntartására, kezelésére és védelmére gyakorlati útmutatást is adott: „... mindenemű talajjavítási munkálat terve a Földművelésügyi Népbiztosság keretén belül létesítendő Természetvédelmi Osztálynak és az Ornithológiai Központnak véleményadásra bemutatandó. Ne történhessék meg az, hogy hozzá nem értés miatt esetleg értékes természeti emlékek elpusztuljanak... A természeti emlékként kezelendő földek javarésze Esterházy birtok volt, kisebb része pedig a községek és kisbirtok-

⁶ Keve András: Csörgey Titusz és Breuer György emlékezete. Állat. Közl. 1963, 1—4; Sági Károly Jenő: SSz. 1969, 272—277.

⁷ Schenk Jakab: Madártani töredékek a Fertőről. Aquila, 1917, 30—66.

⁸ Schenk Jakab: Az őstermészet kincseinek védelme a magyar földön. Természettudományi Közlöny, 1919, 241—251; A gyakorlati természetvédelem megindítása Magyarországon. Aquila, 1922, 29—42.

kosok kezén van...” A természetvédelem anyagi alapja, a vidéken kialakult ősfoglalkozások (nádvágás, halászat, legeltetés stb.) hagyományos ill. korszerűen továbbfejlesztett módozatai által termelt jövedelem lenne. A telep vezetését gazdasági szakértő végezné: „Feladata annak megállapítása, hogy a természeti emlék követelte korlátozásokkal a telep jövedelmezősége nem szenved-e jelentékeny csökkenést..... ez nem valószínű, mert a korlátozás csakis arra vonatkozik, hogy kb. febr. 1-től július 1-ig a jellegzetes fészkelőterületeken mindenféle munka tiltva volna... A telep tudományos és gazdasági kirendeltségének székhelye Mexikó-major lenne, melynek már jelenleg is van iparvágánya a GYSEV-vasútvonalon Eszterháza állomás felé, így tehát úgy Budapest, mint Bécs felé egyenes összeköttetése van...” stb. (i. m. 247—249).

Halászó nagy kócsag

A koránál évtizedekkel előbbrelátó Schenk elképzelése természetesen nem valósulhatott meg, hiszen a Tanácsköztársaságot leverték, a Fertőt pedig a világháborút követő békében kettéosztották. A Fertőzug szikes tavainak védelmére 1965-ben a Világ Víziadvédelmi Alapítvány (World Wildlife Found) támogatásával került sor Ausztriában, ahol tizegynéhány kisebb védett körzetet hoztak létre. A magyar részen elterülő DK-i nádszegély védelme 1977-ben, tájvédelmi körzet formájában vált valóra.

A húszas évektől kezdve egészen a második világháborúig a magyar Fertő ornitológusa, az Erdélyből Brennbergbányára került Breuer György volt. Ő az első kutató, aki igazi „terepember” lévén, nemcsak kirándulásokat, de napokat, s ha ideje engedte, heteket töltött egyfolytában a tavon, hogy az állatvilágot eredeti környezetében, zavarás nélkül figyelhesse. Ezzel a módszerrel kiváló eredményeket ért el a madárvilág kutatásában. Addig csak feltételezett kócsag- és gémtelpeket tárt fel,⁹

⁹ Breuer György: A kócsag ezidei fészkelőtelepei a Fertőn. Kócsag, 1929, 134—137.

bizonyította a gulipán, a nagy póling, a sárszalonka, a nyíl farkú réce, a széki lile stb. fertői fészkelését. A Magyar Ornitológusok Szövetségének aktív tagjaként, két madárvárta — vagy ahogyan ő szerényen nevezte „madármegfigyelő állomás” — létesítését szervezte meg, az Esterházy uradalom anyagi támogatásával.¹⁰ Az egyik Kapuvártól északra, a Csikoséger déli szélén állt, s az ott folyó munka vezetője Király Iván csornai tanár volt, ki a Hanság kutatásának szentelte életét. Ez a várta napjainkban is megvan még, de sajnos tudományos munka ott nem folyik. A másik, a fertői madárvárta a Hanság csatorna torkolatánál épült, s ennek vezetője maga Breuer volt. Épülete a második világháború alatt elpusztult, emléke azonban a Széplak alatti „Madárvárta öböl” és az öbölben lévő „Várta bokor”-nádsziget nevében, a Fertő-járók között máig fennmaradt.

1930-ban a MOSZ Soproni nagygyűlését is Breuer szervezte. A gyűlés végén a résztvevők egy fertői madarász kirándulást is tettek. Megtekintvén a madárvártát, a jelenlévő osztrák vendégek itt határozták el, „hogyan nekik is kell ilyet csinálniok a Fertő északi partjain s nemes irigységgel ismerték el, hogy a magyarok megelőzték őket”.¹¹

A vártán Breuer sokoldalú kutatást folytatott. Megkezdte a gyűrűzőmunkát, táplálkozásbiológiai gyűjtéseket, katasztert készített a nádas fészkelőmadarairól és rendszeres madárvonulási vizsgálatokat végzett. Pontosságára és szorgalmára jellemzőek Keve András róla írt sorai: A Madártani Intézet első ún. „synchron” vizsgálatokor 1941. őszén még nem írták a vizsgálat kezdetének és befejezésének időpontját. „Breuer annyira komolyan vette a dolgot, hogy egész kis megfigyelő gárdát szervezett, ezekkel ment ki a fertői madárvártára. Pont éjjélkor kezdték a megfigyelést, azután két óránként váltották egymást egészen éjjelig...”¹² A váratlan felhasznált gyűrűk jórésze az ő anyagi segítségéből származott, s a gyűrűzés eredményeként tucatnyi külföldi visszajelzéssel gazdagította a vonuláskutatást.

Mint ichtológus is fontos munkát végzett. Mika Ferenczel a Fertő halfaunáját dolgozta fel.¹³ Egyébként szervezőképességével elősegítette a magyar és osztrák ornitológusok együttműködését nemcsak a Fertő tavon, de más területeken is. Munkásságához viszonyítva aránylag keveset, rendkívül szerényen publikált. Megfigyeléseit 34 kötetben, speciális gyorsírással rögzítette számunkra sajnos teljesen olvashatatlanul. Az a kevés dolgozata azonban, amely a Fertő madárvilágáról szól, olyan valószínű és eleven, hogy a mai madarász ugyanazokon a helyeken járva, szinte ugyanazt tapasztalhatja, mint Ő, félévszázaddal ezelőtt.

A második világháború után jó darabig ornitológiai munka a magyar Fertő részen nem folyt. Az ötvenes években az Erdőmérnöki Főiskola (az Erdészeti és Faipari Egyetem elődje) Erdővédelemtani Tanszékének tudományos diákkörösei, Győri Jenő és Gárdonyi Gyula erdőmérnökhallgatók végeztek itt madármegfigyelést és gyűrűzést.¹⁴ Megfordult időnként a tavon Smuk Antal nagylócsi ornitológus is.¹⁵ Az egyetemen a Fertő gerinces állatvilágának kutatása 1972-ben indult meg újból. A munka úttörői Bagaméry Gáspár, Faludi József, Traser György,¹⁶ Szabó Ander Mihály, Siffer Sándor, Szalczér Antal és a szerző¹⁷ voltak. Vizsgálataik eredményét tudományos diákköri dolgozatok és diplomatervek (Faludi J. — halak; Szabó A. M. — kételtűek, hüllők; Traser Gy., Siffer S., Szalczér A. — madarak) formájában foglalták össze, ill. néhány közleményt is írtak. A kutatómunka könnyebbé tételére, 1976 nyarán az Erdővédelemtani Tanszék diákkörösei, egy hónapig tartó áldozatos munkával két új madárvártát — vagy inkább madármegfigyelő tornyot — és egy leskunyhót épí-

¹⁰ Breuer György: Sopron megyei madárvárták, SSz. 1937, 173—187.

¹¹ Varga: Fertői és hansági kirándulás, Kócsag, 1930, 61—63.

¹² Keve I. m. 5.

¹³ Mika Ferenc—Breuer György: A magyar Fertő halai és halászata. Bp., 1928, 2 : 104—116

¹⁴ Győry Jenő—Gárdonyi Gyula: Kócsaghírek a Fertőről. Aquila, 1956—57, 262.

¹⁵ Csaba József: Smuk Antal (1904—1978). SSz. 1979, 185—186.

¹⁶ Traser György: Képek a Fertő tó mai madárvilágából. Búvár, 1974, 346—350. Sirályfélék megfigyelése a Fertőn. Aquila, 1977, 287.

¹⁷ Kárpáti László: A Fertő madárvilága. Természet Világa. 1978, 122—123.

tettek, a háborúban elpusztult madárvárta helyett. Az egyik megfigyelő a Herlakni tó Balf felőli bejáratánál, közvetlenül a Herlakni csatorna mellett épült, a másik a Madárvárta öböl déli csücskében, a nádszigetek között, a leskunyhó pedig a Kör-csatorna Fertőszéplak alatti szakaszán áll. Az építkezésben idejüket és energiájukat nem kímélve Szalczer Antal, Folcz Tóbiás, Faragó Sándor, Zrínyi Miklós, Spiegel János erdőmérnökhallgatók, Berkics Miklós faipari mérnökhallgató, Lajber Antal csatornaőr és a szerző vettek részt. Az új várta segítségével történik a szinkron vízvadszámlálás, a madármegfigyelés és vonuláskutatás.

1975-től megindult a gyűrűzőmunka is a Fertőn. Eddig kb. 2000 madarat jelöltünk a Madártani Intézet szabványos gyűrűivel, 10 madárról érkezett visszajelzés más országokból és 5 külföldi gyűrűs példány került kézre.

Sárszalonka

Az utóbbi évek megfigyelései és tapasztalatai alapján a mai Fertő madárvilágára a következő kép jellemző:

Az északi búvár (*Gavia stellata*) a Madárvárta öböl jellegzetes őszi vonulója. A búbos vöcsök (*Podiceps cristatus*) a belső tavak költőmadara. Kb. 25–30 pár rendszeresen fészkel nálunk. A kisvöcsök (*Podiceps ruficollis*) hasonló állományban költ, de inkább a gyékényes és rencés foltokat kedveli. A feketenyakú vöcsök (*Podiceps nigricollis*) bár nyáron is megfigyelhető, valószínűleg csak az osztrák Fertőzug szikes tavain fészkel. A vörösnakú vöcsök (*Podiceps griseigena*) nyár végén jelenik meg, de mindig csak néhány kerül szem elé.

A kárókatonák (*Phalacrocorax carbo*) őszi-tavaszi vendégek, mivel nekik való költőhely az egész Fertőn nincs.

A gémfélékből, a kócsag (*Egretta alba*) a legközönségesebb. A nádszegélyen, csatornapartokon, s a Lászlómajor környéki szikes legelőkön 30–40-es csapatai sem ritkák, sőt pocokjárásos nyárutón 3–400-as tömegben is figyelték már meg a Tőzeggyármajor melletti lucerna táblákon. Gyakoriságát tekintve közvetlenül mögötte áll a vörös gém (*Ardea purpurea*), amely viszont inkább egyesével vagy párosával

mutatkozik a legelők csatornáinak mentén. A szürkegém (*Ardea cinerea*) inkább az őszi vonuláson fordul elő. Pocgém (*Ixobrychus minutus*) a Fertőhöz közeli Kis és Nagy Tómalom rekettyéseinek költőmadara. Ugyanitt néha üstökös gém (*Ardeola ralloides*) is megfigyelhető. Bölömbika (*Botaurus stellaris*) mindenfelé költ a nádrengetegben, bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) és a kis kócsag (*Egretta garzetta*) viszont csak vonulás közben, vagy nyár végi kóborlásán látható. A kanalas gémekek (*Platalea leucorodia*) megfigyelték az utóbbi időben és szinte híre-hamva sincs a batláknak (*Plegadis falcinellus*), amelyekből mindössze két példányt láttam eddig.

Gémtelep a mi Fertőnkön mostanában nincs. Kialakulását a sokszor május végéig elhúzódó nádaratás, a nádégetések pusztító hatása, a motorcsónak forgalom, s a határhoz közeli osztrák természetvédelmi területek gémtanyáinak vonzása akadályozza meg. Kanalalgém telep 1967—68—69-ben Fertőhomok alatt, a Herceg bokor északi részén volt, ahol kb. 200 pár költött és Bognár Dezső filmen is megörökítette életüket.

A magyar Fertő, s a körülötte lévő csatornákkal szabdaltszikes, ma elsősorban mint a gémekek fontos táplálkozóterülete jön számításba. Valószínűleg nemsokára nálunk is fognak költeni, hiszen erre lehetőséget nyújt majd a nemrég megalakult tájvédelmi körzet.

Fertőnk igazi természetvédelmi értékei a nyári ludak (*Anser anser*). Felméréseink szerint kb. 90—100 pár költ nálunk minden évben. Június—július folyamán 4—500-as csapatokban tanyáznak a Hanság csatorna menti kaszálókon, de legtöbbször ősszel vannak, amikor az északról érkezőkkel verődnek nagy seregekbe. 1976 őszén pl. 6000 nyári lúd tartózkodott összesen az ausztriai és magyar Fertő részen. A tél beköszöntével egyre fogy a számuk, de az állomány egy része nálunk marad ekkor is. Ilyenkor már az északi lúdfajok sokszor 10—15000-es tömegei keresik fel a szélről védett nádöbleinket. Becsléseink szerint 2/3-ad részük vetési lúd (*Anser fabilis*), a többi nagy lilik (*Anser albifrons*).

Betelepítve ugyan — vagy tán visszatelepítve — bütykös hattyú (*Cygnus olor*) is él a Fertőn. Minden fűrészeszabzonban a rákosi üdülőtelep vendégeit gyönyörködteti néhány család.

A récék közül ezrével költ a tőkés réce (*Anas platyrhynchos*), kisebb számban a bőjtű (*Anas querquedula*), a barát (*Aythya ferina*), a cigány (*Aythya nyroca*) és a kanalas réce (*Spatula clypeata*). Ősszel érkezik hozzánk a csörgő (*Anas crecca*), a kendermagos (*Anas strepera*), a fűtülő (*Anas penelope*), a kontyos (*Aythya fuligula*), és kerce réce (*Bucephala clangula*), míg a nyílfarkú réce (*Anas acuta*) inkább tavasszal mutatkozik. Őszi-tavaszi vonuláson az üstökös réce (*Netta rufina*) a nagy és kis bukó (*Mergus merganser*, *M. albellus*) is ellátogat hozzánk.

Szeptembertől kezdve hatalmas récetömegek gyülekeznek a belső tavakon. Legnagyobb részük ritka és védett faj, a vonulás, az időjárás viszontagságai kényszerítik csoportosulásra őket. A közönségesebb tőkés és csörgő récék kisebb csapatokba verődve inkább a csatornák mentén, a nádas külső régiójában tanyáznak. Sajnos az őszi kacsavadászatok többnyire a belső tavakon és a nádöblökben (pl. Madárvárta öböl) folynak, s ilyenkor néhány, alapvető fajismerettel sem rendelkező vadász sok védett madarat pusztít el. A lelőtt récék tetemes része a nádba esik, amit soha nem találnak meg, mivel kutyát a nádtörzs miatt használni nem lehet. A megzavart vízi vad lassan áttelepszik a légvonalban pár km-re lévő ausztriai védett területekre, s őszi közepétől már csak nagyon kevés kerül puskavégre. Az évek óta csökkenő területek, néhány vadászható récefaj, pl. barát- és fűtülőrécé nagymérvű megriktulása megannyi felkiáltójelként a belső tavak, a pihenő és éjszakázóhelyek védelmét sürgetik.

Ragadozómadarak közül minden évben 8—10 barna réthéja (*Circus aeruginosus*) választja fészkelőhelyéül a nádat, vonuláson viszont gyakran tanyázik itt a kékes és hamvas réthéja (*Circus cyaneus*, *C. pygargus*), valamint a halászsas (*Pandion haliaetus*). Említésre méltó még, hogy néha kabák (*Falco subbuteo*) és réti sasok (*Haliaeetus albicilla*) is megjelennek.

A daru (*Grus grus*) elvéte mutatkozik, a vízityúk (*Gallinula chloropus*) és a szárcsa (*Fulica atra*) viszont egészen közönséges. Költ a rejtett életű guvat (*Rallus aquaticus*) és a vízicsibe (*Porzana porzana*) is.

A Lászlómajor környéki legelőkön időnként látható túzok (*Otis tarda*) is. Valószínűleg 1—2 pár minden évben költ a Fertő mentén.

Az őszi és tavaszi madármozgalmak legjellegzetesebb képviselői a lilealkatúak közül kerülnek ki. Nagy tömegben vonul, de költ is a bíbic (*Vanellus vanellus*), gyakoriak a sárszalonka (*Gallinago gallinago*), a póling (*Numenius arquata*), a goda (*Limosa limosa*), a pajzsoscankó (*Phylomachus pugnax*), piroslábú és réti cankó (*Tringa totanus*, *T. glarecola*) csapatai, melyekből esetleg költésre is visszamaradhat

Apró partfutó

néhány. Inkább egyesével vagy kisebb társaságban fordul elő a füstös, a szürke, az erdei cankó (*Tringa erythropus*, *T. nebularia*, *T. ochropus*), a billegető cankó (*Actitis hypoleucos*) és a közeli Fertőzugban fészkelő gulipán (*Recurvirostra avosetta*).

Nyár végén, az amúgyis leapadt vizet, a déli szél a nezsideri partok felé szorítja és felszínre kerülnek a Madárvárta öböl iszapzátonyai. Seregesen repülő madárrajok érkeznek ilyenkor a csigától, vízi rovarok álcáitól nyüzsgő tocsogókra. Először az apró partfutók (*Calidris minuta*) jelennek meg, majd a sarlós és havasi partfutók (*Calidris testacea*, *C. alpina*). Közéjük vegyülve néha ujjaslile (*Squatarola squatarola*), aranylile, parti és kis lile (*Charadrius apricarius*, *Ch. hiaticula*, *Ch. dubius*), s egy nálunk ritka madár, a sárjáró (*Limicola falcinellus*) is látható.

Ősszel érkeznek a vihar és ezüstsírályok (*Larus canus*, *L. argentatus*), valamint a halfarkasok szabadban nehezen felismerhető fiatal példányai (*Stercorarius* sp.). Időnként egy-egy heringsírály (*Larus fuscus*) is előfordul. Alkalmi telepeken költ és ezres tömegekben vonul a danka sírály (*Larus ridibundus*). Külön sírályfaunája van a belső tavaknak. Itt nyáron a küszvágó csérek (*Sterna hirundo*) ősszel a kis sírályok (*Larus minutus*) és kormos szerkők (*Chlidonias niger*) halászatnak lebegő repüléssel a hinárfoltok mentén.

A jégmadarak (*Alcedo atthis*) általában ősszel jönnek és csak ősszel találkoztam réti fülesbagollyal (*Asio flammeus*) is.

A Fertő gazdag énekesmadár-világából említésre méltók a következő fajok; a partmenti reketyés foltokban a berki tücsökmadár (*Locustella fluviatilis*), a magánosan álló törékeny fűzeken a függő cinege (*Remiz pendulinus*) fészkel, amely azonban költ a nádasban is, csak itt nádszálakra szövi a fészket. A kaszálókon és parlagokon költ a réti tücsökmadár (*Locustella naevia*), a csatornapartok nádszegélyében viszont a nádi sármány (*Emberiza schoeniclus*) és a kékbegy (*Luscinia svecica*). A nádas külső zónájának tipikus költőmadarai a nádirigók (*Acrocephalus orundinaceus*) és a cserregő nádiposzták (*Acrocephalus scirpaceus*), a parttól messzeob a nádi tücsökmadarak (*Locustella luscinoides*), a keskenylevelű gyékénnyel kevert „aggos”

Kis lile. Az 1—7. kép a szerző felvétele

(öreg) nádban pedig a sitkék (*Luscinola melanopogon*) és a barkós cinegék (*Panurus biarmicus*) fészkelnek.

Eddig mintegy 160 madárfajt figyeltünk meg a Fertő magyar területén, a Fertő-melléki dombor erdeinek madárfaunáját nem számítva. Ez azt jelenti, hogy az országban előforduló 332 madárfaj¹⁸ majdnem fele rendszeresen, vagy alkalmilag a mi Fertőnkön is látható. Ez korunk viszonyaihoz mérten valóban szép szám, s büszkeségre is csábíthat bennünket, ám erre különösebb okunk nincs. A mai „madárparadicsomok” ui. nem a madarak paradicsomi állapotait, hanem egyszerűen; az egyetlen lehetséges menedékeit jelentik, hiszen főleg a vízimadarak életterét az ember Európa szerte kiirtotta már.

Nekünk a mai Fertő gazdag vízivilágnak látszik, mert csak ezt ismerjük, s a többi, faunában elszegényedett vidék közül természeti értékeivel kiemelkedik. De a szak-

¹⁸ Keve András: Magyarország madarainak névjegyzéke. Bp., 1960.

ember látja, hogy a legérdekesebb fajokat kiragadva is nyilvánvaló, a mostani madárvilág a valamikorinak csak szegényes maradéka. Hol van már az az idő, mikor a sarródiak csak a „Rév”-nél tudtak Pomogyra átjárni, mert a falut körülölelte a Fertő és a Sarródi nagymocsár, ahol ... „százával fészkeltek a piros lábú víziszalonkák (piros lábú cankók), a gólyasneffek (gólyatöcsök), a veszekedő víziszalonkák (pajzoscankók)”, ezrével a nyári ludak és különféle récék. A mexikópusztai szikes legelő a „Cikes” is csak nevében őrzi a hajdani halban gazdag tórendszer emlékét, amelyről Chernel még ezt írhatta „a Mexikó tőjén elterülő Csikes, hol a schwarze Seeschwalbe (*Hydrochelidon nigra*) — (kormos szerkő) — százával költött” ...¹⁹ Eltűnt a Hanság vízsországa, s vele szegényedett a Fertő madárvilága is.

E hatalmas mocsár mégis vonzó maradt. A civilizált európai tájak között, a természetes élet egyik legnagyobb oázisa ma is. A régi, nagy tudósok nyomában, most lelkes diákok járják maradék réjtjeit, nádbokrait, zezzugos, hajdani halászösvényeit ugyanazzal a céllal: megismerni a természetet.

Hárs József:

Romwalter Károly útikalauzai a múlt század utolsó évtizedeiben

A soproni idegenforgalom kezdeteiről írván már régebben felvázoltam a Romwalter kiadásában 1886-ban és 1891-ben megjelent két útikalauz keletkezésének történetét.¹ Az azóta áttanulmányozott levéltári adatok egyes megállapításaim helyesbítését, illetve kiegészítését teszik lehetővé.

Azt a szerződést, amelyet Heksch, az akkoriban ismert író, a várossal kötött egy soproni útikalauz tárgyában, már egyszer említettem, most részletesebben szólok a körülményeiről.²

A Budapestről Bécsbe származott Franz Alexander Heksch igen tevékeny ember volt. Pozsonyban például nemcsak útikalauzt adott ki, hanem a turistákat is megszervezte.³ Nálunk 1883 elején jelentkezik először. „A Sopronvidéki idegenforgalom emelése tekintetéből szükséges lenne még a tervezett könyvemen kívül egy 'dunántúli turista egyesület' oly értelemben mint azt a ma küldött röpiratom második felolvasásában taglalom nemzetgazdasági szempontból” — írja a polgármesteri hivatalnak.⁴ Ami a könyvet illeti: „... az eddigi kalauzaimhoz hasonló művet tervezek Soprony és környékére nézve is.”

Printz pártolja a városismertető gondolatát, s bár nem sokkal előtte nevezték ki tanácsossá, mégis eléri, hogy a tanács hasonló értelmű határozatot hoz, s őt bízza meg a további tárgyalásokkal.⁵ Ekkor még nem szűkölt le a téma egyértelműen csak Sopronra és környékére. A Sopron című újság 1883 augusztusában Heksch olyan tervezetét ismerteti, amely az egész Északnyugat-Dunántúlt magában foglalja, Zala megyével és a Balatonnal együtt.⁶

¹⁹ Chernel i. m.

¹ Hárs József: A soproni idegenforgalom kezdetei SSz. 1906, 315—316. Romwalter nekrológja: „Sopron” c. lap 1902. III. 27.

² Hárs József: Írt-e Printz Ferenc útikalauzt? SSz. 1976, 60—62.

³ Heksch a bécsi halotti anyakönyv szerint 1836. november 29-én született Pest-Budán. Szinyei: Magyar írók élete és munkái (Bp., 1896) c. művének IV. kötetében is találunk róla néhány adatot. A pozsonyi turistákról Heksch Printznek 1883. júl. 6-1 leveleiben ír.

⁴ Heksch pozsonyi előadásaira céloz. A küldeményben egy Pozsonyról szóló útikalauz is volt. GySmL. 2. sz. (Sopron város) XXV. 22263a.

⁵ 1883. jan. 20. GySmL. 2. sz. (Sopron v.) XXV. 22263a.

⁶ („Z. K.”): A Dunántúl érdekében. „Sopron”. 1883. VIII. 4.

A tervezethez Printz a maga részéről körözvényt mellékel, melyben kéri a város és a megye érdeklődőit, hogy támogassák Heksch tervét, részben adatok küldésével, részben anyagi hozzájárulással. Ennek eredménye mindössze 109 forint, ebből 25 forintot az Esterházy hercegi javak zárgondnoksága küld ez év októberében.⁷

A következő év júliusának elején értesíti Heksch Printzet: az összegyűjtött pénz és a hirdetésekkel várható bevétel most már lehetővé teszi számára, hogy saját kockázatára megszerkessze a soproni kalauzt, egyúttal megígéri, hogy Sopronba megy.⁸ Az Oedenburger Zeitung még a pillanatnyi megtorpanás hangulatában írja július 18-án (Heksch előbb említett levele ekkor már 12 napja pihen Printz íróasztalában): „Wann werden es wohl wir Oedenburger so weit gebracht haben, mit Genugthuung auf ein so nothwendiges Nachschlagebuch (bezüglich unserer Stadt) hinweisen zu können?” Olyan kellene a soproniaknak is, mint az éppen akkor megjelent Heksch-féle pozsonyi kalauz.

Romwalterék július 27-én — ismét a pozsonyi kalauz kapcsán — írnak a szerzőről, aki ekkor már „unser in Wien lebender Landsmann und Mitarbeiter unseres Blattes” kitéttel szerepel. Hogy valóban munkatárs, arról egyelőre csak a szeptember 12-i szám tanúskodik, melyben „Ein transdanubianischer Touristenverein” címmel reménykedik abban, hogy meg tud itt alakítani valamilyen egyesületet az 1885-ben rendezendő országos turista kongresszusig. Ekkor már: „unser freundlicher Mitarbeiter der bekannte Schriftsteller, Verfasser von gediegenen Werken.” A megszólítások — nem véletlenül — egyre udvariasabbak.

Printz augusztus elsején a Finanz- und Controlls-Section ülése elé terjeszti Heksch ajánlatát. A bizottság, melynek jelenlevő tagjai közt olvashatjuk Romwalter Károlynak mint a tagok közt egyetlen nyomdatulajdonosnak a nevét, megszavazza a szerző által kért 80 frt hozzájárulást, bár csak 1885. évi kifizetést tud biztosítani. A közgyűlés 1884. október 2-án elfogadja Heksch szerződés-tervezetét, „mivel kötelezte magát a város tervrajzával és szép képekkel ellátott s a bemutatott Pozsony és vidéke c. kalauz mintájára kiállított Sopron város és környéke c. kalauzt szerkeszteni”, azt Sopronban nyomtatni, s abból 50 példányt ingyen a városnak adni. A 80 frt hozzájárulást majd 1885-ben, a munka befejezése után kapja meg.

„Mivel ez a város gyarapodására befolyással lehet — a tanács felhívatik, hogy a város tervrajzához szükséges adatok ingyenes kiszolgáltatása és a város történetére vonatkozó tények közlése iránt az illető hivatalokat utasítsa, a szerződést kösse meg és 50 évre a kiadói tulajdonjogot biztosítsa” Hekschnek.⁹ Október 24-én közlemény jelenik meg Romwalter lapjában, hogy Heksch felvesz hirdetéseket a kalauz számára. Ugyanezt Romwalter maga is megteszi, jelezvén „wo auch Prospekte und Bestellscheinblankette erhältlich sind”.

A szerzőnek Sopronról és környékéről már régebben is voltak adatai, hiszen megjelent már egy útikalauza Magyarországról.¹⁰ Az 1883-ban kiadott felhívás pedig a már elkészült képekről is beszél. Heksch ezen a nyáron Ruszton pihent, de mint 1883. július 6-án írja: „itt tartózkodásomat adatgyűjtésekre is használom fel.” 1884. november 15-én közli Printzcel: „Wie Sie aus der eingesandten Eisenbahnkarte ansehen, arbeite ich rasch.” A szerződés szerint ingyen járó adatokat a város történelmének vázlatához Diemtől, a város fiatal levéltárosától kérte: „Auch Herrn Archivar Diem theilte ich bereits mit, was ich mir von ihm erbitte.”¹¹ Mivel a könyv megjelentetését 1885 márciusának második felére tervezik, s mivel Heksch rutinos és pon-

⁷ Sopron megye alispánjától 8767 sz./a. II. 1883. X. 31-én. GySmL. 2. sz. (Sopron v.) XXV. 23003.

⁸ Vö. 1884. VII. 5-én kelt német nyelvű levelét. GySmL. 2. sz. (Sopron v.) XXV. 22263a.

⁹ GySmL. 2. sz. (Sopron v.) XXV. 22263a.

¹⁰ Illustrierter Führer durch Ungarn und seine Nebenländer (Siebenbürgen, Croatien, Slavonien und Flume) Herausgegeben von Alexander F. Heksch. Mit 52 Ill. und 4 K. A. Wien, Pest, Leipzig. 1882. Hartleben's Verlag. XXXII + 272 l. — Sopronról a 46–47. lapon ír.

¹¹ 1884. XI. 15. GySmL. 2. sz. (Sopron v.) XXV. 22263a.

tos kalauzfró (1884. VII. 12-én írja a „Sopronyi kalauz”-on kívül rá váró munkákról: „... a télre már meghatározott munkasorozatam van”), s arra is számítania kellett, hogy a nyomda még nem elég gyakorlott ilyesmiben (a 2. kiadás nyomásához már csak 6—7 hétre volt szükségük)¹², több mint valószínű, hogy a szerző hirtelen halálakor, 1885. január 9-én¹³ a város és a környék leírása már készen állhatott.

Heksch halálával Romwalter igen kellemetlen helyzetbe került. A kalauzt mindeképpen meg kellett jelentetnie. Szorította erre a város, és szorították erre a már jelentkezett hirdetőik is. Azonkívül neki is volt már benne munkája, meg pénze. Ugyanakkor félnie kellett attól, hogy az örökösök nem tartják meg az egyezséget, és nem adják át az anyagot. Nagyon jól tudta, hogy Heksch nem szívesen nyugodott bele abba, hogy soproni nyomdász állítsa elő a könyvét. (A szerződés tervezetében olvasható: „... kötelezem magam hasonló munkabérfeltételek mellett a könyvet egy Sopronyi nyomdász által előállítani, ha tudni illik az ár és minőségben nem drágább a rendesen számomra dolgozó nyomdánál...”) A várostérképet még így is külön akarta kezelni. Romwalternek nem volt más választása: meg kellett egyeznie az örökösökkel, s meg kellett szereznie az anyagot. Heksch lánya, Margaretha, alighanem járatos volt a paragrafusok világában, mert a küzdelem egészen nyárig tartott. Végül is a tapasztaltabb nyomdász győzött: 1885. augusztus 7-én beadványt terjeszt a tanács elé, melyben világosan megírja, hogy követeléseivel ellenértékeként az örökösök átengedték neki a meglevő anyagot, s így ezentúl Romwalter a várossal szerződéses viszonyban álló fél. A tanács a beadványra kedvezően válaszolt: az összegyűlt pénzt, mind a 109 forintot, kifizetik a cégnek (a 80 forint támogatást majd a kalauz megjelenése utánra ígérték), mert a „vállalat egy s ugyanaz marad, s csak a vállalkozó személyiben történik változás.”¹⁴

Romwalter lapja, az Oedenburger Zeitung, 1885. október 13-án bejelenti, hogy „Die genannte Firma (t. i. Romwalter) ist daher, wie gesagt, gewillt den Führer durch Oedenburg und seine Umgebungen im Frühjahr 1886 zur Ausgabe gelangen zu lassen und wird bemüht sein, sowohl in Bezug auf Inhalt als auch in Hinblick auf die Ausstattung, Hervorragendes zu bringen.” A cikk beszél a könyv beosztásáról, a képek számáról, s a szöveges rész tudományos szintjéről is, s egyúttal hirdetőket toboroz. Hónapokkal később, február 21-én, még mindig kevés a létszám. Jó lesz, ha igyekeznek a vendéglősök, mert közeli már a lista lezárása. A könyv kiadásának elhúzódsát a hirdetőik magatartása eléggé magyarázza. Ekkortájtban a nyomdai munkákból sok már nem lehetett hátra, annál is inkább, mert a könyv kötését vállaló bécsi cég (H. Scheibe: ez Heksch Führer durch Ungarn c. 1882-ben megjelent művét követte be) miatt sietniük kellett. A könyv bevezetőjének dátuma 1886. húsvétja, a városnak szánt 50 példányt május 15-én küldik.¹⁵ Érdekes, hogy az újság csak május 16-án ír róla ismertetést. Még érdekesebb, hogy Diem Gusztáv neve ezen Führer durch Oedenburg und seine Umgebungen c. útikalauzzal kapcsolatban az Oedenburger Zeitung hasábjain először és utoljára 1886. május 19-én szerepel. Mégpedig a „rágalmakkal” szembeni cáfolatban, annak a határozott kijelentésével, hogy a szedésre alkalmas kézirat teljes egészében Diem keze írása, abban egy sor sincs Hekschtól. A cáfolaton belüli ellentmondásokról már írtam (SSz. 1966, 315—316). Annyit elfogadhatunk, hogy a szebb írású Diem másolónak csapott fel, de annak, hogy ő lenne a kizárólagos szellemi alkotó, több körülmény mond ellent.

12 Vö. a 18. jegyzettel.

13 A bécsi városi levéltár vezetőjének szíves közlése szerint Heksch 1884. dec. 11-én írta meg végrendeletét, ebben feleségét és lányát nevezi meg örököséül. Betegségéről az Oedenburger Zeitung csak halála napján vesz tudomást (az erről szóló közlemény a jan. 10-i számban jelenik meg), ha Heksch nincsen készen a 'szöveggel, már jóval előbb értesíthette volna arról a várost.

14 Romwalter 1885. aug. 8-i német nyelvű beadványára magyarul írt végzés. GySmL. 2. sz. (Sopron v.) XXV. 23003.

15 GySmL. 2. sz. (Sopron v.) XXV. 23003.

Első pillantásra elég nagy a hasonlóság Heksch Pozsonyról szóló műve és kalauzunk közt, ezt a Diem ellen szóló érvet azonban gyöngíti, hogy Hekschnek Sopronról kialakított elképzelései több pontban különböznek a megvalósult leírástól.

Az már többet nyom a latban, hogy a levéltárosról csak Marbach, az Oedenburger Zeitung szerkesztője írja: „unter anderem auch den Oedenburger Führer schrieb“, de egyébként sehol semmi nyoma (még a saját folyamodványaiban sem, amelyekben pedig minden valós és vélt érdemét felsorolja), hogy valaha valamilyen tudományos dolgozatot vagy akár újságcikket is letett volna az asztalra. Viszont szinte biztosra vehető, hogy a levéltár könyvbeli ismertetését Diem Gusztáv maga írta. S mégis éppen ez szól ellene.

„Das städtische Archiv wurde im Jahre 1881 in dieses Haus (ti. a Tábornokházba) übertragen, bei welcher Gelegenheit das ganze Archiv-Materiale durch den städtischen Archivar Gustav Diem einer gründlichen Revision, Sortirung und Eintheilung unterzogen und nach all diesen mühevollen Arbeiten das städtische Museum und die Bibliothek gegründet worden sind ... Die Idee ... war eine glückliche, und wurde dieselbe auch auf das bestmögliche zur Ausführung gebracht. Das städtische Archiv in Oedenburg ... nach dem einhelligen Aussprechen von Fachmännern [ist] eines der interessantesten, dabei auch bestgeordneten und verwalteten in ganzen Lande ...” És így tovább, négy és fél oldalon keresztül (a város ismertetésére szánt 43 oldalból)!¹⁶ Ezt az ismertetést Diem a tőle kért adatszolgáltatásként írta meg, s aligha fogalmaz így, ha tudja, hogy az a saját neve alatt fog megjelenni. Hogyan és miért vállalta mégis a szerzősége? Erre a szerzői jog ad némi támpontot.

Az 1884. XVI. törvénycikk 28. paragrafusa úgy rendelkezik, hogy a szerző nevének kitétele nélkül megjelent műveknél megnevezett kiadó az ellenkező tényállás igazolásáig a meg nem nevezett szerző jogutódának tekintetik. És eljárás csak akkor indítható — a 38. § szerint —, ha a sértett fél kezdeményez, s így is csak abban az esetben, ha a sokszorosítás megkezdésétől számított három éven belül, attól fogva, hogy tudomást szerzett róla, három hónap alatt fellép. Nos ettől a lehetőségtől csak akkor kezdtek el félni, mikor a nyomást befejezván, az anyagot a könyvkötőhöz Bécsbe kellett szállítaniok. A címlap esetleges újryomása és a mindig pénzzavarban lévő levéltáros „strohmann”-ként való alkalmazása árán jutottak túl a nehézségeken.

Ez ugyan csak feltételezés, a szöveg viszont sehogysem azonosítható Heksch Ferenc Sándor lényegre törő, egyszerű és szakszerű stílusával. A különbség könnyen felfedezhető abban a többletben, amivel bővebb Sopron tárgyalása Pozsony ismertetésénél, ez pedig Ferenc József soproni tartózkodásainak aprólékosan részletező leírása, a különböző épületekben székelő intézmények, egyesületek vezetőségének aggályosan precíz felsorolása. Ki volt hát az, aki gondozta és kiegészítette Heksch eredeti szövegét?

A választ alighanem az Oedenburger Zeitung 1891. május 12-i és következő számaiban találjuk meg. Zur Geschichte der kais. und königl. Offizierstochter-Erziehungsinstitute címmel Marbach írását olvashatjuk hét folytatásban. Stílusa az, amit kerestünk. Marbach a lap Veronában született szerkesztője, nyugdíjas kapitány és nemesi címére büszke világi, költemények, regények és drámák szerzője, számos

¹⁶ A régi városháza rossz állapota miatt szükségessé vált többek közt a levéltár átköltöztetése (vö. Tompos Ernő: A régi soproni városháza újkori története. SSz. 1977. 212–233.). Ez alkalmat adott Diemnek a levéltárrendezésre. A múzeum és könyvtár alapítását önmagának tulajdonítja egy folyamodványban (1884. jún. 21): GySmL. 2. sz. (Sopron v.) XXV. 22525), a nyilvánosság előtt ezt aligha tette volna meg. A múzeum alapításának tényleges történetét I. Domonkos Ottó: Száz éves a soproni múzeum. SSz. 1967. 123–154.

sajtóper nem rokonszenves szereplője,¹⁷ aki éppen az útikalauz megjelenésének idején készült megszerezni a soproni illetőséget. Szüksége volt tehát a nagyhatalmú Romwalter támogatására, s rajta keresztül a város vezetőinek jóindulatára. Ezt vélte megszerezni azzal, hogy kihúzta a kátyúból a Heksch váratlan halála miatt majdnem meghiúsult könyvkiadás szerkerét. Az esetleges jogi bonyodalmak el- és áthárítására pedig jó volt a levéltáros neve.

A névtelenség tovább kísért a második kiadásban, amelyről már az 1887-ben hirtelen meghalt Diem neve is lemaradt. A két könyvről közölt hirdetések között szinte észrevétlen átmenet célja az özvegy figyelmének elaltatása. Nincs is nyoma annak, hogy valaki felszólalt az örökösök jogainak védelmében.¹⁸ Elég sok a szöveg-változtatás, s megnőtt a képmellékletek száma. Ha még kétségünk lenne abban, ki volt a „Verfasser” 1891-ben (s így 1886-ban is), ez a tény egymagában is alkalmas kétségeink eloszlatására. Hiszen a három szóbajöhető személy közül már csak Ernst Marbach van életben.

A szerző személye magyarázza azt is, hogy miért jelent meg a város ismertetője másodszer is csak németül. Marbach ahhoz a vezető réteghez kötődött, melynek a magyarságot lenéző Schladerer volt a hangadója.¹⁹ Talán az sem egészen véletlen, hogy a könyv elég röviden intézi el azt a bencés gimnáziumot, amelyben ekkoriban már ismét magyar nyelven folyt a tanítás, s amely tanintézet hogyhogy nem kimaradt arról a listáról, amelyet Finck polgármester állított össze azokról, akik a városkalauz ingyen példányaiból részesülhettek.²⁰

17 Ernst Marbachról „Zum 22. Oktober 1887” címmel ír az *Oedenburger Zeitung* (1887. okt. 22), abból az alkalmából, hogy Marbach 25 éve újságíró, 15 éve szerkeszti a lapot és ezen a napon ünnepli 30. évét jubileumát. Az intézet történetéről máshol is olvashatunk (Arbter, Adele von; *Aus der Geschichte der K. u. K. Offizierstochter-Erziehungs-Institute*. Wien, 1892). A szöveg meglepően hasonlít Marbach cikkéhez. A valószínű magyarázat: a forrás azonos. A könyv Sopronnal foglalkozó fejezetei az itteni főnöknő, Maria de Migazzi, kéziratának felhasználásával készültek, amint arról A. Arbter lábjegyzetben megemlékezik. Ehhez a munkához Marbach is hozzájárult.

18 Az 1881 óta levéltáros Diem Gusztáv 31 éves korában, 1887. november 6-án halt meg. Anyagi gondjaira jellemző, hogy utolsó havi fizetésének egy részét a végrehajtó lefoglalta. Nem sokkal halála előtt házasodott; gyermeke születését már nem érthette meg. Özvegye 1892-ben újra férjhez megy. Nem ellenfél egy kiadó számára még akkor sem, ha esetleg tudott valamit a könyv első kiadásáról. Az *Oedenburger Zeitung* 1891. június 21-én írja: „Vom Illustrirten Führer durch Oedenburg und Umgebung (sic!) ist ... soeben die zweite Auflage unter der Presse”. De még július 17-én is az első kiadást hirdetik, igaz némileg elköcsösítve és 1 frt-ra leszállított áron. A hirdetés változását először aug. 9-én — a nyomdába adás után kb. 6 héttel — lehet észlelni, akkor is csak a képek számának növekedésén 28-ról 45-re. Diem neve nemcsak a második kiadás címlapjáról, hanem annak a levéltárról szóló részéből is kimaradt!

19 Schladererről Hárs József: *A Soproni Építobank működése és bukása (1873—1901)*. SSz. 1961, 317—331.

20 A GySmL. 2. sz. (Sopron v.) XXV. 23003. sz. aktában. Országgyűlési képviselő, városi főtitkárviselők (Glózer rendőrkapitány kétszer) szerepelnek a listán és 12 helybeli tanintézet (még a Wagner Klementin-téle leányiskola is) — a bencések kivételével. Az 50 példányból így is maradt 10, azt a levéltár kapja meg. Marbach nem volt jó viszonyban a bencés gimnáziummal. Tanúsága ennek a diákok ellene szóló levele a Sopron c. lap Nyilttér c. rovatában 1883. aug. 22-én.

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

Nagy Alpár:

Kurzweil Ferenc emléktáblájának felavatása

1829. április 1-én tartotta alakuló ülését a Soproni Zeneegyesület (Oedenburger Musikverein), az ország első zenei társasága. Szervezője és első zeneigazgatója 1829-től 1832-ig a városszerte ismert zenepedagógus, a Szent Mihály-templom egyházkar-nagya, Kurzweil Ferenc volt.

A 150 éves Soproni Zeneegyesület tiszteletére Sopron városa zenei rendezvény-sorozatát szervezett ez év tavaszán, amelybe bekapcsolódott az egyesület mai utóda-ként a Liszt Ferenc Szimfónikus Zenekar, meg a Soproni Állami Zeneiskola is.

Az ünnepi események közül kiemelkedett Kurzweil Ferenc alapító karnagy em-léktáblájának leleplezése. A bronzból készült, szép kivitelezésű emléktáblát a városi tanács, a Hazafias Népfront és a Soproni Városszépítő Egyesület megbízásából sop-roni művész, Sz. Egyed Emma készítette. A Pozsonyi út 8. számú házának falán he-lyezték el, ahol Kurzweil Ferenc lakott, s dolgozott hosszú évtizedeken át.

Május 13-án, vasárnap délután XVI. századi ismeretlen mester fúvós muzsikája csendült fel az emléktábla előtt zeneiskolai növendékek előadásában, majd Bognár Dezső, a Soproni Városszépítő Egyesület elnöke adta át Sopron városának a tanácsi szervek, a Hazafias Népfront és a városszépítők nevében az emléktáblát. (A felvételt Gálos Ernő készítette). Horváth Gyula, a zeneiskola igazgatója mondott emlékbeszé- det; szólt Kurzweil Ferenc életéről, pedagógiai és művészi tevékenységéről, Sopron városában betöltött kimagasló szerepéről.

A rövid ünnepséget díszhangverseny követte a Művelődési Központban.

MEGEMLÉKEZÉSEK

Tompos Ernő:

Bünker János Rajnárd (1863—1914)

Ez év november 13-án volt 65 éve, hogy Bünker János R. Sopronban váratlanul elhunyt.

Bünker Johann Reinhard svájci (Attiswyl) illetőségű ev. szülőktől a karintiai Seebach falucskában, 1863. ápr. 25-én született. A szomszédos Unterhaus faluban

Bünker János Rajnárd

(1869—73), majd Spittalban (1874—75) járt ev. elemi iskolába. 1876—1881-ig a felsőlövői (ma: Oberschützen Burgenlandban) ev. tanítóképzőt végezte, ugyanitt kapott tanítói oklevelet. Itt tanult meg magyarul, de 1882-ben Győrben még magyar nyelvtanfolyamot is látogatott. 1882—83-ban Lékán (ma: Lockenhaus Burgenlandban), 1884—1891-ig a soproni Lenck-családnál házitanító. A kitűnő oklevéllel rendelkező Bünker még 1890-ben a soproni evangélikus elemi iskola tanítója lett.

Az iskolában öltözködésével — mindig elegáns zsakettben jelent meg az óráin —, pedagógiai módszerével és széleskörű érdeklődésével s tájékozottságával tűnt ki. Rendszerint a második osztályt tanította, a magyar órákat kivéve minden tárgyat német nyelven adott elő, felelni is németül kellett. Ezzel elérte, hogy tanítváryai a nyelvben

is jártasságot szereztek. Rajztehetsége révén mellékállásként a tisztileánynevelő intézetben rajzot is taníthatott. Az akkor divatba jött slöjddöt (kézügyességi gyakorlatok) 1891-ben egy lipcei tanfolyamon sajátította el és kollegájával, Schranz Mihállyal együtt könyvet is írt ennek oktatásáról. Jellemző, hogy az akkori Magyarországon összesen csak három helyen tanították ezt a tantárgyat: egy budapesti tanítóképzőben, Sopronban, az ő iskolájukban és a soproni Lähne-intézetben.¹

Ezekkel a különmunkákkal már annyit keresett, hogy a nyári szünetekben megkezdhetné néprajzi kutató útjait. Tudományos szempontból az osztrák néprajziskola Mehringer-csoportjához csatlakozva elsősorban a parasztházak és a hozzájuk tartozó telkek kutatásával és rendszerezésével foglalkozott. Műveit legnagyobb részét német nyelven adta ki, de a mi néprajzi tudományunknak szolgálatot tett azzal is, hogy német nyelvre fordította a magyarul megjelent néprajzi könyveket (pl. Szinte Gábor könyvét a székely házról). Munkáit Bécsben és Berlinben jobban ismerték és becsülték, mint itthon. Az „Anthropologische Gesellschaft in Wien” tagjai közé választotta. A milleneumi kiállítás néprajzi falujának rendezésében is részt vett és saját rajzaival illusztrált tanulmányokat is írt róla.

Bünker főként a nyugat-magyarországi hienekkel foglalkozott igen alaposan. Például Kern Tóbiás, Sopron városi utcaseprő,² meséit és mondáit egy 436 lapnyi könyvben gyűjtötte össze,³ az erotikus tartalmúak külön jelentek meg. Némelyik mesének, pl. a Harkáról származó Schiller családról szólónak történelmi alapja is van. A család őse parasztfiúból tábornok lett és magyar nemességet is kapott. Ez természetesen nem volt elég nagy ugrás a mesemondó számára, ezért királyt csinált belőle. Ősi emlékeket őriz a „T' hul' rani Ripp'” (Eine Rippe aus dem Holze des Holunders-trauches, bodzafából készült borda) című, helyi vonatkozásokban is gazdag mese, melyet Karl Weinhold „Zur Geschichte des heidnischen Ritus” című berlini akadémiai értekezésében (1896) is felhasználta. A mese szerint a Kis Pócsi utcában lakott egy kapáslegény, aki beleszeretett egy utcájabeli lányba. De a kocsmában a legények nem akartak vele egy asztalnál ülni, mert úgy mondták, boszorkánynak udvarol. Azt felelte: úgy látszik ti többet tudtok róla mint én. De azért gondolkodóba esett és a legközelebbi kedden kifordította a ruháját, úgy vette fel, hogy láthatatlanná váljék, így bújt a leányéknál a kemencébe. Innen láthatta, hogy a lány anyja egy tégelyből megkente a hónaalját varázsírral, elmondta a varázsigt:

„I fluich aus, i fluich aus,
I fluich iw'rall hin,
I fluich ain, i fluich ain,
I fluich ninda'scht aun.”

(:Kirepülök, kirepülök,
Mindenhová elrepülök,
Visszarepülök,
Semminek se repülök neki:)

És kirepült a kéményen. A lány még várta a fiút, csak mikor már azt hitte, hogy hiába vár rá, követte az anyját. A legény kis idő múlva az asztalon maradt tégelyből szintén megkente magát, elmondta a varázsigt és utánuk repült a Kecsketatak völgyébe, (amely még nem is olyan régen, páfrányokkal sűrűn benőtt, sötét és kísérteties völgy volt). Ott táncoltak a boszorkányok. Ő azonban megkapaszkodott egy erdeifenyő ágában és ott meghúzta magát. Mikor közeledett a lakoma ideje a boszorkánymester odaszólt a lánynak: te egy negyedórát késtél, ezért büntetésből te leszel a mai áldozat. Tűzet gyújtottak, megsütötték a lányt azután szétosztották a jelenlevők között. A boszorkánymester a fiúnak is feldobott egy bordát, mert meglátta, hogy az egyik fán kapaszkodik valaki (ui. a legény elfelejtette a dohányzacskóját is kifordítani és így az nem vált láthatatlanná). A többiek lerágták és összegyűjtötték a leány

1 Schranz Mihály—Bünker János: Kézügyességi oktatás. Sopron, 1893; Losonczy Zsuzsanna: SSz. 1972, 242.

2 Soproni ág. h. ev. egyházközség IX. sz. születési anyakönyve, 147. lap. Kern Tóbiás szül. 1831. dec. 15-én Kern Tóbiás és Zehthofer Erzsébet házasságából. Halálózásáról nem található bejegyzés, talán másutt halt meg.

3 Bünker J. R.: Schwänke, Sagen und Märchen in heanzischer Mundart. Leipzig, 1996.

csontjait, csak a fiú nem harapott bele, hanem a neki feldobott bordát elkapta és messzire elhajította. Éjjel előtt a mester összeállította a csontokból a leányt, csak az a borda nem került elő, akármennyire keresték is, amit a szerelmese eldobott. Ezért a boszorkánymester egy bodzafa ággal pótolta. Azután feltámasztotta a leányt, de megmondta neki: Vigyázz! Mert ha valaki azt mondja neked „hullrani Ripp”, abban a pillanatban meghalsz. A boszorkányok éjjélkor hazarepültek, a fiú megvárta a hajnalt, akkor lemászott a fáról, visszafordította a ruháját és hazaballagott. A leányt elhagyta és egy évre rá megnősült, a Feuchtinger vendéglőben tartotta másik lánnyal a lakodalmát, amikor az első lány halkán bekopogtatott az ablakon és hívogatta ki felé, hogy a boszorkányok szokása szerint a levegőben széttépesse. Az új házasság megsejtette a veszélyt, csendesen figyelmeztette a leányt, menjen haza, mert különben nagy baj éri. A féltékeny lány természetesen nem teljesítette a kérést, hanem

Kern Tóbiás, a soproni mesemondó

követelte, hogy jöjjön ki. Ekkor rákiáltott az ember: „hullrani Ripp.” Erre a boszorkány halva esett össze.

Ugyanezt a mesét a harkai Reitter Mihály, Bella Lajos ásatásainak egykori munkása is elmondta unokájának, de a tragikus részek nélkül. A boszorkánymesékről Bünker még 1898-ban írt egy cikksorozatot, melyben a fentin kívül még hat mesét ismertetett. Ezek a helynevekből következőleg ugyancsak soproni vonatkozásúak. A mesékből általános következtetéseket vont le a boszorkányokról (pl. kegyetlenek, repülni tudnak, stb.).

Bünker, mint jó néprajzos, természetesen észrevette és ki is tudta használni Sopron sajátos néprajzi helyzetéből adódó előnyöket. Még a mai Liszt F. Múzeum épületének megszerzése előtt rendeztek be az új városháza második emeletén egy — az akkori viszonyokhoz képest nagyon korszerű — kiállítást. A mai múzeumban pedig a magyar, német és horvát néprajzi szobákon kívül elhelyeztette a harkai vendéglő kármentős ívóját, gölöncsér, kovács-lakatos stb. műhelyeket. Tehát nem csupán az akkor divatos rendezési elv szerinti szép és mutatós tárgyak kerültek kiállításra, hanem sok ipartörténetileg fontos, de egyszerű tárgy is.

Résztvett, az azóta sajnos megszűnt Képzőművészeti Kör munkájában is, pl. 1906. nov. 15-én előadást tartott a volt evangélikus temető sírköveiről. Ezek legértékesebbjeit át is mentették a múzeum kertjébe.

Belekezdett egy színdarab írásába, melynek címe és egyben főhőse: Dózsa. Befejzeni azonban már nem tudta, mert városunk és néprajztudományunk nagy kárára korán, 1914. nov. 13-án, 51 éves korában elvitte a halál.⁴

Haláláról az Ödenburg Zeitung⁵ és az Ethnographia⁶ hosszú cikkekben, a többi helyi lap rövidebben emlékezett meg, de azóta is jelentek meg róla munkák.⁷

Váratlan halála — az előző napon még tanított minket — sajnos megakadályozta abban, hogy tudományos hagyatékát rendezze. Iratainak egy része később, Dr. Verbényi (Veszélka) László közvetítésével Sopron város levéltárába került, („Kéziratok 64. sz.). Ide tartoznak: a Heanzische Märchen und Schwänke, Tischkreuze és a „Was mir der alte Mann erzählte (Kindermärchen), gyerekek számára készült válogatás nagy művéből. Utóbbit fiának ajánlotta („An mein Sönchen Waldemar“), aki az ő halálakor már tűzérhadnagyként harcolt az első világháborúban.

Dr. Mollay Károly közvetítésével a kéziratok egy másik része Dr. Karsai—Kurzwil Géza pannonthalmi főiskolai tanártól a Liszt Ferenc Múzeum néprajzi gyűjteményébe (642. sz.) került. Ez 10 felsőstájer népies színdarab (Volksschauspiel) kéziratát tartalmazza. Sajnos a 41—250 sz. oldalak hiányoznak. Jellemző, hogy Karsai Géza Bunker özvegyénél 1937 előtt, még 21 színdarabot látott. A háború alatt az anyag vagy annak egy része, Leopold Schmidt bécsi professzor szerint, egy rövid életű német kutatóintézetbe került, majd ennek 1945-ben történt feloszlásakor Hassinger Hugó közvetítésével, mint Ausztriában gyűjtött anyag a bécsi néprajzi múzeumba.⁸ Házkutatásai alkalmával készített nagyszámú üvegnegatívait a soproni múzeum őrzi.

BÜNKER J. R. CIKKEI

1. Typen von Bauernhäusern aus der Gegend von Ödenburg in Ungarn. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien (a továbbiakban: MAG.) Jg. XXV. (1894).
2. Heanzische Sprüchwörter. Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn (Budapest) 1894, Band III, Heft 11—12.
3. Eine heanzische Bauernhochzeit. Zeitschrift des Vereines für Volkskunde (Berlin) (a továbbiakban: ZfVkB) Jg. I (1895).
4. Das Bauernhaus in der Heanzerei (Westungarn). MAG. XXVI, 1895.
5. Der weisse Wolf. Beilage zu Nr. 36. der Oberwarther Sonntagszeitung. 1896. szept. 13.
6. Türken und Husar und ein Dreikönigsspiel. (Umzugsspiele aus der Umgebung Oedenburgs.) Wiener Zeitschrift I, 1895; Zeitschrift für österreichische Volkskunde (a továbbiakban: ZföV.) I, 1895.
7. Das Bauernhaus in der östlichen Mittelsteiermark und in den benachbarten Gebieten. MAG. XXVII, 1897.
8. Das ethnographische Dorf der ung. Milleniums-Landesausstellung in Budapest. MAG. XXVII, 1897.

4 Soproni ág. h. ev. egyházközség halotti anyakönyve XI. k. 341. lap. 1914/168. sz.

5 Oedenburger Zeitung, 1914. nov. 14. Raimund Bunker. 1863—1914.

6 H(erman) A(ntal): Bunker Rajnárd halála. Ethnographia, XXV, 1914.

7 Bothár Daniel: Johann Reinhard Bunker 1863—1914. Gotthold, Evangl. Volkskalender/Agendorf 1916, 71; Bothar Michael Ferd.: J. R. Bunker: Ein Gedenkblatt zu seinem 10. Todestage, Der Freie Burgenländer 4, 1924. nov. 16; Jaksch, August v.: Johann Reinhard Bunker: Carinthia (Klagenfurt) I, 1916, 84—89; Karsai—Kurzwil Géza: J. R. Bunker und die deutsche Volkskundeforschung. Südostdeutsche Forschungen II, 1937, 364—378; Veszélka László: Veszélyben van egy értékes soproni kézirat (Bunker J. R. iratai). Sopronvármegye, 1937. jan. 3.; Verbényi László: A Bunker-kéziratok sorsa. Sz. 1938, 167—168; Schmidt, Leopold: Johann Reinhard Bunker. Volk und Heimat, III, 1950, 10. sz.; Schmidt, Leopold: Die Entdeckung des Burgenlandes im Biedermeier. Eisenstadt, 1959; Filiep Antal: Bunker, Johann Reinhard. Magyar Néprajzi Lexikon I. kötet. Bp., 197.

8. Itt köszönöm meg Dr. Harald Prickler levéltáros (Kismarton) felvilágosításait.

9. Herde und Öfen in den Bauernhäusern des ethnographischen Dorfes der ung. Milleniums-Landesausstellung in Budapest. MAG. XXVIII, 1897.
10. Übersetzung von Gabriel Szinte's Buch: Széklerhaus. ZfVkB. III, 1897.
11. Niederösterreichische Schwänke, Sagen und Märchen. ZföVk. III-IV, 1897—1898.
12. Der Hexenglaube im alten Oedenburg. Ödenburger Zeitung (a továbbiakban: OeZ.) 1898, jún. 7—15.
13. Heanzische Schwänke, Sagen und Märchen. ZföVk. IV, 1898.
14. Erzählungen. Antropophylein Jahrbücher für folkloristische Erhebungen und Forschungen, II, 173 ff.
15. Das siebenbürgisch-sächsische Bauernhaus. MAG. 29, 1899.
16. Heanzische Kinderreime. ZföVk Supplement-Heft zu Jg. VI. Wien, 1900.
17. Typen von Dorffluren an der dreifachen Grenze von Niederösterreich, Ungarn und Steiermark. MAG. 30, 1900.
18. Eine Heanzische Bauernhochzeit. Oedenburg, 1900.
19. Eine Heanzische Bauernhochzeit. ZfVkB. 1900, Heft 3—4.
20. Das Rastkreuz bei Sopron. OeZ. 1902. jan. 2.
21. Das Bauernhaus am Millstätter See in Kärnten. MAG. 32, 1902.
22. Die Hafneröfen in Stob. MAG. 33, 1903.
23. A soproni múzeum néprajzi szobái. Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője, IV, 1903, 78—80.
24. Heanzische Volkslieder. ZföVk. 1903.
25. Wiener Spätrenaissance Luster. Jahrbuch der K. K. Zentralkommission für Kunst- und Historische Denkmale, II/2, 347—354 (1904).
26. Windische Fluren und Bauernhäuser aus dem Gailtale in Kärnten. MAG. 35, 1905.
27. Die Grabmäler im alten evangelischer Friedhofe in Sopron. OeZ. 1906. máj. 6.
28. Bünker J. R. és Divald Kornél: Az evangélikusok régi temetője Sopronban. Magyar Iparművészet, 1906, 233—236.
29. Újabb adatok a meglakatolt emberi állkapcsok történetéhez. MNM. Néprajzi Oszt. Ért. VI, 1905, 215—217.
30. Das Bauernhaus der Gegend von Stams im Oberinntale (Tirol). MAG. XXXVI, 1906.
31. Meisterstücke des Schlossergewerbes in unserem Museum. OeZ. 1907. jan. 7.
32. Tischkreuze. ZföVk. 13, 1907.
33. A soproni evangélikus templom ötvöstárgyai. Magyar Iparművészet, 1907, 12—33.
34. Ein altes Kartenspiel. ZföVk. XIII, 1907.
35. Polnische Häuser und Fluren aus der Gegend von Zakopane und Neumarkt in Galizien. MAG. 37, 1907.
36. Westungarische Vorhallenhäuser. MAG. 38, 1908.
37. Tischkreuz, Feuerross, Mondidol. OeZ. 1909. máj. 20—25.
38. Dorffluren und Bauernhäuser im Lungau (Herzogtum Salzburg) MAG. 39, 1909.
39. Heanzische Volkslieder. ZföVk. XV, 1909, 127—138.
40. Soproni emlékek. Arch. Ért. XXIX, 1909, 392—401.
41. Vom Museum. OeZ. 1909. apr. 14.
42. Feuilleton. Vor hundert Jahren. OeZ. Zeit. 1909. máj. 5—7.
43. Vom Museum. OeZ. 1910. márc. 27.
44. Volkstümliche Jugendspiele aus Kärnten. ZföVk. XVI, 1910, 188—191.
45. Fresken der Heiligengeist-Kirche in Sopron. OeZ. 1912, 42. sz.
46. Der Haschendorfer Bronzefund. MAG. XLIV, 1914.
47. Dorffluren und Bauernhäuser in der Gegend von Lienz (Tirol) MAG. 44, 1914.
48. Volksschauspiele aus Obersteiermark. ZföVk. Ergänzungsband 11 (Stuttgart), 1915.
49. Über den alten Ornat der evang. Kirche in Sopron. Oedenburg. é. n.
50. Das Bauernhaus der Gegend von Köflach in Steiermark. Wörter und Sachen, I, 1909, 121—163.
51. Das Spiel vom reichen Prasser und dem armen Lazarus. ZföVk. XIX, 1913, 160—189.
52. Was mir der alte Mann erzählte. Märchen aus dem Burgenland, aufgezeichnet von J. R. Bünker. München—Gladbach, Volksvereins Verlag, 1929.

SOPRONI KÖNYVESPOLC

Hiller István—Mastalirné Zádor Márta:

Sopron bibliográfiája az 1978. évre

Rövidítések:

ASz. = Agrártörténeti Szemle; **AT.** = Agrokémia és Talajtan; **B.** = Búvár; **BHBl.** = Burgenländische Heimatblätter; **BKL-B.** = Bányászati és Kohászati Lapok: Bányászat; **BKL-Ö.** = Bányászati és Kohászati Lapok: Öntöde; **BL.** = Burgenländisches Leben; **Bp.** = Budapest; **BR.** = Budapester Rundschau; **D.** = Delta; **DN.** = Dunántúli Napló; **É.** = Életünk; **ÉE.** = Építés-, Építészettudomány; **EF.** = Erdőgazdaság és Faipar; **EH.** = Esti Hírlap; **EN.** = Eseménynaptár; **Er.** = Az Erdő; **ÉS.** = Élet és Irodalom; **ÉT.** = Élet és Tudomány; **F.** = Fáklya; **Fa.** = Faipar; **Fi.** = Ferrovie italmodel; **FE.** = Föld és Ég; **FÉrt.** = Földrajzi Értesítő; **FK.** = Földtani Közlöny; **Fm.** = Fórum; **Fo.** = Foto; **FRK.** = Földrajzi Közlemények; **FSz.** = Felsőoktatási Szemle; **GK.** = Geodézia és Kartográfia; **H.** = Honismeret; **HiK.** = Hidrológiai Közlöny; **HK.** = Hadtörténelmi Közlemények; **Ho.** = Hogyan; **HP.** = Historia Pharmaceutica; **HV.** = Hungara Vivo; **I.** = Időjárás; **IK.** = Ifjú Kommunista; **IP.** = Interpress Magazin; **K.** = Kisalföld; **KF.** = Könyvtári Figyelő; **Kö.** = Könyvtáros; **KR.** = Kritika; **KT.** = Kortárs; **KSZ.** = Kertészet és Szőlészet; **KÜ.** = Képes Újság; **M.** = Műemlékvédelem; **MaMu.** = Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei; **ME.** = Művészettörténeti Értesítő; **MÉIK.** = Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Könyvtárosok Tájékoztatója; **MEP.** = Magyar Építőművészet; **MEPi.** = Magyar Építőipar; **MH.** = Műhely; **MHi.** = Magyar Hírlap; **MI.** = Magyar Ifjúság; **MKSz.** = Magyar Könyvszemle; **MN.** = Magyar Nemzet; **MNy.** = Magyar Nyelv; **Mő.** = Munkásör; **MT.** = Magyar Tudomány; **Mu.** = Muzsika; **Mű.** = Műszaki Egyetemi Könyvtáros; **MűT.** = Műszaki Tervezés; **MV.** = Magyar Vízgazdálkodás; **MZS.** = Múzsák; **NaLa.** = Natur und Land; **Ni.** = Nimród; **NL.** = Nők Lapja; **NN.** = Neueste Nachrichten — Daily News; **NSz.** = Népszabadság; **NZ.** = Neue Zeitung; **OK.** = Orvostörténeti Közlemények; **OA.** = Österreichische Apotheker—Zeitung; **P.** = Pannonia; **RH.** = Revue Hongroise; **RU.** = Reklám Újság; **SE.** = Soproni Egyetem; **SF.** = Soproni Füzetek; **SSz.** = Soproni Szemle; **Sz.** = Századok; **TM.** = Turista Magazin; **TSz.** = Történelmi Szemle; **TuM.** = Tudományos Magazin; **TV.** = Természet Világa; **Újl.** = Új Írás; **Újf.** = Új folyam; **Újt.** = Új Tükör; **V.** = Vasútunk; **Vá.** = Városszépítés; **VEAB.** = VEAB Értesítő; **VH.** = Vásári Híradó; **Vi.** = Vigilia; **Vo.** = Volksstimme.

ÁLTALÁNOS MŰVEK

- Al la universala kongreso — tra Hungario. **HV.** XVIII, 1978. 2. sz. 42.
Ankét a szerkesztőségben. Felelősségvállaló, elkötelezett a fiatal értelmiség. **K.** XXXIV, 1978. jan. 29.
Askercz Éva: Az I. országos érembiennálé Sopronban. **SSz.** XXXII, 1978. 336—371.
Auszüge aus der Podiumsdiskussion am 14. Oktober 1978 in Mattersburg, anlässlich des 26. Österreichischen Naturschutztages. **NaLa.** LXIV, 1978, 199—202.
B. J.—V. L.: Tudósításaink a KISZ küldöttgyűléseiről. Két esztendei munka mérlege. **K.** XXXIV, 1978. máj. 30.
Bakó K(ároly): Információs ankét Sopronban. **BKL-Ö.** XXIX, 1978, 68—69.
Bakó Károly: Műszaki ankét Sopronban. **BKL-Ö.** XXIX, 1978, 238—239.
Békenagygyűlés Sopronban. **K.** XXXIV, 1978. szept. 22.
Besuch beim Nachbarn: Die 21. Soproner Festwochen vom 23. Juni bis 16. Juli. **BL.** XXIX, 1978, 3—4. sz. 41.

A Biológiai és Orvosi Szakbizottság Entomológiai Munkabizottságának ülése 1978. május 30-án Sopronban az Erdészeti és Faipari Egyetemen. VEAB. 1978, III, 87—95.

A Biológiai és Orvosi Szakbizottság Ökológiai Munkabizottságának, valamint az Erdészeti Szakbizottságnak együttes ülése 1978. március 16-án Sopronban, az Erdészeti és Faipari Egyetemen. VEAB. 1978, III, 120—136.

Borbély József: Zene, tánc, felvonulás. Szüreti karnevál Sopronban. K. XXXIV, 1978. szept. 26.

Borsa Gedeon: A régi, szerzői hungarika nyomtatványok bibliográfiája. MKSz. XCIV, 1978, 303—313.

Csapody István: Középkorok biológiai vetélkedője Mosonmagyaróvárott. B. XXXIII, 1978. 332.

Csepregi Pálné: Az AGROINFORM Szakirodalom — terjesztési versenye 1978-ban. MÉIK. 1978, 2. sz. 72—76.

Csiszka Antal: Határőrök eskütétel előtt. Az első erőpróba. K. XXXIV, 1978. nov. 5.

Cs(iszka) A(ntal): Két nyelven — közös gondolatokkal. Megválasztották a kongresszusi küldötteiket a soproni német nemzetiség képviselői. K. XXXIV, 1978. szept. 12.

Cs(iszka) A(ntal): Ma avatják Brennbérgbányán. Tábor a megye úttörőinek. K. XXXIV, 1978. jún. 30.

Csizmadia Lajos: Egyesületi hírek. A mátraaljai csoport tagjainak tanulmányi kirándulása. BKL-B. CXI, 1978, 645—646.

Cz. S.: Sopronban — Sorban. KSZ. XXVII, 1978, 46. sz. 11.

Das V. Deutsche Nationalitätentanzfestival. NZ. XXII, 1978. ápr. 21.

Deutsches Nationalitäten—Volkstanzfestival in Ödenburg. NZ. XXII, 1978. okt. 6. -ek-: Nationalitätentreffen in Ödenburg. NZ. XXII, 1978. jún. 9.

Egy gyár ifjúkorban SR: ismert Európában. RÚ. 1978. szept. 58—59.

Elutazott Sopronból a szovjet nagykövetség delegációja. K. XXXIV, 1978. ápr. 1.

Erdészeti és faipari tudományos ülésszak. K. XXXIX, 1978. dec. 19.

F. Gy.: ... a szeméttől és szennyvíztől tisztán tartassa ... MV. 1978, 3. sz. 28—29.

Farkas András: Az országos döntőben a soproni széchenyisták. Ki tud többet a Szovjetunióról a Szovjetunióból. K. XXXIV, 1978. ápr. 13.

Farkas András: Szüreti képek Sopronból. K. XXXIV, 1978. nov. 9.

Farkas Imre: Ahol az asszonyok „parancsolnak”. K. XXXIV, 1978. ápr. 22.

F(arkas) I(mre): Ankét a földmérő műszerekről. Műszaki hetek Sopronban. K. XXXIV, 1978. okt. 11.

f(arkas) i(mre): Egy év múlva megnyílhat. A Bányászati Múzeum Bizottság ülése. K. XXXIV, 1978. jan. 19.

F(arkas) I(mre): Előadások, konferenciák. Sikeres TIT-rendezvények. K. XXXIV, 1978. márc. 10.

f(arkas) i(mre): Emlékkiállítás 1918—19-ről. A forradalmak éve Sopronban. K. XXXIV, 1978. szept. 17.

F(arkas) I(mre): Hírlaprekord 1977-ben. Postás számvetés Sopronban. K. XXXIV, 1978. febr. 18.

Farkas Imre: Képmutogató, éremkiállítás, tanulmányút. Háromszázezeren a soproni múzeumokban. „Üzlet a kultúrához”. K. XXXIV, 1978. jún. 11.

F(arkas) I(mre): Kétnapos ankét Sopronban. A Fertő-táj vízgazdálkodása. K. XXXIV, 1978, szept. 21.

Farkas Imre: A konini pártküldöttség Sopronban. K. XXXIV, 1978. jún. 30.

Farkas Imre: Magyar—szovjet barátsági napok. Előadás a soproni irodalomtanároknak. K. XXXIV, 1978. márc. 31.

Farkas Imre: Márciusig mindenki megfürdik. Vizsgálják a fedett uszoda. K. XXXIV, 1978. márc. 4.

f(arkas) i(mre): Mentés Bandi albuma. K. XXXIV, 1978. febr. 16.

F(arkas) I(mre): Német folklór Sopronban. Nemzetiségi néptáncfesztivál. K. XXXIV, 1978. szept. 24.

- Farkas Imre: Nincs eseménytelen napjuk. Szívügyük Sopron fejlesztése. K. XXXIV, 1978. jún. 1.
- Farkas Imre: Sopron jubileumi éve. Az évfordulóhoz méltó megemlékezés. Ünnepek, konferenciák. 700 perc a 700 éves városért. Eredmények, tapasztalatok. K. XXXIV, 1978. jan. 5.
- Farkas Imre: Szovjet küldöttség Sopronban. Népeink barátsága tovább erősödik. K. XXXIV, 1978. márc. 30.
- Farkas Imre: Szüret a kékfrankos hazájában. K. XXXIV, 1978. okt. 15.
- F(arkas) I(mre): Tanácskozás Sopronban. A borverseny győztesei. K. XXXIV, 1978. szept. 27.
- Farkas Imre: Tudományos tanácskozás. Fahulladékból hasznos termékek. K. XXXIV, 1978. okt. 20.
- Farkas Imre: Zene, képzőművészet, sport. Bemutatók — kiállítások. Soproni Ünnepi Hetek 1978. K. XXXIV, 1978. jún. 22.
- F(erenczi) J(ózsef): KGST-tanácskozás színhelye volt Sopron. Tizenöt év 110 kutatási téma. Elismerés a házigazdáknak. K. XXXIV, 1978. aug. 26.
- Fertői építők. Fel nőttek, hogy nagyot alkothassanak. RÜ. 1978. szept. 28—29.
- Filep István: Az őszi BNV „Otthon '78” kiállítása. Fa. XIX, 1978, 2. sz. 34—47.
- Fitz, Jenő: Das Leben an der Grenze Roms. Der 11. Internationale Limeskongress brachte neue Erkenntnisse. P. VI, 1978, 1—2. sz. 88—89.
- Fülöp Géza: A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban. Bp., 1978, 290 p. (Irodalomtörténeti Könyvtár 33.)
- Garád Róbert: Együttműködés a Városszépítő Egyesülettel. V. IV, 1978, 12. sz. 3.
- G(árdonyi) B(éla): Kiállítás a Lábasházban. A mézeskalács évszázadai. K. XXXIV, 1978. okt. 18.
- (Gárdonyi Béla): Régi kávézások emlékei. K. XXXIV, 1978. szept. 3.
- G(árdonyi) B(éla): Soproni tanácskozás. Emberek és gépek a könyvtárban. K. XXXIV, 1978. aug. 27.
- Gárdonyi Béla: (összeáll.): Színház a barlangban. Mi legyen a fertőrákosi műsorpolitika? Kérdés. MH. 1978, 1. sz. 40—45.
- Gáspárdy Sándor: A soproni képzőművészeti élet eseményei 1976-ban és 1977-ben. SSz. XXXII, 1978, 363—366.
- Gedenkfeier in Brennbere. NZ. XXII, 1978. szept. 8.
- Gedenkfeier in Brennbere. 225 Jahre ungarischer Bergbau. BR. XII, 1978. aug. 28.
- Gedenktafel in Ödenburg. NZ. XXII, 1978. jan. 13.
- Hahn, Anton: Saisonbeginn im Haydn-Museum. BHBl. XL, 1978, 43—45.
- Halmos Ferenc: Felsőgeodéziai szeminárium Sopronban az űrhajózás jubileuma alkalmából. GK. XXX, 1978, 140.
- Halmos Ferenc: Szatellitgeodéziai és geodinamikai szeminárium Sopronban. GK. XXX, 1978, 310—311.
- H(asznos) L(ászló): Tanácsot ad a Soproni Műsornaptár. K. XXXIV, 1978. márc. 9.
- Häusler, Wolfgang-Vocelka, Karl: Grenzverteidigung und Kultur im Pannonischen Raum. Bericht über ein Seminarexperiment. BHBl. XL, 1978, 37—43.
- Hencz József: Beszéd a budapesti „Soproni napok” megnyitóján 1978. április 21—22). SSz. XXXII, 1978, 362—363.
- H. H.: 23 Juni bis 16. Juli. Soproner Festwochen mit Musik und Sport. BR. XII, 1978. jún. 26.
- A 700 éves ősi város egyik büszkesége. RÜ. 1978. szept. 19.

Hiller István: Az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtára. Sopron, 1978, 37 p.

Hiller István: Erdészeti tudományos szakkönyvtárunk kialakulása. ASz. XIX, 1977 (1978), 390—411.

Hiller István: A tudományos ismeretterjesztés eredményei a munkásművelődésben. (A TIT tevékenysége Sopronban 1977-ben.) SSz. XXXII, 1978. 372—377.

Hiller István: Útmutatások. (A Magyar Rádió — Kossuth adó — 1978. április 21-i műsorában elhangzott interjú szövege.) EN. 1978, 4. sz. 4.

Hiller István—Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1977. évre. SSz. XXXII, 1978, 268—287.

Horváth Lászlóné: Nemzetközi Rendszerelmzési Szeminárium Sopronban. BKL-B. CXI, 1978, 274.

Horváth Teri: Vallomások a könyvtárról: Édesapám lámpásai. Kö. XXVIII, 1978, 739—741.

H. St. M.: Aus der Tiefe Pannoniens. Archäologen in Eisenstadt. P. VI, 1978, 3—4. sz. 83—84.

Ibrányi Tóth Béla: A Parlament ünnepi asztalánál. KÜ. XIX, 1978, 14. sz. 4—5. Ifjúsági nagygyűlés Győrött és Sopronban. Március eszméit mi váltottuk valóra. K. XXXIV, 1978. márc. 16.

Imponáló választék — soproni szőnyegből. MI. XXII, 1978. szept. 22. 40.

I(mre) B(éla): Fertőd határörközség. Hűségesen őrizzük haladó hagyományainkat. Ünnepszeg a fegyveres erők napján. K. XXXIV, 1978. szept. 30.

I(mr)e (Bél)a: Sopronba látogatott az országgyűlés honvédelmi bizottsága. K. XXXIV, 1978. jún. 9.

I(mre) B(éla): Város helyett az őrre ... Határsértőt fogott el a munkásör. K. XXXIV, 1978. aug. 12.

Az Irodalomtörténeti Társaság soproni vándorgyűlése. MT. LXXXV, Újf. XXIII, 1978, 814.

J. K.: Ödenburger Bäckerei — heute Museum. NZ. XXII, 1978. jún. 9.

Jászberényi Ferencné (összeáll.): Rólunk írták. Győr-Sopron megye az 1977-es sajtóban. (Válogatott cikkbibliográfia.) MH. 1978, 1. sz. 120—124.

J(oó) J(ózsef): Daldicsérő szépasszonyokkal és hercegekkel. Megyei találkozó Fertődön. K. XXXIV, 1978. máj. 9.

(Joó) (József): Fél délelőtt az antikváriumban. K. XXXIV, 1978. okt. 8.

Joó József: Jó napot, Kópháza! K. XXXIV, 1978. jan. 19.

J(oó) J(ózsef): Munkásőrcsalád Sopronból. K. XXXIV, 1978. nov. 6.

Június 23—július 16. Ma kezdődik a soproni ünnepi hetek eseménysorozata. NSz. XXXVI, 1978. jún. 23.

Kampis Péter: Automobilok parádéja Sopronban. Király voltam tizenkét percig. K. XXXIV, 1978. júl. 15.

Kampis Péter: Elmegek Nagycenkre ... Lótan. K. XXXIV, 1978. máj. 13.

Kampis Péter: Méltó, szép helyen százhetvenezer kötet. Jó szerencsét könyvtár! K. XXXIV, 1978. máj. 17.

Kampis Péter: Triglav, Hany Istók. Kisvasúti járműkiállítás. K. XXXIV, 1978. júl. 11.

Kanyó, László: Festival in Békéscsaba. Musik verbindet. NZ. XXII, 1978. ápr. 23.

Kecskés Sándor: Felszólalás. Er. XXVII, 1978, 461—462.

Keszler, Maria: Nationalitätenvolkstanzfestivale in Sopron. NZ. XXII, 1978. szept. 22.

Kiállítás Sopronban. A Szovjetunió élete képekben. K. XXXIV, 1978. febr. 23.

Kinek ajánlja Lengyel György Renner Kálmán éremkiállítását? NSz. XXXVI, 1978. febr. 19.

- Kirmes in Agendorf. NZ. XXII, 1978. okt. 20.
- Kloss Andor: Eszmecsere Sopronban. Irodalomtörténeti Vándorgyűlés Sopronban. K. XXXVI, 1978. máj. 23.
- Kocsis József: A 700 éves évforduló ünnepei. SSz. XXXII, 1978. 175—186.
- Kocsis József (összeáll.): A 700 éves évforduló ünnepeinek tapasztalatai.** Sopron, 1977, 17. p.
- Kominka Lászlóné: A mezőgazdasági, élelmiszeripari és erdészeti intézményi alhálózattal rendelkező szakkönyvtárak 1977. évi tevékenysége. MÉIK. 1978, 2. sz. 7—15.
- K(ónya) J(ózsef): Ezt látni kell! A soproni Pékmúzeum. NSz. XXXVI, 1978. márc. 19.
- Kónya József: A kapuvári „felvágósok”. NSz. XXXVI, 1978. márc. 17.
- Kovács Jenő (összeáll.): Magyarország A-tól Z-ig. Győr-Sopron megye. I. rész. TM. XXX, 1978, 12. sz. 19—26.
- Környei Attila: A soproni nyomdászat története (kiállítás a Liszt Ferenc Múzeumban 1977). SSz. XXXII, 1978, 264—267.
- Kriszt György: Beszámoló a műemléki albizottságok IX. országos értekezletéről. (Sopron, 1977. augusztus 23—25.) M. XXII, 1978, 1—9.
- Lengyel Alfréd: Győr múltjából. A Streibig nyomda története. K. XXXIV, 1978. december 2.
- Lenin születésének évfordulóján. Életműve a forradalom. Megyei ünnepség Sopronban. K. XXXIV, 1978. ápr. 22.
- Liptay Jenő: „Bányászat a képzőművészetben” kiállítás. BKL-B. CXI, 1978, 805.
- Magyar Tibor—Pethő Lajos: Drága halottunk. K. XXXIV, 1978. ápr. 15.
- Majtényi Árpádné—Scharbert Vilmosné—Frank Róza: A könyvtári és tájékoztatói központi szolgáltatások fejlesztési irányai. Beszámoló az MKE X. Vándorgyűléséről. MűK. XV, 1978, 2. sz. 8—15.
- Mayer, Eva: So lebt heute der Urenkel der Brenberger Hirten. NZ. XXII, 1978. szeptember 22.
- Megkezdődtek a soproni ünnepi hetek. Gazdag program, értékes rendezvények. K. XXXIV, 1978. jún. 24.
- Meisel Jánosné: A magyar földtani irodalom jegyzéke 1977. FK. CVIII, 1978. 363—374.
- Az MKE X. Vándorgyűlése. MÉIK. 1978, 3—4. sz. 55—56. p.
- Molnár László: 225 éve kezdődött a magyar szénbányászat Brennbergbányán. Beszámoló a jubileumi rendezvényről. (Brennbergbánya, 1978. augusztus 18—19.) BKL-B. CXI, 1978, 840—849.
- Mühl Nándor: A Soproni Csoport 1977. évi munkája. BKL-Ö. XXIX, 1978. 90—91. Műszaki hetek Sopronban. K. XXXIV, 1978. okt. 28.
- Nagy Alpár: Pedagóguskórusok fesztiválja Sopronban. K. XXXIV, 1978. ápr. 13.
- Németh Sándor: Soproni Napok Budapesten. EF. 1978, 6. sz. 17—18.
- Németh Sándor: Szóra érdemes emberek. A Bedő Albert brigád. EF. 1978, 12. sz. 4—5.
- Neuberger Róbert: Gicz János kiállítása Esztergomban. K. XXXIV, 1978. okt. 24.
- Nyári egyetem Sopronban. K. XXXIV, 1978. júl. 11.
- Országos könyvtáros tanácskozás Sopronban. K. XXXIV, 1978. aug. 19.
- I. Országos Üzemtörténeti Konferencia. H. VI, 1978, 4. sz. 8—28.
- Az őszi Sopronban. K. XXXIV, 1978. okt. 14.
- PTH.: Bányászünnep Brennbergbányán. Nagygyűlés-Emlékműavatás-Kulturális program. K. XXXIV, 1978. aug. 20.
- Pákovics Miklós: Örülni annyi, mint énekelni. Kópházaiak Klingenbergban. K. XXXIV, 1978. szept. 14.
- Pákovics Miklós: Szemlén a rábakecöli könyvtárban. Még mindig betűvesztőhely. Kő. XXVIII, 1978, 90.
- Pálmai József (szerk.): A Magyarországon megjelent földtani irodalom szakköziográfiája 1968. Bp., 1978, 122. p.

- Pannónia '78. EF. 1978, 7. sz. 4—7.
- Patyi, Ildikó: Vor dem 5. Kongress der Nationalitäten im Komitat Győr-Sopron. NZ. XXII, 1978. júl. 21.
- Patvaros József: Emlékkiállítás néhai dr. Gyulay Zoltán és dr. Vendel Miklós egyetemi tanárok tiszteletére. BKL-B. CXI, 1978, 561.
- Pedagógus kórusok találkozója Sopronban. K. XXXIV, 1978. ápr. 9.
- Pflagner, Margit: Festwochen in Ödenburg. BL. XXIX, 1978, 5. sz. 14—15.
- Pió Márta: Muzsikus találkozó Fertődön. Pillanatképek a zenei táborból. K. XXXIV, 1978. júl. 2.
- P(ió) M(árta): Nagyaktíva Sopronban. Az egységes közművelődési szemléletért. K. XXXIV, 1978. jan. 15.
- Pió Márta: Soproni táncosok Nyitrán. Tábortüzek a csitári hegyek alatt. K. XXXIV, 1978. jún. 21.
- Plank, S.—Wolkinger, F.: Mattersburger Manifest. NaLa. LXIV, 1978, 228—231.
- Salamon Nándor: Renner Kálmán kiállítása Csornán. A hagyományok útjain. K. XXXIV, 1978. szept. 23.
- Simonfai Lászlóné—Lerner János (összeáll.): A Földrajzi Értesítőben 1952—1976 között megjelent cikkek bibliográfiája. FÉrt. XXVII, 1978, 81—165.
- Solti Pál—Faller László: Irodalom húsz év műemlékvédelméhez Budapesten. M. XXII, 1978, 186—189.
- Somogyi József: A Nemzetközi Geodéziai és Geofizikai Unió rendezvényei Sopronban. SSz. XXXII, 1978, 89—90.
- Sopron — die Stadt mit der UNESCO—Goldmedaille. Vo. 1978. ápr. 28.
- Sopronban megnyílt a könyvtárosok vándorgyűlése. K. XXXIV, 1978. aug. 23.
- Soproner Festwochen. Auftakt mit Turmmusik. NN. XII, 1978. jún. 23.
- A soproni múzeum kiállítása Szófiában. K. XXXIV, 1978. máj. 11.
- Soproni napok Budapesten. K. XXXIV, 1978. ápr. 20.
- Soproniak bemutatkozása Kőszegen. K. XXXIV, 1978. szept. 23.
- Szabadi Sándor: Sopronhorpács világhíre. KU. XIX, 1978. febr. 11. 6. sz. 10.
- G. Szabó (Mária): Ezüst a hóban. K. XXXIV, 1978. dec. 12.
- Szelestei N. László (összeáll.): A magyar könyvtörténeti szakirodalom 1977-ben. MKSz. XCIV, 1978, 376—382.
- Számvetés ... 1977. — Tervek ... 1978. Dr. Hiller István, a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem könyvtárának főigazgatója. Kö. XXVIII, 1978, 6—7.
- Szenczi Gyula: „Bányászat a képzőművészetben” kiállítás Sopronban. BKL-B. CXI, 1978, 142.
- (tj): Fegyvertársak, házastársak. Mő. XXI, 1978, 9. sz. 4—5.
- Tanácskozás a Fertő-táj vízgazdálkodásáról. MN. XXXIV, 1978. szept. 21.
- Tudományos tanácskozás Sopronban. K. XXXIV, 1978. aug. 29.
- Tudtok ti kertészül? MI. XXII, 1978. jún. 23. 25. sz. 14.
- Tüskés, Tibor: Pannonische Zeitschriften durchblättern. Die Weinkultur und die schöpferische Fülle des urbaren Lebensgefühls. P. VI, 1978, 1—2. sz. 77—79.
- Ünnepi készülődés április 4-re. Nagygyűlés Mosonmagyaróváron. Kisfaludy napok Győrött. Fesztivál Sopronban. K. XXXIV, 1978. ápr. 1.
- Vadászi Erzsébet—Földes Mária (összeáll.): A magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiája 1975. MÉ. XXVII, 1978, 276—320.
- Vértesy Miklós: A Könyvtárosszövetség V. vándorgyűlése. Kö. XXVIII, 1978, 571—574.
- Viczian János: A magyar egyetemi és főiskolai diáklapok bibliográfiája 1857—1972. Bp., 1978, 331. p. (Felsőoktatástörténeti Kiadványok 5.)
- Viniczai István—Windisch Aladárné (összeáll.): Az 1975. évi Magyarországon megjelent hadtörténelmi irodalom bibliográfiája II. HK. XXV, 1978, 153—167.
- Viniczai István—Windisch Aladárné (összeáll.): Az 1976. évi Magyarországon megjelent hadtörténelmi irodalom bibliográfiája I. HK. XXV, 1978, 617—632.

TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

- Alföldi Erzsébet: Iskola a határ mentén. Fa. XXII, 1978. márc. 19. 6. sz. 18—19.
- Árúborzén kereskedők és gyártók között. Új termékeket kínál a Soproni Szőnyeggyár. Nőnek az igények, növekszik a termelés. K. XXXIV, 1978. márc. 26.
- Barlahidai Andrea: Tovább nő az idegenforgalom. Sopron terveit Vegyesáruház és önkiszolgáló étterem létesül. Újabb valutabeváltó helyek. DN. XXXV, 1978. nov. 5.
- Bencze Lajos: Egyszer és mindenkorra. Ni. 1978, 5. sz. 197.
- Birgés Árpád: Új élet a régi falak között. EF. 1978, 2. sz. belső borítólapon.
- Bíró, Gerd: 300 Millionen Dollar Kredit. Österreichische Fremdenverkehrsinvestitionen in Ungarn. BR. XII, 1978. ápr. 3.
- Borbély József: A tiszta, virágos Sopronért. A városszépítők három éve. K. XXXIV, 1978. júl. 6.
- Ciklámen. RÚ. 1978, szept. 63—64.
- Cs(iszka) Antal: Fából készült, klimatizált. Divat Centrum nyílt Sopronban. K. XXXIV, 1978. febr. 25.
- (Csiszka) (Antal): Kis vállalat — nagy feladatok. Javuló körülmények Sopron élelmiszer-kereskedelmében. K. XXXIV, 1978. nov. 15.
- Az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtárának szervezeti és működési szabályzata. Sopron, 1978, 64. p.
- Farkas Imre: Elfogadták a költségvetést. 420 millióval gazdagodik Sopron. 385 új lakás — 375 új óvodai férőhely. K. XXXIV, 1978. febr. 1.
- Farkas Imre: „Erőnk a nyílt várospolitikában rejtett”. Beszélgetés dr. Erdély Sándor tanácselnökkel. K. XXXIV, 1978. dec. 6.
- F(arkas) I(mre): Értelmiség és várospolitika. K. XXXIV, 1978, szept. 7.
- F(arkas) I(mre): HNF — KISZ együttműködés Sopronban. K. XXXIV, 1978. nov. 30.
- Farkas Imre: Házi szociális gondozás. Példaszerű kezdeményezés a soproni járásban. K. XXXIV, 1978. júl. 21.
- Farkas, Imre: 7 Fragen — 7 Antworten: Die Versorgung Ödenburgs. NZ. XXI, 1978. aug. 18.
- Farkas Imre: Az ipari szolgáltatások helyzete Sopronban. Megnövekedett tennivalók. A fejlesztés feladatai. K. XXXIV, 1978. jún. 29.
- Farkas Imre: Kedvező munkahelyi légkörben, jól rajtolt Sopron ipara. K. XXXIV, 1978. márc. 3.
- Farkas Imre: Két év mérlege. 1458 új lakás épült Sopronban. Kiemelkedő társadalmi munka. K. XXXIV, 1978. máj. 14.
- F(arkas) I(mre): Látogatóban az OTP soproni fiókjánál. Hatszázmillió a takaréknál. K. XXXIV, 1978. márc. 18.
- Farkas Imre: Legyetek jó katonák, védjétek békés életünket. K. XXXIV, 1978. okt. 4.
- Farkas Imre: Megkezdődött a százhetvenedik tanév. Évnyitó az Erdészeti és Faipari Egyetemen. K. XXXIV, 1978. szept. 5.
- F(arkas) I(mre): Megyei ünnepség Sopronban. A nők köszöntése. K. XXXIV, 1978. márc. 9.
- F(arkas) I(mre): Menetrendi járat Pozsonyba. Fejlődik a soproni autóbusszközelkedés. Egy év: hétmillió utas. K. XXXIV, 1978. márc. 30.
- Farkas Imre: Munkavédelmi őrzőjárat a soproni üzemekben. Részletes értékelés készül. K. XXXIV, 1978. nov. 4.
- Farkas Imre: Növekedett Sopron látogatottsága. Idegenforgalom — nem minden gond nélkül. K. XXXIV, 1978. szept. 27.
- Farkas Imre: 430 otthon a Lövérék alján. Példásan szervezett munkáslakás akció. K. XXXIV, 1978. júl. 7.
- (Farkas) (Imre): Óvodaépítés Sopronban. K. XXXIV, 1978. okt. 5.
- Farkas Imre: A sokszínű város. Keresve a jobbat. K. XXXIV, 1978. jún. 14.
- Farkas Imre: Soproni félidei mérleg. Kiegyensúlyozott, tervszerű gazdálkodás.

K. XXXIV, 1978. nov. 18.

(Farkas) (Imre): **A társadalmi összefogás szép példája. Felavatták a megyei úttörővezetőképző tábort.** K. XXXIV, 1978. júl. 1.

Farkas Imre: **Tovább javulnak Sopronban az idegenforgalom lehetőségei.** K. XXXIV, 1978. febr. 11.

Fejlesztik a **Fertő tavi üdülőtelepet.** MN. XXXIV, 1978. aug. 5.

F(erenczi) J(ózsef): „Bérbefagyasztás” tanulságokkal. Egyesült az AUTOFÉM és a SFISZ. K. XXXIV, 1978. ápr. 2.

F(erenczi) J(ózsef): **Növekedett az export.** Sopron üzemeinek első félévi munkája. K. XXXIV, 1978. júl. 9.

F(erenczi) J(ózsef): **Soproni AFIT: túl a félmilliárdon. Új gépek — ideiglenes helyen.** K. XXXIV, 1978. márc. 26.

Ferenczi József: **Termék változatlan áron. I-II. Fejlődés SOTEX-módra.** K. XXXIV, 1978. febr. 26., 28.

Ferenczi József: **Út az emberekhez.** K. XXXIV, 1978. nov. 12, 14.

G(árdonyi) B(éla): **Klub vagy kocsmá? Holtpont Fertődön.** K. XXXIV, 1978. márc. 1.

Göcze Tibor: **A soproni öregdiákok Sopronért.** MN. XXXIV, 1978. aug. 29.

Gulyás, Pál: **Mädchen und Jungen aus dem Kreis Sopron. Internat an der Grenze.** BR. XII, 1978. szept. 18.

Győr-Sopron megye statisztikai évkönyve 1977. Győr, 1978, 367 + 29 p.

H. H.: **Reiserouten durch Ungarn. Route XV: Győr—Fertőd—Sopron.** BR. XII, 1978. dec. 11.

Hegedüs Mihály: **Tervek, eredmények Győr-Sopronban.** TM. XXX, 1978, 2. sz. 36.

Hencz József: **A lakossággal együtt. Sopron az ezredforduló táján.** K. XXXIV, 1978. okt. 20.

Horváth Ferenc: **A 21. Soproni Ünnepi Hetek és idegenforgalmuk.** V. 1978, 8. sz. 4.

Horváth Mihály: **A lakossági szolgáltatások helyzete a IV. és fejlesztésük az V. ötéves tervben.** SSz. XXXII, 1978, 63—68.

Imre Béla: **Életünk szerves része lett az idegenforgalom. 11 százalékkal növekedett a beutazók száma. Keresettek a termálfürdőink. Új határátkelőhely terve.** K. XXXIV, 1978. okt. 15.

Imre Béla: **Gyógyidegenforgalmunk gondjai. Hiányzik a propaganda. Kevés a szállás. Kedvezőtlen körülmények.** K. XXXIV, 1978. dec. 17.

Imre Béla: **Idegenforgalom és vendéglátás. Félmillió vendégéjszaka. Megújuló kempingek a megyében. Motel télen is.** K. XXXIV, 1978. márc. 7.

Imre Béla: **Idénnyitás előtt Sopronban. Várják a vendéget.** K. XXXIV, 1978. ápr. 27.

Imre Béla: **Kapós a kemping. Telt ház Sopronban.** K. XXXIV, 1978. máj. 31.

Imre Béla: **Rajka, Hegyeshalom, Sopron. Éjszaka a határon.** K. XXXIV, 1978. okt. 17.

I(mre) B(éla): **Sopronban és Mosonmagyaróváron példaszerű. A tanács és a KISZ együttműködése.** K. XXXIV, 1978. nov. 2.

J. T.: **Külföldi hallgatók fejezték be tanulmányaikat a soproni Erdészeti és Faipari Egyetemen.** Fa. XIX, 1978. 9. sz. 264.

Joó József: **A mi világunkért! Ház a téren. Szakkörök, tanfolyamok. Minigaléria.** K. XXXIV, 1978. okt. 12.

K. J.: **Szőnyeg Sopronból: a világ minden tájára.** VH. 1978, 13. sz. 5.

Káldy József: **Kutatási terv és kutatásirányítás az Erdészeti és Faipari Egyetemen.** Er. XXVII, 1978, 170—173.

Kampis Péter: **Szép áldozatos hivatás. Évforduló előtt a soproni Siketek és Nagyotthallók Intézete.** K. XXXIV, 1978. okt. 4.

Kampis Péter: **Tizenhatan rövidesen beköltöznek. „Leg”-lakások Fertődön.** K. XXXIV, 1978. jún. 22.

(Kanyó) (József): **Blitzgespräche in Ödenburg.** NZ. XXII, 1978. ápr. 7.

- Kazimir, Stefan: Magyarország külkereskedelmi forgalmának színvonala a XVI. században. ASz. XX, 1978, 382—394.
- „Keleti” szönyegek a nyugati határszélen. Látogatás a Soproni Szőnyeggyárban. MI. XXII, 1978. jún. 2. 22. sz. 53.
- Kietaibl, Hans: Die Purcbacher Binderzeche. BHBl. XL, 1978, 182—186.
- Kindergarten, Schulen, Bibliotheken. Freiwillige Arbeit im Kreis Sopron. BR. XII, 1978. febr. 20.
- Kónya József: Pontosan, fegyelmezetten, gyorsan. A kapuvári Triumph. NSz. XXXVI, 1978. febr. 9.
- Kosztka (Vilmos)né: Városszépítő Egyesület Sopronban. V. IV, 1978, 7. sz. 2.
- Krause, Rolf W.: Tagesbuch einer Burgenland-Studienreise. Von Kobersdorf bis Mogersdorf. BL. XXIX, 1978, 5. sz. 39—43.
- Lackó László: Települések vonzásterületének meghatározása egymásrahatási model segítségével. FÉrt. XXVII, 1978, 31—44.
- Legyen a vendégünk. RÚ. 1978. szept. 34.
- M(agyar) T(íbor): Exportnövelésre készülnek. Stílbútor minden mennyiségben. K. XXXIV, 1979. febr. 9.
- Magyar Tibor: Jövedelmezőbb gyártmányösszetétel. Könnyebb munka, javul a minőség. Gépesítés a Soproni Ruhagyárban. K. XXXIV, 1978. máj. 5.
- Magyar Tibor: Jövőjére készül a PANYOVA soproni gyára. Meggyorsítják a termékváltást. K. XXXIV, 1978. okt. 10.
- M(agyar) T(íbor): Májusi gyorsmérleg. Rekord a Ruhagyárban. K. XXXIV, 1978. jún. 4.
- Magyar Tibor: Munkaverseny a ruhagyárban. Legyen a minőség éve. Kevesebben sokkal többet. Alkalmazkodni a nehezebb körülményekhez. K. XXXIV, 1978. jan. 8.
- Magyar Tibor: A népgazdaság „szabadúszói”. Mennyit ér egy ember, ha akar? K. XXXIV, 1978. jan. 28.
- Magyar Tibor: Sopron százmilliói. Mi a sorsa a közösség pénzének? Több gép, kevesebb épület. K. XXXIV, 1978. jún. 16., XXXIV, 1978. jún. 17.
- Magyar Tibor: Tervek és tények Sopronból. A Ruhagyár már felkészült. Több export, korszerűbb termékek. A csornai üzemben bevezetik a minőségi bérezést. Biztosan állják a versenyt a piacon. K. XXXIV, 1978. okt. 31.
- (Magyar) (Tibor)—(Pethő) (Lajos): Három hónap eredményei Sopron üzemeiben. Tíz új vasalógép. Bérfejlesztés az öntödében. AFIT óvoda. Új KAEV-gépek. Telepítik az automatákat. K. XXXIV, 1978. ápr. 7.
- Magyar Tibor—Szalay Antal: Mennyit termeltek, mit terveznek Sopron üzemeiben? Korszerűsödik a termékszerkezet. K. XXXIV, 1978. jan. 3.
- Megfelel a növekvő igényeknek az ÉPFA soproni gyára. Kedvezmények a szakmunkástanulóknak. Eredményes brigádmozgalom. Műszaki fejlesztések. K. XXXIV, 1978. márc. 25.
- Mollay Károly: Olasz művelődési kapcsolatok a középkori Sopronban. (Széljegyzetek a Magyar Anjou Legendáriumhoz.) SSz. XXXII, 1978, 78—81.
- N. M.: Átadta a stafétabotot. K. XXXIV, 1978. jún. 1.
- N. M.: Együtt van a „második vonal” is. Minden poszton hozzáértő, ügyesrető ember. A káderpolitikai elvek megvalósulása az AFIT soproni Autófelszerelési Vállalatnál. K. XXXIV, 1978. szept. 14.
- N. M.: Felelőség a jövőért. Beszámoló taggyűlés a soproni Óvónőképző Intézetben. K. XXXIV, 1978. jún. 22.
- Nagy Imre: Soproni tapasztalatok. IK. XXII, 1978, 12. sz. 31.
- Sz. Nagy Júlia: Sylviculture. Une université de 250 ans dans une ville de 700 ans. RH. 1978, 3. sz. 7—8.
- Németh József: A műszaki értelmiség és a mérnökszakszervezet 1946/1947 társadalmi-politikai küzdelmeiben. Sz. CXII, 1978, 899—932.
- N(émeth) S(ándor): Diplomaosztás Sopronban. EF. 1978, 8. sz. 4—5.
- Németh Sándor: A 170. tanévnyitó Sopronban. EF. 1978, 10. sz. 6—8.
- Oklevéltadó ünnepség az óvónőképzőben. K. XXXIV, 1978. jún. 18.

- Összhangban a közúti járműgyártás fejlődésével. AFIT soproni gyára: nemzetközi színvonal. Gondoskodás a dolgozókról. K. XXXIV, 1978. márc. 25.
- PTH.: Hamarabb a tervezettnél. Felújítják a soproni téglagyárat. K. XXXIV, 1978. nov. 1.
- PTH.: Huszonöt éves a TDK. K. XXXIV, 1978. jan. 22.
- PTH.: Kilenczeres élüzem: Döntés előtt az ÉPGÉP. K. XXXIV, 1978. ápr. 22.
- PTH.: A soproni KISZ-bizottság napirendjén: Fiatalok a gazdasági feladatokról. K. XXXIV, 1978. jan. 26.
- PTH.: Száznegyven párttag az AFIT-ban. Az alapszervezetek és a milliók. K. XXXIV, 1978. febr. 17.
- Pákovics Miklós: Fertődi jelentés. K. XXXIV, 1978. okt. 24.
- Pecze Ferenc: Mikor alapították? Egyetemtörténeti kronológia. MN. XXXIV, 1978. nov. 29.
- Pethő (Lajos): Döntés előtt az AFIT. Automata öv Sopronból? K. XXXIV, 1978. jan. 19.
- Pethő Lajos: Az erdészeti képzés városában. Az oktatás szolgálatában. Új fűrészüzem épül. K. XXXIV, 1978. dec. 14.
- Pethő Lajos: Soproni képeslap. Egymillió turista városa. K. XXXIV, 1978. júl. 30.
- Pethő Lajos: Vállalkozó szellemből jeles. Az egymilliárd határán a szőnyeggyár. K. XXXIV, 1978. szept. 9.
- P(flagner), M(argit): „kroatischweinfasslanmalaktion”. BL. XXIX, 1978, 3—4. sz. 16.
- Pintér István: Az általános iskolai igazgatók élet- és munkakörülményeiről. Ho. 1978, 33. sz. 9—11.
- Pió Márta: Helyreállt a tagság bizalma. Megalapozták a jövőt Fertődön. K. XXXIV, 1978. febr. 1.
- Pió Márta: A HVDSZ megyebizottsága Sopronban. Bemutatkozott a Vegyesipari Vállalat. K. XXXIV, 1978. jan. 28.
- (rác): Jegyzet. Kié a Fertő tó? MHi. XI, 1978. aug. 5.
- Riport dr. Gunda Mihály munkásságáról. SE. 1977/78, 1—2. sz. 24—26.
- Rund um den Fertő-tó (Neusiedlersee). Hobby- und Wochenendzüge Wien — Sopron. NN. XII, 1978. okt. 12.
- (Sindulár) Anna: Fertőrákosnak hangulata van. K. XXXIV, 1978. szept. 3.
- (Sindulár) Anna: Négy vidám diák a Széchenyiből. K. XXXIV, 1978. máj. 11.
- Smidéliusz Zsuzsa: Tapasztalatok az új fizikatanterv tanításával kapcsolatban. Ho. 1978, 35. sz. 8—10.
- Sopron. Tízmillió — társadalmi munkából. K. XXXIV, 1978. aug. 3.
- Soproni változások. EF. 1978, 2. sz. belső borítólap.
- Soprontól Mosonmagyaróvárig. RÚ. 1978. szept. 11—12.
- Szabadi Sándor: „A fa örök szépség.” KÚ. XIX, 1978. jún. 17. 24. sz. 2—3.
- Szabadi, Sándor: Soproner Universität für Forstwirtschaft. BR. XII, 1978. máj. 29.
- Z. Szabó László (szerk.): Hívja, várja Győr-Sopron megye. Bp., 1978, 84. p.
- G. Szabó Mária: Asszony, akit vertek. K. XXXIV, 1978. márc. 11.
- G. Szabó (Mária): Megalakult a Fertő-menti termelésfejlesztési körzet. K. XXXIV, 1978. nov. 3.
- Szájer József: A soproni alsófokú felekezeti iskolák államosításáért folyó harc emlékei (1945—1948). SSz. XXXII, 1978, 143—150.
- Szöke Ernőné: Eredményeink és feladataink a tanítók új tantervre való felkészítésében, Sopronban. Ho. 1978, 34. sz. 6—7.
- Szöllősi Ferenc: Sopron múltja, jövője. Őrzik városunkat. Idegenforgalom. Díj az uszodáért. EH. XXII, 1978. dec. 27.
- T. J.: A Soproni ÁFÉSZ tervei. ABC-áruház épül a Jereván lakótelepen. K. XXXIV, 1978. nov. 5.
- V. L.: Fogyasztási szövetkezet az egyetemen. Egy kis ÁFÉSZ nagy állomása. K. XXXIV, 1978. febr. 9.

- V. L.: Szakmunkások képzése. Nádváágók, nádszövök. K. XXXIV, 1978. okt. 10. Valétálás '78. K. XXXIV, 1978. máj. 16.
- Vargáné Major Judit: Helyismereti folyóirataink. A négy évtizede alapított Soproni Szemle. Kö. XXVIII, 1978, 164—165.
- Vereckei, Mária: Belohnungsfahrt in die „Stadt der Treue“. NZ. XXII, 1978. aug. 4. Vizum nélkül. Bécs—Sopron gyorsvonat. MHi. XI, 1978. szept. 22.
- Vörös Györgyné: A mezőgazdasági, élelmiszeripari és erdészeti felsőoktatási intézmények könyvtárainak 1977. évi tevékenysége. MÉIK. 1978, 1. sz. 1—11.
- Zu Besuch im Komitat Győr-Sopron. P. VI, 1978, 3—4. sz. 104.

TERMÉSZETTUDOMÁNY

- B. Cs.: Virusmentes szaporítóanyag előállítása Fertődön. KSz. XXVII, 1978, 26. sz. belső címlap.
- Bircher Gyula—Führer Ernő—id. Csanády Etele: A Soproni Hegyvidéki Erdészet forrásvízeinek vizsgálata. SSz. XXXII, 1978, 54—62.
- Csapody István: A cserszömörce. ÉT. XXXIII, 1978, 1375.
- Csapody István: A fekete kököresin. ÉT. XXXIII, 1978, 415.
- Csapody István: A mocsári hizóka. ÉT. XXXIII, 1978, 1151.
- Csapody, István: Naturschutz im ungarischen Teil des Neusiedlersees. NaLa. LXIV, 1978, 232—237.
- Csorna Antal: A Sopron környéki parkok. TV. CIX, 1978, 356—357.
- Csorna Antal: A röjtökmuzsaji kastély és parkja. M. XXII, 1978, 154—156.
- Csőppüs István: Magyarország lóállományának alakulása az 1938—1944. években. MaMu. 1975—1977. Bp., 1978, 289—330.
- Faragó Sándor: A Hanság és környékének tűzokálománya. Ni. 1978, 6. sz. Nimród Fórum, Nimród melléklet 1—5.
- F(erencki) J(ózsef): Háromszor is labirint. Barokk park Nagycenken. K. XXXIV, 1978. aug. 9.
- Folytatják a nagycenki hársfasor felújítását. B. XXXIII, 1978, 181.
- Führer Ernő: A Sopron Hegyvidéki Erdészet forrás- és patakvízeinek környezetvédelmi vizsgálata. Diplomaterv. Sopron, 1978, 122 p.
- Kárpáti László: A Fertő madárvilága. TV. CIX, 1978, 122—123.
- Keszthelyi István: A kócsagok jövője. TV. CIX, 1978, 424—427.
- Keszthelyi István: Új védett területek. B. XXXIII, 1978, 3. sz. 130.
- Kondorné Szenkovits Mariann: A tóalmi erdei- és feketefenyő plantázs értékelése. Diplomaterv. Sopron, 1978, 76 p.
- László Ilona: Soproni erdők kincsei. KÚ. XIX, 1978. okt. 7. 40. sz. 16—17.
- Ma is fontos a nád. KSz. XXVII, 1978, 9. sz. 17.
- Marián Miklós—Traser György: Sopron környékének kétéltű—hüllő világa. SSz. XXXII, 1978, 153—171.
- Nationalpark Neusiedler See. NaLa. LXIV, 1978, 199.
- Öregszik a Fertő tó. MHi. XI, 1978. szept. 21.
- Sauerzopf, Franz: Spannungsverhältnis Politiker und Naturschützer? NaLa. LXIV, 1978, 197—198.
- Schreiber, G.: Raumplanung, ein Instrument zur Abstimmung raumbedeutsamer Interessen. NaLa. LXIV, 1978, 225—227.
- Soó Rezső (szerk.): Bibliographia Synoecologica Scientifica Hungarica 1900—1972. Bp., 1978, 500.
- Traxler, Gottfried: Floristische Neuigkeiten aus dem Burgenland XII. BHBl. XL, 1978, 49—59.
- Walter Dezsőné: Szimulált vadragás hatásának vizsgálata tű- és lomblevelű fajokon. Ni. 1978, 9. sz. Nimród Fórum, Nimród melléklet 21—25.

W(essenberg), P(eter): Eine natürliche Region sucht ihre Identität. NaLa. LXIV, 1978, 195—196.

Wolkinge, Franz: Vorschläge für einen Steppen. Nationalpark Neusiedlersee. NaLa. LXIV, 1978, 203—211.

ALKALMAZOTT TUDOMÁNY

Az alábbi lehetőségeket ajánlja az Öntödei Vállalat soproni Vasöntödéje. RÚ. 1978. szept. 37.

Bara, I.: Auf den Spuren der Römer. Die Soproner Weingegend verjüngt sich. NN. XII, 1978. szept. 12.

Bartha Lajos ifj.: Egy háromszáz éves magyar térkép, és a nagyszombati meridián kérdése. GK. XXX, 1978, 379—385.

Béteky Lajos: A hazai hévízfeltárás és hasznosítás időszerű kérdései. HiK. 1978, 6. sz. 277—285.

Bogdán István: Magyarországi hossz- és földmértékek a XVI. század végéig. Bp., 1978, 388 p.

Bonazzeli, Bruno: Guerra e Pace, Locomotive e Cannoni. Fi. 1978, okt. 702—707. Divat és hagyomány. IP. IV, 1978, 7. sz. 98—99.

Elek Lenke: Az Autofém újdonsága: a soproni ciklámén. VH. 1978, 14. sz. 2.

Az 1976. évi meteorológiai szakirodalom. Beszámoló az 1976-ban végzett tudományos kutatásokról. Bp., 1978, 244. p. (Országos Meteorológiai Szolgálat Hivatalos Kiadványai XLVI. köt.)

Farkas Imre: Ágfalva orvosa. K. XXXIV, 1978. aug. 20.

Farkas Imre: Határidő előtt. Út Balf „felett”. K. XXXIV, 1978. aug. 8.

Farkas Imre: A laboratóriumból az üzembe. Jobb a csiperkénél. Százmilliók lakagombából. K. XXXIV, 1978. márc. 26.

Fekete Károly—Szamos Gábor: Beszélgetés dr. h. c. mult. dr. Tárcazy-Hornoch Antallal. GK. XXX, 1978, 91—94.

Fekete Károly—Szamos Gábor: Beszélgetés Poronyi Zoltánnal. GK. XXX, 1978, 172—179.

Ferenzi József: A tudomány mint termelő. K. XXXIV, 1978. okt. 28., 29.

Friedrich Ildikó: Az egészségügyi kultúra hiányának okai a 18. századi Magyarországon. OK. XXIII, 1977 (1978), 65—89.

G(árdonyi) B(éla): Miről vallanak a könyvek? Soproni vándorlegények nyomában. K. XXXIV, 1978. aug. 10.

GYÁÉV itthon és külföldön. RÚ. 1978. szept. 24—25.

Hájas Mária: A pasztinák üzemi termesztése. KSz. XXVII, 1978. jan. 26. 4. sz. 3.

Hiller István: Információs és könyvtári együttműködési lehetőségek a szocialista országok egyetemi között. FSz. XXVII, 1978, 634—637.

Horváth Irma: A legszebb hivatások egyike. Kevés az ápolónő. Több mint húsz ágon szakosodhatnak. K. XXXIV, 1978. márc. 10.

Hoványi Lehel: A geodéziai és bányamérési tanszék. BKL-B. CXI, 1978, 799—805.

Jakovác Frigyes: A gyökérzöldegek gépi betakarításának helyzete. KSz. XXVII, 1978. nov. 30. 48. sz. 2.

Kádár Péter: Csöndesebben. ÉS. XXII, 1978. júl. 22.

K(ampis) P(éter): Félmillió hektóliter sör. K. XXXIV, 1978. máj. 6.

Kampis Péter: Szélmarta, kemény emberek. Tizenkét halász a tavon. K. XXXIV, 1978. okt. 21.

K(ónya) J(ózsef): Az égő hegytől az eocénprogramig. K. XXXIV, 1978. szept. 3.

Kónya József: Nádatartás a Fertő tavon. NSz. XXXVI, 1978. jan. 15.

Kozma Judit: „Könnyen tüzet fogó kövek”. Fejlődő szénbányászat. NSz. XXXVI, 1978. febr. 11.

Maar, Grete : Volksmedizin aus Donnerskirchen. BHBl. XL, 1978, 69—83.

- Mesterházy Sándor: Az első kísérletek a telefonnal Sopronban. (1877). SSz. XXXII, 1978, 85—88.
- n. e.: Nehéz aratás. Hárommillió kéve nád. K. XXXIV, 1978. máj. 9.
- Nagy Gézáné: Új térképek hazánkról. ÉT. XXXIII, 1978, 1427—1429.
- Nagy Imre: Bemutatkozik a rábatamási Hansági Vadásztársaság. Ni. 1978, 2. sz. 79—81. p.
- Perjés Géza: Jelentés az 1728. évi adóösszeírás gépi feldolgozásáról. ASz. XX, 1978, 11—80.
- Pethő Lajos: 225 éves a magyar szénbányászat. Ünnepre készül Brennbergbánya. K. XXXIV, 1978. aug. 8.
- Pethő Lajos: Vizslasztárok Fertődön. K. XXXIV, 1978. okt. 17.
- Pethő Lajos—Matusz Károly: Ahol a műsorokat felügyelik. Torony a Dalos-hegyen. K. XXXIV, 1978. márc. 5.
- Pyka Józsefné: Orvosok tudósa a tudós orvos: Weszprémi Csanádi István (1723—1799). H. VI, 1978, 2. sz. 33—35.
- Radó Sándor: A Soproni-hegység turistatérképe. M. 1 : 20 000, melléktérkép 1 : 10 000. Bp., 1978.
- Sárdy Péter: Arányok és irányok. A felsőoktatási és szakkönyvtárak statisztikai adatainak tanulságai. Kö. XXVIII, 1978, 645—650.
- Somfai Balázs: Négyszáz éves a pápai nyomdászat. VI, 1978, 2. sz. 23—27.
- Somogyi József: Geodéziai hálózatok tervezésének és számításának problémái. MT. LXXXV, Újf. XXIII, 1978, 75—76.
- Somogyi, Márta: Schilfernte am Neusiedlersee. BR. XXII, 1978. jan. 10.
- Szabados József: Soproni tudós vasúti kapcsolatai. V. IV, 1978, 1. sz. 3.
- Szabados László—Szabó András—Bende Ede: Radiológiai vizsgálatok a Fertő-tavon és környékén. FRK. CII, Újf. XXVI, 1978, 128—134.
- Szilas A. Pál: Az olajtermelési tanszék. BKL-B. CXI, 1978, 73—79.
- Szlatky Mária: Pettyéni Borbély Márton kéziratos orvosló könyve (1683—1701). OK. XXIII, 1977 (1978), 27—50.
- Tardy János: Néhány adalék a Lazius személyére és Magyarország-térképeire vonatkozó megállapításokhoz. GK. XXX, 1978, 452—458. p.
- Tihanyi Zoltán: Anyagforgalmi vizsgálatok nyárfával végzett szennyvízöntözéses tenyészedény kísérletekben. AT. XXVII, 1978, 399—416. p.
- Tompa Károly: Plantánnal kezelt polietilén tasakos fenyőcsemetek növekedése. Er. XXVII, 1978, 67—70. p.
- A tudomány és a gyakorlat egységéért. K. XXXIV, 1978. dec. 16.
- Ubrankovics Pál: Vendégvadászok a Fertőn. SE. 1977/78, 3. sz. 5—8. p.
- V. L.: Szőlő és bor a soproni ÁG-ban. K. XXXIV, 1978. aug. 9.
- Walkowszky Attila: Intercepciós és evaporációs veszteség a Fertő tavi nádasban. In: Beszámoló az 1976-ban végzett tudományos kutatásokról. Bp., 1978, 132—137.
- Zádor Alfréd: A balfi gyógy- és ásványvíz hasznosítása. SSz. XXXII, 1978, 40—53.
- Zeltner, Franz: Wo das schwarze Gold geschürft wurde. NZ. XXII, 1978. dec. 22.

MŰVÉSZET

- András Ida: „Csészealj” a Löverekben. KÜ. XIX, 1978. ápr. 15. sz. 2—3.
- Bajkóné Révész Zsuzsa: Pátzay Pál emlékezik ÚjT. XV, 1978. febr. 26. 9. sz. 28—29.
- Balassa M. Iván—Wirth Péter: Népi műemlékek, együttesek (III). Műemléki jelentőségű területek. M. XXII, 1978, 324—334.
- Baranyi Ferenc: Röpülj Páva! Országrészek derüje. ÚjT. XV, 1978. jan. 29. 5. sz. 36—37.
- Barlay Ö. Szabolcs: Jelen és jövő Fertődön. Szeljegyzetek a zenei sorozathoz. K. XXXIV, 1978. júl. 21.

- Bartha Dénes—Révész Dorrit: Joseph Haydn élete dokumentumokban. 2. kiad. Bp., 1978, 385 p.
- Berez Dezső: A soproni színház sorsa az első világháború előtti évtizedekben. SSz. XXXII, 1978, 253—263.
- Borbély József: Újjáéled a Soproni Egyetemi Színpad. K. XXXIV, 1978. máj. 16.
- Budai Aurél: A funkció és használati érték esztétikai vonatkozásai az új és régi építészeti alkotásokban. M. XXII, 1978, 168—172.
- Csiba Béla: Villanófényben. Berkics Miklós rajzai. K. XXXIV, 1978. márc. 16.
- Csiszka Antal: A tudomány legyőzte az enyészetet. Parasztbarokk műemlékek Nemeskéren. K. XXXIV, 1978. febr. 5.
- Czagány István: Hauszmann Alajos művészetének stílusváltozásai. MÉ. XXVII, 1978, 225—255. p.
- Czagány István: Magyarország barokk patikái. HP. 1977 (1978), 9—10. sz. 91—101.
- Das muss man gesehen haben. Das Soproner „Apfelsinenschalen-Bad“. P. VI, 1978, 3—4. sz. 97.
- Denkmalkirche in Nagycenk. Graf Széchenyi gab den Auftrag für den Bau. NN. XII, 1978. dec. 21.
- Dobos Lajos: Magyar műemlékek. Bp., 1978², 240.
- Eine glanzvolle „Zirkusprinzessin“ in Mörbisch. BL. XXIX, 1978, 5. sz. 13.
- Eöry Éva: Élő műemlékek 5. Jelképpé vált épületek. KÜ. XIX, 1978. febr. 18. 7. sz. 16—17.
- Épült 1977-ben. Nagycenk, ménőszpontosító állomás. MÉP. 1978, 1—2. sz. 99—102.
- Épült 1977-ben. Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem, Könyvtár. MÉP. 1978, 1—2. sz. 26—27.
- Farkas Imre: A jubileumra készülnek. Harmincéves énekkar. K. XXXIV, 1978 dec. 5.
- (farkas) (Imre): Ma este: Színházi bemutató Sopronban. K. XXXIV, 1978, szept. 29.
- Farkas Imre: Műteremlátogatás. Az alkotó adni kész. K. XXXIV, 1978. okt. 14.
- Farkas Imre: Renner érnek a budapesti Mednyánszky-teremben. K. XXXIV, 1978. febr. 17.
- (farkas) (Imre): Romulus és Remus Ágfalván. Ritka leletek. Római kori fazekas telep. K. XXXIV, 1978. júl. 12.
- Farkas Imre: Sopron művészeti élete. Hagyományok — és a jövő feladatai. K. XXXIV, 1978. dec. 28.
- F(arkas) I(mre): A soproni tervpályázat eredményhirdetése. K. XXXIV, 1978. márc. 14.
- Farkas Imre: Szakmai tervezési program alapján: Megújulás előtt a soproni kórház. K. XXXIV, 1978. febr. 2.
- Farkas Imre: Tovább épül a Jereván városrész. K. XXXIV, 1978. dec. 20.
- Farkas Imre: A vágy villamosa Sopronban. A győztes veszített. K. XXXIV, 1978. okt. 3.
- G(árdonyi) B(éla): Fintor Színpad. K. XXXIV, 1978. jan. 22.
- Galambos Ferenc: A Könyvtáros galériája: Sterbenz Károly. Kö. XXVIII, 1978, 108. p.
- Gerő László: Történelmi városmagok. Bp., 1978, 134 (Építészeti hagyományok).
- Granasztói Pál: Szép magyar városok egy építész szemével. Fényképezte: Cziczing Lajos. Bp., 1978, 263.
- H. L.: Fejér Zoltán tárlata a Festőteremben. K. XXXIV, 1978. nov. 1.
- H. L.: Tavaszy Noémi tárlata. K. XXXIV, 1978. szept. 21.
- Hamburger, Klara (hrsg.): Franz Liszt. Beiträge von ungarischen Autoren. Bp., 1978, 336.
- Hiller István: Gondolatok a könyvtárban. (Egy ősi bibliotéka korszerű épülete.) MÉIK. 1978, 2. sz. 16—44.
- Hiller István: Új könyvtárpépületünkről. SE. 1977/78, 4. 5. sz. 2—7.
- Hiller István: Új otthont kapott az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtára. KF. XXIV, 1978, 410—422.

- B. Horváth József: Kisfilm a 700 éves Sopronról. SSz. XXXII, 1978, 84.
- Horváth Lilla: Két évszázad tájképfestészete a soproni Festőteremben. K. XXXIV, 1978. febr. 21.
- Imre Béla: Monbijou rajza a falakon. Tovább szépül a fertődi kastély. K. XXXIV, 1978. jún. 4.
- Imre Béla: Sopron és Kismarton történelmi kapcsolatai. Győri építész előadása Burgenlandban. K. XXXIV, 1978. máj. 25.
- J. F.: Új utakon a Soproni Építőipari Szövetkezet. K. XXXIV, 1978. márc. 29.
- Járy, Péter: Barockmusiker Andreas Rauch. NZ. XXII, 1978. dec. 1.
- Kampis Péter: Öt fehér homlokú ház. K. XXXIV, 1978. jún. 17.
- Karig, Susanne: Kulturrundreise mit Erfahrungsaustausch. NZ. XXII, 1978. szept. 29.
- Katona Imre: A magyar kerámia és porcelán. Bp., 1978, 266.
- Kloss Andor: A festészet különös útja? K. XXXIV, 1978. febr. 3.
- (Kloss) (Andor): Giczzy János tárlata. Emlékek és képek. K. XXXIV, 1978. szept. 14.
- Kovács László: Tavaszi tárlat Sopronban. Fo. XXV, 1978, 260—261.
- Kriszt György: A nagycenki Széchenyi kastély helyreállítása. M. XXII, 1978, 45—49. p.
- Kubinszky Mihály: Dampf in der Puszta. Wien, 1978, 96. p.
- Kubinszky Mihály: Sopron város és a Lővérek csatlakozó csomópontja környékének megoldására és az Egyetem épületállományának bővítésére kiírt tervpályázat. MÉP. 1978, 5. sz. 2—12.
- László Ilona: Élő műemlékek 2. Szépnek oltalmában. KÜ. XIX, 1978. jan. 28. 4. sz. 16—17.
- Luchner, Laurin: Schlösser in Österreich. I. Bd.: Residenzen und Landsitze in Wien, Niederösterreich und dem Burgenland. 1978, 266.
- Mayer, Eva: Erinnerungen eines Kapellmeisters. NZ. XXII, 1978. jún. 30.
- Nádor Tamás: Liszt Ferenc életének krónikája. Bp., 1978, 334. (Nagy muzsikuskok életének krónikája 12).
- N(agy) A(lpár): Az Aida a Barlangszínházban. K. XXXIV, 1978. júl. 9.
- Nagy Alpár: Az éneklő ifjúság hangversenyei Sopronban. K. XXXIV, 1978. márc. 10.
- Nagy Alpár: Éneklő rajok; ifjúsági hangversenyek. Fiatalok a dobogón és a nézőtéren. K. XXXIV, 1978. jan. 26.
- Nagy Alpár: Finálé Sopronban. „Dobjaink dobolták, sípjaink sípolták ...” K. XXXIV, 1978. júl. 19.
- N(agy) A(lpár): Finn vendégkórus Sopronban. K. XXXIV, 1978. jún. 16.
- Nagy Alpár: Hangverseny Sopronban. K. XXXIV, 1978. nov. 21.
- Nagy Alpár: „... a jövőbe mentem zenei kincseinket”. Szokolay művek soproni bemutatója. K. XXXIV, 1978. ápr. 7.
- N(agy) A(lpár): Lehotka Gábor orgona-hangversenye. K. XXXIV, 1978. okt. 31.
- N(agy) A(lpár): Lengyel orgonaművész hangversenye Sopronban. K. XXXIV, 1978. febr. 12.
- Nagy Alpár: Liszt Ferenc sopronhorpácsi emlékei. K. XXXIV, 1978. aug. 16.
- N(agy) A(lpár): Liszt Ferenc Szimfónikus Zenekar. K. XXXIV, 1978. febr. 3.
- Nagy Alpár: Ránki Dezső hangversenye Sopronban. K. XXXIV, 1978. máj. 20.
- Nagy Alpár: Sopron új zenei évadja. K. XXXIV, 1978. szept. 28.
- N(agy) A(lpár): Soproni hangverseny. Két Mozart-mű. K. XXXIV, 1978. máj. 9.
- N(agy) A(lpár): Soproni hangversenyek. K. XXXIV, 1978. dec. 23.
- Nagy Alpár: Soproni jegyzet. Zenei bemutatók és a tanulságok. K. XXXIV, 1978. márc. 23.
- n(agy) a(lpár): Sopron növendékhangversenye. K. XXXIV, 1978. jún. 10.
- N(agy) A(lpár): A soproni szimfónikusok hangversenye. K. XXXIV, 1978. dec. 19.
- N(agy) A(lpár): Soproni „tűcsökzenekar”. K. XXXIV, 1978. ápr. 29.
- n(agy) a(lpár): Takács Jenő szerzői estje. K. XXXIV, 1978. máj. 18.
- n(agy) a(lpár): Ünnepi hetek. Színházi esték Fertőrákoson. K. XXXIV, 1978. júl. 5.
- ORF-Funkhaus für das Burgenland. BL. XXIX, 1978, 5. sz. 2—3.

- PTH.: Húsz éve kezdtek. Műemlékek ápolói. K. XXXIV, 1978. jan. 31.
- Patay Pál: A magyarországi harangöntés vázlatos története. BKL-Ö. XXIX, 1978, 73—82.
- (Patyi) (Ildikó): In den Fusstapfen des Grossvaters. NZ. XXII, 1978. márc. 3.
- Pethő L(ajos): A díszlet: lajtamészke. Kőbányából kőszínház. K. XXXIV, 1978. febr. 25.
- Pflagner, Margit: „Das Leben ist Traum”. Calderon auf der Burgbühne Forchtenstein. BL. XXIX, 1978, 3—4. sz. 8—9.
- Pflagner, Margit: Die Schlossspiele in Kobersdorf. BL. XXIX, 1978, 5. sz. 12.
- P(íó) M(árta): Pellengéren a pellengér. K. XXXIV, 1978. jan. 12.
- Prickler, Harald: Die Komasken. Italienische Künstler im Burgenland. BL. XXIX, 1978, 3—4. sz. 23—27.
- Pusztai László: Az Országos Műemléki Felügyelőség Magyar Építészeti Múzeumának újabb szerzeményeiből. MÉP. 1978, 4. sz. 54—57.
- Ryslavy, Kurt: Die Apotheken des Burgenlandes, gegründet zwischen 1883 und 1917. ÖA. XXXII, 1978, 825—832.
- Ryslavy, Kurt: Die Eisenstädter Apotheken. ÖA. XXXII, 1978, 986—990.
- Schneider Lipót: A Soproni Korcsolyázó Egylet (1872—1951). SSz. XXXII, 1978, 11—22, 129—143.
- Schöberl Frigyes: GYSEV közlekedéstörténeti részletek a Magyar Posta bélyegein. V. IV, 1978, 3. sz. 3, 4. sz. 3.
- Sedlmayr János: XIV. század eleji zsinagóga helyreállítása Sopronban. M. XXII, 1978, 10—18.
- Sedlmayr Jánosné: Sopron, Beloianisz tér 6. A „Fabricius” ház utcai szárnyának műemléki helyreállítása. M. XXII, 1978, 294—299.
- A soproni volt Eszterházy palota. TM. XXX, 1978, 8. sz. 33.
- Sz. A.: Egy kor képes krónikája. ÚjT. XV, 1978. jún. 25. sz. 24—25.
- Sz. A.: Házi múzeum. A Zettl-Langer gyűjtemény. ÚjT. XV, 1978. jún. 25, 26. sz. 10—11.
- Tóbiás Áron: Zenélő Sopron. ÚjT. XV, 1978. jún. 25, 26. sz. 28.
- Tompos Ernő: Sopron megyei címeres pecsétek. (Szélgjegyzetek Horváth Zoltán könyvéhez). SSz. XXXII, 1978, 81—83.
- D. Varga József: Kedves Élet és Tudomány! (Sopron címeréről). ÉT. XXXIII, 1978, 1442., 1461.
- Winkler, Gábor: Gemeinsame Züge und Verbindungen in der Bautätigkeit von Eisenstadt und Ödenburg (Sopron) im Laufe des 19. Jahrhunderts. BHBl. XL, 1978, 157—170.
- Winkler Gábor: A soproni evangélikus templom helye Sopron építészetében. In: Zádor Anna—Szabolcsi Hedvig (szerk.): Művészet és felvilágosodás. Bp., 1978, 161—207.
- Zádor Anna—Szabolcsi Hedvig (szerk.): Művészet és felvilágosodás. Művészettörténeti tanulmányok. Bp., 1978, 636.

NYELVTUDOMÁNY, IRODALOM

- Axmann, David: Zeitrück und traumverloren. Ein Herbsttag in Lutzmannsburg. P. VI, 1978, 1—2. sz. 26—27.
- Bognár Dezső: Walter Jakab hűségai (1978. 26. sz.). ÚjT. XV, 1978. júl. 9. sz. 45.
- Bokor József: Az l-ezések és a szótagzáró l kiesésének állapota és mozgása Sopronkövesd nyelvjárásában. MNY. LXXXIV, 1978, 93—102.
- Boldizsár Iván: Szépecske haza. Bp., 1978, 325. p.
- (Borbély) (József): Pipásforrás, kerekgyöp ... Erdők, rétek nevei. K. XXXIV, 1978. máj. 16.
- Büki Attila: Arcomon szél söpör. Kapuvár, 1978.
- Csaba József: Soproni kilátó. ÚjT. XV, 1978. jún. 25., 26. sz. 22—23.

- Csanádi Imre: A miniátor — Medgyesi Miklós — nevére. ÚjT. XV, 1978. jún. 25. sz. 25. p.
- Dénes Zsófia: El ne lopd a léniát. Bp., 1978, 295. p.
- Dogossy Katalin: Soproni útikalauz. ÚjT. XV, 1978. jún. 25. sz. 18—19.
- E. Fehér Pál: A hidak dicsérete: MH. 1978, 1. sz. 88—89.
- E. Fehér Pál: Vis inertiae, Meditáció Peéry Rezső írásai fölött. Kr. 1978, 4. sz. 13—14.
- Fodor András: Bánfalva. KT. XXII, 1978, 1063—1064.
- Földi Ervin (szerk.): Magyarország földrajzinév-tára 2. Győr-Sopron megye. Bp., 1978. 31 p.
- Gáll István: Szép ifjúságom. KT. XXII, 1978, 1688—1699.
- Grymaeus Tamás—Papp József: Régi magyar (gyógy)növénynevek. 15—17. század. HP. 1977 (1978), 9—10. sz. 31—49.
- Hárs József: Lackner Kristóf. Hegedűs Géza drámája Sopronban. MH. 1978, 1. sz. 104—105.
- Hegedűs Géza: A Lackner Kristóf című dráma keletkezéséről. MH. 1978, 1. sz. 106—108.
- Illyés Gyula: Sopronról. Lejegyezte Vati Papp Ferenc. ÚjT. XV, 1978. jún. 25. sz. 15.
- Jánossy István: „Sopron tiéd az ifjúságom...” ÚjT. XV, 1978. jún. 25. sz. 12—13.
- J(áry), P(éter): Der Lebensweg eines ungarndeutschen Dichters. NZ. XXII, 1978. febr. 17.
- Járy, Péter: Therese Artner — eine Ödenburger Dichterin. NZ. XXII, 1978. jún. 16.
- Jobbágy Károly: Soproni fohász. ÚjT. XV, 1978. jún. 25. sz. 17.
- Keresztúry Dezső: Sopron ünnepére. ÚjT. XV, 1978. jún. 25. sz. 17.
- Két soproni költő. ÚjT. XV, 1978. jún. 25. sz. 9.
- Koncsek László: Soproni farsang. Bp., 1978, 319 p.
- Pákovics Miklós: Költő Kapuvárról. K. XXXIV, 1978. máj. 20.
- Pataky-Rácz Zoltán: Vissza az egész. Bp., 1978, 336 p.
- Pataky-Rácz Zoltán: Vissza az egész. (Részlet az író rövidesen megjelenő regényéből.)MH. 1978, 1. sz. 61—67.
- Peéry Rezső: Malomkövek között. Találkozás kortársakkal. Feljegyzések, beszámolók, karcolatok. Stuttgart, Bern, 1977, 167 p.
- Pünkösti Árpád: Walter Jakab hűségei. ÚjT. XV, 1978. jún. 25. sz. 6—8.
- Sarkady Sándor: A mai Sopron irodalmi élete. SSz. XXXII, 1978, 244—247.
- Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 1978. Sopron, 1978, 126. p.
- Sarkady Sándor (szerk.): Vallomások egy városról. Magyar írók Sopronról. Bp., 1978, 176. p.
- Szabó Géza: Szó- és szólásmagyarázatok. A málna neve nyelvjárásainkban. MNy. LXXIV, 1978, 344—348. p.
- Szabó Jenő: Piros zászló — fehér zászló. ÚjT. XV, 1978. jún. 25. sz. 14—15.
- Szabó Jenő: Rontás. In: SF. Sopron, 1978, 115—121. p.
- Tihanyi János: „Madame”. K. XXXIV, 1978. júl. 18.
- Udvardi Gyöngyi: Diákkapcsolatok, legendák. Petőfi soproni tartózkodásairól. V. IV, 1978, 5. sz. 4.
- Udvardi Gyöngyi: Felölti a mundért. Petőfi soproni tartózkodásairól. V. IV, 1978, 4. sz. 4.
- Udvardi Gyöngyi: Petőfi Sopronban. V. IV, 1978, 6. sz. 4.
- Varga Domokos: Soproni lecke. ÚjT. XV, 1978. jún. 25. sz. 16—17.
- Vargvai, Gyula: Monographie eines ungarisch-österreichischen Autorenpaares. Das Leben von Jenő Takács. BR. XII, 1978. jún. 5.
- Weöres Sándor: A soproni múzsa. ÚjT. XV, 1978. jún. 25. sz. 11.

FÖLDRAJZ, TÖRTÉNELEM

- Andorka Rudolf: A madridi követségtől Mauthausenig. Bp., 1978, 343 p.
- Baksay Zoltán: A gyáripari munkanélküliség történetéhez Magyarországon. Sz. CXII, 1978, 850—898. p.
- Borosy András: Főurak, familiárisok, udvari harcosok Magyarországon a XIII. században. HK. XXV, 1978, 315—338.
- Dienes István: A honfoglaló magyarok. Bp., 1978, 86 p. (Hereditas).
- Farkas Imre: Csatkai-díjas régész. Aki a múlttal társalog. K. XXXIV, 1978. szept. 20.
- Fogarassy, Ladislaus: Beiträge zum Venediger Protokoll aufgrund ungarischer Quellen. BHBl. XL, 1978, 145—157.
- Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai I-II. SSz. XXXII, 1978, 225—244, 321—340.
- Fogarassy László: A Prónay-Ranzenberger pör (1930—1932). SSz. XXXII, 1978, 23—40.
- A forradalmi napok tűzében. Harc a munkáshatalom létrehozásáért. A KMP helyi szervezeteinek alakulása a megyében. K. XXXIV, 1978. nov. 24.
- H. V.: „Magyarok lettünk”. Megsárgult soproni újságokat böngészve. K. XXXIV, 1978. ápr. 3.
- Häusler, Wolfgang: „Juden auf der mauth zu Wimpassing.” Ein Streitfall aus dem Jahr 1637. BHBl. XL, 1978, 83—88.
- Hetés Tibor: Stromfeld Aurél katonai pályafutása. HK. XXV, 1978, 463—472. p.
- Hetés Tibor: A túlsó oldalról jött hős. MZs. 1978, 2. sz. 28—29.
- Hiller István—Németh Alajos: A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron, 1941—1945). I-III. SSz. XXXII, 1978, 97—128, 193—224, 289—320.
- Hiller István: A Magyar Könyvtárosok Egyesülete X. Vándorgyűlése Sopronban. (Függelék az MKE soproni programjához). Sopron, 1978, 56 p.
- Hrenkó Pál: Térképi díszítőrajzok, szakmatörténeti adalékok. GK. XXX, 1978, 441—451.
- Járy, Péter: „Einwandfreies Ungarisch, vollkommenes Deutsch”. NZ. XXII, 1978. ápr. 21.
- Járy, Péter: Gottlieb Josef Windisch. Ein ungarndeutscher Kämpfer der Aufklärung. NZ. XXII, 1978. júl. 21.
- Kádár, Gyula: Aus den Erinnerungen eines Abwehrchefs: Plaudereien kurz vor zwölf. P. VI, 1978, 3—4. sz. 32—33 p.
- Kádár Gyula: A Ludovikától Sopronkőhidáig. Bp., 1978, 826 p. (Tények és tanúk).
- Katona Imre: Leprás falu Sopron vármegyében. SSz. XXXII, 1978, 171—175.
- Kókay György: Hajnóczy József, a Széchenyi Könyvtár első könyvtárosa. MKSz. XCIV, 1978, 11—24.
- Kovács József László: Wathay Ferenc Sopronban. (Jegyzetek a költő műveltségi világképéhez). SSz. XXXII, 1978, 247—253.
- Lagzi István: Lengyel katonai személyek evakuálása a Sopron környéki lengyel katonai internáló táborokból (1939—1940). SSz. XXXII, 1978, 341—356.
- Lovas Gyula: Egy kis közlekedéstörténet. V. VI, 1978, 1. 2., 5. sz.
- Mikó Sándor: Lozs 1559. évi bordézsmajegyzéke. SSz. XXXII, 1978, 69—77.
- Mollay Károly (ford. és közzéteszi): A korona elrablása. Kottanner Jánosné enlékirata 1439/1440. Bp., 1978, 105 p.
- Nováki Gyula: Újabb agrártörténeti adatok a magyarországi régészeti kutatások eredményeiből (1970—1976). ASz. XX, 1978, 301—310.
- Pflagner, Margit: ... immer wieder blüht der pannonische Mandelbaum. P. VI, 1978, 3—4. sz. 68—73.
- Pozsgay Imre: Sopron köszöntése. ÚJT. XV, 1978. jún. 25. 26. sz. 5.
- Sárvári Márta: Régészeti meglepetés Sopron-Ibolyaréten. Vaskori település az Ikva partján. D. XII, 1978 1. sz. 23—26.

- Siklós András: Magyarország 1918/1919. Események. Képek. Dokumentumok. Bp., 1978, 437 p.
- Szabó Jenő: Hol volt Sopronban a Lebergasse? (Adalék Sopron középkori helyrajzához). SSz. XXXII, 1978, 357—359.
- Szabó Jenő: A nagy tűz. SSz. XXXII, 1978, 359—361.
- Szalay Antal: Egy naptár öt lapja. A bányászok emlékei. K. XXXIV, 1978. jan. 1.
- Szita Szabolcs: A felszabadulás krónikájához. Munkáshűség 1945. K. XXXIV, 1978. ápr. 1.
- Szita Szabolcs: Naum Alekszejevics Romanov soproni szovjet városparancsnok visszaemlékezései 1945-ről. SSz. XXXII, 1978, 1—11.
- Szombathy Viktor (szerk.): Régészeti barangolások Magyarországon. Bp., 1978, 395 p.
- Tamás Ervin: Urbanizálódó ország. Sopron. Bp., XVI, 1978, 10—13.
- Tilkovszky Lóránt: Németország és a morvaországi német kisebbség (1921—1924). Sz. CXII, 1978, 3—48.
- Tobler, Felix: Die Migrationen des kroatischen Mittel- und Kleinadels in den österreichisch-ungarischen Grenzraum im 16./17. Jahrhundert und das „familiare“ Problem. BHBl. XL, 1978, 16—37.
- Tüskés Tibor: Magyarország. Bp., 1978, 275 p.
- Varga László: Állami ipartámogatás a dualizmus időszakában a századforduló után. Sz. CXII, 1978, 662—703. p.
- Vass Henrik—Szabó Ágnes (szerk.): A haladó egyetemi ifjúság mozgalmi Magyarországon 1918—1945. Bp., 1978, 397 p.
- Vida Tivadar: Bél Mátyás kézirata a magyarok öltözködéséről és erkölcséről. OK. XXIII, 1977 (1978), 123—130.
- Vízrajzi évkönyv 1977. LXXXII. köt. Bp., 1978, 282 p.
- Ziah, Karl: Wie war das nur vor fünfzig Jahren im Burgenland? Erinnerungen an eine Entdeckungsreise durch ein unterentwickeltes Gebiet. P. VI, 1978, 3—4. sz. 24—25.
- Zunftbetriebe für Niederösterreich, Mähren und Ungarn. NN. XII, 1978. nov. 3.

KÖNYVISMERTETÉSEK

- Auer, Gisela: Póczy Sz., Klára: Scarbantia — Die Stadt zur Römerzeit. 1977. BHBl. XL, 1978, 144.
- Bedécs Gyula: Győr-Sopron megyei internacionalisták a nagy októberi forradalomban és a polgárháborúban 1917—1922. Szerk. Kovács Gyözőné. Győr, 1977. H. VI, 1978, 4. sz. 73—74.
- Beluszký Pál: Rétvári László: Győr-Sopron megye népesedése. Földrajzi Tanulmányok 15. Bp., 1978. FRK. XXVI (CII), 1978, 93—94.
- Benkő Zsuzsanna: A magyar haladó ifjúsági mozgalmak történetének válogatott bibliográfiája 1868—1975. Kó. XXVIII, 1978, 52.
- Dercsényi Dezső: Györffy György: István király és műve. Bp., 1977. MÉ. XXVII, 1978, 220—222.
- F(arkas) I(mre): Sopron könnyes-véres dátumai. K. XXXIV, 1978. márc. 24.
- E. Fehér Pál: A felelősség mértéke. Egy emlékirat margójára. NSz. XXXV., 1978. júl. 2.
- G(árdonyi) B(éla): Tartozásaim. K. XXXIV, 1978. júl. 22.
- Gerő László: Fügedi Erik: Vár és társadalom a 13—14. századi Magyarországon. M. XXII, 1978, 283—284.
- Gerő László: Györffy György: István király és műve. M. XXII, 1978, 193.
- Geszler Ödönne Szentpáli Ágnes: Dr. Bendefy László: Mikoviny Sámuel megyei térképei. HiK. 1978, 8. sz. 380.
- Hiller István: Rétvári László: Győr-Sopron megye népesedése. Bp., 1977. SSz. XXXII, 190—191.
- Hrenkó Pál: Könyvismertetés Mikovinyiről. — Pontatlanságokkal. GK. XXX, 1978, 391. p.

Kádár Zoltán: Zolnay László: Kincses Magyarország. (Középkori művelődésünk történetéből). Bp., 1977. TV. CIX, 1978, 382—383.

Káldi János: Büki Attila: Arcomon szél söpör. É. 1978, 4. sz. 384. p.

Kisasszony Éva: A magyar haladó ifjúsági mozgalom történetének válogatott bibliográfiája 1868—1975. H. VI, 1978, 4. sz. 72—73.

K(loss) A(ndor): Felfedezett varázs. Magyar írók Sopronról. K. XXXIV, 1978. szept. 19.

(Kloss) (Andor): Kései kötet. K. XXXIV, 1978. okt. 14.

Kocsis József: Szita Szabolcs (szerk.): KISZ-élet Sopronban 1967—1977. Sopron, 1977. SSz. XXXII, 1978, 90—91.

(Kónya) (József): A Ludovikától Sopronkőhidáig. K. XXXIV, 1978. jún. 24.

Lampert Vera: A hiteles Haydn kép. Mu. XXI, 1978, 4. sz. 12—13. p.

Lányi György: Jócsik Lajos: Egy ország a csillagon. B. XXXIII, 1978, 46. p.

Lázár István: Magyar műemlékvédelem 1973—1974. ÚjT. XV, 1978. jan. 22. 4. sz. 2.

Luchner, Laurin: Schlösser in Österreich. I. Bd. Residenzen und Landsitze in Wien, Niederösterreich und dem Burgenland. BL. XXIX, 1978, 5. sz. 24.

Metzl János: Fogarassy László: Die Volksabstimmung in Ödenburg (Sopron) und die Festsetzung der österreichisch—ungarischen Grenze im Lichte der ungarischen Quellen und Literatur. Südost-Forschungen, Band XXXV, (1976), 150—182. SSz. XXXII, 1978, 381—382.

Mollay Károly: Hodik, Fritz P.: Beiträge zur Geschichte der Mattersdorfer-Judengemeinde im 18. und in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Eisenstadt, 1975. SSz. XXXII, 1978, 382—383.

Mollay Károly: Ördög Ferenc: Személynévvizsgálatok Gócej és Hetés területén. Bp., 1973. — Papp László—Végh József (szerk.): Somogy megye földrajzi nevei. Bp., 1974. — Balázs Judit: Rábászentandrás család- és ragadványnevei. Bp., 1977. SSz. XXXII 1978. 91—93.

Mollay Károly: Suppan, Wolfgang: Jenő Takács. Dokumente, Analysen, Kommentare. In Zusammenarbeit mit Lujza Tari. Eisenstadt, 1977. SSz. XXXII, 1978, 380.

Mollay Károly: Trieber, Ladislaus (red.): Die Obere Wart. Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1327. Oberwart, 1977. SSz. XXXII, 1978. 93—94.

Molnár József: Bendefy László: Mikovinyi Sámuel megyei térképei I-II. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kiadványai 71—72. Bp., 1976. MT. LXXXV. Újf. XXIII, 1978, 874—875.

Molnár Miklós: Emlékek szüreti lakomáján. Tatay Sándor: Lődörgések kora. É. 1978, 4. sz. 379—381.

Mónus Imre: Horváth Teri: Sári-gyöp. MH. 1978, 1. sz. 116—117.

(N. F.): Új könyvek. A korona elrablása. Kottanner Jánosné emlékirata 1439—1440. ÉT. XXXIII, 1978, 986.

Pelejtei Tibor: A magyar haladó ifjúsági mozgalmak történetének válogatott bibliográfiája 1868—1975. Szerk. Láng Péter. Bp., 1977. MKSz. XCIV, 1978, 217—218.

Pflagner, M(argit): Hans Paul: Bezirk Mattersburg. Kultureller Wegweiser. 1977. BL. XXIX, 1978, 1—2. sz. 25—26.

Rajkai Kálmán: Soó Rezső: Bibliographia Synoecologica Scientifica Hungarica 1900—1972. AT. XXVII, 1978, 521—522. p.

Rédey Pál: Vallomások egy városról. Magyar írók Sopronról. MN. XXXIV, 1978. szept. 29.

Reingrabner, Gustav: Peter F. Barton et László Makkai (edd.): Rebellion oder Revolution. Die Vorträge des internationalen kirchengeschichtlichen Kolloquiums, Debrecen 12. 2. 1976. Bp., 1977. BHBl. XL, 1978, 190—191.

Romsics Ignác: A haladó egyetemi ifjúság mozgalmi Magyarországon. IK. XXII, 1978, 8. sz. 59—60.

Rónai András: Bendefy László: Mikovinyi Sámuel megyei térképei. Különös tekintettel az Akadémiai Könyvtár kéziratárának Mikovinyi térképeire. A Magyar

Tudományos Akadémia Könyvtárának kiadványai. 71. I-II. kötet. Bp., 1976. FRK. XXVI (CII), 1978, 94—95.

Ruffy Péter: Két nő, magyar éghajlat alatt. MN. XXXIV, 1978. aug. 6.

Salamon Nándor: Szép magyar városok. K. XXXIV, 1978. szept. 2.

Schlag, Gerald: Magyarországi reneszánsz és barokk. Művészettörténeti tanulmányok. Hrsg. Galavics Géza. Bp., 1975. BHBl. XL, 1978, 47—48.

Semmelweis, Karl: Österreichisches Biographisches Lexikon 1815—1950. BHBl. XL, 1978, 95—96.

Semmelweis, Karl: Tompos Ernő: A régi soproni városháza újkori története és az új városháza (tanácsháza) építéstörténete. (Das alte Ödenburger Rathaus und die Baugeschichte des neuen Rathauses). Soproni Szemle, XXXI, Jg., SS. 212—233, 298—320. BHBl. XL, 1978, 94—95.

Simonffy András: Az emberi tényező. É. 1978, 4. sz. 372—375. p.

Simonffy, Emil: Horváth Zoltán: A jobbágyvilág alkonya Sopron megyében. (Das Ende der Grundherrschaft im Komitat Ödenburg). Bp., 1976. BHBl. XL, 1976, 188—190.

Simonffy Emil: Még egyszer Horváth Zoltán könyvéről. (Megjegyzés Vörös Károly recenziójához). SSz. XXXII, 1978, 151—152.

Soós Imre: Horváth Zoltán: A jobbágyvilág alkonya Sopron megyében. Bp., 1976. ASz. XIX, 1978, 574—575.

Sopronnak van arca. TuM. XI, 1978, 2. sz. 21—25.

Szalai Tibor: Bendefy László: Mikovinyi Sámuel megyei térképei különös tekintettel az Akadémiai Könyvtár kéziratárának Mikovinyi térképeire. FK. CVIII, 1978, 112—113.

Tóth József: Rétvári László: Győr-Sopron megye népesedése. Bp., 1977. FÉrt. XXVII, 1978, 395—396.

Új könyvek. K. XXXIV, 1978. dec. 2.

Varga Imre: Bajkó Mátyás: Kollégiumi iskolakultúránk a felvilágosodás idején és a reformkorban. Bp., 1976. MKSz. XCIV, 1978, 116—117.

Vom Széchenyi tér bis zu den Alpen. „Liebeserklärungen“ an Sopron. BR. XII, 1978. nov. 20.

Zimányi Vera: Vanyó Tihamér: Sopron vármegye hadügyi, gazdasági viszonyai és közállapotai (1640—1690). ASz. XX, 1978, 605.

Zwei burgenländische Jahrbücher: Burgenländisches Jahrbuch 1978, hg. von Franz Buchberger, Martin Petschowitsch. BL. XXIX, 1978, 1—2. sz. 26.

KÖSZÖNTÖK

Beiktatták az EFE új rektorát. K. XXXIV, 1978. júl. 8.

Eke Károly: Geonómia. TV. CIX, 1978, 510—512. p.

1978. évi Pro Natura díjasok: Dr. Majer Antal. B. XXXIII, 1978, 559—560.

H. B.: Szász József 75 éves. BKL-Ö. XXIX, 1978, 120. p.

Horváth Irma: Orvosnő a küldöttségben. K. XXXIV, 1978. nov. 26.

I(mre) B(éla): Kitüntetés és búcsú. K. XXXIV, 1978. júl. 25.

Köszöntjük az 1978-ban gyémánt- és aranyoklevéllel kitüntetett kartársainkat: ... Fekete Zoltán, Frank Lajos, Dr. Kún László. BKL-B. CXI, 1978, 794. p.

L. K.: Geburstagskonzert, Jenő Takács fünfundsiebzig. BR. XII, 1978. máj. 22.

MTESZ díjasaink, Halmos Ferenc, Bencze Pál. Fm. II, 1978, 3. sz. 15.

MTESZ díjasunk: Dr. Lugosi Armand. Fa. XIX, 1978, 5. sz. 156—157.

Pákovics Miklós: Művészeti díjasok. Rázó József. K. XXXIV, 1978. máj. 7.

(Pió) (Márta): A szocialista munkaverseny győztese. Aki a boltnak él. K. XXXIV, 1978. márc. 21.

Regőczy Emil: Tárczy-Hornoch Antal hatodik akadémiai tagsága. GK. XXX, 1978, 130.

Sindulár Anna: A városról és az emberről. Ceruzarajz dr. Erdély Sándorról. Vá. 1978, 6. sz. 33—35.

Varga Lajos: A gyémántdiplomás. K. XXXIV, 1978. okt. 21.

Weisz Ferenc: Aranydiploma: Élet a testnevelésért. K. XXXIV, 1978. dec. 14.

MEGEMLEKEZÉSEK, NEKROLÓGOK

A. J.: Száz éve született Horváth János. K. XXXIV, 1978. jún. 24.

Avasi Béla: Lajtha Lászlóra emlékezünk. H. VI, 1978, 2. sz. 28—30.

Cs. S.: Nagy Tibor. 1927—1978. BKL-B. CXII, 1978, 71.

Csifky Gábor: Emlékezés Binder Bélára és Gyulay Zoltánra. FK. CVIII, 1978, 104—105.

Endrődi Lajos: Széchenyi István emléke. TM. XXX, 1978, 9. sz. 15.

Farkas Imre: Eltemették Zarái Károlyt. K. XXXIV, 1978. febr. 16.

Gollnhofér Sándor: Ferenczi Sándor (1915—1978). SSz. XXXII, 1978, 378—380.

Gollnhofér Sándor: Zarái Károly (1919—1978). SSz. XXXII, 1978, 187—188.

Dr. Gyulay Zoltán (1900—1977). Nehézipari Műszaki Egyetem Évkönyve 1976/77. Miskolc, 1978, 14—16.

Gyúró Ferenc: Porpáczy Aladár. KSz. XXVII, 1978. dec. 14. 50—51. sz. 15.

Hrenkó Pál: Egy elfelejtett magyar földmérő: Matolai János. GK. XXX, 1978, 197—206.

Igmándy Zoltán: Dr. h. c. dr. Haracsi Lajos 1898—1978. Er. XXVII, 1978, 241—242.

K(áldy) J(ózsef): Dr. Haracsi Lajos 1898—1978. EF. 1978, 5. sz. 19.

Kathy Imre: Medgyaszay István. Születésének századik évfordulójára 1877—1959. MÉP. 1978, 3. sz. 54—56.

Kecskés Mihály: Szolnoki János 1920—1978. AT. XXVII, 1978, 265—266.

Lukács Dezső: Emlékezés Balogh Kálmánra. TV. CIX, 1978, 531.

Megemlékezések dr. Gyulay Zoltán professzorról. A Nehézipari Műszaki Egyetem Közleményei. I. sorozat: Bányászat. 24. köt. 3—4. füzet. Miskolc, 1978. 251. p.

Dr. Dr. h. c. Vendel Miklós akadémikus professzor emlékére. A Nehézipari Műszaki Egyetem Közleményei I. sorozat: Bányászat. 24. köt. 1—2. füzet. Miskolc, 1978. 144. p.

Szalay Csaba: Dezséry László (1914—1977). SSz. XXXII, 1978, 189—190.

Szili József: Réti Ferenc 1920—1978. BKL-B. CXII, 1978, 72.

Vermes Miklós: Emlékezés Mikola Sándorra. TV. CIX, 1978, 474—477.

Verő József: Megemlékezés Dr. Dr. h. c. Geleji Sándorról 80. születésnapja alkalmából. MT. LIV, 1977 (1978), 299—304.

Zarái Károly 1919—1978. K. XXXIV, 1978. febr. 12.

Munkatársaink:

Dr. Hiller István, az EFE Központi Könyvtárának főigazgatója, Sopron, Pf. 132

Dr. Németh Alajos, ny. hittanár, Sopron, Domb u. 1.

Dr. Amberg Ernő, ny. adminisztrátor, Sopron, Lackner K. u. 30.

Dr. Szabó Jenő író, Sopron, Madách u. 11.

Dr. Kovács József László, főiskolai docens, Zsámbék, Tanítóképző Főiskola

Dr. Kárpáti B. László, tud. munkatárs, EFE Erdővédelemtani Tanszék

Hárs József, statikus szerkesztő, Sopron, Május 1. tér 21—23.

Nagy Alpár, zenetanár, Sopron, Óvónőképző Intézet

Dr. Tompos Ernő, ny. építészmérnök, Sopron, Táncsics u. 23.

Mastalir Ernőné, tud. főmunkatárs, Sopron, Pf. 132.

SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion: KARL MOLLAY

Inhaltsverzeichnis

- Hiller, Stefan—Németh, Alois*: Chronik des Krieges und der Befreiung
(Ödenburg, 1941—45) VII. Teil
Amberg, Ernst: Die ersten zwanzig Jahre des Ödenburger Planungsbüros
(1948—1968)

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

- Szabó, Jenő—Kovács, Josef Ladislaus*: Bekenntnisse über eine Stadt.
Ungarische Schriftsteller über Ödenburg. Hg. von Alexander
Sarkady. Budapest, 1978 (ung.)

Kleine Mitteilungen

- Kárpáti, B. Ladislaus*: Die Vogelfauna des Neusiedlersees und die
ornithologischen Beziehungen zu Ödenburg
Hárs, Josef: Karl Romwalters Reiseführer in den letzten Jahrzehnten
des vorigen Jahrhunderts

Kulturelles Leben in Ödenburg

- Nagy, Alpár*: Enthüllung der Gedenktafel von Franz Kurzweil

Nekrolog

- Tompos, Ernst*: Johann Reinhard Bünker (1863—1914)

Bücherschau

- Hiller, Stefan—Mastalir, Martha*: Ödenburg-Bibliographie für das Jahr 1978

Unsere Mitarbeiter

KÉRELEM A SOPRONI SZEMLE MUNKATÁRSAIHOZ!

A szerkesztés és a nyomda munkájának elősegítése érdekében munkatársainktól a következőket kérjük:

1. *A kézirat gépelése.* Mind a főszöveg, mind a lapalji jegyzetek (külön lapokon!) 2-es sortávolsággal, baloldalon 20 betűhelynyi margóval gépelendő.

A gépelési hibákat kézírással javítsuk ki. Ugyancsak kézírással jelöljük be az író-
gépen hiányzó jeleket, mint pl. *i, ú, í, Ű stb.* Egyebeket kézzel ne javítsunk bele.

A szerző nevét a kézirat címe fölött, balszélre gépeljük, a cikket a szerző ne
zárja le aláírásával.

A főszövegben a lapalji jegyzetre felsorral emelt, tintával bekarikázott számjegy-
gyel utalunk, pl. ... városokat¹⁸.

A szerkesztőségbe ne másolati példányt, hanem jól olvasható első példányt küld-
jünk.

2. *A lapalji jegyzetek.* Ide kerülnek a főszöveget kiegészítő részletek, adatok, fő-
leg pedig a főszöveget hitelesítő, igazoló *pontos* irodalmi utalások, *pontos* forrásjelze-
tek. A jegyzeteket folyamatosan, egész számmal számozzuk, a cikk szövege után kü-
lön lap(ok)ra írjuk.

Könyvre, lapszámra első alkalommal így utalunk; pl. Csatkai Endre: A soproni
színészet története 1841—1950. Sopron, 1960. 15. — A továbbiakban így Csatkai i. m.
32. (Ha ugyanannak a szerzőnek válogatva több művét idézzük, akkor a továbbiakban
így: Csatkai: A soproni színészet 43). Ha a megjelenés helye Budapest, ezt így: Bp.

Folyóirat cikkére így: Jakubovich Emil: A legrégibb magyar missilis levél. Ma-
gyar Nyelv 1925, 114—20. — A Soproni Szemle nevét állandóan rövidítve írjuk: SSz.

Gyűjteményes munkában megjelent cikkekre így; pl. Házi Jenő: Sopron város cí-
mere. Vö. Heimler Károly (szerk.): Sopron topográfiája. Sopron, 1936, 79—84.

Ujságcikkre így: pl. A szerző neve; A cikk címe. Soproni Hírlap 1932. nov. 14.

Idégen nyelvű műre így: pl. Semmelweis, Karl: stb.

Levéltári forrásra így: A levéltár megnevezése: A levéltári jelzet. — A Győr-
Sopron megyei 2. sz. Levéltár (Sopron) nevét mindig rövidítve írjuk: GySmL. 2. sz.
(Sopron m. vagy Sopron város).

3. Egyéb részletkérdésekben a SSz. legújabb számai irányadók.

4. A szerzők szedési utasításokat (pl. kurzív szedés *aláhúzással* stb.) ne adjanak.

A szedési utasításokat a szerkesztő adja meg. Esetleges kivánságokat a szerkesz-
tővel kell megbeszélni.

5. A cikkek illusztrálásához szél nélküli tónusos fényképe(ke)t vagy klisírozta-
tásra alkalmas rajzot (térképvázlat!) kérünk. Az illusztrációkat kérjük megszámozni,
külön jegyzéken a számozás sorrendjében a képek (rajzok) aláírását közölni.

Kérjük a fénykép(ek), ill. a rajz(ok) készítőjének a nevét **is**.

OLVASÓINKHOZ!

A Soproni Szemle Sopron városának és környékének helytörténeti folyóirata, negyedévenként, összesen évi 24 ív terjedelemben jelenik meg.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodájánál (1900. Budapest, V., József Nádor tér 1.) és minden postahivatalnál. Előfizetési díj: évi 40.— Ft, melyet félévenként szed be a posta a levélkézbesítők útján.

Pénzforgalmi jelzőszám: MNB 215—96162.

Régebbi évfolyamok és példányok (1955-től) a Szerkesztőségnél rendelhetők.

Levélcím: Soproni Szemle Szerkesztősége, Sopron Városi Tanács.

Kérjük, hogy munkánkat új előfizetők szervezésével is támogassák.

SOPRONI SZEMLE

A szerkesztésért Mollay Károly felel

Kiadja: a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

Felelős kiadó: Szabó Kálmán

Készült a Széchenyi Nyomda Soproni üzemében (Sopron, Csengeri u. 49.)
79.6083 — Felelős vezető: Horváth Imre igazgató

Terjeszti: a Posta Központi Hírlap Iroda

HU ISSN 0133—0748